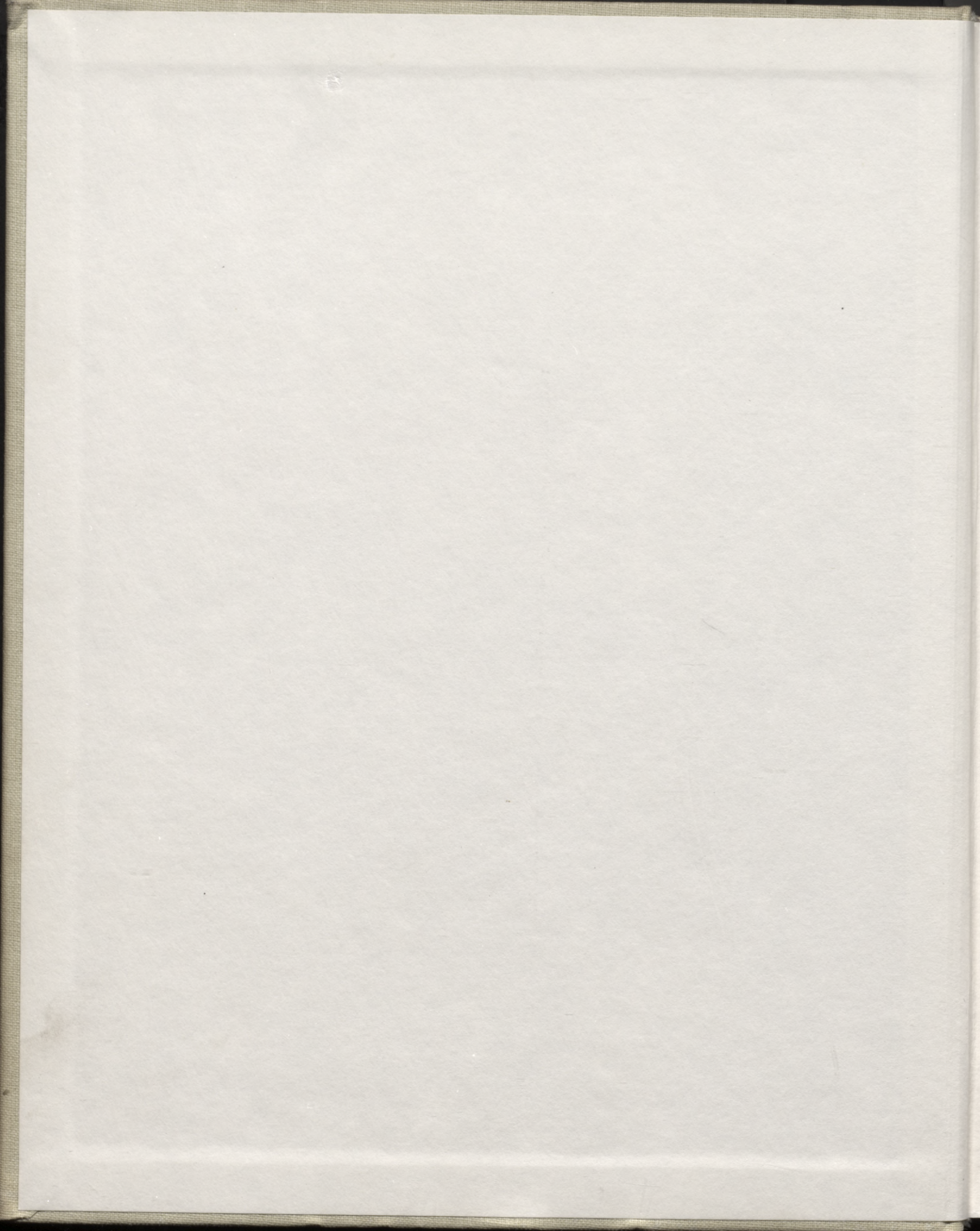
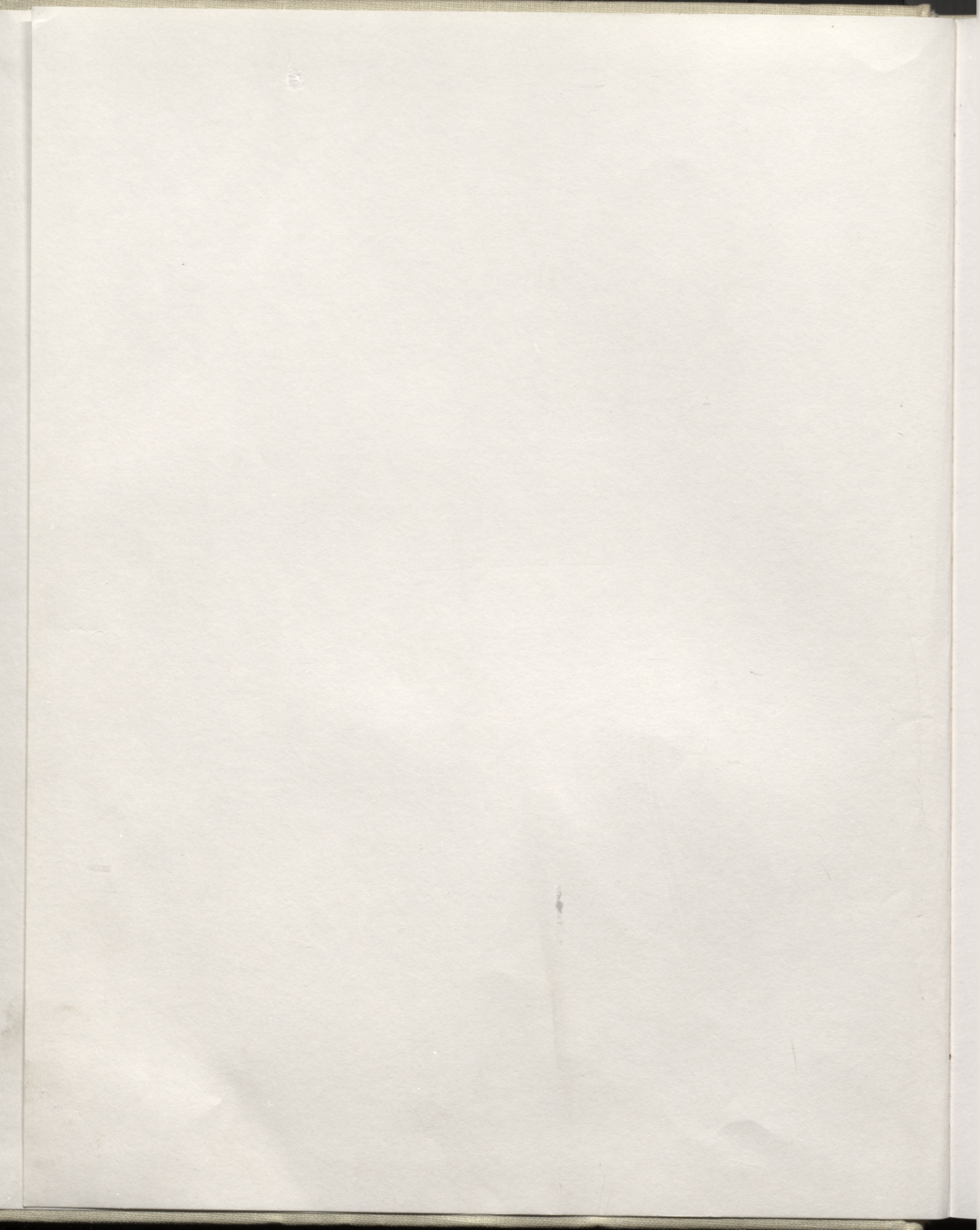

90-5
L 180_{IV}

Latvijas
māksla

Latvian National
1919-1940
III

Jānis Siliņš
Latvijas māksla
1915-1940
III

Jānis Silins
Latvijas māksla
1915-1940
III

B, L, P L $\frac{90-5}{180}$

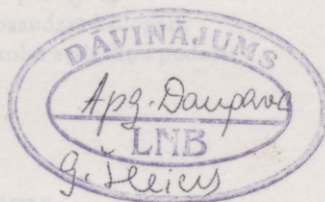
dukel.

L
7

Jānis Siliņš

Latvijas māksla 1915-1940

III

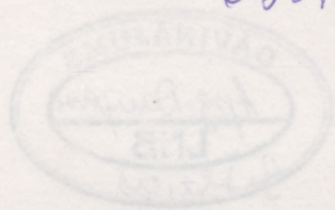
Daugava
Stokholmā 1993

Jānis Silinš
ART OF LATVIA 1915–1940
Volume III
With Summary in English

3-08
081

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~95-17-419~~
030705-5701

Apgāds ar pateicību atzīmē, ka šī sējuma
izdošanu materiāli atbalstījuši:
Latviešu Fonds ASV un
Rūta I. Kalniņa St. Pēterburgā, FL ASV

Redakcija:
Dagnija Šleiere (līdz 1992)
Georgs Šleiers
Grafiskā apdare un vāks:
Normunds Hartmanis

Salikums, reprodukcijas, montāža:
Delta reprosätteri AB

Spiestuve:
Modintryck AB, Stockholm
© Daugava förlag 1993
Printed in Sweden
Stockholm 1993
ISBN 91-970758-7-6

Satura rādītājs

Piektais šķēlums

Grafiskās un zīmējuma mākslas

- 9 Ievads – vispārējā situācija
- 13 Tradicionālisti
  - 13 Ilustrētāji, grāmatu grafiķi
  - 23 R. Zariņa darbnīcas audzēkņi
  - 53 Akvarelisti
- 58 Antinaturālie centieni latviešu grafikā
  - 58 Sigismunds Vidbergs
  - 70 Niklāvs Strunke
  - 79 Kārlis Padegs
  - 83 Divi bērnu un jaunatnes grāmatu ilustrētāji:
    - A. Kronenbergs un M. Kovaļevska-Videniece
  - 87 Gleznotāji, kas darbojušies arī grafikā un zīmējumā
  - 93 Daži stilizētāji un Rīgas Grafiķu biedrības biedri
  - 95 Mākslinieks ar savdabīgu tehniku
- 97 Ksilografi
  - 98 Divi vecākās paaudzes ksilografi
  - 100 Tautas augstskolas audzēkņu puduris

Sestais šķēlums

Tēlniecība

- 123 Tēlniecības uzdevumi jaunajā valstī ceļā uz savu tradīciju
- 125 Ap 1890. gadu dzimušo tēlnieku paaudze
  - 125 Kārlis Zāle
  - 140 Emīls Melderis
  - 149 Marta Skulme
  - 156 Rikards Maurs
  - 160 Daži mazāk zināmi tēlnieki
  - 166 Kōktēlnieki
  - 177 Latvijas Mākslas akadēmijas audzēkņu un absolventu puduris – tradīcijas tālākveidotāji
  - 177 Kārlis Zemdega
  - 191 Žanis Smiltnieks
  - 193 Kārlis Jansons
  - 202 Jānis Briedis
  - 206 Aleksandra Briede
  - 215 Arvīds Brastiņš
  - 218 Daži K. Rončevska darbnīcā izglītoti tēlnieki
  - 230 Divi sava ceļa meklētāji. Tēlniecībā vēlu ienākušie

Septītais šķēlums

Architektūra

- 235 Dzīves atjaunošanās: ēkas, dārzi, pieminekļi
- 242 Arhitektu paaudzes un centieni
  - 247 Latvijas Universitātes mācības spēki
  - 258 Daži nozīmīgākie celtnieki. Arhitektūras fakultātes absolventu paaudze
  - 267 Izskanā
- 269 Literatūra un avoti
- 276 Attēlu saraksts
- 282 Rādītāji
  - 282 Personas
  - 299 Vietas
- 308 Summary in English

Piektais šķēlums

Grafiskās un zīmējuma mākslas

14. g. Rīgā. To uzskaita Latviešu mākslas veicināšanas biedrība. Skatīt parādās jauni vārdi. Daži no tās dalībniekiem bija profesionāļi — mākslinieki, kam grafiskās mākslas bija galvenā darbošanās nozare (S. Vidbergs, E. Stenders); citi, kas būvēja hui grafiski, darbojoties arī glezniecībā (N. Strunke, Ansis Čirulis, U. Skulme u. c.); vēl daži, kas ar tām tikai saskārās (J. Kazaks, J. Grosvalds, O. Skulme u. c.).

Pašos mūsu vabst sākumos aizgāja boja Eamests Stenders, dzimis 1893. g. Liepājā, liveniešu karaviņu Rīgā nogalināts 1919. gada. Isi pirms kara sākuma viņš sarakoja savu izstrādi Saulnes Meldera mākslas skolā un līdztekus ilustrācijām darināja arī linoleja griezumus; gan kādā Vecrīgas skaro,² gan viņēts žurnāla *Zaķēdā* vākam (1918). Mācīties viņš Pēterpilī, Keizariškās mākslas veicināšanas biedrības skolā. Būdamis vēl savas attisības sākumā, viņš iespieddarbu rotājumos mēģināja savienot figuru ar ornamentāliem vijumiem.

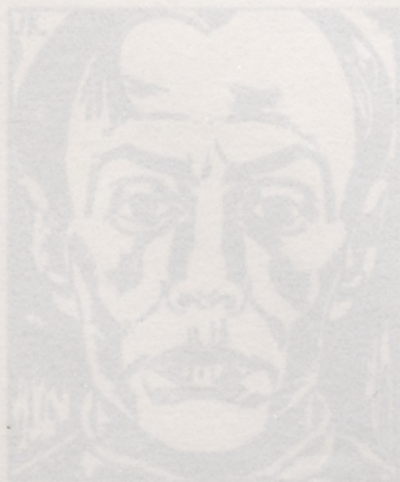
Ar ilustrācijām un grāmatu rotājumu uzdevumiem saskarēs Jāzeps Grosvalds gan kādos grāmatu un žurnālu vākos, gan ekspresīvos bēgu un strēlnieku daives spalvas zīmējumos (*Larvā strēlnieki*, 1916). Mēģinājies, kā citi viņa laika biedri — V. Toms, K. Urbāns, R. Sma, J. Liepiņš u. c. — arī linoģriezumos, Pievērsies arī linošķaizai grafikai.

Tāpat agri mirušais Jēkabs Kazaks, arī šķautmānos grafiķis un tuļās zīmējumos tēlojot strēlnieku un bēgu traģisko dzīvi, daļēji linoģriezumos (*Pasportēts*, att.; *V. Egļa zīmējumos u. c.*) vēstī satraukta meklētāja dvēseli. Arī tajos mēģinājumos mūsu nemiernieki deva jerošni mūsu topošās grafikas attisībai.

Grafiķu šē saprattim vārda piatā nozīmē kā linoģu un melnbaltu laukumu mākslu. Tehniski šaurākā nozīmē ar to saprot pašā mākslinieka sagatavotos darbus kādā no iespieduma tehnikām, lai gan modernā reproducēšanas tehnika atļauj pavairot jebkuru zīmējumu (citi oriģināls ir tikai viens, kurpretim iespiedumu grafiķai ir zināms oriģinālspeiedumu skaits). Mēs šē nesekošim tradicionālajam iedalījumam: silģografiķa (pie tam izdalot atsevišķās nozares — asējumas, ksilografija, linoģrafija utt.), grāmatu grafiķa (plakāti, sludinājumi, naudas un citas vērtspapīru zīmes, iesaiņojumu raksti utt.), pie tam vēl izdalot atsevišķā joda lārtus, karikatūras u. c. Lietišķā grafiķa jau šē nesetilpa š darba lokā. Sadalījums šāj un grāmatu grafiķā daļkārt noved pie nevajadzīgiem atšartojumiem. Palab turpmāk vāskatēsim atsevišķus mākslaņiekus un visnotaļ grafiķus *par excellence* pēc viņu sevīzēm un vietās pasūdža piūsmā, kas liekas esam dabiskais veids.

Dvēselīnimo gaidā sākumā mūsu mākslinieku centieni ar zīmētiem vāskiem padarīt pievilcīgāku grāmatu grāmatu sākumā vēl neva maz augļa.

1. J. Kazaks, *Pasportēts*

Piektais šķelums

12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

Ievads – vispārējā situācija

Pirmā latviešu grafisko mākslu izstāde notika 1914. g. Rīgā. To sarīkoja Latviešu mākslas veicināšanas biedrība. Skatē parādījās jauni vārdi. Daži no tās dalībniekiem bija profesionāļi — mākslinieki, kam grafiskās mākslas bija galvenā darbošanās nozare (S. Vidbergs,¹ E. Stenders); citi, kas būtībā bija grafiķi, darbotamies arī glezniecībā (N. Strunke, Ansis Cīrulis, U. Skulme u. c.); vēl daži, kas ar tām tikai saskārās (J. Kazaks, J. Grosvalds, O. Skulme u. c.).

Pašos mūsu valsts sākumos aizgāja bojā ERNESTS STENDERS, dzimis 1893. g. Liepājā, liveniešu kareivju Rīgā nogalināts 1919. gadā. Īsi pirms kara sākuma viņš sarīkoja savu izstādi Saulītes-Meldeņa mākslas salonā un līdztekus ilustrācijām darinājis arī linoleja griezumus: gan kādu Vecrīgas skatu,² gan viņetes žurnāla *Taurētājs* vākam (1918). Mācījies viņš Pēterpili, Ķeizariskās mākslas veicināšanas biedrības skolā. Būdams vēl savas attīstības sākumā, viņš iespieddarbu rotājumos mēģināja savienot figūru ar ornamentāliem vijumiem.

Ar ilustrātiem un grāmatu rotājuma uzdevumiem saskāries JĀZEPS GROSVALDS gan kādos grāmatu un žurnālu vākos, gan ekspresīvos bēgļu un strēlnieku dzīves spalvas zīmējumos (*Latvju strēlnieks*, 1916). Mēģinājis, kā citi viņa laika biedri — V. Tone, K. Ubāns, R. Suta, J. Liepiņš u. c. — arī linogriezumus. Pievērsies arī lietišķajai grafikai.

Tāpat agri mirušais JĒKABS KAZAKS, asi šķautnainos grafita un tušas zīmējumos tēlojot strēlnieku un bēgļu traģisko dzīvi, dažos linogriezumos (*Pašportrets*, att.; *V. Eglīša ģimētnie* u. c.) vēstī satraukta meklētāja dvēseli. Arī šajos mēģinājumos mūsu nemiernieki deva ierosmi mūsu topošās grafikas attīstībai.

Grafiku še sapratīsim vārda plašā nozīmē kā liniju un melnbalto laukumu mākslu. Techniski šaurākā nozīmē ar to saprot paša mākslinieka sagatavotos darbus kādā no iespieduma teknikām, lai gan modernā reproducēšanas tehnika atļauj pavairot jebkuŗu zīmējumu (taču oriģināls ir tikai viens, kurpretim spiedumu grafikai ir zināms oriģināliespiedumu skaits). Mēs še nesekosim tradicionālajam iedalījumam: stājgrafika (pie tam izdalot atsevišķās nozares — asējums, ksilografija, litografija utt.), grāmatu grafika (plakāti, sludinājumi, naudas un citas vērtspapīru zīmes, iesaiņojumu raksti utt.), pie tam vēl izdalot atsevišķā joslā šaržus, karikatūras u. c. Lietišķā grafika jau īsti neietilpst šī darba lokā. Sadalījums stāj- un grāmatu grafikā dažkārt noved pie nevajadzīgiem atkātojumiem. Tālab turpmāk apskatīsim atsevišķus māksliniekus un visnotaļ grafiķus *par excellence* pēc viņu ievirzēm un vietās paaudžu plūsmā, kas liekas esam dabiskais veids.

Divdesmito gadu sākumā mūsu mākslinieku centieni ar zīmētiem vākiem padarīt pievilcīgāku grāmatu ārieni sākumā vēl nesa maz augļu,

1. J. Kazaks, *Pašportrets*

jo grāmatas iespieda lētā teknikā uz slihta papīra. Tikai ar laiku spiestuvju darbs guva gan papīra, gan burtu izveles un salikuma, grāmatu kompozīcijas ziņā labāku kvalitāti, kas, protams, atkarīga no spiestuvju vadības un personāla. Priekšgalā te bija R. Zariņa noorganizētā un vadītā Valstspapīru spiestuve, arī Latvju Kultūras u. c. spiestuves.

Grafikas attīstībai mūsu zemē bija svarīga profesionālās izglītības iespēja šajās mākslās. Atkarībā no tās izveidojās jaunas grafiķu paaudzes, sagatavotas pašu valstī. Te visnotaļ jāmin Latvijas Mākslas akadēmijas grafiskā darbnīca, kas līdz 1940. g. bija izlaidusi pāri par 30 absolventu. Darbnīcas vadītājs prof. Richards Zariņš, romantiķis un natūrālists, savus audzēkņus mācīja zīmējuma un asējuma (oforta) dažādos paveidos, kā arī litografijas teknikās. Asējuma teknikā darinātie diplomdarbi pa laikam veikti tai sausajā, tumšos toņos ieturētajā līniju un laukumu vedumā, kādu strādāja darbnīcā. Tikai trīsdesmito gadu beigās akadēmijā sāka ieviesties arī koka dzelums un augstspieduma tehnikas. Pēc Zariņa nāves (1939) līdzīgā tradīcijā darbnīcu vadīja Kārlis Krauze, ko padomju vara deportēja 1941. gadā. Pēc tam īsu laiku vadītāja bija M. Induse-Muceniece, bet vēlāk vācu okupācijas laikā vadību uzticēja Janim Šternbergam.

Modernāku uztveri ar komunistu propagandas iekrāsotu tematiku dažkārt piekopa Tautas augstskolas mākslas studija, kur mācīja arī grafiķu zīmējumā S. Vidbergs un it īpaši R. Suta. Vēlāk Sutam pašam bija sava mākslas studija, kur veidojās ir apdāvināti jauni spēki, ir politiski ieinteresēti pagrīdes diletanti. Ierosmīgs ar savu kompozīcijas un formas izpratni, teorētiskiem uzskatiem, Suta, gan pats būdams tikai litografijas un tušas zīmētājs un akvarelētājs³ un nepiekopdams koka vai metalla dzeluma vai asējuma tehnikas, prata ierosināt un ievadīt veselu virkni jaunu grafiķu koka grebumā – A. Junkeru, J. Plēpi, O. Ābelīti, P. Šternu u.c., kas pašu tehnisko māku ksilografijā apguva Tautas augstskolā pie tāda kompetenta meistara kā N. Puzirevska. Šis grafiķu puduris līdz ar citiem topošiem grafiķiem ienesa svaigu strāvojumu mūsu mākslā. Junkers un Plēpis kopš 1935. g. piedalījās starptautiskās kokdzelēju apvienības *Xylographie* izstādēs dažādās Eiropas zemēs un arī ASV. Jauno grafiķu darbi parādījās Zaļās Vārnas skatēs, un grafisko mākslu sekmēšana ir šīs mākslinieku kopas nopelns.

1935. g. pavasarī Zaļās Vārnas izstādē viesojās 34 ksilografu savienības biedri no 9 valstīm, kā liecina katalogs. Tai pašā gadā Rīgā notika italiešu grafisko mākslu izstāde. Tāpat ierosinoša bija padomju krievu grafiķu izstāde Rīgā 1928. gadā. Rīdīniekiem arī bija izdevība iepazīties ar čehoslovaku un poļu grafiķu izstādēm valdības organizētā ārzemju mākslas izstāžu virknē Rīgas Pilsētas mākslas mūzejā. Tādas skates modināja publikas interesi un deva iespēju mūsu mākslinieku darbus salīdzināt ar ārzemju meistaru sasniegumiem.

Interesi par grafiskām mākslām sekmēja arī Rīgas Grafiķu biedrība (1928–1932) ar savām mākslas skatēm (R. Suta, S. Vidbergs, N. Strunke, N. Puzirevskis, S. Antonovs, B. Dannenhiršs, A. Jupatovs, A. Birzenieks u. c.). Mūsu grafiķu darbi parādījās arī citu mākslinieku kopu (Neatkarīgo vienības, Sadarba, Latvju mākslinieku biedrības, Radigara u. c.), kā

arī četrās Kultūras fonda rīkotās mākslas izstādēs. Kopš 1935. g. Sadarba skatēs kā viesi piedalījās franču zīmējuma un grafikas meistari.⁴

Atzīmēsim arī skaistās grāmatas un grafikas kultūras sekmēšanu Zelta Ābeles, Valtera un Rapas, A. Gulbja, Latvju Kultūras, Valstspapīru spiestuves un citu izdevumos.

Divas vecuma pakāpes – 1890-os gados un šī gadsimta pirmajā desmitā dzimušie – pēc savām izglītības gaitām un savas ievirzes rada atšķirīgus grupējumus. Kā vienā, tā otrā vecuma grupā mēs atradīsim gan vairāk tradicionāli, gan brīvākos meklējumus ievirzītos.

Vieni, tradicionālismā sakņotie, savus pamatus guvuši mūsu Mākslas akadēmijas grafiskajā darbnīcā, otri – ārpus tās (kaut arī dažkārt mācījušies glezniecību citā – Tillberga vadītajā darbnīcā). Daži Zariņa mācekļi jau Latvijas laikā mēģinājuši nodibināt patstāvīgu uztveri asējumā, linogriezumā vai kokdzelumā (piemēram, K. Krauze, V. Krastiņš, P. Upītis), lai gan visumā uz reālisma bāzes. Tolaik modernāki ievirzītie vai nu stilizējošā aistētiskā vai ekspresīvu formu ievirzē pa lielāku daļu pieslējušies Rīgas grupai un Sadarbam vai bijuši Radigara savīlņojuma paudēji (tā zīmējumā J. Strazdiņš, K. Padeģis). Kā īpats atzarojums te ir zaļvārnīšu grafiķi, vēl primitīvi un neveikli, tikai dažī ar labāk izkoptu prasmi. Tā dabūjam šādu tabulu:

GRAFIĶI (1920–1940)

Tradicionālisti		Modernisti	
Zariņa skolas	Citas ievirzes	Stilizētāji, ekspresīvie u. c.	Jaunie ksilografi

Laikmetu maiņu ironija ir tā, ka trimdā dažī „rātņie“ tradicionālisti eksperimentēja un mainīja izteiksmi (piemēram, Šternbergam pievērstoties abstraktai mākslai), turpretim dažs kādreiz dedzīgais jauno ceļu meklētājs padomju režīmā izvērtās stingri konservatīvā (U. Skulme – tipisks piemērs). Šāds grupējums var noderēt pārskatam, bet svarīgākais, protams, ir paša mākslinieka kvalitāte. Visumā – kā tie, kas pieturas pie Zariņa skolas un vispār akadēmiska reālisma tradīcijām (K. Krauze, A. Apinis, N. Riške, Fr. Bange, Fr. Viksne u. c., agrā posmā J. Šternbergs) vai meklē tās brīvāku pārveidojumu (piemēram, M. Induse, V. Krastiņš, P. Upītis), tā arī stilizācijas, ekspresijas, antinaturālu formu meklētāji (S. Vidbergs, N. Strunke, R. Suta, kādreiz U. Skulme, K. Padeģis u. c.) – latviešu mākslinieku vairums savā sirdī ir romantiķi, kam rūp ir dzejiska noskaņa, ir humors. Daži reālisma ievirzes piekopēji, kā, piemēram, O. Norītis vai skarbaiss zīmētājs J. Strazdiņš, meklē tradicionālā robežās sev īpatu izteiksmi un ir it kā pārejā no „akadēmiskās“ uz „brīvo“ izteiksmi. Tāda pati pārejas parādība ir H. Vika, ar savu stilizāciju, sentimentāli poētisko uztveri pietuvojoties tai teiksmainajai pasaulei, kam kalpo N. Strunke. Tāpat kā S. Vidbergs viņa savā veidā tiecas uz daiļo, estētisko.

Grūti būs atrast tādu gleznotāju vai tēlnieku, kas cita starpā nebūs producējis kādus zīmējumus, ilustrācijas, viņetes, vākus kādam iespējamam darbam, kādu lietišķās grafikas ražojumu u. tml. Visu to šē nevaram ievērot, pievērsoties, kā jau minēts, māksliniekiem ar grafiku kā galveno un būtisko kodolu viņu darbu virknē.

---

¹ Pēc savas formālās izglītības, kā jau agrāk minēts, S. Vidbergs bija stikla gleznotājs.

² Sk. *Latvijas māksla 1890—1915*, 344—345. lpp.

³ R. Suta piedalījies ar linogriezumiem Ekspresionistu grupas izdotā mapē 1919. g.

⁴ Tā Sadarba izstādēs 1928., 1933., 1934. g.

Tradicionālisti

Ilustrētāji, grāmatu grafiķi

Šo pārskatu sāksim ar diviem jau agrāk glezniecībā apskatītiem tradicionālistiem: EDUARDU BRENCĒNU (1885—1929) un INDRIĶI ZEBERIŅU (1882—1969). Abi viņi ir tautā populāri mākslinieki, kam gleznojumi un grafiski darbi aug no tā paša celma. Būdami vingri reālistiski zīmētāji, viņi varējuši gūt galvenos nopelnus literāru darbu ilustrēšanā. Pēc tēlojamiem līdzekļiem īstenības raksturotāji, labi lauku dzīves un ļaužu pazinēji, viņi savā izjūtā tomēr ir romantiķi. Humora izjūtas siltums vijas cauri viņu darbiem. Zeberiņš bez tam ir arī pazīstams kā karikatūrists. Kariķējuma piegarša vietumis izmanāma arī viņa ilustrācijās. Abi viņi ir tautiskās ilustrācijas klasiķi. Abi ir reālistiska zīmējuma meistari.

Eduards Brencēns kā ilustrators guvis daudz plašāku ievēribu un lielākus panākumus nekā gleznotājs. „Pretēji tiem māksliniekiem, kuŗi ar savu tīro grafiku dažreiz iet pilnīgi atsevišķus ceļus un piedod rakstnieka darbam tikai lineārus rotājumus, Brencēns ilustrējamā darbā iedzīvojas un rauga sniegt noteiktus tipus un skatus, pilnīgi saskanošus ar rakstnieka veidojumiem vārdos. Viņa tipu galerija ir patiešām nebeidzama.“¹ Ja iedomājamies *Mērnīeku laiku* varoņu vijū, mums acu priekšā noslid Ed. Brencēna izveidotie tēli: Ķencis ar Pāvulu, Švauksts ar Dreķbergi, Pietuka Krustiņš ar runas vīriem, Oliņš ar Oliņieti, Tenis ar Prātnieku, Kaspars

2. Ed. Brencēns, ilustrācija J. Janševska romānam *Dzimtene*

3. Ed. Brencēns, ilustrācija A. Deglava romānam *Vecais pilskungs*

ar Lienu un Annužu... Kā neapstrīdēts vienvaldnieks mākslinieks radījis rakstnieku tēlojumam atbilstošus, vitālus un īstus paraugtipus un notikumu ainas savos zīmējumos, pamatīgi iepazīsinis cilvēkus un dzīves vidi.

Arī nevainojamā sēpijas tehnikā izsekodams J. Janševska *Dzimtenē* tēloto notikumu raibajai vijai – rādot sievu parlamentu virtuvē, pārceļtuves, tirgus, karuseļa skatus, Biezuma Bozumu apgāžot ratus, Ķirmgrauzi un Ķirmgrauzieni, te vairāk zīmējumveidīgi, te kā glīti izstrādātā glezniņā, – Brencēns veicis ilustrāciju virkni (att.), tomēr vairs ne ar to pirmreizību un vienreizību kā *Mērnīeku laikiem*. Viņš darinājis ilustrācijas tikai *Dzimtenes* I un II grāmatai, darbu turpinājis A. Apsītis un nobeidzis I. Zeberīšs.

Tāpat divdesmito gadu pirmajā pusē – nu jau spalvas zīmējumā – tīrā un smalkā kontūrējuma ar aprautiem iešvikājumiem darinātas ilustrācijas Akurātera *Kalpa zēna vasarai* (1923) un dažus gadus vēlāk (1926) zīmējumā un raksturojumā lakoniski trāpīgās spalvas ilustrācijas Deglava

6. I. Zeberīšs, ilustrācija J. Janševska romānam *Dzimtene*

4. I. Zeberīšs, ilustrācija A. Saulieša stāstam *Bez saules*

5. I. Zeberīšs, ilustrācija A. Brigaderes *Dievs, daba, darbs (Nabagu dzīves)*

7. I. Zeberīšs, ilustrācija K. Skalbes pasakai *Caur skursteni*

8. I. Zeberīšs, *Pie ezera*

9. I. Zeberīšs, *Misas kauja*

Vecajam pilskungam (att.), tveŗot aizgājušo, leģendāro pagātni. Ed. Brenčēns ilustrējis vairākas lasāmās grāmatas, *Tautas teikas un pasakas VIII* (Valtera un Rapas izdevumā) un dažus jaunības literātūras izdevumus. Viegļā, smailā līniju plūdumā veikti neilustratīvie zīmējumi, daži īsti trāpīgi, tā, piemēram, figūru un ģimetņu uzmetumi zīmuli.

Arī Indriķis Zeberīšs, vairāk pasvītrotot gaismēnas galvenajos laukumos, prot brīvi un precīzi savos reālistiskajos zīmējumos tvert ainavas un sadzīves stūrīšus, pievēršot vērību lietu novietnei telpā. Visumā tā ir tendence zīmējumu – ceļa, šķūnīša, bērzu ainas – pārvērst melnbaltā gleznā. No otras puses, pašas impresionistiski reālās un reālistiskās gleznas – ainavas, žanra skati, savā vairumā ir ilustratīvas dabas, tradicionālā populārā uztverē.

Savu populāritāti gados pirms Pirmā pasaules kara Zeberīšs bija nodibinājis ar karikatūrām, kuŗas viņš turpina zīmēt arī vēlākajos gados. Pa lielākai daļai viņu nodarbina lauku un mazpilsētas, gan arī Rīgas iedzīvotāju un intelektuāļu (rakstnieku K. Jēkabsona, V. Egliša u. c.) tematika. Vienkāršās dzīves situācijās, zīmīgi tēlojot sadzīves tipus, saredzot cilvēkos un viņu izdarībās smieklīgo, mazisko, it īpaši pasvītrotot savu varoņu muļķīgumu, Zeberīšs ļauj vaļu humoram, zobgalībai, tomēr bez dzēlīguma (*Dadzī, Lietuvēnā, Svaros, Ilustrētajā Žurnālā* u. c.).

Ar divdesmitajiem gadiem sākot darboties arī grāmatu un žurnālu rotājumos un ilustrācijās, viņš ilustrē gan lasāmās grāmatas, gan tautas pasakas, gan mūsu rakstnieku: Saulieša, Skalbes, Brigaderes, Janševska u. c., darbus (att.). Parādās arī Zeberīņa koka grebumi, meklējot jaunas grafiskās izteiksmes iespējas. Zīmējuma skaidrība, tumšā un gaišā pretstatī, apdares dažādība ļauj veikt gan pasaku motīvus, gan psiholoģiski raksturot dzīves saspilējumu gaisotnī (tā ilustrācijā Saulieša tēlojumam

Bez saules, att.). Arī karikatūras šajā grebuma teknikā guva jaunu pievilcību. Pievērsšanās ksilografijai sekmēja Zeberiņa ieguldījumu mūsu grafikā.

Kā ilustrators Zeberiņš strādāja akvareli (sadzīves un pasaku motīvos), spalvas zīmējumā, pasvītrojot lineāros apveidus un svītrojumu kombinējot, kā arī spēcīgā grafīta teknikā (piemēram, ilustrācijās Brigaderes triloģijai *Dievs, daba, darbs*, att.), sasniedzot tipu un notikumu raksturojuma ekspresiju. Zeberiņa zīmējumi un karikatūras nemeklē formas problēmas, bet sirsnīgi un tieši izteic mums tuvos vērojumus un noskaņas. Arī anekdotiskā saturā grafīkis prot izlobīt ko būtisku. Viņa mākslā ir kāda veselīga vienkāršība, šur tur ar vulgāritātes piegaršu, tuva tautas dzīves izpratnei, vēstijot latviešu teiksmu un īstenību pagātnes skatījumā. Savu ilustratora darbību Zeberiņš turpināja arī Padomju Latvijā, ilustrēdams A. Upīša darbus, pasakas utt.

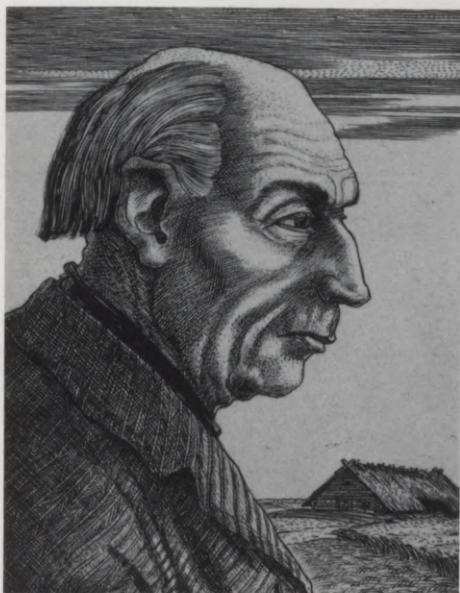
VILIS KRŪMIŅŠ (1891–1959) tāpat kā Zeberiņš mūsu Mākslas akadēmijā beidza nevis grafisko, bet figūrālās glezniecības darbnīcu pie prof. Tillberga. Par V. Krūmiņu kā gleznotāju maz ko teikt. Turpretim grafikā, būdams labs zīmētājs, ar savu tradicionālo ievirzi viņš sniedzis savu īpatu devumu, visnotaļ lietišķajā grafikā: plakātos, adresēs, piemiņas lapās (att.), naudas un vērtspapīru zīmēs, pastmarkās, *ex libris*, diplomos utt. Darbojies arī stājgrafikā spalvas zīmējumos (att.), litografijās; bez tam — grāmatu un žurnālu ilustrācijās un rotājumos. Guvis dažus ierosinājumus J. Rozentāla grafikā, izkopies savu īpatu, smagnējā zīmējuma masīvo līniju stilu. Visumā, ar zināmu noslieci uz amatniecisko, rūpīgs un ražīgs, V. Krūmiņš savā mākslā ir fragmentāri virzījies no darba uz darbu.

Treknā kontūrējumā, sekojot jau nodibinātai tradīcijai, viņš litografijā zīmējis lapas ar senlatviešu kaņavīru stāviem (*Pie Daugavas*), *Arāju*, *Sējēju*, *Senčus*, *Lauku mājas*, *Gauju pie Siguldas divdesmito gadu sākumā*. Trimdas gados viņu cita starpā nodarbināja mītoloģiski motīvi. Vēl gadu pirms nāves, 1958. g. Dziesmu svētku izstādē parādījās viņa zīmētie *Dziedātāji*, *Vilkacis*, *Pērkoņtēvs*. Par zīmējumu ciklu *Latviešu mītoloģija* viņš 1957. g. saņēma Amerikas Latviešu apvienības Kultūras fonda balvu. Savos teiksmu tēlos, pagātnes kareivjos, taurētājos, tautu meitās ar kokli, kas figūrēja arī V. Krūmiņa zīmētajos plakātos, viņš nebija jauninātājs, bet tradīcijas turpinātājs savā skatījumā. Rīgas un dzimtenes ainavas, tautas teiksmas viņam bija tuvas. Litografija bija viņa istais instruments, ko aizstāja zīmuļi, kriti, tuša. Būdams romantisks jūsmotājs, viņš varēja arī būt lietišķi strups, cietās līnijās un švīkojumos veidojot *Zemnieku* (spalvas zīmējums, 1922, att.) bez jebkāda dekoratīva vijīguma. Bez sentimentālītes un rotājuma piedevām viņš iemūžina latviešu zemnieka veidolu. Tikpat lietišķi ir viņa rījas un pirts zīmējumi — latviešu skolas tabulām trimdā. Savās ilustrācijās *Tautas pasakām un teikām V* (1924) viņš visumā pievienojas Zariņa un Tillberga iekoptai tradīcijai ar tikami stilizētiem laukumiem (att.).

Vilis (Vilhelms) Krūmiņš dzimis Rīgā, 1891. g. 24. augustā. Ar 1907. g. sākot, 8 gadus mācījies par litografu A. Šnakenberga spiestuvē, vakaros apmeklējot Vācu amatnieku biedrības skolu, kur zīmēšanu māca B. Borcherts. Skolu beidzis, Krūmiņš vēl papildinās pie Borcherta. Tas arī izskaidro vācu skolas ietekmi V. Krūmiņa mākslā. 1914. g. viņš iestājas Rīgas Pilsētas mākslas skolā, bet drīz tiek mobilizēts uz nākušajā kaņfā.

10. V. Krūmiņš, plakāts *Atdzimšanas dziesmas* uzvedumam

11. V. Krūmiņš, *Zemieks*

12. V. Krūmiņš, ilustrācija tautas pasakai.

Pārcietis kaŗu, iestājas Latvijas Mākslas akadēmijā, beidz prof. Tillberga figūrālo darbnīcu 1926. g. ar diplomdarbu *Litografijas darbnīca*. Darbojās Rīgā par zīmēšanas skolotāju un grafiķi. Kā Latvijā, tā vēlāk trimdā bieži guvis pirmās godalgas plakātu, kā arī valsts ģerboņa, sacensībās. Akadēmijas beigšanas gadā piedalījies Florences starptautiskajā izstādē. Bija Neatkarīgo vienības, pēc tam Latvju mākslinieku biedrības dalībnieks. Kopš 1944. g. trimdā, strādājis Baltijas Universitātē Pinebergā. Pēc pārcelšanās uz ASV līdz savai nāvei dzīvoja un darbojās Ņujorkas „Elles ķēķī”. Bija Ņujorkas Latviešu mākslinieku kopas biedrs. Sarūgtināts, ar dzīvi neapmierināts un vientuļš, it īpaši pēdējos gados smagas slimības māks, miris 1959. g. 15. decembrī.

Runājot par gados vecākiem ilustrētājiem, jāpiemin ALEKSANDRS APSĪTIS (1880–1943). Rīgā dzimušais zīmētājs māksliniecisko izglītību guvis Pēterburgā, darbojies tur un Maskavā. Viņš kļuva pazīstams, ilustrējot Ļ. Tolstoja, M. Goņkija, A. Čehova u. c. darbus. Zīmējis arī padomju valdībai propagandas plakātus. – Latvijā atgriezies 1921. g., guva popularitāti ar rutinēti veiklām, bet mākslinieciski maz nozīmīgām ilustrācijām un vāku zīmējumiem žurnāliem un grāmatām. Par viņa labāko veikumu kritiķi min zīmējumus *Tūkstoš un vienas nakts* pasakām. Apsītis ilustrējis arī kādas Janševska romāna *Dzimtene* grāmatas (att.).

Vācu skolā veidojies agri aizlūzušais gleznotājs un grafiķis ALFRĒDS PLĪTE-PLEITA (1888–1921), kas jau agrāk apskatīts. Beidzis Rīgas Pilsētas reālskolu, kur zīmēšanas skolotājs K. Nilenders viņu pamudinājis pievērsties mākslas studijām, jaunietis mācījies Mīnchenes akadēmijā un līdztekus vingrinājies asējumā. Jau 1912. g. piedalījies mākslas izstādēs Vācijā, 1913. g. izstāda savus darbus III Latviešu mākslinieku izstādē Rīgā un 1914. g. Grafiskajā izstādē. Bija viens no Neatkarīgo mākslinieku vienības dibinātājiem. Pēcņāves izstāde Rīgā 1921. g.

Precīzi noskaidrojot formu, Plite-Pleita virtuozī veica akadēmiskā reālisma gaumē, zīmuļa zīmējumā ģimetnes, ainavas, klusās dabas. Dari-

13. A. Apsītis, ilustrācija J. Janševska romānam *Dzimtene*

14. A. Krūka, ilustrācija A. Grīna romānam *Dvēseļu putenis*

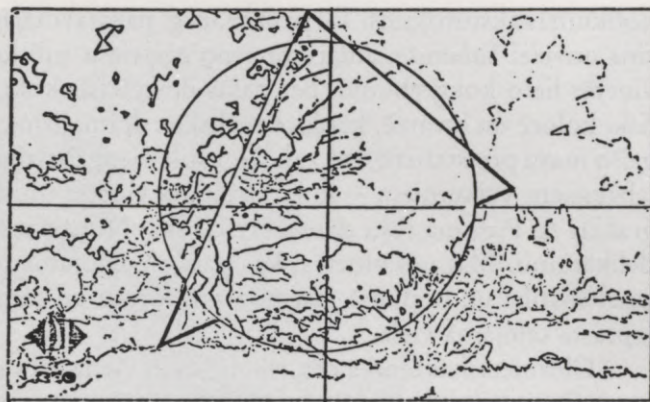
15. A. Krūka, ilustrācija A. Deglava romānam *Rīga*

nājis arī asējumus, strādājis līdzās eļļai arī akvareli. Pagatavojis ilustrācijas J. Rāceņa *Dabas stāstiem*, grāmatu vākus un grāmatu zīmes.

ALEKSANDRS KRŪKA, pazīstams žurnālu un grāmatu ilustrators, arī akvarelists, ietilpināms šajā tradicionālistu virknē. Spalvas, tušas vai sēpijas zīmējumos viņam rūp īstenības ilūzija, dažviet novirzoties uz teiksmaino (ilustrācijas A. Pumpura *Lāčplēsim*) vai arī stilizāciju (tā, piemēram, 1939. g. Latvijas Tēlotājas mākslas piecu gadu jubilejas izstādē redzamās ilustrācijās). Viņa tehnika ir izveicīga un droša. Lieto spalvas švīkājumu te raupjos, plašos vēzienos, te smalkākos un aprautos pavedienos, te sabiezina tumšās masās un tā gūstot noslēpumainus mijkrēšļa efektus, te vienkāršākos zīmējuma paņēmienos. Šim liniju tiklam, „kas kā bultas skrien un šaudās, skrējiens, kustība, dzīvība un ņirba” (J. Kalmīte),² ir savs spars, sava bravūra, vietvietām arī personu, notikumu un vides zīmīgs raksturojums, piemēram, spalvas zīmējumos A. Grīna *Dvēseļu putenim* (att.)

17. A. Krūka, *Ainava* (akvarelis) un redzes lauka grafiska analīze

16. A. Krūka, *Zviedru laiku aina* (ilustrācija)

un A. Deglava *Rīgai* (att.) ir sava romantika, tā arī ilustrācijās V. Pelča stāstiem. Viņa spalvas zīmējumi ir tvarīgāki par sēpijas (resp. akvareļa) tehnikā veiktajiem, lai gan pēdējos (piemēram, Tannenbergas kaujas tēlojumos, Senkeviča rakstu ilustrācijās) ir prasme kārtot sarežģītus notikumus, tēlojot vēstures vielu. Ar saviem paņēmieniem un rokrakstu viņš atšķīrās no tās tradīcijas, ko pārstāv Ed. Brencēns, J. Zeberiņš un V. Krūmiņš.

Aleksandrs Krūka dzimis 1898. g. 28. februārī Ikšķilē, tirgotāja ģimenē. Mācījies Latvijas Kultūras veicināšanas biedrības mākslas kursos, tad K. Visotska privātajā studijā un kādu laiku Mākslas akadēmijā. Piedalījies vairākās Zaļās Vārnas izstādēs ar akvareļiem, eļļām un zīmējumiem. Bēgļu gados dzīvojis Anglijā, pēc tam pārcēlies uz ASV, kur vairākus gadus strādājis Tiltu apgādā, veicis ilustrācijas periodikā un grāmatām.

Sešdesmitajos gados, kļuvis materiāli neatkarīgs, A. Krūka izbeidza savu ilustratora darbību un pievērsās senvēstures pētījumiem, bet visnotaļ patstāvīgiem meklējumiem mākslas teorijā, kam pamatā gleznu uzbūves abstrakta grafiska analīze. Šo savu metodi viņš nosaucis par „imperatīvo diagrammu“ (diagram imperative, att.). Dzīvodams Ņujorkā, viņš mēģinājis par savām atziņām ieinteresēt pētniekus Amerikas un Eiropas mūzejos. Miris Ņujorkā 1987. gadā.

*

Kā profesionāls grafiķis, kas veicis ilustrācijas, grāmatu rotājumus un iekārtas, daudzus plakātus, darbojies gleznotājs un dekorators OSKARS NORĪTIS (1909–1942). Par viņu jau runāts agrāk, taču grāmatu grafiķis Norītis apskatāms atsevišķi. Daudzpusīgi apdāvinātais, mākslas tehnikās vispusīgais Oskars Norītis, dzīvais un saulainais bohēmietis, kas pievilka cilvēku sirdis, bija visnotaļ virtuozs zīmētājs, kas kā īsts *fa presto* neticamā ātrumā varēja veikt un improvizēt darbus. Tā, piemēram, veiktas groteskā oriģināllitogrāfijas Elzas Stērstes *Novetelei* (1935). Valstspapīru spiestuvē viņš bija izkopus litografa tehniku, bet kokgrebumu apguvis pats; lietoja zīmuli, akvareli, spalvas zīmējumu ilustrācijām. Viņa ogles zīmējumus, kas jau aizvada glezniecībā, šē neapskatīsim.

O. Norīša oriģināllitogrāfijas V. Plūdoņa *Atraitnes dēlam* rāda, ka viņam rūp gaismēnas un zīmējumā veidots reālistisks ainojums, vietas un

notikuma raksturojums. Tai pašā 1936. g. pagatavotajās ilustrācijās A. Kuprina novelei *Sulamite*, atdarinot seno ēģiptiešu stiliskos paņēmienus, viņš viņētēs lieto kokgrebumu, bet pašās ilustrācijās kokgrebumu, ko litogrāfiski kolorē un bronžē, kāpinot reālistiskus drāmatisma efektus ar tumšo un gaišo masu pretstatiem, bet zaudējot stila viengabalainību. Vienā no saviem labākajiem veikumiem – kokā dzeltajās viņētēs un divkrāsu oriģināllitogrāfijās A. Puškina *Piķa dāmai* (1937, att.) Norītis sasniedz toņa gradāciju delikātumu. Mazajās viņētēs, kas pašas ir tēlojums par sevi, juvelieņa izsmalcinātībā un kopumā, harmonisku formu un samēru saliedējumā labi izprasta tēlojamā viela.

Gleznieciskas tendences, rīkojoties ar viena vai vairāku krāszieda toņu kāpinājumiem un drāmatizējot izteiksmi tēlotajās norisēs, dominē ilustrācijās O. Vailda *Salomei* (1939) un efektīgajos laukumu un figūru aranžējumos J. Raiņa *Ugunij un naktij* (1914, att.), ietekmējot dažus citus ilustrētājus (piemēram, Voldemāru Valdmani).

Viens no skaistākajiem šāda tipa veikumiem, atgādinot 19. gs. lielos franču romantiķus, ir meistariskās autolitogrāfijas Šekspīra kopotajiem rakstiem (*Maldu komēdijai*), kuŗās mākslinieks centies grafiku pārvērst gleznojuma parādībā.

19. O. Norītis, ilustrācija A. Puškina stāstam *Piķa dāma*

20. O. Norītis, ilustrācija J. Raiņa lugai *Uguns un nakts*

18. O. Norītis, ilustrācija A. Kuprina novelei *Sulamite*

22. O. Norītis, *Ilonas Leimanes ģimietne*

Zīmuli darinātas titullapas Ed. Virzas *Straumēnu* nodaļām, tiecoties uz monumentāli reālu, gadu laiku maiņām zīmīgu figūrālu tēlojumu, kas aptvertu ko būtisku lauku dzīves gājumā, lakoniski un cilvēciski siltā jutoņā (att.).

Spalvas zīmējumos, ilustrējot A. Pumpura *Lāčplēsi* vai J. Poruka *Ku-kažiņu*, O. Norītis virzās tai pašā reālistiskajā tēlojuma ceļā, ko ar ne mazāku māku, piemēram, piekopj A. Krūka, kuņa nopelni A. Grīna *Dvēseļu puteņa* vai A. Pumpura *Lāčplēša* ilustrācijās nav pienācīgi novērtēti. Daudzos ģimietņu zīmējumos ar galvenām strukturālām līnijām ir panākta līdzība un raksturojums, kurpretim švikājuma režģa manierīga papildinājuma vērtība ir svārstīga no darba uz darbu.

Jau akvareliskā bilžainībā, ārpus grafikas tiešā novada O. Norītis virzās daudzkrāsainos ūdenskrāsu darinājumos A. Brigaderes *Annelei* un Longfello *Hajavatai*. Tā šajā viņa rosību joslā ir izcili veikumi un ir parasti un fragmentāri darbi, jo daudz kas bija jāveic nemitīgā steigā un bohē-

miskie dzīves apstākļi prasīja savu tiesu. Lielu apbrīnu draugos aizvien modināja Noriša tehniskā prasme, zīmētāja talants, gaume, ātrā koncentrēšanās un darba spēja.

¹ J. Jaunsudrabiņš, *Ilustrēts Žurnāls* (tālāk *IŽ*), 1926/4, 106. lpp.

² J. Kalmīte, „Aleksandrs Krūka“, *Tilts*, 1958/4.

Avoti un literatūra

V. Penģerots, „Lietišķā grafika Latvijā“, *Grāmata par grāmatu* I, Rīgā 1925. — J. Dombrovskis, *Latvju māksla*, Rīgā 1925. — *Mākslas vēsture* prof. V. Purviša vispārējā redakcijā, II — Glezniecība, grafika un karikatūra, Rīgā (1935). — J. Siliņš, „Latviešu māksla 19. un 20. gadsimtenī“, „Darbs un ciņas, vēsture un sapņi latviešu mākslinieku tēlojumos“ rakstu krājumā *Vēstures atziņas un tēlojumi*, Rīgā 1937. — J. Strazdiņš, „Grafika“, *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, Rīgā 1939. — *Latvju enciklopēdija* (tālāk *LE*), Stokholmā 1950—1955, 8. gr. — grafika, arī šķirkļi par atsevišķiem māksliniekiem citās burtnīcās. — *Latviešu padomju grafika*, Rīgā 1960. — *Latvijas PSR mazā enciklopēdija* (tālāk *LME*) I—III, Rīgā 1967—1972, I — šķirkļi grafika, arī šķirkļi par atsevišķiem māksliniekiem citos sējumos.

Par atsevišķiem māksliniekiem:

ED. BRENCĒNU: J. Jaunsudrabiņš, „Edvarts Brenčēns“, *IŽ*, 1926/4. — V. Mednis, „Ed. Brenčēna piemiņai“, *IŽ*, 1929/5—6. — Neatkarīgo mākslinieku vienības 10 gadu jubilejas izstādes katalogs (nekrologs), Rīgā 1930. — Paša mākslinieka un viņa laika biedru dotā informācija.

I. ZEBERIŅU: J. Siliņš, „Indriķis Zeberīņš“, *IŽ*, 1926/11. — *Latvju mākslinieku biedrības darbu klāsts*, Rīgā 1936. — J. Bīne, „Karikatūra un šaržs“, *Sējējs*, 1937/1—6. — V. Lapacinska, *Linogriezums latviešu tēlotājā mākslā*, Rīgā 1975. — Paša mākslinieka un viņa laika biedru sniegtā informācija.

V. KRŪMIŅU: *Latvju mākslinieku biedrības darbu klāsts*, Rīgā 1936. — „Grafīkis ar mūžam jaunu sirdi un roku“, *Latvija Amerikā*, 1957/22. — V. Krūmiņš, „Kas ir Latvijas valsts ģerboņa autors“, *Laiks*, 1959/56. — Nekrologs, *Laiks*, 1959. g. 19. dec. — J. Krastiņš, „Es mūžam nepārnāks“, *Laiks*, 1959. g. 23. dec. — Paša mākslinieka, laika biedru un tuvinieku dotā informācija.

A. PLĪTI-PLĪTU: V. Penģerots, *Alfreds Plīte-Pleita* (ar bibliografiju), Rīgā 1925; „Alfreds Plīte-Pleita“, *IŽ*, 1925/1. — *Grāmata par grāmatu* I, Rīgā 1925. — Neatkarīgo mākslinieku vienība, 10 gadu jubilejas izstādes katalogs, Rīgā 1930. — V. Lapacinska, *Linogriezums latviešu tēlotājā mākslā*, Rīgā 1975.

A. KRŪKU: Zaļās Vārnas VII, IX, X un Latvijas Kultūras fonda I un II izstādes katalogi. — Latvijas tēlotājas mākslas piecu gadu izstādes katalogs, Rīgā 1939. — J. Kalmīte, „Aleksandrs Krūka“, *Tilts*, 1958/24. — Paša mākslinieka vēstules, autobiogrāfija, npublicēti raksti, kā arī autora sarunas ar mākslinieku.

O. NORĪTI: *Norītis*, rakstu krājums gleznotāja nāves 10 gadu atcerei, red. M. Goppers, A. Norītis, V. Ģinters, Stokholmā 1952.

R. Zariņa darbnīcas audzēkņi

Raksturīgi, ka visā iepriekšējā grupā, ar maz izņēmumiem kā, piemēram, V. Krūmiņa litografijas, I. Zeberiņa oriģināllitografija *Misas kauja* (iespiesta SM 1940/1), stājgrafikas uzdevumi mazāk pieņemti. Citu novērojām R. Zariņa audzēkņu pulkā. Protams, arī viņu darbībā ir grāmatu un žurnālu ilustrācijas, kā arī lietišķās grafikas veikumi kā peļņas avots, tomēr stājgrafikas sniegumiem ir sava vieta un nozīme viņu darbu kopumā.

No R. Zariņa darbnīcas audzēkņu diezgan prāvā skaita pakavējoties pie dažiem, vispirms atzīmēsim divus draugus, kuŗu attīstības gaitās Latvijas neatkarības laikā ir daudz kopēja: Kārli Krauzi un Jani Šternbergu. Abi auguši tai pašā tradīcijā; abiem raksturīga ievērojama tehnikas gatavība un izveicīga dažādu grafikas nozaŗu pārvaldīšana. Abi papildinājušies gravējuma mākslā Vinē, strādājuši Valstspapīru spiestuvē, vaŗā grebĵot valstsvīru u. c. ģīmetnes un naudas zīmes pēc paŗu projektiem. Pēc R. Zariņa nāves akadēmijas grafikas darbnīcu vadīja K. Krauze, bet pēc pēdējā deportācijas, ar mazu pārtraukumu, līdz trimdai – J. Šternbergs. Tikai svešniecības gados Šternberga ceļi jau ievirzījās citādi, par ko runāsim atsevišķi.

KĀRLIS KRAUZE (1904–1941) ir ievērojams dobspieduma dažādo tradicionālo tehniku meistars – vaŗa dzeluma, parastā asējuma, aukstās adatas, mīkstās lakas, akvatinta, mecotinta un to kombināciju. Strādājis arī litografijā un augstspiedumā – linogriezumā un koka grebumā. Viņš darinājis lielu apmēru ofortus (asējumus), tēlodams latvieŗu kaŗavīru cīņas senatnē un nesenā pagātnē, sadzīves ainas, vēsturiskus notikumus un vecās Rīgas ainas. Veicis arī ģīmetnes augstspiedumā – linoleja griezumā (K. Ulmaņa, G. Zemgala, T. Zeiferta u. c.). Kādā trejskaldņa asējumā viņš sasniedzis laukuma iespējamo robeŗu. Šī apdāvinātā, temperamentīgā mākslinieka darbu un dzīvi iznīcināja deportācija.

Kārlis Krauze dzimis 1904. g. 2. februārī Pleskavas guberņā, kur tēvs neilgi pirms tam bija aizbraucis par muiŗas pārvaldnieku. Kad puisēnam pieci gadi, tēvs mirst, un māte atgrieŗas uz dzimto pusi – Cēsīm, tur cīnīdamās ar dzīves grūtībām. Te Kārlim sākas skolas gaitas, vasarās ejot ganos. Pēc pamatskolas nokļūst Ausēja vidusskolā, kur T. Zeiferts māca latvieŗu valodu un Jānis Grīns vēsturi. Zīmēšanu māca J. Dombrovskis, vēlāk kādu laiku H. Markvarts. Cēsīs pārdzīvotas laikmetu maiņas – ir strēlnieki un lielnieku vara, nacionālās armijas tapšana un zaļie partizāni; Cēsu kauja ar vācieŗiem, piedaloties skolnieku rotai. Šie savīļņojumi un notikumi atbalsojas vēlāk Krauzes grafikā. Cēsīs viņš jau arī sācis nodarboties ar zīmēšanu. Kādu laiku pavadījis Daugavpilī, jaunietis ar māti 1920. g. rudenī

23. K. Krauze, ilustrācija Valŗa Staburaga bērniem

nonāk Rīgā. Te mēģinās karikatūrās *Brīvajai Zemei*. Ausēja rosināts, dodas uz Valstspapīru spiestuvi pie R. Zariņa. Krauzi pieņem par mācekli spiestuvē, un tai pašā laikā jauniešs iet mācīties pie prof. R. Zariņa Mākslas akadēmijā. Vingrinās zīmēt ar zīmuli un spalvu, zīmē ģipšus, mācās litogrāfiju un arī sāk gravēt pie gravētāja, kas bija aicināts no Vācijas. Pelnās ar karikatūrām *Svaros*, dabū veikt pirmo darbu grāmatu ilustrācijā — Valža *Staburaga bērniem* (att.) un, sekojot ārzemju paraugiem, Dž. Londona *Dienvidus stāstiem*. Tās smalkā spalvas zīmējuma tehnikā, vēl pilnīgi zari-

25. K. Krauze, *Cīņa pie Cēsīm*

ņiskas. 1924. g. pastrādāts vaļa grebumā valsts prezidenta J. Čakstes portrets, mēģinājums klasiskā teknikā (att.). Zariņš mācekli sūta papildināties gravīrā uz Vini pie Ferdinanda Širnbeka (Schirnböck). Līdztekus gravēšanai Vīnes Mākslas akadēmijā mācās zīmēšanu un anatomiju pie prof. Hellera. Panākumi ir. Širnbeks gravē Latvijas 100 latu zīmei vienu pusi, bet otru — K. Krauze. Vīnes gados (1925—1927) veikts daudz zīmējumu — grafitā, akvareli, spalvā. Vienu laiku viņu aizrauj Vīnes secesionists Alts. Taču speciālais uzdevums ir tīrā gravīra, citu starpā pēc vecmeistaru gleznām (17. g. s. *kardināls*). Pavadījis Vīnē divus gadus, atgriežas dzimtenē, turpinot strādāt Valstspapīru spiestuvē un mācoties Zariņa darbnīcā, ko beidz 1932. g. ar diplomdarbu — asējumu *Zemgaļi atstāj Tērveti*. Gaismēnu pretstatos, pasmagos stāvos, tēlojot gājienu pa meža ceļu ar degošo pili ietālē, vērojama skolotāja ietekme un arī mācekļa neveiklība figūru veidojumā.

Visos turpmākajos gados, mēģinoties dažādos grafikas paņēmienos, Krauze meklē pats savu valodu, savu tematiku un kompozīcijas bagātāku artikulāciju. Studē senatni un zviedru laikmetu, lai veiktu vēsturiskus tēlo-

26. K. Krauze, *Pie spoguļa*

27. K. Krauze, *Jaunburtņieku saimnieks aizdod naudu zviedriem*

jumus. Kopš 1934. g. piedalās Sadarba izstādēs, strādā par asistentu grafiskajā darbnīcā Mākslas akadēmijā. Šai pašā gadā studiju nolūkos apmeklē Londonu un, četrus gadus vēlāk, Itāliju. Sadarba un Kultūras fonda mākslas izstādēs var vērot jaunā grafiķa meklējumus un stila briedumu, izteiksmei topot vijīgākai un bagātākai akadēmiskā reālisma ietvaros. Tie visi ir raženi gadi, strādājot ar sajūsmu, ļaujot vaļū ir fantāzijai, ir vieglai rokai, tomēr aizvien kontrolējot līniju un laukumu kompozīciju. Tas īpaši sakāms par portretiem vaļa grebumā: daudz smalkāk izstrādātās J. Čakstes (otrreiz, pēc Vīnes posma), T. Zeiferta, R. Zariņa u. c. ģimētnes veiktas sīkākās

formās, smalkās pārējās. Turpretim valsts prezidenta G. Zemgala portrets sulīgākā, ekspresīvā līniju vedumā, meklējot lielāku formu.

Dažādos asējuma paņēmienos, lietojot arī sauso adatu un miksto laku, veiktas seno un neseno cīņu ainas: *Saules kauja* (1936, att.) un *Kauja pie Durbes* (1938), meklējot cilvēku un zirgu kustību sparū, dažādību, pretstatot tumšās grafiskās masas gaišākām, tās saistot ar pušņiem un pašu laukumu ritmiku attīstot telpā. Šajās lielajās asējuma lapās ir aizraušanās ar ilustratīvām sīkdaļām. Kombinējot asējuma un mikstās lakas paņēmienus *Strēlnieku* un *Cēsu kaujas* (att.) tēlojumos, koncentrējot formas siluetos, gaismēnas pretstatos, pasvītrojot figūrās cīņas spriegumu, izmantojot asos un graudainos svītrojumus, Krauze kāpina ekspresiju un apdares dažādību. Tas pats sakāms par citiem asējumiem strēlnieku tematikā, piemēram, tēlojot dzeloņstieplu griezējus guļam sniegā (*Snīga sniegi, putināja*), vienā no šī cikla drāmatiskākajām ainām. Tēloti arī lauku dzīves motīvi: *Izkopts trinējs* (1938), *Lūgšanā* ar tvarīgo vecā vīra siluetu, stāvot pie azaida galda ar bļodu un ēdējiem. Gleznieciska uztvere tādās iespiedkrāsu monotipijās kā *Vēžu zvejotājos*, *Plostniekos*, *Malkas cirtējos*. Līdzīgs miksti sakausētu formu iespaids gūts romantiskajā *Līgavas laupīšanā* (akvatints, 1938). Meistarību figūru veidojumā lielās formās, spēcīgos līniju vēzienos, brīvā īstenības veidu traktējumā rāda *Pie spoguļa* (1935, aukstā adata un kodiņš, att.). Tipi, figūru sacere, vēsturiskās vielas pārvaldīšana, kombinējot gravūru ar asējumu, iezīmē tādu akadēmisku veikumu kā *Jaunburtieku saimnieks aizdod naudu zviedriem* (1939, att.). Krauze strādājis arī litografijā (*Pēc zvejas*, *Vecais mūzikants*), linoleja griezumā¹ un koka grebumā (R. Blaumaņa, J. Raiņa ģimēne). Ilustrējis skolas grāmatas un E. Birznieka-Upīša *Pelēkā akmeņa stāstus*. Veltņišu tehnikā darinājis Vecrīgas celtnu attēlus (*Melngalvju nams*). Šim spēcīgajam, dzīvot un strādāt prieka pilnajam māksliniekam un labajam pedagogam bija jāaiziet bojā kā deportācijas upurim, esot ceļā uz vēl brīvāku un patstāvīgāku izteiksmi.

*

Akadēmiskā tradicionālisma takām palikuši uzticīgi Francis Bange (1895—1974), Arturs Apinis (1904—1975), Arturs Duburs (Drekslers, 1899—1973), Fridrihs Viksne (1897—1968) u. c.

Zīmētājs, asētājs un akvarelists FRANCIS BANGE dzimis 1895. g. 12. aprīlī Rēvelē (Tallinā). Vecāku darba apstākļiem mainoties, viņi pārceļas uz Rīgu. Tur jaunietis 1912. g. beidz reālskolu un sāk Rīgas Politehnikumā studēt architektūru. Studijas pārtrauc kaŗš, Bangi iesauc cara armijā. Pārnācis uz 6. Tukuma pulku, piedalās visās kaujās, pēc tam Latvijas Atbrīvošanas cīņās.

Mieram iestājoties, Bange vairs neturpina studēt architektūru, bet uzsāk mākslas studijas akadēmijā, speciālizējoties grafikā. 1929. g. beidz R. Zariņa grafisko darbnīcu ar diplomdarbu *Teodora Zeiferta ģimēne* (asējums). Darbojas par skolotāju un arī Valstapapīru spiestuves gravēšanas nodaļā.

Agrākā interese par architektūru izpaužas tādējādi, ka Bangem ir tuvi celtniecības motīvi. 1930. g. viņš laiž klajā asējumu mapi *Vecrīga*. Tēlojot senās celtnes, zīmējuma precizitāte sadodas rokās ar izsvērtām gaismēnas

28. Fr. Bange, *Vecrīga*

29. Fr. Bange, *Pie Daugavas krasta*

attiecībām (att.). To rāda arī viņa asējums *Partizāni* Valstspapīru spiestuves izdotajai oriģinālasējumu mapei, veltītai Brīvības cīņām. Skatījuma asums, rūpīga pievēršanās sīkdaļām raksturīga arī ogle un grafīta zīmējumiem (att.), kā arī akvareļiem. Detaļu ievērošanu viņš guvis no sava skolotāja R. Zariņa. Tomēr viņa asējumam un zīmulum raksturīgais gaiši sidrabainais koptonis, kas visu apvieno, atšķiras no akadēmijā piekoptā tumšā. Otrai padomju okupācijai sākoties, kopš 1945. g. Bangi sastopam Vācijā, Eslingenā.

Darbodamies par skolotāju latviešu bēgļu mākslas skolā, Bange veic daudzus Eslingenas apkārtnes namu un ainavu zīmējumus. Arī tajos zīmuļa sidrabainais pārsegums radīja pretsvaru, mīkstināja pedantiski izstrādātās sīkdaļas. Arī Vācijas gados turpinās akvareļu gleznojumi, kas savaldīgā laukumu plūdinājumā iestrādā daudzas sīkdaļas, tā konkrētīzējot kādu laivu ar sēdētāju, ūdens atspulgu, koku stumbrus un lapotni. Bange ir asā, skaidrā reālistiskā zīmējuma meistars. Tādi arī viņa spalvas zīmējumi, darināti piecdesmitajos gados: *Lielā Trokšņa iela Rīgā*, *Sv. Gara konvents* ar Pēteru baznīcu aizmugurē u. c. Šajos jau stipri nolietotajos motīvos, kas sveicina kā veci paziņas, Bange prot iekļaut smalko liniju un laukumu vibrācijas, dzidrumu un tradicionālā tehnikā ar tās rūpīgumu liek ieskaņties kādai liriskai stīgai.

Pārcēlies uz ASV autorūpniecības centru Detroitu, Bange nodibināja savu profesionālo stāvokli kā pilsētas skatu zīmētājs. Pagatavojis zīmē-

jumus pilsētas 250 gadu jubilejas mapei *Agrāk un tagad (Then and Now)*, viņš padarīja savu grafikas valodu sulīgāku un vairāk vispārinātu. Mičigenā viņš mira 1974. g. 27. jūlijā.

Kopš 1924. g. Bange piedalījies izstādēs dzimtenē, Vācijā, ASV, Kanādā un arī Austrālijā. Viņa darbi bija Rīgas muzejos, kādreiz arī Malmes muzejā Zviedrijā un privātās kolekcijās. Ilustrējis skolas un daiļliteratūras grāmatas, darbojies lietišķā grafikā.

Dzīva tradīcija var būt auglīga zeme tālākai augsmei. Taču dažāda veida tradicionālisms, kas iestindzis, lai arī dažkārt labi iekoptā rutinā, ir mākslas koka nokaltis zars. No tā nav pasargāti arī savā laikā revolūcionārie mākslas centieni. Bez tam — jautājums par dzīvo un par nedzīvo pastāvošās tradīcijās ir stipri sarežģīts un debatējams. Tādi akadēmiski tradicionālisti, kas, apguvuši amata prasmi, nemeklē jauninājumus, var tomēr topošo paaudzi iepazīstināt ar nodibinātiem paņēmieniem un metodēm, būdami ar to un ar populāro tematiku tuvi šādu centienu sekmētājiem un cienītājiem. Šajā akadēmisko mākslinieku kategorijā iekļaujas arī ARTURS APINIS, lietpratīgs grafiķis, lai gan tehnikas veidu un paņmienu dažādībā viņš nevarēs sacensties ar tādiem saviem līdzgaitniekiem un agrākajiem Mākslas akadēmijas mācības spēkiem kā K. Krauzi un J. Šternbergu. Būdam akadēmisks reālists savos grafīta un tušas zīmējumos, litografijās, bet visnotaļ asējuma paveidos, viņš svārstījies starp grafiku kā līniju un melnbalto laukumu mākslu un glezniecisku ilūzionismu, ko mēģinājis sasniegt ar tradicionāliem paņēmieniem. Ogles, zīmuļa vai tušas zīmējumus viņš tematiski un formu raksturā atkārtos asējumos (piemēram, *Uz Daugavas*, 1934; *Pie kokzāģētavas*, 1947). Ogles zīmējums *Slokas fabrika* (1952), piemēram, tikpat labi varēja parādīties asējumā.

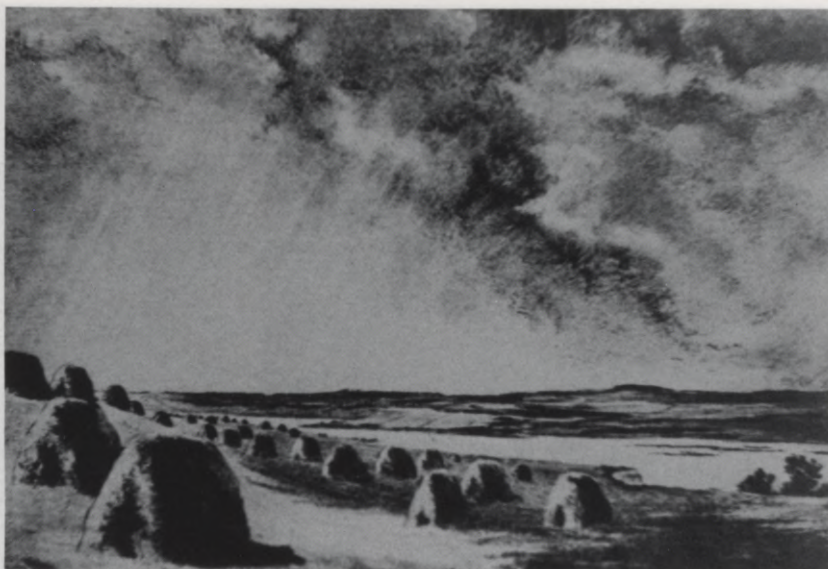

30. A. Apinis, *Zoltieši*

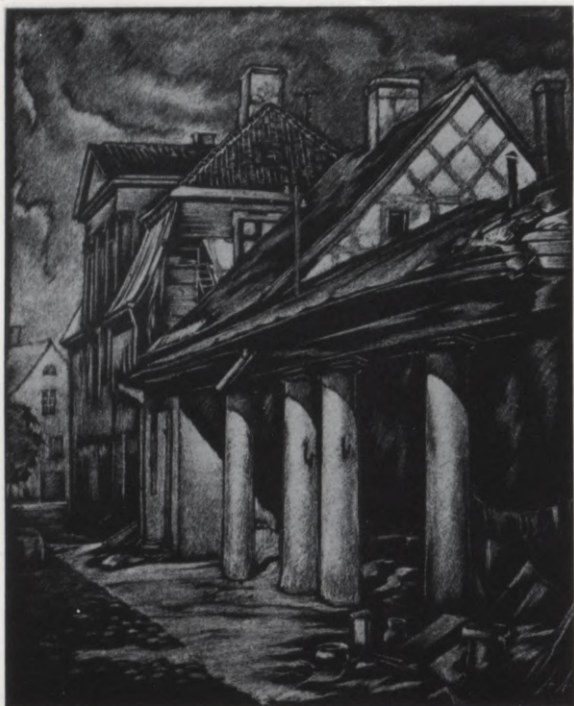
31. A. Apinis, 1919. gads

32. A. Apinis, Rudens

A. Apiņa tēlojumu loks ir samērā plašs: Daugava un Zemgales lauki, pilsētu un nomaļu ainavas; rūpnīcas, strādnieki, plostnieki un zvejnieki; nopostītās pilsētas atjaunošana; kādi nesenās vēstures notikumi; dažas ģimenes. Līdzās stājgrafikai veicis grāmatu rotājumus un ilustrācijas. Arī še svārstījies starp lineāri grafisko, stilizēto un gleznainas ilūzijas paņēmieniem, te rīkojoties ar spēcīgiem svītrojumiem un silueteim (K. Štrāla stāstiem, Raiņa kopotajiem rakstiem), te laukumu gradācijām (J. Sudrabkalna darbu izlasei).

Arturs Apinis dzimis 1904. g. 27. janvārī Jelgavā, laucinieku ģimenē. Jelgavā viņš uzaug, gūst vispārējo izglītību un speļ pirmos soļus zīmēšanā. Pabeidzis 1923. g. ģimnaziju, iestājas Latvijas Mākslas akadēmijā un studiju gados pelnās ar ilustrācijām. Mācās R. Zariņa grafiskajā darbnīcā. Redzēdams audzēkņa centību un sekmes, Zariņš viņu aicina uz Valstspapīru spiestuvi, kur sāk kā mācekļis un beidz ar tehniskā vadītāja vietu. 1932. g. Apinis nobeidz grafisko darbnīcu ar diplomdarbu *Kailā*, pretstatot stilizējumā tumšo sievietes stāvu gaišajam fonam. 1930-os gados asējumā un aukstā adatā veikti tematiski darbi. Vienos — no Latvijas tapšanas un cīņu gadiem — rādīta ievainoto zoltiešu agonija (att.) un terora ainas Rīgā, mainoties varām (*1919. gads*). Lapas centrālās daļas izgaismojumu pretstatot pārējām tumšotām vietām un tā gūstot fantastisku ieskaņu, tēlota rūpnīca ar ceļamiem krāniem, ierīcēm un celtnēm, kur pavid cilvēku sīkie stāvi (*Rūpnīca*, 1930). Pretēji grafisko masu sablīvējumam koptoni tādos darbos kā *Uz Daugavas* (1934), veidojot plašās ietāles ar laivām, plostiēm un plostniekiem, asos siluetos pasvītrotā melnbalto laukumu rotaļa. Valdošā tendence ir uz gleznieciski tonālu paņēmienienu, pārvēršot ar gaismēnas kontrastainām mijām grafisko laukumu ilūzorā istenības ainā un pasvītrojot telpu un formu kustību dziļumā. Tā, piemēram, Daugavas ofortu virknē, delikāti veidotajā *Tornakalnā* (1937, te vēl liniju svītrojums grafiski izmantots) un gadu desmitu vēlāk *Zemgales laukos*, kā arī skarbi un drūmi darinātajos *Kaņa ceļos* — postījuma

33. A. Apinis, *Jelgava*

34. A. Apinis, *Roja*

un klajuma ainavās (1945). Tīri grafiskai un gleznieciskai ilūzioniskai pieejai meklēts kāds izlīdzinājums tādos darbos kā *Rojas zvejnieki*.

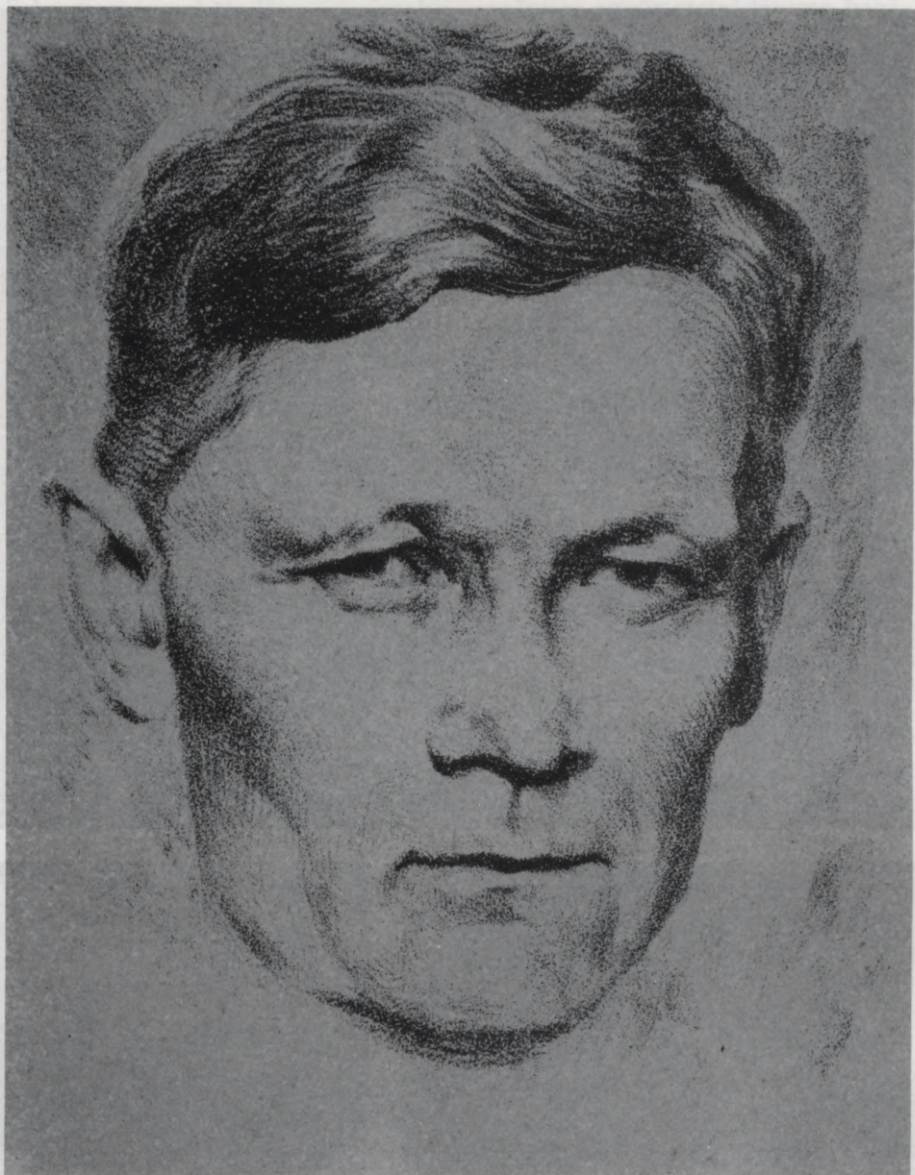
Padomju režīmam pēc kara atgriežoties, kā daudzi citi arī A. Apinis pievērsās strādnieku, zvejnieku, Jelgavas atjaunošanas, rūpniec, ostu, plostnieku motīviem, jo tāds jau bija pieprasījums (*Pie kokzāģētavas*, tuša, 1947). Taču vēlāk viņš atgriežas pie ainavu motīviem — ar Daugavu, bērziem, Rīgas nomalēm ar vijīgiem kokiem (*Koki pie Ķekavas*, 1954; *Bērzi pie Daugavas*, 1951; *Kaugurciemā*, 1961; *Rudens*, 1961, att., u. c.).

Sulīgi, ar tendenci uz ēnu smago melnumu litografijas tehnikā, zīmētas vairākas ainavas, Jelgavas vecā kolonnāde (1937, att.), *Iela Valmierā* (1938) u. c. No tām *Jelgava* izteiksmē un apdarē bagātākā. Litografijā veiktas arī Jāzepa Vitola (1943) un Anša Čiruļa (1942, att.) ģimenes. Pēdējā ar savu smalko, sidrabaino toni un vieglumu tuva tam veidam, ko sastopam dažās Šternberga ģimēnēs (A. Švābes).

Padomju posmā A. Apinis veicis daudzas ilustrācijas zīmuli, tušā J. Raiņa, K. Štrāla, J. Grota, J. Sudrabkalna, N. Gogoļa u. c. darbiem, kā arī veidojis grāmatu iekārtu virkni.

Kopš 1944. g. Apinis darbojās par pedagogu Mākslas akadēmijā. Guva profesora un Nopelniem bagātā mākslas darbinieka titulus. 1957. g. sarīkoja savu patstāvīgo izstādi. Viņš arī sacerējis Padomju Latvijas ģerboni. Miris Rīgā 1975. g. 21. maijā.

PĒTERIS UPTIS (1899—1989) vienā laikā ar Apini beidzis R. Zariņa vadīto darbnīcu un vienā laikā (1945. g.) sācis docēt grafiku Valsts mākslas akadēmijā. Viņa pirmā debija Valsts 10 gadu jubilejas mākslas izstādē 1928. g. ar zīmējumiem (*Kaļķu ceplis*, att.; *Rudzu statiņi*, *Bērzi* u. c.) nepārsniedza viduvēju reālismu. Tālākos gadus, starp citu Kultūras fonda

36. P. Upītis, *Kaļķu ceplis*

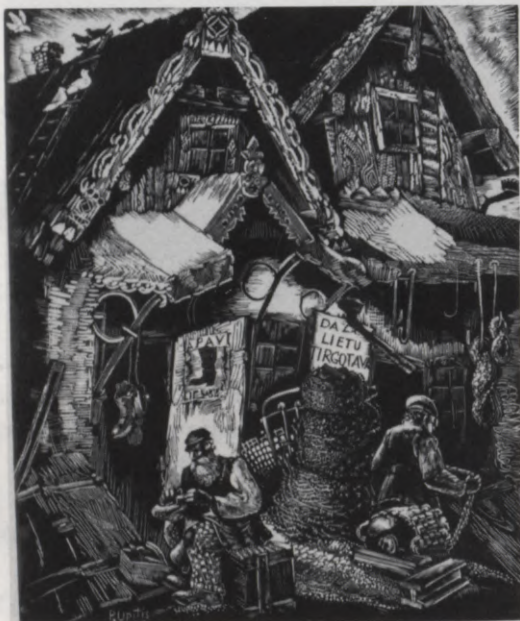

izstādēs, parādījās jau akadēmiju absolvējušā litografijas un spalvas zīmējumi. Tāds spalvas zīmējums kā labības vešana (*Ar smagiem vezumiem*, Latvijas Tēlotājas mākslas piecu gadu izstādē, 1939) jau rāda izkoptu izteiksmi liniju enerģiskos svītrojumos mākoņos, nokalnes ēnojumā, labības kūļos, melno laukumu dekoratīvos vienkāršojumos, vedēju figūrās, lapotnē un būdās, visam norādot uz ksilografiska stilizējuma paņēmieniem. Un tiešām – ir zināms, ka 1935. g. ceļojumā pa Čehoslovākiju mākslinieks bija guvis jaunu ierosmi. Kopš 1936. g. P. Upītis sāka darināt linogriezumus, bet, sākot ar 1939. g., strādāja arī kokdzelumā.² Viņa divkrāsu linogriezumi un grebumi kokā – *Latgale* (att.), *Rojas jūrmala*, *Vecā Daugavpils* (att.) u. c. – parādījās Zaļās Vārnas divi pēdējās izstādēs (1939, 1940). *Latgalē* (1938) visai bagātā apdarē jauca divējādas uztveres: reāliskā vietas un lietu aina ar melnbalto grafisko laukumu un balto svēdru un

37. P. Upītis, *Latgale*

38. P. Upītis, *Vecā Daugavpils*
39. P. Upītis, *Dūmkalna pļava*

vadziņu ekspresiju. Še reproducētajā *Vecās Daugavpils* variantā (1942) meistariski raksturots nabadzīgs provinces stūrītis ar daždažādo lietu un pašu iemītnieku sakopojumu atjautīgā kompozīcijā, idilliskajai ainavai iegūstot savdabīgu krāšņumu un pasakainumu. Visos turpmākajos gados savās ksilografijās Upītis neatlaidīgā darbā izkopj un nostabilizē savu gra-

fisko formu vokābulāru un sintaksi, cenšoties apgūt izstrādājuma bagātību un virtuozitāti, gan žanra ainās, gan laukskatos, gan klusajās dabās. Nospraudis galvenos laukumus, viņš grafiskās masas diferencē ar plašākiem un sikākiem svītrojumiem, liniju čemuriem, vijumiem, dažādām dekoratīvām piedevām, gūdam apdares dažādību, bet dažviet arī sadrumstalotu raibinājumu, tā, piemēram, izmantojot apdares kaligrafiski brīvu rotaļu tādos darbos kā *Dūmkalna pļava* (1948, att.). Sekojot četrdesmito gadu sociālistiskā reālisma prasībām, viņš izstrādā darba dzīves slavinājuma ciklus: *Latvijas zvejnieki*, *Lauku darbi*, *Ciņa par augstu ražu*, *Atjaunošanas darbi Padomju Latvijā*, *Koku pludināšana*, *Purvu nebūs*, ar skaidru propagandas un anekdotiska tēlojuma tendenci. Tiem pievienojas tādas serijas kā *Gauja*, *Lirika* u. c. Tematiskos uzdevumos, cenšoties atrast grafisku formu ilustratīvi reālam tēlojumam ar zvejniekiem pie laivām (*Pēc zvejas*, 1947), *Kulšanai* (1948), plostu laišanai, dzirnavu remontētājiem utt., sadužas divi pretējas tendences. Vienas uzdevums – ilustrēt un aprakstīt īstenību; otra tiecas uz dabas stilizāciju, formu kustības ritimizēšanu un kompozīcijas dekoratīvu krāšņumu, dzeluma apdares bagātību. Īstāku līdzsvarojumu tās gūst ainaviskos motīvos kā, piemēram, *Pilādžu pakalne* (1968, att.) vai ekspresīvais *Vējš* (1959). Mākslinieks darinājis ilustrācijas A. Austriņa *Puišķānam*, A. Puškina *Vaņa jātniekam*, J. Jaunsudrabiņa *Ar makšķeri* (1967) u. c.

Grafiskās izteiksmes koncentrāciju, formu diženojumu savienojot ar dinamikas sparū, viņš meistariski panāk tādos darbos kā *Gaujas ozoli* (1957, att.), jau minētajā *Vejā*, *Kokos* (1970), *Āraišu gatve* u. c. Jāpiemin arī daudzās izdomā un īstenojumā nozīmīgās P. Upīša grāmatzīmes.

Pēteris Upītis dzimis 1899. g. 27. septembrī Siguldas apkaimes Ķēčos, lauksaimnieka ģimenē. Vasaras paiet lauku darbos, bet ziemas skolās, beidzot ar Valmieras pilsētas vidusskolu. Iestājies Latvijas Mākslas akadēmijā, tur sabija 11 gadus, jo nācās pelnīt iztiku. 1932. g. beidza grafikas

40. P. Upītis, *Gaujas ozoli*, fragments

darbniecu ar diplomdarbu *Labības vedējs* (asējums). Pēc tam strādājis Rīgas skolās par zīmēšanas skolotāju. No 1945. g. bijis Valsts mākslas akadēmijas pēdāgogs, kopš 1962. g. profesors. Par veikumiem grafikā un pēdāgogijā dabūjis Nopelniem bagātā mākslas darbinieka (1959) un Tautas mākslinieka titulu (1965). Tai pašā gadā kopā ar A. Melnāru sarīkojis personālo izstādi. Rakstījis par T. Ūderu un J. Plēpi.³ Miris 1989. g.

*

Pirms turpinām šo akadēmijas tradicionālistu virkni, iestarpināsim dažus vārdus par mācīšanas veidu Zariņa darbnīcā. Par to J. Šternbergs zina stāstīt sekojošo. Profesora Zariņa audzēkņi uzsāka darbu dažādos laikos. Katram ar labām zīmēšanas spējām bija izdevība strādāt grafikas

41. P. Upītis, *Āraišu gatve*

42. A. Duburs (Drekslers), *Kareivis atpūtā*

43. A. Duburs, *Plāvējs*

darbnīcā vēl ilgi pirms iestāšanās par formāli uzņemtu audzēkni. Tādēļ tehniku mācīšana nebija organizētā veidā. Katram iesācējam darbnīcas vadītājs mācīja „ornamentālo rakstu“. Par tehnikām viņš reiz teicis, ka tās varot katrs iemācīties. Tālab liela vērība tikusi piegriezta vingrinājumiem zīmēšanā. Ļoti bieži vakara stundās visi zīmēja modeļus tautiskos tērpos. Pati darbnīca bijusi pieejama cauru dienu. Bija ierīces litografijai un dobspiedumam. Dažādās tehnikas audzēkņi iemācījušies viens no otra, bez tam varēja palasīties bibliotēkas grāmatās un apmeklēt izstādes. Litografēšana un asēšana nav neko citāda kā zīmēšana ar kritu, spalvu un otu. Litografiju sagatavošanu spiedumam un pašu iespiešanu darījis lietpratējs, t. s. litografs „pārvedējs“. Akmeņu slipēšana un sagatavošana jaunam darbam tika izdarīta Valstspapīru spiestuvē.

*

Tradicionāliem reālistiem jāpieskaita arī ARTURS DUBURS (Drekslers, 1899–1973), beidzis grafisko darbnīcu 1929. g., darbojies daudz ilustratīvā un lietišķā grafikā, piedalījies kā biedrs Latvju mākslinieku biedrībā (Dardedzē) ar figūrālām kompozīcijām un ainavām. Asējumā tēlojis gan Brīvības cīņu epizodes (*Ciņa, 1919. gads*), gan lauku darbu (att.), gan rūpnīcu, ostu un Vecrīgas skatus. Strādājis arī monotipijā un linolejā. Daži linogriezumi ir mākslinieciski izteiksmīgāki par sausi un rūpīgi izstrādātajiem asējumiem. Taču ne mazāk rūpīga sīkdaļu un lielo laukumu saistījumā ir viņa linogriezuma tehnikā, liriskā izjūtā darinātā dzimtenes dabas tēlojumu virkne.

A. Duburs dzimis 1899. g. 6. martā Vidzemē, Pociema pagastā. Kādu laiku mācījies pie igauņu mākslinieka A. Laipmana un pēc tam iestājās Štiglica mākslas skolā Pēterpilī, tur sabūdam nepilnus divi gadus. Kopš 1923. g. darbojies par skolotāju. Miris 1973. g.

FRIDRICHS VIKSNE (1897–1968) kā virsnieks cīnījies par Latvijas neatkarību, beidzis R. Zariņa grafisko darbnīcu 1932. g. ar diplomdarbu *Lauku sēta* (att.). Reālistiskā uztverē ofortā tēlojis 1919. g. ciņas un arī teiksmas – Laimu, parādoties divi bērniem mežā. Strādājis bez tam akvareli un pētījis latvju rakstus. No 1922. g. darbus izstāda Neatkarīgo mākslinieku vienības, kopš 1933. g. Latvju mākslinieku biedrības izstādēs. Devies trimdā, piedalījies Dziesmu svētku izstādē Ņujorkā 1958. g.

Īpatu vietu, augot asējuma prasmē, guvusi ZELMA TĀLBERGA (1900–1972). Beigusi akadēmijas grafisko darbnīcu 1932. g. ar lietišķi dokumentāro un drīzāk prozisko ofortu *Lauku podniecība*, viņa jau kopš trīsdesmitajiem gadiem asējuma valodā pakāpeniski un it kā nemanot augusi, izkopjot savu īpatu pilsētu un lauku ainavu loku. Arī tik novalkātos kā dažos Vecrīgas ielu un laukumu motīvos viņa pratusi atrast un pateikt ko savu. Vistuvāki viņai klusie, vientuļie stūrīši, bet arī plašākās pilsētas vai ainavu panorāmās viņa prot izvilināt kādu intīmu un lirisku kamertoni. Tas var būt Pēterbaznīcas laukums (1939), Vecrīga no Bastejkalna (1955) vai arī Rīgas kopskats no Pārdaugavas (1968), vai Alūksnes panorāma (1969). Mazāk jau mākslinieciski pārkausēta tāda „laikmetiska dokumentācija” kā Pļaviņu HES (1965), lai gan liniju ceļi un režģi ir skaidri un stingri aprakstīti.

Var redzēt, ka smalkjūtīgā grafiķe, iedziļinādamās oforta dabā, daudz ko mācījusies ir no baroka, ir no romantikas vecmeistariem. Iznākumā viņa balstās gan uz zīmējumu un liniju, gan atkal uz tonālām vērtībām, meklējot šo iespēju noslēpumus, – tā, piemēram, asējumos *Pie staļļa* (1935) ar teiksmaino noskaņu ikdienas ainā, *Alūksne* (1969), *Bauska* (1968) un abu saistījumu tādos darbos kā *Talsi* (1968). Dažviet Tālbergas darbā iezogas ilustrācija, apmēram tādā veidā kā agrāko gadsimtu vedutās (*Sī-*

kumtirgus Rīgā, 1941, u. c.). Ka viņa ar vienkāršiem līdzekļiem prot poētizēt parastu ainavu, liecina tādi darbi kā *Ilūkste ziemā* (1945). Intīma, sievišķīgi delikāta un tai pašā laikā arī veselīga un tvarīga, ietiecoties monumentālītātē (*Milzu liepa Usmā*, 1960) ir Tālbergas veidolu pasaule. Aizejošo un zudušo vērtību saglabāšana un to skaistuma izpausme ainojumā *Latvijas pilsētās*, *Latvijas laukos* stāv māksliniecei tuvu pie sirds. „Gribu dzīves krāšņumu rādīt savai tautai. Interesē lietas, kas aiziet nebūtībā, iemūžinu tās, lai paliek nākamajām paaudzēm,“ izsakās Tālberga kādā intervijā. To izjūtam ir Jelgavas Katoļu ielas tēlojumā (att.), ir *Vītolu gatvē*.

Zelma Tālberga ir zemgaliete, dzimusi 1900. g. 13. martā Šķības pa-

45. Z. Tālberga, *Katoļu iela Jelgavā*

gasta Lejaspluņķos. Apmeklējusi Kleinberga privātģimnaziju Jelgavā. Pirmā pasaules kara laikā dzīvojusi Pēterpilī. Zīmējusi ilustrācijas bērnu grāmatām; gleznojusi arī akvareļus. Izstādēs sākusi piedalīties kopš 1932. gada. Mirusi Rīgā 1972. gada 24. jūnijā.

Ir vairāki R. Zariņa audzēkņi, kas mēģinājuši vairāk vai mazāk novērsties no darbnīcas tradīcijām. Pa daļai tas sakāms par A. Apini, daudz vairāk par ksilografu P. Upīti. Šai sakarībā varētu minēt OTOMIJU FREIBERGU, kas beidza Zariņa darbnīcu. Viņa dzimusi 1903. g. 19. maijā Limbažos. Jau diplomdarbs — *Portrets* (att.) rāda tieksmi uz plašos laukumos ietvertām formām. Tēlojusi brīvības cīnītājus ierakumos, rotājusi grāmatas. Briseles Starptautiskajā izstādē 1935. g. viņai par asējumiem piešķīra zelta medali. Kultūras fonda mākslas izstādēs viņa piedalījās ar ainavu asējumiem: *Gauju, Asariem, Mellužiem, Rudzu staciņiem*, un tā vēl pēdējo reizi 1942. g. sarīkotajā okupācijas laika izstādē. Pēc tam vairs par viņu ziņu nav.

46. O. Freiberga, *Portrets*

Savu īpatu ceļu meklēja VOLDEMĀRS KRASTIŅŠ (1908—1960). Diplomdarbs — asējums *Ainava ar kaļķu cepli* rāda gaismēnu mijās un laukskata atdzīvināšanā ar cilvēku un dzīvnieku stāviem romantiskas un poētiskas tendences. Savās ainavās — asējumos *Vecie vītoli, Kokneses pilsdrupas, Pērse, Dārzs Cēsīs, Ainava ar govju dzinēju, Daugavpils ainava saulrietā, Rēzeknes upīte* (att.) u. c. viņš seko 17. gs., īpaši Rembranta, švīkojumu un gleznieciski saplosīto tonālo masu paņēmieniem, dažreiz drāmatizējot parādības, lai citur iegrimtu kontemplatīvā mierā, pat klusā idilliskumā. Cita starpā viņš ilustrējis dažus Zelta Ābeles izdevumus: ar oriģināllitografijām Virzas *Karali Nameiti*, asējumiem Blaumaņa *Salnu pavasarī* un Skalbes *Kaķīša dzirnavas*, kā arī Padomju Latvijas izdevumus.

47. V. Krastiņš, *Rēzeknes upīte*

48. V. Krastiņš, ilustrācija Ed. Virzas
poēmai *Karalis Nameitis*

V. Krastiņš dzimis 1908. g. 18. maijā Rīgā, kapteiņa ģimenē. 1938. g. beidza R. Zariņa vadīto grafisko darbnīcu. Darbojies par ilustratoru un arī tehnisko zīmētāju. No 1945—1946. g. bijis Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas skolotājs un kādu laiku strādājis par teātra dekoratoru Džambulas apgabala teātrī.

MARIJA INDUSE-MUCENIECE (1904—1974), nākdama no Rojas zvejnieku ciema, enerģiska un uzņēmīga, jau akadēmisko studiju laikā izvirzījās ar savām spējām. Tumšā tonālītātē asētais diplomdarbs *Pašportrets* (1931) rāda masīvu formu traktējumu pašapzinīgi paceltā galvā. Nesamierinādamās ar apgūto, lai papildinātos un izkoptu plašāku grafisku izteiksmi,

49. M. Induse-Muceniece, *Rojas ciems*

Muceniece devās uz Antverpenes Mākslas institūtu mācīties grafiku pie Pētersa (Peeters) un arī glezniecību pie Opsomera (1935–1937), studiju ceļojumos apmeklējot Franciju, Itāliju un Angliju.

Klasiskajos oforta paņēmienos jauntradicionāliste Induse meklēja ko savu, jaunu. Induses asējumi pēc atgriešanās no ārzemēm, tēlojot mākslinieces iemīļotos jūrmalas, zvejnieku ciema un laivas stūmēju motīvus, rādīja ievērojamu izteiksmes briedumu, monumentālītes iezīmes un vīrišķīgu sparū cilvķēkū stāvus liela formāta figūrālos asējumos. „Viņas sievas un vīri ap laivām un zivju pilniem tikliem, viļņu šļakatām apkārt

50. M. Induse-Muceniece, *Laivas stūmēji*

51. M. Induse-Muceniece, *Jūras vējš*

53. N. Strunke, *Bēgļu laiva*

52. M. Induse-Muceniece, *Bēgļu laiva*

sitoties, dzīvo it kā savādas pirmatnēja dabas cilvēka jutoņas apņemti.“⁴ Vai tas būtu Rojas ciems ar zvejnieku stāviem (att.), mīkstās lakas tehnikā veidotie vīri, kas stumj laivu (att.), malkas cirtēji — Induses ofortos ar spraigiem gaismēnas un figūru kustības efektiem, tāpat viņas zīmējumos verd kāda dobji saviļņota vitālitate, īstenības motīviem izvērstoties veidu diženumā. Šādā ekspresīvā reālismā atbalsojas kas radniecīgs T. Ūdera ievirzei. Ekspresijas meklējumi pamudina viņu brīvāk rīkoties ar dabas formām. Tā, piemēram, aukstā adatā veiktajā Ādamā un Ievā un vaļa grebumā *Ieva* (Kultūras fonda III mākslas izstādē 1936/1937. g.).

Taču Induses mākslinieciskā repertuārā ir vieta arī intimākām un liegākām vēsmām, minot skābes mazgājumu *Māte ar bērnu*, kur viss ir kā aizplīvurots un gaistošs viļņojums, tikai vietumis ievijoties līniju pave-

54. M. Induse-Muceniece, *Ģimete*

55. M. Induse-Muceniece, *Bērns*

dieniem un tumšākiem laukumiem. Kā pretstats — daži ogles zīmējumi, minot jau trimdas posmā veikto satraukto jauno māti, kas sarga viņai pieklāvušos mazo bērnu (*Bēgle*). Šo nemieru vēl skarbāk izteic ogle zīmētās ainavas — dinamiskā lokanā līniju kustībā veļot jūras ainavu ar smagiem viļņiem, klintīm un vētru izlocīto, kroplo Gotlandes krastu priežu ekspresīvo rakstu (att.). Trimdas laikā parādās arī formu un virsas apdarē izkoptie linoleja griezumai, to starpā vairākos variantos pazīstamā *Bēgļu laiva*, airētājiem izmisīgi cīnoties ar viļņu varu un bažu ir sāpju izjūtās iegrimušajiem sievietēm un bērnu stāviem, vētraiņiem ūdeņiem šļakstot pāri laivas malai... Motīvam, kas nodarbinājis arī citus mūsu māksliniekus, piemēram, N. Strunki (att.), O. Grundi, A. Annu, Induse atrod savu risinājumu, vēstijot briesmu pilnās situācijas traģiku (att.).

Grafiķe pierādījusi arī labas portretistes spējas — Andreja Eglīša, sava vīra, gleznotāja J. Indusa (att.), un J. Raiņa ģimētnēs, bērnu zīmējumos (att.). Ilustrējusi grāmatas, pagatavodama attēlus asējumā R. Blaumaņa novelei *Nāves ēnā*, labi raksturojot zvejnieku tipus bezcerīgā dzīves situā-

cijā (att.). Pieskārusies arī vēsturiskiem tēlojumiem: *Jersikas skumjas*, oriģināllitografija (att.).

Marija Induse-Muceniece dzimusi 1904. g. 17. augustā Rojas zvejnieku ciemā, jūrnieka ģimenē. Darbojusies par skolotāju Daugavpilī. Pirmajā okupācijas laikā, K. Krauzem zaudējot savu vietu un vēlāk tiekot deportētam, vadīja Latvijas Mākslas akadēmijas grafisko darbnīcu (1940/1941). 1944. gadā devās trimdā uz Zviedriju. Piedalījusies vai visās Latvijas Kultūras fonda mākslas izstādēs un rīkojusi patstāvīgas izstādes Antverpenē, Parīzē, Zviedrijā, kā arī vairākās vietās ASV. Lasījusi arī lekcijas par mūsu mākslu, dažreiz izraisot polemiku. Darbi Latvijas un ārzemju mūzejos, kā arī privātās kolekcijās. Mirusi 1974. g. 26. oktobrī Upsalā, Zviedrijā.

Arī EDUARDS DZENIS, grafiķis un gleznotājs, gājis pārvērtību ceļu, sākdam kā rātnās paaudzes tradīciju turpinātājs, lai trimdā pēc piecdesmitajiem gadiem pārsviestos uz brīvāku ekspresīvu formu pusi. Viņš dzimis 1907. g. 18. aprīlī Vecpiebalgā kā lauksaimnieka dēls. Mācīdamies Zarriņa vadītajā grafiskā darbnīcā, viņš guva sekmes ar savām zīmētāja spējām un ar piebaldzēnu tipu tēlojumiem. Tā arī savā diplomdarbā — asējumā *Piebaldzēni* (1933, att.), viņš zīmīgi raksturo dzimtā novada ļaudis gaŗos svārkos un gaŗdibenēs, figūras statot pretim gaišam fonam. Šis darbs, kā arī iznesīgās tautu meitas vingri seko tradicionālai uztverei. Būdams Lauksaimniecības kameras konsultants, ilustrē tās daudzos izdevumus un zīmē

56. M. Induse-Muceniece, ilustrācija R. Blaumaņa novelei *Nāves ēnā*

57. M. Induse-Muceniece, *Jersikas skumjas*

plakātus (att.). 1937. g. Starptautiskajā izstādē Parīzē viņš par vienu no tiem — Pļaujas svētkiem veltīto — dabū zelta medaļu. Viņa darbības kodols šajā posmā ir ilustratīvā un lietišķā grafika. Ar 1944. g. dzīvodams Zviedrijā, viņš turpina strādāt rotājuma grafikā, blakus izveidojot ievērojamu pasteļu ciklu ar bēgļu dzīves ainām, kuŗš parādās izstādēs. Ar pārceļšanos uz Kanādu notiek izšķirīgs lūzums Ed. Dzeņa mākslā, kuŗā tagad jauni centieni grafikā savijas ar jauniem centieniem glezniecībā. Dzīvodams Toronto, pelnīdamies ar reklāmu mākslu, viņš izkopj skarbi lapidāru gleznojuma veidu, masīvos vienkāršojumos, dekoratīvos zieda pretstatos

58. Ed. Dzenis, *Piebaldzēni*

59. Ed. Dzenis, plakāts Spodribas nedēļai

60. Ed. Dzenis, *Jātņieks*

— violeti sarkanā, baltā, pelēkā, melnā gleznodams visvairāk zirgus, arī cilvēku stāvus. Tāpat stājgrafikā viņš atmet tradicionālos tautu meitu un dēlu tēlojumus, pievēršas intensīvās, dinamiskās gaismēnu mijās gaŗumā izstieptām, deformētām cilvēku un zirgu figūrām. Melnbaltos darbos viņš sasniedz daudz noteiktākus un pilniskanīgākus rezultātus nekā eļļā, ko mēģina soli pa solim iekarot. Šais meklējumos neomanierisma uztverē viņš sasauca ar O. Ābelītes zirgu un jātnieku tēlojumiem. Jaunās stiliskās koncepcijas ierosmes avoti ir meklējami gan Leonardo da Vinči, gan 16. gs. italiešu un franču manieristu darbos. Par visām šīm pārveidībām Ed. Dzeņa mākslā būs runa citur.

Vistālāk un radikālāk šajās pārveidībās no akadēmiskā tradicionālisma uz jaunu, abstrakti dekoratīvu izteiksmi un jauniem tehniskiem paņēmiem agrāko Zariņa audzēkņu pulkā ir gājis JANIS ŠTERNBERGS (1900—1981). Daudzpusīgs tradicionālo un jauno, eksperimentālo iespiedumu tehniku, sērigrafa madarojumu (ko jau piekopa Ansis Cīrulis) pārvaldīšanā un visbeidzot smilšu rakstu veidojumos, ne mazāk rosīgs tēlainības rotaļā, saistot dabas parādību pētīšanu ar brīvu fantaziju, nemitīgi strādādam un meklēdam jaunus risinājumus, — Šternbergs ieguvis savu vietu amerikāņu modernajā grafikā un ir viens no pašiem izcilākajiem mūsu šīs nozares pārstāvjiem. Nedogmatisks, darbīgs, viņš savu pārlicību izteicis kādā intervijā: „Vizuālās valodas mācīšanās kopā ar māku apgūšanu, lietu izpēte ar attiecīgu rīcību, — viss tas dara dzīvi vērtīgāku. Tā ir nebeidzama norise, kas nepazīst gaŗlaikošanos.“⁵

Janis (Žanis) Šternbergs dzimis 1900. g. 19. februārī Liepājā. Viņa tēvs, mūrnieks, mira, kad Žanim bija tikai pieci gadi. Mātei un abām vecākajām māsām nācās uzturēt ģimeni. Kad māte vakaros strādāja šuvējas darbu, puisēns ar drēbnieka krītu apzīmēja visas grīdas. Vēlāk, kopā ar vecāko brāli, ūdens krāsās kopē mākslinieku darbu reprodukcijas. Uznāk kaŗš, un bēgļu gados nokļūst Ribinskā, Krievijā. Strādājot maizes darbu, jaunietis apmeklē turienes mākslas studiju, kur mācās pie Ščeglova un Gorbunkova. Ir sekmes, un vēlāk viņš jau var palīdzēt apmācīt zīmēšanā citus studentus. Bēgļu gados nokļūst arī Maskavā, kur apmeklē Tretjakova galeriju un Rumjanceva mūzeju.

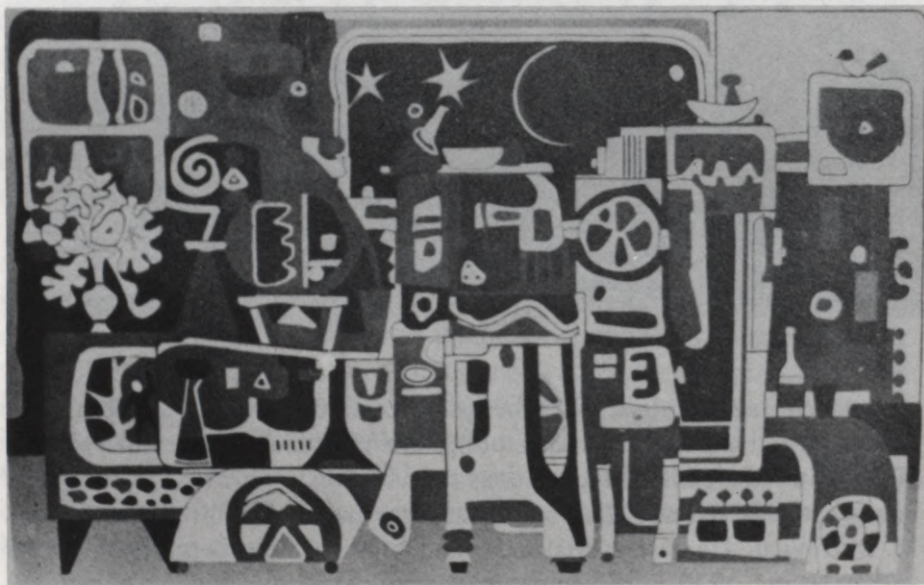
62. J. Šternbergs, Valsts prezidenta K. Ulmaņa ģimietne

61. J. Šternbergs, Precinieki

Atgriezies dzimtenē, Šternbergs kādu laiku mācās Liepājā Kultūras veicināšanas biedrības mākslas studijā, kur pie H. Aplociņa gūst pirmos ierosinājumus glezniecībā un, līdzās dabas studijām, arī tieksmi uz pasakaino. Studijā iedraudzējas ar vēlākajiem māksliniekiem K. Sauku un M. Mitrēvicu. Tie iestājas Mākslas akadēmijā. Arī Šternberga tālākais ceļš ved uz Rīgu. 1925. g. Šternbergu uzņem akadēmijas trešajā kursā. Tai pašā laikā R. Zariņš viņu aicina strādāt Valstspapīru spiestuvē par mācekli vaŗa gravīru nodaļā. Šternbergs pelnās ar pasūtītajiem lietišķā grafikā un ilustrācijām — lasāmām grāmatām skolām, Skalbes *Kaķiša dzirnavām*, Valža *Staburaga bērniem* u. c. Pats mākslinieks to uzskatīja par peļņas darbu, vēlāk piešķirdams tam maz mākslinieciskas nozīmes. Tradicionālā darbnīcas gaumē veikts diplomdarbs — asējums *Grafiskā darbnīcā* (1932). Šis darbs, kā arī daži asējumi ar tautisku tematiku — dziļās tumsas un gaismas pretstatos tēlotie mantas racēji naktī (*Slēpj mantu*), staltos kumēļos atjājušie precinieki, pārsteidzot daiļavas (*Precinieki*, att.), kā arī *Pieguļnieki* — visi it kā atdarina gleznojumu tonālā uztverē, ir vingri sacerē, formu traktējumā un apdarē. Taču jauno mākslinieku aizvien nodarbina zīmējumi — spalvā, grafitā, krītā.

Valstspapīru spiestuve Šternbergam 1927/28. g. sagādāja komandējumu uz Vīni mācīties gravēšanu vaŗā pie prof. F. Širnbeka, pie kuŗa mācījās arī viņa draugs K. Krauze. Vīnes Mākslas akadēmijā viņš apmeklēja prof.

66. J. Šternbergs, *Mechanizētais mājalpotājs*

Hellera anatomijas un prof. Martina aktu zīmēšanas klases. Pirmskaŗa gados Šternberga vaŗā gravētās valsts prezidenta K. Ulmaŗa (att.) un ģenerāŗa J. Baloŗa ģimetnes ir izdevušās kā tehniski, tā psiholoŗiskā raksturojumā. Dzidrā toŗu (aluminija) litografijā veikts prof. A. Švābes portrets (att.). Zīmuli darinātais prof. V. Purviŗa portrets iederas ŗo sasniegumu virknē. Atgrieŗoties no komandējuma, apmeklē Vācijas mākslas centrus, kā arī Londonu. Vācu okupācijas laikā no 1941. līdz 1944. g. vada Latvijas Mākslas akadēmijas grafisko darbnīcu, tad atstāj dzimteni.

Bēŗļu gados Vācijā, Fiŗsbachas nometnē, Šternbergs nodibina un vada grafikas studiju, kur mācījuŗies A. Damroze, V. Aistars, R. Šteiners u. c. Tai paŗā laikā vada Nirnbergā amerikāņu armijas Speciālās izglītības centrā mākslas studiju. Te sastop Kentaki universitātes prezidentu Dr. Donovanu, kas Jani un Ēriku Šternbergus aicina par mācības spēkiem mākslas fakul-

tātē. No 1949. g. līdz 1978. g. Šternbergi dzīvo un darbojas Leksingtonā (KY), pēc tam pārceļas uz Teksasu.

Darbs universitātē paņem visu laiku, arī vasaras. Jaunienācēju ārzemnieku nosloga pat ar tādiem darbiem, kam nav sakara ar mākslu un pedagogiju. Audzēkņi visai iecienīja Šternberga kompetenci zīmēšanā un grafiskajās tehnikās. Ne tā daži kollēgas, kas viņu turēja par „konservatīvu“. Tikai sešdesmitajos gados iespējams uzelpot brīvāk un nodoties savai patikai ir tehniskos, ir formālos meklējumos. Tagad viņš gads gadā sarīko veselu patstāvīgu izstāžu virkni, pierādot savas spējas. Starp tām divi nozīmīgākās ir 1966. un 1969. g. sarīkotās skates Kentaki universitātes mākslas galerijā. 1966. g. dobspiedumu izstāde rāda mākslinieka attīstības pēdējos trīs visai nozīmīgos gadus, kad viņš eksperimentējis ar iespēšanas metodēm un materiāliem, pievēršdamies brīvai, no priekšmetiem atrisītai izteiksmei, un tā sniedzis „svarīgu devumu Savienoto Valstu grafiskām mākslām“. ⁶ Eksperimentējot Šternbergs aizstāj dobspiedē metalla plates ar papi, ko pārklāj ar limes ūdenī iejauktu ģipsi, silikātu un metallu pulveļiem, uzlimē papīra slejas utt., lai panāktu lielāku apdares efektu dažādību, iekasot vai uzgleznojot zīmējumu. ⁷ Līdztekus lieto arī zīda sietiņa (sēri-grafa) paņēmienu. Atsacījies no glezniecības imitēšanas un tonālās ilūzijas, Šternbergs darina virkni daudzkrāsainu bezpriekšmetisku, kā arī ornamentālu formu kompozīciju. Ornamentālos sacerējumos viņš lieto arī latvju rakstu elementus (piemēram, zvaigznes formu variācijas vēsi pelēki zilā, melnā un baltā kombinācijās). Ar savu apbrīnojamo zīmētāja spēju

67. J. Šternbergs, Zirgi

un bagāto fantaziju, viņš rada te vienkāršu likņu savijumus un taisnstūrainu elementu ritmiskus kārtojumus, te atkal pārbagātas, kustīgas sīkdaļas un lielās apvienojošo laukumu maģistrāles. Zīmējuma lapas viņš dažreiz pārklāj ar krāsu iespaidumu. Atrod delikātas un harmoniski izlidzinātas melnā, baltā, pelēkā, zilā, dzeltenā, sūnu zaļuma un sarkanā daudzveidīgas kombinācijas, aizvien atturīgā izvēlē. Ir darbi, kur režģaina un dažādveida daļu rotaļa, vietumis pietuvinoties Miro un Dibifē (Jean Dubuffet) mākslai, bet aizvien īpata savā veidolu pasaulē, kur izsmalcinātība saistās ar kaut ko archaisku, nejaušu, neaplēšamu. Tā ir fantastiska rotaļa ar bagātu abstrakto veidu krājumu, veļot mākslinieku romantiķi, aizrautīgu meklētāju. Bet tas ir tikai viens kodols Šternberga mākslā. Otrs ir iedziļināšanās dabas parādībās — putnu, insektu, zivju, rāpuļu, augu daudzveidīgo formu dzīvē. Nekas nav par sīku, nenozīmīgu, jo visur atklājas dabas brīnumi. Šo abu kodolu, dabas un fantazijas, saistījumu vēstī kāds agrīns 1923. g. zīmējums — *Pasaka*, kas bija attēlā redzams otrā nozīmīgā — 1969. g. retrospektīvā, pēc skaita septītajā, Šternberga mākslas skatē.⁸ Tā ir īsta „sirreālistiska“ pasaule ar gulošo jaunavu, varžu ķēniņu, joniskās kolonnas galvu ar uzrāpušos ķirzaku — kāda brīnumaina valsts naturālisma un fantastiskas caurvijā. Mākslinieka iedziļināšanos dabas formās, piemēram, rāda *Meža studija*, grafīts — putnu, kukaiņu, rāpuļu un augu īpatā poēzija (1959, att.). Ritms un pasaules likumība ir tikpat dabas parādībās kā abstraktos veidos (kas cita starpā atklājas molekulu struktūrās, kristallos un elektroniskā mikroskopa ainās). Tā — primitīvā, liniju un plaknes valodā Šternbergs dobspiedumu virknē tēlo kādu kluso dabu ar zivi, citur atkal skalū grozus (att.) un zirnekli brīnumaini zaļu stiebro izaustā tīklā (*Dzīves veids*, 1964) vai zivis un jūras dzīvniekus dzelmē (*Koeksistence*, 1966), lai vēl citur tumšo laukumu un likņu rotaļā mēģinātu stāstīt par *Mūžību* (1965); gan atkal ironiski par „blēņām, niekiem“ (krievu vārds *čepucha*) apzīmētu grotesku formu savijumu. Abstraktie ornamentālie veidojumi veikti gan lineāri dobspiedē (*Pompa*, 1967, att.), gan laukumaini

68. J. Šternbergs, *Pārakmeņota lapa*

sietiņspiedē (*Mechanizētais mājkalpotājs*, 1969, att.). Viņa izcilo meistarību raksta formu skaistā kārtojumā, piemēram, rāda *Jāzepa (raibie) svārki* (1969, sēriografija). Zīda sietiņa spiedumā veikts arī tāds romantiski reāls darbs kā *Saules riets* (1969) – viļņu un gaismas rotaļa jūrā ar lidojošu kaiju. Īstenība un neīstenība papildina viena otru, māksliniekam ejot savu ceļu uz fantastikas valsti.

Par savu oriģinālāko sniegumu, kas izraisījis daudz pārrunu un interese, pats meistars uzskata savus smilšu rakstus, ciļņu un grafikas saliedējumu, maiņas un iznīcības simbolu. Manipulējot ar plāksnei uzbērtu alumīnija oksīda smilšu saujiņu, lietojot irbuli, pirkstus, dažādus rīkus, Šternbergs uzbuļ zīmējumus, līniju vijumus, ciļņu formas neizsmeļamā dažādībā. Tā ir brīva rotaļa ar formu pasauli, brīnumainu, fantazijas un vingras, meistariskas rokas radītu. Kādi divi simti saglabāti foto uzņēmumos no zināma attāluma, redzes leņķa un noteiktā apgaismojumā. 72 no šiem smilšu rakstiem divkrāsaina sietiņspiedumā tika izraudzīti Kentakijas

Mākslas komisijas ceļojošajai izstādei 1975. g. Līdzīgu komplektu mākslinieks dāvināja Latviešu institūtam, un 1977. g. Kentakijas Universitātes preses izdevumā parādījās smilšu rakstu attēlu sakopojums.⁹ Šie spontānie veidojumi valdzina ar formu un apdares meistarību, divaino krāšņumu veidu vijumos un režģos, plaisās un salās, kas radušās gaismēnas un zieda straumju un strautiņu tecējumos, kalnos un lejās, smalkās un raupjās formās, virsmas dažādībā. Tie ir dažviet kā kādu kosmisku parādību atspulgi — iedomāti mēness virsmas veidojumi, Marsa smilšu vētru vai zemes tuksnešu vētru radīti veidoli. Dažviet tie atgādina teiksmainas būtes. Mākslinieka metaforu apvalkā šē cita starpā parādās Ādams un Ieva, putni, zirgi (att.), pārakmeņojušās lapas (att.), vilņi, ziemas un vasaras... Tās varētu būt astronautu laikmetisko pieredzējumu un kosmisko ceļojumu zīmes, rosīgas fantazijas rēģi. Pievērsies savos formāli tehniskajos meklējumos brīvai abstraktai formai, mākslinieks tai pašā laikā tēlo arī priekšmetus un studē dabas parādības un savās romantiķa fantazijās izmanto priekšmetiskus motīvus. Tā, piemēram, gleznojumā *Vientulība* (att.), saistot īstenību un pasakaino. Nav vajadzīgs atteikties no reālisma, ja piegriež šai divējādībai uzmanību. Divdabis Šternbergs ir nedogmatisks. Tā Šternberga māksla eļļā un grafikā atspoguļo abus aspektus — nopietnas dabas studijas un brīnumainas fantazijas. Tās raksturīgi atspoguļo tagadnes mākslas situāciju — pilnīgi pretēju virzienu un stilisku centienu koeksistenci.

Jau ticis pieminēts, ka Šternbergs darbojies ilustrēšanā un lietišķajā grafikā — gravējis naudas zīmes, vērtspapīrus, pastmarkas, zīmējis plakātus. Viņa mūža darbā liels atbalsts ir bijusi viņa dzīves biedre ĒRIKA ŠTERNBERGA, dz. Pūce (1903). Viņa mācījās Latvijas Mākslas akadēmijā, izvirzīdamās kā spējīga ģimetņu zīmētāja un gleznotāja. Arī viņa kādu laiku mācīja zīmēšanu un gleznošanu Kentakijas Universitātē, kā arī vadīja ģimetņu gleznošanas disciplīnu vairākās studijās. Par viņas zīmējumu kvalitāti liecina šē ievietotais attēls.

Šternbergam pensionējoties, abi mākslinieki pārcēlās uz Dallasu Teksasā. Neveselības dēļ abu mākslinieciskā darbošanās norima. Janis Šternbergs mira 1981. g. 15. jūnijā. Viņš pieder tai mūsu mākslinieku paaudzei, kas izveidojās „Latvijas skolas“ tradīcijās, tās gan turpinot, gan patstāvīgos meklējumos ārpus dzimtenes pievērsoties modernisma centieniem.

*

Nobeidzot šo apskatu, atzīmēsim vēl kādus zīmētājus un grafiķus, kas vai visi izglītojušies mūsu Mākslas akadēmijā.

Starp Zariņa darbnīcas absolventiem un bijušajiem audzēkņiem, kuŗu darbi parādījās atsevišķo mākslinieku organizāciju vai Kultūras fonda izstādēs, atzīmēsim nēlaikā aizgājušo ofortistu KĀRLI STEPI (dz. 1900. g.), kas tēloja gan senos, gan tagadējos latvju kareivjus darbībā; ofortistes ELZU VEIDI un ĒRNU BĒRZIŅU-DZELMI (dz. 1906. g.), kas tagad kā rakstniece Ķikure dzīvo Austrālijā. Šai grupai vēl pieder ofortists un kokdzelējs EDUARDS LELIS (1897—1956); ofortisti VISVALDIS RŪSA, HUGO ROVE (1897—1943); KĀRLIS PAPULIS (1903—1933); vienkrāsainu un vairākkrāsainu lino-

70. E. Šternberga, Čellista
A. Teichmaņa ģimētne

71. E. Medne-Siliņa, Šuvēja

leju griezējs MARĢERS VĪTOLIŅŠ (dz. 1912. g.), kas pēc kara darbojās Latvijā; zīmētāja un akvareliste ELIZABETE MEDNE-SILIŅA, dz. 1891. g., beigusi Rīgas Pilsētas mākslas skolu un papildinājusies Latvijas Mākslas akadēmijā, zīmējusi ilustrācijas *Latvju rakstiem*; NIKOLAJS RIŠKE (dz. 1904. g.), zīmējis grafitā reālistiskas ainavas, u. c.

¹ V. Lapacinska (*Linogriezums latviešu tēlotājā mākslā*, Rīgā 1975) atzīmē K. Krauzes meistarību linogriezumā un to, ka viņš „pirmo reizi pievērsa Mākslas akadēmijas studentus arī augstspieduma savdabīgajām iespējām“ (90., 93. lpp.), apmācot studentus šajā tehnikā, kuņas ieviešana akadēmijā ir viņa nopelns, neturot tomēr par vajadzīgu ievietot kaut vienu Krauzes darbu, toties šīs grāmatas lappuses mudž no „revolucionāro propagandistu“ diletantiskajiem ražojumiem.

² Kālab P. Upītis 30-to gadu beigās pievērsās kokdzelumam? Vieni mākslinieka biografi domā, ka 1935. g. P. Upītim, apmeklējot Prāgu, tur gūtie iespaidi (apbrīnojis M. Švabinski, nopircis dzeļus un — gan nepareiza veida — koka klucīšus) esot viņu pamudinājuši turpmāk strādāt kokdzelumā. Taču tā gluži nav. Kokdzelumus Upītis sācis izstādīt tikai sākot ar 1939. g., sākdamš tos darināt 1938. g., bet pirms tam kādu laiku strādājis linogriezumā. Švabinski viņš varēja apbrīnot Rīgā 1925/1926. g. ziemā notikušajā Čehoslovaku grafikas un grāmatu mākslas izstādē. 1924. g. martā Rīgā notika Pilsētas mākslas muzejā Poļu grafiskās mākslas izstāde, kur bija tāds meistrs kā V. Skočilass (Skoczyłtas). 1928. g. Lielā Vērmanes dārza restorāna augšzālē notika Padomju Savienības ksilografu izstāde, kuņas meistari varēja ieinteresēt un pamudināt 30-os gadus jauniešus pievērsties

gan linogriezumiem, gan kokgriezumiem... Lai nu būtu kā būdams, arī pats mākslinieks nav varējis pateikt, „kāpēc viņš nonācis pie domas strādāt tieši šajā [kokdzeluma] tehnikā“ (G. Tidomane, *Pēteris Upītis*, 33. lpp.).

³ P. Upītis, *Teodors Ūders*, Rīgā 1942; „J. Plēpis“, *Latviešu tēlotāja māksla*, Rīgā 1960.

⁴ J. Strazdiņa raksts krājumā *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, 53. lpp.

⁵ *Sunday Herald-Leader*, Lexington, KY, 1969. g. 26. okt.

⁶ Richard B. Freeman, Kentaki Universitātes mākslas fakultātes izstādes kataloga priekšvārdā.

⁷ J. Šternberga „demonstrējumi un izskaidrojumi ir kristalliskaidri“, izsacīties kāds no viņa kollēgām.

⁸ Šī atskates izstāde, kas notika universitātes mākslas galerijā gadu pirms mākslinieka pensionēšanās, sasniedzot 70 mūža gadus, bija universitātes gandarījums un godinājums viņam. Lidz pat 1967. g. kādas iekšējas kliķes nelabvēlība kavēja spējīgā mākslinieka un pedagoga avansēšanu amatā. 1967. g. Šternbergam piešķīra zemāko profesora amata pakāpi, solot tālāku paaugstinājumu, kas pensionēšanās dēļ vairs nenotika.

⁹ Janis Sternbergs, *Images in Sand*, The University Press, Lexington, KY, 1977. Ievadu šiem attēliem rakstījusi E. Kenedija (Elsie Kennedy).

Literatūra un avoti

Par atsevišķiem māksliniekiem:

K. KRAUZI: J. Strazdiņš, „Brīvības cīņas mūsu glezniecībā“, *Sējējs*, 1937/3. — Sadarba un Latvijas Kultūras fonda izstāžu katalogi. — Mākslinieka sniegtās autobiogrāfiskās ziņas, laika un studiju biedru liecības.

FR. BANGI: Asējumu mape *Vētrīga*, Rīgā 1930. — *Then and Now*, Detroit 1965. — *Laiks*, 1965. g. 16. apr. — J. Audriņš, nekrologs *Laikā* 1974. g. 3. jūlijā; „Francis Ernests Bange“, *Latvju Māksla*, 1975/1. — Paša mākslinieka autobiogrāfiskie materiāli.

A. APINI: A. Apinis, salocīta brošūra, Rīgā 1952. — Ar M. Ivanova ievadu: *Arturs Apinis*, reprodukciju albums, Rīgā 1957; reprodukciju mape, Rīgā 1963; reprodukciju albums, Rīgā 1975. — Paša mākslinieka un dažu laika biedru sniegtā informācija.

P. UPĪTI: A. Melnāra un P. Upīša darbu izstādes katalogs, Rīgā 1959. — *Pēteris Upītis*, reprodukciju mape, M. Ivanova ievads, Rīgā 1961. — G. Tidomane, *Pēteris Upītis*, Rīgā 1975.

FR. VIKSNI: *Latvju mākslinieku biedrības darbu klāsts*, Rīgā 1936. — Paša mākslinieka sniegtā informācija

A. DUBURU: *Latvju mākslinieku biedrības darbu klāsts*, Rīgā 1936. — *Arturs Duburs*, 16 atklātnes, J. Pujāta ievads, Rīgā.

ZELMU TĀLBERGU: *Zelma Tālberga*, reprodukciju albums, R. Brāķeres ievads, Rīgā 1970.

OTOMIJU FREIBERGU: *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, Rīgā 1939.

V. KRASTIŅU: *LE*, 12. grāmata. — *Latviešu padomju grafika*, Rīgā 1960.

MARIJU INDUSI-MUCENIECI: R. Domergue, *L'Information*, Paris, 1954. g. 19. nov. — B. Svanström, „Svenskar i Paris“, *Stockholms Tidningen*, 1954. g. 28. dec. — G. Cornil, raksts žurnālā *La Revue Moderne*, 1955. g. 1. janv. — Z. Mauriņa, „Sveiciens darba svētkos“, *Laiks*, 1955. g. 23. febr. — J. Siliņš, „Divu mākslinieku skate“, *Laiks*, 1960. g. 14. nov. — J. Soikana raksts, *Mitteilungen aus baltischem Leben*, 1966/1. — T. Brunius, *Svensk konstnärlexikon*, Stockholm. — Pašas mākslinieces sniegtā informācija, cita starpā vēstuļu virkne.

ED. DZENI: Raksti periodikā, mākslinieka sniegtā informācija.

J. ŠTERNBERGU: *Intaglio Prints by Janis Sternbergs*, University of Kentucky Art Gallery, 1966. — *Sunday Herald-Leader*, Lexington, KY, 1966. g. 10. aprīlī. — *Accent of the Creative and Performing Arts*, University of Kentucky, 1966. — *Sunday Herald-Leader*, 1968. g. 14. apr., 1969. g. 12., 26. okt., 2. nov. — *The Lexington Leader*, 1969. g. 26. okt., 2. nov. — Braures-Fleišeres raksts *Laikā*, 1969. g. 20. okt. — *Janis Sternbergs*, Retrospective Exhibition Catalogue, 1969. — A. Sildegs, „Zīmes vaļā un smiltīs“, *Latvju Māksla*, 1976/3; „Janis Sternbergs, Images in Sand“, *Latvju Māksla*, 1977/4. — J. Siliņš, „Brīnumaini raksti smilšu rakstos“, *Laiks*, 1980/17.

Akvarelisti

Akvarelistu starpā vispirms jāpiemin divi vecākās paaudzes meistari: Eduards Vītols un Jānis Kalniņš (rakstnieks Sarma).

Par EDUARDU VĪTOLU (1877–1954) jau bijusi runa agrāk, apskatot dekorāciju glezniecību. Kā akvarelists E. Vītols gan ainavās, gan arhitektūras motīvos un arī skatuves gleznu metos ir reālists ar izkoptu tradicionālu prasmi, toņu dzidrumu vingrā otas triepumā.

JĀNIS KALNIŅŠ, tēlnieks, gleznotājs un rakstnieks, dzimis 1884. g. 21. februārī Vecsaules pagasta Spolnieku Ruģeļu saimnieka ģimenē. 1904. g. iestājies B. Blūma mākslas skolā Rīgā. Skolu tad jau bija atstājuši J. Jaunsudrabiņš, A. Štrāls, vēl agrāk par viņiem V. Matvejs, P. Krastiņš u. c. Vecākosursos vēl mācījās E. Veilands un Nikolajs Rugājs, arī Rugājevs, dz. 1885. g. Līdztekus J. Kalniņš apmeklēja arī J. Madernieka mākslas studiju, kur tai laikā citu starpā mācījās keramiķis P. Šteinbergs un Ansis Cīrulis. Pēc dažiem gadiem J. Kalniņš devās uz Maskavu, kur no 1907–1909. g. mācījās A. Boļšakova vadītajā mākslas skolā. Pēc tam kādus gadus sabijis par skolotāju, topošais mākslinieks no 1913–1915. g. apmeklēja Rīgas Pilsētas mākslas skolu. Tur mācās latviešu audzēkņu puduris. Dažus no

72. J. Kalniņš, *Portrets*

73. J. Kalniņš, *Plūdi Daugavpili*

74. E. Druja-Foršū, *Trokšņa iela Rīgā*

75. E. Druja-Foršū, *I. Veinbergas ģimētnē*

viņiem vēlāk sastop Penzas mākslas skolā. J. Kalniņš tur nonācis 1915. g. rudenī un 1916. g. pavasarī saņēmis apliecību par skolas beigšanu tēlniecības nozarē.

Atgriezies dzimtenē, J. Kalniņš strādā par zīmēšanas skolotāju Valsts Bauskas ģimnazijā (1919–1929), pēc tam, līdz pat 1940. g., Daugavpils I Valsts ģimnazijā. Tur organizē un vada rosīgo Daugavpils mākslinieku grupu, piedalīdamies visās šīs kopas izstādēs. Ar dēlu Sigurdu, grafiķi (1918–1956, beidzis Latvijas Mākslas akadēmijas grafisko meistardarbnīcu 1944. g.), sarīko kopējas izstādes Gulbenē un Madonā.

Visu laiku J. Kalniņš darbojies tēlniecībā un akvareļa glezniecībā. Viņa darbi cita starpā parādījās Zaļās Vārņas izstādēs – kopš 1928. g. bija šīs kopas biedrs. – Trimdas pirmajos gados J. Kalniņš nokļūst Ēbenveileras nometnē, Franču zonā, no kurienes 1949. g. izceļo uz Austrāliju un apmetas Melburnā. Tur 1956. g. mirst grafiķis Sigurds Kalniņš savas patstāvīgās izstādes atklāšanas priekšvakarā. Jānis Kalniņš mirst 1987. g.

Akvarelists J. Kalniņš plašu laukumu plūdinājumā un sadalē, lietojot arī līniju rakstu robežu noteikšanā, tiecas uz poētisku izteiksmi gan ainavās, gan ģimētnēs (att.). Ilustrējis arī lasāmo grāmatu pamatskolām.

*

Atzīmēsim akvarelistu pulkā vēl citus, kas lielāko tiesu beiguši prof. R. Zariņa grafisko darbnīcu.

ELZA DRUJA-FORŠŪ dzimusi 1906. g. Sēlpilī, skolotāja ģimenē. 1932. g. beigusi Latvijas Mākslas akadēmijas grafisko darbnīcu, darbojusies par grafiķi, ilustratori un akvarelisti. Rīgas pilsētas valde pasūtina jaunajai māksliniecei Vecrīgas un Rīgas ievērojamāko celtnu asējumu ciklu. Astoņos gados Elza Druja veic 110 lapas (att.). Taču ne šie gaismēnas pretstatos pastrādātie senatnīgo celtnu motīvi, bet gan viegli akvarelētie nedēļas žurnāla *Atpūta* vāki un ilustrācijas un akvareli gleznotās sieviešu galvas un plikņi padarīja Elzu Druju populāru. Kaŗa priekšvakarā sāk parādīties arī viņas eļļas gleznojumi. Savu īsto ceļu reāliskā glezniecībā Druja atrod jau bēgļu un trimdas posmā, kas še neietilpst. Mirusi 1991. g. ASV.

ANNA GROSBERGA dzimusi 1899. g. 12. septembrī Zemgalē, Šķības pagasta lauksaimnieka ģimenē. 1932. g. beigusi R. Zariņa vadīto grafisko meistardarbnīcu, strādājusi par skolotāju vidusskolās un ar 1933. g. sākusi piedalīties izstādēs. 1966. g. izceļojusi uz ASV, kur piedalījusies vairākās kopējās izstādēs. Vingrā triepumā darinājusi akvareli gan ainavas, gan žanra skatus (*Tautas deja*, *Pēdējā vāga*, *Bēgli* u. c.), teicami pārvaldot zirgu kustības (*Upmalā*, *Savaldītie kumēļi*). Mirusi 1980. g. ASV.

BRUNO JAUNZEMS dzimis 1899. g. 17. apr. Rīgā, sākumā studējis arhitektūru, tad pārgājis uz Latvijas Mākslas akadēmiju un 1934. g. beidzis grafikas meistardarbnīcu. Kopš 1935. g. piedalījies Kultūras fonda un Latvju mākslinieku biedrības izstādēs. Labi izkoptos, tradicionālos paņēmienuos gleznojis akvareli Rīgas ostas skatus (att.), jūrmalas, Kaugurciema, Gaujas, Siguldas, Daugavas un Lielupes motīvus. Kopš 1946. g. mācījis akvareļglezniecību Valsts mākslas akadēmijā. Miris Rīgā 1956. g. 3. jūlijā, viņa pēcnāves izstāde notika 1964. g.

JĀNIS LIEPIŅŠ dzimis 1894. g. 25. oktobrī Koknesē, 1921. g. iestājies Latvijas Mākslas akadēmijā, 1932. g. beidzis grafikas meistardarbnīcu.

76. Br. Jaunzems, Rīgas iela

77. J. Liepiņš, Iekšrīga

Sākumā strādājis oforta tehnikā, bet trīsdesmito gadu beigās pievērsies akvareļu glezniecībai. Kā Latvijas armijas virsnieks strādājis Daugavpils cietoksnī. Viņa Daugavpils cietokšņa un apkārtnes ainavas, Latgales, Vecrīgas, Ugāles, Talsu u. c. skati ir zīmējumā un krāsās visvairāk noskaņoti arhitektūras motīvos. Piedalījies Kultūras fonda un Latvju mākslinieku biedrības izstādēs. Palicis Latvijā, vēl piedalījies 1945. g. rīkotajās padomju mākslas izstādēs. Miris 1947. g.

Impresionistiskā, vibrējošā laukumu tehnikā VERNERS LINDE gleznojis savas ainavas, cilvēku stāvus un žanra motīvus no kaņavīru dzīves (*Azaidi*). Viņš dzimis 1896. g. 19. septembrī Rīgā, kādus gadus mācījies Mākslas akadēmijā Tillberga vadītajā figūrālajā darbnīcā, divdesmitajos gados zīmējis karikatūras, pievērsies akvarelim (att.). Trimdas gados izceļoja uz Austrāliju, dzīvoja un darbojās Adelaidē. Miris 1970. g. 26. augustā. Bija Latvju mākslinieku biedrības biedrs.

1901. g. 16. maijā Slokā dzimušais HERBERTS MANGOLDS piedalījies Latvijas Atbrīvošanas kaņā un vēlāk, kalpodams par artilērijas virsnieku, mācījies Mākslas akadēmijā, beidzot grafisko darbnīcu 1933. g. Strādājis asējumā (*Pie lielgabala*), tušā, eļļā, bet visvairāk akvareli. Gleznojis gan fantāzijas ainas, gan Rīgas skatus, ainavas, kaņavīru žanrus (*Izlūku grupa*,

78. V. Linde, *Galvas studija*

79. V. Linde, *Kaņavīri atpūtā*

80. J. Aizēns, *Ogļu osta*

Jātnieki). Piedalījies Latvijas mākslinieku biedrības un Kultūras fonda izstādēs. Deportēts 1941. gadā, vēlāk atgriezies Latvijā, miris 1978. gadā.

Akvarelim pievērsās R. Zariņa grafiskās darbnīcas absolvents ERVINS VOLFEILS (dz. 1900. g.), kas guva popularitāti ar viegli uzzīmētiem un izkrāsotiem Rīgas skatiem, Bauskas pilsdrupām, Jelgavas tirgus laukumu, Apriķu baznīcas iekšskatu u. c. 1939. g. repatriējās uz Vāciju. Rēzeknes mākslinieku kopas dalībnieks ALFRĒDS ŠVEDRĒVICS, arī grafiskās darbnīcas absolvents, populārā ilustratīvā gaumē ūdens krāsās tēlojis žanra ainas (*Zirgu tirgus Latgalē* u. c.). Darbojies arī kā plakātists.

Gados vecāks reālistisks akvarelists bija autotidakts VALENTĪNS STEPANOVS (1886—1968), cītīgs Neatkarīgo vienības izstāžu dalībnieks, pazīstams ar saviem nepretenciozajiem, bet tēlojumā patiesīgajiem Vecrīgas skatiem.

Skatuves gleznotājs JĀNIS AIŽENS (1899—1941) darbojies arī stājgrafikā, pastrādājis veselu virkni blāvi iekrāsotu tušas zīmējumu, kas kopš 1934. g. parādījās Zaļās Vārnas un arī Kultūras fonda mākslas izstādēs. Bez sevišķa spožuma teknikā tie tumšo un gaišo laukumu pretstatos, pasvītrojot dzīves rosības, darba piepūles kustību, tēlo mākslinieka iemīļoto tematiku: kuģus ostā, ogļu kravas stūmējus, pārceltuves ainas, tvaika dzirnavas, mēslu, rudzu vešanu utt. — dienas un darbus pilsētā un laukos, putekļaino ikdienu. Viņš izvēlas augstu apvārsni, izvēršot parādības telpā (att.).

Literātūra un avoti

Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi, Rīgā 1939. — *Latvijas PSR mākslas akadēmijas 20 gadi*, Rīgā 1941.

Par atsevišķiem māksliniekiem:

J. KALNIŅU: G. Jurjāns, „Jāņa Kalniņa akvareļu izstāde Melburnā“, *Austrālijas Latvietis*, 1959. — Autobiografiski dati.

A. GROŠBERGU: Autobiografija.

B. JAUNZEMU: *Latviešu padomju akvarelis*, Rīgā 1961. — Nekrologs, *Dzimtenes Balsis*, 1964/30 (sakarā ar pēcnāves izstādes sarīkošanu).

J. LIEPIŅU: *Latvju mākslinieku biedrības darbu klāsts*, Rīgā 1936. — LME II, 486. lpp.; III, 161. lpp.

J. AIŽENU: A. Salenieks, „J. Aizēna daiļrade“, *Ciņa*, 1957. g. 14. maijā. — J. Aizēna atstāto darbu izstādes katalogs, Rīgā 1957.

Antinaturālie centieni latviešu grafikā

Sigismunds Vidbergs

Antinaturālo centienu pārstāvjos latviešu grafikā viens no lielākajiem un gados vecākajiem ir Sigismunds Vidbergs (1890—1970). Virtuozī pārvaldot pacietīgā darbā izkopto spalvas zīmējumu, šis aistēts kultivēja daiļu grafisko zīmju valodu. Būdams zīmētājs, ilustrētājs un grāmatu rotātājs, viņš guvis cienītājus ar stila eleganci, rotaļīgu un, staigājot pa Erotas dārziem, dažviet kairīgu izteiksmi, paceldamies pāri ikdienišķi parastajam līniju un melnbalto laukumu rakstam dekoratīvā krāšņumā, kaligrafiskā greznojumā. Šim māksliniekam aistētām, pilsētņiekam, labi apģērbtam bohēmietim ar darba disciplīnu nav svešs formu ģeometrīzēts vienkāršojums, operējot ar līniju, balto un melno un dažāda tumsūma pakāpē parallēlo un krustoto līniju laukumos un arabeskās, risinot grafiskās telpas problēmas. Sveši viņam ir izgudrie prātojumi un teorētiskās refleksijas par mākslas lietām. Savā ipatā valodā Vidbergs pratis arī pietuvoties dabas

81. S. Vidbergs, *Atpūta*

82. S. Vidbergs, *Ievas radišana*
(Pirmie cilvēki)

83. S. Vidbergs, *Vailda pasaka*

un dzīves parādībām, tautas traģiskajiem likteņiem. Pratis arī savukārt attālināties no tiem grafisku veidu mākslinieciskā rotaļā.

Vidbergs dzimis 1890. g. 10. maijā Jelgavā. Tēvs Jānis bija grāmatvedis, mūzikāls, rosīgs sabiedriskā dzīvē, piedalījies Ādolfā Alunāna rīkotās teātra izrādēs un bijis ilggadīgs dziedāšanas biedrības Lira priekšnieks. Mūzikāla bijusi arī māte Elizabete. Varbūt šē mantota artistiskā dzirksts un mūzikālitate, kas izpaužas Sigismunda mākslā. Mācīdamies Jelgavas reālskolā ar viduvējām sekmēm, jaunietis pavisam nav draugos ar matemātiku. „Matēmātika bija mana elle,“ liecina pats mākslinieks. Visas viņa intereses veltītas zīmēšanai. Raksturīgi, ka 1905. g. nemieros Vidbergs sēž mājās un zīmē, jo revolūcionārā kustība viņu nemaz nav interesējusi, lai gan tās notikumus vēlāk tēlojis. Zīmēšanas skolotājs K. Visners saprot audzēkņa tieksmes uz mākslu un zēnu aizved pie sava drauga Jāņa Valtera, kas Vidbergam devis līdz uz māju savas skices kopēšanai.

No idilliskās provinces pilsētas 1908. g. Vidbergs nonāk Pēterburgā un iestājas Štiglica mākslas skolā. Tur specializējas stikla glezniecībā pie Kārļa Brencēna. Līdztekus viņš vingrinās spalvas zīmējumā. Tajā viņa rosinātāji bija krievu grafiķis S. Čečoņins un ukraiņis G. Narbutšs. Ar tiem viņam tieša saskare. Abi pieslēgās t. s. Mākslas pasaules (Mir Iskusstva) kustībai, kas kultivēja formu dekoratīvu daiļumu. Čečoņina tušas zīmējuma smalkā tehnika ietekmē Vidbergu. Ierosina arī angļu aistēta O. Birdslī (Beardsley) erotiskie zīmējumi ar izstīdzējušiem sieviešu un dendiju stāviem. Lai gan ar pašu stikla glezniecību tālākos gados Vidbergam maz iznāca nodarboties, taču studijas pamudināja pievērsties arī dekoratīvo sacerējumu uzdevumiem. Jau Vidberga skolas gados viņa mēģinājumi zīmējumā (*Atpūta*, 1911, att.) parādās 1913. g. III Latviešu mākslinieku izstādē un nākamo gadu Grafiskā izstādē Rīgā. Viņš piedalījās arī Petrogradā Dobičinas mākslas salona Tagadnes zīmējuma izstādē. Vienu viņa

84. S. Vidbergs, *Pie margām*

85. S. Vidbergs, *Pļāvēji*

darbu nopērk pazīstamais krievu mākslinieks un mākslas kritiķis Aleksandrs Benuā. Vidberga zīmējumi bija arī Pēterpilī un Maskavā sarīkotajās Latviešu mākslinieku izstādēs 1915. un 1916. g. 1915. g. Vidbergs beidza Štiglica Centrālo tehniskās zīmēšanas skolu ar ārzemju stipendiju, ko kara apstākļi neļāva izmantot. Kara un revolūcijas gados Vidberga talants nobriest.

1921. g. atgriezies Latvijā, sarīko personālu skati Letas mākslas salonā jau kā savu ceļu stiliski un tematiski atradis un izkopijs meistars, pārvarējis iesācēja nedrošību, kāda vērojama sākumā, ap 1910. gadu. Viņa pilsētas kultūras baudkārnē gaisotnē briedinātā māksla tiecas patstāvīgi kopt un pārveidot 19. gs. beigu (*fin de siècle*) izsmalcinātās skaistuma meklēšanas tradīcijas. Zīmējumu ciklu un atsevišķo darbu nosaukumi rāda topošam māksliniekam tuvu parādību loku: *Pilsēta*, *Revolūcija*, *Pirmie cilvēki*, ilustrācijas Vailda pasakām un *Salomei*, restorānu un kafejnīcu motīvi, revolūcionārie latviešu strēlnieki, deļotājas, arī pļāvēji un strādnieki, utt. Erotikas ainas un vēlāk arī baleta tēļojumi ar savu rotaļīgumu pieder būtiskam tematikas kodolam. Tematiskajai dažādībai atbilst spalvas raksta un apdares dažādība gadu maiņās. Taču šiem paņēmieniem ir kopīgs stilizējumā noslipēts grafisks frazējums ne tikai erotiskās fantazijās un teiksmās, bet arī īstenības tēļojumos, izvairoties no dabas tiešas ilūzijas, no reālītātes smaguma un skarbuma. Īstenības konkrētam atdarinājumam, vairojot zīmējuma apdares paņēmienus, Vidbergs dažviet tuvs kādās kļusajās dabās un laivu un zvejas piederumu tēļojumos (*Mellužu ciklā*).

Vēļ 1930. gadu beigās gleznotājs un kritiķis J. Strazdiņš sprieda, ka Vidbergs „lauku dzīvi rāda pasakainā redzējumā, trauslu, apgarotu. Vidbergam tuvs zemnieks-sapņotājs, kam praktiskā dzīvē mazāka veiksmē.“¹

86. S. Vidbergs, *Revolūcija*

Tā ir divu paaudžu un dzīves skatījumu atšķirība. Vidberga meistarība ir neapšaubāma. Tas nenozīmē, ka viņš neprastu novērot un tēlot dzīves parādības, mākslinieciski raksturojot lietas un sadzīves tipus: kurtizāni un prostitūti ar viņas draugiem; kareivjus cīņās; balerīnas un cirkus māksliniekus; pasaku tēlus; dēkainos jauniešus erotiskās baudās; zvejniekus pie darba rīkiem un laivām u. t. j. Tēlojot pilsētu namus, lauku ainavas, zvejnieku laivas un darba rīkus mākslinieks jo precīzi raksturo priekšmetus. Tāpat četrdesmitos gados raksturojot bēgļu drūmās gaitas un ciešanas. Un tomēr tas ir kaut kas cits nekā tiešs, spontāns vēstījums. Dzīve ar tās sāpēm it kā izdestilēta izdaiļojuma stikla traukos, izvēršoties aistēta viziju formās. Cilvēciskais žēlums savaldīts mākslinieciskā uzdevumā. Kāda jaunākas paaudzes mākslas pētniece un kritiķe, atzinīgi novērtējot Vidberga virtuozo mākslu, par bēgļu tēlojumiem domā, ka „bēgļu tēlojumos skatītājs īsti neizjūt mākslinieka pārdzīvojuma tiešumu, tāpat stila slīpējumam pietrūkst vajadzīgā asuma, lai pilnībā parādītu temas traģiskumu.“² Protams, ka šim māksliniekam aistētam nav svešas nedz dzīves baudas, nedz arī ciešanas un sāpes. Bet visu šo tematiku disciplinē izkoptas formas daiļjums, kā arī pašas grafikas valodas īpatnā irrealitāte.

Problēma šē ir par noteiktu izteiksmes veidu iespējām un robežām. Būs citādi domājoši un vērtējoši skatītāji. Tikpat labi, piemēram, var jautāt, vai un par cik Pīkaso monumentālās gleznas *Guernica* linijas un grafiskās formulas savā fragmentācijā spēj izteikt dzīves notikumu patieso traģismu.

Ap divdesmito gadu sākumu teiksmainos tēlojumos (*Pirmo cilvēku* ciklā – izstīdējušos Ādama un Ievas stāvos, Ievas radišanā, Vailda pasaku ilustrācijās, att.), it kā vairoties no tukšām vietām, ir figūru, celtnu, augumu ornamentālu formu sablīvējums, rotājuma čemuru krāšņa pārmērība. Tā arī *Pamestajā prievītē* – jaunas dāmas kļūmei pastaigā, kur, koka ietāles lapotne ornamentāli saplūst ar mēteļa izšuvumu tuvskatā. Atsvabinoties no svešām ietekmēm, drīz šī dekoratīvā izšķērdība samazinās un sāk izzust,

87. S. Vidbergs, *Monmartrā*

88. S. Vidbergs, *Parīze*

89. S. Vidbergs, ilustrācija R. Valdesa romānam *Jūras vilki*

kompozīcijai vienkāršojoties (piemēram, *Salomejā*, 1918), pilsētu celtnu un tiltu akmeņos, cilvēku stāvos un tērpos pasvītrojot asās šķautnes, stūrainību (*Pie margām*, 1919, att.; *Dejotāja*, 1920; *Pļāvēji*, att.; groteski romantiskais *Klaidonis*, 1921, u. c.). Raksturīgi ir smalkie svītrojumi un punktiņu iebārstījumi ap laukumu un līniju robežām. Koncentrētos apveidos zīmēti latviešu strēlnieki, izaicinoši un bezbēdīgi revolūcijas bangās, cīņu trauksmē vai sardzē. Protams, netrūkst Vidbergam raksturīgo erotisko ainu (*Restorānā*; dendija un viņa puskaīlās draudzenes izbīles vērojot

90. S. Vidbergs, ilustrācija O. Lui *Bilitis dziesmām*

91. S. Vidbergs, *Viesis*

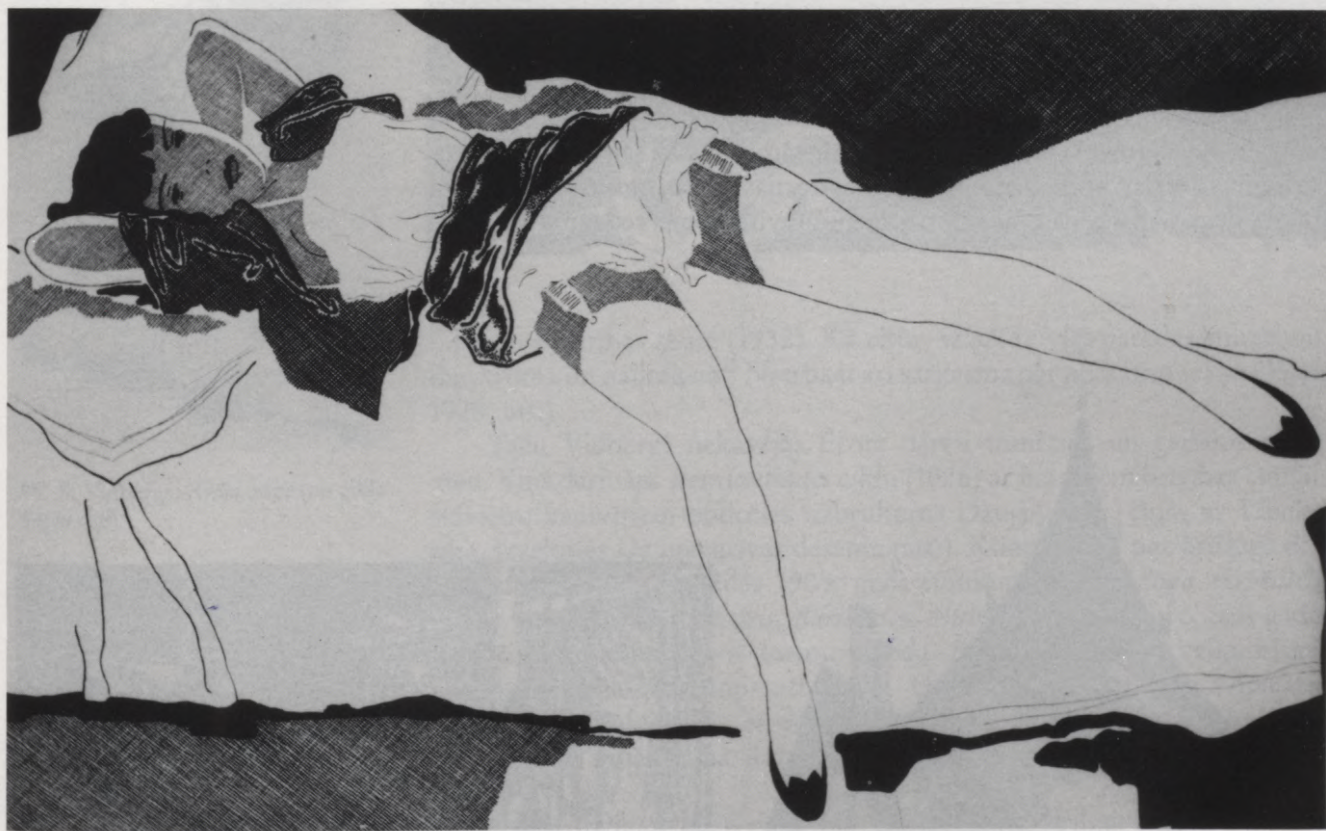
92. S. Vidbergs, *Uzbrukumā* (no cikla *Bermontiāde*)

93. S. Vidbergs, *Soda ekspedīcija* (no cikla *1905. gads*)

revolucionāros kareivjus — *Revolūcija*, att.; pat ar moderno homoseksuālitātes piegaršu — *Draudzenes*). No 1921. g. izstādes Valsts mākslas muzejs iegādājās 10 darbus.

Cits, epizodisks pagrieziena vērjams 1923/1924. g. darbos, kad Vidbergs piedalījās pazīstamajā Rīgas Mākslinieku grupas izstādē. Līdz ar dažiem citiem grupas dalībniekiem Vidbergs aizrāvās ar ģeometrizētiem, pusabstraktiem veidiem. To dokumentē dažas klusās dabas, *Lasītāja* (1923), *Darbnīcā*, *Komēdianti* (1924), eleganti veidotā *Monmartrā II* (1923, att.), *Parīze* (att.) u. c. Taču tādi formāli, konstruktīvi meklējumi gan deva jaunus ierosinājumus, bet ar savu vienpusību ilgi nevaldzināja mākslinieku. Viņam rūp, centrā izvirzot erotiku, tematisko ciklu un zīmējuma paņēmieni dažādība. Sākas ražena darba gadi ar 1926. g. Rīgā, 1938. g. Rīgā un Jel-

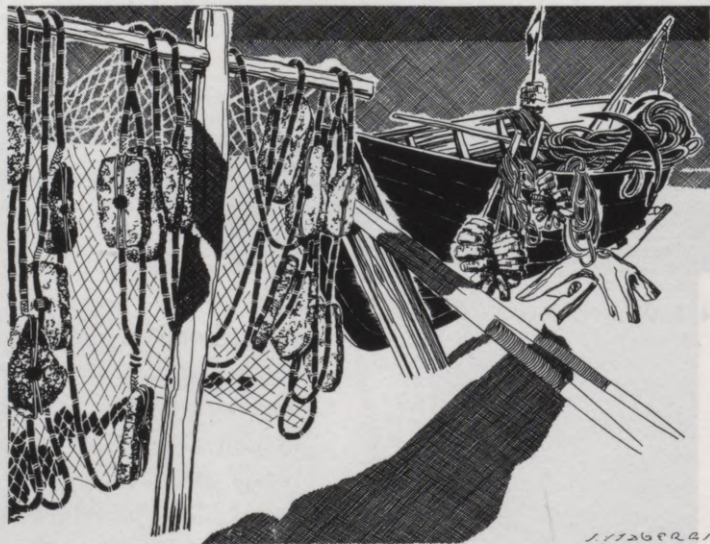

94. S. Vidbergs, *Atpūta*

gavā rīkotajām patstāvīgām izstādēm, piedalīšanos Rīgas Grafiķu biedrības četrās izstādēs, 1928—1932, daudzu grāmatu ilustrācijām (att.) un porcelāna virsglazūras apgleznojumiem. Vidbergs bagātina zīmējumu apdari, linijām sasaucoties ar balto, pelēko un melno laukumu arabeskām, kuņu rotaļā parādās tēlojamie priekšmeti — cilvēku stāvi, lietas, celtnes un ainavas. Līdzās punktējumu un sīko švīkojumu irdenajām masām parādās jauns paņmiens — tumšāki un gaišāki sietveidīgi laukumi ar liniju vienmērīgu krustojumu. Tādi zīmējumi kā, piemēram, *Baleta ģērbtuvē* (*Baleta* ciklā, 1935, att.) rāda atjautību, un figūru kompozīcijā ir laukumu formu un gradāciju dekoratīva, no tonālās atšķirīga saskaņa. Ir darbi ar stingru

divmērību (*Bilitis dziesmu*, Švābes *Gong Gong* ilustratīvie zīmējumi), lai citur, respektējot baltās lapas veselumu, izveidotu grafisko telpu un grafisko plastiskumu kā īstenības ekvivalentus. Visā Vidberga mākslā divi pretējas noslieces — uz kaligrafiskumu, dekoratīvo daiļumu, un uz īstenības vēstījumu — rada spraigumu, sveroties vairāk drīz uz vienu, drīz uz otru pusi.

Erotika — modernā, antikā un austrumnieciskā daudz nodarbina Vidbergu. Arī kairīgos un pikantos aranžējumos aizvien ir aistēta gaume. Viņš izveidojis jaunās baudītājas tipu, slaidu, ar glezniem locekļiem, gaŗskropstainām, tumšām acīm. Puskailas viņas valstās savās dēkās pa gultām, figūrējot kopā ar savu partneri — pilsētas dendiju, dažreiz apaša tipu, kam arī bauda it dzīves saturs. Dažreiz parādās drāmatizētas situācijas (*Es negribu*; *No rīta* u. c.), pat varmācības ainas — *Cīņa* (1925). 1926. g. parādījās sakopojums *Erotika*; tai pašā gadā darināti zīmējumi franču dzejnieka Pjēra Luī (Louÿs) *Bilitis dziesmām* (grāmatā 1927. g., att.), risinot lesbiskās mīlas ainas antīkās pagājības izdaiļotā sapnī, izmantojot grieķu vāžu glezniecības paraugus. Bilitis un viņas draudzene pavid uz saplaisājušām amforām, krāteriem, kilikiem, māksliniekam savijot sieviešu augumus kopā ar augļiem, efeju vītņēm kā dekoratīvām piedevām ritmiskā saistījumā. Oriētāli indiskā mīlas kulta aistētizēšana ilustrācijās *Kama sutras* izdevumam atklātā tirgū neparādījās, lai gan šī zīmējumu virkne bija redzama IV Rīgas

96. S. Vidbergs, *Zvejnieku rīki un laiva* (no *Mellužu* cikla)

95. S. Vidbergs, *Pulvertornis* (no cikla *Vecrīga*)

97. S. Vidbergs, *Ceļmalā pamestie*
(no bēgļu cikla *Sāpju ceļš*)

98. S. Vidbergs, *Arāja nāve* (no cikla
Sāpju ceļš)

99. S. Vidbergs, no cikla *Aiz dzelzs
priekšskara*

Grafiķu biedrības skatē (1932). Kā citur, tā arī še viss parādās stilizējuma dzestrumā un daiļrakstā.³ Neitrūkst arī sarkasma par pērkamo seksu (*Viesis*, 1928, att.).

Taču Vidbergs nekavējas Erotā dārzu tumšajos un gaišajos stūrļos vien. Viņš darinājis *Bermontiādes* ciklu (1926) ar masīviem brīvības cīnītāju stāviem: kaņavīriem dodoties uzbrukumā Daugavmalā, ciņās uz Libekas tilta, izceļoties Daugavgrīvas desantā (att.). Koncentrēti, bez ārišķīga drāmatisma, 1933. g. parādās 1905. gada notikumu cikls: *Soda ekspedīcija* (att.), *Terroristi*, *13. janvāris*, *Barikādes*, *Mitiņš*, *Apklusušie* u. c. Šais gados paplašinās ir tematika, ir formu valoda. Šī posma labākie veikumi gan būs baleta ciklā, vietumis atbalsojot Degā (Degas) motīvus (*Aplausi*). Neitrūkst arī sublimētas erotikas daiļo meiteņu tipizētajos stāvos (att.), kas elegantā rotaļīgumā dažviet iestieg patukšā daiļrakstā un dekoratīvitātē.

Cita josla ir *Mellužu* cikls, pilsētu tēlojumi (Berlīne, Parīze, Florence u. c.), kā populārākie Vecrīgas skati (att.), kas parādās arī trimdas gados. Balansējot starp stilizāciju un naturālismu, Vidbergs tēlo zvejniekus, viņu laivas, tīklus un darba rīkus (att.). Dokumentācija iezīmē Parīzes, Vecrīgas un Florences celtnes. — Bez jau minētajām izstādēm Vidbergs piedalījies dažās Kultūras fonda izstādēs un valsts rīkotajās ārzemju skatēs. Ir notikušas vairākas mākslinieka atstātā mantojuma izstādes.

Bēgļu gados Vācijā Vidbergs darbojas Eslingenā, piedalās latviešu mākslinieku un Starptautiskās bēgļu organizācijas (IRO) rīkotajās mākslas izstādēs, to starpā Amsterdamā un Parīzē rīkotajās skatēs. Še turpina dažus agrākos ciklus, no jauna veicdams līdzās dzimtenes ainavu cikliem (Latgale) Bavārijas un Švābijas ainās, ar 1948. g. sākdamas vienu no svarīgā-

100. S. Vidbergs, *Preceļu pārdevēja*
(no cikla *Harlema*)

101. S. Vidbergs, *Armijas laukums*
Bruklinā

kajiem — bēgļu ciklu *Sāpju ceļš*, ko turpinājis, izceļojot tālāk uz ASV. Tam pievienojas aizvesto traģika ciklā *Aiz dzelzs priekškara*, par ko 1953. g. saņēmis trimdas Kultūras fonda balvu. Zaudējuši visu, bēgdami no verdzības un iznīcības, bēgļi gan kājām, gan ratu rindās dodas pa putekļainiem ceļiem. Rīgas izpostītā centra fonā parādās jaunā māte ar auklējamo bērnu un meitenīti skumjā diženumā. Ceļmalā nāve pārsteigusi veco tēvu, saļimušu lauku māmuļas klēpī (att.). Pamesti un aizmirsti no tiem, kas brauc pajūgos. Skarba reālisma drāmas parādās *Baigā gada* ciklā.

Bruklinas un Harlemas, Ņujorkas skatu serijās Vidbergs dažviet kļūst izteiksmē un raksturojumā lakoniskāks un arī ilustratīvāks, tveņot raksturīgos tipus un situācijas. Viņš izdzēš tēlojamo priekšmetu daļas, līnijas un svītras kļūst brīvākas, ekspresīvākas, taču tai pašā laikā zaudējot agrāko grafikas monumentalitāti. Tādi fragmenti aizvesto ciklā ir daži vardarbību tēlojumi, piemēram, aina, kur čekas sargs ar šautenes rezgali sit pakritušu vecu sievieti (att.), Harlemas ciklā nēģeriete — preceļu pārdevēja (att.) u. c. Citur šis lakonisms un fragmentācija kā, piemēram, *Arāja nāvē* (att.) var izvērsties dziļākā simbolikā — ar vagu starpā pamesto arklu un salauztām smilgām, nogalinātā arāja kājai pavidot aiz velēnas un tumšā mākoņa lietum apraudot piemeklēto zemi. Tā ir fragmentu sinteze, izteiksmes koncentrētā spēkā daudz pārāka par pilnīgu aprakstu.

Vidberga mākslā ir savi attīstības posmi, maiņas stiliskos paņēmienos. Top grafiska izteiksme, kuņā sadužas un vijas cauri pretējas ievirzes. Atzīmēsim divi pretējas tendences. Viena – tuvums vieliskās īstenības īpašībām (piemēram, *Mellužu* cikla laivās un zvejas piederumos vai kļusajā dabā, kur ķemme ar izlauztiem zobiem un matu pavedieniem); otrā – tieksme uz izsmalcinātu grafisko zīmju rotaļu, kur savukārt atrodam gan kaligrafisko rotājuma daiļumu tā dažādībā, gan atkal tieksmi uz abstraktu vienkāršojumu. Ir darbi, kur īstenības un grafikas irreālītātes sākumi līdzsvarojas, radot monumentālus veidus (piemēram, *Bēgli*).

Minētās pretējības te risinās līdztekus, te atkal kāda no tām impulsīvi izvērsās kā pārejoša epizode. Tā, piemēram, 1923/1924. g. Rīgas Mākslinieku grupas „kubistiskie“ mēģinājumi atbalsojas arī vairākos Vidberga darbos ar vienkāršotiem un ģeometrizētiem veidiem (*Komēdianti*, *Lasītāja*

102. S. Vidbergs, *Kārlis Skalbe kafejnīcā*

103. S. Vidbergs, *Sēdošā*

u. c.). Jau pieminētais metveidīgais „brīvais stils“ liniju un laukumu traktējumā raksturīgs Vidberga zīmējumiem. 1950-to gadu sākumā parādās tendence pietuvoties abstraktai formu valodai, sakausējot vai arī sašķeļot figūras ar apkārtējiem laukumiem. Piemēram, salīdzinot *Sēdošo* (1954, att.) ar *Meditējošo* (1961, att.), redzama uztveres starpība. Figūras formas gaist.⁴

Beidzot jāpiemin daži raksturojumā teicami spalvas portreti, it īpaši *K. Skalbe kafejnīcā* (att.), kā arī R. Blaumaņa un J. Akuratera ģimenes. – Vidberga pārstāvētajai aistētisma ievirzei radušies savi sekotāji mūsu grafikā.

Daudz strādādamas dažādās grafikas nozarēs, Vidbergs par porcelāna gleznojumiem Parīzes 1925. g. dekoratīvo mākslu izstādē guvis zelta medaļu. Darbojies arī par dekoratoru un kostīmu zīmētāju dažiem Nacionālās operas uzvedumiem: baletiem *Dons Kichots* un *Žizele*, operetei *Pavasara mīla*. Zīmējis arī karikatūras, kādu laiku bijis satiriskā žurnāla *Ho Ho* redaktors; 1927/28. g. *Ilustrētā Žurnāla* mākslas daļas redaktors; pārzinājis kopš 1932. g. grafikas kabinetu un bibliotēku Rīgas Pilsētas mākslas mūzejā. Bez Latvijas mākslas mūzejiem viņa darbi atrodami arī ārzemju mūzejos. Ņujorkā un Bostonā sarīkojis vairākas patstāvīgas izstādes, piedalījies arī Ņujorkas Latviešu mākslinieku grupas un Kultūras fonda mākslas skatēs. Miris 1970. g. 31. janvārī Ņudžersijas pavalstī.

¹ *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, Rīgā 1939, 52. lpp.

² E. Šturma, *Laiks*, 1965. g. 14. martā.

³ Mazliet naīvi, it īpaši šodien, izklausās kādu Vidberga pēitāju apoloģētiskie apgalvojumi par „šķīstību“ Vidberga tēlojumos, kas nepārkāpjot pilsoniskās morāles parastās robežas.

⁴ Mākslinieka dēls šādu „astrālu abstrakciju“ izskaidroja ar modeļu trūkumu Amerikā. Vidbergam vajadzējis „palaisties uz agrāko gadu skicēm un atmiņu“. *Latvju Māksla* 1987/13, 1256. lpp.

Literātūra un avoti

J. Siliņš, „Sigismunds Vidbergs“, *IŽ*, 1926/9; raksti *Laikā*: 1955. g. 22. okt., 1960. g. 23. martā, 1967. g. 6. nov. — *Erotika*, V. Penģerota ievads, Rīgā 1926. — O. Liepiņš, *Sigismunds Vidbergs*, Rīgā 1942, 2. papl. izd., Waverly, IA, 1974. — B. Ķiselis, „Sigismunds Vidbergs“, *Laika Mēnešraksts*, 1960. g. 14. dec. — E. Šturma, raksts *Laikā* 1965. g. 14. apr.; „Sigismunda Vidberga piemiņas izstādes“, *Latvju Māksla*, 1978/5. — H. Vitols, „Sigismunds Vidbergs“, *Latvju Māksla*, 1987/13. — N. Vidbergs, „Mans tēvs“, *Latvju Māksla*, 1987/13.

Niklāvs Strunke

Savu populāritāti Niklāvs Strunke (1894—1966) visvairāk guva grafikas novadā, lai gan darbojies arī stājglezniecībā un skatuves glezniecībā, par ko jau bijusi runa citur. Tāpat kā Vidbergs, virzoties uz stilizāciju un dekoratīvu vienkāršojumu, viņš guvis pamatus un ierosmi *Mir Iskusstva* pārstāvju mākslā. Arī viņu ietekmējusi austrumu miniatūru (persiešu, indiešu) māksla. Taču tai pievienojušies italiešu mākslas un kultūras iespaidi, — gūti gan priekšrenesanses, gan agrās renesanses glezniecībā, un, kā jau agrāk minēts, dažu moderno strāvojumu (piemēram, novečento meistarū) ietekmē. Strunke savos grafiskajos darbos lieto dažādas zīmējuma un krāsojuma tehnikas,¹ kurpretim Vidbergs ierobežojas ar spalvas zīmējumu. Strunkes mākslas sākumos vērojama Jāzepa Grosvalda ietekme, un sava nozīme viņa izveidošanās gaitā ir bijusi Voldemāra Matveja mākslai. Ar Matveju viņam ir gara radniecība tieksmē uz primitivitāti, tur meklējot jauna skaistuma avotus, kurpretim Vidberga ceļš ved uz aistētisku izsmalcinātību un virtuozitātes izkopšanu, pretēju primitivitātei. Strunkem ir divi lielās mīlestības: viena — tā ir tautas māksla, mūsu senā pasaule, mūsu ornamenta bagātība (še savi ierosinājumi ir nākuši arī no Madernieka), mūsu teiksmu pasaule. Te Strunke saskaņas ar Anša Cīruļa latviskajiem centieniem, jo abiem ir garīga radniecība. Otra Strunkes mīlestība — un šai ziņā viņa otrā dzimtene — ir Itālija, klasiskās kultūras veidotāja un sargātāja, ko Strunke apbrīno un apjūsmo ar ziemeļu barbara skatu. Arī Vidbergs savās ilustrācijās saskāries ar antīko pasauli, bet no hellēniskiem avotiem. Strunkes saistība ar italiešu kultūru ir būtiskāka. „Strunkes ilustratora darbība rāda, ka viņš absorbējis dažādu mākslas virzienu ietekmes vienā mākslinieciskā veselumā, sasniegdams oriģinālu, ļoti personīgu stilu, izstrādātu dažādu meistarū vadībā.”² Un tas pats sakāms arī par Strunkes stājgrafiku un viņa glezniecību. Strunkes glezniecība tās dažādos periodos ir tik cieši saaudusies ar viņa grafiku un uzņēmusi sevī zīmējuma elementus, ka — lai gan ne visur atšķirība ir materiāli tehnoloģiska — skatījumā un stilā ieti līdzīgi ceļi. „Toties grafiķis pat savos eļļas darbos ir Niklāvs Strunke...”³ Ir tiesa, ka savos zīmējumos (piemēram, ogle veiktajos portretos, tā *Pašportretā*, 1946) viņš rīkojas kā gleznotājs un gleznojums kā zīmētājs (*Zvejnieka klusā daba*, architektūras motīvu tēlojumi u. c.), jo abiem ir kopīgs domāšanas un izjūtu veids. Taču būs arī atšķirības (piemēram, pasaku ilustrācijās u. c.). No otras puses ievērosim, ka dažai labai eļļas glezmai (kā, piemēram, ciklā *Dievs, Tava zeme deg*) ir ilustratīvs raksturs. Ilustrācija Strunkes uztverē nav notikuma reālistisks attēlojums, bet interpretējošs pavadījums patstāvīgā raksturojumā.

105. N. Strunke, *Lejputrija* (ilustrācija grāmatai *Vālodzes šūpulis*)

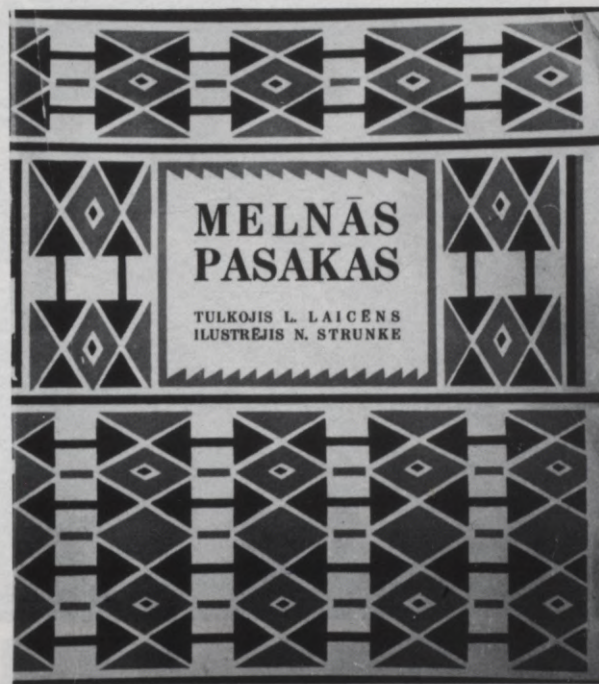
106. N. Strunke, *Dieva kumeli* (ilustrācija grāmatai *Vālodzes šūpulis*)

107. N. Strunke, ilustrācija L. Laicena tulkotajām
Melnajām pasakām

108. N. Strunke, vāks *Melnajām pasakām*

Tālāb šē apskatīsim Strunkes grafikas nozīmīgākos centienus vispāri, nemēģinot šē izsekot visām daudzajām grāmatu ilustrācijām, kas nav šī apskata uzdevums. Atzīmēsim vispirms to, ka arī Strunkem ir savi starptautiski atzīti nopelni grāmatu mākslinieciskajā izveidošanā – rotājot, ilustrējot, grafiski iekārtojot. Nav pilnīgi noteiktas statistikas par grāmatu iekārtojumu, rotājumu un ilustrējumu skaitu, tam pārsniedzot 70.

Strunkes zīmējumi – pasaku ilustrācijas *Princesītei* parādās IV Latvīešu mākslinieku izstādē 1914. g., un 1915. g. Pēterpilī sarīkotajā Latvīešu mākslinieku izstādē – pasaku ilustrācijas no persīešu cikla. Par viņa izglītības gaitām pie Biļibina, Rēricha un kādu laiku Madernieka mākslas studijā jau bijusi agrāk runa. Arī vēl cita *Mīr Iskusstva* dalībnieka N. Steļecka ietekme minama šajā sakarā. Strunkes agrīnie, Grosvalda ietekmē veiktie spalvas zīmējumi, tēlojot mūsu strēlniekus ierakumos un zemnīcās, vēl ir nedroši iesācēja darbi. Ar 20 numuriem apzīmētie, no 1914–1920. g. veiktie darbi parādās Rīgas Mākslinieku grupas izstādē (1920) ar Niklāvam īpato summāro paskaidrojumu katalogā: „Eļļa, zīmulis, melnais un brūnais inki [domājams, tuša], ūdens krāsa, tinte, tempera, linoleuma griezumi, ultramarīns, vermīļons [!] un litografiski zīmūļi.“

Aizraušanās ar primitīvi ģeometrīskām, planimetrīskām formām,

stateniski nostatīto figūru stūrainām, ekspresīvām kustībām, kas atbilst viņa agro gleznu (ap 1920. g.) stilam, ir raksturīga tušas un spalvas (vai arī niedras) zīmējumiem, tā izvirza N. Strunki mūsu toreizējo modernistu priekšpulkā. Te viss balstās uz taisnēm, laužtām vai olveidīgām līnijām, siluetu melnbaltiem pretstatiem. Žestikulējošie stāvi ar zibeņiem, salauztiem šķēpiem rokās (zīmējums no cikla *Sarkanais karogs*), masīviem dūmeņiem aizmugurē (tā arī Tautas augstskolas kultūras svētku plakātā, 1920) vēsti kādu revolūcionāru satraukumu. Dažviet galvās un kustībās autors ieprojiēcē pats sevi, kas vispār iezīmīgi viņa mākslai. Līdz ar citiem toreizējiem nemierniekiem mūsu glezniecībā, arī Strunke savos meklējumos svārstās starp stingrāku uzbūvi (konstrukciju) un emocionālo kāpinājumu (ekspresiju). Ar savu pretējībās sašķelto raksturu Strunke līdzās skarbam, patētiskam un skaļam veidam izpaužas arī maigākā, sentimentālākā izteiksmē. Tais pašos gados (1923), kad Strunke Berlīnē gan eļļā, gan zīmējumā, pasvīturojot plakni un lineāritāti, cita starpā attēlo, it kā atbalsojot vēlīnā kubisma tendences, Romāņu kafejnīcas griežamās durvis un darina bezpriekšmetiskus zīmējumus, tiem pievienojot gan jumja zīmi, gan tautas raksta zvaigznes motīvu, — viņš veic arī sēpijā ainavas. No šī vēsā un sausā konstruktīvā veida atšķirīgas viņa ilustrācijas bērnu lasāmai grāmatai *Vālodzes šūpulis* — melnbaltos laukumos, apaļotās, it kā šķēru griezumā formās darinātie *Dieva kumeļi* ar bārdaino taurētāju pakalnes virsotnē un zvaigžņotām debesīm (att.).

109. N. Strunke, ilustrācija J. Lautenbacha-Jūsmiņa *Niedrīšu Vidvutam*

110. N. Strunke, ilustrācija *Pasaku pasaulei* A. Švābes sakopojumā

Vēl pirms ārzemju braucienu veiktas ilustrācijas Skalbes *Ziemas pasakām* (spalvas zīmējums, 1922) ar iniciāļu burtiem. Tas apstrādājuma veids, kas sastopams 1915/1916. g. darbos, piemēram, K. Skalbes *Latviešu strēlniekā*, neraugoties uz sablīvējumu kompozīcijā, ir tagad vairāk nobriedis, skaidrāks, līniju vedumā stingrāks. Gan *Kaķīša dzirnavās*, *Mūžīgajā studentā*, *Milzī*, *Bendes meitiņā* ornamentālās daļas saistās ar primitīvu lie-tišķību tēlojumā, stūrainās formas kopojot ar apaļotām ritmiskā kārto-jumā, svītrojuma un balto daļu nomaiņās. Izveidojas Strunkem raksturīgie pasaku tipi — vecais ķēniņš, princese, milzis ar latviešiem raksturīgo apaļi apgriezto pilnbārdu. Berlīnē veiktas ilustrācijas A. Brigaderes *Spēka dēlam* (1923, krāsainas tušas). Pēc Vācijas Strunke dodas uz Itāliju, tur, ar 1926. g. pārtraukumu, sabūdam līdz pat 1927. g. rudenim. Kapri salā cita starpā veiktas ilustrācijas L. Laicena *Melnajām pasakām* (tuša un daudzkrāsains akvarelis, 1925, att.; Internacionālajā dekoratīvās mākslas izstādē Parīzē piešķirta zelta medaļa). Florencē veikts cits kapitāldarbs — krāsainie zīmē-jumi V. Plūdoņa *Eža kažociņam* (1927, att.). Krāsainas (tušas) ilustrācijas darinātas arī A. Brigaderes sakopoto *Tautas pasaku un teiku I* daļai (1923). Līdz trīsdesmitajiem gadiem veiktas pasaku ilustrācijas Kārļa Skalbes sastādītajai izlasei *Latviešu tautas pasakas* (1928) un *Tūkstoš un vienas nakts IV* daļai (1929).

Nav iespējams šē kavēties pie atsevišķiem darbiem. Minēsim tikai to, ka līdztekus sausajam, ģeometrizētajam stilam, kas parādās eļļas ainavās un žanriskos tēlojumos, izveidojas dekoratīvais ilustratīvo zīmējumu stils, formu primitīvā vienkāršojumā pārejot no plakanuma uz apaļojumu; savs

111. N. Strunke, ilustrācija *Tautas pasakām*

112. N. Strunke, ilustrācija K. Skalbes pasakai *Meža balodītis*

tipu, žestu un mimikas repertuārs; savi tēlojuma paņēmieni, kas turpinās un pārveidojas trīsdesmito gadu zīmējumos un atrod turpinājumu trimdas posmā Zviedrijā. Šai pasaku ilustrāciju virknē minami daži piemēri: K. Skalbes *Meža balodītis* (att.), *Muļķa laime* (1933), *Gaŗā pupa* (1937); *Pasaku pasaule* A. Švābes sakopojumā — 32 tautas pasakas, 1931 (att.); A. Grīna *Jānītis debesīs* (1936); A. Čaka *Debesīs* (1938). Oriģināllitografijā ilustrēti A. Čaka *Umurkumurs* (att.) un *Veseļa Latvju teiksmas* (1932). Īpatu vietu ieņem ilustrācijas A. Grīna *Dvēseļu putenim* (1935, att.), Andreja Eglīša *Varavīksnei* (1939) un krievu valodā izdotajām *Latviešu pasakām* (Academia, Moskva 1933).

Tēlojot latviešu un arī citu tautu pasaku brīnumaino pasauli, tagadējo un visbiežāk senatnīgo zemnieku un kaŗavīru, dainu bārenīti un dainu tautu, Strunke līdzās viņam radniecīgajiem stilizētājiem — it īpaši Ansim Cīrulim, arī K. Baltgailim (strēlnieku tēlojumos) u. c. — lūko aizģūto pārstrādāt un radīt ko savu. Viņu „var uzskatīt par vienu no redzamākajiem latviskās pasaules cēļējiem līnijās un krāsās.“⁴ Protams, ne jau visur — tā, piemēram, pēķubisma plakņainībā un lielos likņū vēzienos darināta *Tarantella* (ogle un guaŗa, 1925) ar Strunkem raksturīgajiem ornamentālajiem un žestikulācijas komponentiem. Taču jāvēro viņa centienu un meklējumu galvenais kodols.

Pasakām un īstenībai viņŗ izveido savu figūru, ainavas un lietu skatījumu, kontemplatīvu un lirisku pat ainās ar patētisku žestikulāciju (*Strēlnieku ciklā*) un ar jūtamu simbolisku akcentējumu. Šai nozīmē var runāt par struņķisko ikonografiju (tāpat kā viņa burtu formām), kas, mainoties notikumiem un to dalībniekiem, savā pamatā ir pastāvīga.

113. N. Strunke, oriģināllitografija
A. Čaka *Umurkumuram*

114. N. Strunke, ilustrācija A. Grīna
Dvēseļu putenim

Dažviet, aizraujoties ar sulīgiem krāsu laukumiem un eksotisko nēģeru ornamentiku, kompozīcija kļūst pārkrauti raiba ar figūrām, bananu augiem, podiem, elku tēliem utt. — tropisko džungļu noskaņā. Visumā, tiecoties uz dekoratīvu un dažreiz krāšņu vienkāršojumu, laukumu un līniju kārtojumu pamatā ir sastatījumu schēmas, kas nosaka kompozīcijas raksturu. Palaikam tēlojuma priekšpusē ir kā kāda dažādos reljefos veidota platforma, sekla skatuve, uz kuņas vai cieši aiz kuņas parādās notikuma varoņi aizmugures vai klajas debess ietālē. Atkārtojoties līdzīgam motīvam — jātnieks baltā zirgā *Eža kažociņā* un *Tūkstoš un vienas nakts* pasakā, var redzēt, kā Strunke no statiskas un neveiklas formas (vecā ķēniņa zirgā) pārgājis uz vairāk dinamisku, elegantāku, un arī krāsu traktējums kļuvis izsmalcinātāks, niansētāks. Nianšu bagātība un austrumnieciskai miniatūrai tuvas dzeltena vai zila toņa pakāpeniskās gradācijas debesu aizmugurē iezīmē 1937. g. ilustrācijas *Garajai pupai*.

Strunkes pasaku varoņiem piemīt kāds gaišs laipnīgums, kas no Skalbes un mūsu tautas pasaku gara: te vecais, labsirdīgais ķēniņš ar vaigu bārdu, jaunie, slaidie pasaku varoņi un varones; stilizētie dzīvnieki, lietas un ainava. Senos mūsu arhitektūras motīvus viņš izmanto pils iekštelpā

vai arī lauku mītnēs. Viņš atkārtu to pašu jaunieša tipu ar liesmveidīgām matu cirtām un tāpat tipizē ķermeņa kustības. Strunke nedrāmatizē notikumus ilustrāciju parastā nozīmē, bet drīzāk raksturo norises ar figūru ekspresīviem žestiem un stāvokļiem. Tā ir teiksmu valstība, kas nepazīst ļaunuma. Nereti kā, piemēram, ilustrācijās *Cīruļu korim* (1926) tā ir kāda brīnumaina, naīvi idilliska pasaule, atbalsojot ko radniecīgu Anša Cīruļa mākslai. Tādā parādās arī mūsu lauku baznīciņa, mūsu lauku sēta vai ganu meitene ar ganāmo pulku. Zīmējumos A. Grīna *Jānītim debesīs* parādās arī latviskotās debesis, kur redzams tronī Kristus ar ērkšķu vainagu galvā. Līdztekus krāsainiem vai melnbalti laukumainiem veidojumiem ir tīri lineārie ar graciozi vijīgo, viļņaino zīmējumu. Labs piemērs – ilustrācijas Akuratera *Eleģiskiem momentiem* (1925), *Neatrastai* (1932), arī Čaka *Debesīs* (1938) ar savu bagāto un skaidro stilu.

Taču viens no izcilākajiem Strunkes darbiem ir autolitografijas un arī spalvas zīmējumi Čaka *Umurkumuram*, poēmai no Rīgas nesenās pagātnes. Gaudainais svītrojums, mikstās apmaļu līnijas, sintetiskā uztvere tēlos un ainās (*Daugavmalas tirgus*, *Karuselis* u. c., att.) saista īstenībai tuvo ar irreālo, savijot varoņa Jāņa tēla sāpes, smeldzi ar idilliskumu. Skarbi ironiskajās ieskaņās (piemēram, tēlojot rāpšanos stabā) ir kādas atbalsis no Domjē mākslas. Grafiskā uztvere šē ieguvusi izteiksmes brīvību. Par šo veikumu Strunke pelnīti saņēma Kultūras fonda balvu 1932. g.

Sausā „jaunās lietišķības uztverē“ ar tās archaisko reālismu veiktas tušas un sēpijas mazgājumā ilustrācijas latviešu pasakām krievu valodā (divi piebaldzēni, zāģējot ar gardibenēm galvā). Šī uztvere atbalsojas arī zīmējumos vācu tautas pasakām (1944), lai gan maigākā, gleznā akvareļa krāsainībā. „Par vizizteismīgākiem līdzekļiem Strunkes rokās kļūst līnija, plats krāsains plankums un maigs mazgājums ar sēpiju vai akvareli.“⁵ Taču savā iekšējā kodolā un dzīves izjūtā arī Strunkes grafiskie darbi tiecas uz ko archaisku, emocionālā izteiksmē simbolisku, kas teiksmās top brīnumains, bet tiešākā saskarē ar īstenību konstruktīvi reāls, nezaudējot fantazijas apzināto naīvo svaigumu arī ilgā un rūpīgā izstrādājumā. Šīs īpašības vērojamas *Strēlnieku* ciklā, kuŗā dažviet visvairāk drāmatisma, varoņstāsta, ciņu spraiguma un traģikas, taču nezaudējot lietišķību, nepārsniedzot robežu, aiz kuŗas sākas ārišķīga bravūra (1935. g.: *Strēlnieki uzbrukumā*, traucot cauri dzeloņzogam, skatā ar izpostīto kapsētu un ģindeni, kas pacēlis roku; 1936. g.: zīmējumi A. Grīna *Dvēseļu putenim*, att.).

Kaugurciems rādīts nevien eļļā, bet arī akvareli, sēpijā, tāpat kā Vidzemes, Latgales un Itālijas ainavas. Jāpiemin vēl tipomontāža, spiestuvēs esošo formu bloku atjautīga izmantošana grāmatu rotājumā.

Beidzamo dzīves posmu vadot Zviedrijā pamišus ar Romu, Strunke tematiski paplašina savu tēlojuma loku ar bēgļu gaitu tēlojumiem gan simboliskā un dekoratīvi ekspresīvā, gan konkrētākā veidā – tēlojot bēgļu laivu ogles zīmējumā vai eļļā, dažreiz, piemēram, *Via Dolorosa* tēlojumā izzūd starpībai starp gleznoto vai zīmēto. Tā tas ir ar ciklu *Dievs, Tava zeme deg* (att.). Tematiski jauni motīvi ir latviešu mītoloģijas krāsainie zīmējumi.⁶ Viņš mūsu mītoloģijas novadu paplašinājis ar kaŗa un skaistuma dievībām (sk. Lundas izstādes katalogu, 52., 53. nrs.). Grāmatu grafikas novadu viņš cita starpā bagātinājis ar divu vai vairāku krāsu ilustrācijām Raiņa darbiem dzejiski ekspresīvā uztverē. Dekoratīvs vienkāršojums,

115. N. Strunke, ilustrācija A. Čaka *Manai paradīzei*

116. N. Strunke, *Degošā pilsēta*
(no cikla *Dievs, Tava zeme deg*)

metaforiskās izteiksmes simbolika, tulkojot (arī eļļā) Raiņa pasauli, arī šē ir viņa mākslinieciskie ieroči. Ar glezniecību saskaņas ģimētņu galvu zīmējumi oglē, dokumentējot mūsu sabiedriskos vai gara darbiniekus (V. Dambergs, A. Eglītis, A. Švābe, J. Grīns u. c., att.). Izteiksmīgākais šai serijā ir viņa pašportrets. Jo vairāk tādi darbi pietuvojas tradicionālam reālismam, jo vairāk atsedzas dažas stiliskas vājības.

¹ M. Rozentāle, *Ceļa Zīmes*, 1955/23, 55. lpp.

² V. Penģerots, *Grāmata par grāmatu*, 39. lpp.

³ J. Strazdiņš, *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, 52. lpp.

⁴ B. Vipers N. Strunkes 25 gadu darbības atceres izstādes kataloga priekšvārdos, Rīgā 1940.

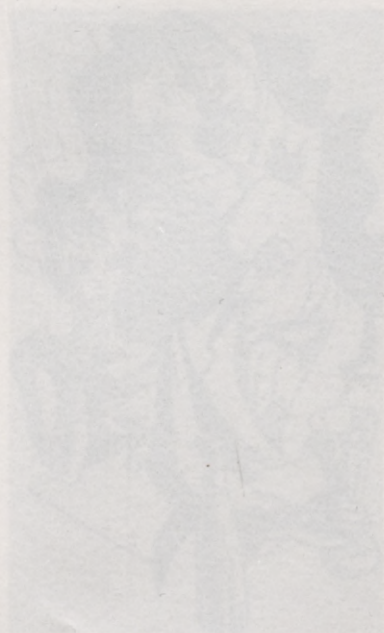
⁵ O. Jēgens, *Labietis*, 1970/40.

⁶ J. Strazdiņš, „Grafika“, *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, 54. lpp.

Literatūra un avoti

Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi, Rīgā 1939. — B. Vipers, priekšvārds N. Strunke izstādes katalogam, Rīgā 1940. — J. Siliņš, „Niklāva Strunke glezniecība“ (manuskripts, Rīgā 1944). — Maija Cielēna, „Niklāvs Strunke“, *Daugava*, 1946/5. — M. Rozentāle, „N. Strunke un daiļgrāmatniecība“, *Ceļa Zīmes*, 1955/23. — O. Jēgens, raksti *Laikā*, 1958. g. 3. maijā, 1964. g. 18. nov.; „N. Strunke mitoloģiskais cikls“, *Labiētis*, 1970/40. — N. Strunke, *Svētā birze*, Stokholmā 1964; *Trīmdas grāmata*, Stokholmā 1971. — J. Soikans, raksts *Latvijā Amerikā*, 1966. g. 29. okt.

115. N. Strunke, ilustrācija A. Čaka
Mānī parādīties

117. K. Padegs, *Nanā*

118. K. Padegs, *Ielas mūzikants*

119. K. Padegs, *No kaujas*
(cikls *Sarkanie smieklī*)

120. K. Padegs, *Modernā Žanna*

Kārlis Padegs

Traģiski aizlūza grafiķa un gleznotāja Kārļa Padega (1911–1940) dzīve. Būdams izcili apdāvināts zīmētājs, it īpaši rikojoties ar spalvu un tušu, viņš iekšējo nemieru, dvēselisko satraukumu īsajā mūžā visspilgtāk paguva izteikt savā īstajā novadā – grafikas darbos. Viņa līniju pavedieni dažviet sacenšas ar zirnekļa tīklu, pelēcīgais ietonējums un zīmējums dažreiz imitē asējuma tehniku, lai citur kļūtu sparīgs un raupjš. Padegs sevi mēģināja apvienot dendiju ar bohēmieti. Taču abās pretējībās viņš vēstīja savu nesamierināšanos ar pilsoniski omulīgās un mierīgās dzīves konvencionālajiem uzskatiem un sadzīves formām, dzīves pretrunām un meliem; tomēr, romantiķa un nemiernieka temperamenta vadīts, netika pilnīgi skaidrībā par savu īsto ceļu. Viņu ierosināja gan dendija aistētisms pēc Vailda varoņu parauga, gan hamsuniskā pasaule, gan bodlēriskie „ļauņuma ziedi“. Savā idejiskajā un mākslinieciskajā uztverē šis apdāvinātais mākslinieks bija tuvs tiem aistētiem un sadzīves netikumū apsūdzētājiem, kas ekspresionismā vai tam tuvā kustībā darbojās pirms Pirmā pasaules kara gadiem un tūdaļ pēc tam, kā, piemēram, vērists Oto Dikss (Dix) vai griezīgais satirīķis Gross (George Grosz) u. c. Daudz kas viņa „dendijismā“ bija izmisuma ārišķīga poze, tāpat kā rotaļāšanās ar burtiem un parakstiem – zīmējumā *Nana* apgriezti burti, *Pašportretā* (1934, att.) paraksts „Carlis

Padeqs, bet *Mākslinieka ģimenē* (1933, att.) pat „Charles Padeque“. Taču savā būtiskajā kodolā, neraugoties uz visu to, kas tolaik uztrauca mūsu sabiedrības un kritikas daļu, Padeqs bija īpata un spējīga artistiska personība, kas nepielāgojās sentimentālās un populārās mākslas prasībām, līdz viņa traušo veselību sagrāva slimība, ko sekmēja bohēmiskais dzīves veids.

Padega pirmajā patstāvīgajā izstādē (1932), viņam piedaloties Radigara izstādē *Zem liepām* (1933), divās ar Rozenbergu kopīgi rīkotās izstādēs (1933, 1934), patstāvīgā izstādē 1936. g. — bija redzama viņam tuvā pasaule: lielpilsētas baudu un noziegumu dzīve,¹ bohēmiešu gaitas, kafējnīcu un izpriecas vietu skaistules un iedomātie dendi; eksotiskie un erotiskie motīvi, modernās dzīves perversās norises un to varoņi (*Viena nakts ar Bodlēru* u. c.), derbiju sacīkstes, vientuļie un dzīvē nomāktie (ielu mūzikants ar akordeonu un viņa pavadone, att.). Visasāk, nesaudzīgāk tvertie bija pacifistiskie pretkara zīmējumi, kas parādījās jau 1932. g. skatē. Ekspresīvi kroplīgos stāvos Padeqs apsūdz kaŗu, kas izmet lūžņos fiziski un garīgi sakropļotus cilvēkus, par kuŗiem pēc kaŗa nevienam paēdušam un dzīves labumiem apveltītam cilvēkam vairs nav daļas. Spēcīgos liniju svīt-

121. K. Padeqs, *Sapņojošā meitene*

122. K. Padeqs, *Mākslinieka ģimēne*

III. M. Kovaļevska, *Brīnumainā pasaule*

II. M. Kovaļevska, *Mazā adītāja*

123. K. Padegs, *Krogū*

124. K. Padegs, *Pašportrets (viņete)*

125. K. Padegs, *Pašportrets*

rojumos, gaismēnas mijās izaug brutālie kareivju stāvi pirms cīņām, sievietei velti lūdzoties — Neej!, kropļa atgriešanās un robustais kaņavīrs, kas nes ārā no kaujas savu ievainoto biedru (att.) — kaņa cikls *Sarkanie smieklī* 1933. g. izstādē.² Taču šim morbidajām kaņa šausmu ainām vijas cauri kāda sāpīga izjūta un ciniska ironija par cīnītāju likteni. Šī pati dzēlīgā ironija ir viņa izstīdzējušos sieviešu stāvos un galvās ar lielajām acīm, platiem vaigu kauliem un jutekliskām lūpām ar sardonisku smīnu (*Hallo,*

Baby; Nana). Tās nav skaistules parastā nozīmē, tās ir pavisam cita tipa baudītājas nekā Vidberga darbos – vampīra tips. Kāda iekšēja konflikta varā viņa tēlotajā pasaulē te parādās lielpilsētas padibenes (*Krogū, att.*), brutāli Čikāgas gangsteri un dendiji; Gulgāta, mākslinieka ģimene, sapņotāji, sapņojošas meitenes (*att.*) un ekscentriskie, slimīgie „ciankaliņa kokteiļi“, opija un morfija rēgi, noziedznieku Dievmātes, netikļu aristokrates, Madonna ar ložmetēju u. c. Padega pašportretos ir saskatīts narcisms.³ Tajos vērojama dažviet poze ar ironisku apakštoni, lai citur – pusviru skata spraugā un cieši sakniebtajās lūpās vēstītu nicīgu un sāpīgu iegrīmšanu sevī.

Padegs ar savu bagāto fantaziju, spēju pārsvieties no viena motīva uz citu un savu tieksmi dzīvē parādīt negātīvo, groteski perverso, Ulmaņa laikmetā nevarēja gūt panākumus. Viņš savu repertuāru mainīja, tēlojot *Arāju, Balto generāli, Sēsīm mēs sēklu* u. c. Padega kultivētā, sastrauktā māksla ir pretstats vulgāram reālismam un arī tematiski depotencētai abstraktai ievirzei.

Kārlis Padegs piedalījies vairākās Kultūras fonda izstādēs, viņš bija skatāms arī tajās 1936. g. ārzemēs rīkotajās valsts izstādēs, kuņās bija reprezentēta grafika un akvarelis. Ilustrējis Hamsuna un Vailda darbus.

¹ „Šodienas lielpilsētas baudu sūruma tulks asā, groteskā tonī – Kārlis Padegs.“ (J. Straziņš, *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, 53. lpp.)

² Padega 1932. g. izstādē „lielu ievēribu sacēla viņa pretkaņa grafikas. Par tām interesējās arī ārzemēs. ‘Chicago Tribune’ Parizes izdevums ievietoja dažas šo grafiku reprodukcijas.“ (Novicus priekšvārds Kārļa Padega gleznu un grafiku izstādes katalogam, Rīgā 1936.)

³ Tā *LE* 20. grām., 1385. lpp. Taču līdzīgu narcismu atradisim arī citur, piemēram, H. Vikas un N. Strunkes darbos. Būsim taisnīgi.

Avoti un literatūra

Atsauksmes periodikā, sākot ar 1932. g. sarikoto K. Padega vieninieka izstādi un sakarā ar Radigara rīkotajām izstādēm kopš 1933. g. – M. Kovaļevska, „Ēnu dārza zieds“, *Sentiments un mazliet sniega*, (Brooklyn) 1977. – Personīgi novērojumi, laika biedru un tuvinieku sniegtā informācija. – Izstāžu katalogi.

Divi bērnu un jaunatnes grāmatu ilustrētāji: A. Kronenbergs un M. Kovaļevska-Videniece

Starp vairākiem citiem, kas darbojušies bērnu un jaunatnes grāmatu ilustrēšanā kā īpatākais jāmin ALBERTS KRONENBERGS (1887—1958), kas atradis pasaku un teiku karikatūru zīmējumos savu īpatu izteiksmes veidu. Šajos apaļotajos un stūrainajos līniju izlocījumos, to vienkāršībā, labsirdīgā smaidā un grūti definējamā gaišā saulainumā, ar kādu akvarelists un grāmatu mākslinieks A. Kronenbergs vēro un tēlo cilvēkus, dzīvniekus un lietas, ir kas piemīlīgi pievilcīgs. Viņa stila ierosmē izkopis savu humorpilno tēlojumu Reinis Birzgalis. Kronenbergs ir atradis paša taku, tēlodams lauku dzīvi un teiksmaino pasauli latvietim tuvā izjūtā un izpratnē, taču arī ko mācījies no J. Jaunsudrabiņa *Baltās grāmatas* zīmējumiem.

A. Kronenbergs dzimis 1887. g. 18. oktobrī Slokas pagasta Brauķu ciemā, zemnieka ģimenē. Šai vietā, ko iekļauj Lielupe, zemas pļavas, Tīreļpurvs, ziemeļos mežs un jūra, puisēns audzis mierīgos, darbīgos ļaudīs. Beidzis draudzes skolu, klausīdams sirdsvēlmēm, iestājies Blūma mākslas skolā, kur toreiz īsu laiku mācīja Rozentāls. Rozentālam ar skolas vadītāju nesaprototies un aizejot, uz viņa jaundibināto mākslas studiju pārgājis arī

126. A. Kronenbergs, ilustrācija
E. Birznieka-Upīša *Pastariņa*
dienasgrāmatai

Kronenbergs. Tālākais ceļš – Pēterburgas Mākslas veicināšanas biedrības skola. Tur mācās pie izcilā krievu grafiķa Ivana Biļibina, krievu teiksmu un pasaku tēlu tulkotāja un veidotāja. Biļibina centieni izraisīja Kronenbergā apņemšanos meklēt ko līdzīgu latviešu tautas gara mantu vēstīšanai tēlos. Biļibins līdzēja jauniešiem izkopt savu stilisko slīpējumu, rīkojoties ar zīmuli, tušu un ūdenskrāsām, novērtējis sava audzēkņa centienus, ilgi viņu atcerējies. Arī Rozentāls varēja labdarīgi ierosināt Kronenberga izveidošanos. Taču visam pamatā ir jaunā mākslinieka sirsnīgums, viņa spējas iejusties tautas dzīvē un pasaku brīnumainajā zemē, kur darbojas nevien lieli un mazi ļaudis, bet arī veļu māte, velns, taisot vilku, pūķi, zelta laiku labie gariņi, citas teiksmu būtes un visnotaļ dzīvnieki. Visam tam Kronenbergs, pārkausējot skolotāju ierosmes, atrod savus veidus, darina savus tipus, standartizēdams vienkāršotos apveidos mazo ganiņu, jauniešus, sirnos tētiņus un māmuļas, lauku ģimēni, sakausējot brīnumaino ar ikdienišķo. Tautiskumam viņš atrod personīgu māksliniecisku valodu.

Ar 1911. g., kad iznāca viņa pirmā pasaku grāmata ar krāsainām ilustrācijām, sākas pastāvīga līdzdalība A. Jesena izdotajās *Jaunības Tekās*. Tad uznāk kaņi, Kronenbergu mobilizē, viņš iestājas latviešu strēlniekos. 1921. g. viņš atgriežas dzimtenē, turpina darboties Jesena izdevumos par ilustratoru. Zīmē ilustrācijas Birznieka-Upīša *Pastariņa dienas grāmatai*

127. A. Kronenbergs, ilustrācija paša grāmatai *Mazais ganiņš*

128. A. Kronenbergs, ilustrācija
latviešu tautas pasakai *Zelta bārda*

(att.), darbojas Neatkarīgo mākslinieku vienībā, piedalās šīs kopas izstādēs, sākot ar 1924. g. Trīsdesmitajos gados mākslinieks publicē paša sacerētās un ilustrētās grāmatas: *Mazo ganiņu* (1931, att.), *Zelta laikus* (1932), *Tuntuļu Jurīti* (1934), *Gadatirgu Sprunguļmuižā* (1935) un *Jērādiņu* (1937). Viss — teksta panti un zīmējumi ir domu tēlu un humora piesātināti. Zīmē ilustrācijas latviešu tautas pasakām (att.), tēlo lauku dzīves ainas (att.).

Arī padomju iekārtā mākslinieks turpina darboties. Dažas viņa grāmatas izdod pa otram lāgam. Tajās ir kas tāds, kas pārdzīvo laiku maiņas; stabils ir arī mākslinieka stils, pamatā sirsnīgs un labsirdīgs, arī tad,

129. M. Kovaļevska-Videniece,
ilustrācija bērnu grāmatai *Mārite*

kad viņš darina satiriskus pantus un zīmējumus. A. Kronenbergs mira Rīgā 1958. g. 8. septembrī. Viņš iekļaujas tajā ceļā, ko staigājuši Ansis Čirulis, Niklāvs Strunke — kā teiksmotāji tai pašā paudzē.

*

Sākumā kā bērnu grāmatu ilustrētāja, pasaku un brīnumu zemes tēlotāja, tad kā rakstniece, ilustrējot pašas sacerējumus, un kā gleznotāja plašu populāritāti ieguvusi MARGARITA KOVAĻEVSKA-VIDENIECE. Viņa dzimusi 1911. g. Liepājā, mācījusies Latvijas Mākslas akadēmijā, beigusi prof. Ģ. Eliasa figūrālās glezniecības meistardarbnīcu. Sākusi darboties 1930-to gadu beigās, bet īsti izveidojās okupāciju un trimdas gados. Viņas ilustrācijas *Mārītei* (K. Skalbes teksts, 1938), *Knašajam Pēterītim* (1939) un *Laimes zemei* (1942), abas ar I. Leimanes tekstu, liecina par spēju iejusties bērna skatītā pasaulē ar visiem tās brīnumiem un pasakainām būtēm — prinčiem un princesēm, ļaunām raganām, labsirdīgiem pundurišiem, zaķiem, pelēm, putniem u. c., drīz lādzīgiem un draudzīgiem, drīz vilīgiem un neuzticamiem.

Šo pasaku un brīnumu zemi ar tās varoņiem māksliniece (ar pievārdu Čiepa) tveŗ primitīvā un naivē skatījumā ar groteskuma un humora piedevām. Tāpat arī vēlākajos gados, kad viņa trāpīgi un dzīvi raksturo savu romānu un atmiņu divainās pasaules dalībniekus un notikumus, piemēram, ilustrācijās saviem *Gauru gaiļiem* (1956) un *Posta puķei* (1962). Pēckaŗa gadu temperas gleznojumos viņa bagātīgā dzidru krāsu, teiksmainu gaismu un noslēpumainu ēnu rotaļā tēlojusi šo pasakaino pasauli, kas apskatāma citā posmā.

Bērnu grāmatu ilustrēšanas jomā darbojušies arī D. Gailītis, O. Freiberga, M. Celmiņa, Z. Tālberga u. d. c.

130. M. Kovaļevska-Videniece, ilustrācija autores romānam *Posta puķe*

Avoti un literātūra

A. Johansons, „Das bebilderte lettische Kinderbuch“ rakstu krājumā *Das lettische Buch*, Rīgā 1942; sk. arī Anšl. Egliša rakstu turpat.

Par A. KRONENBERGU: *Grāmata par grāmatu*, Rīgā 1925. — A. Brastiņš, „Alberts Kronenbergs — darbs mākslā“, *Labietis*, 21. burtnīca. — R. Bēms, *Alberts Kronenbergs*, Rīgā 1961.

Par M. KOVAĻEVSKU-VIDENIECI: J. Andrupis & V. Kalve, *Latvian Literature*, Stockholm 1954. — *Ceļa Zīmes*, 17., 25., 26. burtn. — *Latvju Žurnāls*, 24. burtn. — *Jaunā Gaita*, 57. burtn. — Autobiografiskas ziņas pašas publicētajos rakstos.

Gleznotāji, kas darbojušies arī grafikā un zīmējumā

Vispirms minēsim vēl dažus kādreizējos mākslas nemierniekus, kas darbojušies grafikas un zīmējumu jomā, bet kuŗu būtiskā nozīme ir glezniecībā.

UGA SKULME (1895—1963), vēl kā Pēterpils Mākslas veicināšanas biedrības skolas audzēknis, piedalījās 1914. g. sarīkotajā Grafiskajā izstādē ar zīmējumiem (*M. Kuzmina portrets, Māsa* u. c.) un ilustrācijām Puškina *Jevgeņinam Oņeginam* un Raiņa *Indulim un Ārijai*. Vēl stiprā I. Biļbina ietekmē viņš šajos iesācēja gados strādāja parastā un krāsu zīmuļu tehnikā, kā arī tušas zīmējumos. Divdesmito gadu sākumā viņš ilustrējis vairākas grāmatas — tautas pasaku *Mūžiņa*, Tīrzmalietes *Meitenes stāstu*, nēģeru pasaku *Palaidnīgie puikas* (1924) u. c. Spalvas zīmējumos pasvītrotu līniju skaidrība, bet ap 1926. g. veiktajos zīmējumos grafitā vai italiešu zīmuli dziļās, spēcīgās ēnas un apaļoto formu ekspresija. Še individuālā uztverē savdabīgi pārveidotas gan Pīkaso, gan vēlās gotikas emocionālā satraukuma ieskaņas. Viņa kompozīcija ir sablīvēta, formas skulptūrāli izgretas, apa-

131. U. Skulme, ilustrācija *Nabagu bībelei*

132. U. Skulme, *Gans*

133. U. Skulme, *Pašportrets*

ļojumu saistot ar asām šķautnēm (1905. gads; zīmējumi *Nabagu bībelei: Krustā sišana*, att., u. c. ainas; zīmējumi Rīgas Mākslinieku grupas 1926. g. izstādē). U. Skulmes ekspresīvajam zīmējumam piemīt īpats spriegums un sažņaugtība.

Gaumīgi zīmēti spalvā U. Skulmes grāmatu vāki (piemēram, P. Roziša *Divām sejām*), rūpīgi izstrādājumā. Satiriskajā žurnālā *Ho Ho* parādījās kādas viņa karikatūras.

Uga Skulme sarakstījis grāmatu *Akvarelis* (Rīgā 1957) un arī pats darinājis ainavas un zvejnieku žanra skatus ūdens krāsās. Tradicionālie paņēmieni lietoti viņa ainavās, bet žanri ir sausas ilustrācijas izkrāsotā zīmējumā, staļiniskā posma tumšo gadu liecinieki. Līdzīgus novērojumus gūsim, piemēram, salīdzinot agrinā posmā veikto akvareli (*Gans Petrova-*

Vodkina skolas gaumē, att.) un vēlāk zīmētās ilustrācijas *Nabagu bibelei* (sk. attēlu *Krustā sišana*) vai mistiski noskaņoto oriģināllitografiju Z. Lāgerlēvas leģendai *Svētās Veronikas sviedrauts* (1937) ar 1950. g. zīmējumu no cikla *Fabriciusa dzīve*. Šis darbs jau noslīd tai ārišķību reālismā, ko vēlāk (1970. g.) nopēla pat padomju kritika. Daudz pievilcīgāki ir viņa pasteļi ar maigo formu veidojumu un gaismēnas rotaļu.

Kustīgais, satrauktais ROMANS SUTA (1896—1944) gan savos akvareļos, gan tušas zīmējumos, kas parādījās Rīgas Grafiķu biedrības izstādēs, saistot konstruktīvos elementus ar viņam piemītošo vaļīgo ekspresivitāti, vēstī kādu savdabīgi asu dzīves izjūtu. Ātrā rokas kustībā, ļaujot raisīties dzīvai fantāzijai, plūst un top viņa improvizētie zīmējumi, tam pašam motīvam meklējot jaunus, izteiksmīgākus un sacerē labākus risinājumus. Tā top kāda groteska sutiska pasaule ar dzīves situāciju un notikumu pēkšņumu melnbalto laukumu un dažkārt vijīgi eleganto liniju valodā. Tādas norises ir skaidri artikulētas brīvā zīmējumā. Te ainu mainīgā dažādībā parādās darba cikls ar strādnieku stāviem, ielas ar mūzikantiem, sievietēm, ostas ar matrožiem; ģimene pie galda *Sadzīves* ciklā; *Lauku ciklā* — laucinieks ragavās (att.). No šejienes gluži dabiska pāreja uz Sutas dzīvīgi komiskām, dažviet dzelīgām karikatūrām (satiriskajos žurnālos *Ho-Ho* un *Hallo*), kurās šur tur ieskanējās kas radniecīgs vācu zīmētājam G. Grosam (George Grosz). Dzīvē jau ir daudz smieklīga, satirizējama. Ironija, humors šajās savdabīgi skatītās un tvertās scēnās iegūst dažreiz traģiska rūgtuma pieskaņu.

Tā, piemēram, Sutas pazīstamajās, tagad jau klasiskās, ilustrācijās Čaka *Poēmai par ormani*, kur grafiski un tematiski spēcīgi raksturotos dzejnieka un ormaņa stāvos vežas ir groteska komika, ir sašutums par dzīves brutālītāti. Dzīvas, trāpīgas ir viņa oriģināllitografijas Alant Viļa humoristiskajai *Poēm pa kulšēn*.

Sutam ir nopelni gan kā skolotājam Tautas augstskolā, gan paša mākslas studijā un kā lektoram Grāmatrūpnieku arodbiedrības rīkotajosursos, tā sekmējot grāmatu iespiešanas kultūras izkopšanos. Zaļvārnietis JĀNIS PLASE (1892—1929) savos zīmējumos un karikatūrās (*Hallo* burtniecās) ir jūtāmā Sutas ietekmē.

LUDOLFS LIBERTS (1895—1959) ir epizodiski saskāries ar grafikas no vadu. Viņa viņetes Plūdoņa *Mazā Anduļa bērnības atmiņām* (1919) jau

134. R. Suta, ilustrācija A. Čaka *Poēmai par ormani*

135. R. Suta, *Vīrs ragavās*

rāda Libertam raksturīgo, aso kaligrafisko spalvas zīmējumu, kas vēlāk vērojams arī karikatūrās žurnālā *Ho-Ho* ar stingru un drošu līniju arabesku. Īstenības veidi te šaržēti, bet karikatūristiska humora šie maz.

Vadīdams Valstspapīru spiestuvi kopš 1935. g., Liberts iestrādājās litografijas un arī oforta tehnikās. Viņš veicis svītrojuma un gaismēnas rotaļā Vecrīgas un laukscatu motīvus. Ilustrējis daudzkrāsainā litografijā E. T. A. Hofmana stāstu *Dodžs un dogaresa* un Brigaderes pasaku *Mare* (1941, att.). Šīm ilustrācijām raksturīgas Libertam īpatnā fantastika un teātrālā romantika. Darinājis arī vairākas monotipijas.

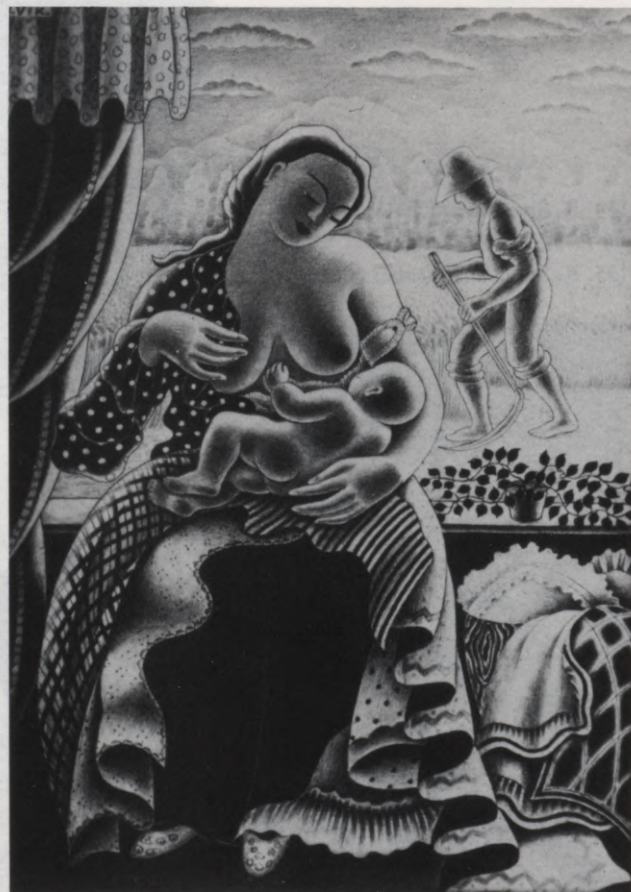
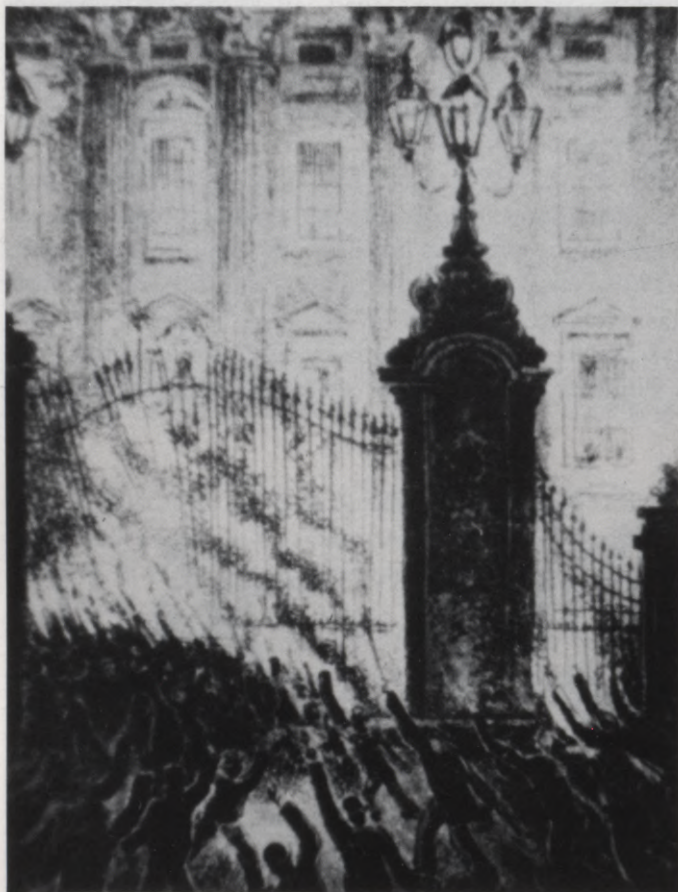
Dažas grāmatas savā smagnējā, īpatnā izteiksmē ilustrējis JĀNIS LIEPIŅŠ (1894—1964): L. Laicena sastādītā *Vālodzes šūpuļa* III daļu un viņa pasaku *Laiques putns*. Darinājis arī linogriezumus, zīmējis aģitācijas plakātus un karikatūras.

*

Stilizētāju starpā minama gleznotāja un rakstniece HILDA VĪKA (1887—1963), par kuŗu jau bijusi runa agrāk. Viņa darbojusies arī akvarelī un zīmējumā. Dažās valsts rīkotajās ārzemju izstādēs, kuŗās bija akvareļa un grafikas nozare, parādījās arī viņas darbi ūdenskrāsās. Visciešāk ar grafiku saistās viņas zīmējumi grafitā. Viņas darbos dekoratīvas stilizācijas tendences, pat attālas jugendstila likņu atbalsis, primitīvītatē ieskaņas ar

136. L. Liberts, ilustrācija
A. Brigaderes pasakai *Mare*

137. H. Vika-Eglīte, *Māte*

139. J. Strazdiņš, *Klētī*

140. O. Viduks, *Žagaru nesēja*

141. Anšl. Eglītis, *Plostnieks*

138. J. Strazdiņš, *Vīrs ar kapli*

zināmu gražīgumu un manieri veido ko savdabīgu. Dzejišķa romantisku fantaziju erotika un autoerotika arī šais darbos vijas cauri viņas tematikai. Vietām ar satirisku nokrāsu viņa tēlo mietpilsoņu uzpūtīgo aprobežotību, sabiedrības dāmu smieklīgo greisirdību, citur izvēršoties naīvi groteskā, pat kairīgās ainās (*Gulošā sieviete*), jutekliskuma un ornamentālītātes saistījumā (*Māte*, att.), dekoratīvā primitīvismā (*Meitene ar suni*) vai žanriskā intimitātē (*Viesis*). Arī savos zīmējumos viņa slavina sievietes miesas kupulumu romantiskā, pat sentimentālā paskaistinājumā. Viņa prot izvilināt grafitā dziļu melnumu un liniju smalkumu, formu ritmiskā tecējumā nomainot plakni un apaļojumu, aizvien ievērojot zīmējuma skaidrību.

Pilnīgi pretēji šim liegajam, dekoratīvajam stilam ir gleznotāja JĒKABA STRAZDIŅA skarbie, ekspresīvie ogles zīmējumi (piemēram, *Vīrs ar kapli*, att.).

*

Tillberga darbnīcu absolvējušais gleznotājs OTO VIDUKS (1887—1966), darbojies par zīmēšanas skolotāju gan Rīgā Lietišķās mākslas vidusskolā, gan Talsos, ir interesants ar saviem zīmējumiem zīmuli un sangvinā, kas palaikam parādījās Neatkarīgo vienības izstādēs. To starpā jāmin nožēlojamo un nabagu serija: *Neredzīgais tirgotājs*, *Drebošais ubags*, *Žagaru nesēja* (att.) u. c. Ir kas grotesks un savāds šajos iejūtīgi tvertajos reālistiskajos darbos, kas mūs it kā ved atpakaļ uz vecā Brēgela skatīto pasauli.

Pēdējos Latvijas patstāvības gados, pa daļai jau vācu okupācijas laikos, kad tikai ar okupantu cenzūru un atļauju varēja izmantot jau agrāk nacionālizētās spiestuves, apgādus un tiem piederošās vērtības, grāmatu grafikai pievērsās dažs labs mākslinieks kā gadījuma darbam.

Rakstnieks un gleznotājs ANŠLAVS EGLĪTIS oriģināllitografijā ilustrējis E. A. Po (Poe) *Nolaišanos Malstrēmā* (1937, att.) un oriģinālasējumos J. Poruka *Mārtiņu Gīzi* (1941). Darinājis arī kādu duci grāmatu vāku. Strā-

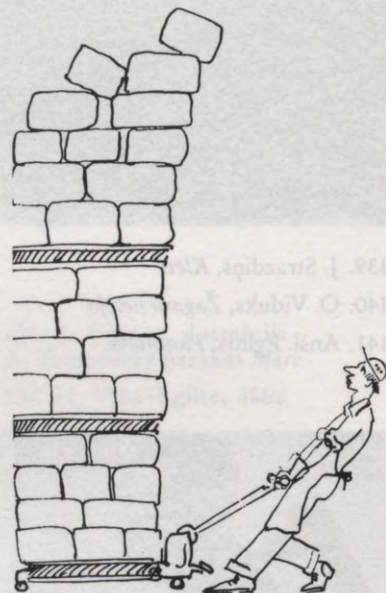
142. Anšl. Eglītis, ilustrācija E. A. Po
Nolaišanās Malstrēmā

144. V. Janelsiņa, vāks Anšl. Egliša
romānam *Maestro*

dājis arī stājgrafikā, veicis asējumu virkni — nopostītās Iekšrīgas skatus, Francijas katedrāles, plostniekus (att.) u. c. gaumīgā īstenības ainojumā.

Trimdas gados ASV Anšl. Eglītis pametis glezniecību, palikdams uzti-cīgs grāmatu grafikai savos spalvas zīmējumos, darinātos ar pildāmspalvu un, pēdējos gados, ar rapidografa spalvu. Viņš izveidojis savu īpatu, slaidu un rotaļīgu līniju stilu ilustrācijās. Būdams labs cilvēku un dzīves novē-rotājs un raksturotājs, Eglītis pavīpsnādams, pat kariķēdams nedaudz vil-cienos pratis atjautīgi parādīt savu tēlojumu varoņus.

VERONIKA JANELSIŅA darinājusi grāmatu vākus un ilustrācijas, palai-kam Anšl. Egliša darbiem (att.). Atskaitot *Līgavu mednieku* attēlus, veiktus sēpījā 1940. g., visi pārējie grāmatu ilustrējumi iekrīt vācu okupācijas un trimdas gados Vācijā un ASV. Tiklab ilustrācijas, kā arī vāku darinājumi ir gleznieciski un šai ziņā efektīgi, māksliniecei nemeklējot melnbaltās mākslas tīri grafiskās vērtības. Reti Janelsiņa ķērusies pie spalvas zīmē-jumiem (piemēram, *Homo Novus*, 1947; *Karuselī*, 1956), ar savu delikāto vilcienu atšķiroties no Anšl. Egliša raupjākā un steidzīgākā stila.

143. Anšl. Eglītis, ilustrācija paša
grāmatai *Neierastā Amerika*

Literātūra un avoti

Par atsevišķiem māksliniekiem:

U. SKULMI: U. Skulme, *Akvarelis*, Rīgā 1957. — Paša mākslinieka un Jurģa Skulmes mut-vārdu un rakstīta informācija.

R. SUTU: Tatjana Suta, *Romans Suta*, Rīgā 1979.

L. LIBERTU: J. Siliņš, *Ludolfs Liberts*, Rīgā 1943. — Sarunas ar mākslinieku.

J. LIEPIŅU: V. Lapacinska, *Linogriezums latviešu tēlotājā mākslā*, Rīgā 1975. — Paša māksli-nieka sniegtā informācija.

Daži stilizētāji un Rīgas Grafiķu biedrības biedri

Pieminēsim vēl kādus zīmētājus grafiķus, kuŗu darbi parādījās Neatkarīgo mākslinieku vienības un Zaļās Vārnas skatēs. Spalvas zīmējumā stilizētas grafiskas formas sastopam GVIDO DICMAŅA (dz. 1895. g.) un ROBERTA MAZJĀŅA (1891—1968) darbos. Abiem tieksme uz teiksmaino, simboliski nojaušamo.

Stilizētāju virknē ietilpst ALEKSEJS JUPATOVŠ, dzimis 1911. g. 18. oktobrī Rīgā, mācījies kādu laiku Latvijas Mākslas akadēmijā, sācis izstādīties ar 1930. g. gan Rīgas Grafiķu biedrības, gan Kultūras fonda mākslas skatēs. Darbojies stājgrafikā — tušas zīmējumos, akvareli, arī autolitografijās. Viņš veidojies krievu svētbilžu tradīciju ierosmē, tēlojis gan *Venēcieti*, senlaiku kareīvi, gan arī bībeles motīvus (*Dzīres pie Heroda, Jūdass* u. c.). Sevišķu populāritāti ieguvis kā grāmatu zīmju zīmētājs un kolekcionārs. Miris 1975. g.

No Rīgas Grafiķu biedrības izstādēm vēl jāmin daži cittautieši. Arhitekts, mākslinieks, skatuves gleznotājs SERGEJS ANTONOVŠ, dzimis 1884. g. 26. augustā Rīgā, miris turpat 1956. g. 11. jūnijā, darbojās par mācības spēku Latvijas Universitātes arhitektūras fakultātē. Viņš darinājis linogriezumus, asējumus, zīmējumus un akvareļus, tēlodams gan Rīgas celtnes, gan Itālijas pilsētas un Versaļu. Izstādēs piedalījies no 1926. gada. JURĪJS RIKOVSKIS (1894—1938), grafiķis un dekorātors, darinājis spalvas zīmējumā Itālijas ainavas.

BERNHARDS DANNENHIRŠS, dzimis 1894. g. 23. septembrī Rīgā, mācījies Latvijas Mākslas akadēmijā un 1930. g. beidza J. Tillberga figūrālās glezniecības meistardarbnīcu. Viņš darinājis linogriezumus, kokgrebumus un zīmējumus, cita starpā tēlodams Rīgas skatus, ilustrējis grāmatas, zīmējis plakātus. 1941. g., vācu armijai tuvojoties Rīgai, devies uz Ivanovo-Vozņesensku, viņš pēc kaŗa atgriezās un darbojās Latvijā. Miris 1972. g. 18. maijā Rīgā.

RAIMONDS ŠIŠKO, poļu tautības zīmētājs, plakātists, dzimis 1884. g. 9. decembrī Kaukazā, apmeklējis mākslas skolas Pēterpili un Saratovā. Kā biedrs piedalījies Rīgas Grafiķu biedrības izstādēs kopš 1928. g., arī Latvijas Kultūras fonda rīkotajās skatēs.

Arhitekts ALEKSANDRS BIRZENIEKS (1893—1980) darināja raupjās, masīvās formās savus linogriezumus un kokgrebumus, atgādinot Maze-rela grafiku. Tēlojis arhitektūras motīvus.

Literatūra un avoti

Par A. JUPATOVU: *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, Rīgā 1939. — Anšl. Eglīša raksts krājumā *Das Lettische Buch*, Rīgā 1942. — *Latviešu padomju grafika*, Rīgā 1960.

Par S. ANTONOVU: *IŽ*, 1928: 27., 118., 121., 128., 287., 325. lpp. — *Latviešu padomju grafika*, Rīgā 1960. — V. Lapacinska, *Linogriezums latviešu tēlotājā mākslā*, Rīgā 1975. — *Latviešu tēlotāja māksla, 1860—1940*, 402—403. lpp.

Par B. DANNENHIRŠU: *IŽ*, 1928/4. — *Latviešu padomju grafika*, Rīgā 1960. — V. Lapacinska, *Linogriezums latviešu tēlotājā mākslā*, Rīgā 1975.

Par R. ŠIŠKO: *IŽ*, 1928/4. — *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, Rīgā 1939.

Par A. BIRZENIEKU: *Mākslas vēsture*, prof. V. Purviša red., II, Rīgā (1935). — *Latviešu tēlotāja māksla, 1860—1940*, 403. lpp.

142. Anšl. Eglīša ilustrācija E. A. Po
Vēlētājam mākslinim

143. V. Jauričeva, raksts Anšl. Eglīša
vēlētājam mākslinim

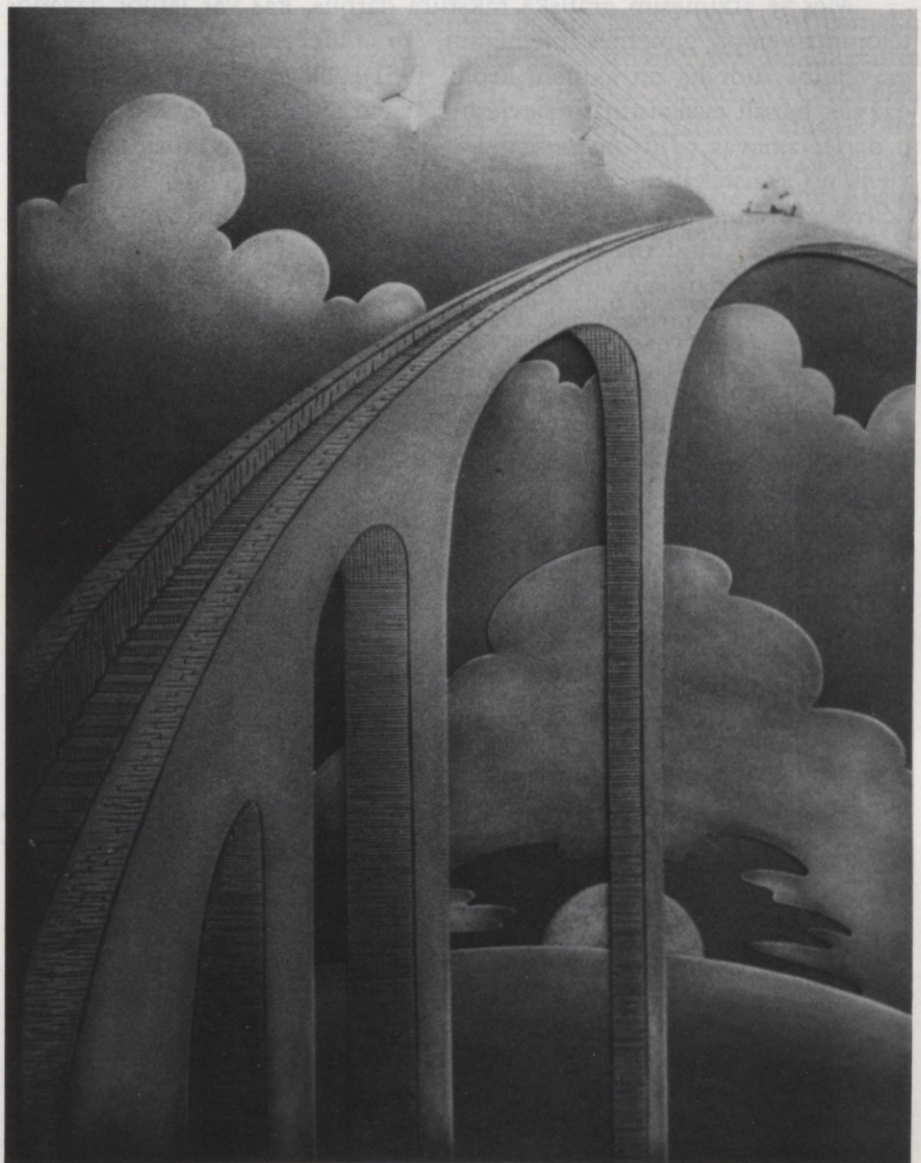
144. Anšl. Eglīša raksts
vēlētājam mākslinim

Štēnans Bercs metalla glezns un metalla gravēro grābējs. Štēnans Bercs metalla glezns un metalla gravēro grābējs. Štēnans Bercs metalla glezns un metalla gravēro grābējs.

Štēnans Bercs (1893–1961) bija vācietis, gravēris un pats metalla glezns un metalla gravēris. Viņš izstrādāja apbrīnjamus un augstvērtīgos samiecinātus un salīdzināmus pūkšus dekoratīvus izstrādājumus un salīdzināmus pūkšus dekoratīvus izstrādājumus un salīdzināmus pūkšus dekoratīvus izstrādājumus.

Mākslinieks ar savdabīgu tehniku

Šīs nodaļas noslēgumā atzīmēsim kādu parastos iedalījumos neietilpīgu līniju, formu un krāsu mākslu, kas pēc tradicionālā uzskata ierīdojama daiļamatniecībā, bet ir tik īpata, ka šai robežai sniedz pāri, —

Stefana Berca metalla gleznas un metallā gravēto grafiku. Neaizmirsīsim, ka gravējuma mākslas sākumi ir zeltkaļa niello nospiedumi un ka, otrkārt, konvencionālās mākslu robežas nav šodien spēkā.

Stefans Bercs (1893—1961) bija rotkalis, gravieris un paša atrastās metalla gleznu un metalla grafiku tehnikas meistars. Viņa izstrādājumā apbrīnojamie un augstvērtīgie sasniegumi savu formu valodā ieslīd dažviet patukšā dekoratīva izskaistinājuma un stilizējuma gūstā. Ap 1923. g. viņa darinājumi sāka parādīties Neatkarīgo mākslinieku vienības izstādēs. Tie ir ietverami trīs pamatgrupās: 1. vaŗa kalumi, kas ir ciļņi (piemēram, viņa *Zemes māte*, *Ziema*, *Jāņa Jaunsudrabiņa ģimēne* u. c.); 2. gravējumi vienā (sudrabā) vai dažreiz vairākos metālos — tie pieskaitāmi grafikai; 3. gleznas ar metāliem un to oksidējumiem krāsu vietā, Berca galvenais atradums, — vai nu kausējot metālus jeb saliekot metāla plāksnes. Tā, piemēram, izstrādāts ģenerāļa Eizenhauera portrets, lietojot sudrabu, vaŗu, bronzu un misiņu.

Mēs še atzīmēsim grafiskā rakstura darbus, kas var ietilpt dažādos tēlojuma veidos: ģimēnes (piemēram, *Portlandes roŗu karalienes portrets*, gravējums sudrabā un akmeņi kronī, 1951); allegoriskas ainas ar kailu, dažviet banāli paskaistinātu sievieŗu stāviem (*Saule*, *Pērle*, *Rīts*, *Akvārijs* u. d. c.); ainavas (*Tilts no tumsas uz gaismu*, gravējums misiņa plāksnē, viens no skaistākajiem veikumiem, att.); dekoratīvas fantastiskas puŗes (*Zieds*, gravējums dažādos metālos). Visumā viņa darbos atbalsojas kas no kādreizējā „modernā stila“ gaumes.

St. Bercs darinājis arī zīmējumus: Saules koku, svētozolu, rudzu gubas, Vidzemes jūrmalu u. c. Daŗi viņa darbi sasauca ar Anŗa Bērziņa zīmējumiem.

Ar saviem darbiem Bercs piedalījies izstādēs Briselē, Antverpenē; Parīzes Dekoratīvo mākslu izstādē 1925. g. saņēma zelta medaļu; 1930. g. piedalījies ar 12 darbiem Parīzes Salonā, gūdam kritikas ievēribu. Bēgļu gadus sākumā vadīja Vācijā, tad Portlandē, Oregonā, kur 1953. g. sarīkoja personālu skati.

Stefans Bercs dzimis 1893. g. 9. aprīlī Rīgā, miris Florensā, Oregonā. Bijis Neatkarīgo mākslinieku vienības biedrs un valdes loceklis.

Avoti un literātura

Latvijas tēlotāŗas mākslas pieci gadi, Rīgā 1939. — LMEI, 725. lpp.; II, 523. lpp.; — A. Brastiņŗ, „Stefana Berca mākslas darbi“, *Labiētis*, 1. burtn.; „Stefana Berca piemiņai“, *Labiētis*, 22. burtn. — Autobiografija.

Ksilografi

Jau mūsu valsts pirmajos patstāvības gados parādījās Anša Cīruļa un I. Zeberiņa kokdzelumi. Ansis Cīrulis cita starpā darinājis Ed. Veidenbauma, K. Kronvalda u. c. ģimenes laukumu un līniju vienkāršojumā, I. Zeberiņš ilustrācijas (att.), karikatūras un arī stājgrafiskus grebumus kokā, kuŗi parādās *Ilustrētajā Žurnālā* 1920. g. Taču visam tam bija vairāk gadījuma raksturs. Īsta kustība Latvijas jaunajā ksilografijā sākās, nodibinoties grafiķu pudurim, kam šī nozare kļuva par mērķtiecīgu galveno uzdevumu, kā tas, piemēram, bija noticis ar jau apcerēto P. Upīti.

Šajā pudurī vecākais bija Nikolajs Puzirevskis. Citi, gados jaunāki, bija mācījušies Tautas augstskolā un R. Sutas studijā, daži kokdzelumu pie Nikolaja Puzirevska: A. Junkers, J. Plēpis, O. Ābelīte, V. Ciesnieks, P. Šterns u. c., un viņu darbi parādījās Zaļās Vārnas izstādēs. Mūsu ksilografu veikumi trīsdesmitajos gados parādījās Varšavas, Krakovas, Marseļas, kā arī Čikāgas un Ņujorkas izstādēs. Kā jau minēts, Zelta Ābeles apgāds sekmēja pievēršanos kokdzelumam. Vakareiropas un arī krievu ksilografu ierosmē izkopās arī mūsu mākslā šīs grafikas nozares stiliskā un tehniskā izpratne modernā ekspresīvu formu uztverē. Savās pūlēs un izdevušos veikumos mūsu labākie ksilografi bija aizsnieguši starptautisku līmeni.

Divi vecākās paaudzes ksilografi

146. N. Puzirevskis, *Jūras kauja*
hercoga Jēkaba laikmetā

147. N. Puzirevskis, *Fregate*

NIKOLAJS PUZIREVSKIS (1895—1957) daudz strādājis kokdzelumā gan stājgrafikā, gan rotājumos un ilustrācijās (Hamsuna novelēm *Milas vergi*, *Klaidoņa gaitas*; Latvju tautas dainām; Ļermontova poēmai *Noziedznieks*; *Vispārējās verdzības vēsturei* u. c.). Tiekdamies uz romantisko un eksotisko, viņš tēlojis 17. gs. fregates vējā un viņņos, jūras laupītāju kuģus (flibustieņus) un jūras kauju hercoga Jēkaba laikā (att.); tēlojis arī zemiņu sētas, tautu meitas un viņu pūra lādes, visur iedziļinādamies priekšmeta dabā, koka grebuma tehnikas meistariskā pārvaldišanā. Tēlojis Rīgu pagājušos gadsimtos, Kokneses pili, Rīgas apkārtnes ainavas. Strādājis arī asējumā, cita starpā veicdams *Zaļās salas* ciklu, izkāpšanas ainu tropos. Viņš ir apskatāmā posma mūsu izcilāko grafiķu pulkā. Kādu laiku mācījies R. Zariņa grafiskajā darbnīcā un pie krievu ksilografa V. Masjutina (dz. 1884. g.), kas darbojās Rīgā, bet pēc tam Berlīnē papildinājies pie ievērojamā grafiķa Emila Orlika. R. Sutas ierosinājumā Tautas augstskolas vadība aicināja Puzirevski par ksilografijas pedagogu tās mākslas studijā. Vecāko grupu audzēkņiem Puzirevskis atļāva vispirms sākt griešanu linoļējā. To tad sāka vispirms A. Junkers, P. Šterns u. c., bet J. Plēpis vēlāk. Viņus Puzirevskis apmācīja kokdzeluma tehnikā. Puzirevskis piedalījies Neatkarīgo vienības, Rīgas Grafiķu biedrības un Latvijas Kultūras fonda izstādēs. Devies trimdā, miris 1957. g. 26. februārī Bedburgā, Vācijā.

ALEKSANDRS ŠTROMBERGS (Alexander Woldemar Baron von Stromberg, 1892—1956) intimā uztverē tēlojis Vecrīgas stūrīšus un Rīgas Jūrmalas ainavu krāsainos, maigi notonētos koka grebumos. Viņa darbi parādījās ilustrētos izdevumos, Latvijas vācu mākslinieku izstādēs, Rīgas Grafiķu biedrības un 1939. g. jubilejas skatē. Studējis arhitektūru, bijis virsnieks, miris Vācijā.

Avoti un literatūra

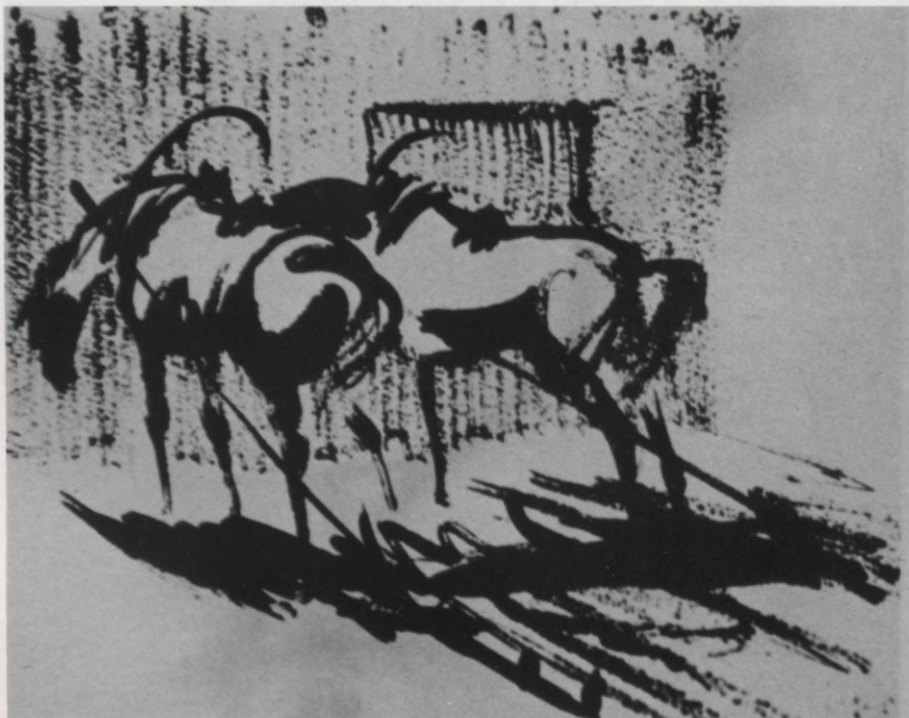
Par N. PUZIREVSKI: V. Penģerota raksts, *Mākslas vēsture* prof. V. Purviša vispārējā redakcijā, II, Rīgā (1935). — *IŽ*, 1928: 28., 121., 128., 159., 256., 287., 355., 382. lpp. — *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, Rīgā 1939. — Anšl. Eglītis, „Die künstlerische Gestaltung des lettischen Buches“, *Das lettische Buch*, Rīga 1942. — O. Liepiņš, „Latviešu kokgrebums“, *Jaunais Vārds*, 1946/2.

Par A. ŠTROMBERGU: V. Penģerots, *Grāmata par grāmatu I*, Rīgā 1925. — *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, Rīgā 1939. — *Deutsch-Baltisches biografisches Lexikon, 1710—1960*, herausgegeben von W. Lenz, Böhlau 1970. — Kuno Hagen, *Lexikon deutsch-baltischen bildender Künstler, 20. Jahrhundert*, Köln 1983.

Tautas augstskolas audzēkņu puduris

1930. g. sākumā Tautas augstskolas audzēkņu izstādēs parādās O. Ābelītes, A. Junkera, J. Plēpja, P. Šterna u. c. darbi. Plēpis jau 1931. g. izstāda linogriezumus, bet Junkers un Šterns bez linogriezumiem arī koka dzelumus. Ksilografijas tehniku, kā jau minēts, viņi apguva pie N. Puzirevska. O. Ābelīte, jūtami Sutas ietekmēts, tolaik piedalās ar tušas zīmējumiem, J. Plēpis jau izvirzās ar ilustrācijām kokgrebumā, skarbāks un neveiklāks, bet īpats ir A. Junkers, un savi panākumi ir P. Šternam. Visus viņus vairāk vai mazāk daudzina mūsu presē kritika trīsdesmito gadu beigās: A. Jūrasteteris, J. Madernieks, A. Brastiņš, A. Eglītis, J. Strazdiņš, U. Skulme u. c.¹ Tai pašā laikā jaunie grafiķi parādās Zaļās Vārnas izstādēs. Suta bija zaļvārniešu glezniecības sekcijas vadītāja K. Baltgaiļa skolas biedrs Penzā. Viņš kā viesis piedalījās dažās Zaļās Vārnas skatēs. Baltgaiļis, iepazīties ar jauno audzēkņu rosībām grafikā, mudinājis viņus piedalīties zaļvārniešu izstādēs. Tur tad viņi ar 1930. g. sāk parādīties.

OLĢERTS ĀBELĪTE (1909–1972) ir viens no izcilajiem viņu starpā. Sākumā savos tušas zīmējumos bijis Sutas ietekmē, viņš darbā un meklē-

148. O. Ābelīte, *Zirgi*

149. O. Ābelite, *Zirgi pie akas*

150. O. Ābelite, *Vīrs ar zirgu*

jumos patstāvīgi izkopj savu izteiksmi vispirms vaŗa grebumā un sausā adatā, pēc tam, it īpaši Zelta Ābeles un savu kollēgu ierosināts, pievērsās ksilografijai, arī šo tehniku apguvis kā autodidakts.²

Oļģerts Ābelite dzimis 1909. g. 26. februārī Rīgā. Nepabeidzis vidusskolu, strādājis gan par krāvēju Rīgas ostā, gan par mācekli reklāmu darbnīcā. Ābelites tēvs Mintauts, dekorāciju gleznotājs, un viņa zīmēšanas skolotājs Pēteris Kundziņš ir viņa pirmie rosinātāji mākslas ceļos. Sākumā Oļģerts apmeklē U. Skulmes glezniecības studiju, 1927/1928. g. mācās J. Liepiņa glezniecības studijā, bet pēc tam Tautas augstskolas zīmēšanas un gleznošanas studijā pie R. Sutas, S. Vidberga un J. Liepiņa, turpretim neapmeklē nodarbības kokdzelumā pie N. Puzirevska.

O. Ābelites darbības sākuma posmā (1931–1936) zaļvārniesu izstādēs parādās viņa akvareļi un tušas zīmējumi ar otu. Šie dinamiskie, rotaļīgie zīmējumi ir vingri, sprigani savās aprautajās, te tievākās, te treknās līniju vītņēs, izvērstoties melno un balto laukumu gražīgās arabeskās. Pirmajos gados tajos vēl vērojama R. Sutas ietekme. Brīvā formu traktējumā tēloti laucinieki, kabareja, zirgi (att.), sieviete ar zirgu, ģimene, zvejnieki, bezdarbnieki, redzami dažādi figūrāli veidojumi.³ Vērojami arī krievu padomju grafikā gūti iespaidi. Tad mākslinieka darbībā notiek pagrieziena. Viņš nodomājis pievērsties dobspiedes tehnikai, izvēloties vienu no grūtākajām – gravējumu vaŗā, ar dzelzi grebjot līnijas metallā. Parastais vaŗa grebums prasa nopietnu treniņu, stingru, drošu roku un pacietīgi izkoptu māku. Šo tehniku, kā jau minēts, bija ārzemēs studējuši K. Krauze un J. Šternbergs. Abi bija grebuši vaŗā arī ģimetnes.

O. Ābelite vaŗa dzelumu (gravīru) mēģināja apgūt pašmācības ceļā: studējot grāmatas un gravīras mūzejos, iepazīstoties ar renesanses, manierisma un baroka meistarību darbiem. No 1937–1939. g. parādās izstādēs viņa vaŗa grebtie zirgi, zirgi pie akas, vīrs ar zirgu u. c. Asējumā, sausajā adatā veikti meitenes galva, sievietes galva, zirgs u. c. – Lielā formāta

151. O. Ābelite, *Klusā daba*

152. O. Ābelite, *Zemnieka galva*

vara grebumos (50×47 cm), meklēdams jaunas izteiksmes iespējas, O. Ābelite eksperimentē ar formu, apdari un kompozīciju. Lai atrastu un izmantotu ar dzelzi grebto līniju dažādību un gravīras formu īpato skaistumu, ir jāatmet agrākie masīvie melnie laukumi un aprauto līniju vijas. Tas vēl nav panākts, piemēram, 1937. g. grebumā — divu zirgu studijā. Te līniju nomāc melnbaltā grafiskā masa. Divos nākamajos gados veikti darbi, kas liecina par veiksmi grūtību pārvarēšanā. Gūti panākumi ir gravīru sacerē, ir apveidu līnijas un iekšējā zīmējuma modulējumā ar paralēlām svēdrām, ritmiski smalkā svītrojumā apaļojot formu un, visupēc, izkopjot krustojumu tīklu. Vīru un dažviet grotesku jātnieku figūras, bet visnotaļ zirgi ar slaidiem stāviem, tieviem, izliektiem kakliem — aulekšojot, rikšojot, sparīgi saslienoties uz pakāļkājām graciozā kustībā — tādi ir mākslinieka iemīļotie motīvi. Vijīgā, gražīgā kustībā, pretēju virzienu rotaļā izveidota zirgu grupa ar jātnieku (*Zirgi pie akas*, 1938, att.). Variējot līdzīgu tematiku, 1939. g. veikti divi darbi — *Vīrs ar zirgu* (att.) un *Vasara*. Dinamiskā uzbūvē abos ir cilņveidīga vīrieša un zirga kustēšanās gaŗām

skatītājam. *Vīrā ar zirgu* kustība notiek pretējos virzienos, izraisot formu spraigumu telpā. Spraigumu kāpina arī vertikālā un diagonālā pretstati brīnumainās ainas uzbūvē. *Vasarā* formas ir barokāli masīvākas ar kruzulainām piedevām. Izstieptās figūras, nesamērīgums starp cilvēka un zirga dimensijām, likumaina čūskeidīga formu kustība, kas tik raksturīga 16. gs. manierisma stilam ar *forma serpentinata*, atbalsojas arī O. Ābelītes vaļa

153. O. Ābelīte, *Jātņieks*

grebumos. Prātā nāk gan italieši, bet it īpaši franču grafiķis Belanžs (Jacques Bellange, darbojies 17. gs. 1. pusē). Šie, kā arī Leonardo da Vinči zīmējumi ir iespējami ierosmes avoti un paraugi šāda veida izsmalcinātam un pacilātam stilam ar īpato grācijas un trauksmes savijumu formu individuālā traktējumā. Taču dažos ģimētņu metos (*Meitenes galva*, 1938; *Sievietes galva*, 1941) Ābelīte vaļa grebumu aizstāj ar auksto adatu asējuma.

Sulīgi raupjos līniju vijumos un krustojumos vaŗa grebumā veikti apvāks un ilustrācijas J. Ezeriŗa novelei *Mērkaķis*.

Te izbeidzas dobspieduma posms. Mākslinieks mēģinās un iestrādājas jaunā – augstspieduma tehnikā. Ap 1940. g. kokdzelums kļūst par Ābelītes galveno izteiksmes veidu gan stājgrafikā, gan grāmatu ilustrācijās. Arī šajā tehnikā viņš patur dinamiski ekspresīvo veidojumu figūrālos, kluso dabu un portretiskos tēlojumos. Vaŗa gravējumā izkoptie paņēmiens, gluŗi dabīgi, parādās savā turpinājumā – kokdzeluma stiliskajos un tehniskajos meklējumos. Maiŗa notiek 1940. g. sākumā, māksliniekam darbojoties tiklab ilustrāciju, kā arī stājgrafikas jomos. Tumšo un gaišo masu gleznieciskais saliedējums jau parādijies patstāvīgo nospiedumu lapās, kad grāmatu ilustrācijās – I. Leimanes *Vilkaŗu mantinieci* (1943) un M. de Servantesa *Paraugnovelēm* (1944) – vēl pārsvarā lineāri ornamentālā formu uztvere. Servantesa darbam O. Ābelīte – stiliskā pretstatā – kokdzelumiem līdztekus darinājis arī litografijas gleznieciskā, barokālā gaismēnas rotaļā.

Kokgrebumā tagad ir vairāk koncentrētas tumšas masas un bagāta apdare sparīgos, šķiedrainos līniju vēzienos, kustību ritmā un švikainos krustojumos, siko punktu izbārstījumā (*Klusā daba*, 1944, att.) vai arī tādā spēcīgā, monumentālā veidojumā un personas raksturojumā kā *Zemnieka galva* (att.). Ābelīte, pārvaldot kompozīciju, cenšas līdzsvarot skarbi kāpinātos melnbaltā pretstatījuma grafiskos efektus ar glezniecisko gaism-

154. O. Ābelīte, *Aķts*

155. O. Ābelīte, *Laŗu sālitājas*

156. O. Ābelite, ilustrācija
Š. de Kostēra *Pūcesspiegēlim*

157. J. Plēpis, *Ziemassvētki ierakumos*,
ilustrācija A. Grīna romānam
Dvēseļu putenis

ēnas vedumu, grafiskajai uztverei, neraugoties uz dažviet ārišķīgiem efektiem, tomēr arī iegūstot reālisma iezīmes. Salīdzinot vaŗa grebumā un kokdzelumā darinātos jātniekus (att.), pēdējos ir lielāka masivitāte un mākslinieciska pietuvošanās īstenībai, lai gan noteicoŗas ņe ir materiāla un apstrādāŗanas īpatnības. Renesanses un manierisma saistījums ir vērojams vaŗa grebumā darinātajos J. Ezeriŗa noveles *Mērkaŗis* rotājumos. Turpretīm jau pieminētajās kokdzeluma ilustrācijās I. Leimanes *Vilkaŗu mantiņiecei* ir tieksme uz ekspresīvu tipu un situāciju raksturojumu, to apvienojot ar grafisko formu ornamentālās rotaļas bagātību. ņis izteiksmes spars, spēcīgā gaismēnas pretstatu un formu ritmika vērojama arī tādos stājgrafikas darbos kā *Paŗportrets* (1942), *Skumjā galviŗa* (1943), gaismas apvizmotais *Akts* (att.), *Klusā daba* (1945), rādot stila nobriedumu un tvaru. Tas izpauŗas arī velāko gadu ņanriskajos veidojumos – formu drāmatizējumā diŗenajās *Tiklu lāpītājās* (1958), *Laŗu sālītājās* (1962, att.), ainavās (*Kaugurciema ainava*, 1957, 1959), kā arī daŗās klusajās dabās un seŗdesmito gadu otrā pusē linogrieŗumā veiktajās ainavās. Dabas versmaino sparū vēstī tādī kokdzelumi kā *Viesulis* (1968).

Daŗas ilustrācijas iegūst apģarotu lirismu un formu mūzikālītāti (*Spārnotie gadi*) vai pasvītrotu drāmatismu un formu lakonismu (ilustrācijas ņ. de Kostēra *Pūcesspiegēlim*, att., nostājoties patstāvīgi blakus citiem ņī darba ilustrējumiem).

O. Ābelite miris 1972. g. 29. augustā Ikŗķilē, kur bija uzcēlis savu darbnīcu.

*

JĀNIS PLĒPIS (1909–1947), neraugoties uz pēķŗņī aprauto mūŗu, veicis linogrieŗumā un kokdzelumā ap 470 darbu, izvirzīdamies kokgrebuma ilustrātoru priekŗgalā, gan veicis arī teicamus stājgrafikas darbus. Arī viņŗ ar 1930. g. sācis piedalīties Zaļās Vārnas un līdz 1933. g. līdztekus Rīgas Tautas augstskolas mākslas studijas izstādēs. Piedalījies visās Kultūras fonda izstādēs, kopŗ 1935. g. Starptautiskās ksilografu savienības izstādēs, tā Varŗavā 1936. g., ņīkāģā 1937. g., un tai paŗā gadā Parīzes Starptautiskajā izstādē par kokdzelumiem apbalvots ar *Grand prix*. Gan daŗviet nosliecies uz ilūzionismu formu veidojumā, viņŗ izkopies izdomā, kompozīcijā un ritma izjūtā spēcīģu grafisku izteiksmī, saistot īpatā veselumā tēlojuma un tīri ornamentālās un dekorātīvās komponentes, tamlīdz teiksmaino ar īsteno. I Latvijas kokgrebumu izstādē 1944. g. janvāri Plēpim bija lielākais darbu skaits.

Jānis Plēpis dzimis 1909. g. 7. aprīli Rīģā. Tēvs – Jānis Plēpis, lietuvieŗu cilmes, bija no Birŗiem devies uz Rīģu laimi meklēt. Ticis tik tālu, ka, pār vieģlo ormani pelnīdamies, varējis iegādāties zirģu un rātus un nopirkt arī nelielu māģu, kur ģimenei apmesties. Plēpja māte bija latviete. Dēls Jānis, otrais piecu bērnu pulciņā, agrā bērniģā vārģs, klusas dabas. Kad 1920. gadu sākumā pabeidzis pamatskolas 6. klasi, jāiet māģcīties amats. Māģcās par pulksteņģaisģtāju, lai gan ņis arods seviŗķi nepatīk, tāpat kā tehniskā ņīmēŗana, ko pa vakariem māģcās Rīgas Pilsētas amatniecības skolā. Tālab pulksteņģaisģtāju zellis sāk pa vakariem apmeklēt Tautas augstskolas mākslas studiju, kur samāģcās no 1928–1933. g., kad viņū iesauc

kaŗa klausībā. Armijā izdodas labi iegrozīties, darinot zīmējumus un dekorācijas. Līdz 1931. g., sava skolotāja R. Sutas ierosināts, Plēpis rāda izstādēs akvareļus un tuŗas zīmējumus: *Kafejnīcā, Kauŗi, Asaka, Lelle, Strādnīeks, Māte, Uz ielas* u. c. Jau ņe redzamas spējas komponēt ainas, tajās parādās arī zirgs, kas tagad kļūst par iemiļotu figūru. Kopŗ 1931. g. redzami arī Plēŗja linogriezumi: *Klauns, Sāpes, Strīds, Strādnīeki, Nakts-sargs*. Tie ir pirmie mēŗinājumi. Daŗos, piemēram, *Gājumā* (1932) vērojama Mazerela ietekme. Tēlojot demonstrāciju, ciŗas biedrus, vienam ap-sienot otra ievainoto roku, ubagus, izpauŗas sociālu pretiŗķību tematika. Līdzās skarbākām dzīves ainām ir arī liegākas. Liriskā jutoŗņā veikti tādi linogriezumi kā, piemēram, *ŗimene, Meitene ar baloŗiem, Pie loga* u. c. Visi tie ir nelielu izmēru darbi. Paŗa veidojumā kompozīcija balstās uz spēcīŗiem melnbaltā un figūru kustību pretstatiem. Topoŗais mākslinieks jau sācis uzbūvēt figūras sareŗģītos stāvokļos. Viŗa tēlojumiem daŗviet ir it kā foto negāŗīvu īpaŗība — melni stāvi parādās baltā fonā.

158. J. Plēpis, *Ābeŗnīeks*, ilustrācija
A. Kivi romānam *Septiŗi brāŗi*
159. J. Plēpis, *Rīpu sitēŗi*, ilustrācija
A. Kivi romānam *Septiŗi brāŗi*

160. J. Plēpis, *Ormanis*

161. J. Plēpis, *Vētrā*

Ar 1936. g. sākas jauns posms Plēpja attīstībā. Izbeidzas linogriezumi, sākas koka dzelumi. Sākumā kādi grebumi bija darināti uz celuloida un mākslīgā raga plāksnītēm. Viņu bija aicinājusi strādāt līdz 1935. g. nodibinātā Zelta Ābeles izdevniecība, kas savas mākslinieciski plānotās grāmatas rotāja ar koka vai metalla grebumiem, litogrāfijām, asējumiem un tml. 1935. g. kokdzelumā veiktās ilustrācijas J. Akuratera *Kalpa zēna vasarai* ienesa jaunu dzīvību šajā jomā, kuņā jau Latvijas patstāvības laikā divdesmito gadu sākumā strādāja I. Zeberīņš, bet šī desmita beigās N. Puzirevskis. Rīgas Grafiķu biedrībā ar kokgriezumiem parādījās arī Aleksandrs Birzenieks, Izaks Frīdlanders, Juris Rikovskis, kā arī agrāk pieminētais Aleksandrs Štrombergs. Tomēr „pirmā J. Plēpja ilustrētā grāmata *Kalpa zēna vasara* ... bija vesels notikums mūsu grafikas laukā, ksilografijas uzplaukuma sākums, jo vecākās paaudzes meistari bija pārtraukuši šini nozarē darboties“ (P. Upītis).⁴ 1939. g. J. Strazdiņš spriež: „Ilustratoru – kokgrebēju saimes priekšgalā izvirzījies J. Plēpis.“⁵

Šim ilustrācijām – zīmējuma kompozīcijas vienkāršībā līdz ar apdares atjautīgo dažādību, izteiksmīgo jauniešu raksturojumu – piemīt poētisks svaigums. Darbi sekoja cits citam. Jau nākamo gadu – ilustrācijas *Virzas*

poēmai *Hercogs Jēkabs* ar spēcīgi tvirtām melnbaltām arabeskām, tādiem Plēpim raksturīgiem motīviem kā melnu vai gaišu mākonī, kuņā parādās saule vai lejup plūst staru šautras. Kopā ar likloču šķiedraino viļņojumu tādas šautras viņš cita starpā izmanto dzejas antoloģijas *Skaistā dzīve* rotājumiem (1940), radot kādu brīnumainu pasauli liniju un kustību bagātībā. Ornamentālais ritms vijas cauri visam, samierinot dabu ar fantaziju. Plēpim rūp apdares rotaļas bagātība.

Tālāko gadu (1939) izcilākajiem sasniegumiem jāpieskaita ilustrācijas un rotājumi A. Grīna rakstiem: *Melnajai bībelei* reāliskā un noslēpumainā uztverē, bet sevišķi *Dvēseļu putenim* (att.) ar ornamentālo formu dinamiku, apdares meistarību, viņetes un ilustrācijas sakausējumu, ainojumu ietveļot barokālos ovālos formātos. Senlatvisku izjūtu vēstī miniatūrās ilustrācijas (5,5×9 cm) Ed. Virzas *Straumēniem*, kur dievišķā gaismas drāma un ikdienišķās darba gaitas nav atdalāmas. Brīnišķā ritmā debesu lokā dej Ūsiņa – saules vedēja zirgi, vīriem un sievietēm laukos darot savu darāmo (1942). Tai pašā gadā veiktas varbūt pašas nobriedušākās un skaistākās šo grāmatu rotu virknē – ilustrācijas A. Kivi romānam *Septiņi brāļi*, kur valda formu dzidruma, skaidrība, plūstošām lakoniskām linijām un svītrām veidojot monumentālos veidus – raksturus un situācijas: *Ābečnieks* (att.), *Ripu sitēji* (att.), *Dzērājpūsis*; iekļājlapa ar lāci un vērsi griezta linolejā. Padomju Latvijā Valsts izdevniecība šo darbu atkārtoti izdeva 1958. g.

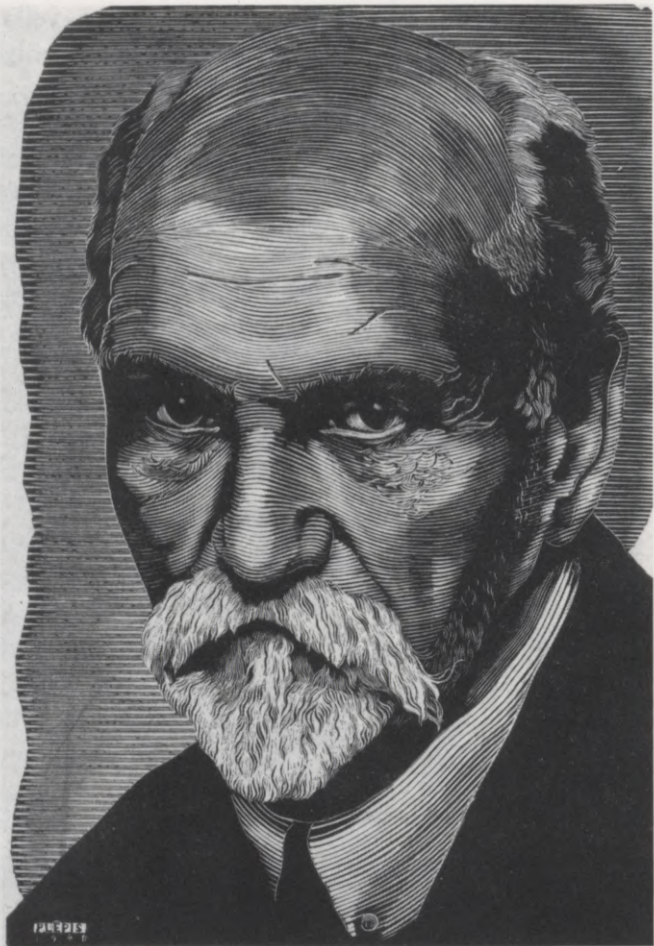
1943. g. veiktās ilustrācijas A. fon Šamiso *Pēterā Šlemīla brīnumainajam stāstam* noslēdz J. Plēpja ievērojamus sniegumus mūsu grāmatu grafikā. Prasmīgi, rotaļīgi dzelīs urbjas koka galdiņā, radot brīnumainu veidu pasauli.

Kaut noslogots ar grāmatu rotājumiem, Plēpis, it īpaši 1937/1938. g. un daļēji arī četrdesmito gadu sākumā, veicis veselu rindu stājgrafiku: *Pasaku, Aktu, Ormani* (att.), *Zvejniekus, Vētrā* (att.), *Pašportretu, Peldētāju* (att.), *Kaņavīrus, Lāčplēsi, Pērkonu Jāņu naktī* u. c. Kompozicionālā līdzsvarojuma izpratne, cilvēku un dzīvnieku figūru pārvaldīšana, prasme apdares dažādībā vienot figūrātīvos un rotājuma elementus, spēja tematiski dažādu vielu izteikt grafiskā kokdzeluma valodā — ir jau sen atzītas spējīgā mākslinieka īpašības. Gan ikdienas ainās (*Zvejnieki, Ormanis*), gan teiksmās (*Pasaka*), poētiskās norisēs (*Sieviete ar mazu bērnu vētrā*) vijas kāds cilvēcisks līdzjūtīgums un romantiska noskaņa. Stiliski tomēr šie vērojamas divējādas ievirzes. Viena — tīri grafiskā, spēcīgos laukumos, līniju režģos, piemēram, tēlojot, kā jātnieks nejauši pārsteidz peldētāju (*Peldētāja*, 1938). Turpretim tādā darbā kā *Ormani*, savijot vizijā divi skatus — pašu vīru kā tipisku parādību un pāri šim stāvam liekot kā baltā mākonī braukt viņam savos ratos — ir tieksme uz mikstākām, tumšākām masām un toņu niansēm, taču nekur vēl neizvērsoties ilūziskā reālā ainā. Turpretim *Aktā* — sēdošā sievietē — ornamentāli grafiskie un apaļojošie, modelējošie paņēmieni vairs nelīdzsvarojas, līdz tādā darbā kā *No darba*

164. J. Plēpis, *No rīta*

165. J. Plēpis, *Bēgli*

166. J. Plēpis, *Sievietes baznīcā*

167. J. Plēpis, *J. Raiņa portrets*

(1940) nianšu un toņu smalkums, sikdaļu pasvītrosana jau izvēršas ilūziskā reproduktīvās grafikas paņēmieni sakopojumā un literārā stāstā.

Melnbalto un tā arī gaismu un ēnas pretstatu ekspresīvs kāpinājums, siluetu efekts un apdares ornamentālo daļu rotaļa pārvērš īstenības vielu teiksmā: *No rīta* (att.). Ko līdzīgu atrodam Mežotnes pilskalna skatā (1938) ar melnbalto masu irrealitāti pretējo balsu skanējumā. Šai pašā sakarībā atcerēsimies arī barokālo *Peldētāju*. Turpretim tādos grebumos (gravīrās, dzelumos) kā Pirmā pasaules kara *Bēgļu* tēlojumā (1939), kaut arī ugunsкура dūmu grieztalas augšupejā izveido ietvaru atmiņu ainai, īstenība un vizija ir vienādi reālas. Reālismu negroza nedaudzās ornamentālās piedevas (att.).

Pretēji barokāli satrauktiem dzelumiem pavisam cits raksturs ir *Sievietēm baznīcā* (1943, att.), izvirzot kā galveno personu jaunu sievieti galvas lakatiņā un seģenē. Viss nopietnības, svinīga miera un gaidu noskaņā, skaistā, skaidrā formu veidojumā, smalki apsveņot gaismēnu gradācijas un telpas dziļumu.

Plēpis darinājis arī vairākus portretus (pašportreti, Skalbes, Kalpaka u. c. ģimētnes). Kailu figūru (aktu) veidojums un portreti nav Plēpja mākslas stiprākā puse. Izcilākais to vidū ir izteiksmīgais, teicami grebtais *J. Raiņa portrets* (att.), formā, apdarē un dvēseliskā raksturojumā apsvērts

un īstenots. Ievēribu pelnī meistariskie *ex libris*, skaitā tuvu 40. Viņš gleznojis arī eļļā un temperā.

1944. g. rudenī J. Plēpis dodas bēgļu gaitās uz Vāciju. Nonācis Tornā, saslimst un krīt krievu gūstā. Pavadījis grūtu laiku koncentrācijas nometnē Krievijā, no kurienes beidzot izdodas atgriezties Rīgā. Te strādā žurnālā *Bērnība*, veic kokdzeluma ilustrācijas un viņetes Puškina prozai, bet pēc tām jau pāriet uz spalvas zīmējumu.

Miklainos apstākļos mākslinieks aizgāja bojā. 1947. g. 3. augusta rītā viņu Lucavsālas zvejnieki no ūdens izvilka nedzīvu, sapinušos lašu tīklā pie vecā Pontonu tilta. Plēpis apbedīts Meža kapos, Rīgā.

*

ALEKSANDRS JUNKERS (1899—1976) ir savdabīgākais šai kokdzelēju pulkā kā iekšējā vērojumā, tā izkoptajā grafiskajā apdarījumā. Sācis kā neveiklis un autodidakts, bet meklēdams ko īstu un būtisku, viņš iedraudzējies ar dzeli, koka dēlīti, lai izprastu šī darba veida noslēpumus un neatlaidīgās pūlēs kāpinātu savu māku, savu prasmi, tēlojot cilvēku, dzīvnieku, pilsētu ielu, lietu un ainavas dzīvi. Viņš nesāka kā ilustrētājs, kas prot uzburt vijīgas un pievilcīgas ainas, bet kā linogriezējs un koka grebējs stājgrafikā, tikai ap 1940. g. ķerdamies arī pie grāmatu rotājumiem. Pacietīgi, ar lielu darba mīlestību soli pa solim no primitivitātes kā sava dabiskā izteiksmes veida viņš sasniedzis — it īpaši klusajās dabās, arī ainavās — ievērojamu meistarību nevien kokgrebumā, bet arī aukstā adatā un asējumā. „Aleksandra Junkera dziļi tautiskais pasaules skatījums sevi apliecina vienlīdz spēcīgi gan jaunības dienu strādnieku dzīves žanros un savos

168. A. Junkers, *Naktssargs*

dzimtenes mazpilsētu ciklos, gan brieduma gadu klusajās dabās un animālijās.“⁶

Aleksandrs Junkers dzimis 1899. g. 21. decembrī Pēterburgā. Audzis viņš Rīgā trūcīgos apstākļos. Kādu laiku mācījies spēlēt vijoli I Rīgas mūzikas skolā, kā mūziķis arī pelnījās, lai gan prāts nesās uz zīmēšanu. Kādu laiku mācās zīmēt un gleznot pie J. Ansona, bet līdzekļu trūkuma dēļ mācības jāpārtrauc. V. Purvītis, apskatījis jaunieša gleznojumus, ieteicis viņam pievērsties grafikai. Pelnīdamies ar apgūto šofera amatu, viņš pa vakariem kopš 1928. g. sāk apmeklēt Tautas augstskolas zīmēšanas studiju, kur koka grebumu māca N. Puzirevskis. Junkera darbi redzami vēl 1931. g. šīs studijas audzēkņu darbu izstādē. Pirms tam viņš savus lino-

169. A. Junkers, *Vecā Rēzekne*

170. A. Junkers, *Liellaivas*

171. A. Junkers, *Namiņš pie Lielupes*

griezumus jau bija izstādījis zaļvārniesos, un tur ar 1931. g. parādās arī viņa mēģinājumi kokdzelumā.

Trīsdesmito gadu sākumā darinātie linogriezumi un kokgrebumi maz ko atšķirīgi. Tēlotās ikdienišķās ainas – *Dienišķā maize*, naktssargs un luktuņu tīrītājs (att.), nakts mazpilsētā, kurpnieki, zāģeři, tirgus sieva, stumjot ratus, kartupeļu novākšana, veļas mazgātāja – ar pastrupiem, vienkāršotiem siluetiem, ko atdala baltās apmales vai gaišie švikojumi (piemēram, *Darbs* – vīrietis stumj, sieviete velk piekrautu vienrici), vēl primitīvas, formu sadarā trūcīgi izveidotas un tomēr ar kādu īpatu izteiksmes skarbumu.

Pamazām Junkers sāk apzināt kokdzeluma īpatās apdarījuma iespējas. Tādos darbos kā kokdzelumā *Azaidis* (1935) ar arāja un zirga figūrām var vērot, kā grafiķis liek ceļot sīkāku un lielāku formu arsenālam pa lapas laukumu. Viss te vēl smagnējs, šķerbeļains, bez rotaļīgas graciozitātes, bet neapšaubāma ir topošā mākslinieka vēlēšanās pateikt ko izjustu un patiesīgu. Risinot nakts apgaismojuma efektu, tēlots nogurušais un vientuļais vecais ormanis (1935, att.). Trīsdesmito gadu otrā pusē, kad Junkers bija piedalījies jau ārzemēs ksilografijas izstādēs, viņš sāka pievērsties Latgales ciklam, cita starpā tēlodams veco Rēzekni (att.), tēloja Daugavas ainas ar liellaivām (att.), priekšpilsētu un pilsētu nomaies ainas, iebraucamās vietas, Upes ielu Bauskā, namiņu pie Lielupes (att.), izvilinot no šīm nomaļu ēkām, ēciņām un cilvēku un braucēju figūrām savdabīgas skaņas, ikdienišķā un necilā atrodot ko dzejisku, neikdienišķu. Līdz ar to apdare kļuva bagātāka, formu valoda artikulētāka. Tādos darbos kā, pie-

176. A. Junkers, *Palos*

174. A. Junkers, ilustrācija
Ē. Ādamsona pasakai *Koklētājs*
Samtabikse

175. A. Junkers, *Vecrīga*

177. A. Junkers, *Klusā daba*

mēram, *Ūdens nesējā* (Latgale), *Vecā Rēzekne*, *Namiņš pie Lielupes* Junkers kavējas pie mazpilsētas zemajiem namiem, pagalmiem, puķēm, kokiem, sadzīves lietām, dažviet sīkā, bet ne pārblīvētā aprakstā, pasvītrojot arī rotājuma vērtības, katru daļu parādot skaidrā zīmējumā. Plašo, tumšo siluetu un gaišo atsvaru mijās savdabīgi saliedēts raupjums ar idilliskumu un intimitāti – kā, piemēram, *Namiņā pie Lielupes*. Dažviet (*Nomalē*) formas kļūst lapidāras, koncentrētas, zemes mugurai ar tās reljefa dažādību ieslidot tālēs. Tā arī lielās vadlīnijās un laukumos tvertās *Liellaivas* (1938, att.), taču nekur neizpostot grafiskās lapas divdimensiālo stingrību.

Šai pašā posmā parādās ilustrācijas A. Čaka stāstiem *Mans vecais mētēlis* un Ed. Virzas *Straumēniem* (1939). *Straumēnu* ilustrācijās Junkers iet savu ceļu. Viņš vienkāršo, archaizē cilvēku un dzīvnieku stāvus. Viņam rūp kompozīcijas skaidrība un arī humora ieskaņa. Savukārt citur, mēģinot panākt pasakainu iespaidu ar malkas vedēju un vāverēm (*Mežā*), jau sa-

179. A. Junkers, *Lapsiņa* [att.] A. 851

174. A. Junkers, ilustrācija
Ē. Ādamsona pasakai *Koklētājam
Samtabiksem*

blīvētos laukumos izsaka dabas un dzīves izjūtu. Mazāk laimējies tīri figūrālās ainās.

Tomēr dzejiskākais un veiksmīgākais darbs ir skaistās un izdomā bagātās ilustrācijas Ē. Ādamsona *Koklētājam Samtabiksem* (att.) ar visu grāmatas iekārtojumu, rotājumu kā vienu veselumu. 1942/1943. g. A. Junkers ilustrējis H. fon Kleista noveli *Michaels Kolhāzs*, pēckaņa posmā — latviešu tautas pasakas, dzīvnieku un cilvēku stāvos savienojot humoru ar teiksmainību.

180. A. Junkers, *Kaķa galva*

181. J. Plēpis, *Kaķa galva*

182. P. Šterns, *Smēķētāja galva*
(A. Junkera portrets)

Stila nobriedums, pausts jau četrdesmito gadu Vecrīgas, Rīgas apkaimēs un provinces pilsētu tēlojumos, nākamos gadu desmitos ainavās un klusajās dabās, māksliniekam tuvos motīvos, kokdzelumā un blakus tam asējumā, sasniedza augstu meistarības pakāpi. Savās klusajās dabās ar zivīm, augļiem, ziediem (att.), skujiņām ar čiekuriem Junkers ar māksliniecisku iejūtu un amata prasmi kavējās pie lietām, to apdares materiālaļajām īpašībām, mēģinot ar grafiskiem līdzekļiem izvilināt to īpatās dzīves noslēpumus. Tā arī dzīvnieku tēlojumos: *Lapsiņa* (att.), *Kaķa galva* (att.) u. c. Še pulsē vitālitate, neapgurstoša ziņkāre, kas prot, meklējot tuvumu īstenībai un gleznieciskus efektus, tomēr palikt grafisko uzdevumu robežās, neieslidot ārišķīgā ilūzionismā. Tas guvuma pusē. Pretējā pusē ir dažviet īstas vitālitates zudums, ko mēģina aizstāt gaumīga māka. Taču mākslinieks aizvien dāvina savu sirsniību.

A. Junkers kopš 1957. g. sarīkojis vairākas personālas skates un ir apbalvots ar LPSR valsts prēmiju 1958. g. Miris Rīgā 1976. g. 21. septembrī.

*

Šai pašai grupai pieskaitāms PAULS ŠTERNS, dzimis 1901. g. 12. jūnijā, Liepājā. Viņš mācījies Tautas augstskolas mākslas studijā un piedalījies Zaļās Vārnas izstādēs. Viņa trīsdesmito gadu sākuma linogriezumi un kokgrebumi, tēlojot krāsotājus, kartupeļu racējus, pilsētas nomales, sievieti ar kazu, vīru ar sievieti pie ūdens pumpja, ir vēl diezgan primitīvi un savos paņēmienos radniecīgi viņa līdzgaitnieka Junkera darbiem. Nobriedumu mākā rāda viens no viņa labākajiem linogriezumiem *Smēķētāja galva* (att.) ar savu melnbalto laukumu, līniju un grafiskās apdares kārtojumu (1938).

Darbojies par gravētāju VEF rūpnīcā un, padomju varai atjaunojoties, par skolotāju, bet 1950. g. viņu izslēdza no Mākslinieku savienības, uzņemot atpakaļ deviņus gadus vēlāk. Gleznojis arī eļļā ainavas, ģimietnes, sadzīves ainas. Viņa darbi parādījās 1933. g. Starptautiskajā ksilografu izstādē Varšavā un I Latvijas kokgrebumu izstādē Rīgā 1944. g. Miris Rīgā 1979. gadā.

Stiliski radniecīgs Ābelītes un Plēpja dekoratīvi kaligrafiskām iezīmēm ir VILIS CIESNIEKS. Dzimis 1908. g. 16. maijā Rīgā, viņš gājis to pašu mācību gaitu Sutas, Vidberga un Puzirevska vadībā, piedalīdamies ar sēpijas un tušas zīmējumiem. Veicis arī grebumus akrilikā. Šīs tendences rāda tādi grebumi kā, piemēram, *Melnais kareivis* un apvāks *Augstais vilnis*. Turpretim parastā ilustratīvā uztverē veikti zīmējumi Aleksandra Liepas romānam *Rīgas privātdetektīvi*. Iesaukts Latviešu leģionā, kritis gūstā, atsvabināts izceļoja uz Angliju, kur piedalījās angļu mākslinieku izstādēs un pelnījās kā reklāmu zīmētājs. Miris 1989. g. 29. janvārī Nīnā (Neenah), Anglijā.

Diletantisma līmenī virzījās Sutas agrāko audzēkņu KĀRĻA BUŠA (1912–1987) un AUGUSTA PUPAS (1907–1945) māksliniecišķi maz nozīmīgie linogriezumi, darināti politiskas propagandas nolūkiem. Labāka kvalitāte šai grupā ir SAMUĻA HASKINA (1909–1974) darbiem.

¹ *Romana Sutas mākslas studija, 1939/40. mācību gads*, 16–23. lpp.

² *Oļģerts Ābelīte*, Rīgā 1978, 29., 33. lpp. (V. Lapacinska).

³ Vēl 1934. g. J. Strazdiņš spriež par O. Ābelītes zīmējumiem recenzijā par Zaļās Vārnas izstādi Jelgavā: „Tušas zīmējumos labu meistarību uzrāda O. Ābelīte. Tikai grūti pateikt, cik šajos darbos viņš ielicis sevi.“ (*Brīvā Zeme*, 1934. g. 3. nov.)

⁴ P. Upītis, „Jānis Eduards Plēpis“, *Latviešu tēlotāja māksla*, Rīgā 1960.

⁵ *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, 55. lpp.

⁶ Tatjana Suta, *Aleksandrs Junkers – grafika*, Rīgā 1972.

Avoti un literatūra

Anšl. Eglīša raksts par latviešu grāmatas māksliniecišķo izveidojumu krājumā *Das lettische Buch*, Rīgā 1942. – V. Lapacinska, *Linogriezums latviešu tēlotājā mākslā*, Rīgā 1975.

Par atsevišķiem māksliniekiem:

O. ĀBELĪTI: Oļģerta Ābelītes grafisko darbu mape ar O. Liepiņa ievadu, Rīgā 1944. – O. Ābelītes darbu izstādes katalogs, J. Pujāta ievads, Rīgā 1966. – *Oļģerts Ābelīte, LPSR Vālsis mūzejs*, katalogs, sakārtojusi V. Lapacinska, Rīgā 1968. – V. Lapacinska, *Oļģerts Ābelīte*, Rīgā 1978.

183. V. Ciesnieks, ilustrācija A. Liepas romānam *Rīgas privātdetektīvi*

J. PLĒPI: O. Liepiņš, „Latviešu kokgrebums“, *Jaunais Vārds*, 1946/2 (arī angļu izdevums). – P. Upītis, „Jāņa Plēpja grāmatzīmes“, *Liesma*, 1958/5; „Jānis Eduards Plēpis“, *Latviešu tēlotāja māksla*, Rīgā 1960. – *Latviešu padomju grafika*, M. Ivanova ievads, Rīgā 1960. – P. Šadurskis, *Plēpis un viņa gravūra kokā*, Stokholmā 1980.

A. JUNKERU: *Aleksandrs Junkers, kokgrebumi*, U. Skulmes ievads, Rīgā 1942. – O. Liepiņš, „Latviešu kokgrebums“, *Jaunais Vārds*, 1946/2 (arī angļu izdevums). – *Aleksandrs Junkers*, A. Salenieka ievads, Rīgā 1958. – Z. Zuze, „Aleksandrs Junkers“, *Latviešu tēlotāja māksla*, Rīgā 1958.

P. ŠTERNU: Zaļās Vārnas izstāžu katalogi. – *Latviešu padomju grafika*, sast. M. Ivanovs, Rīgā 1960.

V. CIESNIEKU: *Ceļa Zīmes*, 1953/12, 15; 1956/33. – J. Andrups un V. Kalve, *Latvian Literature*, Stockholm 1954.

S. HASKINU: *Latviešu padomju grafika*, sast. M. Ivanovs, Rīgā 1960.

2. Háziorv. Látnoki pályázat. Szerk. M. Léványó. Budapest, 1950. 87-91. oldal.
 3. Háziorv. Látnoki pályázat. Szerk. M. Léványó. Budapest, 1950. 87-91. oldal.
 4. Háziorv. Látnoki pályázat. Szerk. M. Léványó. Budapest, 1950. 87-91. oldal.
 5. Háziorv. Látnoki pályázat. Szerk. M. Léványó. Budapest, 1950. 87-91. oldal.
 6. Háziorv. Látnoki pályázat. Szerk. M. Léványó. Budapest, 1950. 87-91. oldal.
 7. Háziorv. Látnoki pályázat. Szerk. M. Léványó. Budapest, 1950. 87-91. oldal.
 8. Háziorv. Látnoki pályázat. Szerk. M. Léványó. Budapest, 1950. 87-91. oldal.
 9. Háziorv. Látnoki pályázat. Szerk. M. Léványó. Budapest, 1950. 87-91. oldal.
 10. Háziorv. Látnoki pályázat. Szerk. M. Léványó. Budapest, 1950. 87-91. oldal.

185 V. Csizsicska, I. V. V. V.

2020. gada 1. ceturksnis

Tehniskā

Tēlniecības uzdevumi jaunajā valstī ceļā uz savu tradīciju

Tikai ar patstāvības iegūšanu sākās secīga mūsu tēlniecības attīstība, it īpaši pieminekļu laukā. Parādās ap 1890. g. dzimušo paaudze. Tās darbošanās laiks izraisās tūdaļ pēc Latvijas nodibināšanas. Tajā sastopam K. Zāli, E. Melderi, Martu Skulmi-Liepiņu, R. Mauru, Ž. Smiltnieku, K. Jansonu, K. Zemdegu (Baumani). Pēdējie trīs jau ir ieguvuši izglītību mūsu Mākslas akadēmijā.

Kā stājtēlniecībā, tā arī pieminekļu novadā galvenie darba devēji ir pašvaldības, sabiedriskie un valsts institūti un organizācijas. Retumis kāda privāta persona pasūtīnās krūšu tēlu, nerunājot nemaz par lielāku figūrālu veidojumu; toties turīgāki ļaudis māksliniekus nodarbināja ar kapu zīmēm un kapu pieminekļiem. Ir gan apgalvots, ka „tiem, kas vēlas aplūkot latviešu tēlniecību, ir bijis jādodas to meklēt uz kapsētām“ (E. Brastiņš)¹; tomēr tā īsti nav. Šāds apgalvojums ir pārspilēts un vienpusīgs. Kapos mēs sastopam arī liela stila monumentālus veikumus, gan veselus ansambļus (piemēram, Brāļu kapos Rīgā), gan atsevišķus aranžējumus. Taču ir celti pieminekļi valstsvīriem un rakstniekiem, kritušiem varoņiem. Vesela plaša nozare ir iegūtās brīvības cildināšana: Brīvības pieminekļi Rīgā; Atbrīvošanas pieminekļi un piemiņas zīmes provincē. Mūsu muzejos varēja iepazīties ar stājtēlniecību portretos un figūrālos veidojumos. Mākslas akadēmijas tēlniecības darbnīcām un tādām plašām darbnīcām, kādas bija jāiekārto, ceļot Brāļu kapus un Brīvības pieminekli galvaspilsētā, bija sava nozīme jauno tēlnieku audzināšanā. „Mūsu varoņu laikmeta iemūžinātājs“ Kārlis Zāle (1888–1942) ir izcilākais meistars latviešu topošajā monumentālajā un arhitektoniskajā tēlniecībā, veicis diženākos patstāvības laikmeta lieciniekus abos galvenajos nacionālajos uzdevumos: cildināt pašus kritušos cīnītājus un cildināt viņu izkaļoto brīvību.

Izveidodams arhitektonikas iezīmētu personīgo stilu, Zāle ir savas paaudzes heroiskā ideālisma gara paudējs. Meklējumos viņš nostaigājis ceļu no akadēmijas klasicisma uz ģeometrisku abstrakciju un tālāk uz arhitektonisku tēlniecību monumentālos veidojumos, kas vēsti mums tuvas idejas, teiksmas un izjūtas. Viņš, gan vispirms T. Zaļkalns, kopā ar E. Melderi un K. Zemdegu ir mūsu tēlniecības īpatā, masīvi monumentālā stila tradīcijas nodibinātāji, kuŗu turpinājusi, veidojusi tālāk jaunākā paaudze.

¹ *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, Rīgā 1939.

Literatūra par latviešu tēlniecību

Mākslas vēsture I, V. Purviša vispārējā redakcija, nodaļa par tēlniecību Latvijā kopš 19. gs. beigām, Rīgā (1934). — J. Siliņš, „Latviešu jaunā tēlniecība“, *SM*, 1936/2. — E. Brastiņš,

„Tēlniecība“, *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, Rīgā 1939. — *Latvijas Mākslas akadēmijas 20 gadi* (virsrakstā aplami nosaukta par Latvijas PSR Mākslas akadēmiju, kādas nebija līdz 1940. g. okupācijai), albums, Ģ. Eliasa un A. Pupas ievadvārdi, Rīgā 1941. — *Latviešu padomju tēlniecība*, attēlu sakopojums, M. Ivanova teksts, Rīgā 1960. — G. Kārklīņa, *Latviešu padomju koka tēlniecība*, Rīgā 1963. — *LE I—III*, Stokholmā 1950—1955. — *LME*, Rīgā 1967—1972.

Tāpat ar parastības iegūšanu sākas secīga mūsu tēlniecības attīstība. Tā ir īpaši piemērojama lauks. Pirmās ap 1890. g. datotais parādās. Tā dar-
botas laiks ir visai īss, bet Latvijas nodibinātais. Tā ir saņemta
K. Zālī, E. Mākslī, Māris Škulni-Liņģis, R. Māris, X. Šulnīns,
K. Jansons, K. Zandbergs (Zandbergs). Pēdējais iris jau ir ieguvusi izpausmi
tāpat Mākslas akadēmijā.

Kā stāstniecība, tā ar piemērojumu novada galvenie darbi devēti ir
pārvērtības, apbēdības un vietas iestādi un organizācijas. Reālais kāda
privāta persona pastāvīgs kārtība tēlu, teorētiskā notem par lielāku figūru
veidojumu; tēls, turklāt jaudis mākslinisks nodarbinātis ar kādu zinātn
un kādu personāli. Ir gan apgalvots, ka „tēls, kas vārs spēkot lai-
vēti tēlniecība, ir bijis jābūdas to tēklis uz kārtības“ (E. Šulnīns);
tomēr tā arī nav jāta apgalvojums ir pārspējis un vienpusis. Kāpat mēs
saņemam arī liels tēls monumentālais veidumus, gan veselus ansambļus
(piemēram, Bāļu kapus Rīgā), gan atsevišķus pieminekļus. Tā ir cēlis
piemērojā valstīstiem un rakstniecība, kuru mēs saņemam. Vesels piels
nozīmē ir iegūta privāta cildināšana; privāta pielniecība Rīgā; Arhivve-
stāta pielniecība un piemērojā ximes provāncē. Mūsu mēģos varēti ieta-
stāta ar atbilstošu portretos un figūros veidojums. Mākslas akadē-
mijas tēlniecības darbinātis un tādām pašām darbinātis, kādas bija jā-
lektors, ceļos Bāļu kapus un privāta pielniecība galvaspietās, bija sava
nozīmē jauna tēlniecība audzināšana. „Mūsu varoju laikmeta iemūsmājs“
Kāpis Zāle (1888—1942) ir izcēlis mākslas jautāto topotājs monumen-
tālais un arhitektoniskā tēlniecība, veicis dažādus privāta laikmeta
iedomākus apus galvenājos nacionālos uzdevumos; cildināt pārus kv-
mēs cildinātis un cildināt viņu izkārto privāta.

Izveidodams arhitektoniskā izpausmi personālo stilu, Zāle ir savas
parādzes heroiskā ideālisma gars pārdots. Mēģināmus viņš nosaukams
ceļu no akadēmijas klasiskā uz geometriskā abstrakciju un tālāk uz
arhitektoniskā tēlniecība monumentālos veidojums, kas vērti mums
tāvas idejas, teiksmas un izpaus. Viņš gan vērtums T. Zālīkals, kopā ar
E. Mākslī un K. Zandbergu ir mūsu tēlniecības pēdē, masīvi monumen-
tālais tēlniecības nodibinātis, kuru turpinājis, veidojis tālāk jaunās
parādzes.

Latvijas tēlniecības pieci gadi, Rīgā 1939.

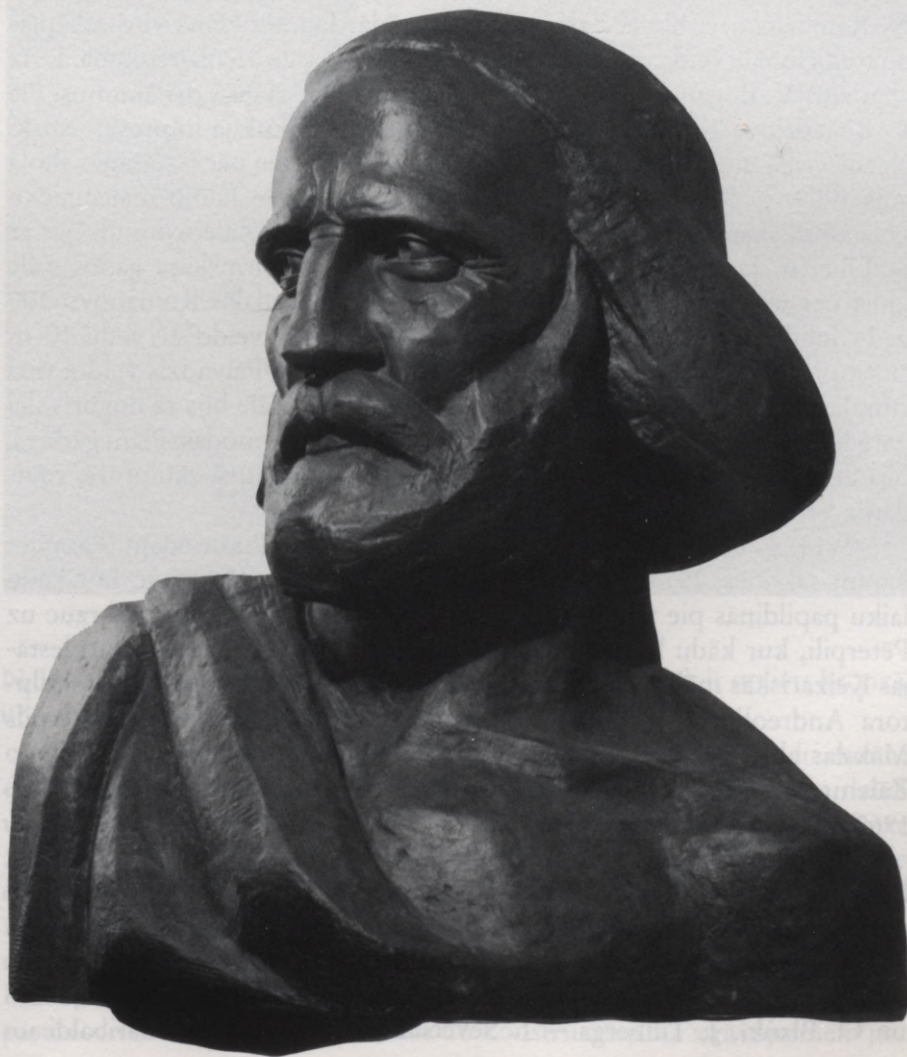
Izdevums par latviešu tēlniecību

Mākslas darbu I. V. Pupas ievadvārdi, Rīgā 1941. — *Latviešu padomju tēlniecība*, attēlu sakopojums, M. Ivanova teksts, Rīgā 1960. — G. Kārklīņa, *Latviešu padomju koka tēlniecība*, Rīgā 1963. — *LE I—III*, Stokholmā 1950—1955. — *LME*, Rīgā 1967—1972.

Ap 1890. gadu dzimušo tēlnieku paaudze

Kārlis Zāle

Kārlis Zāle (Zālītis) ir dzimis 1888. g. 6. novembrī Možeikos.¹ Viņa vectēvs Kursišos nomājis mājas, bet tēvs Fricis jau bija pārcēlies uz Liepāju un izmācījies mūrnieka amatu. Kādu laiku Kārlis mācās Liepājas Pilsētas skolā, bet mācību vienmuļība apnikst. Zēns tiecas pēc praktiskas darbības, paša gūtiem pieredzējumiem. Pelnīdamies iet palīgā uz būvēm tēvam. Mīcot mālus, jaucot kaļķus, jaunietim iepatik mikstā veidojamā viela. Tā mācoties pie tēva mūrnieka amatu, viņš mēģinās arī veidošanā, lipinādams

mājā zirgu, jātnieku, eņģeļu u. c. figūriņas. Savus veidojumus iemanās arī noliet ģipsī. Pie Liepājas Pilsētas skolas pastāvēja vakara un svētdienas kursi zīmēšanā, gleznošanā un veidošanā, ko vadīja kāds Minchenes akadēmijā studējis mākslinieks Kēlers; tur Zāle mācās un gūst ierosmi. Ap 1906/1907. g. viņš jau tiktāl iemanījies veidošanā, ka var sākt Liepājā pelnīties uz būvēm ar plastiskiem rotājumiem. Tā arī var atlicināt līdzekļus tālākām studijām. Kēlers, redzēdams sava audzēkņa spējas, mudina viņu braukt uz kādu mākslas skolu. Toreiz Liepājā jau bija kāds ducis Penzas un Kazaņas mākslas skolas audzēkņu. Vecākais viņu vidū ir jau agrāk minētais gleznotājs R. Šterns. Sākumā bijis telegrafa ierēdnis, Šterns pamet kancelejas darbu, pievēršas mākslai, mācīdamies Penzas mākslas skolā. Sadomājis iestāties Kazaņas mākslas skolā, kur mācās liepājnieks K. Bikše, Zāle pavingrinās kādus mēnešus pie R. Šterna zīmēšanā, lai sagatavotos iestāšanās pārbaudījumiem. Ar 1908/1909. gadu Zāle jau ir Kazaņas mākslas skolā. Te daži teicami mācības spēki — gleznotājs N. Fešins un tēlnieks V. Bogatirjovs. Kā universitātes pilsētā te rosība mākslas dzīvē, notiek izstādes. Skolā bez Zāles mācās liepājnieki K. Bikše un A. Vikuts, jelgavnieks A. Strekāvins. Ap 1913. g. Kazaņas skolā ierodas L. Liberts, J. Liepiņš, A. Filka, M. Liepiņa (Skulme), vēlākais režisors J. Zariņš, N. Rambaks u. c. Skolā Zāle intensīvi strādā. Jau zīmēšanā viņš atkāpjas no tradicionālā veida, tiecas pēc formu masivitātes un vienkāršojuma. Drīz vien viņš V. Bogatirjova vadītajā tēlniecības darbnīcā gūst panākumus. Pie V. Bogatirjova audzēkņi vingrinās tolaik modē nākušajā impresionistiski gleznieciskā modelēšanā. Zāle ātri progresē. Drīz vien pēc iestāšanās skolā viņš 1909. g. Kazaņā piedalās pirmo reizi izstādē — Jauno mākslinieku savienības skatē ar darbu *Tiklu vilcējs*. Skolas gados Zāle iedraudzējas ar L. Libertu. Jau vērsis uz sevi uzmanību, pēdējos pirmskaņa gados Zāle kļūst par iecienītu jaunu tēlnieku Kazaņā. Viņš piedalās Romanovu 300 gadu jubilejai paredzēto cara tēlu pagatavošanā, izveido arī ledū 10 m augstu monumentālu grupu pretim Pilsētas teātrim. Pabeidzis veidot divi stundas pirms svinību sākšanās, no lielās piepūles Zāle bija tā noguris, ka pārgērbjoties aizmidzis un nogulējis 24 stundas bez atmodas. Plāni ģērbies, bija arī apsaldējies. Jaunais tēlnieks strādā arī dekoratīvā skulptūrā, rotādam Valsts bankas un Zemes bankas ēkas.

1913. g. beidzis Kazaņas mākslas skolas tēlniecības nodaļu, Pasaules kaņam sākoties, 1914/1915. g. rudenī Zāle dodas uz Maskavu, kur kādu laiku papildinās pie tēlnieka. S. Erzjas. 1915. g. janvārī Zāle aizbrauc uz Pēterpili, kur kādu laiku strādā vaļa lietuvē. Tā paša gada pavasarī iestājas Ķeizariskās mākslas veicināšanas biedrības skolā, kur mācās pie skulptora Andreoliti. 1916. g. viņš iztur pārbaudījumu un iestājas Pēterpils Mākslas akadēmijā. Te sākumā mācās tēlniecību un zīmēšanu pie Hugo Zālemana (1859—1919), pēc tam pāriet uz Aleksandra Matvejeva (1878—1960) vadīto meistardarbnīcu.

Uznāk revolūcija ar sekojošo lielnieku apvērsumu. Dzīve Pēterpili kļūst arvien grūtāka. Zāle strādā nekurinātās telpās, kur dažreiz māli nakti sasalst. 1918/1919. g. viņš dabū dažus uzdevumus monumentālā tēlniecībā, piedaloties konkursā revolūcijas pagaidu pieminekļu celšanā. Tajā piedalās arī latvieši. T. Zaļkalns dabū M. Musorgski, A. Skrjabinu un O. Blanki, J. Tillbergs — T. Ševčenko, K. Zāle — Dž. Garibaldi un

186. K. Zāle, *Dejotāja*

187. K. Zāle, Brīvības piemineklis Rīgā
(architekts E. Štālbergs). 1939. g.
uzņēmums

188. K. Zāle, Andreja Pumpura
piemineklis Lielajos kapos Rīgā

N. Dobroļovu. Viņa veiktais Garibaldi krūšu tēls vēlāk ir noliets bronžā un atrodas tagad Rīgā (att.).

1921. g. sākumā Zāle atgriežas dzimtenē ar savu dzīves biedri Annu, dz. Briedi (1887–1953). Viņai liela nozīme bohēmiskā mākslinieka dzīvē un darbā. Tēlnieks savu dzīves biedri sauca par „Ačķīti” un viņa Zāli par „Ņuku”. Iesākumā pelnišanās izredzes vājas. Kopā ar Libertu Zāle veic dekoratīvās tēlniecības uzdevumu: uzrakstu un ģerboni Dzelzceļu virsvaldes fasādē. Jauno tēlnieku vilina Vakareropa un tās mākslas dzīves notikumi. 1921. g. rudenī viņš dodas uz Berlīni un tur darbojas līdz 1923. g. Mākslā tolaik vēl bija ekspresionisma strāvojumu beigu posms, Berlīnē pastāvēt vēl arī kubisma noziedam un konstruktīvisma strāvojumiem jau

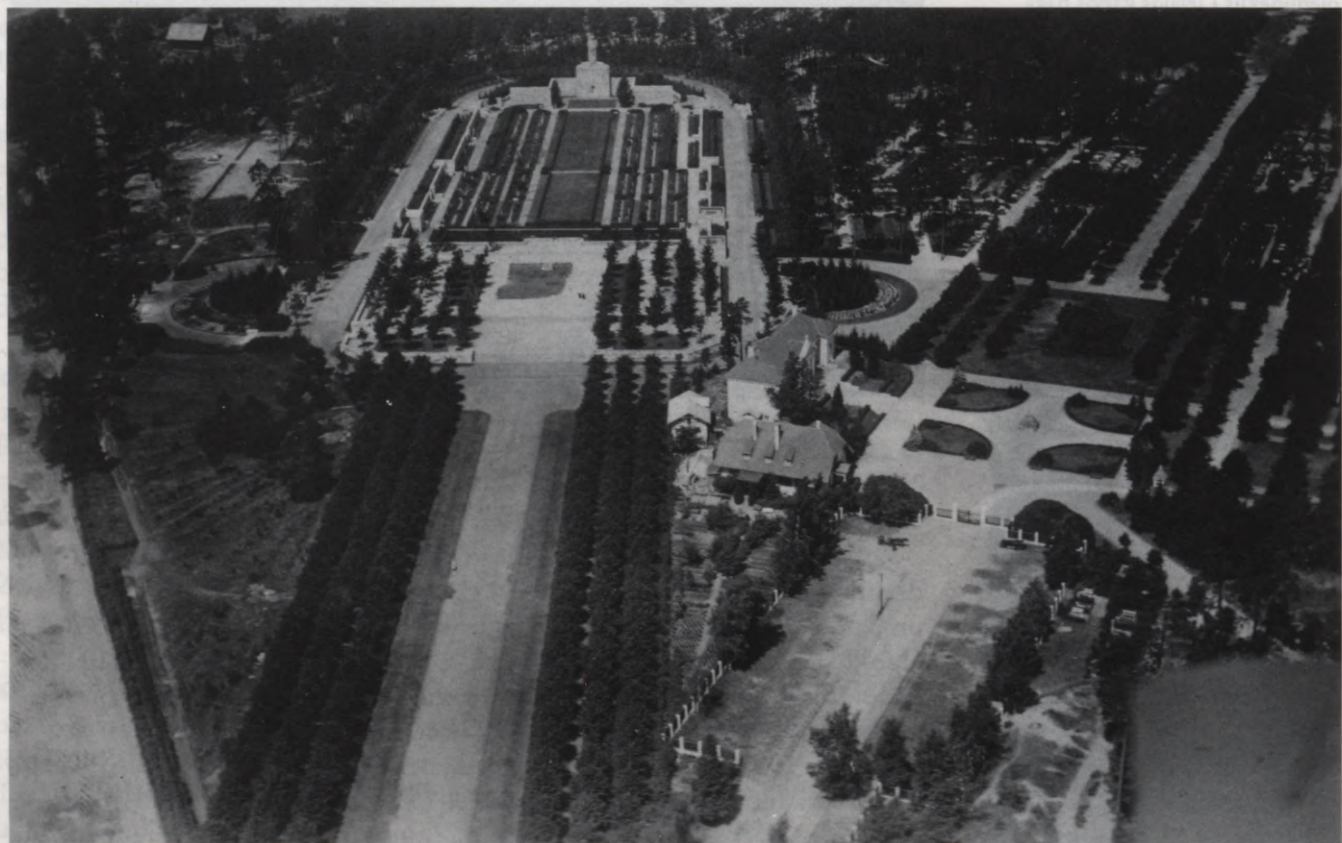
garīgi satricinātā gaisotnē un inflācijas pārņemtā zemē. Tie bija nemierīgas trauksmes gadi, Berlinē saplūstot no dažādām zemēm māksliniekiem. Cita starpā še rosīga emigrējušo krievu mākslinieku un rakstnieku kolonija. Zāle saietas un iedraudzējas ar viņiem – rakstniekiem A. Beliju, A. Remizovu, A. Tolstoju, gleznotājiem I. Puņi, Natāliju Gončarovu, P. Čeliševu, tēlnieku A. Archipenko u. c. No vācu modernistiem viņam ir saskare ar tēlnieku R. Bellingu, architektu H. Pelcigu (Poelzig); mākslas teorētiķiem un vēsturniekiem – P. Vestheimu, A. Brinkmanu, G. Birmanu u. c. Kopēji modernisma centieni latviešu tēlnieku satuvina ar futūristu vadoņa F. Marineti pārstāvi – Vazāri. Šai laikā Zāle veic vairākas abstrakti konstruktīvas skulptūras, to starpā *Dejotāju* (att.), kas parādās Berlīnes Lielajā mākslas izstādēs 1922. un 1923. g. (Grosse Berliner Kunstausstellung). Zāle piedalās arī Diseldorfas Starptautiskajā mākslas izstādē un mākslinieku kongresā. Kopā ar I. Puņi un dažiem citiem kā Sintezes grupas pārstāvji paraksta īpatus uzsaukumus, uzstādamies pret politikai kalpojošo mākslu un uzsvērdami individuālītātes nozīmi. Kopā ar savu mācekli A. Dzirkali Zāle izdeva Berlinē mākslas žurnālu *Laikmets*, pirmo mākslas žurnālu latviešu valodā.

Lai piedalītos Brāļu kapu izbūves metu sacensībā, Zāle 1923. g. rudenī jau ir atkal Rīgā. Notikušajā sacensībā Zāles metu atrada „par mākslinieciski vērtīgāku un praktiski vislabāk piemērotu Brāļu kapu arhitektoniski plastiskai izbūvei“, gan piezīmējot, ka vislabākie rezultāti būtu sasniedzami, ja Zāle sadarbotos ar T. Zaļkalnu metu īstenošanā. Tas tomēr ne-

189. K. Zāle, piemineklis Oskaram Kalpakam Visagala kapos

190. Brāļu kapi Rīgā, kopskats. Tēlnieks K. Zāle, arhitekts A. Birzenieks. 1930-to gadu uzņēmums

izdevās, un šis ieteikums sabojāja abu tēlnieku attiecības. Tālākajā izbūves darbā metu pārveidoja. K. Zāle pats atrada galvenās ieejas pārveidotās uzbūves risinājumu. Arhitektonisko daļu izbūvē sākumā piedalījās prof. arch. P. Feders (1868–1936), vēlāk arch. A. Birzenieks (1893–1980). Ap 1930. g. visas galvenās būtiskās daļas kapu izbūvē bija veiktas. Šais gados Zāles darbi parādījās jau agrāk pieminētās 1924. g. nodibinātās mākslinieku biedrības Sadarbs izstādēs: 1926., 1930., 1934. un 1935. g.

Otrs liels uzdevums, kas nodarbināja tēlnieku no 1924–1935. g. ar pārtraukumiem, bija Brīvības piemineklis. Pēc 1924. un 1925. g. neveiksmīgajām sacensībām un polemikām presē, pēdējā – 1930. g. sacensībā

191. K. Zāle, Brāļu kapi Rīgā: galvenie ieejas vārti. Arhitekts A. Birzenieks. 1930-to gadu uzņēmums

Zāles mets (piedaloties arch. E. Štālbergam) tika pieņemts; pēc pārlabojumiem – galīgā veidā 1931. g. (att.).² Sadarbojoties ar E. Štālbergu, 1935. gadā piemineklis bija veikts un 18. novembrī svinīgi atklāts (att.). Tēlniekam piešķīra trešās šķiras Trīszaigžņu ordeni. Mākslas akadēmija 1935. g. piešķīra Zālem izcila mākslinieka titulu; 1939. g. viņš ieguva Tēvzemes balvu. Pēc K. Rončevska nāves, 1936. g. Zāli ievēlēja par figurālās tēlniecības darbnīcas vadītāju akadēmijā. – Bez divi lielajiem darbiem veikti arī mazāki: piemineklis O. Kalpakam Visagala kapos (1927. g., granīts, att.); piemineklis Andrejam Pumpuram Lielajos kapos Rīgā (1929. g., šūnakmens); ciļņi 6. Rīgas pulka kritušo kaŗavīru piemineklim Sudrabkalniņā (1937. g., granīts)³ u. c. Gan bronzā, gan akmenī Zāle veidojis figurālus ciļņus, kā arī dažus portretus: Raiņa un Daces Akmentiņas krūšu tēlus (bronzā, 1927. un 1931. g.); valsts prezidenta K. Ulmaņa krūšu tēla projektu Latvijas Universitātei.

193. K. Zāle, *Mirstošais jātnieks* pa labi no Brāļu kapu ieejas vārtiem

194. K. Zāle, *Mirstošais jātnieks* pa kreisi no Brāļu kapu ieejas vārtiem

192. K. Zāle, *Senlatvju jātnieku grupa* pie Brāļu kapu ieejas vārtiem

1937. g. mākslinieks saslima un kādu laiku ārstējās Šveices sanatorijās. 1940. g. notikušajā padomju varas okupācijā sirgstošajam meistaram bija jāzaudē darbs Mākslas akadēmijā. Viņam tolaik klājās grūti. Vācu okupācijas laikā viņš savu amatu atguva. Dzīvodams Atvasītēs — Inčukalna tuvumā, veica dažus figūrālus sīkplastikas veidojumus un metus. Mīra 1942. g. 19. februārī un apbedīts Rīgas Brāļu kapos.

Pietiek salīdzināt komunistiskās revolūcijas laikā veidoto Garibaldi krūšu tēlu ar Berlīnē veikto *Dejotāju*, lai redzētu lielo lūzumu mākslinieka ievirzē. *Garibaldi* (att.) ar togas krokām pāri plecam ir vēl akadēmiskās skolas atbalsojums. *Dejotājā* (att.) viss organiski dzīvais pārvērties masīvos ģeometriskos veidos. Zāles turpmākā attīstība notiek monumentālās tēl-

195. K. Zāle, *Mātes Latvijas* tēls ar kritušajiem brāļiem. Lejā heraldisks senā kareivja tēls (Zemgale)

196. K. Zāle, heraldisks senlatvju kareivja tēls (Kurzeme, fragments) Brāļu kapos Rīgā

197. K. Zāle, *Kritušie brāļi*, fragments, Brāļu kapos Rīgā

niecības laukā. Komponējot liela stila ansambļus, skulptūra tajos saistās un sadarbojas ar arhitektūras uzbūvēm. Mākslinieka rosīgā fantāzija rada vai iztulko varonīgus un diženus teiksmu tēlus, kas kā dzīvīgi simboli izteic liela vēriena pieminekļos vispārējas un nacionālas idejas un centienus. Tādi veidoli, piemēram, ir *Māte Latvija*, *Kritušie brāļi*, *Važu rāvēji*, *Lāčplēsis*, *Vaidelotis*, ietveŗot mums tuvas gara vērtības, morālus spēkus. Tos sastopam Rīgā Brāļu kapos, kritušo cīnītāju atdusas vietā; tos vērojam Brīvības pieminekli, kas vēsti gadu simteņiem ilgu tautas centienu piepildījumu.

Brāļu kapu izbūvei pamatus lika dārzu arhitekts A. Zeidaks (1874–1964), veicdams vispārējo telpas sadalījumu un apstādījumu izkārtojumu (att.). Pēc 1923. g. sacensības Brāļu kapu komiteja pieņēma K. Zāles metu kapu tālākai plastiskai un arhitektoniskai izbūvei, to darbu norisē pārveidojot un pārkārtojot (att.). Izbūves pamatdoma: saistīt kopējā telpas izveidojumā augu valsts, celtniecības un tēlniecības veidus trejdaļīgā ritmā: galvenā ieejā ar vārtiem un gatvi uz paaugstināto vidusdaļu ar uguns altāri augšējās platformas vidū; no tās veļas skats un sānu kustība uz zemāko – lejas daļu ar kritušo varoņu kapiem un *Mātes Latvijas* monumentālo tēlu noslēgumā, kas liepu gatves plašajā perspektīvā jau skatāms iztālēm vārtos. Vidējās ass gaņšums no galvenajiem ieejas vārtiem līdz Latvijas tēlam ir 457 m. Ar Brāļu kapiem radīts vienreizējs piemineklis laikmeta mākslā, kurā mākslinieciskais un idejiskais sastāvs nacionāli nozīmīgo paceļ cilvēcisko vērtību pārļaičīgajā mirdzumā. Tā ir mūsu tautas svētnīca, iegrimusi latviešu veļu valsts noslēpumainajā klusumā, cildinot aizmūža mierā iegrimušo varoņu piemiņu. Atsacījies no agrākām abstraktajām formām, tēlnieks risina sadarbībā ar celtniekiem arhitektoniski saistītas un cilņveidīgi sacerētas figūrālās skulptūras uzdevumus laikmetīgā izjūtā. Tā vēsti varonības kluso diženumu un varonības traģiku arhitektoniskās tēlniecības valodā, veļu valsts noskaņā.

No veļu valsts nākušas senseno jātnieku grupas kapu gaņo ieejas vārtu abās pusēs (grupu augstums 3,3 m uz 2 m augstas pakājes, vārtu augstums 10 m, gaņšums 32 m). Vienā grupā ar paceltiem, otrā ar nolaistiem karogiem, bijīgi noliektām viru un zirgu galvām godināti tagadnes cīņās kritušie, tādējādi bijušo vienojot ar nesenu notikušo (att.). Vidusdaļā pie masīviem sānu kubiem sastopam simmetriskas *Mirstošo jātnieku grupas*⁴ (tēlu augstums 3,6 m, pamatnes – 2 m). Skaistākā ir no ieejas pa labi. Abas rāda vienkāršotos veidos nāves agoniju līmošā jātniekā un dzīvības impulsa pēdējo, spītīgo pretestību zirgu ritmiski noliektajās galvās un sparīgi izstieptajās kājās, organiskos veidus iekļaujot sienas iestingumā. Paaugstinātajā vidus-

198. K. Zāle, *Latviešu strēlnieku gājiens*
Brīvības pieminekļa apakšējā daļa

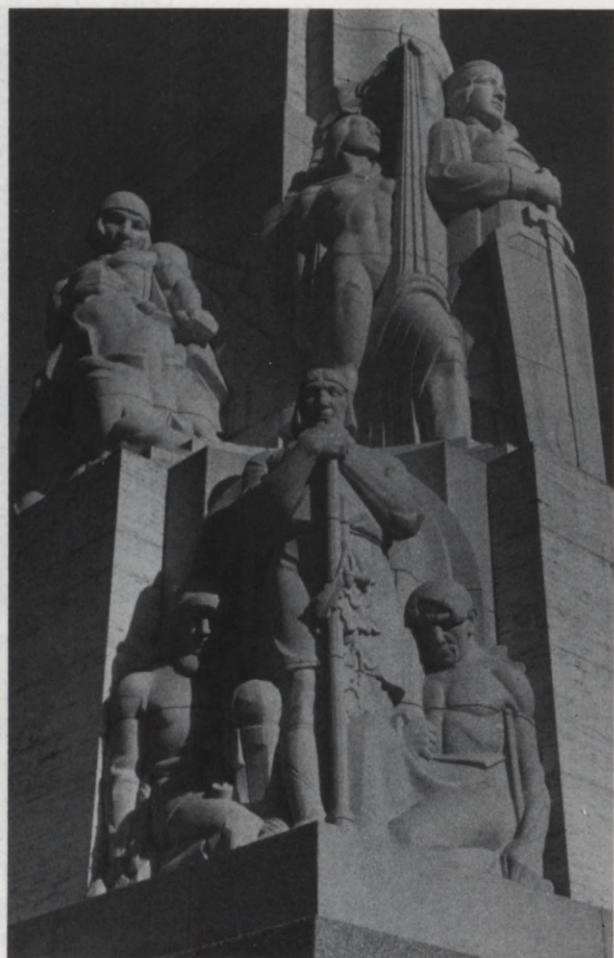
200. K. Zāle, Brīvības piemineklis
sānskatā no Basteja kalna puses.
Apakšējā joslā: vidū 1905. gads, pa
kreisi *Gara darbinieki*, pa labi – *Darbs*.
Augšā vidū – *Lāčplēsis*, pa kreisi – *Važu
rāvēji*, pa labi – *Latvija ar jauniešiem*

199. K. Zāle, *Brīvības tēls* ar trim
zvaigznēm Brīvības pieminekļa virsotnē

daļā paceļas altāris ar mūžīgo uguni. Pats cildenākais un visā mūsu mākslas attīstībā nozīmīgākais veidols ir *Māte Latvija*, kas vainago pie viņas kājām gulušos kritušos brāļus (tēla augstums 10 m, uz 9 m augstas sienas pakājes). Arhaiskā svinīgumā un diženumā un reizē klusā pazemīgumā virs mūra sienas pret debesu zilgmi paceļas brīnišķīgā intucijā radītais tēls, kas kļuvis par dziļu tautas un cilvēciņas simbolu. Kā aizmūžu mierā iegrimuši un tomēr garā iekšēji modri ir heraldiskie senie kareivji, personificējot Latvijas četrus novadus – Kurzemi, Zemgali, Vidzemi un Latgali. Noslēdzējas sienas vidusdaļas augšējā joslā heraldiski senlatviešu kareivji tur šķēpus un vairogus ar izkaltiem 59 Latvijas pilsētu ģerboņiem. Traģisku iegrimšanu veļu valsts aizmūža klusumā sānu sienu augšmales cilņos ar trīsstūrīgu formu iezīmē robežas, aiz kuŗām pavīd kā divainā ēnu rakstā bijušo cīnītāju stāvi. Arī še redzama varonības interpretācija latviešu mākslinieka skatījumā. No atsevišķiem skulptūrāliem veidojumiem atzīmēsīm *Kritušo brāļu* cilni, kapu idejas brīnišķo vēstītāju.

Pārkausēdams dienvidslavu tēlnieka I. Meštoviča, vācu tēlnieku H. Lēderera, Fr. Mecnera (Metzner) un E. Barlacha, kā arī franču meistara A. Burdela (Bourdelle) mākslā gūtos ierosinājumus, latviešu monumentālists Zāle izveido savu īpato stilu laikmetam un mūsu izjūtai tuvā valodā, līdz ar to darīdams bagātāku mūsu tēlniecības tradīciju. Viņš saista organiski apaļotās un kristalliski plakņotās formas. Saskaņojoties ar savu arhitektonisko ietvaru, grupu sacere ir simmetriskā, ritmiskā ar ornamentālo ģeometrisko vērtību uzsvēršanu archaizētās formās. Veļu valsts mistēriju klusumā, veidolu mierā ieaužas jūtu smeldze un irracionālo noskaņu vara. Še sastopam arī mūsu tēlniecībai dažkārt raksturīgo „apslēpto jeb simbolisko konstrukciju“, kas manis iztirzāta citur.⁵ Te Zāle uzrāda ko kopīgu ar Zaļkalnu. Tomēr abi meistari ir atšķirīgi. Zaļkalna veidolu monumentālitate ir liriski intima, sievišķīga. Zāles – vīrišķīgi tvarīgāka, patosa iekrāsota. Tā arī aizsātkto Strēlnieku vārtu cilnī ar diviem strēlniekiem – kritušo un cīnītāju – jūtāmā Burdela ietekmē.

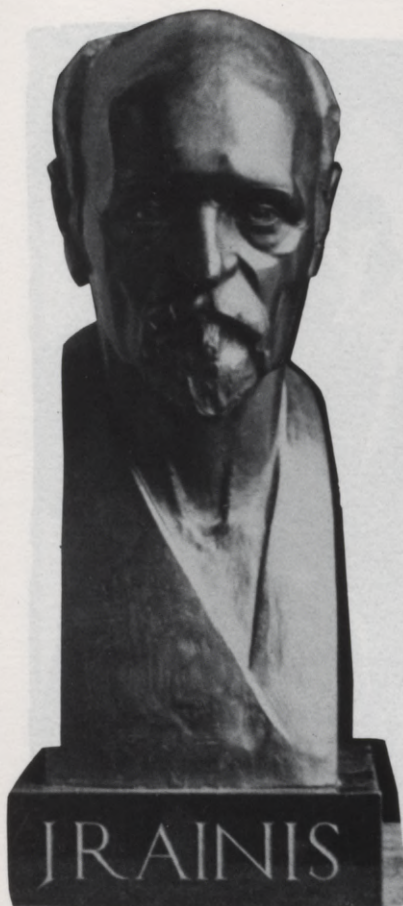

Uz liellaukumainu un šķautnainu veidojumu Zāli pamudināja arī paša materiāla — Allažu šūnakmens — irdenais blīvums.⁶

Otrā lielajā pieminekli Zāle saista romantiskos simbolus un mītus statuāros veidojumos ar īstenības ainām travertīna ciļņos (*1905. gads, Dziesmu svētku gājiens, Cīņas ar bermontiešiem uz Vecā dzelzs tilta, Latviešu strēlnieku gājiens*, att.). Šis monumentālais veidojums iekļāva agrākā Pēterā I pieminekļa postamentu. Brīvības pieminekli Zāle pāriet no arhaizējoša stila uz akadēmiski klasisko tradīciju, vietumis ar vieglu barokālu ieskaņu, taču visās grupu kompozīcijās ar figūrālu trejskani ievērojot simetriju un vertikālās ass stabilitāti. Sadarbodamies ar arhitektu E. Štālbergu, kas darinājis Brīvības pieminekļa arhitektonisko izveidojumu, Zāle apliecina savas saceres bagātību un spēju ritmiskā grupu kompozīcijā radīt plašus formālus un idejiskus ansambļus. Viņš paplašina ainojumu repertuāru ar mītiskām un allegoriskām temām. Virs sarkanā granīta platformas šai 41 m augstajā uzbūvē, ko slaida obeliska virsotnē vaiņago bronzā kaltais *Brīvības* tēls ar trim zvaigznēm augstu paceltās rokās (att.), — uz augšu sašaurinoties, paceļas cits virs cita trīs kubi. Vidējā kuba stūru nišās novietoti sarkangranītā cirstie figūru trejskaņi: darba, militārā spēka, ģimenes un gara dzīves allegorijas. Nākamajā stāvā, jau lielākā mērogā,

201. K. Zāle, Brīvības piemineklis no Brīvības bulvāra puses: *Važu rāvēju* grupa

202. K. Zāle, Brīvības pieminekļa tēlu grupas

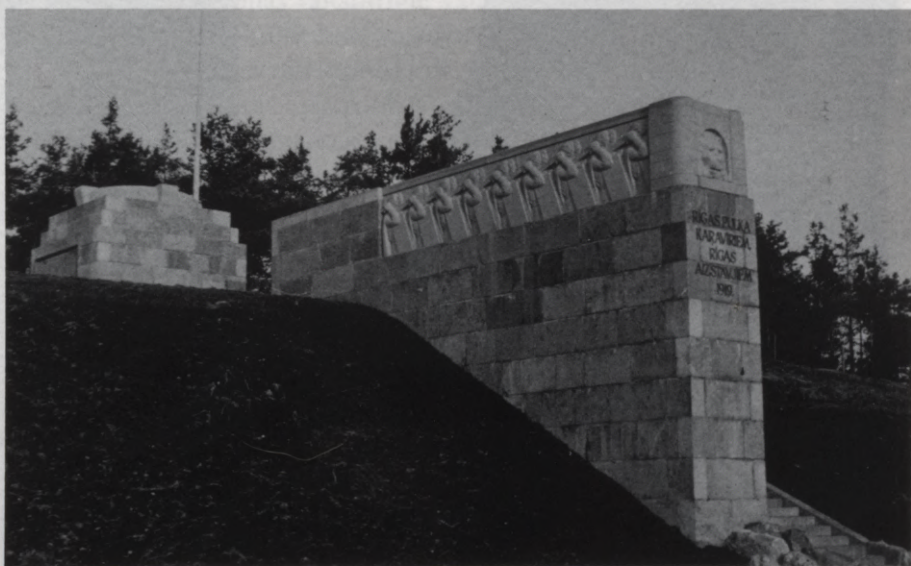
206. K. Zāle, mets Sudrabkalniņa pieminēkļa cilnim

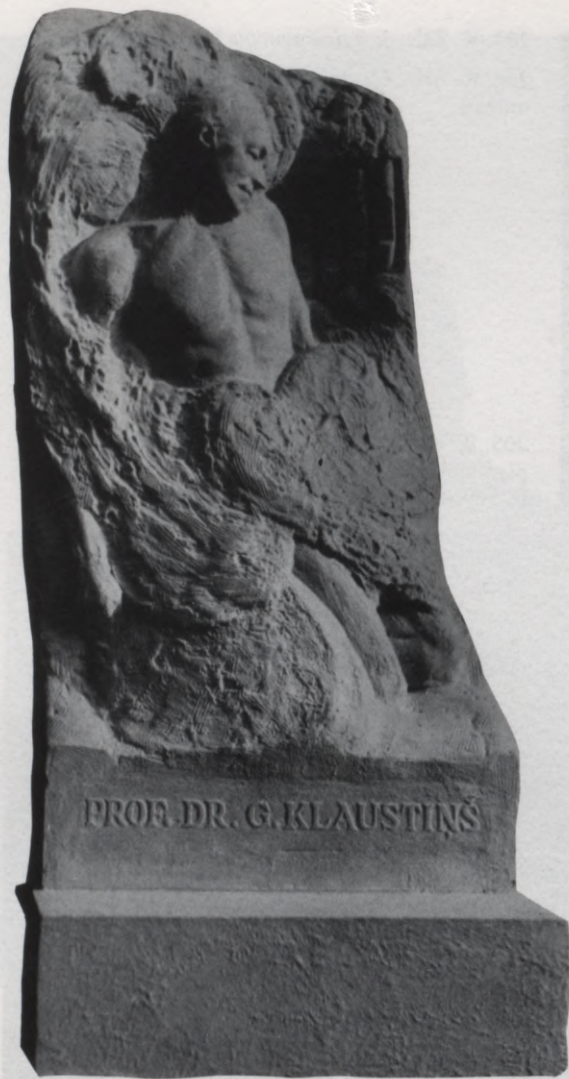

203. K. Zāle, *J. Raiņa ģimētne* Nacionālajā teātrī

204. K. Zāle, *Uz cīņu*, cilnis Latvijas Valsts mākslas mūzejā

205. K. Zāle, Rīgas pulka kritušo cinitāju pieminēklis Sudrabkalniņā pie Rīgas. Arhitekts E. Štālbergs

207. K. Zāle, kapa pieminekļa mets
prof. Dr. G. Klaustiņam

208. K. Zāle, mets kapa piemineklim

redzami ap pelēki zilām Nīstades granīta kubu sienām: *Latvija*, viena no skaistākajām grupām — *Važu rāvēji, Lāčplēsis, Vaidelotis ar jaunieti*. No šo tēlu viļņainajām līnijām spēcīgā vertikālā trauksmē paceļas gaišs 19 m augsts obelisks ar jau pieminēto 9 m augsto sievietes bronzas stāvu noslēgumā. To metallā kaldinājuši Jānis Zibens (1909–1967) un Arnolds Naika (1908–1991), abi mācījušies vaŗa kaluma tehniku pie zviedru meistara R. Mīrsmēdena.

Dažāda un bagātais ainojums ap arhitektonisko kodolu gan modina aplūkotāja interesi, tomēr sniedz tēlu sablīvējuma iespaidu. Visumā — piemineklis veido centru plašai telpas apkārtnē, to pārvaldot. Daŗādu krāsu materiāla lietošana rada gleznainu dzīvumu un sadala pieminekli joslās. Tiecoties uz akadēmiskas klasiskās tradīcijas risinājumu, Zāle grib līdzsvarot organisko veidolu patstāvīgo dzīvi ar arhitektoniskās saistības nepieciešamību. Veicot šo sareŗģīto uzdevumu, dažviet iezogas arī nosacīti formu risinājumi. Brāļu kapi ir šai ziņā īpatāki un viengabalaināki.⁷ Kopumā, kā to liecina kāds no Zāles bijušajiem audzēkņiem: „Kārlis Zāle

bija dedzīgs monumentālās tēlniecības aizstāvis. Nezinu nevienu tēlnieku, kuŗš tik kaislīgi būtu aizrāvis tieši ar šo tēlniecības veidu, propagandējis to, skaidrojis saviem audzēkņiem skulptūrālā ansambļa nozīmi. Arī paša meistara mūža darbs bija saistīts ar monumentālo tēlniecību. Vēl joprojām mūsu mākslā nepārspēts paliek tēlnieciski vērienīgais Rīgas Brāļu kapu ansamblis.“ (R. Alders)⁸ Līdzīgi, patstāvības gadu mentālītātes atblāzmā izteikti vērtējumi un spriedumi par Brīvības pieminekļa ainojumu un struktūru mums šodien (1988) jāpārbauda. Sākoties kādai jaunai, kaut vēl neskaidrai pēcmodernisma kustībai un Baltijas apspiesto tautu atmodai, it īpaši jaunajā paaudzē, Brīvības pieminekļa tēli un tajos vēstītās idejas top dzīvi un aktuāli. Brāļu kapi un Brīvības pieminekļi Rīgā pastāv kā īsti tautas pieminekļi, svētumi, ap kuŗiem vienoti pulcējas tūkstoši.

Zāles darinātās ģimenes (J. Raiņa, D. Akmentiņas, K. Ulmaņa krūšutēli) drīzāk liecina, ka tās nav tēlnieka galvenais uzdevums, lai gan tajās iejutīgi tvērti personas raksturīgie vaibsti (att.). Viņa Garibaldi ir pieminekli diženots varoņtēls. Nav vajadzības organisko un kristallisko veidolu pretstatos Berlīnē arhitektoniski darināto *Galvu* ietilpināt portretu kategorijā. Daudz liriskas apgarotības ir dažos nelielos kapa pieminekļos, kā arī galvas studijās; romantiska savīļnotība gleznieciski tvērtā bronzas cilnī

209. K. Zāle, *Galva*, cilnis

210. K. Zāle, *Zvejnieks*, 1939

211. K. Zāle, *Tēlnieks (Akmeņkalis)*, mets

212. K. Zāle, *Zvejnieks*, mets

Uz cīņu (LVMM), arī pieminēkla meta cilnī ar stūrmani pie stūres rata grimstošā kuģī (att.). Īpats kustības ritms, kas kā elektrisks strāvojums pāriet no stāva uz stāvu, ir stilizētā kareivju cilnī 6. Rīgas pulka kritušo cīnītāju pieminēkli Sudrabkalniņā pie Rīgas (att.). Tā Zāle ir heroiskā romantisma paudējs arhitektoniski saistītā tēlniecībā gan arhaizētu un vietumis ģeometrizētu formu ansambļos, gan klasiskās tradīcijas ideālizācijā, gan dažreiz (kāda galvā vai cilnī) gleznieciskās impresijas apdarē (piemēram, galvas studijā, 1937, att.). Nevien kustībā, bet arī klusuma un miera noskaņā ievērojamais tēlnieks iekļauj garīgu modribu un ekspre-sīvitāti.

Sava mūža beidzamos gados Zāle stipri attālinājās no jaunības gadu modernisma centieniem un sāka aizvien augstāk vērtēt akadēmisko mākslu, kā arī pietuvoties sadzīves žanra reālismam. To jau rāda granīta cilnis *Zvejnieks* (1939. g., dāvināts Malmes mākslas mūzejam, att.), bet vēl vai-

rāk pašos pēdējos veikumos – darba tēlojumos statuetēs: *Akmeņkalis*, *Zvejnieks* (att.) u. c. Šais metos cilvēku stāvi zaudējuši savu masivitāti, kļūdami slaidāki, izstīdējuši. Smagā slimība un nāve pārtrauca meistara meklējumus citā ievirzē, to starpā pieminekļa metu deportētiem un vajātiem Latvijas iedzīvotājiem. – Efektīga aizsardzība pret vajātājiem padomju 1940/1941. gada okupācijā bija meti ar laikmetīga reālisma motīviem (*Stalīna krūšutēls*, *Stalīns – Sarkanarmijas vadonis*, utt.). Zālem draudēja viņa Inčukalna mītnes un darbnīcas atsavināšana.

¹ Noskaidrojis arch. V. Apsītis. To gan, 1938. g. rakstot Zāles monografiju, tika minējusi tēlnieka māsa. Taču Zāle tolaik atradās sanatorijā Šveicē, un, lai nekavētos grāmatas iznākšana, nosprieda palikt pie jau pieņemtās dzimšanas vietas – Kursiņu pagasta.

² J. Siliņš, „Brīvības pieminekļa sacensību vēsture“, *SM*, 1936/4.

³ Runa ir par šiem pieminekļiem Latvijas brīvvalsts posmā, ne par to tagadējo stāvokli, piemēram, pārveidotajiem Lielajiem kapiem Rīgā un bojāto pieminekli Sudrabkalniņā.

⁴ Arhitekts A. Birzenieks un, viņam sekodami, V. Apsītis u. c. pilnīgi patvarīgi paša tēlnieka noteikto grupas nosaukumu *Mirstošais jātnieks* pārvērtuši *Ievainotā jātniekā*. Viņi tādējādi nav isti sapratuši lielo starpību starp ievainotu un mirstošu cīnītāju, kādu nāves agonijā iegrimstot gribējis latviskā veļu valstī rādīt Kārlis Zāle. Mākslinieks arī šē risina varoņu nāves mistēriju, tēlojot to arī citās grupās, kā arī zināmā un nezināmā kareivja maskās.

⁵ J. Siliņš, „Latviešu jaunā tēlniecība“, *SM*, 1936/2.

⁶ J. Siliņš, „Brāļu kapi Rīgā“, *SM*, 1937/1; *Brāļu kapi*, Rīgā 1935. – Tēlnieks R. Alders savā dzīves stāstā (*Viena mūža par maz*, Rīgā 1979) aplami apgalvo, ka 1930-to gadu sākumā notikuši Brāļu kapu celšanas darbi. Šajos gados notika Brīvības pieminekļa celšana (1931–1935). K. Rončevskis nebija Brāļu kapu komitejā, bet gan Brīvības pieminekļa celšanas tehniskajā komitejā.

⁷ Sk.: J. Siliņš, *Brīvības piemineklis*, Rīgā 1931, 1935.

⁸ R. Alders, L. Dzeguze, *Viena mūža par maz*.

Literatūra un avoti

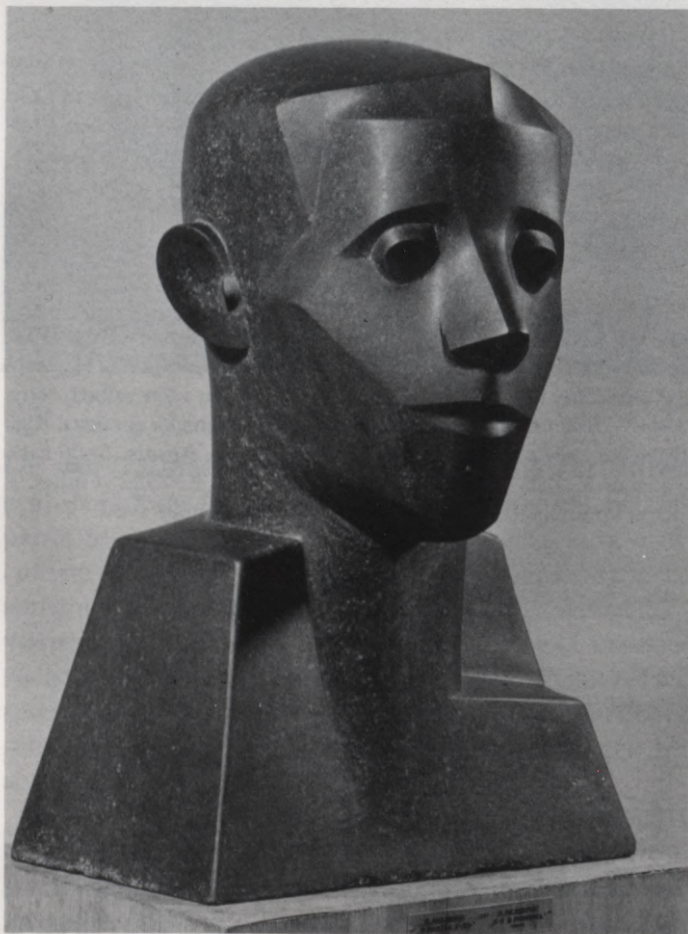
Brīvības pieminekļa gada grāmata, Rīgā 1931–1936. – J. Siliņš, *Brāļu kapi*, Rīgā 1935; *Brīvības piemineklis*, Rīgā 1935; „Brīvības pieminekļa sacensību vēsture“, *SM*, 1936/4; „Brāļu kapi Rīgā“, *SM*, 1937/1; *Kārlis Zāle*, Rīgā 1938; *Kārlis Zāle* (latviešu un vācu valodā, serija *Latviešu māksla*), Rīgā 1944. – *Brāļu kapi*, attēlu sakopojums, A. Birzenieka apraksts, Rīgā 1959. – R. Alders, L. Dzeguze, *Viena mūža par maz*, Rīgā 1979. – V. Apsītis, *Brāļu kapi*, Rīgā 1982. – Autora sarunas ar K. Zāli. L. Liberta sniegtā informācija. K. Zāles vēstules. – Izstāžu katalogi, Brāļu kapu komitejas sēžu protokoli un citi dokumentāri avoti.

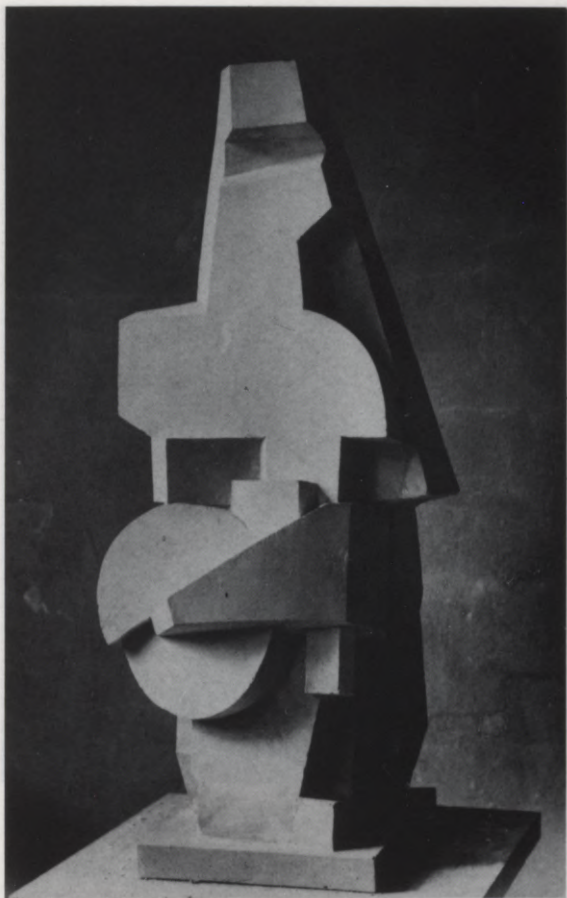
Emīls Melderis

Emīls Melderis (1889–1975), Zāles laika biedrs, savas darbības pirmajā posmā (1921–1933) sniedzis savus īpatākos skulptūrālos sasniegumus. Ģeometrīzētos galvu un figūrālos veidojumos viņš pasvītro akmens masu smagumu šķautņoto un apaļoto formu kombinācijās. Vielas smagums stereometrīskos apveidos vēsti kādu pirmatnēju spēku. Visam gaistošajam dzīvē, aizslīdošām gaviļu, izmisuma, prieku un sāpju acumīrkļīgām izjūtām tur nav vietas. Nejaušo un pārejošo Melderis pārvērs ilgstošā un būtiskā veidā, garīgas eksīstences simbolā. Viņa izpratnei šais centīenos ir tuva seno austrumu, pat neolīta skulptūra. Tālākos gados (30-to gadu beigās) Melderis pievērsās ekspresīvam reālīmam un gleznīcīskam virsas

213. E. Melderis, *Pāvīla Rozīša ģīmetne*

214. E. Melderis, pieminēklis Atbrīvošanas kaņā kīrušajiem Valkā

215. E. Melderis, *Vērpēja*

216. E. Melderis, *Rijnieka piederumi*

traktējumam, kas vērojams arī padomju varas posmā, sākumā māksliniekam piemērojoties reglamentētās mākslas apstākļiem.

E. Melderis (Millers) dzimis 1889. g. 27. maijā Rencēnu pagasta Spelģos, Ziemeļvidzemē. Viņa attīstībai svarīga Valmieras Pilsētas skola, kur zīmēšanu mācīja savdabis Teodors Ūders. Ūders savu audzēkni ierosina pievērsties mākslai. Melderis atnāk uz Rīgu, kur kādu laiku mācās savā laikā populārajā Blūma zīmēšanas skolā. Apguvis tur pirmos pamatus, jauniešs dodas uz Pēterburgu un iestājas Štiglica Centrālajā zīmēšanas skolā. Skolu beidz 1915. g. Šai laikā viņš iepazīst tēlnieku T. Zaļkalna un A. Matvejeva mākslu. Kaŗš, kaŗa kalpības un revolūcijas gadi, Brīvības cīņas un patstāvīgās Latvijas valsts nodibināšanās ierauj jauno mākslinieku notikumu un pārvērtību mutulī. Šis pārvērtības risinās arī jauno mākslinieku meklējumos un laikmetīgās izteiksmes izpratnē. Smeldams cita starpā ierosmi Zaļkalna modernajos centienos, Melderis uzsāk savas gaitas. Raksturīga ir viņa pievēŗšanās materiāla māksliniecisko iespēju izpratnei. Melderim tuvs cietais un smagais granīts. Tas lēni apstrādājams, bez liekas steigas un iestigšanas naturalistiskos sikumos. Viņš apstrādā ar rūpību un iedziļināšanos vielas dabā pelēko un sarkano granītu, meklēdams slīpētās gludās virsas efektus. Tas raksturīgs, piemēram, vienam no Meldeŗa izcilākajiem darbiem — dzejnieka *Pāvila Roziŗa ģimētnēi* (1921, LVMM, att.). Ir interesanti, kā ģeometrisko formu sadarā tēlnieks prot ietvert kalsnējās,

217. E. Melderis, *Sievietes portrets*

218. E. Melderis, *Sievietes galva*

iegarenās galvas portretisko līdzību un garīgo raksturojumu: modru, koncentrētu intelektuāļa iekšējo dzīvi. Tai pašā laikā tēlnieku nodarbinājis vienkāršotu plastisku masu līdzsvars. Apakšdaļas prizmu šķeļ kakla cilindrs, bet uz tā kā šķautņota ola paceļas galva. Apaļoto un stūraino elementu mijā izveidotas galvas schēmatizētās formas. Te zemās pieres stingrais apaļojums, ķīļveida deguns, vaigu šķautnes un nošķeltie koni acu vietā. Organiskie veidi pārtransponēti plastiskā vispārinājumā. „Melderis mīl spēcīgo, izteiksmīgo un dīvaino ... savu tēlniecisko ciļņu, plakņu un dobumu salikumos“ (E. Brastiņš). Mākslinieciska inteliģence, spēja cita ierosmēs iegūto pārvērst savā personīgajā īpašumā jūtami izmanāmas šajā un dažos citos veikumos.

Ap šo laiku veikts arī pieminēkļu skulptūras uzdevums: 1922. g. atklātais Valkas pieminēklis Atbrīvošanas kaņā kritušajiem. Tā pamatni – divus kubus vaiņago Lāčplēša metaforisks tēls. Stāva apakšdaļa kā čaulā ietverta asi šķautņotā prizmā. No tās izvirzās vairogs. Schēmatiski attēlotas rokas, tērpa pārlaidums un plakani veidotā galva ar bruņu cepuri. Šis archaizēto formu stils ir tuva rada akmens sievietēm uz stepju kurganiem.

Kādu laiku šajās savdabīgi pasāktajās takās iespraužas parīziskais kubisms. Līdz ar dažiem citiem Rīgas Mākslinieku grupas locekļiem E. Melderis šim strāvotumam nomaksā meslus, pietuvodamies formām, kam nerūp īstenības priekšmetiskā uztvere. 1924. g. rīkotajā Rīgas Mākslinieku grupas skatē redzama kubistiski darinātā *Vērpēja* (1923), kas komponēta Ž. Lipšicam (Jaques Lipchitz, 1891–1973) radniecīgā ciļņu traktējumā. Līdzīgas tendences plakņu, šķautņu un virsmas apdares sadarā vērojamas 20-to gadu vidū veidotajos konstruktīvos ciļņos: *Rijnieka piederumi*

(bronzā atliets 1969. g., att.). Pēc šis kubistiskā epizoda Melderis atkal atgriežas uz agrāk pasāktā ceļa. 1927. g. izkalta sfairiskās formās iekļautā *Sievietes galva (portrets)*, apaļotībai kontrastējot ar asajām šķautnēm (att.). Tā ir it kā moderna paralele Rodēna sievietes galvai (*Doma*). Smagie pusvērtie acu plaksti, maiguma apvalks sejas vaibstos vēstī kādu kontemplatīvu, sapņainu mieru. Apgarotā seja cieši iekļauta ģeometrizēto matu un pakājes masās, saliedējot dzīvo un nedzīvo vienā blokā. Šo darbu godalgoja Kultūras fonds.

Līdzīgi dažiem viņa laika biedriem, E. Meldeņa mākslā sadužas divi

219. E. Melderis, *Sēdošais zēns (Puika)*

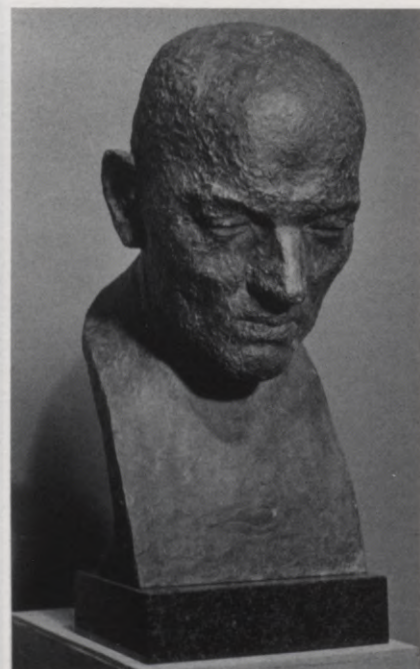
polāri pretējas pasaules: dzīvā, organiskā un ģeometriskā, kristalliskā. Tēlnieks mēģina kādā archaiskā, „ēģiptisko“ garīgo formu valodā iekļaut īstenības zīmes un dvēselisko izteiksmi. Lielāku nosvēršanos uz individuālo un konkrēto rāda tādi veidojumi kā *Sievietes galva* (ap 1924/1925, bronza 1969, att.) un ap divdesmito gadu beigām darinātā skolotājas A. Dravnieces ģimēne (bronza). Atgriešanās pie ģeometriskā un uzbūves pamatformu iekļāvums ciešā apaļotā un plakņainā virsā, sasaucoties ar Zaļkalnu, ir kompaktajā *Sēdošajā zēnā* (*Puika*, granīts, 1933), izmantojot antikajā mākslā sastopamo motīvu. Arī šie cilvēka miesas formas ietvertas cietā čaulā un definētas ar stereometriskiem elementāriem veidiem (lodes, prizmas, kubiskas un cilindriskas formas). Kāja ar trim pirkstiem liek atcerēties kubismu; tas, kā, piemēram, arī šaurie pleci, rāda, ka māksliniekam rūp tīri tektoniski, ne anatomiskā tēlojuma uzdevumi. Ar šo darbu izbeidzas ģeometriskais posms Meldeņa skulptūrā. Ap 30-to gadu vidu sākas pietuvošanās īstenības parādībām. Tas vērojams portretu galvās: *Vecā vīra galva* (1935) un *Mākslinieka sievas ģimēne* (1937, att.). Tajās, kā arī dažās citās, vērojamas Depio (Charles Despiau, 1874–1946) ieskaņas. No skulptūrāli cietās, akmeņainās formas ir notikusi pāreja uz plastiski mīkstu, grumbuļainu virsas apdari, apsūbējušā bronza iecerētu. Sievietes galvā smagie plakstiņi ir atvērušies ārpusai. Miesas formas ir vienkāršotas, mati vēl kā plāna sega aplāj galvu, taču organismā izjūtama pamodusies dvēseliska dzīve: šis aizmurētais smaids, domīgi klusā noskaņa un maigums, kas slēpjas aiz parādības nopietnuma. Tai pašā posmā veidotas arī vairākas citas ģimētnes. Minēsim *Emīla Dārziņa krūšu tēlu* (1924, att.), skolotājas A. Dravnieces (1920-to gadu beigās) un dabzinātnieka Ed. Jansona (1939, att.) portretus.

Figūrālajos veidojumos jau tīri tematiski izpaužas šī reālistiskā pieeja veidojumam: darba norišu tēlojumi satupušos *Akmeņu cēlējos* un stabi-

220. E. Melderis, *Mākslinieka sievas portrets*

221. E. Melderis, *Emīla Dārziņa krūšutēls*

222. E. Melderis, *Skolotāja Ed. Jansona ģimēne*

223. E. Melderis, *Akmeņu lasītājs*

224. E. Melderis, *Strādnieks (Pie lokomobiles)*

lākajā *Linu sukātājā*, kā arī bronzā izveidotajā *Akmeņu lasītājā* (1936, Tukuma Mākslas muzejā). Šie darba vīri gan atsevišķā stāvā, gan divfigūru grupās (*Maisu cēlēji*, bronza, 1939) ir neveikli un masīvi: viņu izliekto augumu pūliņos ir kustības spars, bet paši viņi it kā saauguši ar zemi. Melderis necenšas anekdotiski, bet ekspresīvi reāli, gan statiskāki, gan dinamiskāki, nebidamies pat no groteskuma piegaršas, raksturot kā vēdera graizēs salikušu strādnieku (*Pie lokomobiles*, att.) un viņa darba skarbumu. (Šis strādnieka tēlojums radīja komisku pārpratumu angļu kritikā 1939. g.) To pasvītro arī raupjā gleznieciskā apdare audumos, tērpos un galvās; to pasvītro locekļu smagums un enerģisko siluetu arabeskas. Tāds pats ekspresijas skarbums, kopformas un locekļu masīvitate un galvas laktiņā ietvertā drūmi nopietnā seja ir kailajā sievietes stāvā *No pirts* (bronza, 1940, att.).

Šo ekspresīvi reālo ievirzi, tai pievienojot iztapšanu Staļina ēras prasībām, Melderis turpina Padomju Latvijas apstākļos. Pēckaŗa posma pirmajā gadu desmitā, pielāgojoties anekdotiska žanra uztverei, cieš plastiskās vērtības, „kas bija attīstījušās viņa iepriekšējā darbībā. Gandrīz visi šī perioda darbi ir veidojumā sadrumstaloti, siluetā izplūduši.“ (R. Lāce)

Gludi nostrādātajām konvencionālām statuetēm piemīt anekdotisks piemīlīgums. Tā, piemēram, *Jaunajam pionierim*. Tas saprotams, jo šie darbi pagatavoti ap 1950. gadu. Veikta virkne V. Ļeņina portretu bronžā (1955, 1957, 1965). „Ļeņina portreti Meldera interpretācijā risināti gan konstruktīvi un plastiski, gan arī kā žanriski uzdevumi“ (R. Lāce). No šī veida darinājumiem lietišķi reāli veidots krūšu tēls bronžā (1965). — Vairākārtīgi Meldēris kavējies pie P. Stučkas reprezentēšanas: krūšu tēlā (1960), piemiņas medaļās un bronzas pieminēkli Pils laukumā Rīgā. Stučkas stāvs masīvā formu traktējumā paceļas uz augstas pakājes teātrāli cēlā tautas tribūna pozā, sekojot tradicionālam valdnieku un vadoņu statuju paraugam (mets 1957, att.).

Raupjā veidojumā darināta pirmrindnieku virkne. Mikstās masās skarbi reāls parādās T. Zaļkalns Meldeņa veidotā ģimētnē (bronza, 1965). Jau visā stāvā, reizē vienkāršojot un gleznieciski uzirdinot formu, Zaļkalns nostatīts stingrā, pašapzinīgā pozē galvanizētā alumīnija portretā (1968, att.). It kā pārsteigts un reizē iekšēji apņēmies, viņš kaut ko vēro tālienē. Ekspresīvās figūras traktējums ir metveidīgs. Neizteiksmīgi vienuļa apdarījumā un personas raksturojumā ir O. Skulmes galva, cirsta

226. E. Meldēris, Pēteris Stučka pieminēklis

227. E. Meldēris, *Teodors Zaļkalns*

marmorā. Arī vaŗa kalumā (1969) darināto A. Austrīŗa galvu (1921) būs grūti pieskaitīt E. Meldeŗa labākajiem sasniegumiem. Toties izteismīga vienkārŗība piemīt portretu cilŗņiem: vecāku Jēkaba un Edas kapa piemi-neklīm (1938, galvanizētā aluminiŗā 1967), T. Ūdera (veidots 1945, bronzā un granitā darināts 1959) un U. Skulmes (1966) portretiem. E. Melderis darbojies arī grāmatu ilustrāciju jomā. Masīvās vienkārŗotās formās veikti trīs kolorēti zīmējumi A. Pumpura *Lāčplēsim* (att.); grafitā veikti zīmē-jumi bērnu pasaku grāmatai (*Zaķis ar lāci ceļ sev mājas*, 1941) un spalvas zīmējumā ilustrācijas A. Austrīŗa stāstiem (1944).

E. Melderis darbojies arī audzināŗanas laukā. Patstāvīgā Latvijā viņŗ strādāja par zīmēŗanas skolotāju pamatskolā un vadīja Rīgas Tautas augst-skolas tēlniecības studiju. Piedalījies Rīgas Mākslinieku grupas un Latvijas valsts rikotajās iekŗszemes un ārzemju izstādēs. Padomju pirmajā okupā-cijas laikā, Zālem zaudējot darbnīcas vadītāja vietu Mākslas akadēmijā, ŗo darbnīcu pārņēma E. Melderis un, atskaitot vācu okupācijas laiku, līdz savai nāvei bija akadēmijas paidagogs, 1957. g. iegūdam profesora titulu. Piedalījies daudzās LPSR izstādēs; 1969. g. personāla izstāde Rīgā. Guvis Latvijas PSR Tautas mākslinieka titulu. Miris Rīgā 1979. g. 29. aprīlī.

Literātūra un avoti

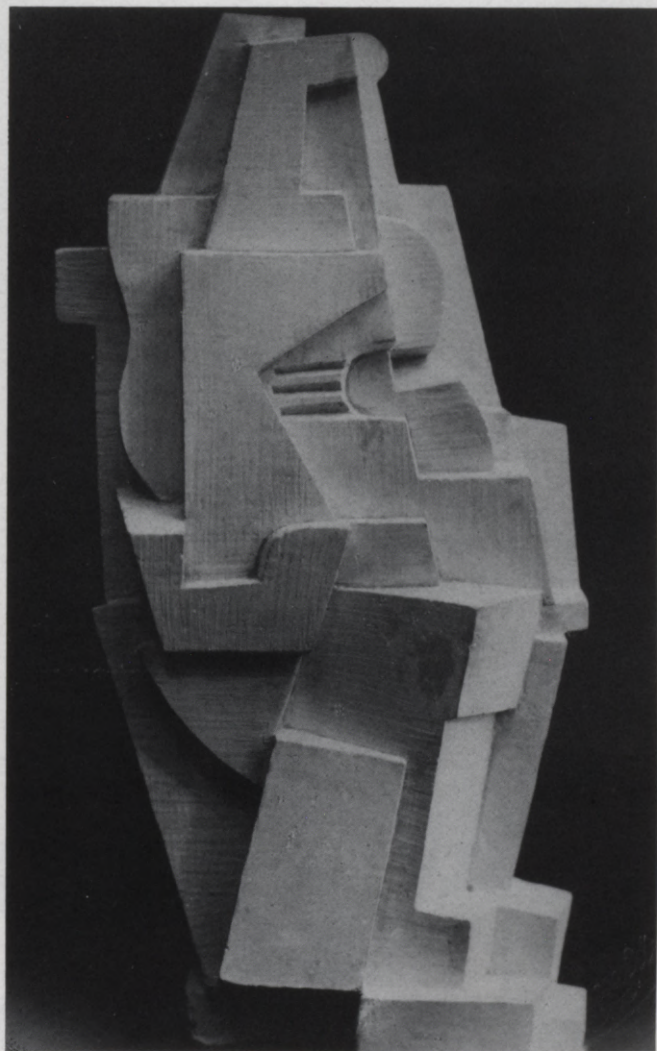
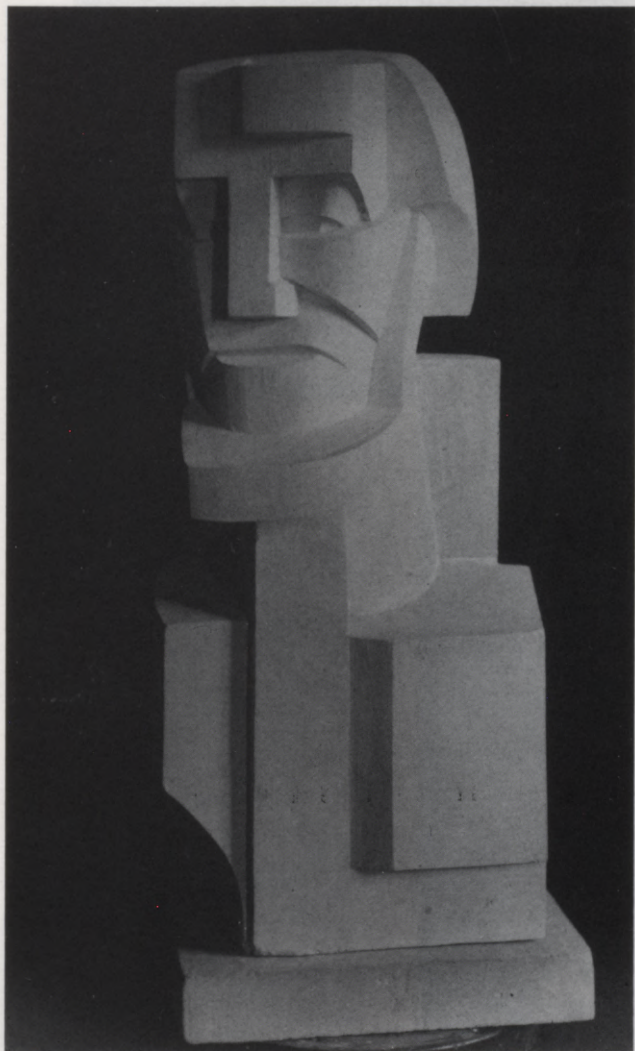
Jan Silinŗ, „Jubileinaja vystavka Riŗskoj grouppy chudoŗnikov“, *Segodnja Večerom*, 1930/63. — K. Baumanis, „Emilam Melderim 70 gadu“, *Māksla* 1959/1. — M. Ivanovs, „Māksli-nieks, meklētājs, audzinātājs“, *Literātūra un Māksla*, 1964. g. 24. maiŗā. — I. Straume, *Emīls Melderis*, Rīgā 1966; ievads E. Meldeŗa 80. dzimŗanas dienai veltītās izstādes katalogā, Rīgā 1969; „Emīls Melderis (27/V 1889—29/IV 1979)“, *Literātūra un Māksla*, 1979/21. — R. Lāce, „E. Melderis“, *Literātūra un Māksla*, 1969. g. 24. maiŗā. — Mākslinieka sniegtās ziņas. E. Brastiŗa un T. Zaļkalna sniegtā informācija.

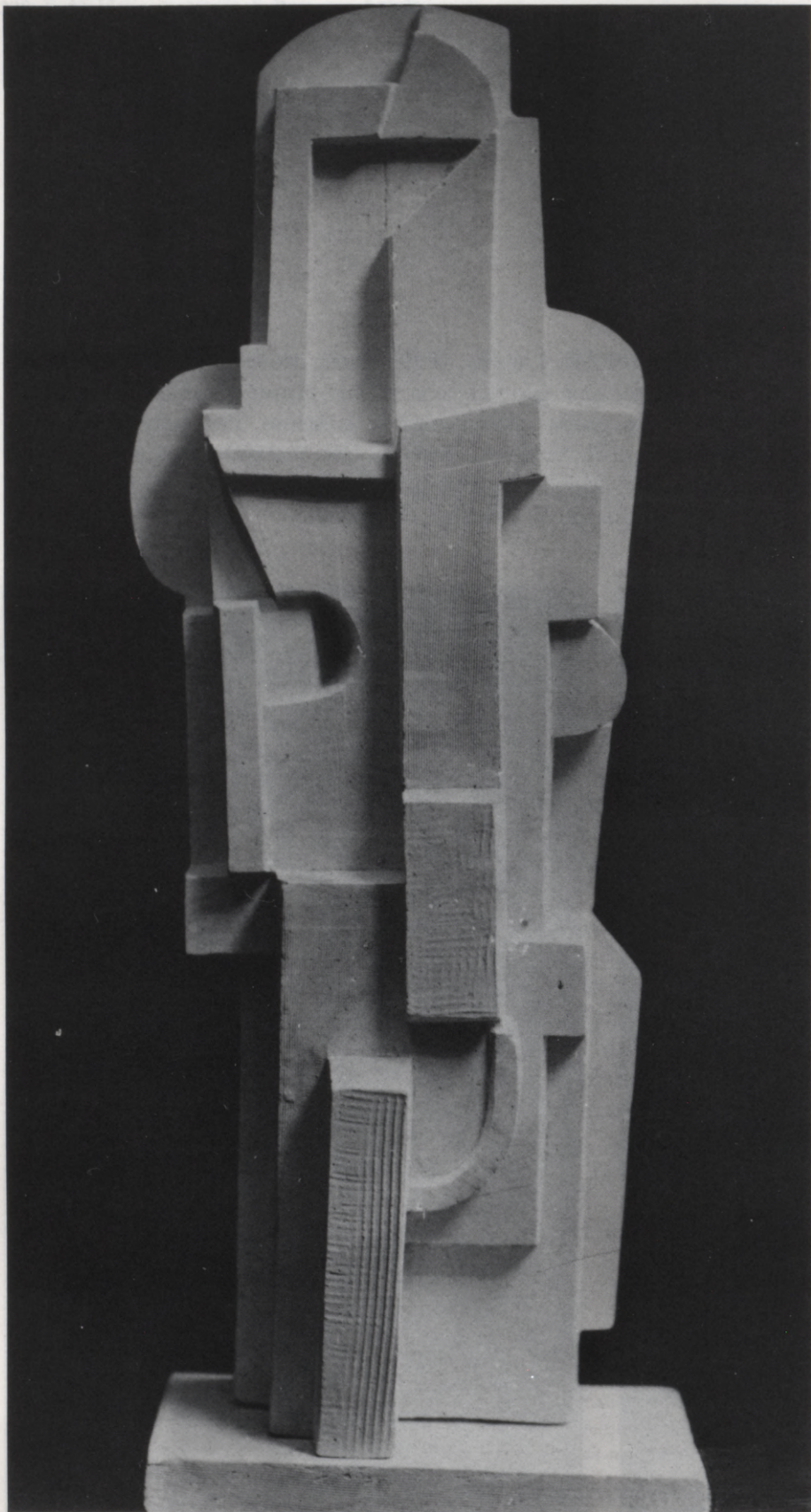
Marta Skulme

Marta Skulme (dz. Liepiņa, 1890–1962), moderno centienu ietekmē, savas darbības sākumā ģeometrizzēja veidus primitīvās mākslas garā. Arī viņu skāra Rīgas grupas aizraušānās ar kubismu. Pēc tam, pievēršoties īstenības veidiem, M. Skulme „pārveido dabu mākslas darbā, atmetot visu niecīgo un mazsvarīgo“ (E. Brastiņš). Šais centienos viņa guvusi kādu ierosmi T. Zaļkalna un E. Meldeņa tēlniecībā.

229. Marta Skulme, *Vectēvs*

230. Marta Skulme, *Sēdoša figūra*

231. Marta Skulme, *Sievietes tors*

233. Marta Skulme, *Meitenes galva*

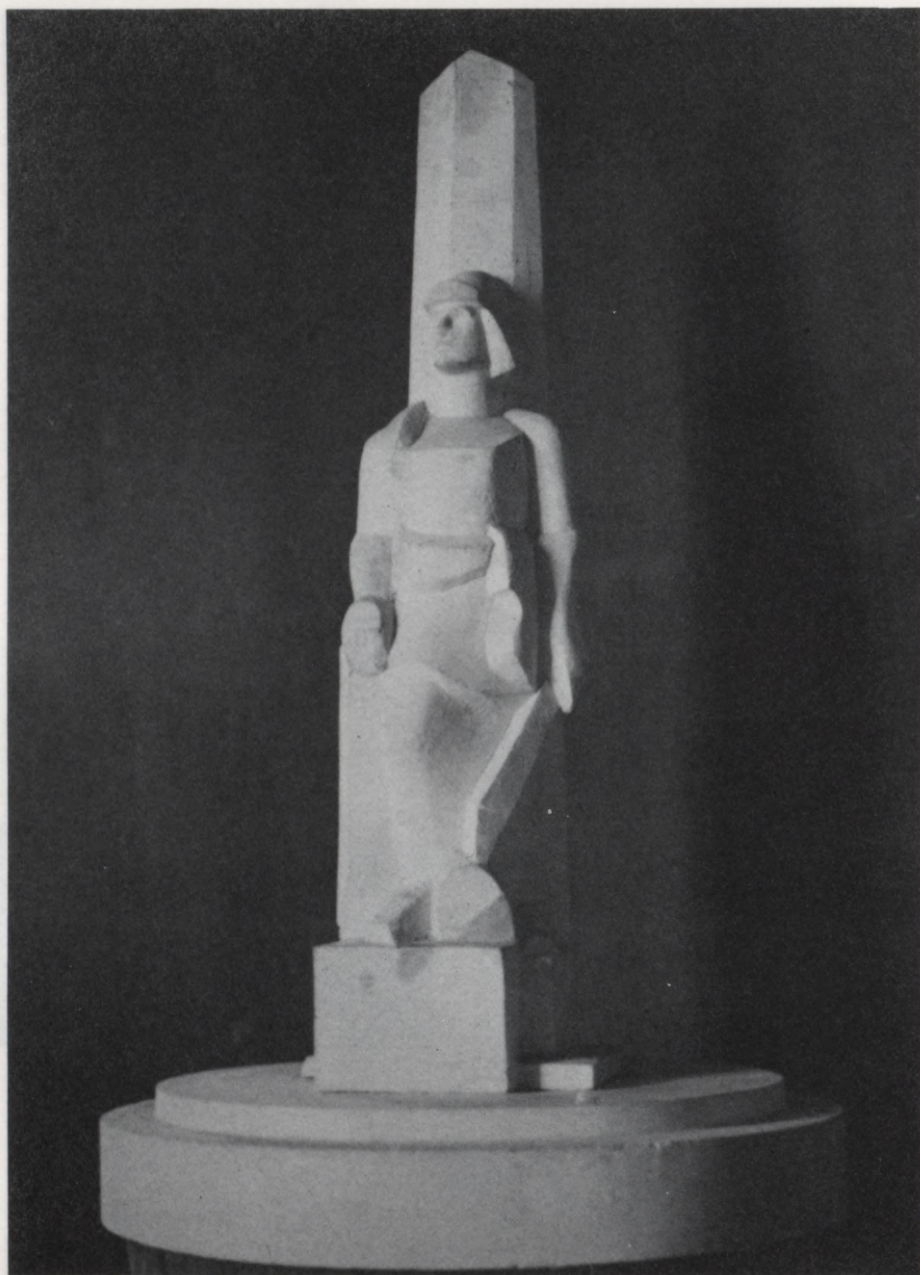
234. Marta Skulme, *Meitenes galva*

232. Marta Skulme, *Sievietes galva*

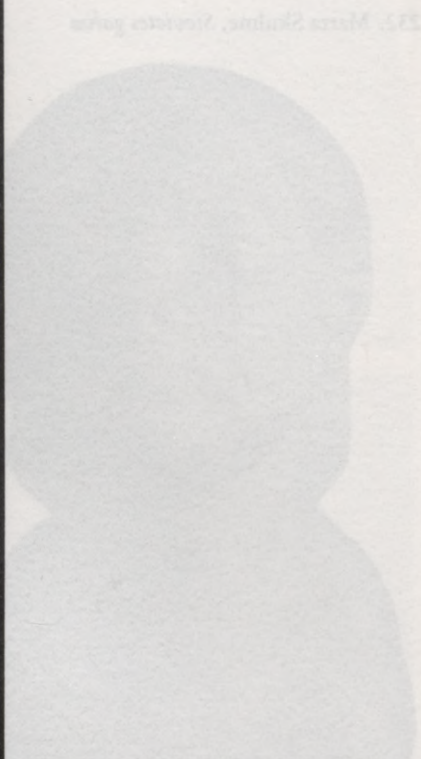

Marta Skulme dzimusi 1890. g. 13. maijā Mālpils pagasta lauksaimnieka ģimenē, mirusi 1962. g. 22. martā Rīgā. 1912. g. devusies uz Kazaņu un iestājusies turienes mākslas skolā. Pasaules kara un revolūcijas gados papildinājusies Pēterpilī, īslaicīgi arī Maskavā (1918). Divdesmito gadu sākumā viņa robusti vienkāršoja dabas veidus, meklējot izteismīgu primitīvītāti (*Vecais zemnieks*). Pārvarējusi ģeometrisko schēmu skarbumu, Marta Skulme tālākajā attīstībā jau smalkāki diferencē organisko formu, meklējama sintētiskā apvienojumā intimāku izjūtu. Tādu ceļu dokumentē neslipētā pelēkā granītā kaltā *Meitenes galva* un 1932. g. pastrādātais sēdošas sievietes stāvs — *Vidzemniece*. No 1923—1940. g. tēlniece bija Rīgas Mākslinieku grupas biedre.

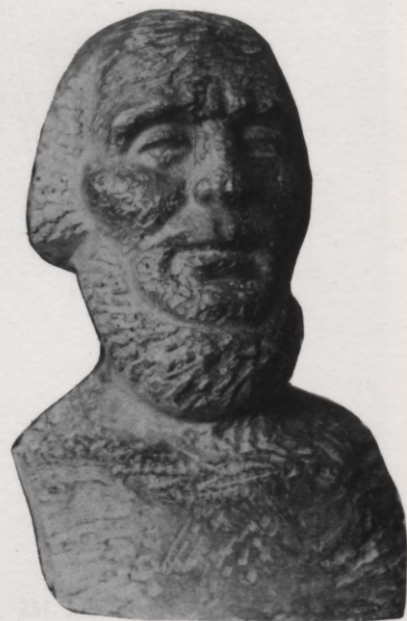
Divdesmito gadu sākumā M. Skulmes tēlniecībā ir mēģinājumi un svārstības starp dažādām tendencēm, ierosinātām gan Krievijas modernismā, gan ārzemju ceļojumos uz Vāciju (Drēzdene, Berlīne 1922. g.), vēlākos gados arī Parīzi, gan mākslas literātūrā. Tā ir svārstība starp plakņainu un vienlaidu tilpumainu, voluminozu formu uzbūvi; starp ģeometriski mechanizētām un organiskām komponentēm plastiskos veidojumus,

235. Marta Skulme, *Latvija*, mets
Brīvības pieminekļa projekta sacensībai

236. Marta Skulme, *Vectēva ģimietne*

apaļojumu un šķautņu mijās. Vērojama gan nosliešanās uz tektonisku primitīvitāti, gan strādāšanu t. s. pūrisma gaumē (*Ģitarists*, ģipsis, 1923) viļņainā sānskatā, gan skarbā stūrainumā (*Vectēvs*, ģipsis, 1923, att.). Vērojama arī tiešāka saskare ar kubisma tendencēm, organiski dzīvo pārvēršot formāli abstraktās plāksnēs, līnijās, prizmās (sēdošas figūras vairākos variantos, att.; *Sievietes torss*, ģipsis, att.). Atšķirībā no dažviet pie Skulmes sastopamā konstrukcijas smagnējuma un neveikluma, šē ir dizaina elegance un formu kaligrafisks glītums, neraugoties uz kompozīcijas sablīvējumu. Te meklēts jauns risinājums formu kārtojumam neilūzorā telpā.

Taču mākslinieces attīstības taka no šāda daudzdaļīga, sašķelta formu sakopojuma ved uz vienlaidu, viengabalainu figūru un ģimietņu traktē-

jumu, it kā sasaucoties ar Zaļkalna māmuļām. Tajā vēl skaidrāk pasvītota jaunās mākslinieces tieksme uz statisku, sevi noslēgtu pamatveidu. Tā top virkne darbu, kur ēģiptiski austrumnieciska ievirze figūrās ar cieši noslēgtu, nepārtrauktu virsmu, kas kā cieta čaula iekļauj formu, apslēpjot konstrukciju. (Tas vērojams arī pie vācu tēlnieka E. Barlacha.) Vēl diezgan neveikli šie centieni pieteic sevi *Ganiņā* (ģipsis, 1922), sīkdaļās pārslogotā,

237. Marta Skulme, *Laukstrādnieks*

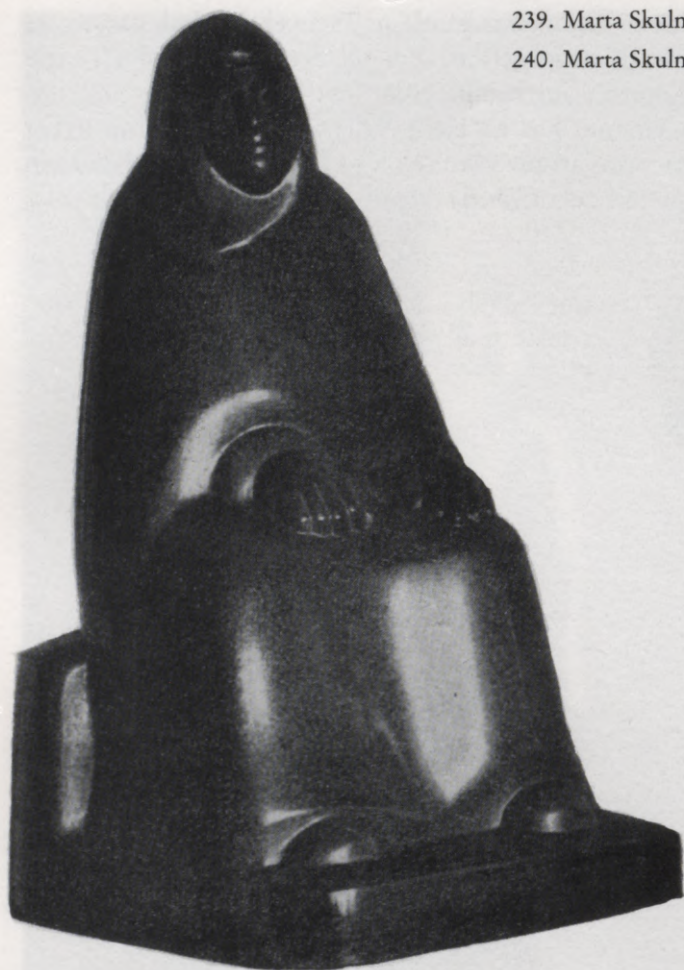
238. Marta Skulme, *Piemineklis*

bet ir jau noteiktāki, skaidrāki, meklējot smago formu vienkāršojumu, tādos darbos kā *Tautu meita* (bronza, 1923), pieminekļa metā — grupā ar divi sievietēm (ģipsis, 1928, att.), vienas figūras motīvu atkārtojot sēdošā bēglē (*Vidzemniece*, granīts, 1928, att.), kur tērps smagā plūduumā noslēpj stāvu, parādot vienīgi seju un roku plaukstas. Šo veidojumu masīvā, sevi noslēgto tēlniecisko formu valoda vēstī dzīves smagumu skumji svinīgā un noslēpumainā tembrā.

Pārvarējusi konstruktīvo schēmu primitīvītāti, M. Skulme savā tālākajā attīstībā cenšas noskaidrot sevi, gan monumentālizējot veidus (*Piemineklis*, ģipsis, 1933), gan smalkāk diferencējot organisko formu un sintētiskā tvērumā apvienojot raupjumu ar intimitāti un lirismu. Tādu ceļu

239. Marta Skulme, *Vidzemniece*

240. Marta Skulme, *Sēdoša figūra*

dokumentē *Sievietes galva* (ģipsis, 1930, att.) un neslipētā, pelēkā granītā kaltā *Meitenes galva* (1930, LVMM, att.). Līdz ar *Vidzemnieci* šie darbi pieskaitāmi izcilākajiem Martas Skulmes veikumiem. *Sievietes galvā* viņa sasauca ar E. Meldeņa skulptūru.

Piedaloties Brīvības pieminekļa metu sacensībās, 1924. g. konkursā viņa dalīja ar K. Zāli pusi no pirmās un otrās godalgas.

Turpmākajā darbā no vienas puses turpinās līdzsvarotā, klasiskā tradīcija, piemēram, meiteņu galvās (bronza, 1933), figūru metos, kas parādījās 1937. g. Rīgas grupas izstādē. Otrkārt — notiek pievēršanās izvaigotai, impresionistiskai apdarei, pietuvojot skulptūru gleznieciskai uztverei. Tas norisinās paralēli arī Meldeņa un Zaļkalna darbos. Pietiek salīdzināt *Vectēva* portretu, darinātu divdesmito gadu sākumā, ar to, kas parādījās 1937. g. IV Kultūras fonda izstādē, lai redzētu virsmas izvagojumā un raksturojuma reālismā pilnīgu pārvērtību. Parādās sadzīves žanra motīvi — jūrniekā, zvejniekā, laukstrādniekā (att., šai darbā stipra pietuvošanās Meldeņa darbiem) vai arī sēdošā sievietē ar cepuri galvā (*Sēdoša figūra*, ģipsis, 1937, att.). Skulptūra šē pārvērtusies gleznieciskā plastikā. Tas sakāms arī par frontāli komponētām figūru grupām, kur gleznieciskā apdare kombinēta ar formu archaizētu vienkāršojumu un šķautnēm tērpu krokās (*Koris*, 1937, ģipsis). Šo divu pretējo tendenču — masīvā kodola un

212. A. Maura, *Wangpa's mon*,
dekoratīva skulptūra, Mēta darbs Rīgā

213. A. Maura, *Lūpīns Sārtmas*
narot Rīgā

virsmas gleznieciskā apdarījuma sajūgšana vērojama padomju varas nostiprināšanās pirmo gadu veikumos: *Lāčplēsis* (1945) un mets pieminēklim (1946) ģipsī. Meta sēdošajās un satupušajās sievietu figūrās ir kāds nopiestības drūmums. Tālākos gados sākas piemērošanās Staļina laika sociālistiskajam reālismam. Tagad Skulme, pametot novārtā tēlniecības uzdevumus, darina slaucējas, ražas novācējas u. tml.; krūšu tēlos parāda, kāds izskatās paskaistinājuma T. Zaļkalns (1952); veido Ed. Veidenbauma, P. Stučkas, J. Raiņa līdzības. Piemērošanās ziņā viņa iet citiem laika biedriem līdzīgu taku. „Iemesls tam,“ apgalvo pēcnāves izstādes kataloga raksta autors, neesot „mākslinieces talanta apsikums, bet gan to gadu sociālistiskā reālisma šaurā izpratne“.

Literātūra un avoti

I. Straume, „M. Skulmes atcerei“, *Literātūra un Māksla*, 1965. g. 15. maijā. — *Marta Skulme. Tēlniecības izstādes katalogs*, LPSR Valsts mākslas muzejs, Rīgā 1969. — Mākslinieces, K. Zāles, L. Liberta un O. Skulmes sniegtā informācija.

Rikards Maurs

Figūrālus un ornamentālus dekoratīvus uzdevumus, arī portretus veicis Rikards Maurs (1888–1966). Dzimis 1888. g. 12. janvārī Rīgā, amatnieka ģimenē, viņš mācījies pie Augusta Folca; tam sekojuši mācību gadi Berlīnē un Mīnchenē. Pēc tam, līdz Pirmajam pasaules kaŗam, strādājis pie ungāru tēlnieka Vlaška Rīgā. Audzis vācu amatnieciskās skolas pāņēmienos, Maurs lielāko tiesu darbojies dekoratīvā skulptūrā, sekmējot Rīgas izdaiļošanu. Veidojis mākslīgā akmenī vai betonā plastiskus rotājumus strūklakām, ūdens baseiniem parkos un pagalmos, kā arī ēku fasādēm: 1905. g. parkā, Kronvalda parkā, Miera dārzā (att.), blokmājās Ausekļa (att.) un Jāņa Asara ielā, un *Lāčplēša* tēlu Saeimas (bijušā Bruņniecības) nama fasādē (att.). Rotājumu repertuārā ietilpst mīksti apaļotās un stilizētās formās, vietumis sablīvētās un nenoteiktās, tēlotie dzīvnieki, pasaku būtņes, dažreiz rotaļās ar bērniem. Mākslīgā akmenī darinātos

241. A. Maurs, *Zilonītis*, dekoratīva peldbaseina skulptūra Ausekļa ielas blokēkas pagalmā

241a. Tā pati skulptūra 1971. gadā

242. A. Maurs, *Memento mori*, dekoratīva skulptūra Miera dārzā Rīgā

243. A. Maurs, *Lāčplēšis* Saeimas namā Rīgā

244. A. Maurs, dekoratīva skulptūra baseinā ar strūklaku Kronvalda (agrākajā Strēlnieku) dārzā Rīgā

245. Figūra baseina kreisajā pusē

244a. Labās puses skulptūra priekšskatā

dekoratīvos veidos vērojams humors un gaumīgs kustību ritms. Strūklaku skulptūru virkni ap ūdens baseinu sastopam Kronvalda (agrākajā Strēlnieku) dārzā: *Mātes meitu*, *Bārenīti*, *Sumpurni* (att.). Viens no labākajiem Maura veikumiem ir naktssarga markantais stāvs ēkas stūrī Ausekļa ielā, sacerēts stūrotās formās (att.). No sala ievilcies mēteli, viņš stāv ar luksturi un atslēgu saišķi.

Maurs strādājis arī stājtēlniecībā. Viņa veiktie portreti ir izstrādājumā rūpīgi, meklējot līdzību ar modeli un raksturīgu sejas izteiksmi. Populārākais ir aktieņa *Gustava Žibalta portrets*, trāpīgs ārējā izskatā, ar mikstu apdari un dzīvu sejas mimiku, kam viegla kariķējuma piegarša (att.). Maurs veicis darbus ar allegorisku un teiksmainu tematiku. Tādi ir veidojums

mālā *Spēks* (1920), rādot masīva, sirdīga vīrieša galvu; kokā cirstais Latvijas tēls (*Latvija kayā*, att.), jau pieminētā *Lāčplēša* figūra un cilnis kokā, kas tēlo skarbo vīru — *Lāčplēsi*, pieveicam lāci (RPMM). Brutālam spēkam pretstats ir kokā grieztā sievietes galva (*Ilga*) ar graciozo kakla izliekumu (att.). Šī galva un rakstnieka R. Bērziņa krūšutēls (koks) atradās Valsts mākslas muzejā. Maura portretu virknē jāpiemin Kr. Barona un Kaudzišu Reiņa krūšu tēli; valsts prezidenta J. Čakstes, J. Raiņa un Ed. Brencēna portreti. Darinājis arī medaļas un plaketes.

Tēlnieks un lietišķais mākslinieks Maurs bija Neatkarīgo mākslinieku vienības dibinātājs. Kopš 1912. g. piedalījies mākslas izstādēs. Darbojies par pedagogu Latvijas Kultūras veicināšanas biedrības mākslas studijā 1921. g. Piedalījies vairākās Kultūras fonda izstādēs. Sarīkojis Rīgā personālo izstādi 1934. g.

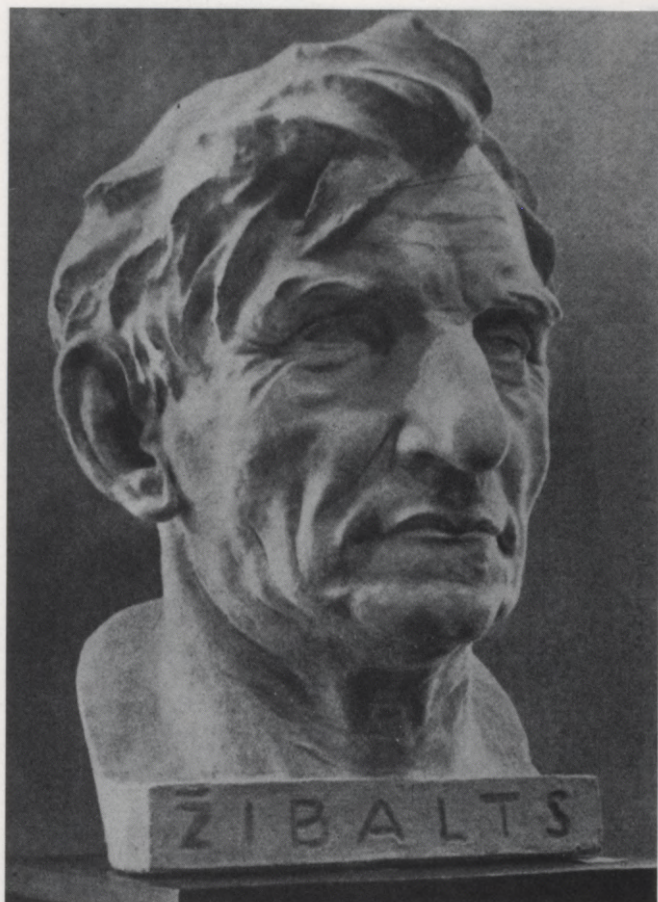
Trimdas gados pārcēlies no Vācijas uz Savienotajām Valstīm, dzīvoja un darbojās Bostonā, cita starpā mākslīgā marmorā veidojis Jēkaba Ziberga krūšu tēlu. 1956. g. Bostonā sarīkoja vieninieka skati. Visumā — jaunajos dzīves apstākļos mākslinieks jutās vientuļš, un viņa īpatņam darbam de-

246. A. Maurs, *Naktsargs* pie blokēkas Ausekļa ielā

246a. *Naktsargs* sānkatā

247. A. Maurs, *Aktiera Gustava Žibalta ģimētnie*

248. A. Maurs, *Ilga*

korātīvā skulptūrā nebija pieprasītāju. Viņš pievērsās daiļamatniecībai un akvareļu glezniecībai, darinot puķes un simboliskus motīvus. Miris 1966. g. 6. martā.

Literātūra un avoti

R. Maura 30 gadu darbības atceres izstādes katalogs ar J. Dombrovska ievadu, Rīgā 1934. — Osv. Akmentiņš, „Viņš izdaiļoja Rīgu“, *Latvju Žurnāls*, 1953. g. augusts; „Beidzies tēlnieka Rikarda Maura mūžs“, *Latvija Amerikā*, 1966. g. 16. martā. — Paša mākslinieka sniegtā informācija.

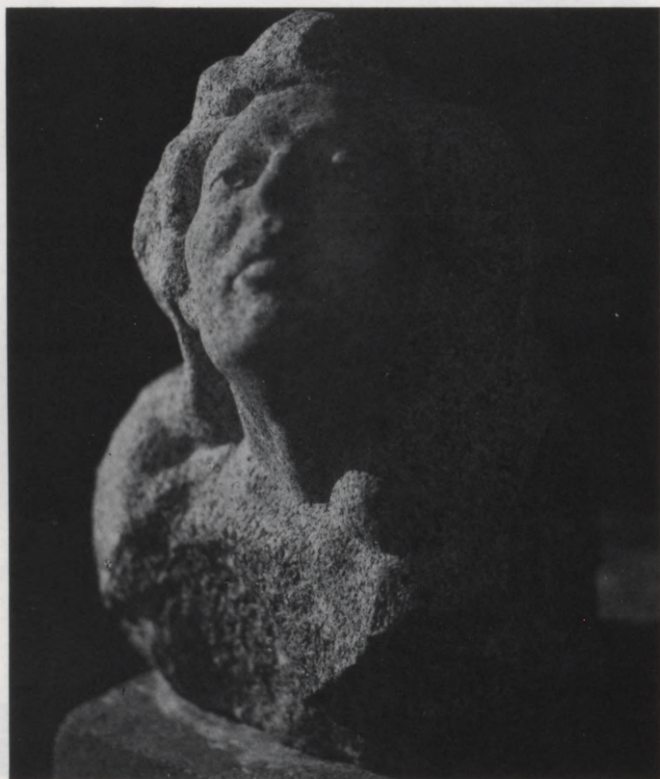
Daži mazāk zināmi tēlnieki

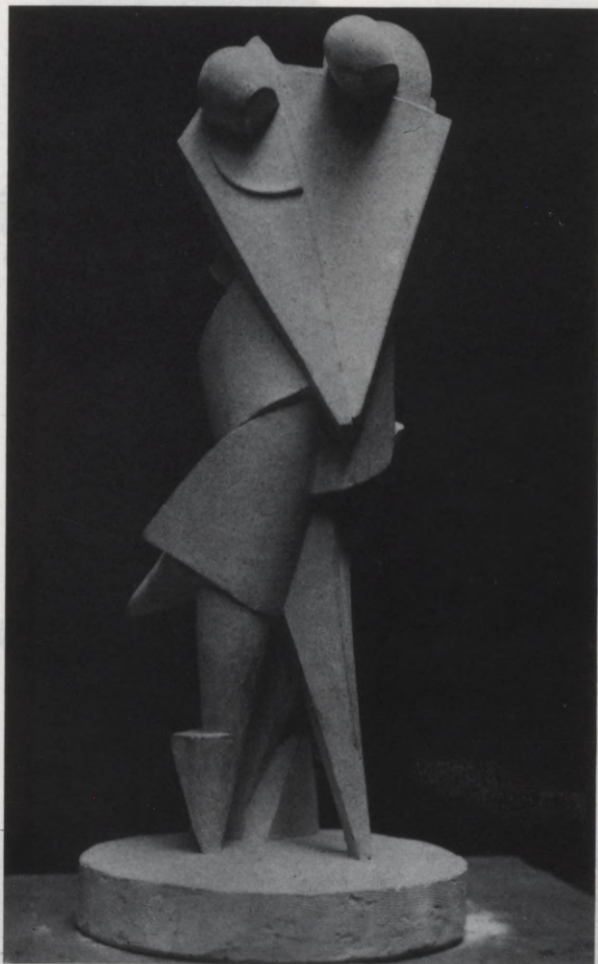
Šai paaudzē pieminēsim dažus tēlniekus, kuŗu vārdi jau iegrimst aizmirstībā. Tāds ir NIKOLAJS RAMBAKS (dz. 1892. g.), kuŗa dažas galvas ģipsī un akmenī, ar ekspresīvu kustību un sejas izteiksmi, parādījās III Latviešu mākslinieku izstādē un 1925. un 1927. g. Neatkarīgo vienības izstādēs. Veidojis arī allegoriskas figūrālas grupas (piemēram, ģipsis, 1934). Maz paguvis patstāvīgi izveidoties, viņš bija K. Zāles palīgos Brīvības piemiņekļa skulptūru darbnīcā. Mācījies Kazaņas mākslas skolā.

Vairāk aktīva bijusi NATĀLIJA DĪRIĶE (1895—1963), 20-to gadu sākumā Maskavā mācījusies pie tēlniekiem S. Koņonkova un A. Golubkinas. Atgriezusies Latvijā, kopš 1925. g. piedalījusies vairākās Neatkarīgo vienības un III un IV Kultūras fonda izstādēs. Viņai tuva bērnu pasaule. Ar iejūtas siltumu reāliskā tvērumā viņa veidojusi mazbērnus, gan sēžam savā nodabā (ģipši *Bērniņš*, 1936; *Modelis*, 1937), gan zēna vai meitenes galviņas, raksturojot modeļu sejas izteiksmi (*Zēna galva*, att., *Bēdu stāsts*

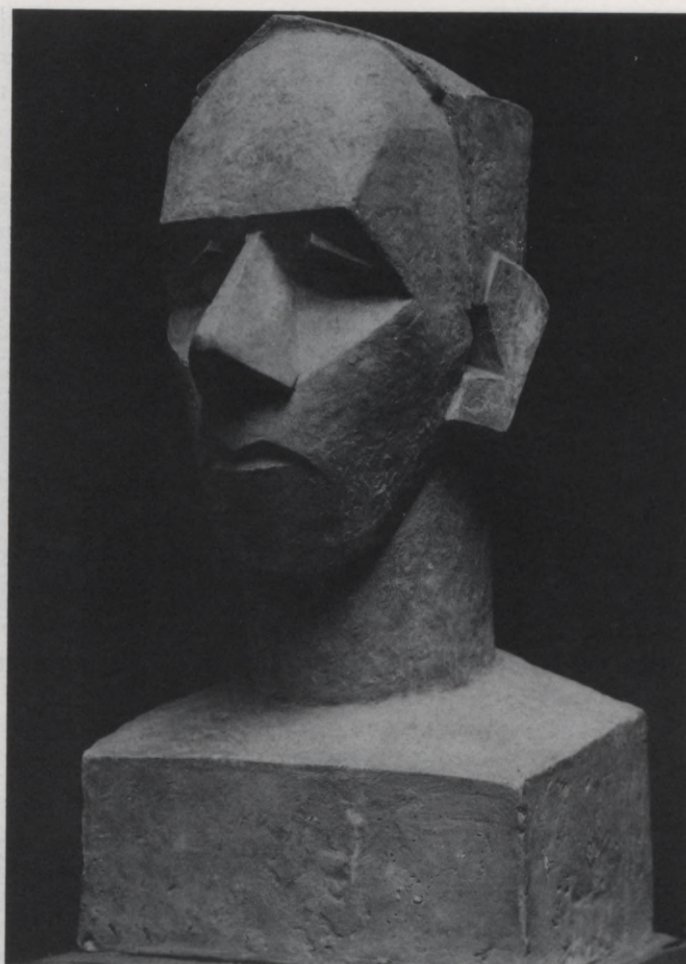
249. N. Rambaks, *Sievietes galva*

250. Natālija Dīriķe, *Zēna galva*

251. V. Treijs, *Dejotājas*

252. V. Treijs, *E. F. ģimietne*

u. c.). Darinājusi arī mazformāta žanriskas figūriņas (*Vecītis*), 1950-to gadu sociālistiskā reālisma ilustratīvā gaumā veidojusi *Komjaunieši Zentu Ozolu* (patinēts ģipsis). Kopš 1949. g. strādājusi Valsts latviešu un krievu mākslas, vēlākajā LPSR Valsts mākslas muzejā.

Taču viena no īpatnējākām parādībām, par ko jau izgaisušas atmiņas un ziņas, ir VILHELMS TREIJS, dzimis 1892. g. 24. aprīlī Rīgā. Kopā ar E. Šveicu viņš mācījās un strādāja Folca darbnīcā. Pēc Folca nāves viņš pārņēma un vadīja šo akmeņkaltuves un dekoratīvās tēlniecības uzņēmumu. Būdams pakurls, viņš nolasīja no lūpu kustībām, ko viņam citi teica. Esot vācu izcelsmes, viņš, Otrajam pasaules kaņam sākoties, repatriējās uz Vāciju. Mūs Treijs interesē ar savu piedalīšanos Neatkarīgo vienības izstādēs 1921., 1922. un 1923. g.; pēc tam vēl ar E. Šveica ģimietni 1929. g. un ar divi galvas portretiem bronzā 1939. g. piecu gadu jubilejas izstādē.

Kas ir apbrīnojami šais 1920-to gadu sākumā veidotajās skulptūrās (ģipsī, retumis kokā), ir viņu konstruktīvi laikmetīgā un abstraktā formu valoda. Darbi ar tādiem nosaukumiem kā *Diska sviēdējs*, *Vijolnieks*, *Briļļainā dāma*, *Erots* nav īstenības atveidi, bet brīvas konstrukcijas, kombinējot kubiskas, prizmveidīgas ar cilindriskām, konveidīgām, masīvām formām. Ar savu masīvitāti tās pietuvojas gan tādām veidam, ko sastopam pie K. Zāles, K. Brankuzi (dažviet), vai atkal vieglākam spirālveida plākšņu

satinumam. Lielā, trīsstūrainā plāksne, kas savā augšdaļā ietver divi sfairiskas formas – galvu analogijas un apakšējā daļa kāju ģeometrizzējumu (*Dejotājas*), gan citi veidojumi blīvākā darinājumā sasauca ar A. Archipenko figūrālajiem veidojumiem. Tādos darbos kā *E. F. ģimētnē* (1923) organisko formu stereometriskā pārveidojumā viņš iet savu ceļu, ko sastopam pie E. Meldeņa (*Pāvila Rozīša portrets*) un ko sešdesmitajos gados jau reprezentē mūsu jaunā tēlnieku paaudze. Treijs, lai arī būdams epizodiska parādība mūsu mākslā, ir tomēr ienesis laikmetīgu plastisku formu traktējumu līdzās daudzīnātiem un cildinātiem mūsu pazīstamajiem tēlniekiem. Treija sniegums nav pelnījis līdzšinējo nevērīgo aizmīšanu, turot viņa veikumus par divainiem un tīri amatnieciskiem. Treijs piedalījās 1924. g. *Brīvības pieminēkļa* projektu sacensībā un dalījās 2500 latu godalgā ar Ansi Cīruli, Paulu Kampi, E. Melderi un T. Zaļkalnu.

*

Beidzot atzīmēsim, ka Zaļās Vārnas izstādēs parādījās rakstnieka un pazīstamā akvarelista JĀNA KALNIŅA (Sarmas) veidotie krūšutēli, reālistiskas ģimētnes, kas veiktas, iedziļinoties modeli, tverot tēlotās personas iekšējo dzīvi. J. Kalniņš bija beidzis tēlniecības nodaļu Penzas mākslas skolā.

253. J. Kalniņš, *Ģimētnē*

254. Ed. Liedskalniņš, Korāļļu pils masīvās ieejas durvis

Ārpusnieku pulciņā īpata vieta pienākas ar ģeniālītātes iezīmēm apbalvotajam savdabniekam Ed. Liedskalniņam. EDUARDS LIEDSKALNIŅŠ (Edward Leedskalnin), dzimis 1887. g. Stāmerienē, Vidzemē, miris 1951. g. Maiami, Floridā, — izgudrotājs, pētnieks, tēlnieks un konstruktors, kas zinātniskus novērojumus un atziņas saistīja ar kādu teiksmainu pasauli, — ir vienreizēja parādība arī Savienoto Valstu mērogā. Līdz šim ir neizskaidrots noslēpums, kā viens pats cilvēks vājiem miesas spēkiem, lietojot tikai pašizgudrotus primitīvus darba rīkus, iespējis tādu kiklopisku veikumu — uzcelt savu teiksmaino Korāļļu pili.

Apguvis piecgadīgu pamatskolas izglītību, Liedskalniņš nelaimīgas mīlestības dēļ divdesmit sešu gadu vecumā atstāj dzimteni un dodas laimi meklēt uz Savienotajām Valstīm. Strādā kokrūpniecībā un būvniecībā par strādnieku Kalifornijā, tad Teksasā, beidzot dodas uz pašiem Floridas dienvidiem, meklēdams vientulību. Jūdzes trijas uz ziemeļiem no Homstedas (Homstead) viņš nopērk toreizējā klajumā prāvāku zemes gabalu, kur dzīvot un saimniekot, sākot jaunu dzīvi. Kādu? Ieceres un sapņus īstenot pamudina atradums, ka zemes augšējie slāņi ir korāļļu nogulšņu klints. Liedskalniņam tagad sapņa īstenojums ir skaidrs: viņš cels savu Korāļļu pili. Viens, paša spēkiem, paša izgudrotiem darbarīkiem, darinātiem no vecu auto mašīnu daļām u. tml.: ceļamām ierīcēm, kaļamiem un cērtamiem rīkiem, vilcējiem un skriemeļiem bloku pārvietošanai. Divdesmit piecu gadu laikā kalsnais maza auguma vīrs spējis viens pats izrakt, izcelt, pārvietot un izkalt gan obeliskus, gan no masīviem kubiem uzcelt torņus, sienas, kas sver vairāk nekā 1000 tonnu. Neviens nezina un nav uzminējis, kā Liedskalniņš spējis no blokiem uzcelt sienas, izveidot teleskopu, kas precīzi vērsts uz Ziemeļzvaigzni. Viņa pili ietver korāļļu bloku mūri. Galvenā ieeja ir deviņu tonnu bloks, kas ar pirkstu pagriežams, ap asi kustināms. Šis auto-didakts — izgudrotājs, zinātnieks un mehaniķis atklājis elektrības un magnētisko pretpolu noslēpumus, kas ļāvuši viegli operēt ar gravitācijas

256. Ed. Liedskalniņš, *Marss, Saturns*
un *Lielais mēness sirpis*

spēkiem, pārvarot masu smagumu. Pie zinātniskām ierīcēm pieskaitāms arī visai precīzais saules pulkstenis. Ziņkārīgiem vaicātājiem Liedskalniņš stāstījis, ka viņš atklājis seno ēģiptiešu lielo piramīdu celšanas noslēpumu. Taču savas ierīces un to darbošanos, balstoties uz magnētisko polu pretējībām, magnētisko strāvojumu, viņš netika nevienam rādījis vai praktiski demonstrējis. Dodoties uz Maiami slimnīcu, viņš savas ierīces izjaucis. Šis zinātnes mags un autodidakts zinātniskās magnētisma un elektronu teorijas apstrīd, tās atzīdams par vienpusīgām. Neizklāstīdams savus atklājumus zinātniski matemātisku secinājumu un pierādījumu valodā, Liedskalniņš praksē parādījis noslēpumainu veikumu, kaut šķietami neveicamu aprobežotiem viena cilvēka spēkiem un primitīvām ierīcēm. Liedskalniņa tehniskie veikumi un izgudrojumi kalpo mākslinieciskiem nolūkiem. Korallu pils ar savu plašo nepārsegta telpas kārtojumu ir arhitektoniski skulptūrālu veidojumu komplekss, kur atsevišķām daļām ir vai nu praktiska vai monumentāli plastiska, arī simboliska nozīme. Tajā atdzīvojas senatnīgā arhaiskā pasaule, kas saskaras ar seno Ēģipti, angļu Stonhendža veidojumiem. Izņemot tiešo dzīvojamo telpu, Korallu pils ir kā ar milzu sienu apjozta sēta. Šajā plašajā kompleksā tādiem skulptūrāliem veidojumiem kā Marsam, Saturnam, lielajam un mazajam mēness sirpim, obeliskam ir nevien sava plastiski dekoratīva, bet arī kāda kultiska un simboliska nozīme. Pats materiāls pamudina uz formu vienkāršojumu, masīvītāti, veidu diženumu. Piemēram, ceremoniālais galds ar šūpulkrēsliem liecina,

ka plašajā sētā saimnieciskie nodalījumi bija praktiski, bet arī ceremoniāli, dekoratīvi (galdi ar sirdsveida vai Floridas ģeografisko formu). Reprerentātīvi troņu sēdekļi, reprerentatīvas gultas, visi šie skulptūrālie veidojumi rāda Liedskalniņa mākslinieka spējas. — Archaisku primitivitāti Liedskalniņš savieno ar modernā cilvēka enerģijas un matērijas izpratni, savu mūžu veltidams viena uzdevuma veikšanai ar fanātiķa neatlaidību un tālos, svešos dienvidos vērodams savai sirdij un gara pasaulei tuvo Ziemeļzvaigzni. Viņš izdevis arī brošūras gan par Korallu pili, magnētiskām strāvām (*Magnetic Current*), gan par jauniešu mīlestību un saviem politiskajiem uzskatiem (*A Book in Every Home*).

Literātūra un avoti

Par N. RAMBAKU: Izstāžu katalogi. — Paša mākslinieka un K. Zāles sniegtā informācija.

Par NATĀLIJU DIRIĶI: Neatkarīgo mākslinieku vienības un Kultūras fonda izstāžu katalogi. — *Latviešu padomju tēlniecība*, Rīgā 1960. — E. Veilanda dota informācija.

Par V. TREIJU: J. Siliņš, „Neatkarīgo mākslinieku vienības darbu izstāde“, *Latvijas Vēstnesis*, 1921/243. — Neatkarīgo mākslinieku vienības izstāžu katalogi (1921, 1922, 1923, 1929). — J. Madernieks, „Neatkarīgo vienības 21. mākslas izstāde“, *Jaunākās Ziņas*, 1929. g. 6. decembrī. — E. Šveica un E. Veilanda dota informācija.

Koktēlnieki

Koktēlnieki, kas divdesmitajos un trīsdesmitajos gados ienāca latviešu mākslā: A. Bērnieks, M. Pankoks, Ed. Sidrabs, Līze Dzeguze, vai visi nākuši no tautas vidus, sākuši ar amata mācišanos.

Vecākais un savdabīgākais šo sīktēlnieku vidū ir ARTURS BĒRNIĒKS (1886—1964), strādājis koktēlniecībā, retumis akmenī, dzintarā veicis rotātāja un daiļamatnieka uzdevumus, darinājis arī grafiskus darbus un gleznojumus. Dzīvodams iztēlotā brīnumainā dabas un teiksmu pasaulē, to atklādams savos veidojumos, viņš pats kļuvis leģendārs. Kā sirmu meistarū, sēžam jūras krastā, klausāmieš viļņu čalā un vērojam rietošo sauli, tā viņu izpratis un iemūžinājis gleznotājs U. Zemzaris, Bērnieka cienītājs un kādreizējais skolnieks. Bērnieka kokgriezumiem piemīt poētiskums, naīva sākotnēja sirsnība un svaigums, kā arī labi izkopta amata prasme. Viņš ir draugos ar apstrādājamo koku un darba rīkiem. Amatu viņam mācījuši meistari, bet savu pasauli ar tās veidoliem viņš atradis pats. Bērnieka savdabīgajos veidos mēs sadzirdam augu, kukaiņu un zemei tuvo mazo dzīvnieku, kā arī ūdens iemītnieku apslēptās balsis; teiksmu būtes, kam

257. A. Bērnieks, *Siena laika koklētājs*

nozīme senlatviešu dzīvē. Tīri mākslinieciskie uzdevumi ne ikreiz šē gūst pilnvērtīgu atrisinājumu, jo Bērniekam nerūp akadēmiskā pareizība, bet gan izjustā un skatītā istums. Viņa māksla savos labākajos veikumos saista primitivitāti ar dekoratīvu izsmalcinātību, stāstījumu ar rotājumu.

Bērnieku valdzina mazās un sikās formas. Ar tīri filigrānu rūpību viņš griež kokā vārdes, zalkti, sienāzi spēlējam kokli (*Siena laika koklētājs*, 1936, att.). Ar humoru paveŗ pasaku valsti, tēlojot *Varžu deju* (1924) vai *Sēņu kaŗu* (1924). Krupis uz maizes klaipa kļūst teiksmainā *Gausa māte* (1923, att.). Viņa dzīvnieku tēlojumu lokā sastopam melnā ozolā cirstās *Rozes un čūska*s (cilnis, 1939); vēlinos gados — *Kaŗu māti ar kaķēniem* (osis, 1947), *Vistu saimi* (osis, 1956), ūdensputņus (1960), ūdens dzīvniekus — zem ūdens lilijām zivis, vardi, gliemezi (1960). Daudz sīku dzīvnieku figūriņu veidots mūŗa pēdējā posmā dzintarā.

Lielāku apmēru darbi ir *Biŗu māte*, zirgu un biŗu dievs *Ūsiņš* un *Veŗu māte*, noslēpumaini, primitīvi, melnā ozolā cirsti, pāri par metru augstumā. Granitā veidotās *Zvejnieku sievas* (cilnis, 1932, att.), kokā cirstās *Ganu meitas* (1925) un zemnieces ar bērnu (1921) figūriņas rāda, ka naīvos sadzīves noriŗu tēlojumos nav Bērnieka stiprums, lai gan zvejnieku sievu cilnim piemīt savdabīgs diŗenums. To gaiŗi liecina padomju laika ilustrātīvi reālistiskie mēŗinājumi, piemēram, *Malkas cirtēji* (1947), *Sēŗotāja* (1949, att.), *Jaunais zvejnieks* (1957) u. c., kuŗos mēŗināts piemēroties viņam sveŗām prasībām. Teiksmotāja sirsnīgajai naīvitātei, viņa primitivismam šāda veida figūrālos veidojumos jācieŗ neveiksme, dodoties akadēmiskā tradicionālisma ūdeņos. Zūd izteiksmes tvars. Taču koka svēdru raksta izmantoŗanā citādi mazliet saldenajā *Sēŗotājā* ir jauki iedzīvinātas materiāla īpaŗības.

Arturs Bērnieks dzimis 1886. g. 5. oktobrī Duntē pagasta Pulksteņos, meŗsarga ģimenē. Koka tēlnieka K. Zālefelda darbnīcā Rīgā (1901—1905) viņš apgūst amata prasmi. Strādā par rotājumu kokgriezēju Rīgas mēbeļu fabrikā (1905—1907) un mācās zīmēt un gleznot pie J. Madernieka, V. Zeltiņa, A. Štrāla, arī J. Rozentāla. Lai gan dažviet tiek minēta Bērnieka piedalīŗanā I Latvieŗu mākslinieku izstādē 1910. g., katalogā

259. A. Bērnieks, *Zvejnieku sievas*

260. A. Bērnieks, *Sēņotāja*

viņa vārdu nesastopam. Pirmā pasaules kara laikā dzīvo un darbojas par zīmēšanas skolotāju Krasnojarskā. Atgriezies dzimtenē, darbojas Rīgā un Dunties pagasta Ķekatās kā koka tēlnieks un lietišķs mākslinieks. 1920. g. sākumā Rīgā atveŗ savu koka tēlniecības darbnīcu, kurā mācījušies citu starpā L. Dzeguze un A. Skribnovskis; viņu par savu audzinātāju atzīst arī gados daudz jaunākais gleznotājs U. Zemzaris. 1925. g. Bērnieks sarīko savu patstāvīgu izstādi. Piedalījies I un II Kultūras fonda izstādē. 1935. g. Briseles un 1937. g. Parīzes Starptautiskajā izstādē Bērnieks saņēma zelta medaļas un goda diplomus. 1922. g. izdota viņa grāmata *Pirmais grieziens koka tēlniecībā*. Padomju laikā plaša viņa glezniecības, grafikas, tēlniecības un sīkplastikas darbu skate notiek 1961. g. Rīgā Mākslinieku namā. Miris 1964. g. 30. oktobrī.

Tautas mākslinieku — autodidaktu vidū meteorveidīgi uzliesmoja jūsmīgais, darba spara pilnais MIKELIS PANKOKS, dzimis 1894. g. 1. maijā zvejnieku būdā Nicas Jūrmalciemā. Jaunībā braucis tēvam līdz jūrā zvejot.

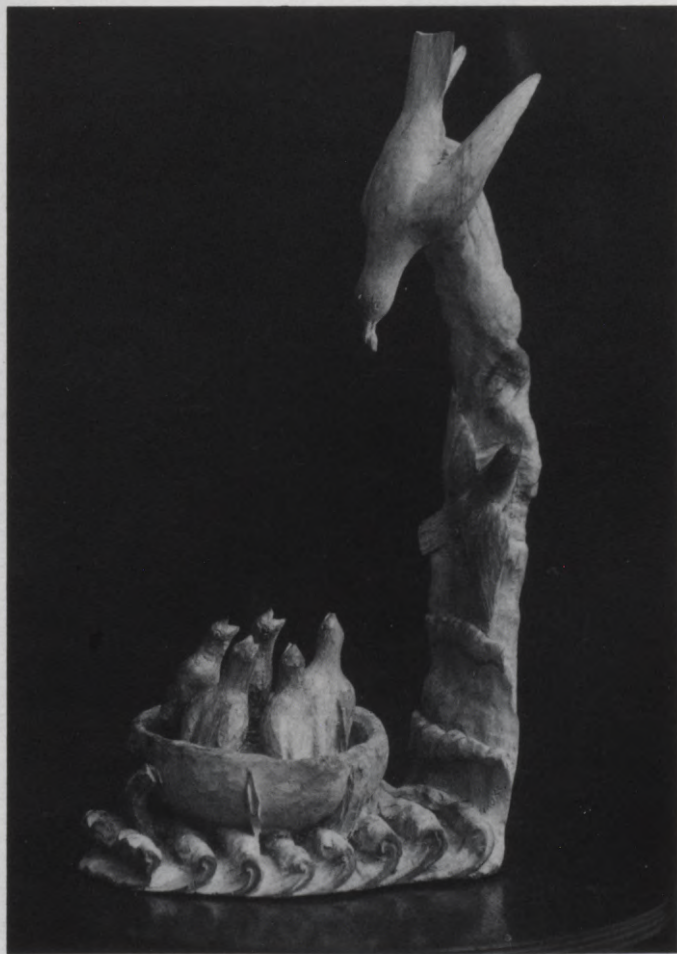
257. A. Bērnieks, *Siena loka koka tēlniecība*

Mācās galdnieka amatu, mēģinās kokgriešanas mākslā, darinot figūrālus sīkdarbus. Uz to pamudina arī jūras izskalotie celmi, saknes, laivu paliekas. Pasāk arī cirst akmeni, veidojot statuetes un grupas līdz pat 70 cm augstumā. Neparasti ražīgs, ļaudamies impulsam un fantāzijai, viņš līdz Otrā pasaules kara sākumam bija veicis turpat ap 500 sīkāku un prāvāku darbu kokā un akmenī. Sācis darboties mākslā ap 1922. g., jau 1925. g. Nīcas baznīckrogū sarīkoja savu pirmo darbu skati, un 1929. g. Rīgas Pilsētas mākslas mūzejā rīkotā izstādē ir 12. pēc skaita, kam seko daudzas citas gan Rīgā, gan provincē. Kādu laiku pamācījies L. Reguta koktēlniecības darbnīcā, nesekmīgi mēģinājis iekļūt Mākslas akadēmijā, viņš neguva panākumus mācībā pie K. Rončevska, jo akadēmiskās mākslas metodes viņa izteiksmes veidam nebija piemērotas.

Pankoka naīvais primitīvisms, kuŗā savdabīgi sajaucas realisma, stilizācijas, allegoriju un fantastikas elementi, te svaigā, te neveiklā apstrādājumā, šodien, liekas, gūtu ar savu lirismu un naīvo dziļdomību, pat sirreālisma ieskaņām, labākas iespējas nekā tēlnieka dzīves laikā. Bez iepriekšēja māla modeļa, tāpat kā Bērnieks, viņš griež vai kaļ materiālā. Tēlojis arājus, jūras dzīves norises, rādot cilvēka cīņu ar sabangoto jūru (*Pie stūres rata, Zvejnieki, Glābšanas laiva* u. c.), vadoties no iedvesmas un poētiskiem priekšstatiem, dažreiz neievērodams materiāla dabu un iespējas. Darinājis

261. A. Pankoks, *Astronomija*

262. A. Pankoks, *Kaijas ligzdīņa*

daudzas allegorijas: grupas *Par brīvību, Iedvesma, Prometejs, Garamantu sargs* u. c., it kā filozofiski iecerētas temas (*Daile, Domas* u. c.). Tādi darbi kā, piemēram, *Kaijas ligzdiņa* (att.), teiksmainā *Astronomija* (att.) ar vērotāja galvu, teleskopu un debesu loka fragmentu ar spīdekļiem, griezti kokā, ir interesanti kā kompozīcijā, tā veidu ekspresijā.

Vēl 1940. g. 12. jūnijā Pankoks no Nīcas sūtīja sveicienus Latvijas Mākslas akadēmijas rektoram un mācības spēkiem. Okupāciju notikumos, mēģinot no Vācijas atgriezties dzimtenē, tēlnieks nozuda bez vēsts. Liepājas un Rīgas muzeju krājumos ir daži viņa darbi.

Pagājušā gadsimta deviņdesmitajos gados dzimušajiem jāpieskaita arī koka tēlnieks EDVARDS SIDRABS (1898–1963). Kokgriezuma tehnikā ar laiku apguvis izveicību, kā arī dažādību virsmas apdarē, viņš visumā pieturas pie tradicionālā īstenības tēlojuma. Kā tas sīkdarbu koka veidojumos dažkārt parasts, ieslid arī grotesku un zobgalīgi kariķētu tipu ir notikumu darināšanā. Visai ražīgs, veicis pāri par 1000 figūru, figūriņu un grupu kokā, daudzus variantos atkārtodams nodibinātus motīvus (piemēram,

265. Ed. Sidrabs, *Zemniece ar zosi*

263. Ed. Sidrabs, *Saimniece*

264. Ed. Sidrabs, *Ermoniku spēlētājs*

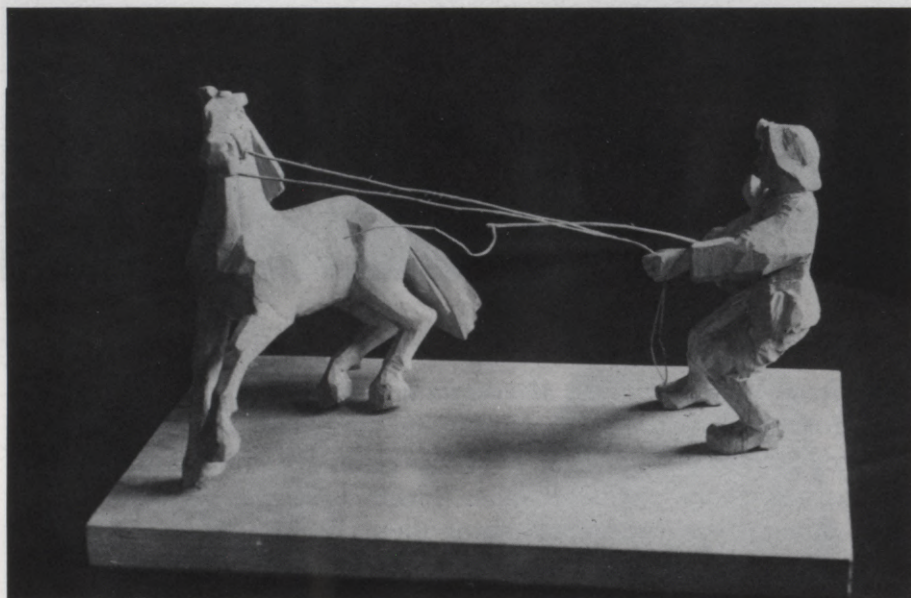
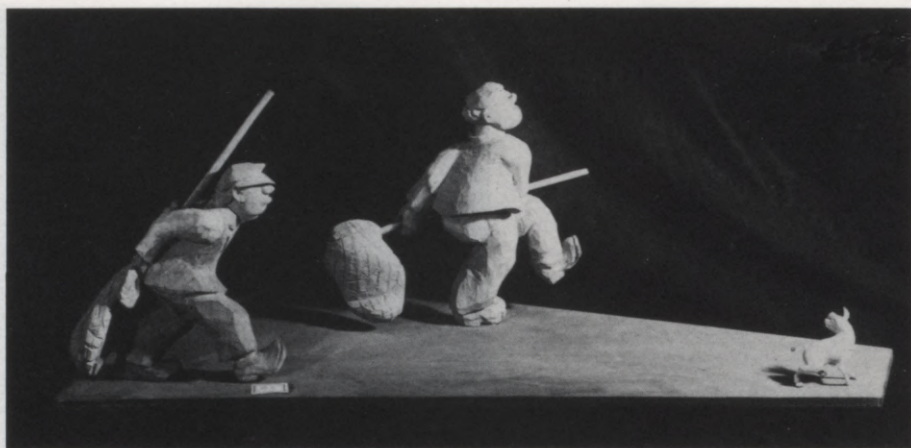

Saimnieces, Vecās zemnieces, Mūzikanta u. c. tēlojumos). Līdz ar to ieviešas ražošanas stereotipi. Viņa naivitāte un neveiklības ir drīzāk raupjas.

Ed. Sidrabs dzimis 1898. g. 18. novembrī Rīgā, amatnieka ģimenē. Beidzis vidusskolu, strādā H. Zikes (Heinrich Siecke) mākslas amatniecības rūpnīcā, vakaros apmeklējams Blūma mākslas skolu. Mobilizēts Pirmajā pasaules karā, dabū smagu labās rokas ievainojumu. Tāpat kā citā laikmetā bijušajam leģionāram, gleznotājam K. Černokam, Sidrabam jānācās strādāt ar kreiso roku. Zināšanas koktēlniecībā viņš apgūst pie pazīstamā igauņu tēlnieka Jāņa Korta, devies 1929. g. uz Tallinu. Izstādēs sāk piedalīties ar 1931. g., kad Zaļās Vārns izstādē Rīgā un XI izstādē Jelgavā parādās Sidraba koka skulptūras. Tās sastopamas arī II Kultūras fonda izstādē un Radigara mākslas skatēs Rīgā, Liepājā, Tukumā.

Viņš darina gan galvas portretus, sejas, izteiksmes studijas un groteskas maskas, gan sīktēlniecības figūras visā stāvā. Arī intarsijas un šķīvju kokā. Kā citi šāda tipa mākslinieki, Sidrabs svārstās starp diletantismam tuvu bezgaumību un plastiski izkoptu darinājumu. Rakstura tipus un sejas izteiksmi meklējot, vēl nedroši un robusti lietotas līnijas, laukumi un siluēti galvu un masku darinājumos (kariķētais *Balamute* ar atņirgtiem zobiem, sīktēli *Domās, Sāpēs* un siluētā izteiksmīgais ragainais *Mežainis*). Cilnī veidotas vairākas ģimenes: J. Čakste, Z. Meierovics, pulkvedis Briedis. Sidraba tieksmei uz sadzīves tipu raksturojumu zīmīgi tādi sīktēlniecības darbi kā lauku sieviete galvas lakatiņā un priekšautā, nesot kuli (*Saimniece*, att.), ubadzēs, strādnieki, leierkastnieks, ermoniku spēlētājs (att.), večuks, ikdienišķas parādības ar humora pieskaņu. Četrdesmitajos gados, jau padomju laikā, vēl pastiprināts ilustratīvais vēstījums.

268. Līze Dzeguze, *Čigāns dida zirgu*

No agrākās pasaulēs lineāritātes koptēlnieks pāriet uz gleznieciskāku, cirtieņu un šķautņu rotaļā bagātāku apstrādājumu (piemēram, *Zemniece ar zosi*, 1949, att.), vienkāršojumu un virsmas virmojumu (*Kolchozniece*, 1952, *Latgaliete*, 1960, u. c.). Netrūkst arī tiri anekdotisku darbu kā, piemēram, *Tenkotājas* (1963). Sešdesmitajos gados sevišķi izteiksmīgi viņa daudzie dzīvnieku tēlojumi (*Pīle ar vardi*, *Bullis*, *Kazas*, *Cūka ar sivēniem* u. c.). Šai laikā viņš pievēršas arī šamotam, majolikai un terrakotai. Gatavojoties uz patstāvīgu izstādi, Sidrabs mira 1963. g. 17. septembrī. Viņa darbu pēcnāves izstāde notika 1964. g.

*

Radniecīgas tendences koka siktēlniecībā rāda gados jaunākā LĪZE DZEGUZE (dz. 1908. g.), kas vēlākos gados (1937–1943) jau guvusi izglītību Latvijas Mākslas akadēmijā. Nākdama no tautas, viņa tēlo ikdienas tipus, sadzīves ainas anekdotiskos grupu veidojumos te groteski amizantā,

te mazliet sentimentālā, liriskā, aizvien atjautīgā skatījumā, neaizmirstot arī bagāto dzīvnīeku tematiku. Savas tematikas lokā viņa jūtas kā zivs ūdenī. Viņas spējas guva atzinību Parīzes 1937. g. Starptautiskajā izstādē — lielo zelta medaļu un goda diplomu. Līdzās sižetiskam stāstījumam, anekdotei viņa izvēlas situācijas, kuņās siktēlniecības formas apaļojas, kustību ritmā līdzsvaroti izvēršas un dzīvo telpā, nobriestot saceres un naža griezumā izteiksmībai.

Līze Dzeguze dzimusi 1908. g. 12. janvārī Stendes pagastā, galdnieka ģimenē. Beigusi Talsu ģimnaziju, kur bija sekmes zīmēšanā, mēģina iekļūt Mākslas akadēmijā. Tas neizdodas. Strādā par kasieri pārtikas preču veikalā Iekšrīgā. Tur skatloga dekorēšanai griež figūriņas no bietēm, kāļiem, burkāniem. Par viņu interesējas mākslinieki, kas ieteic veidot darbus kokā. Izgriezusi turpat ap 30 sīkskulptūras liepas kokā, sarīko 1936. g. savu pirmo patstāvīgo izstādi, gūdama kritikas un publikas atsaucību.¹ Nākamo gadu saņem godalgu Parīzes Starptautiskajā izstādē un rudenī iestājas Mākslas akadēmijā. Viņa mācās K. Zāles, pirmajā padomju gadā K. Zemdegas un pēc tam K. Jansona vadībā, akadēmiju beidzot 1943. g. Sevišķi nozīmīgs mācekles studiju gaitās bijis prof. K. Zāle: „Kārlis Zāle bija brīnišķīgs paidagogs, un, ja akadēmijā tēlniecībā esmu kaut ko iemācījusies,

269. Līze Dzeguze, *Latviešu tautas dejas*

270. Līze Dzeguze, *Pēc talkas*

tad visvairāk gan no Zāles ... Darbnīcā Zāle saudzīgi apgājās ar katru topošo individuālistu ... Studijas pie Zāles palīdzēja man atrāties, izkopt kompozīcijas veidošanas prasmi, apgūt zināšanas anatomijā, virsmas apdarē ...²

1937. g. Dzeguze piedalās I Daiļamatniecības izstādē Rīgā, kur gūst zelta medaļu, un Rūpniecības izstādē Jelgavā, arī tajā saņemot zelta medaļu. Arī vācu okupācijas gados sarīkotajās vispārējās mākslas skatēs 1942. un 1943. g. redzami Dzeguzes darbi. Pēc tam seko gaŗa izstāžu rinda Padomju Latvijā un ārpus tās Maskavā un Tbilisī. No 1946—1961. gadam Dzeguze māca Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolā, pēc tam vada Kultūras nama tēlniecības studiju (līdz 1972. g.).

Viena no stigām Dzeguzes tēlojumu repertuārā ir drastiska komika ar tendenci uz vulgāro. Vislabāka viņa ir bērnu pasaules tēlojumos (piemēram, *Sētas koris*, 1937, att.). Meklējot darbību un drāmatismu, viņa pievēršas grupu ainām (*Suņu ķērāji*, 1937, att., pasvītrojot brutālos ķērāju tipus un upuri — mazo sunīti), radot starp notikuma dalībniekiem kustību spraigumu telpā. Daŗviet viņas tipos pavīd kas brēģeliski skarbs, dīvains (vairākās dejas ainās). Liriskāki, ar sentimenta piemilību ir bērnu tipi kā, piemēram, ganu *Jēcis* (1936), *Apsveicēja* (1938). Cita stīga ir līdzjūtība

271. Lize Dzeguze, *Vecā malkas nesēja*

272. Līze Dzeguze, *Sieviete ar kūli*

273. Līze Dzeguze, *Virš plāna*

grūtdiējiem (*Vecā malkas nesēja*, salikusi zem nastas, 1948, att.; ģipsī vai terrakotā darinātie tipi: *Vecais Rīgas ormanis*, *Sētniekpāris*, *Vecītis* u. c.). Idilliska, dažreiz satraukta, viņas veidojumos veņas lielā dažādībā izteiksmīgi raksturota dzīvnieku pasaule.

Padomju apstākļos sākās laimīgo kolchoznieku, siena grābēju, slaucēju, cūkkopju utt. demonstrēšana, mēģinot „lielās skulptūras“ uztverē heroizēt vai paskaistināt tēlus staļiniskā sociālistiskā reālisma un optimisma ārišķībās. Te Dzeguze, neraugoties uz apgūto akadēmisko prasmi, viņai svešā uzdevumā kļūst neista (*Sieviete ar kūli*, att.; *Plāvēja*; *Kolchozniece*; *Virš plāna*, att., u. c.). Tiešas un naivas tēlošanas sadursme ar mācīto, akadēmisko Dzeguzes skulptūrā rada viņā kādu iekšēju neapmierinātību, neziņu. Kas viņai varētu palīdzēt pārvarēt šo konfliktu? Kādā Mākslas kooperatīva izstādē 1944. g. pavasarī, kur ir daži viņas darbi, Dzeguze griežas pēc padoma pie T. Zaļkalna. Cerēto aizrādījumu vietā viņa no vecmeistara saņem iznīcinošu, strupu atbildi: „Taisīt jau šādi var, bet tēlniecība tā nav...“ Nepaskatījies uz Dzeguzi, Zaļkalns aizgājis tālāk.³

Līze Dzeguze jau ir pārejā uz to tēlnieku plejādi, kas savu māksliniecisko izglītību guvuši Latvijas Mākslas akadēmijā.

¹ R. Alders, Līze Dzeguze, *Viena mūža par maz*, 102. lpp.

² Turpat.

³ Turpat, 104. lpp.

Literatūra un avoti

G. Kārklīņa, *Latviešu padomju koka tēlniecība*, Rīgā 1963.

Par atsevišķiem māksliniekiem:

A. BĒRNIĒKU: Ievadi un darbu saraksti A. Bērnieka izstāžu katalogos: 1925 (K. Štrāls), 1935 (V. Dz.), 1961. — Artura Bērnieka darbu katalogs Duntē Ķekātās, 1972. — Mākslinieka sniegtā informācija.

M. PANKOKU: J. Kārklīšs, „Mūsu tautas pirmspara zieds“, *Jaunākās Ziņas*, 1929. g. 27. augustā. — M. Pankoka vēstule ar attēliem 1940. g. 12. jūnijā.

ED. SIDRABU: J. Madernieks, „Mākslas izstāde Jelgavā“, *Jaunākās Ziņas*, 1930. g. 16. aprīli.

LĪZI DZEGUZI: J. Madernieks, „Līzes Dzeguzes koka tēlniecības darbu apskate Rīgā“, *Jaunākās Ziņas*, 1936. g. 28. oktobrī. — *Līze Dzeguze*, U. Skulmes ievads, Rīgā 1961. — R. Alders, Līze Dzeguze, *Viena mūža par maz*, Rīgā 1979.

274a. K. Zemdega, *Nox minor*, fragments

Latvijas Mākslas akadēmijas audzēkņu un absolventu puduris – tradīcijas tālākveidotāji

Kārlis Zemdega

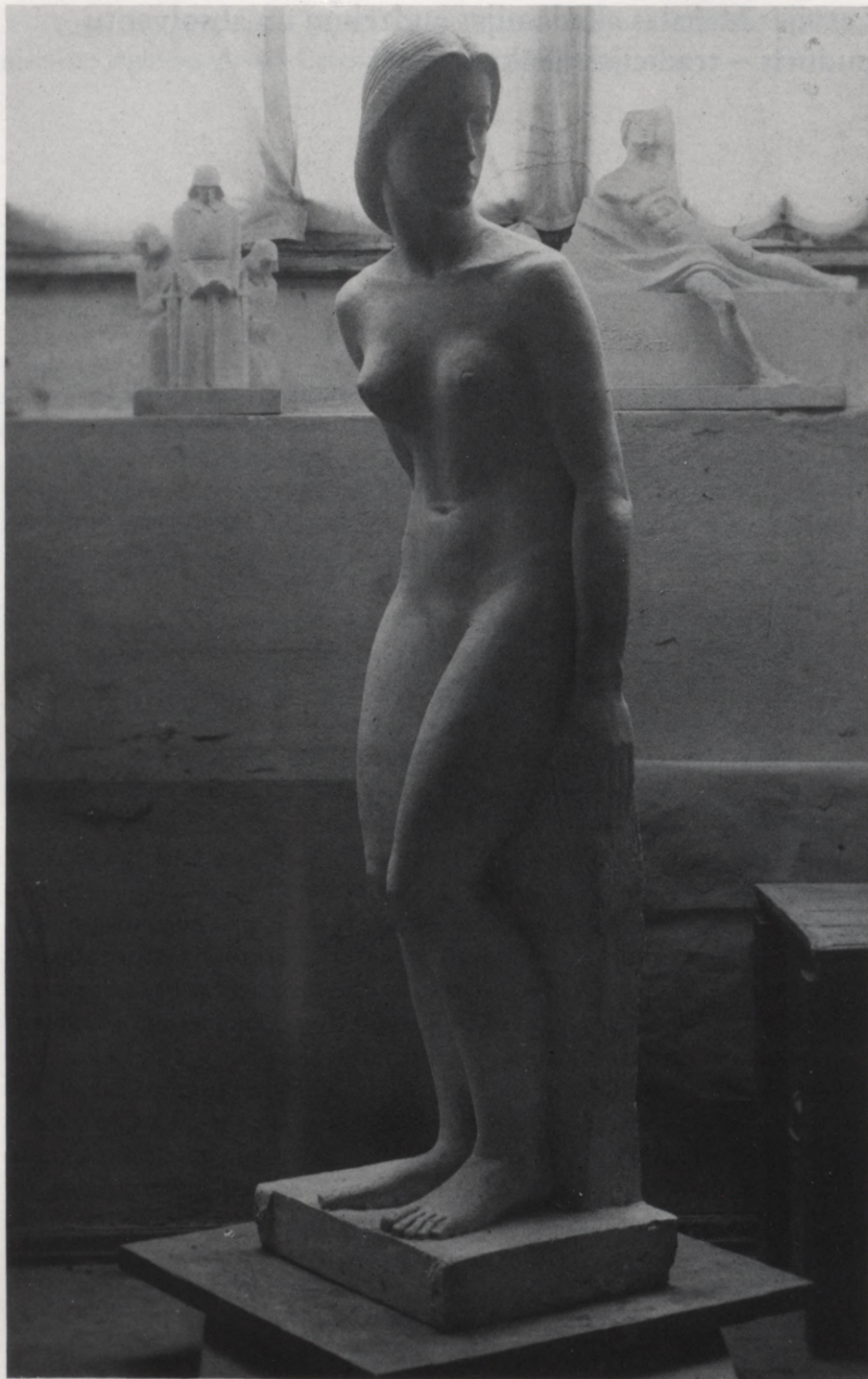
274. K. Zemdega, *Nox minor*

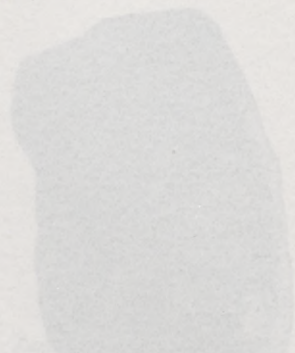
Latvijas Mākslas akadēmijai uzsākot darbību, tajā saplūda virkne audzēkņu, kas bija dzimuši jau pagājušā gadsimta deviņdesmitajos gados: Žanis Smiltnieks, Kārlis Baumanis (vēlāk Zemdega), Kārlis Jansons, Arvīds Brastiņš, Valdemārs Jākobsons, Eduards Karitons. Tiem pievienojās mūsu gadsimta sākumā dzimušie audzēkņi: Jānis Briedis, Aleksandra Kalniņa-Briede, Nikolajs Maulics, Egons Zvirbulis, arī R. Griņēvičs, M. Lange, L. Žurgina u. c.

Izcilākais šajā Latvijas Mākslas akadēmijas audzēkņu pudurī un viens no izcilākajiem mūsu jaunajā tēlniecībā vispār ir Kārlis Zemdega (Baumanis, 1894–1963). Viņa klasiskās mākslas tradīcijām pakļauto tēlniecību raksturo ideālistiska uztvere, teiksmaina simbolika un liriska apgarotība. Saistot nacionālo un vispārcilvēcisko, virzoties uz nozīmīgo un lielo dzīvē, viņa māksla ir jaunības cildinājums. Vienīgi Mikelandželo un Rainis kā gara pasaules paudēji tematiski reprezentē vecumu viņa tēlniecībā. Kopjot meistarību respektējamās mākslinieciskās kultūras ceļos, auguši viņa pacīlātie veidoli. Delikāti atturīgs un dažreiz skarbs, jūsmīgs, bet arī nepieņēmīgs viņš savā īpatnējā personībā ietvēra pretējības. Pazīstams ar savu kreiso politisko noslieci, viņš neiestīga vulgāritātē, bija humanistisks domātājs, kuŗa darbnīcā pie sienas atradās krustā sistā tēls. Reliģiskajai tematikai, kas dažviet parādījās Zemdegas mākslā, risinot plastiskus uzdevumus, bija savs cilvēciskais saturs.

Kārlis Zemdega (Baumanis) dzimis 1894. g. 26. martā Cīravas pagastā, Kurzemē, lauksaimnieka daudz bērnu ģimenē. Mācījies Cīravas pagasta skolā, tad Aizputes Pilsētas skolā. Šai laikā jau modusies interese par zīmēšanu, ir sekmes mācībās, neraugoties uz sāpīgo kājas locītavas slimību. 1913. g. rodas iespēja doties uz Rīgu, kur iestājas Blūma mākslas skolā. Te sausā mācību rutīna jaunieti neapmierina, un nākamā gada pavasarī viņš skolu atstāj. Viņš dodas uz Viļņas mākslas skolu, bet uznākušais karš visu pārtrauc. Pārlaidis kara gadus tēva mājā, viņš, nodibinoties Latvijas valstij, 1920. g. dodas uz Rīgu, dabū mazu ierēdņa vietu un 1921. g. vienlaicīgi iestājas Mākslas akadēmijā un Latvijas Universitātes filozofijas un filoloģijas fakultātē. Te studē filozofiju un mākslas vēsturi. Šīs studijas, līdzās vēlākiem ceļojumiem pa Eiropas zemēm, Parīzi, Itāliju, Skandināvijas zemēm un Ēģipti, dod bagātīgu ierosmi personības izveidošanā. Savienot maizes darbu ar studijām universitātē un akadēmijā grūti. Nebeidzis universitāti, ar 1925. g. Baumanis veltī visus spēkus nodarbibām akadēmijā. Vēl svārstīdamies starp glezniecību un tēlniecību, viņš izšķīras par tēlniecību, iestādamies K. Rončevska figūrālās tēlniecības darbnīcā.

275. K. Zemdega, *Peldētāja*, mets ģipsi

276. K. Zemdega, *Sapņotāja meitene*

Rončevskis strādā marmorā un bronzas lējumā. 1927. g. Zemdega beidz akadēmiju ar diplomdarbu *Jēkaba ciņa ar eņģeli*. Pēc tam viņš kādu gadu vēl strādā B. Dzeņa dekoratīvās tēlniecības darbnīcā, vingrinādamies granīta apstrādāšanā. 1928. g. Latvijas valsts 10 gadu jubilejas mākslas izstādē viņš piedalās ar sievietes figūru, cirstu granītā (labradorītā); par šo darbu Kultūras fonds viņam 1929. g. piešķir balvu. Darbu nopērk Valsts mākslas

mūzejs. Šai pašā gadā izstāda Sadarba IV izstādē *Sapņotāju meiteni* (zilais marmors). Jaunā mākslinieka karjēra spīdoši sāka. Viņš dabū arī skolotāja vietu Rīgas Pilsētas amatniecības skolā. Baumanis ir par biedru Sadarbā līdz 1935. g., kad personīgu iemeslu dēļ izstājas no šīs biedrības.¹

Zemdega darbojies stājtēlniecībā, cērtot ģimenes un figūras akmenī, ceļot pieminekļus Rīgā un provincē: Raiņa kapa pieminekli Rīgā (1934),

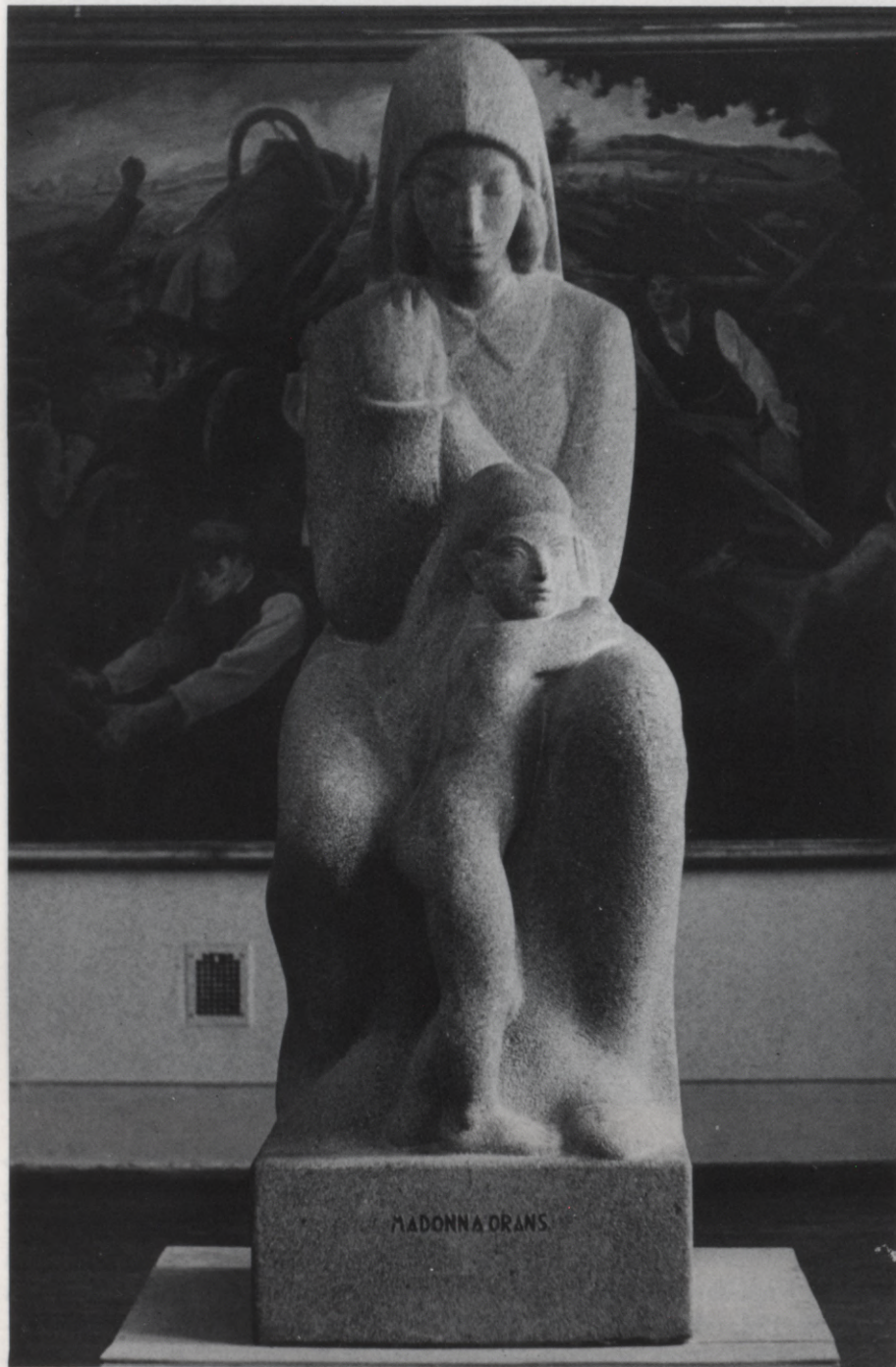
277. K. Zemdega, *Meitenes galva*

Atbrīvošanas pieminekļus Raunā (1933), Džūkstē (1935), Rūjienā (1937), Dobelē un Tukumā (1940). Piedalās Brīvības pieminekļa sacensībā 1930. g., gūstot trešo godalgu. Piedalās I (skaitlis katalogā nav minēts), II un III Kultūras fonda izstādē un 5 gadu jubilejas svētku mākslas izstādē Rīgā 1939. g. Viņa darbi, sākot ar 1934. g., parādās visās valsts rīkotajās ārzemju izstādēs. Līdztekus veikti arī vairāki kapu pieminekļi. Padomju okupācijas laikā 1940/1941. g. no akadēmijas atlaistā K. Zāles vietu ieņem Zem-

dega; pēc tam, jau nostiprinoties padomju varai, darbojas par profesoru Valsts mākslas akadēmijā un dabū Nopelniem bagātā mākslas darbinieka titulu. Šai laikā veikti figūrāli veidojumi, daži portreti, kapa pieminekļi un mets Raiņa piemineklim Rīgā, ko pats vairs nepagūst izcirst. Miris 1963. g. 9. novembrī.

Klasiskās mākslas un A. Burdela (Bourdelle) ieskaņas Zemdegam raksturīgā izjūtā vēstī diplomdarbs *Jēkaba cīņa ar eņģeli* (ģipsis, 1927).

275. K. Zemdega, *Peļātāis mets ģipsis*

277. K. Zemdega, *Madonna orans*

276. K. Zemdega, *Peļātāis mets ģipsis*

278. K. Zemdega, *Madonna orans*

279. K. Zemdega, J. Raiņa kapa
pieminekļa kopskats. Architekts
P. Ārends

279a. J. Raiņa kapa pieminekļa tēls,
skats no priekšas

279b. J. Raiņa kapa pieminekļa tēls,
sānskats

279c. J. Raiņa kapa pieminekļa,
fragments

Kompaktā blokā cilņveidīgi komponētie divi slaidie jauniešu stāvi — bezspārnu eņģelis, pāri galvai sakrustojis rokas, un ceļos nometies Jēkabs — saistīti ar tērpa kroku dekoratīvo plūdumu. Pati ciņa ir garīga, Jēkabam saņemot eņģeļa pārākuma iestrāvojumu. Akadēmiju beidzis, Zemdega dedzīgi stājas pie lielāku apmēru darbiem akmenī, cirzdam dabiskā lielumā kailu jaunu sieviešu figūras (*Nox minor*, 1928; *Peldētāja*, 1934). Lī-

280. K. Zemdega, Brīvības piemineklis Raunā, galvenā daļa

280a. Brīvības piemineklis Raunā, kopskats

dzās noslēgtas formas uzbūvei un figūras nostatījumam jaunajam tēlniekam rūp akmens virsas krāsains mirgojums. Savai *Mazās nakts* (*Nox minor*) figūrai ar pāri galvai saliekto roku un slidošo kustību uz priekšu izvēlēties ar sidrabotiem laukumiem izlāsmoto tumšo labradorītu (att.). Tā ir pirmā dabiskā lieluma granīta statuja Latvijā. Lai izvairītos no formu caurumojuma, pie teiksmainās jaunavas kājām ir stilizēta paparde. Tā ir nakts sapņainā atmoda, tapšana. „Mazā nakts ir klusa, viņas gaita nedroša.”² Arī *Peldētājas* stāvā Zemdega izvairās no visa ārišķīgi skaļā; tāpat viņa pieminekļu heroiskos stāvos ir daudz iecītīga lirisma, kas raksturīgs arī Zaļkalnam. Šai peldētājai uz viņa (att.), kas kā stilizēta plātne ir aizmurgurē, tēlnieks izvēlēties slīpētu zaļu granītu. Tīro liniju vijīgā ritmā ietvertās

figūras kustībā ir jūtams viļņojums, izvairīšanās no stabilāka vertikālā nostatījuma. Trauslo formu jaunavīgums, pat zināms vēsums, atturīgums, jaunās miesas skaistuma nejutekliskums un reizē īpaša poētiska noskaņa — viss raksturīgs nevien šim, bet daudziem Zemdegas darbiem.

Stilizējot, vienkāršojot veidus, izmantojot arī to dekoratīvās īpašības, Zemdega meklē idejas garīguma un formu valodas sakausējumu. Arī portretos, kas ir viņa tēlniecības blakuslīnija, Zemdega izvairās no ikdienišķi triviālā. Tā, piemēram, *Sapņotājā meitenē* (zilais marmors, 1929. g. Sadarba izstādē, att.) un jaunas meitenes krūšu tēlā ar noslēpumaino smaidu (granīts, 1935, att.). Darbs ārzemju izstādēs apceļoja daudzas zemes. Šī pati

281. K. Zemdega, Brīvības piemineklis
Dzūkstē

iegarenā seja, vēl vairāk vienkāršota, vērojama *Madonna orans tēlā* (*Lūdzošā madonna*, pelēkais somu granīts, 1934, att.). Gaŗā tērpā, pazemīgi noliektu galvu, rokas salikusi lūgšanā, aizvērusi acis viņa iegrimusi sevī. Mazais zēns starp mātes ceļiem kā vaicādams noraugās skatītājā. Kompozīcijā, cieši sakļautu formu delikātā artikulācijā, izteiksmes apgarotā klusumā izpaužas briedums un meistarība, sakļaujot monumentālītāti ar intimitāti, atbalsojot klasiskās mākslas tradīcijas.

Zemdegas romantiķa entuziasms un tieksme uz lielu formu, īstenojot tēlniecisku un idejisku uzdevumu, vērojami viņa veiktajos Atbrīvošanas pieminekļos un Raiņa kapa pieminekli, kas nostiprināja sava darinātāja slavu (1935).

Pieminekļa galvenā daļa — mostošais jauneklis uz divkāpienu pakājes, izcirsts no milzīga sarkanā granīta bloka vienā gabalā: „Un mūžam celsies viņš ar saules lēktu“ (att.). Tēla sarežģītā kustība, izvēršoties telpā diagonālos virzienos, izteic savdabīgi mikelandželisko motīvu — apziņas mošanos iekšējā konflikta spraugumā. Lejup noslidējusi labā kāja un virs platformas saspriegti izstieptā kreisā vēl pasīvas. Šis kustību motīvs saucas ar krievu tēlnieka, izcilā klasicisma meistara, M. I. Kozlovska (1753—1802) jaunieša figūru. Smailā trīsstūrī ierakstīta labā roka, kas balsta

280. K. Zemdega, Brīvības piemineklis
Raiņi, galvenā daļa

282. K. Zemdega, Brīvības piemineklis
Rūjienā

282a. Brīvības piemineklis Rūjienā,
sānskats

ieslipo vidukli ar augšup pacelto galvu un saliekti pacelto kreiso roku. Pretēji skulptūrai, kas kustību saspilējumu un kontrapostus iekļauj kompaktā blokā, šē viss izstaro telpā kādas iekšējas enerģijas impulsā. Drapējums ar parallēlām krokām saista atdalītās formas. Te Burdela un Mikelandželo *Verga* motīva atskaņas. Kustību vēl neizlidzinātais spraugums simboliski vēstī gara atmodu rīta ausmā. Arhitekts P. Ārends cēlis šai centrālajai daļai aizmugures sienu ar stabu loku abos spārnos un platām kāpnēm, kas ved uz platformu.

Meklējot izteikt jaunās nācijas garu un centienus, Zemdega savos pieminekļos un dekoratīvajos veidojumos — tāpat kā Zaļkalns un Zāle — klasisko mantojumu brīvos meklējumos saista ar mūsu dzejnieku un tautas teiksmu un tradīciju mantojumu. Pelēkā Somijas granītā cirstajos Atbrī-

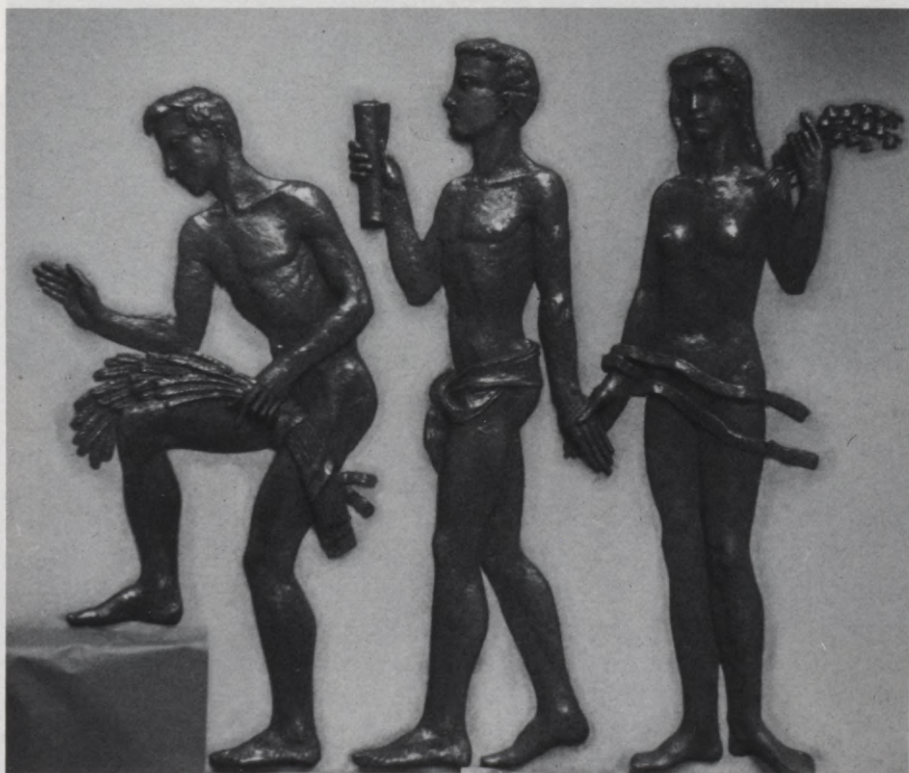
284. K. Zemdega, *Atēna un Latvija*, cilnis Latvijas Universitātes jaunajai aulai

vošanas pieminekļos Raunā, Džūkste un Rūjienā viņš skulptūru saista ar arhitektonisko pakājes uzbūvi vairākos pacēlumos un pakāpienos. Tie ir simboliski tēli un metaforas. Pieminekļi paceļas laukumā vidū uz zemes uzbēruma, tā pārvaldot telpu. Pelēkā Somijas granītā veidotajā, 9 m augstajā Raunas pieminekli, kas stāv uz metru augsta uzbēruma, ar iespaidīgu vienkāršību viļņveidīgā kompozīcijā redzams archaisks jaunas meitenes stāvs, paceltām rokām skandinot milzīgas, trapezveidīgas kokles stīgas, kuņas vertikāli trauc augšup. Mēs it kā sadzirdam jūsmīgās brīvības dziesmas skaņas, bet pašai koklei ir reizē šķēpa – cīņas ieroča forma. Veidojuma ritma izjūta, iekšējā pacilātība, organisko un ģeometrisku formu saistījums iezīmē šo darbu (att.). – 5 1/2 m augstais gaiši pelēkā Somijas granīta piemineklis Džūkstē ir sarežģītāks uzbūvē. Pie centrālā ķermeņa – milzu zvaigžņotas urnas, simboliskā kritušo cīnītāju pelnu trauka – pieminekļa augšdaļā ir jauniets, uzvarējušais varonis, ar šķēpu labajā un ozola zaru kreisajā rokā. Augšējā pakāpienā ir klusi sērojošās sievietes – Latvijas stāvs (att.). – 7 1/2 m augstajā pelēkā Somijas granīta Rūjienas pieminekli izmantots Tālavas taurētāja motīvs („Taurētājam bija mirt, tomēr latvji ziņu dzird“): jauneklis senatnīgā tērpā, abās rokās satvēris tauri, stāv nomodā par dzimto zemi. Uz priekšu izvīzītā kāja, viss stāvs šajā cildenajā, dzidrās formās tvertajā figūrā pauž apņemšanos un spraigu modrumu. Šajos, kā arī Latvijas brīvības beidzamajā gadā veiktajos Atbrīvošanas pieminekļos Talsos un Dobelē jaunības fiziskais spēks un skaistums kalpo garīgumam. Iecerētajā, bet neīstenotajā Talsu pieminekli heroiskais

jaunietis ir pārvērties koklētājā. Dobeles divfigūru – jaunās sievietes un jaunā kareivja ar zobenu un vairogu – kompozīcijā parādās tīri ornamentālas piedevas (att.). Vienīgi Latvijas granītā cirstajā Tukuma pieminekli 1919. g. kritušajiem skolniekiem parādās jaunieša tēls kareivja mētelī ar abās rokās satvertu šauteni. Nometies uz ceļa, viņš kā sapņotājs meditē, pievēris acis, reizē būdams arī tēvzemes sargs. Radniecīgs motīvs sastopams senlatviešu kareivjos, četru apgabalu heraldiskajos tēlos Rīgas Brāļu kapos.

Arī vairākos kapu pieminekļos Rīgas Meža kapos un provincē – stēlu plātnēs un pilnfigūrās – valda meditātīva lirisma, garīgas atmodas un atdzimšanas tēli (piemēram, jaunā sieviete ar dzirkļēm un smilšu pulksteni – Parka Širona kapu vietā, 1933). Īpats ir piemineklis Rūjienā A. Alberingam, veidots gaišā granītā (1939): uz kubiskas pakājes līdz jostai tērpts jauneklis labā rokā tur ziedus, bet ar kreiso satvēris sētuvi. Raksturīga ir izvairīšanās no aizgājušo reāla attēla, no vecuma un sairuma zīmēm. Filozofiskā un simboliskā doma tēlniecības veidos ir būtiskāka, svarīgāka par īstenības atveidojumiem.

Latvijas patstāvības posmā Zemdega veicis dekoratīvi monumentālus uzdevumus. Minēsim cilņus Kalnmuižā – Tērvetes sanatorijā (1931). Liekāks uzdevums bija cilņi Latvijas Universitātes jaunajai aulai (1936). Te mākslinieks centies savienot plašā kompozīcijā allegoriskos, tērptos stāvos klasisko ar latvisko (Atēna un Latvija kompozīcijas centrā, att.; Burtnieks un Laima sānu noslēgumā). Starp tiem uz vidu virzās pa seši ik spārnā kailu jaunekļu un jaunavu – atziņas meklētāju figūras (att.). Šim patinētā

285. K. Zemdega, *Jaunieši, cilnis*
Latvijas Universitātes jaunajai aulai

286. K. Zemdega, *Taisnība*, allegorija
Tiesu pils kāpņu telpā

ģipša figūrām bija rotāt universitātes jaunās aulas apsidālo noslēgumu. Taču universitātes vadība tās atzina par nepiemērotām un lika no sienas izlauzt.

Jaunceltās Tiesu pils kāpņu telpas iesārtā nišā novietoja Zemdegas *Taisnības* allegoriju, cirstu Karāras marmorā (1939, att.). Ne bargo tiesnesi ar aizsietām acīm un svariem, bet redzīgu, gaišu jaunas sievietes tēlu ar vainagu galvā, vienā rokā turot zobenu, otrā – likumu grāmatu. Tā ir taisnības aizbildne Laima, vijīga, laipna dainu pasaules parādība klasicisma apvalkā. Atzīstot darba izsmalcināto meistarību, kāda padomju kritiķe nožēlo, ka šis tēls „neizteicis pilnā mērā tautas ideālus par aktīvu, revo-

lūcionāru taisnību“, kāda laikam pastāvēt Staļina un viņa pēcteču padomju tiesās.

Sākas padomju vara, lūzuma posms, it īpaši gados, kad sociālistiskā reālisma šaursirdīgā izpratnē kritikas vagari žvikstināja savas pātagas. Tagad prasīja Zemdegam iekšēji svešo īstenības ārpuses apdarināšanu ar vajadzīgo ideoloģisko paskaistinājumu piedevām. Maksājot meslus šāda veida ikdienas dzīves atspoguļojumam, piemēram, darināti *Fizkultūriete* (1947), *Skolniece* (1949) u. c. Ir interesanti salīdzināt 1936. g. granītā cirsto *Vientulību*, kailo sēdošo jaunietai (vēlāk kapa piemineklis V. Skaburskim Meža kapos), ar 1948. g. ģipsī veidoto *Iecerē*, saliekušos sēdoša vīrieša stāvu, kas abām rokām apņēm kāju zem ceļa. Pirmajā — lepnī paceltās galvas domīgums; otrā — noliekta galvas skumība. Pirmajā — plaknēs ierakstītās formas bagātā artikulācijā atraisītas. *Iecerē* — saspilējums, sažņaugtība pozē, apaļojot „dabiski“ anatomiskās formas, kā kādreiz mācoties akadēmijā, modeļa demonstrācija uz meistarības augstākas pakāpes, atgādinot antīku motīvu.

Ja vēl iecerētais Emīla Dārziņa piemineklis (ģipsis, 1948) ir allegoriskā *Mūza*, izstiepta, statuāra un vairāk naturālistiska nekā agrākie darbi, kas izmanāms arī vertikālā drapējuma krokās, — tad jau pilnīgi portretiska un žanriska ievirze ir glīti izstrādātajā kapa tēlā dzejniecei Elinai Zālītei (granīts, 1959, Meža kapos, att.). Pusmūža pilsoniskā sieviete platā rīta tērpā tur vienā rokā rakstāmo. Pat tāds sikums kā kurpju gali zem tērpā nav aizmirsti šajā mājīgi intimajā skatā, mēģinot poētizēt ikdienību. Šai posmā veiktajā ģīmetņu virknē iespaidīgākā kā formu traktējumā, ārējā līdzībā un personības raksturojumā ir granītā cirstā un slīpētā Raiņa ģīmetne (att.). Pats akmens apslāpē sikumus. Spēcīgā pierē, asais deguns un zods profilā liek nojaust domātāja un dzejnieka tvaru. Citādi ir ar mēģinājumiem monumentālīzēt Raiņa reāliski atsegto tēlu, poētīzējot ik-

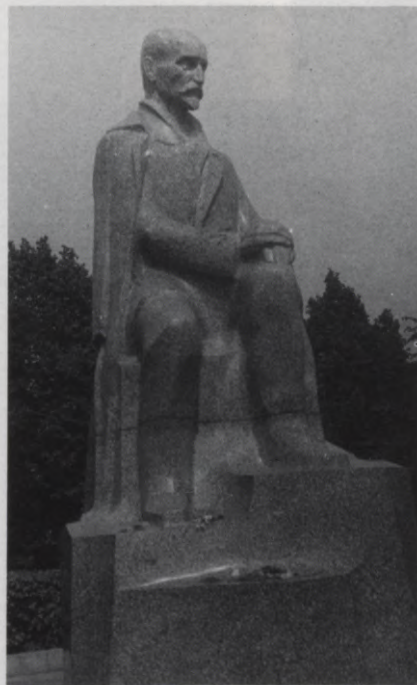

287. K. Zemdega, J. Raiņa ģīmetne

288. K. Zemdega, Raiņa piemineklis Rīgā

288a. Raiņa piemineklis Rīgā, priekšskats

288b. Raiņa piemineklis Rīgā, sānskats no labās puses

dienišķo gan pusmūža gados (*Gals un sākums*, ģipsis, 1947), gan vecumā — pieminekļa modelis ģipsī (1962), ko pēc tēlnieka nāves cirtuši sārta granītā L. Blumbergs un A. Gulbis. Mēteļi tērptais pusmūža inteliģents ar rakstāmiem piederumiem pozitūrā un izteiksmē var būt dokumentārais, bet ne garīgais Raiņa tēls. Līdzīga kļūme ir ar vecā dzejnieka tēlu, nosēdinātu uz arhitektoniska postamenta, kam nav sakara ar reālisto apģērbu, — gan mēģināts tērpu apakšdaļā ģeometrizēt un tā saliedēt iecerētā monumentālā kopībā ar pamatu. Visnezdevīgākais ir priekšskats ar klučainām kājām, raksturīgo roku salikumu, uzvalka atdarinājumu un galvu, kas pieminekļa modeli ir nozīmīgāka nekā pieminekli. Labākais skats ir no sāniem — kreisās puses. Arhitekts Dz. Driba ir pielicis pūles, lai pieminekli iesaistītu telpiskā apkārtņē. Šis kapitāldarbs nav Zemdegas mūža un centienu virsotne.

Kā elegiska izskaņa viņa darbam ir *Nox major* — *Lielā nakts*, palikusi ģipsī. Šajā sievietes stāvā — pussēdus, ar zemi noliektu galvu, atbalsojot klasiskās mākslas motīvu, ir rezignētā, rimusī un apklususī nakts, pretēja mostošās nakts tēlam mākslinieka gaitu sākumā.

Zemdegas nozīme mūsu jaunās tēlniecības attīstībā un latviešu tēlniecības tradīciju izkopšanā ir izcila, līdzās Zaļkalnam, Melderim un Zālem ietekmējot jaunākās paaudzes izveidošanos.

¹ K. Zāles aizvainojošās izturēšanās dēļ.

² Intervija ar tēlnieku *Pēdējā Brīdī* 1929. g. 5. aprīli.

Literatūra un avoti

M. Zaurs, recenzija par tēlniecību, *Latviešu tēlotāja māksla*, Rīgā 1957. — A. Belmane, „Lieluma meklētājs“, *Latviešu tēlotāja māksla*, Rīgā 1968. — S. U. Červonnaja, *Zemdega* (krievu valodā), Ļeņingrada-Maskava 1964. — Mākslinieka sniegtā informācija.

289. K. Zemdega, kapa piemineklis dzejniecei Elinai Zālitei

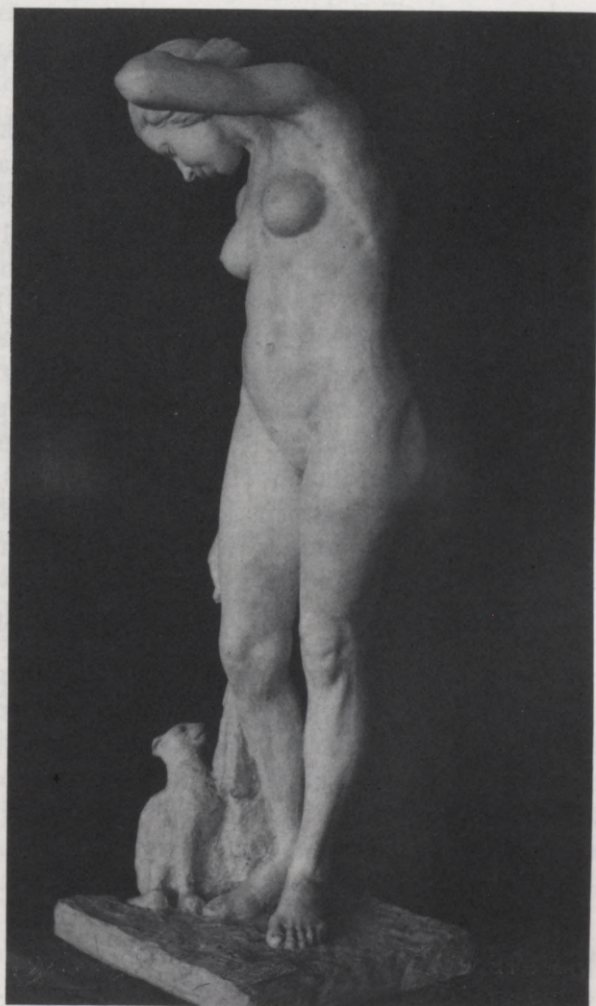
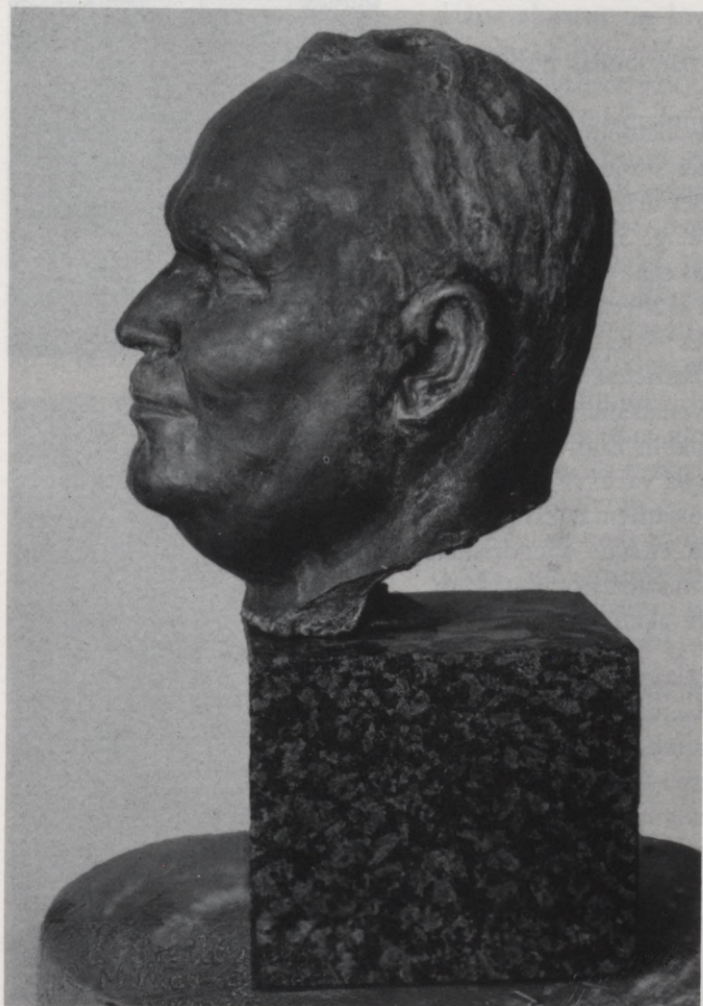
290. K. Zemdega, *Nox major* (*Izskana*)

Žanis Smiltnieks

Vienā laikā ar Zemdegu Rončevska vadīto darbnīcu 1927. g. beidza Žanis Smiltnieks, dzimis 1893. g. 27. aprīlī Vilces pagastā, miris 1931. g. 28. aprīlī Rīgā pēc smagas slimības ar tuberkulozi. Dzimis rentnieka ģimenē, zēns jau Vilces draudzes skolā, kā arī Jelgavas vidusskolā rāda zīmētāja spējas. Vidusskolu beidzis, jaunietis nodomājis doties uz Pēterburgu, lai studētu mākslu. Šo nodomu izjauc Pasaules kaņš. Piedalījies latviešu strēlnieku pulku cīņās, smagi ievainots Ziemsvētku kaujās, Smilt-

291. Ž Smiltnieks, *R. Millera ģimēne*

292. Ž Smiltnieks, *Disputa*

293. Ž Smiltnieks, kapa pieminēklis Zigfrīdam Meierovicam Meža kapos Rīgā, kopskats

293a. Z. Meierovica kapa pieminēkļa tēls

nieks apbalvots ar goda zīmēm par varonību un par kaujas nopelniem pozīcijās paaugstināts par virsnieku.

1917. g. viņam izdodas iekļūt Pēterpils Mākslas akadēmijā, kur kādu laiku mācās pie prof. N. Samokiša. Atgriezies Latvijā, iestājas mūsu Mākslas akadēmijā, kur kādu laiku strādā glezniecībā, bet drīz pāriet uz prof. Rončevska vadīto tēlniecības darbnīcu. Kopš 1922. g. Smiltnieka darbi parādās Neatkarīgo vienības izstādēs. Sākumā ainavas eļļā — *Lietaina diena, Vakars, Birze* (1923), *Ogres tilts, Ganu ceļš* (1924). Tās ir reālistiskas, pelēcīgos toņos. Ap 1926. g. parādās bronzas ģimetnes — R. Millera (att.), P. Krafa — solidā reālistiskā uztverē. Viņa bronzu *Patricieša galva* (1927) iegūst Valsts mākslas mūzejs. Tomēr Smiltnieka galvenais un nozīmīgākais veikums ir monumentālajā tēlniecībā — kapa pieminēklis Zigfrīdam Meierovicam Rīgas Meža kapos (1929, att.), Latvijas izcilā valstsvīra kapa uzkalniņā, uz ko ved akmens kāpnes. Virs zema postamenta iežogojuma dibens sienas vidū paceļas Somijas pelēkā granītā cirstais allegoriskais jaunas sievietes tēls tautiskā tērpā ar noliektu galvu un sakrustotām rokām, vēstīdams tautas sēras (sērojošā Latvija). Šai figūrā akadēmiskā uztverē atbalsojas Zāles izveidotais jaunās sievietes tips.

Piedalījies 1930. g. Brīvības pieminēkļa meta sacensībā. Slimības māks, nākamā gada pavasarī miris.

Literatūra un avoti

Nekrologs, *Jaunākās Ziņas*, 1931. g. 29. aprīlī. — Mākslinieka un laika biedru liecinājumi.

Kārlis Jansons

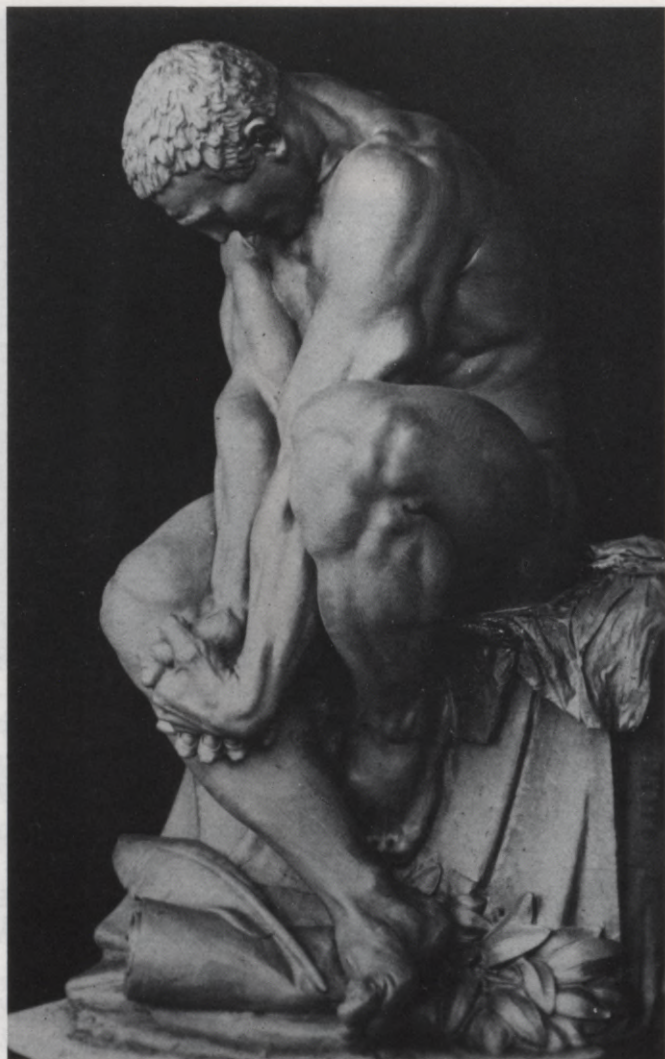
Kārlis Jansons (1896 Nītaurē—1987 Cēsis) ir sākumā vistuvāks sava skolotāja K. Rončevska akadēmiskā naturalisma ceļam. Rončevska darbnīcu viņš beidza 1925. g. Atšķirībā no skolotāja, audzēknis pievērsās monumentāla stila darbiem pieminekļu laukā; veidojis arī reālistiskas ģimēnes. Anatomisko formu un kustību risinājuma pārzināšanu rāda K. Jansona diplomdarbs *Cīņa ar kentauru*. Antikais motīvs šē izmantots modeļu muskuļu un epidermas raksturošanai cīņas norisē. Lai saistītu sparīgā sitēja un zemē pakritušā kentaura figūru, jaunais mākslinieks ievada zemes masas ainavisko elementu. Šai akadēmiski naturālajai uztverei viņš ir uzticīgs dažos akmenī un bronzā veiktos kapa pieminekļos. Te jāpiemin kapa pieminekļi Rīgas Meža kapos prof. J. Jankovskim (1927) un rakstniekam A. Deglavam (1929). Abos lietota diezgan parasta schēma. Pie granīta blūka, kuņģā iekalts mirušā portrets cilnī, vai arī uz blūka malas nosēdināta allegoriska bronzas figūra. Abu pieminekļu muskuļainās, kailās vīriešu figūras, kuņģās Rodēna ietekme izvērsta akadēmiska naturalisma valodā, tēlotas izmisumā. Ārsta J. Jankovska pieminekli spēcīgais stāvs sabrucis (att.). Vīrieša pozē, saspīlētajos muskuļos, saburzītājā drānā jūtama sāpju vara. Otrā — Deglava kapa pieminekli (att.) vīrieša allegoriskā figūra lauza lejup izstieptās, sažņaugtās rokas (att.). Šie bronzas stāvi, pretēji vācu tēlnieka A. Hildebranda paustajai klasicisma teorijai, nepaliek iekļauti ideālā cīņā tilpumā, bet ielaužas dvēseliski ekspresīvi skatītāja telpā.

Šis patētiskās, gleznieciskās formu un virsmas rotaļas tips sastopams nevien Jansona bronzās, bet arī granītā cirstajā skulptūrā. Raksturīgs piemērs ir provizora A. Dolmaņa kapa pieminekli Madonā (1941). No rupji apcirstās akmens pamatnes raujas augšup slīpētā granītā darinātais allegoriskais jauna vīrieša augums ar kāju sparīgo kustību, atpakaļ atliekto stāvu un galvu, uz krūtīm sakrustotajām rokām vēstījot nemieru un sāpes. Neizdevīgs priekšskatā, viņš sānskatā rāda muskuļu anatomijas demonstrējumu gaismēnas rotaļā. Savaldīgāks, arī granīta formu gleznieciskos efektos dibināts ir rakstnieka A. Saulieša pieminekli Cesvaines kapos (1938, att.). Tajā nišveidīgā padziļinājumā parādās augstā cilnī rakstnieka portrets visā stāvā, bet virs tā — gaistošos veidos lidumnieks ar cirvi pār plecu. Kluss lirisks skumīgums aizstājis agonijas ciešanas agrāk minētajos darbos. Tā arī nokritušā Ikara augstcilnī — lidotāja J. Rimšas pieminekli Meža kapos Rīgā (granīts, 1928, att.). Šajā kapa zīmē jau vērojama miesas formu stilizācija.

Tā nonākam pie otra formu tipa, kas sastopams veselā pieminekļu virknē. To raksturo līniju, šķautņu un noteiktu laukumu pasvīturošana,

294. K. Jansons, kapa pieminekli
Dr. J. Jankovskim Meža kapos Rīgā

sadarbojoties plaknei ar apaļojumu. Līdz ar to kustību saspilējums un emocionālais sabangojums norimst, pārvēršoties skumjā rezignācijas kļusumā. Agrākais šādas uztveres piemērs — kapakmens gaišā granītā M. Bļodnieci Meža kapos (1926). Bronzas cilni ar mirušās ģimetni ietveļ dekorātīva uzbūve — allegoriska figūra ar sakrustotām rokām augšdaļā un spārnveidīgām, stūņotām formām abos sānos. Viens no skaistākajiem mēģinājumiem saistīt apaļoti plastiskos un tīri ornamentālos elementus tērpa krokās ir delikāti un melodiski veidotajā allegoriskajā sievietes tēlā ar zāļu trauku rokās — kapa stēlā provizoram J. Skultem-Krievam (Matisa kapos, granīts, 1931). Šos stiliskos paņēmienus K. Jansons izmantojis brīvi stāvošā slaidās allegoriskās sievietes figūrā gaŗā tērpā, meklējot vienkāršotu formu ritmu līniju un lielu laukumu plūsmā. Miesas daļu un kroku traktējumā izmantoti klasiskās mākslas paņēmieni. (Kapa pieminēklis Dr. A. Stākam, Meža kapos Rīgā, granīts 1934. g.). Muskuļoto vai reālo veidolu aizstāj matērijas pārvēršana eteriskā vieglumā, irrealitātē.

Līdzīgu stilisku uztveri plašā vērīenā sastopam kapa granīta pieminēkli pirmajam Latvijas valsts prezidentam J. Čakstem Meža kapos Rīgā

295. K. Jansons, kapa pieminēklis rakstniekam Augustam Deglavam Meža kapos Rīgā

295a. Augusta Deglava kapa pieminēkļa fragments

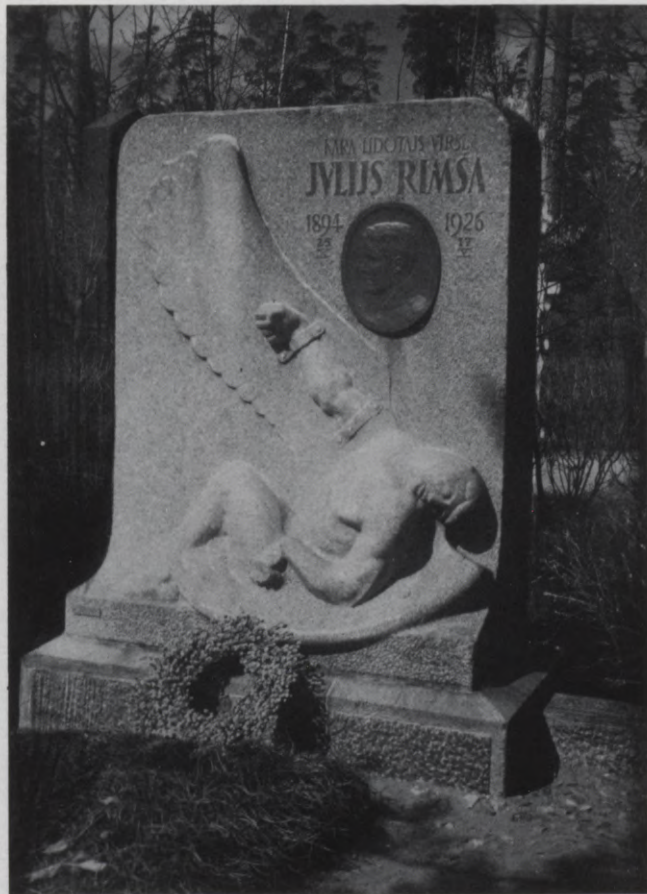
(1935). Architektoniski izveidotās sienas vidū novietots lielā kvadrātā ģimenes cilnis. Abās sienas malās ir cilņi ar simboliskām figūrām vienkāršotās, dekoratīvās formās. Kreisā pusē tēlota sērojoša latvju jaunava, bet pretējā — senlatvju kareivis, izdzēšot lāpu (klasicismā iecienīts motīvs). Šis piemineklis ilgu gadu padomju laikā bija pilnīgi apslēpts aiz barbariski iestādīto žogaugu sienas. Aleja, kas ved uz pieminekli, sapostīta ar tiši un bezjēdzīgi saraktiem kapiem. Ar to vēl nav pieticis. Prezidenta kapa piemineklis bija notraipīts ar kādu melnu vielu, kā ziņots presē. Tagad, kopš 1987. g. šāda barbariska rīcība ir novērsta un bojājumi izlaboti.

Pārejā no patētiski reālā uz dekoratīvo traktējumu ir darbi, kas meklē vidusceļu starp šīm stiliskām uztverēm. Raksturīgs piemērs — O. Ķuzes kapa pieminekļa sērojošā jaunava tautas tērpā (slipēts granīts, Meža kapos, 1939, att.). Sparīgā, bet pēkšņi apturētā kustībā viņa saliekušies uz priekšu, kā izbilēs vērodama kapa vietu lejā. Stūrainās roku un izvirzītā ceļa kustības uz noslieptās pamatnes, tērpa kroku liknes rada spraigumu. Tai pašā laikā visā nostatījumā ir arī sava intimitāte. Šāds izlīdzinājums starp reālistisku un dekoratīvi ritmisku poētisku veidojumu meklēts arī A. Raibartes-Vīgantes kapa stēlā (slipēts granīts, Meža kapos Rīgā, 1950, att.) un interesanti komponētajā allegoriskajā sievietes figūrā iedobtajā cilnī A. Aldermaņa kapa pieminekli (Meža kapos Rīgā, slipēts granīts, 1962).

Pēc patstāvības bojā ejas okupācijas varas iznīcinājušas vairākus K.

296. K. Jansons, kapa piemineklis Augustam Saulietim Cesvaines kapos

297. K. Jansons, kapa piemineklis lidotājam Jūlijam Rimšam Meža kapos Rīgā

298. K. Jansons, kapa pieminēklis
Dr. A. Stākam Meža kapos Rīgā

300. K. Jansons, kapa pieminēklis
Olgai Ķuzei Meža kapos Rīgā

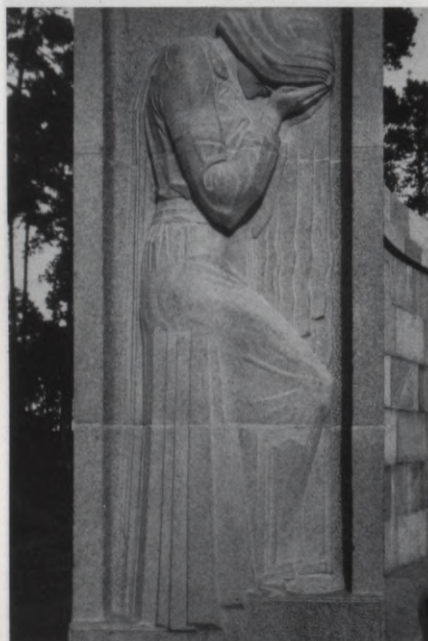
301. K. Jansons, kapa pieminēklis
Adai Raibartei-Vigantei Meža kapos
Rīgā

Jansona celtos pieminēklus. Iznīcināts pirmajam Latvijas valsts prezidentam J. Čakstem celtais pieminēklis: bronzas figūra uz granīta pakājes pie Klasiskās ģimnazijas ieejas Jelgavā (1930). Valsts galva rādīts runātāja pozē (att.). Jansons mēģināja smagnējo reālo formu padarīt monumentālu ar mēteli un gaŗiem svārkkiem. Vienu kāju izvirzījis uz priekšu, rokā turēdams rakstu lapu, kreiso iespriedis sālā, augsti paceltu galvu stāv valsts galva. Vācu okupācijas varas iznīcinātais Atbrīvošanas pieminēklis Jelgavā cirsts granītā (1932). Stilizētos veidos izmanāmas K. Zāles mākslas atbalsis. Virs kubiska pamata bija tēlots senlatviešu kaŗavīrs, kas uzvarējis zemē no-

299. K. Jansons, kapa pieminēklis
valsts prezidentam Jānim Čakstem
Meža kapos Rīgā, fragments (*Sērojošās
latvju jaunavas cilnis*)

299a. Jāņa Čakstes pieminēkļa
centrālā daļa

299b. Jāņa Čakstes pieminēklis, cilnis
Senlatvju kareivis izdzēš lāpu

302. K. Jansons, A. Aldermaņa kapa pieminēklis

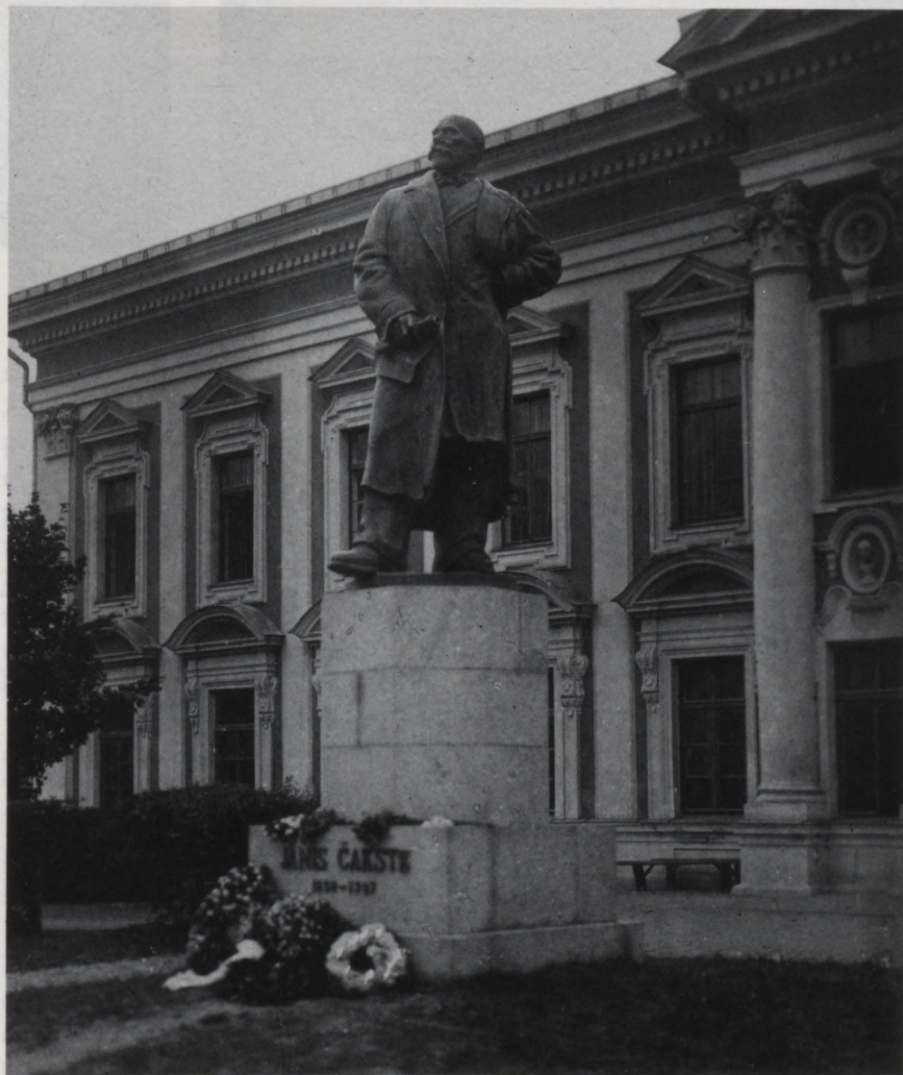
303. K. Jansons, kapa pieminēklis L. Bļodnieci-Meņģelei Meža kapos Rīgā

304. K. Jansons, prof. P. Galenika ģimenes kapvietas pieminēklis Meža kapos Rīgā

307. K. Jansons, Prof. Jāņa Čakstes pieminēklis

308. K. Jansons, Viņa māte Meža kapos Čakst

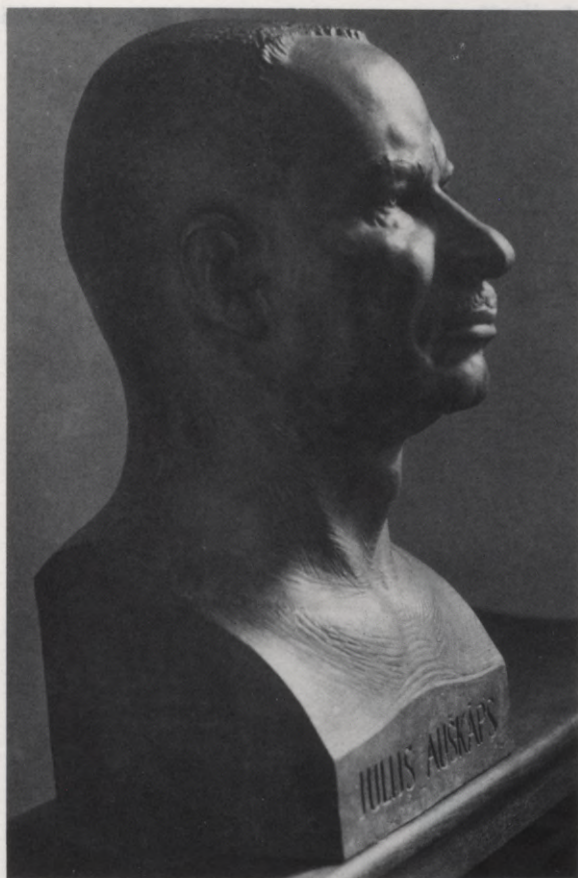
305. K. Jansons, pieminēklis valsts prezidentam Jānim Čakstem Jelgavā

triekto bruņinieku (att.). Grupas apakšējās daļas uzbūve nebija skaidri artikulēta. Šī pieminekļa fragmenti tiek savākti atjaunošanas nolūkā. Visumā — Jansona pieminekļu tēlniecībā bija mēģināts vienkāršojumā monumentalizēt īstenības veidus, tos saistot ar tektoniskajiem, ne visur ar vienādu veiksmi. Iznīcināts arī Rēzeknē celtais Latgales Atbrīvošanas piemineklis (1939), un padomju vara tēlniekam uzdevusi tā vietā veidot pieminekli partizāniem. Vēstures ironija. Saglabājies akadēmiska klasicisma gaumē cirstais varonības cildinājums — piemineklis kritušajiem strēlniekiem (1916—1917) Līgatnes Brāļu kapos.

Par K. Jansona reālistisko uztveri un spēju raksturot portretējamo personu liecina, piemēram, *Prof. J. Auškāpa krūšutēls* (bronza, 1936, att.) ar zīmīgi izveidoto profila skatu un sejas vaibstiem. Padomju laikā veidotajā *Raiņa krūšutēlā* (ģipsis, 1946) ir vairāk raksturota ikdienišķa āriene nekā dzejnieka personība. *Zvārguļu Edvarda krūšutēlam* (ģipsis, 1948) raksturīga darināšanas laika gaume — pievēršanās matu, spalvu, grumbu, kroku un pogu atdarināšanai „kā dzīvē”. Jāmin ekspresīvi raksturotais Mikelandželo krūšutēls (ģipsis, 1968).

306. K. Jansons, Jelgavas Atbrīvošanas piemineklis

307. K. Jansons, *Prof. Jūlija Auškāpa krūšutēls*

308. K. Jansons, *Veļu māte Meža kapos Cēsīs*

Reālisma skulptūras pārvēršanās Staļina ērai piemērotā arišķību un sīkdaļu protokolēšanā raksturīga arī tādiem sadzīves tēlojumiem kā *Kalējs*, *Dežūrējošais mehaniķis* u. c. (ģipši, piecdesmito gadu sākumā). Atgriešanās pie plastisko formu problēmām vērojama vairākos kapu pieminekļos, piemēram, 1952. g. granītā cirstajā sērojošas sievietes allegoriskajā stāvā; slīpētā granītā augstcilni kaltajā stēlā Meža kapos A. Raibartei-Vigantei — ar sāniski virzīto kustību ritmu tērpā un allegoriskajā sievietes tēlā, u. c. Jāpiemin arī vārtu figūra Cēsu Meža kapos (granīts, 1966) ar ceļos nomekušos, sērās saliekto Zemes māti — sievietes stāvu tautas tērpā (att.). Kustību ritms, formu dekoratīvs vienkāršojums sekmē veidola monumentālītes izteiksmi. Visur izcila prasme granīta apstrādājumā.

Bez jau agrāk pieminētajiem pēckaŗa gados veikta virkne kapa pieminekļu granītā: E. Biseniekam Alojā (1946), A. Gulbim Straupē (1947), Vizlam Alojā (1955), A. Valteram Liepājā (1952), Dr. Kārlim Briedim Rīgas Meža kapos (1966—1968) — ar ornamentāli ritmiski traktēto tērpu, Dr. A. Liepkalnam (1967—1970) un L. Bļodniecei-Meņģelei Rīgas Meža kapos (1973) — ar ģeometrīzācijas iezīmēm.

Dažus sabiedriski nozīmīgus pieminekļus K. Jansons cēlis Cēsīs. 1946. g. atklāts arhitektonisks ansamblis Cēsu Brāļu kapos kritušo padomju kaŗavīru piemiņai. Tas ir pirmais šāda tipa veidojums Latvijā. Parasta kompozīcijas schēma — aizmugures siena, kas iekļauj kapu vietu. Centrā novietots obelīskis ar piecstarīnu zvaigzni noslēgumā. Tā frontā-

309. K. Jansons, V. Ļeņina piemineklis
Cēsīs

lajā daļā redzamas vaļā kaltas cīnītāju figūras, dodamies uzbrukumā, bet abu spārnu galos pa kareivja stāvam.

Cēsu pilsētas centrā paceļas K. Jansona celtais piemineklis Ļeņinam (šūnakmens, bronza, 1959). Uz augstas akmens pakājes valdonīgi paceļas ar tālumā vērstu skatu komūnisma vadoņa figūra, lepna izteiksmē, vienkāršotās reāliskās formās, lai gūtu iedarbīgu bronzas tumšo siluetu. Tāpat kā Zemdega arī Jansons darinājis bronžā Mikelandželo krūšutēlu (1964). Galvanoplastiski vaļā gatavota Leonardo da Vinči piemiņas medaļa.

Kārlis Jansons dzimis 1896. g. 23. aprīlī Nītaurē, mežsarga ģimenē. Pabeidzis reālskolu, studēja Rīgas Politechnikumā architektūru, 1921. g. iestājās Latvijas Mākslas akadēmijā prof. Rončevska vadītajā tēlniecības darbnīcā. Akadēmiju kā pirmais tās absolvents beidz 1925. g. Kopš 1928. g. Latvijas 10 gadu jubilejas mākslas skates piedalījies izstādēs. Apceļojis mākslas centrus Itālijā, Francijā un Vācijā. Bija Latvju mākslinieku biedrības, bet kopš 1938. g. Sadarba biedrs. Piedalījies vairākās valsts rīkotajās ārzemju izstādēs. No 1937. g. strādāja par pedagogu Latvijas Mākslas akadēmijā, sākumā mācot veidošanu vispārējās klasēs, tad kļuvis par tēlniecības meistardarbnīcas vadītāja K. Zāles asistentu, kādu laiku arī darbnīcas vadītāju. Sākot ar 1945. g. vadīja Valsts akadēmijā cieto materiālu darbnīcu, mācot veidošanu un plastisko anatomiju. 1947. g. Jansonam piešķīra docenta, 1966. g. profesora amata pakāpi. Pēc pensionēšanās turpināja vadīt studentu apmācību cietā materiālā — vasaras prakses laikā savā darbnīcā Cēsīs. Būdams tēlnieks, Jansona dēls Andrejs arī iet tēva pēdās. Tēlniece ir arī vedekla Maija Baltiņa, tā izveidojoties tēlnieku ģimenei.

Literatūra un avoti

Latvju mākslinieku biedrības darbu klāsts, Rīgā 1936. — *Kārlis Jansons*, sast. I. Lukažs, Rīgā 1968. — R. Lāce, „Plastiskās ekspresijas meistars“, *Literatūra un Māksla*, 1961. g. 30. aprīlī. — *Kārlis Jansons*, Rīgā 1978. — Autobiografiski dati.

Jānis Briedis

Jānis Briedis (1902–1953) ir pratis cietā akmenī cirstos tēlos izteikt dvēseliskus stāvokļus, noslēpumainu iekšējās dzīves klusumu, gan skumju, gan svinīgi pacilātu. Viņš ir monumentālu veidolu meistars slīpēta vai pulēta granīta visa stāva figūrās. Tieksmē uz vienkāršojuma diženumu šī introvertā tēlnieka veidos vijas cauri kāda izjūtas intimitāte. Tematikā Briedis ir meklējis latviešu teiksmu būtēm mākslinieciskus veidus. „Viņa ...

310. J. Briedis, *Lūgšana*

311. J. Briedis, *Bārenīte*, kapa piemineklis

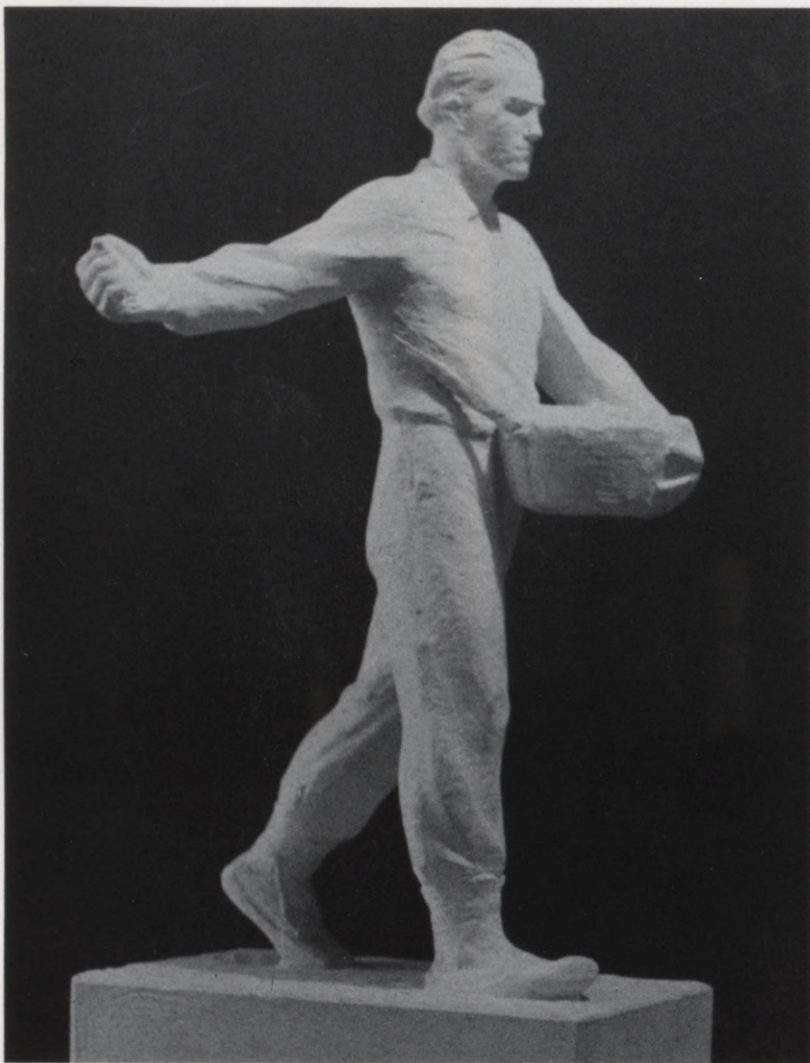
312. J. Briedis, *Veļu māte*, kapa pieminēklis dzejniekam un literātūras vēsturniekam J. Lautenbacham-Jūsmiņam Rīgas Meža kapos

313. J. Briedis, *Laima*

darbi Laima, Veļu māte u. c. rāda, ka Briedis ir dziļi iejuties latviskā pasaulē un pratis to ievēdot paliekošos tēlos“ (E. Brastiņš).

Kaut gan mācījies tēlniecību pie K. Rončevska un beidzis viņa vadīto darbnīcu Mākslas akadēmijā 1931. g. (diplomdarbs — allegorija *Launais ģenijs*), Briedis savā formu izpratnē un granīta apstrādāšanā ir drīzāk tuvs Zaļkalnam, jo Rončevskis cietā materiālā — granītā nestrādāja. Saskare ar skolotāju pa daļai vērojama 1934. g. slīpētā granītā veiktajā *Lūgšanā* (att.) — matu un miesas traktējuma stilizācijā, ceļos nometušās tēla pozē, modinot atceri par tādiem Rončevska darbiem kā *Sieviete ar čūsku* (bronza, 1913), *Sieviete* (bronza, 1910) u. c. Taču atšķirība ir skaidra. Brieža darbi cirsti lielas formas granītā, kurpretim pie Rončevska ir tendence uz izsmalcinātu sikplastiku bronžā. Viņa agrākā audzēkņa formas ir masīvākas, stūrainākas, iestindzinātas kādā nekustīgā sevi iegrimšanas un transa pārdzīvojumā, kas aplaimo. Tas vērojams augšup paceltā galvā, aizvērtajām acīm noslēdzoties no ārpasaulē. Pati formu uzbūve plastiski skaidra, stingra, telpiska, gludi apdarītajai virsmai laukumu apaļojumos un šķautnēs izraisot gaismas mirgojumus.

314. J. Briedis, *Sējējs*, mets ģipsī

315. J. Briedis, *Pionieris*

Attālināšanās no akadēmiskās tradīcijas, sava ceļa meklēšana atrodama jau tādos kapitāldarbos kā *Bārenīte* (slīpēts granīts, kapa pieminēklis, 1935, att.), kas visi parādījās Kultūras fonda mākslas izstādēs. Vienkārša, statuāra, tērpta gaŗā tērpā, kas apkļauj visu stāvu, mazliet saliektu galvu, *Bārenīte* lēnā solī izvirzījusi vienu kāju, radot vieglu kroku viņus smagā tērpā vienlaidajā plūdumā, tā atdzīvinot vertikālo uzbūvi. No pelēcīgā granītā cirstā pazemīgā stāva ar lejup nolaistām rokām izstāro kāds kluss, rāms gaišums. Monolīts diženums, nekā anekdotiska. Šī slaidā jaunava, dzīvodama kādā citā, neikdienišķā pasaulē, savā rezignētajā domīgumā ir mūsu tautai tuvā bārenes tēla tēlniecisks un dzejisks iztulkojums.

Skumjā, kontemplatīvā mierā iegrimusi tumšā granītā spīdinātā *Veļu māte*, dzejnieka un literātūrvēsturnieka Jēkaba Lautenbacha kapa pieminēklis (att.). Gaŗas, kalsnējas sievietes augumu apkļauj vienlaidis tērps, asām līnijām, smagiem apaļojumiem un šķautnainiem lauzumiem diferencējot kompakto akmens virsu. Tikai augšdaļā pavid sērīga seja. Šī archaiskā figūra it kā izaugusi no zemes, iesaistoties pamatnē. Viss te noslēpumains

kā pati zeme, kas paņēmusi aizgājušā augumu, kā pati nāve. Tā ir aizdzīves teiksma tēlnieka vēstījumā.

Akmens valodas svinīgs diženums, ikoniska uztvere *Laimas* figūrā (att.). Ģeometrizzētie villaines un svārku apvalki blīvi apkļauj stingri vertikāli un simmetriski būvēto senās dievības tēlu, miesas formām vienīgi parādoties galvā ar vainagu un roku plaukstās zem sagšas. Še lietota mūsu tēlniecībā sastopamā „apslēptā konstrukcija“ ar dekoratīvitātes iezīmēm monumentālos apveidos. Tēlnieks savā īpatnējā veidā sasauca ar radniecīgiem Anša Cīruļa mēģinājumiem glezniecībā. *Laimas* tēls bija Valsts zemes bankas īpašumā.

Jānis Briedis kalis vairākus kapa pieminekļus granītā Raiņa kapos — kara lidotājiem, E. Zvirbulei u. c. Kopā ar savu vēlāko dzīves biedri Aleksandru Kalniņu veicis visā stāvā, pāri dabiskam lielumam, reālistiskus portretus: Latvijas laikā *K. Ulmaņa*, padomju režīmā *V. Ļeņina krūšutēlu* (bronza, 1957), kā arī *Staļina portretu*. Savos mūža pēdējos gados, staļiniskā reālisma posmā, pievērsies arī anekdotiska satura sīkplastikai — sadzīves tipiem bronza: *Sējējs* (1946, att.), *Automatists* (1948), *Pionieris* (1949, att.). Sīkdaļu izstrādājumā — kakla saitē, tērpā, grāmatā, ko jaunietis citīgi lasa, nav pamesta novārtā arī tēlnieciskā doma kompozīcijā.

Jānis Briedis dzimis 1902. g. 19. septembrī Daugmales pagastā, miris 1953. g. 31. janvārī Rīgā. Izstādēs sācis piedalīties kopš 1929. g.

Literatūra un avoti

Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi, Rīgā 1939. — *Padomju latviešu tēlniecība*, M. Ivanova teksts, Rīgā 1960. — R. Alders, L. Dzeguze, *Viena mūža par maz*, Rīgā 1979. — Mākslinieka un A. Kalniņas-Briedes sniegtā informācija.

Aleksandra Briede

Aleksandra Briede (dz. Kalniņa, 1901), guvusi ievēribu jau savas mākslinieciskās karjēras sākumā, patstāvīgā Latvijā, ar granītā cirstiem monumentāliem darbiem. Būdama daudzpusīgi apdāvināta, pratusi piemēroties jaunajiem padomju dzīves apstākļiem, atrodot un izkopjot bērnu dzīves žanrisku tēlojumu un arī sīkplastikas nozari, kas viņai sagādājusi lielu popularitāti. Līdztekus strādājot pieminekļu un stājtēlniecībā, ar kuŗu sākās viņas gaitas, guvusi goda titulus, Ļeņina ordeni un arī goda zīmes. Raksturīga viņas darbošanās dažādu uzdevumu laukos, svārstoties starp tēlnieciski būtiskiem un piemīlīga anekdotiska tēlojuma žanriem, spējot norises stāstījumā un psiholoģiskā raksturojumā smalkjūtīgi pateikt ko cilvēciski nozīmīgu un izjustu, neraugoties uz saviem kompromisiem ar šauri izprastā reālisma prasībām. Panākumiem daudz līdzējusi izkoptā darba prasme un apbrīnojamais ražīgums, meklējot ceļu uz sevi pašu, nodibinot savu vietu mūsu jaunajā tēlniecībā. Viņa nostiprina idillisko, novērojumā balstīto bērnu dzīves skatījumu un laipnīgu tēlojumu, kas populārs arī nākamajā tēlnieku paaudzē.

Aleksandra Kalniņa-Briede dzimusi 1901. g. 25. jūlijā Liepājā, mūrnieka ģimenē. Tēvs bija apmeklētājs vakara skolu, daudz lasījis, mājās netrūcis grāmatu, to starpā meiteni visvairāk interesē *Jaunības Tekas* ar A. Kronenberga īpatnīgām ilustrācijām. Apmeklējot pamatskolu, varēja piekopt arī zīmēšanu. Meitene pamēģinās veidošanā, jo māla uz būvēm netrūkst. Pirmā pasaules kara sākumā vācu kaŗaspēks ieņēma Liepāju. Tikai nodibinoties Latvijas patstāvībai, jaunieta var skolas gaitas turpināt Liepājas vidusskolā. Viņa mēģinās arī veidošanā. Ekskursija uz Rīgu 1921. g. Dziesmu svētkos, mūzejos redzētais Aleksandrā nostiprina apņemšanos kļūt par mākslinieci. Viņa dodas uz galvaspilsētu, lai iestātos Mākslas akadēmijā, taču neiztur pārbaudījumu zīmēšanā. Pamācījusies Latvijas Kultūras veicināšanas biedrības mākslas studijā pie Miesnieka, Liberta un Maura, kas māca veidošanu, viņa iekļūst akadēmijā 1923. g. Mācoties kursos, apmeklē arī B. Dzeņa dekoratīvās tēlniecības darbnīcu, vingrinoties māla veidošanā, kopējot ornamentus un maskas un apgūstot atliešanu ģipsī. Ar 1925. g. Briede pāriet uz K. Rončevska vadīto tēlniecības darbnīcu. Te mācās no dzīva modeļa veidot portretu galvas, aktus un veic arī kompozicionālus uzdevumus. Darbnīcā valda akadēmiska reālisma tradīcija, bet inteliģentais profesors, tēlnieks, arhitekts un zinātnieks, ir iecietīgs pret citādiem meklējumiem, atskaitot ekstrēmo modernismu. Līdz ar dažiem jaunajiem tēlniekiem, sekojot apskatiem grāmatās un žurnālos, viņa interesējas par Rodēna (Auguste Rodin) dinamisko, kaislību piesātināto

316. Aleksandra Briede, *Elegija*

317. Aleksandra Briede, *Mūza*

318. Aleksandra Briede, *Meitenīte*

formu pasauli, gan par franču meistariem, kas šo ievirzi pārvarēja, kā Burdels (Antoine Bourdelle, 1861–1929) ar tieksmi uz monumentālu vienkāršojumu, ekspresīvu dekoratīvītāti, un Majols (Aristide Maillol, 1861–1944) ar atgriešanos pie klasiskās formu uzbūves. Un pieminēsim arī somu tēlnieku Āltonenu (Wäinö Aaltonen, 1894–1966) ar viņa ziemeļniecīgo klasicisma un reālisma savienojumu. Un, protams, patiek arī gados vecāku latviešu tēlnieku darbi. Tas viss savijņo, ierosina jauni pārdomāmi un meklējumi. 1931. g. A. Kalniņa (tā viņa saucās vēl 1937/1938. g. Kultūras fonda izstādes katalogā, tikai pēc tam – Briede, apprecējusi Jāni Briedi) beidz akadēmiju ar diplomdarbu *Elegija*. Te divfigūru grupa: slaida jaunieša stāvam piekļāvusies sievietē, abu figūrām iegrimstot neveidīgā bloka masā, no kuņas atdalās apkampušos milētāju spēcīgi modulētās formas. Ritmiski saistīto veidu tvarā iecerēta kāda elegiska smeldze. Akadēmiskā tradīcija pārtapusi rodeniskā gaumē. Pāršķirstot Kultūras fonda III un IV Latvijas mākslas izstādes (1936–1938), Atjaunotās Latvijas 5 gadu jubilejas svētku mākslas izstādes (1939),¹ Kultūras nedēļas mākslas izstādes Cēsīs (1939) un Zaļās Vārnas XXIV izstādes katalogus, sastopam Aleksandras Kalniņas darbu sarakstus. Jau no sākta gala, 1930-to gadu beigām, jaunās tēlnieces meklējumos parādās stipri, pat pilnīgi atšķirīga rakstura darbi: monumentāli ievirzīti allegoriski vai reālāki tēli pieminekļos un stājfigūrās, dekoratīvi ciļņi un žanriskas figūras. Vienā un tai pašā (IV Kultūras fonda) izstādē parādās tik dažādi darbi kā monumentāli iecerētā *Mūza* (ģipsis, 1938, att.) un ilustrācija plastiskā mate-

319. Aleksandra Briede, *Izskana*, kapa pieminēklis Paulam Jozuum Meža kapos Rīgā

320. Aleksandra Briede, *Daina*

riālā *Kalējs*. Mūzas tēls vēlāk parādās arī J. Briēža kapa pieminēklī. Tiesa, ko līdzīgu vērojam arī pie E. Meldeņa u. c., bet Briēdes mākslā liekas esam divi dažādi autori: viens, kas darina tik populāros bērnu tēlojumus un sikplastiku, un otrs, kas strādā pie monumentālākiem uzdevumiem, — daudzinātā piemīlīgo mazuļu Briēde un skarbākā tēlniece Briēde. Tas nav pārmetums, bet konstatējums un problēma, ar ko sadūramies arī pie dažiem citiem daudzpusīgiem māksliniekiem (piemēram, L. Liberta), atkārtīga vismaz daļēji no pieprasījuma un piemērošanās sadzīves apstākļu varai. Un, protams, arī no paša mākslinieka tieksmēm, meklējot apmierinājumu dažādos laukos.

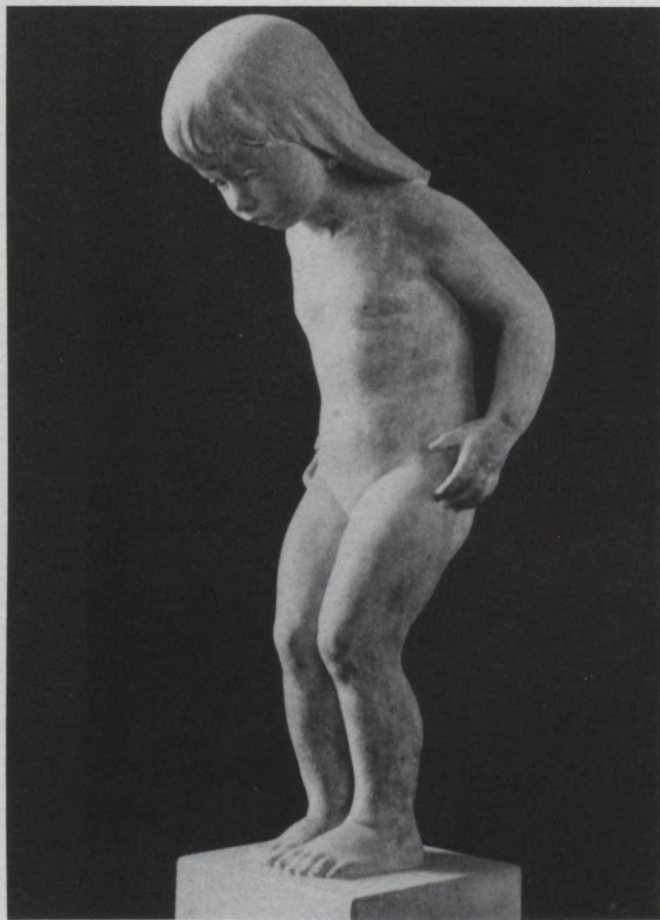
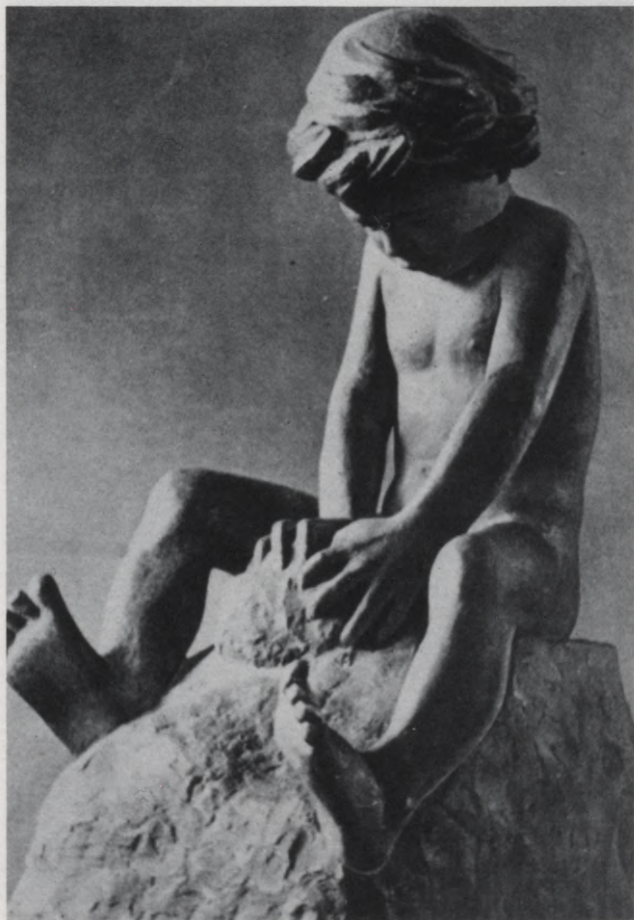
1936. g. parādās Briēdes pirmais stājtēlniecības darbs granītā — *Meitenīte* (att.). Akadēmijā nemācīja strādāt cietā materiālā, akmens apstrādāšanas tehnika jaunajiem tēlniekiem bija jāapgūst pašiem. Kalniņai šē varēja būt derīgs viņas dzīvesbiedrs, kas jau 1931. g. bija veicis kapa pieminēklus granītā. Ar 1938. g. abiem bija Pārdaugavā kopēja darbnīca un dzīvojamā māja. *Meitenīte*, pelēkā lauku granītā cirstā sēdošā figūra, savieno intimitāti ar monumentalitāti. Vienkāršojot monolito veidolu un tomēr paturot galvas lakatiņā un tērpā, kā arī miesas formās konkrētāku raksturojumu, bet pozes iestindzinājumā blokā ļaujot nojaust rotaļīgu kautrīgumu, bija ikdienišķai parādībai jāatrod skulptūrāls kods un blīvo formu delikāta apdare. Jau daudz žanriskāka ir *Zvejnieku meitene* (1938, vēlāk bronzā) — ar pieri pieliktu roku, izliektu stāvu un vēja plivinātu svārciņu, skatoties tālumā, tomēr anekdotiskai situācijai rasts plastisks risinājums. Šī robeža, pārvēršot skulptūru dzīves reportāžā, jau pārkāpta pieminētajā *Kalējā*, kas vicina pie laktas āmuru (1938). (Un šodien modē nākušajā īstenības imitācijā, ģipsa nolējumos un dabas un foto reālismā tas ironiskā kārtā izskatītos visai moderni!) Tāpat ilustratīvs ir sikplastikas

veidojums — siluetā un figūras kustībā vingrais jaunais censonis ar grāmatām — *Uz skolu* (1936, bronza).

Mātes un bērna motīvs Briedes mākslā parādās gan apaļskulptūrā, gan ciļņos. Monumentāla sacerē, klasiskās skulptūras tradīcijās, savienojot formu spēku ar emociju maigumu, slipētā iezilganā granīta apstrādājumā veikta *Māte* (1938). Bizes pinumu motīvs, ko kā plastisku ornamentu praktiski izmanto Burdels un Āltonens, Briedes īpatnā tvērumā atbalsta skaisti saliedētas grupas ritmiku. Vairāk dekoratīvi un stāstoši kā sienas rotājums veidota iesārtā cementa lējumā *Māte ar bērniem* (1939) un bērnu rotaļu frīzs bērnu dārza nama fasādei. Turpretim 1942. g. cilnis *Māte ar bērnu* (ģipsis) ar domīgi skumjo sēdošo latviešu madonnu, vārīgi turot abās rokās puīšēnu, kas rotaļājas ar mātes sagšas malu, ietveņas lielā stila iecerētajos darbos kā *Mūza, Izskaņa* (1937, att.) un dekoratīvi monumentālā *Daina* (1939, att.). Abi pēdējie — granītā, pirmais palicis ģipsis. *Izskaņa*, kapa piemineklis Rīgas Meža kapos Latvijas Konservātorijas rektoram P. Jozuum, ir ciļņveidīgi sānskatā komponēta, spēcīga vīrieša figūra, kuņģis, uz vienu celi nometies, noliektu galvu, trīsstūrī izplestām rokām, ar vienu aptveņ celi, otrā aizmugurē tur kokli. Domu spraigums sejā, muskuļu spraigums stāvā izskan rezignētā klusumā, vēstijot cilvēka eksistences traģiku. Tā ir savaldīga izskaņa, sāpes bez ārišķīgas patētikas. Stingrā uzbūvē ietveņas burdeliskie drapējumu motīvi ar dekoratīvu un kompozicionālu nozīmi. *Mūza*

321. Aleksandra Briede, *Jaunais tēlnieks*

322. Aleksandra Briede, *Peldētāja*, mets ģipsī

ir allegorisks satupušās kailas sievietes stāvs (ar vainadziņu galvā un kokli) klasiskā, kompaktā formu tektonikā ar kustību pretstatiem, iegrimis skumīgā kontemplācijā, dvēseliski rosīgs ārējā nekustīgumā.

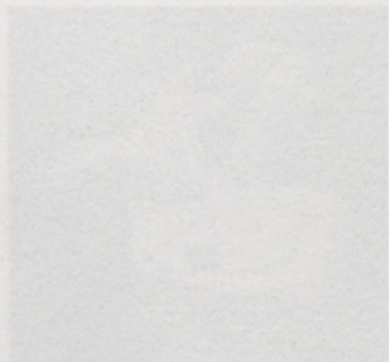
1939. g. Briede izcirta granītā 2 m augsto teiksmaino *Dainas* figūru (att.), kas klusā pacilātībā un cēlumā tur abās rokās augstu paceltu kokli. To novietoja Daugavas krastā, Liepavota Dziesmu svētku laukumā, ko tagad līdz pat tēla pamatnei applūdinājuši hidroelektriskās stacijas ūdeņi. Plašais vienlaidā tērpa plūdums diženo figūru, kuņas lokanā kustība, skaistais profils, matu piņu kuplais kritums un tēla slaidums it īpaši atveŗas mugurskatā. Bagāts plastisks saturs, vielas apgarotība un veidola dzejiskums piemīt tēlam, kas dzīvo telpā un pārvalda tagad industriālizēto apkārtni. Skulptūras pamatnē iekalta tautas dziesmas vārsma:

*Lokatiesi, mežu gali,
Lai balstiņis pāri skan.*

Tas ir viens no skaistākajiem Briedes kapitāldarbiem, veikts ar bagātu iztēli, prasmi un koncentrāciju. To virknē cienīgi iekļaujas tēlnieka *Jāņa Brieža portrets* (bronza, 1936) ar enerģiski apaļoto pieri zem kuplo matu segas, dziļi gulošām acīm, cieši slēgtām lūpām un izvirzīto zodu — savā

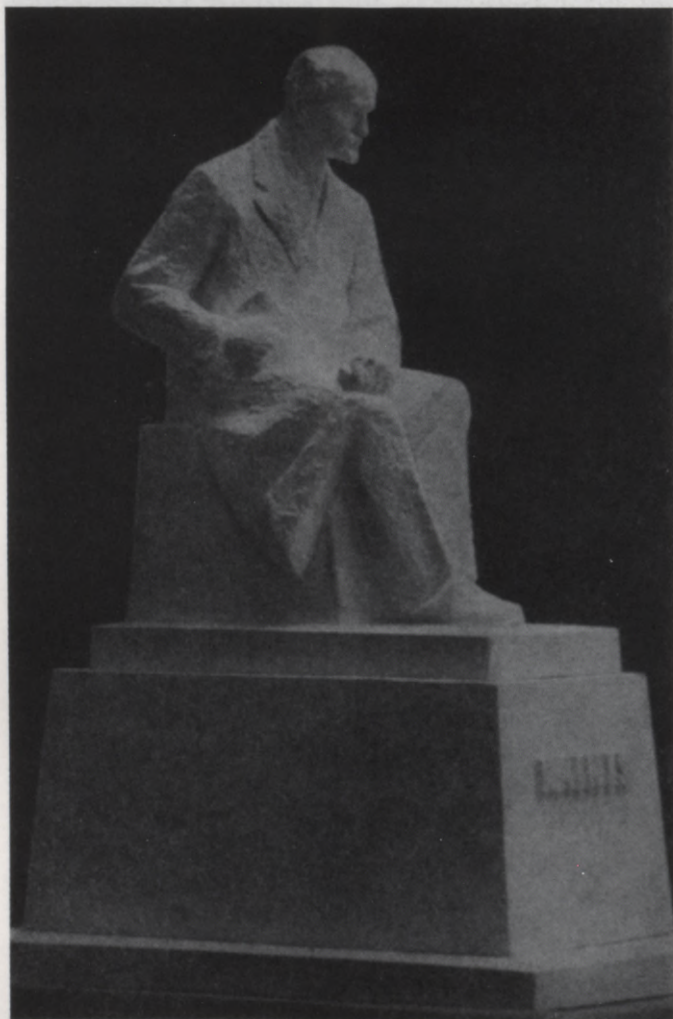
319. Aleksandra Briede, *Balsta kapa piemineklis Paulam Janim un Meis Kapo Rīgai*

320. Aleksandra Briede, *Daina*

323. Aleksandra Briede, mets J. Raiņa piemineklim

324. Aleksandra Briede, *Pēterītis*

325. Aleksandra Briede, *Lietutiņš*

iekšējā pasaulē iegrimis mākslinieks. Domu pilnā seja ir tvarīgi un iejūtīgi modeļeta.

Pirmā padomju okupācijas laikā 1941. g. jau izmanāma pievēršanās žanriskām figūrām. Protams, amizanta ir koķetējošā mazā balerīna; sēdošajā meitenītē (*Pūcīte*) izmanāms plastisks uzdevums; reizē protokoliska un patētiska grib būt 1905. gada *studenta* figūra. Taču nekādu godu māksliniecei nedara tādas banālas ilustrācijas kā mets 3 metru augstam *Robežsargam* ar suni, šī darba plastiskais nevērtīgums izskaidrojams ar toreizējiem apstākļiem: darbu bija pasūtīnājusi Mākslas pārvalde 1940. g. Vācu okupācijas gados Briede piedalās 1942. g. rīkotajā vispārējā mākslas izstādē. Patinētais ģipsis *Sāpes* ar izmisušo vīrieša figūru tvarīgi veidots rodēniskā humānisma izjūtā.

Atjaunojoties padomju okupācijai 1944. g., A. Briede pārorientējās uz žanriskiem figūrāliem tēlojumiem, kas bieži vien saplūst savā stiliskajā uztverē un motīvu izmantošanā ar sīkplastikas darbiem, ko viņa veic porcelānā, majolikā, terrakotā. Vispār, „pirmie gadi pēc Lielā Tēvijas kaŗa monumentālās tēlniecības novadā bija mazražīgi. Pārāk maz tika radīts paliekošu mākslas darbu.“² 1947. g. notikušajā pieminēkļa metu sacensībā Raiņa pieminēklim Rīgā piedalījās ar divi kopējiem projektiem Jānis un Aleksandra Brieži, gūstot trešās godalgas. — Mazāk domājot par tēlniecību nekā par sīkumainu aprakstu tēlojumā, veidots vīrs, ejot ar cirvi pār plecu (*Uz mežu*, ģipsis, 1945), tuva rada jau agrāk pieminētajam *Kalējam*.

Piemērodamās pēckaŗa tumšo gadu sociālistiskā reālisma izpratnei un ideoloģiskajām prasībām, Briede pievērsās mazformāta tēlniecībai un sīkplastikai, anekdotiski tēlojot bērnu pasauli: gan veltenīgo mazbērnu, gan skolas vecuma bērnu. Labi iejuzdamās bērnu žanra tematikā, izprotot bērnu pasauli, pati priecādamās saviem varoņiem līdz, viņa producē serijveidīgus darbus, dažādi variējot pamatmotīvus, ar humora pieskaņu tēlojot amizantas izdarības un situācijas: rotaļas savā nodabā, idilliski pie-

326. Aleksandra Briede, *Mūza*, kapa pieminēklis tēlniekam Jānim Briedim Rīgas Meža kapos

327. Aleksandra Briede, *Māte*, kapa
piemineklis E. Kalpiņai Raiņa kapos

mīļīgus puisēnus ar ābolu, meitenītes ar lelli, mazos sportistus, tēlniekus, fizikultūriešus, peldētājas utt., viss populāri un tīkami konvencionālā akadēmiskā reālisma apvalkā. Viņa grib iejūsmināt skatītāju, slavīnot cītīgos censoņus ceļā uz skolu (*Uz zinātnes kalngaliem*, meitenes un zēna grupa, ģipsis, 1957), putnkopes, augkopējus, jaunos konstruktorus, puisēnu, kas priecājas par paša audzēto kukurūzas vāļiti, u. tml. Kā gan varētu nepatikt šīs ilustratīvās, te piemīlīgās, te pamācīgās vai patriotiskās ainiņas, kas tēlo laimīgo, aktīvo, optimistisko „jaunās dzīves īstenību”? Viss programmveidīgi, viss apbrīnots, ar tituliem un godalgām apbalvots. Daudzi darbi īstenoti bronžā, granītā, terrakotā, pavairoti fajansā un porcelānā, daļa palikusi ģipša nolējumos.

Briede veidojusi arī statuetes masu produkcijai (piemēram, *Meitene ar suni*, 1946). Šais psiholoģiskajās un anekdotiskajās ilustrācijās formu

problēmu aizstāj amata prasme un standartizēta virspuses reālisma rutīna. Nevainosim tajā apdāvināto tēlnieci. „Smagi pārdzīvodama sava dzīves biedra Jāņa Brieža nāvi, tēlniece kopš 1953. g. ilgāku laiku strādāja pie žanra skulptūrām un sīkplastikas, nepievērsdamās monumentāla vēriena darbiem“³ (V. Ziedainis). Tam pievienojās ārējie apstākļi. Taču arī šo darbu virknē atradīsim plastiskus veidojumus, kas sniedzas pāri populāram anekdotiskam līmenim. Minēsim, piemēram, mazo meitenīti, kas izbrīnā un neziņā raugās lejup, vai kāpt vai nekāpt ūdenī (*Peldētāja*, bronza, 1946, att.); plūsmaino mazās meitenītes un puisēna grupu porcelānā (*Bērni*, 1954); it īpaši mazo stūrgalvīti, kas nostājies pārdomās (*Pēterītis*, bronza, 1956); tematiski un kompozicionāli interesanto trīs bērnu grupu *Entuziasti* (terrakota, 1957), šķautņoti veidoto meitenīti ar vistu (*Putnkope*, bronza, 1961) un arī sešdesmitajos gados akmenī cirsto, masīvi uzbūvēto kailo meitenīti, ar visu augumiņu priecīgi saņemot lietu (*Lietutiņš*, slīpēts granīts, 1968, att.).

1956. g. bronzā veidoti divi portreti visā stāvā: J. Raiņa un P. Stučkas. Tie ir kostimētā portreta paraugi ar svārku pogām, kakla saitēm un citām piedevām, it kā pozējot skatītājam. Vērtīgākā daļa Raiņa ģimēnē ir izteismīgā galva, veidota mīkstā apdarē, vispārinot reālistiskās formas. 1957. g. notikušajā sacensībā Raiņa pieminēkļa metiem Briede iesūta divi darbus, saņemot otrās godalgas.

328. Aleksandra Briede, *Ļeņins sapņotājs*

Darbs, kuŗā māksliniece no populāriem bērnu žanriem atgriežas pie nopietna monumentāla uzdevuma, ir granītā cirstā *Mūza* – kapa piemineklis J. Briedim (1959/1960, Meŗa kapos Rīgā, att.). Skumju nopietnību, iegrīmšanu atmiņās un pārdomās vēstī jaunās sievietes stāvs, pusgulu, ar tautiskām pazīmēm tērpā un ozola zaru rokā. Ar plastisko formu skaidrību, iekšējo patiesīgumu tas ietilpst labākajos Briedes kapitālveikumos. Tas pats ziemeļnieciskais raksturs, gan kontemplātīvi gaišs, gan skumīgi skarbāks vai atkal pacilāts, auŗoties cauri tēlnieces veidoliem, izskan arī granītā kaltajā *Mātē* – kapa pieminekli Elzai Kalpiņai (1960, Raiņa kapos, att.). Individuālais padzīvojuŗās sievietes tēls te monumentāli kāpināts, iegrīmis apcerīgā klusumā, sāpju skarbā svinīgumā. Cik salonīgs, salīdzinot ar viņu, ir piemīlīgais, maīgi apaļotais mazbērns ar puķītēm – ieceŗēts kā miera vēstītājs (*Miers*, marmors, 1960). Seŗdesmitajos gados veiktās bronzas – *Ancīte talciniece*, *Meitenes portrets* – ar formu vienkārŗojumu, virsmas apdares raupjo virmojumu un sejas izteiksmes modrumu jau sniedz pāri anekdotiskā reālisma ŷogam.

Latvijas mākslā notiekoŗās pārvērtības atbalsojas arī Briedes tēlniecībā. To rāda portreti un figūrālie veidojumi granītā. Lielās ŷķautnēs, atmetot sikumus, veidots Dr. Paula Stradiņa krūŗu tēls pieminekli pie Klīniskās slimnīcas Pārdaugavā (1961). Vēl noteiktāk tas vērojams Ņeņina galvas portretā (*Ņeņins sapņotājs*, slīpēts granīts, 1969, att.). Par ŷo portretu ar piemiegto vadoņa skatu paceltajā, ekspresīvajā galvā A. Briede saņēma LPSR Valsts prēmiju 1970. g. Patiesāks par ŷo gan būs 1951. g. bronzā darinātais Ņeņina krūŗu portrets ar ciniŗa smaidu. Bronzā darināts A. Upīŗa portrets (1957). 1953. g. granītā cirstajā grupā *Zvejnieka sieva* ar mazo meitenīti, kas piekļāvusies sargātājai mātei, ir dzīves skarbums un spars, monumentālizējot plastiski un tematiski saliedētos stāvus. Daŗādos skatījuma aspektos atveŗas plaŗa vēriena formu un siluetu saturīgums. Tā nav saldā taureniŗu, balodiŗu, puķiŗu un vistiņu pasaule. Saldenums vēl pavīd skaļajā nosaukumā – *Lai vienmēr būtu saule*, daļēji dekorātīvi (aizmugures drānā) komponētā jaunietes granīta figūrā ar formu maigo apaļojumu, lirismu un deklarātīvo nolūku (1963). Veidola dzidrums un vieglums, ar kādu tas iznirst no inertās masas kustības ritmā, valdzina.

A. Briedes darbi parādījuŗies daudzās izstādēs Latvijā, Maskavā, Helsinkos, Tbilisi, Parīzē. 1958. un 1960. g. reprezentējusi Padomju Savienības mākslu Venēcijas Biennālē.

¹ Padomju rakstos gan ŷo, gan 1928. g. Latvijas desmit gadu jubilejas mākslas izstādi pārdēvē par „Latvieŗu mākslinieku darbu izstādi“.

² V. Ziedainis, „Aleksandra Briede“, *Latvieŗu tēlotāja māksla*, 1958, 32. lpp.

³ Turpat, 36. lpp.

Literātūra un avoti

Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi, Rīgā 1939. – V. Ziedainis, „Aleksandra Briede“, *Latvieŗu tēlotāja māksla*, Rīgā 1958; *Aleksandra Briede*, Rīgā 1964. – K. Baumanis, „Bērnu tema Aleksandras Briedes skulptūrā“, *Māksla*, 1961/2. – *Aleksandra Briede*, attēlu albums, G. Kārkliņas teksts, Rīgā 1971.

Arvīds Brastiņš

Arvīds Brastiņš (1893—1984) darbojies daiļamatniecībā, dekoratīvā un stājtēlniecībā. Būdams izcils dainu, senlatviešu kultūras un reliģijas pētnieks, dievtuņu draudzes dižvadonis, viņš mēģinājis teiksmu tēlus izteikt tēlniecības darinājumos — visnotaļ koka sīktēlniecībā, arī akmenī, betonā un metallā. Šajos mēģinājumos ir bijusi svārstīšanās starp akadēmiskā reālisma tradīciju un primitivitāti brīnumainos veidos. Kopš trimdas gadiem viņš pilnīgi pievērsies sīktēlniecībai — teiksmu tēliem, darinādams kokā serijas ar simtiem variantu: Naudas pūķus, Laimes kokus u. c. Tāpat kā viņa brālim Ernestam, Arvidam Brastiņam (ko Rīgā kādreiz pazinām ar pievārdu „mazais Brastiņš“), brāļa centienus turpinot, galvenie nopelni ir dainu un senlatviešu reliģijas pētišanā, aizstāvojot senlatviešu dievestību no uzbrukumiem un aplamiem iztulkojumiem.

A. Brastiņš dzimis 1893. g. 13. aprīlī Bīriņu pagasta Eikažu Mežsautēs, kalēja ģimenē. Ģimenei pārceļoties uz dzimto pagastu Dikļiem, Arvīds apmeklēja Valmieras Pilsētas skolu. 1913. g., pārvarējis sīvu sacensību, iestājas Štiglica mākslas skolā Pēterburgā, kur citu latviešu starpā mācās arī vecākais brālis Ernests. Bēgļu un kaŗa gados Pēterpili saplūst daudzi latviešu mākslinieki. Še viņš iepazīsies ar T. Zaļkalnu, B. Dzeni, J. Kugu, J. Grosvaldu u. c., sāk interesēties par latvju rakstiem un dainām. Atgriežoties dzimtenē, sākumā nonāk Valmierā, kur izveidojas rosīgs mūsu jauno mākslinieku pudurītis — E. Meldēris, P. Kundziņš, Ed. Brencēns, abi brāļi Brastiņi u. c. Nobeidzis ģimnaziju, dodas uz Rīgu, kur studē Latvijas Universitātē arhitektūru un darbojas par skolotāju. Studijas nepabeidzis, iestājas Mākslas akadēmijā, 1932. g. beidzams B. Dzeņa vadīto lietīšķās tēlniecības meistardarbnīcā ar diploma darbu *Baseina grupa*, ko izveido divi sēdošas sievietes. Pēc tam, papildinādamies koka un metalla darbos, beidz arī Valsts daiļamatniecības skolu.

Kopš A. Brastiņš pievērsies tēlniecībai, viņu „valdzina senā latviešu teiksmu un dainu pasaule, no kuŗas viņš aizguvis dažu labu ierosinājumu saviem tēlnieciskajiem sacerējumiem“ (E. Brastiņš). Bez šāda veida meklējumiem viņš darinājis arī kokā grieztus dzīvnieku tēlus: vardi, vāveri, kraukļus (att.) u. c., kā arī portretus: betonā E. Brastiņu (1922), bronzā aktrisi N. Melnbārdi (1935); sievietes galvu kokā (1930). Jau še vērojamas svārstības starp pretējām stiliskām koncepcijām. Ģimetne betonā veidota primitīvā formu valodā tāpat kā 1920. gada sākumā kokā cirstā primitīvā, skarbos ģeometriskos veidos tēlotā mītiskā galva ar ietapātiem ilķņiem (Pikols), kas ir tēlnieciski interesantāka par M. Skulmes primitīvo *Vectēvu*. Mēģinoties reālismā, augstcilnī cirsta *Vectēva* galva, gludām daļām

mijoties ar raupjām un vadziņās gleznieciski švīkotām; Melbārdes ģimete ir tradicionālās formās, bet *Sievietes portrets* kokā darināts šķautnainā organisko veidu apcirtumā.

Kā gan izprast līdzīgas svārstības mītoloģiskos darbos, kas tāpat kā iepriekš minētie parādījās Neatkarīgo mākslinieku vienības izstādēs? Jau trīsdesmitajos gados A. Brastiņu sāka nodarbināt teiksmu motīvi. Viņš uzsāka fantastisko sīktēlniecības *Dieviņu* un it īpaši *Naudas pūķu* seriņu kokā, figūriņu augstumam svārstoties starp 6–12 cm. Izmantojot koka raksturu un zarojumus, parādās pasakainas būtes, pusē dzīvnieki, pusē cilvēki, divkājaini ar putnu galvām un četrkājaini, griezti ozolā, ābelē, liepā. Te bija kas īpats, un Valsts mākslas muzejs no 1933. g. Neatkarīgo izstādes iegādājās četrus dieviņus un divus naudas pūķus.

Gadu vēlāk tēlnieks lēja betonā amizanto dekoratīvo grupu strūklakai — *Bailes*, ar grotesku divkājaini, bailēs izvalbītām acīm, kam pietuvojies divains rāpulis. Galvā, pirkstu vietā un rāpuļa muguras izliekumā iespraustas metalla caurules — tādas sastapšanās baiļu iespaidu pastiprina. Taču vēlāk (1936) parādās akmenī *Naudas māte* — tradicionāla rakstura sēdoša kaila sieviete, kas roku iegremdējusi izbērtas naudas kaudzītē, arī *Meža māte* bronžā.

329. A. Brastiņš, *Krankļi*

330. A. Brastiņš, *Galva*

331. A. Brastiņš, *Naudas pūķis Luņģis*

332a. A. Brastiņš, *Naudas pūķis Bolacis*

333. A. Brastiņš, *Laimes koki*

Patstāvības posmā Brastiņš cirtis akmeni vairākas kapu zīmes, starp tām *Velānieti* (granītā) mākslinieka J. Saukuma kapam Mazsalacā, kur cilņa kārtu slāņojumā simbolisks sievietes tēls ar villaini. Trimdas gados ASV sacerējis kapu zīmes aizgājušiem tautiešiem.

Līdztekus skolotāja un tēlnieka darbam saraksta miklas, pasaku lūdziņas un raidāmlugas.

Pavadījis Vācijas trimdu Blombergā (Vestfālē), A. Brastiņš izceļoja uz ASV un sākumā apmetās Pensilvānijā, Klerionā. Sabijis tur vienu gadu, strādādams maizes darbu podniecībā, paveic ap 15 koka tēlus un daudzus lietišķās mākslas priekšmetus kokā. 1951. g. Brastiņš ar ģimeni pārceļas uz Janstaunu, Ohio, kur, strādādams maizes darbu, attīsta rosīgu literāru, sabiedrisku un māksliniecisku darbību. Kopš 1955. g. bija Dievturu sadraudzes izdevuma *Labietis* redaktors, turpinādams arī dainu pētīšanu, publicēdams bērnu grāmatas ar paša ilustrācijām un plašu pētījumu *Māte Māra*. Darinājis aptuveni 200 sīktēlniecības darbu kokā (att.) un ap 100 lietišķās mākslas priekšmetu, kas vai visi izgājuši tautā. Sarīkojis patstāvīgu skati un piedalījies kopīgās izstādēs.

Kopš 1967. g. A. Brastiņš pasācis jaunu sīktēlniecības seriju — *Laimes koki*. Ābeles vai liepas koka stumbra vienā nošķeltā sēnā viegli iegrebts Laimas tēls latviskā tērpā, pievienojot kādu teiksmu būtei pienācīgu zīmi: Laimas krēslu, atslēgu, skujiņu, krustu un tml. Cik *Naudas pūķi* ir neaplēšami fantastiski, tik zemā cilnī, palaikam priekšskatā, dažreiz sānskatā veidotie Laimas tēli ir dainu latvietes parādības. Arī Augusts Kopmanis ir pievērsies kokā grieztam Laimas tēlam.

Arvīds Brastiņš miris 1984. g. 13. aprīlī.

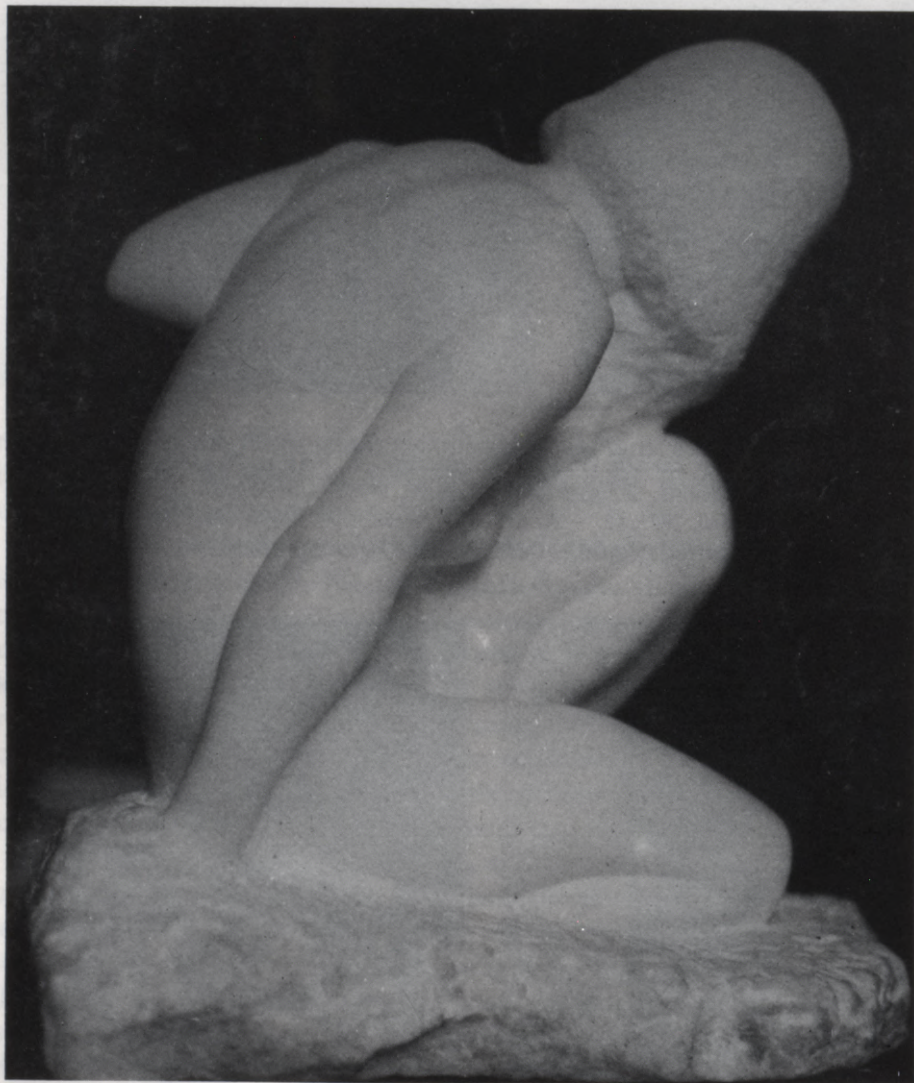
Literatūra un avoti

„Naudas pūķi“, *Latvju Žurnāls*, 1952/11. — J. Audriņš, „A. Brastiņa 70 gadi“, *Laiks*, 1963. g. 6. aprīlī. — K. Grencions, „Laimes koki“, *Labietis*, 1979/38. — H. Misiņš, „Arvida Brastiņa 80 gadi“, *Labietis*, 1973/45. — A. Sildegs, „Aizvērušies zemes vārti. Arvīdu Brastiņu aizvadot“, *Latvju Māksla*, 1986/12. — Mākslinieka sniegtā informācija.

Daži K. Rončevska darbnīcā izglītoti tēlnieki

1932. g. K. Rončevska tēlniecības darbnīcu beidza Nikolajs Maulics (1898–1972) un 1935. g. Egons Zvirbulis (1907), abi teicami akmens apstrādājumā, kā arī figūrālo kompozīciju prasmē un noskaņas lirismā. Nikolaja Maulica māksliniecisko tapšanu pašā briedumā aizlauza kaŗi un trimdas apstākļi. Viss viņa mūŗa darbs traģiski saŗķeŗas Latvijas un emigrācijas posmā, apsoloŗi sākts un palicis fragmentos.

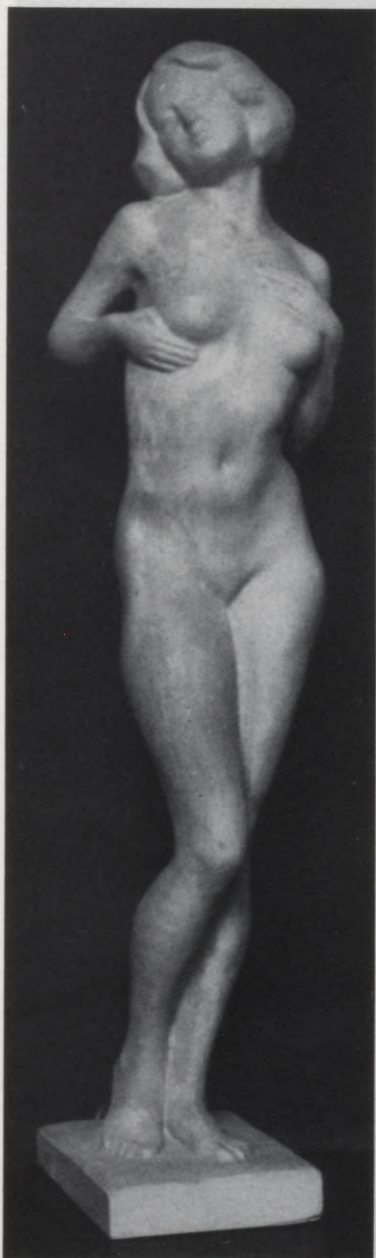
334. N. Maulics, *Sieviete*

336. N. Maulics, *Sviesta kūlēja*

337. N. Maulics, *Māmuļas galva*

335. N. Maulics, *Sievietes figūra*

NIKOLAJS MAULICS dzimis 1898. g. 28. martā Liepājā, namsaimnieka ģimenē. Viņa izcelsme ronama 17. gs. no Zviedrijas ieceļojušu tirgotāju dzimtā, kas izbeidzās ar tēlnieka nāvi.¹ Vēl kā Liepājas vidusskolas audzēknis, 17 gadu vecais entuziasts kā brīvprātīgais dodas kaŗa gaitās un piedalās mūsu tautas brīvības cīņās. Iestājas Latvijas Mākslas akadēmijā, pelnīdams kādu laiku ar zīmēšanu Pieminekļu valdē. Vēl strādādamas Rončevska darbnīcā un arī vēlāk, būdamas labs akmeņkalis, strādā Brāļu kapu un Brīvības pieminekļa darbnīcās. Viņš Cēsīs K. Jansona vadībā 1931. g. palīdzējis izcirst granītā Jelgavas Atbrīvošanas pieminekli.² Kādu laiku mācīja veidošanu Valsts daiļamatniecības vidusskolā Rīgā.

Figūrālā tēlniecība ir Maulica patstāvīgās darbības joma, visvairāk gan pieminekļu nozarē. Viņa diplomdarbs, apmēros nelielais *Sievietes* tēls — uz viena ceļa satupusi figūra, glezni veidots, skaisti izmanto marmora virsmas liego ēnainību (att.). Sarežģīto kustību pretstati netraucē diferencēto formu iekļaušanu blokā, atklājot skulptūrālo saturu un siluetu no vairākām pusēm. Īpatā apgarotība klusina tēla juteklisko pievilcību. — Izstīdējusi slaida, ietverta viļņojošā siluetā ir ģipsī veidotā *Sievietes figūra* visā stāvā ar sapņaini atliektu galvu (att.). Atsakoties no šāda akadēmiska reālisma un izsmalcinātības, Maulics trīsdesmito gadu otrā pusē, strādādamas granītā, pievēršas sintētiskai vienkāršībai, formu masivitātei žanriskās temās. Pats interesantākais darbs šai virzienā ir *Sviesta kūlēja* (slīpēts granīts, 1939, att.). Visa kompozīcija plaša vēriena vienlaidos laukumos, savaldīgā kustībā; kopējai formai pakļaujas galvas lakatiņa, kārotes, trauku detaļas. Pārvarot akadēmisko naturālismu, Maulics būs ko mācījies no Zaļkalna, piekļaujoties mūsu izkoptajai tradīcijai, ko turpinās gados jaunāki tēlnieki. Mazāk veiksmīgs šajos centienos Maulics ir smagnējā, raibā slīpētā granītā veidotajā *Māmiņā*. Virsmas spidumi un gaudainums neizdevīgi formai, kas kļuvusi neveikla svārku kroku darinājumā. Virsmas raibums un spīguļojumi traucē arī vecās sievietes galvā (*Māmuļas galva*, granīts, att.).

Pirmskaņa posmā ir veikti kapa pieminekļi gan sabiedriskiem, gan privātiem pasūtinātājiem. Visos tajos, bieži vien modernizējot klasicisma paraugus, sastopam kādu allegorisku sērojošu figūru: sēžam, stāvam pie kapa, izmisumā nometušos ceļos, balstoties uz kapa malas un izstieptās rokās iegremdējot galvu (stilizētais sievietes tēls afektētā pozē – piemineklis Brisa ģimenei Rīgas Meža kapos, granīts, 1934, att.); skumjās nometušos uz ceļa, noliektu galvu un ar izstieptu roku noliekot ozola zaru (piemineklis R. Cimzem Meža kapos Rīgā, 1939). Visi šie allegoriskie tērptu sieviešu stāvi darināti sānskata cilnī, piemēram, E. Loskes kapa piemineklis. Tikai vienā gadījumā tēlots sēdošs allegorisks senlatviešu

338. N. Maulics, Aizsarga piemiņas tēls Rīgas Meža kapos

339. N. Maulics, piemineklis latviešu bēgļiem un kaŗavīriem Narvā

340. N. Maulics, kapa piemineklis K. Brisa ģimenei Meža kapos Rīgā

341. N. Maulics, Brāļu kapu piemineklis Burtņiekos

kareivis, turot vienā rokā zobenu, otrā vairogu (pulkveža Kalpaka kaps). Vēl citā — piemineklī latviešu bēgļiem (Narvas kaps, šūnakmens, 1934, att.) tēlota sēdoša latviešu māmuļa, salikusi rokas uz spieķa, atgādinot B. Dzeņa *Vecās bēgles* tipu.

Izcilākais šo pieminekļu virknē ir Burtnieku Brāļu kaps, gaiši sārtā granītā darinātais (1937) ar vidējo daļu — stēlu 3 m augstumā, paceļoties virs uzbēruma, uz ko ved kāpnes. Simboliskais latviešu jaunavas tēls ar sērās noliektu galvu balstās ar labo elkoni uz plāksnes ar kritušo cīnītāju vārdiem. No priekšas skatītā figūra tautiskā tērpā harmoniski veidota plašos laukumos, stingrā zīmējumā un reizē maigā modulējumā. Viņa izstaro skumju gaišumu (att.).

342. N. Maulics, *Matrozis streiklauzis*

343. N. Maulics, *Galviņa*

Maulics veicis arī figūrālus dekoratīvus darbus — tāda ir 1939. g. šūnakmeni cirstā strūklaka ar bērnu figūrām Rīgas Jūrmalā.

Kaŗa un okupāciju apstākļi pārtrauc mākslinieka darbu stāj- un pieminekļu tēlniecībā. Tagad sākas daiļamatniecības un vēlāk arī dekoratīvas skulptūras gadi kokā — šķīvji, svečturi, kārbas, vāpeņi korporācijām. Vācijā, Detmoldā Maulics darbojās par skolotāju latviešu ģimnazijā, bija arī mācības spēks Baltijas Universitātē Pinebergā. Izceļošana uz Jaunzēlandi 1948. g. izrādās nelaimīga izvēle. Viņam, kā arī dzīves biedrei valodniecei, neizdodas strādāt savās īstajās profesijās. Apmetās uz dzīvi Jaunzēlandes Ziemeļu salā, Oklendā (Aukland). Kā akmeņkalim kādā firmā jāstrādā sūrs maizes darbs. Ozola vai kauri kokā viņš veic dekoratīvus vai daiļamatniecības darbus, pāriedams pilnīgi uz koka tēlniecību. Viņš

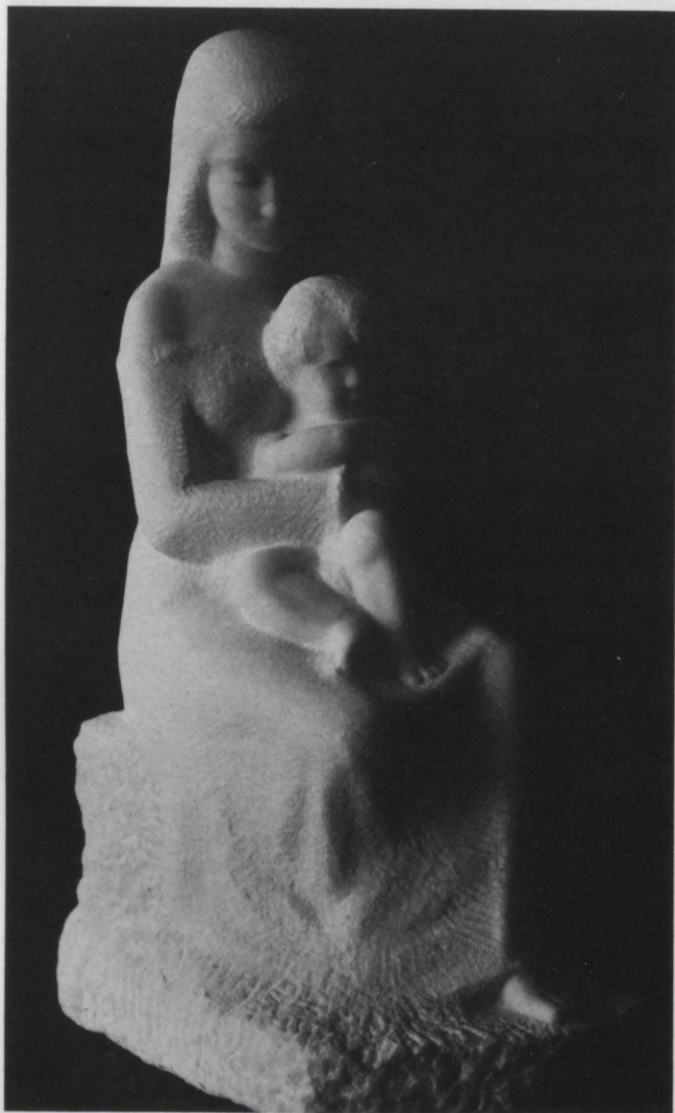
izveido klasisko formu gaumā 14 pēdu (4,2 m) augsto sienu vietējās pareizticīgo baznīcas altāra telpai. Devonportas flotes bazei izgriež sīktēlniecības stilā ar visām ilustratīvām detaļām koka skulptūru: kā matrozis – streiklauzis pa sliedēm stumj vagoneti ar oglēm. To varētu savā ziņā apzīmēt par popmākslas piemēru mūsu tēlniecībā (att.). Izgriež koka cilnī arī stilizētas jaunu sieviešu galviņas (att.). Jau būdams slimš, viņš veic divi korporāciju vabeņus – Baltijas Universitātes laikā dibinātajām korporācijām *Fraternitas Imantica* un *Zinta*. Smagā slimība N. Maulicu salauž, viņš mirst 1972. g. 23. februārī.

*

EGONS ZVIRBULIS, kam *Latvju enciklopēdija* (2831. lpp.) un arī *Archīva V* sējums likuši Otrā pasaules kaŗā pazust bez vēsts, joprojām darbojas Padomju Latvijā. Viņa māksla savā kodolā ir sievišķīgi klusa un apgarota.

344. E. Zvirbulis, *Māte un bērns*

345. E. Zvirbulis, *Jaunā zemniece*

346. E. Zvirbulis, kapa pieminēklis
Emilijai Tenisonai-Čurkstei Rīgas
Meža kapos

Arī komūnistiskā režīma apstākļos saglabājis augstu mākslinieciskas kultūras līmeni darbos, kur viņš ir īsts, turpretim zaudēdams to ārišķīgos, sev svešos uzdevumos.

Egons Zvirbulis dzimis 1907. g. 25. aprīlī Ceraukstes pagastā, Bauskas tuvumā. Pēc skolas gadiem pagastskolā un vēlāk, nokļūstot Bauskas ģimnazijā, jau sāk mosties mākslas interese. Jaunietis iestājas akadēmijā, izvēlas specializācijai prof. K. Rončevska figurālās tēlniecības darbnīcu, vēršot uz sevi uzmanību audzēkņu izstādēs ar kompozīcijas spējām un formas iz-

teiksmību. Akadēmiju Egons Zvirbulis beidz 1935. g. ar diplomdarbu *Māte un bērns*, izkaltu marmorā (att.). Šī tema, ko viņš risinājis vairākkārtīgi, viņam tuva, tāpat kā īpatās plastiskās skaņas, ko mākslinieks tik iejūtīgi prot izvilināt no marmora, kā arī granīta. Apmēros nelielā kailo figūru grupa, madonnas temas atvase, rāda sēdošo jauno māti ar pazemīgi noliektu galvu, abām rokām apņēmot stāvošo bērnu. Grupas saliedējums, formu skaidrā vienkāršība veļ skatītājam mierpīlnās izjūtas cilvēciskumu un intimitāti. Skaistā izbūvē šis motīvs parādās tērtajā *Mātē* ar bērnu klēpī (marmors, 1937). Jauna un trauša, klusi iegrimusi sevī, kā dvēseliskas tīrības un dzīvības devējas simbols viņa sarga savu lolojumu. Formas noteiktība sadzīvo ar maigumu, tēlniekam meklējot savu melodiju akadēmiskās tradīcijas ietvaros. E. Zvirbulim raksturīgs jaunavīgais tips.

1930-to gadu beigās veiktajā *Jaunā zemniecē* smalkjūtīgi un atturīgi viņš lieto tautisko tērtu un labības kūlīti, ko jauniēte tur labā rokā, uzbūvējot slaido stāvu ar augsti paceltu galvu; seja izteic mierīgu pašapziņu par veikto darbu (att.). Klusa miera un pārdomu noskaņa ir marmorā cirstajā kailas jaunavas figūrā ar bagātiem kustību pretstatiem un prasmīgi veidotu formu. Daudz sarežģītākā figūras nostatījumā un formu kustībā ar plašās masās maigi veidotu granīta virsmu ir sēdošā tērtas jaunās sievietes figūra — *Atpūta*. Īpatais galvas noliekums un plecu pagrieziens, pasīvi klēpī noliktā kreisā roka ar plaukstas iekšpusi uz augšu rada savdabīgu, elegisku noskaņu, klusi rezignētu, liegu, kā sapņojumā iegrimušu. Arī šē ir vērojams tuvums Zaļkalna monumentālā lirisma tradīcijai. Šo pašu motīvu sastopam granīta kapa pieminekli E. Tenisonēi-Čurkstei Rīgas Meža kapos (att.). Tē ir „dziļi humānas jūtas, klusas skumjas, bez mocoša traģisma un pesimisma. Šis noskaņas tuvas tām lielajām vērtībām, kādas atrodam latviešu tēlniecības vecāko meistaru darbos.“ (M. Zauris)³

347. E. Zvirbulis, *Atmoda*, kapa piemineklis

Tas ir viens no skaistākajiem pieminekļiem Meža kapos. Tai pašai tēlu dzimtai pieskaitāmi sieviešu tēli mazpilsētu un lauku kapsētās. „Šie E. Zvirbulis smalki niansētie skulptūrālie veidoli dzīvo savu īpatnēju dzīvi.“⁴

Piemērodamies padomju dzīves apstākļiem, darbīgs, neatlaidīgs tēlnieks piedalījies izstādēs, veicis akmenī, bronzā un vaļa kalumā figūrālus veidojumus, pieminekļu un kapu pieminekļu tēlus. Viņš atsvešinās pats no sevis tādos darbos kā naturālistiskajā nabadzīgā nēģeru zēna tēlojumā (*Dolaru zemē*), saņemdam bargu kāda kritiķa uzbrukumus.⁵ Vairākus gadus viņš strādā pie pieminekļa Liepājas aizstāvjiem 1941. g. (bronzā, granīts, 1960; arhitekts J. Līcītis). Uz augstas akmens pamatnes paceļas trejfigūru bronzas grupa, tēlojot, cīņā ierautus, kaļa jūrnieku, vecu strādnieku un sanitāri. To tēlniekam nācies veidot pēc kāda V. Liekņa meta. Piemineklis izvērties ilustratīvās, patētiskās tēlniecības ražojumā, kur ārišķīgs reālisms aizstājis būtiskus mākslas uzdevumus.

Līdztekus allegorisku aktu veidojumiem (*Ausmā*, 1960), Zvirbulis pievērsies arī žanriskiem tēlojumiem, vaļa kalumā darinot kolchoznieces — *Zemes kopējas* enerģisko galvu ar lakatiņu, *Skolnieci*, *Kolchoza bišu ganu* u. c. Veidojis J. Raiņa ģimētņi (1941) un T. Zaļkalna portretu alumīnija lējumā — *Baltais tēlnieks* (1965).

Zvirbulis cirtis akmenī vairākus pieminekļus Rīgas Raiņa kapos (piemēram, aktierim E. Mačam, 1961), Meža kapos (diriģentam T. Kalniņam, 1965) u. c. Kā viens no skaistākajiem šāda veida darbiem jāmin pelēkā Somijas granītā kaltais kapa piemineklis *Atmoda* (1957, att.). Pussēdu pacēlies, sparīgi saliecies uz priekšu, jauns, spēcīgi noaudzis vīrietis noņem segu, ar ko bijis apklāts. Tā ir apziņas dzīves pamošanās, citādā traktējumā nekā Zemdegas figūrā Raiņa kapu piemineklī. Darbam parādoties izstādē, tēlnieks Mārtiņš Zauris sprieda: „Tik augstas kvalitātes darbi mūsu izstādēs sen nebija redzēti.“⁶ Raupjākā apdarē, silueta izteiksmīgā viļņojumā veidota sievietes galva — *Sapņošana* (šamots) rāda lielāku formu spriegumu nekā pirmskaļa darbi. Tēlam vairāk dekoratīva daba. Tas rāda pārveidības mākslinieka gaitās.

*

Ir vēl rinda tēlnieku, kas beiguši K. Rončevska darbnīcu vai izglītojušies tajā. Gados vecākie viņu starpā dzimuši 1890-os gados; Fricis Ešmits (1892—1972), Jēkabs Legzdiņš (1894—1937) un Valdemārs Jākobsons (1899—1974) bija sākuši darboties Latvijas patstāvības gados, jau tad pasakot visu būtisko.

FRICIS EŠMITS dzimis 1892. g. 15. jūlijā Rozēnu pagastā. Piedalījies Pasaules kaļā un brīvības cīņās, viņš mācījās K. Rončevska figūrālās tēlniecības darbnīcā, to beigdams 1932. g. decembrī ar diplomdarbu *Kurbada cīņa ar raganu*. Divfigūru grupas kompozīcijā vīrietis un pieveiktā sieviete sarežģītās kustībās nostatīti ar mugurām viens pret otru, tālab plastiskais saturs un pati norise kļūst skaidri, skatītājam apskatot grupu vispusīgi. Formu spriegums parādās, skatot veidojumu no iešaurinātā priekšējā sāna. Tēlnieka figūrālās kompozīcijas un portreti parādās Kultūras fonda un 5 gadu jubilejas svētku (1939) izstādēs. *Sēdoša sieviete* (att.) un *Dejotāja* veiktas akadēmiskās tradīcijas paņēmienos, rādot prasmi figūru

348. Fr. Ešmits, *Sēdoša sieviete*

349. J. Legzdiņš, *Galvas studija*

uzbūvē un formu veidojumā. Ešmits veidojis arī portretus marmorā un terrakotā. Maiga, kā vieglā aizdūmojumā ir *Sievietes galva* marmorā, izmantojot izteiksmei marmora virsmas īpašības. I Padomju Latvijas tēlotājas mākslas izstādē bija *Darba zemnieka galvas studija*.

Pēc tam par Ešmitu vienīgā informācija ir, ka pēc Otrā pasaules kara viņš strādājis Cēsīs, pievērsies arī dekoratīvai tēlniecībai, kalis piemiņas akmeņus. Vispārējo mākslas izstāžu katalogos viņa vārdu nesastopam. Nav viņa vārds arī minēts *Latviešu padomju tēlniecībā* (Rīgā, 1960), bet minēts 1986. g. izdotajā *Latviešu tēlotājā mākslā, 1860–1940*. Vēl zināms tas, ka 1961. g. Ešmits uzņemts Mākslinieku savienībā. Mazu stūrīti informācijā par mākslinieku paveķ daži Cēsīs rīkoto mākslas izstāžu katalogi. No tiem, piemēram, zinām, ka 1949. g. viņš veidojis tēlnieces G. Grundbergas galvas ģimetnei; 1956. g. — cilnī mākslinieces V. Vidukas un paša portretus; 1957. g. arī cilnī tēlnieka T. Gaumiga portretu. 1963. g. 1960. g. Ešmits veidojis daudzus portretus. „Arī tagad (1967) septiņdesmitpiecgadīgo jubilāru varam sastapt Cēsīs, tur viņš dzīvo un čakli strādā.“⁷ 1972. g. 26. decembrī Fricis Ešmits miris Raunā un apglabāts Cēsīs.

JĒKABS LEGZDIŅŠ (1894–1937) beidzis 1925. g. K. Rončevska figūrālās tēlniecības meistardarbnīcu, mira 1937. g. četrdesmit trīs gadu vecumā.

Viņa darbi divdesmitajos gados — portreti, kādi figūrāli veidojumi parādījās Neatkarīgo vienības un Latviešu mākslinieku kopas izstādēs.

J. Legzdiņa diplomdarbs bija divfigūru grupa ar sēdošu atlētisku jaunu vīrieti, kas aptver abām rokām viņa klēpi atbalstījušos sievieti bēdās (*Mierinājums*). Divu stāvu kompozicionālais saistījums ir vairāk psiholoģisks kā tēlniecisks. Arī viņa *Gulošā sievietē* anatomisko formu ilūzija ir pirmā vietā. Tas vērojams arī terrakotas ģimetnēs (att.), meklējot ārējo līdzību ar modeli. Dažreiz šādā sejas formu topografijā izzūd personas rakstura kodols. Tā, piemēram, maz izdevusies *Eduarda Smiļģa ģimetne*.

Legzdiņš arī veidojis kapa pieminekļus. Tie ir glieti, tradicionāli, kā, piemēram, K. Kalniņa kapa zīme, ko cirtusi granītā Ed. Kurava firma, ar allegorisko sievietes tēlu profilā, nometušos ceļos. Tā drīzāk ilustrācija cilni lielā laukumā. Atzīmēsim arī bronzā veidoto kapt. N. Grundmaņa cilni kapa pieminekli Allažu šūnakmenī, ko izgatavojusi Kurava akmeņkaltuve Rīgā. Legzdiņš piedalījies arī prof. E. Laubes vadītos restaurācijas darbos Jelgavas pili. Visumā — tēlnieks ar aizlauzto dzīves stāstu piekopa akadēmiskā naturālisma tradīciju, kādā viņu ievadīja K. Rončevska skola. Viss viņa darbs ir fragmentārs, bet ne bez nopelniem, it īpaši laikā, kad jauno tēlnieku skaits mūsu mākslā nebija liels.

Aizlūzis sava ceļa meklētājs ir VALDEMĀRS JĀKOBSONS. Dzimis 1899. g. 27. janvārī Rīgā, viņš 1930. g. beidza K. Rončevska figūrālās tēlniecības darbnīcu. Tieksme uz neparasto jau bija vērojama viņa veidojumos akadēmijas studiju laikā. Neparasta, ar strupi apcirstām formām ir sievietes un vīrieša tēla grupas kompozīcija — *Kaislība*. „V. Jākobsonu valdzina groteskais un smagais cilvēka dabā. Viņa tēli ir it kā kāda lietuvēna samocīti, bet līdz ar to savdabīgi.“ (E. Brastiņš) „Būdams dedzīgs un straujš, viņš jau mācību laikā darbos tiecās iespējami tiešāk un spēcīgāk izteikt emocionālos pārdzīvojumus.“⁸

Viņa pirmā parādīšanās atklātībā, atskaitot akadēmijas skates, ir Latvijas 10 gadu jubilejas mākslas izstādē, kur Jākobsons piedalās ar 2 darbiem: *Sieviete* un *V. jaunkundzes portrets*. Pēc tam, trīsdesmitajos gados Jākobsona darbi sastopami mūksaliešu grupas (kur viņš biedrs) un 5 gadu jubilejas svētku (1939) izstādēs. Viņu valdzina pelēkais laukakmens: viņš granītā veido *Saimnieces* tēlu, dažas galvas ģimetnes; pelēkā laukakmenī cērt *Latvieti*; ģeometrīzējot veidus pelēkā granītā, ekspresīvu meklēdams, cērt *Tēvu* puskažokā un laukakmenī *Plēsoņu*, kas parādās arī 1941. g. I Padomju Latvijas mākslas skatē. Neparastas no tolaiku viedokļa mūsu tēlniecībā ir viņa sikplastikas kompozīcijas ģipsī — ar salikušu vīru, strādnieku, kas dzeļ no trauka, un neveiklais *Pērs* — aptupušais kucēns domīgu izteiksmi. Veikti arī dekoratīva rakstura darbi, piemēram, groteskā fauna maska akai Kokneses parkā. Bijuši arī figūrāli kapu pieminekļi. Visā šajā fragmentārajā darbu klāstā ir tieksme atrāisīties no tradicionālā īstenības atdarinājuma, tieksme uz ekspresīvu, monumentāli iecerētu veidolu, skarbu un primitīvu.

Trīsdesmitajos gados Jākobsons strādāja par skolotāju Pļaviņu vidusskolā, arī Rīgā. Pēc kaŗa padomju varai atgrieŗoties, par tēlnieku vairs nav ziņu un ilġus gadus viņa vārds nav atrodams Padomju Latvijas mākslas un mākslinieku reġistros (līdz 1986. g.). Miris 1974. g.

KĀRLIS VANAGS, dzimis 1903. g. 18. martā Rīgā, ierēdņa ģimenē,

350. V. Jākobsons, *Vīrs dzeļ no trauka*

mācījās kādu laiku Tones studijā, pēc tam iestājās Mākslas akadēmijā un beidza 1935. g. K. Rončevska vadīto darbnīcu ar diplomdarbu *Jaunatne*. Tā ir divfigūru allegoriska grupa ar sēdošu jaunekli, kam līdzīgi „upes dievam“ pie sāna ir apgāzta vāze, un stāvošu jaunavu. Formu veidojums rūpīgs, bet figūru saistījums ir tematiski, ne plastiski motivēts. Vanags rosīgi piedalījies Kultūras fonda un 1939. g. 5 gadu jubilejas izstādēs. Akadēmiskā tradicionālisma ievirzē viņš cirtis marmorā kailus un tērptus sieviešu stāvus (*Sēdoša sieviete* II Kultūras fonda izstādē, att.; *Peldētāja* IV Kultūras fonda izstādē; *Sieviete* 1939. g. izstādē u. c.). Cirtis arī granīta galvas, darinājis bronzā kompozīcijas metus. Veicis vairākus kapu pieminekļus (J. Dubura u. c.). Beidzamo reizi viņa darbs parādījās vācu okupācijas laika izstādē 1943. g. — tērpta, stāvoša marmora figūra *Sieviete*, ar roku atspiedusies uz akmens balstekļa. K. Vanags godalgots 1937. g. Latvijas Daiļamatniecības izstādē. Sabijis 1940/1941. g. par Valsts daiļamatniecības skolas direktoru. Spiests izceļot uz Vāciju, viņš emigrēja tālāk uz ASV. Trimdas gados Vanags ar tēlniecību vairs nenodarbojās. Miris 1976. g. 16. novembrī Losandželosā.

MARTA LANGE (1903—1985) 1932. g. beidza K. Rončevska vadīto figūrālās tēlniecības meistardarbnīcu. III Kultūras fonda izstādē piedalījās ar marmorā cirsto *Archibīskapa Teodora Grīnberga krūšutēlu*. Darinājusi vairākus kapu pieminekļus un dekoratīvas kompozīcijas (bērnu dārza ēkai Rīgā, Rakstnieku pilij Siguldā), to starpā kapa pieminekli prof. Dr. G. Klaustiņam (1940). Tas veidots, izmantojot ideju, kas izteikta Kārļa Zāles nereālizētā metā: aizgājušais atraisījies kā garīga būtne no zemes dzīves, ir kā transā, klausīdamies ērģeļu skaņās (att.). Langes granītā cirstā pieminekli, iesaistot portreta elementus allegoriskā vīrieša tēlā, attēlots ceļos noņemties vīrietis, kā ekstatiskā vizijā satvēris galvu. Naturālistiski, lineāri asi apzīmēta torsa muskulatūra. — Padomju posmā Lange kļuva par pazīstamu portretisti. No staļiniskā tumšo gadu pogu un medaļu reālisma J. Fabriciusa parādes portretā viņas ceļš gāja uz tēlnieciski padziļinātu uzdevumu traktējumu. Šo portretu virknē (Ausekļa, 1967, Em. Dārziņa, 1975, u. c.) kā viens no izcilākajiem jāmin Kārļa Zāles (1969), saskarē ar L. Davidovas-Medenes ierauto stīgu.

¹ L. Maulica, nekrologs, *Austrālijas Latvietis* 1972. g. 24. martā.

² V. Likerts, *Brīvības un kritušo pieminekļi*, Rīgā 1938, 63. lpp. — Jelgavas Atbrīvošanas pieminekļa autors K. Jansons noliedz, ka Maulics būtu izcirtis šo pieminekli, kā tas aplami minēts arī *LE*, 1636. lpp. Pieminekli kalis Cēsīs Jansons pats, N. Maulics tikai bijis palīgu starpā.

³ M. Zauris, „Tēlnieks Egons Zvirbulis piecdesmitgadnieks“, *Literatūra un Māksla*, 1957. g. 4. maijā.

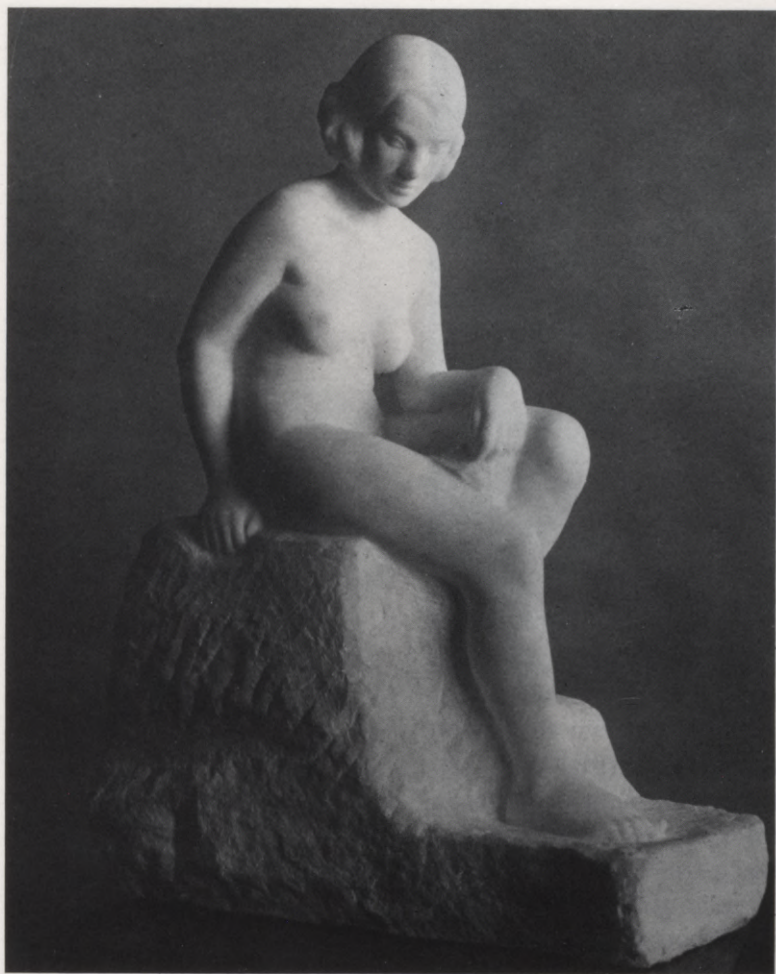
⁴ Turpat.

⁵ A. Eglītis, *Literatūra un Māksla*, 1954. g. 16. decembrī.

⁶ M. Zauris, *Latviešu tēlotāja māksla*, 1957, 180. lpp.

⁷ M. Zauris, *Literatūra un Māksla*, 1967. g. 22. jūlijā. Nelielajā rakstīņā aplami apgalvots, ka Ešmits studijas beidzis B. Dzeņa darbnīcā.

⁸ *Latviešu tēlotāja māksla, 1860—1940*, Rīgā 1986, 295. lpp.

351. K. Vanags, *Sēdoša sieviete*

352. Marta Lange, kapa piemineklis
prof. Gustavam Klaustiņam Rigas
Meža kapos

Literātūra un avoti

E. Brastiņš, „Tēlniecība“, *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, Rīgā 1939.

Par atsevišķiem māksliniekiem vēl:

N. MAULICU: — *The Auckland Star*, 1971. g. 6. augustā. — *Austrālijas Latvietis*, 1972. g. 24. martā. — *Tilts*, 1972/120–121. — Mākslinieka autobiogrāfija, dzīves biedres sniegtās ziņas.

E. ZVIRBULI: M. Zaurs, „Tēlnieks Egons Zvirbulis piecdesmitgadnieks“, *Literatūra un Māksla*, 1957. g. 4. maijā.

FR. EŠMITU: M. Zaurs, „Ešmits jubilārs“, *Literatūra un Māksla*, 1967. g. 22. jūlijā. — Tuvinieku un līdzgaitnieku dota informācija.

V. JĀKOBSONU: R. Alders, L. Dzeguze, *Viena mūža par maz*, Rīgā 1979.

K. VANAGU: *Kārlis Voldemars Vanags, 1903–1978*, 30 attēlu albums ar ievadiem latviski un angļiski (V. Hill, H. Vanags-Lagzdiņa), (Los Angeles 1980). — R. Alders, L. Dzeguze, *Viena mūža par maz*, Rīgā 1979.

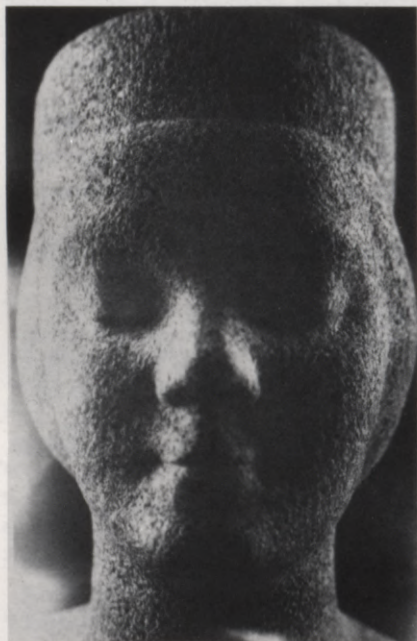
MARTU LANGI: R. Lāce, *Marta Lange*, monogrāfija, Rīgā 1981. — R. Čaupova, *Portrets latviešu tēlniecībā*, Rīgā 1981.

Divi sava ceļa meklētāji. Tēlniecībā vēlu ienākušie

Īpata parādība Latvijas neatkarības posmā ir EDUARDS KARITONS, dzimis 1898. g. 10. novembrī Rīgā, atslēdznieka ģimenē. Viņš mācījies tēlniecību pie E. Meldeņa Tautas augstskolas studijā un kādu laiku arī Mākslas akadēmijā. Viņam vistuvāka ir galvu veidošana lielā formātā, gan cērtot akmenī, gan darinot blāvā un arī krāsainā stiklā. Te ir tieši portreti kā, piemēram, *K. Baltgaiļa ģimētnie* (1930) betonā un *J. Raiņa ģimētnie* granītā, gan arī tipu studijas — senie kareivji, tautu meitas. Tādi darbi kā raupjā apdarē granītā cirstā *Zvejnieka galva* (1938) rāda vīrišķīgu mākslu, iecerot lielu formu uzbūves vienkāršību. Veidojis arī figūras (*Puika*, *Celtnieks*), un 1945. g. marmorā cirstā *Rotaļā* ar meitenes stāvu runā plaša, monumentāla vēriena valodu. Strādādams Padomju Latvijā, palicis uzticīgs portreta jomai. Strādājis arī daiļamatniecībā. Izstādēs sācis piedalīties ar 1933. g. — Zaļās Vārnas un Kultūras fonda rīkotajās. Miris 1985. g.

Arī MĀRTIŅŠ ZAURS jau Latvijas patstāvības gados bija sācis darboties līdzīgā ievirzē. Viņa granītā cirstās galvas (*Meitenes galva*, att.) un marmora grupa (att.) parādījās kopš 1939. g. Zaļās Vārnas un Kultūras fonda izstādēs.

Mārtiņš Zauris dzimis 1915. g. 17. februārī Mežotnē. Mācījies tēlnie-

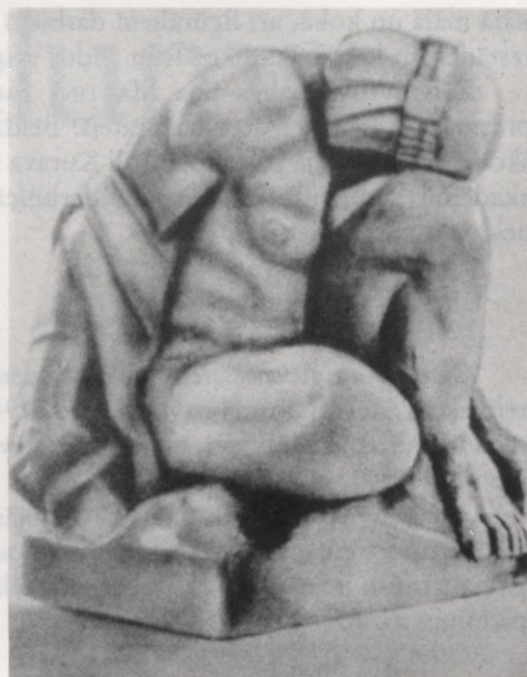

353. M. Zauris, *Meitenes galva*

354. M. Zauris, *Grupa marmorā*

355. R. Alders, *Dainotājs*

356. R. Alders, *Zem pārspēka*
(*Zaudēta kanja*)

cību Rīgas Tautas augstskolā pie E. Meldeņa, pēc tam Latvijas Mākslas akadēmijā pie K. Rončevska, tad pie K. Zāles un K. Jansona, studijas beigdams 1942. g. Šajā pašā gadā Vispārējā mākslas izstādē Rīgā viņš piedalījās ar akadēmiska klasicisma gaumē veidotu allegorisku *Fortunas* figūru. Par maiņām tēlnieka izteiksmē pēckaņa posmā būs runa citur.

ARNOLDS SKRIBNOVSKIS (1908), beidzis K. Zāles vadīto tēlniecības darbnīcu 1936. g. ar diplomdarbu *Strādnieks un zemnieks*; sāka piedalīties izstādēs ar 1945. g., bet jau 1930-to gadu beigās veica kādus kapu pieminekļus Rīgas Meža kapos.

1940. g. tēlniecības darbnīcu beidz OTO GRĀVĪTIS (1906), RŪDOLFS ALDERS (1907) un LŪCIJA ŽURGINA (1908). Interesanti, ka Grāviša trīsfigūru grupa *Ģimenes sargs* – ar vīru, sievu un bērnu stiliskā uztverē un personāžā, mainot aranžējumu un pozes, ir tuva Žurginas grupai *Uz darbu*. Tas saprotams, jo abi strādā tai pašā darbnīcā pie tiem pašiem vadītājiem. Par Grāvīti tālāk nekas nav zināms. Žurgina, kas izstādēs piedalījusies kopš okupāciju laika, sākot ar 1941. g., savas darbības kopskatā labāk iederas tālākajā posmā. Turpretim R. Alders, kas strādāja marmorā, kokā, veidodams gan teiksmainas (*Dainotājs*, melnozols, 1937, att.), gan īstenības figūras un ģimietnes, rosīgi piedalījies patstāvības gados II, III un IV Kultūras fonda izstādē un arī okupāciju laikā kara gadu mākslas skatē (*Zem pārspēka*, ģipsis, 1942). Lietderīgi tomēr viņa veikumus apskatīt tālākās darbības perspektīvā. Tas pats būtu sakāms par ELZU ŠVĀBI (1903), kas beidza Mākslas akadēmiju 1942. g. Viņas darbi – ģipsi, terrakotā, bronzā – portrets, tautu meita, sieviete ar bērnu u. c. parādījās III un IV Kultūras fonda izstādē. Tālākam apskatam atliksim arī šajā grupā iekļaujamo ROMUALDU GRĪŅEVIČU (1908), kas beidza B. Dzeņa lietišķās tēlniecības meistardarbnīcu 1939. g. ar diplomdarbu *Strūklaka* (un ne 1935. g., kā tas aplami minēts literātūrā). Ar sīkplastikas žanriskiem veidojumiem dedzi-

nātā mālā un kokā, arī figūrāliem darbiem viņš piedalījies Kultūras fonda izstādēs un kara laika okupāciju gados rīkotajās skatēs.

Zālem tuvs palīgs bija MĀRTIŅŠ ŠMALCS (1904—1984), lietpratīgs prasmē un meistara domu izpratējs. Beidzis Rīgas Pilsētas amatniecības skolu, viņš strādāja par akmeņkali Kurava firmā, iestājās Latvijas Mākslas akadēmijā, ko beidza Zāles vadītā darbnīcā 1942. g. Veidojis kapu pieminekļus un arī ģimenes.

Samērā ar gleznotājiem un grafiķiem, Mākslas akadēmiju beigušo tēlnieku skaits šai posmā nav liels. Līdz 1942. g. figūrālās tēlniecības darbnīcu beiguši 23 absolventi, to starpā 7 sievietes; lietišķās tēlniecības darbnīcu līdz 1940. g. — 9 personas, to starpā 1 sieviete.

Visumā — patstāvības gados izveidojās monumentāli izprastu veidolu tradīcija portretos, figūrālo tēlojumu un pieminekļu kompozīcijā. Tas bija pamats mūsu jaunās tēlnieku paaudzes tālākai attīstībai, Latviju okupējot padomju varai.

357. R. Griņevičs, *Strūklaka*

Literatūra un avoti

Par atsevišķiem māksliniekiem:

Ed. KARITONU: *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, Rīgā 1939. — Mākslinieka un laika biedru liecības.

M. ZAURU: G. Kārklīņa, *Latviešu padomju koka tēlniecība*, Rīgā 1963. — R. Alders, L. Dzeguze, *Viena mūža par maz*, Rīgā 1979.

R. ALDERU: J. Madernieka, J. Strazdiņa, A. Jūrasteteņa recenzijas periodikā par Mākslas akadēmijas audzēkņu un Kultūras fonda mākslas izstādēm. — (A. Balcerbule), „Tēlnieks Rūdolfs Alders“, *Literatūra un Māksla*, 1967. g. 22. jūlijā. — R. Alders, L. Dzeguze, *Viena mūža par maz*, Rīgā 1979. Dzīves stāstā dažas interesantas ziņas par Mākslas akadēmiju līdzās propagandiskām frazēm un aplamībām, piemēram, par Kultūras fonda izstāžu likvidēšanu un diplomu prasīšanu (!) no izstādes dalībniekiem.

353. M. Zauru, *Latviešu koka māksla*

354. M. Zauru, *Orģānu māksla*

Septītais šķēlums

Arhitektūra

Kad izvērosies par iespējamu šī gaduma sākumu, pamēģini kāds dzīve apstākļos. Latvija pēc tūkst pārveidām kļūstot brīvai valstij, — smagi nopostītā zemē, kas bija zaudējusi ap pusmijena iedzīvotāju. Pilsētās un laukos bija jānovāc drupas, jāatjauno dzīve. Laukos vien gaigi nopostītu ēku bija vairāk par 78 000, bet daļēji nopostītu pāri par 100 000. Dzīves nepieciešamo vajadzību apmierināšanai būvniecības jostbai bija jāizvērtas pilnā jaudā. Protams, sākumā varēja domāt — vismaz vairumā gadījumos — tikai par pašu primitīvāko un pagaidu noliktojumu, līdz apstākļi vēlāk ļāva pievērsties celtniecības kultūras un mākslas vērtībām. Tā bija būvēšanas, drudžains darbs, lai nu kājā varēja un prata, lai nopostītas saimniecības tiktu ātrāk zemi jūmta. Līdz ar agrāro reformu nodibinājās pilsaimniecības, pāri par 70 000 īpašumu, kura ikvienā bija ceļamas dzīvojamās un saimniecības ēkas. Šo nevarēja runāt par arhitektūras problēmu un uzdevumu ieviešanu, bet par ikdienas būvēšanas, kuru valsts atbalstīja ar būvmateriāliem, izšķiršot bieži vien nelietprātīgi koka materiālu, jo dedzināto māju kriegelis lielās izmaksas dēļ bija reti pieejams. Zemkopības ministrijas būvniecības nodaļa nāca talkā ar paraugprojektiem. Tikai trīsdesmitajos gados, it īpaši kopš 1934. g. pārveidām, „koka laikmeti” izbeidzās, līdz ar jauniem materiāliem, iesakņojoties ugunsdrošai būvniecībai lauku ēkās. Taču bija radies daudzs vāju celtni. Jaunos dzīves apstākļos bija jāņemtas novērtē labas agrākas tradīcijas. Vēl 1934. g. nācās konsultēt: „Mūsu jaunsaimecību apbūve nerada nepieciešamās ainas, jo, atrodamiem nemaz par latviskā daļuma trūkumu, celtni tehniskais slāviskais rada nepietras bažas. Arī vecsaimecībās, kur vērojama ceļšanās izbūvēties ērtāki un

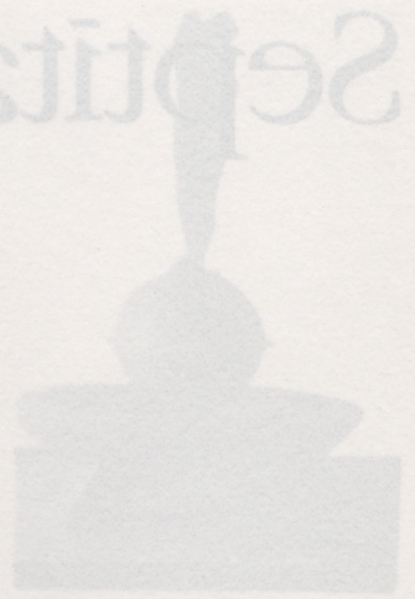

Septītāis skēlums

Arhitektūra

Septītājam skēluma uzdevumam ir jānodrošina, lai būvniecība būtu ekonomiski izdevīga un tehniski pamatota. Tādēļ jānodrošina, lai būvniecība būtu ekonomiski izdevīga un tehniski pamatota.

Septītājam skēluma uzdevumam ir jānodrošina, lai būvniecība būtu ekonomiski izdevīga un tehniski pamatota. Tādēļ jānodrošina, lai būvniecība būtu ekonomiski izdevīga un tehniski pamatota.

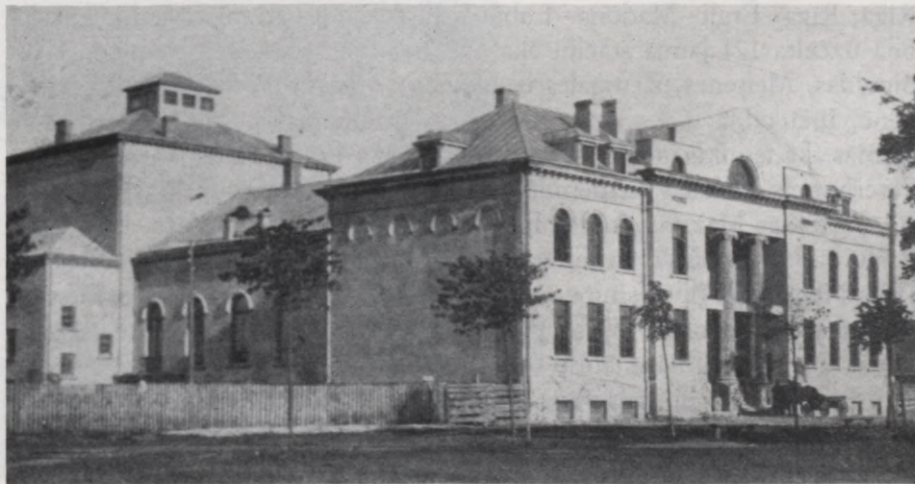

197. R. Griņevičs, Ierakls

Septītājam skēluma uzdevumam ir jānodrošina, lai būvniecība būtu ekonomiski izdevīga un tehniski pamatota. Tādēļ jānodrošina, lai būvniecība būtu ekonomiski izdevīga un tehniski pamatota.

Dzīves atjaunošanās: ēkas, dārzi, pieminekļi

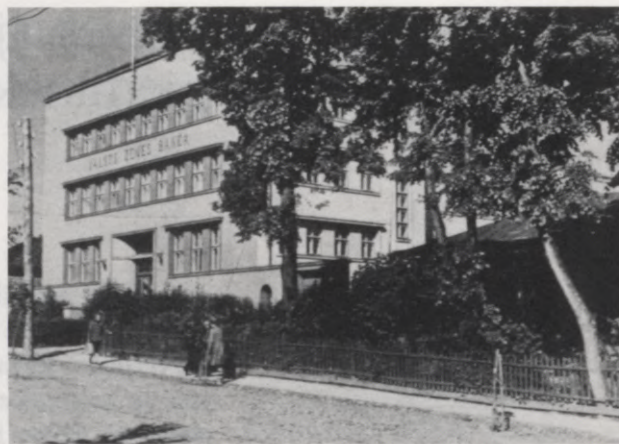
Raibo attīstības ainu, Rīgai izvēršoties par lielpilsētu šī gadsimta sākumā, pārtrauca kaŗš. Dzīve atjaunojās citos apstākļos, Latvijai pēc cīņu pārvērtībām kļūstot brīvai valstij, — smagi nopostītā zemē, kas bija zaudējusi ap pusmiljona iedzīvotāju. Pilsētās un laukos bija jānovāc drupas, jāatjauno dzīve. Laukos vien galīgi nopostītu ēku bija vairāk par 78 000, bet daļēji nopostītu pāri par 100 000. Dzīves nepieciešamo vajadzību apmierināšanai būvniecības rosībai bija jāizvērsas pilnā jaudā. Protams, sākumā varēja domāt — vismaz vairumā gadījumu — tikai par pašu primitīvāko un pagaidu nokārtojumu, līdz apstākļi vēlāk ļāva pievērsties celtniecības kultūras un mākslas vērtībām. Tā bija būvēšanās, drudžaina darbība, kā nu kuŗš varēja un prata, lai nopostītās saimniecības tiktu ātrāk zem jumta. Līdz ar agrāro reformu nodibinājās jaunsaimniecības, pāri par 70 000 īpašumu, kuŗā ikvienā bija ceļamas dzīvojamās un saimniecības ēkas. Še nevarēja runāt par architektūras problēmu un uzdevumu ievērošanu, bet par ikdienas būvēšanos, kuŗu valsts atbalstīja ar būvmateriāliem, izšķiežot bieži vien nelietprātīgi koka materiālu, jo dedzināto mālu ķieģelis lielās izmaksas dēļ bija reti pieejams. Zemkopības ministrijas būvniecības nodaļa nāca talkā ar paraugprojektiem. Tikai trīsdesmitajos gados, it īpaši kopš 1934. g. pārvērtībām, „koka laikmets“ izbeidzās, līdz ar jauniem materiāliem iesakņojoties ugunsdrošai būvniecībai lauku ēkās. Taču bija radies daudz vāju celtnu. Jaunos dzīves apstākļos bija pamestas novārtā labas agrākās tradīcijas. Vēl 1934. g. nācās konstatēt: „Mūsu jaunsaimniecību apbūve nerāda iepriecinošas ainas, jo, nerunājot nemaz par latviskā daiļuma trūkumu, celtnu tehniskais stāvoklis rada nopietnas bažas. Arī vecsaimniecībās, kur vērojama cenšanās izbūvēties ērtāki un

358. Tautas nams Valkā, arch.
A. Raisters

359. Skrīveņu stacijas ēka, arch. J. Neijs

360. Valsts zemes bankas nams Rēzeknē, arch. J. Blaus

glītāki, panākumi reti kad apmierina...¹ Laukos bija vajadzība pēc sabiedriskām ēkām (skolām, tautas namiem, arī baznīcām). Līdz 1939. g. visā Latvijā bez Rīgas bija celtas 339 skolu ēkas un 476 skolās notikušas kapitālpārbūves. Pa daļai skolu vajadzībām izlietoja agrāko muižu ēkas. Zīmīgi, ka „vairāk par pusi no lauku sabiedriskām ēkām radušās bez arhitekta līdzdarbības; arī baznīcu būves dažkārt cēlušas personas, kas arhitektūrai nav sagatavotas“. Lauku sabiedriskās un kultūras rosības nav domājamas bez tautas namiem. Tautas nami, kā konstatē P. Ārends, celti simtiem, vai ik pagastā pa vienam. Telpas izrikojumiem izšķīr, vai kultūras darbam uz laukiem ir pajumte vai nav, vai lauku dzīves organizācijām „mirt vai dzīvot“.² Pirms 1934. g. tautas namu celšanu pabalstīja Kultūras fonds ar kādiem 200 000 latiem gadā. Daļa šo namu celti steigā, vietumis darbs līdzekļu trūkuma dēļ palicis pusceļā. Taču ar trīsdesmito gadu vidu ar valdības atbalstu provinces pilsētas un aktīvākie lauku centri ir ieguvuši arhitektoniski nozīmīgas sabiedriskas celtnes kā, piemēram, Vienības nams Daugavpilī (att.), Aizsargu nams Madonā u. c.

Valsts dzīves jaunie uzdevumi izvirzīja jaunus apbūves uzdevumus pilsētās un lauku centros. To starpā jāmin dzelzceļu staciju ēkas, gan uz pastāvošajām, gan jaunām dzelzceļu līnijām, kā Glūda—Liepāja; Rūjiena—Rīga; Rīga—Ērgļi—Madona—Lubāna. Divdesmit brīvvalsts gados Latvijā bija uzcelta 121 jauna staciju ēka. Te jāatzīmē, piemēram, Gulbenes un Siguldas, Meitenes, Zemgales u. c. stacijas. Staciju virkni (Siguldā, Gulbenē, Inčukalnā u. d. c.) projektēja gan tradicionālās, gan modernizētās formās akadēmiķis prof. Pēteris Feders (1868—1936). Studējis arhitektūru Pēterburgas Mākslas akadēmijā, darbojies Varšavas Politehniskajā institūtā, Latvijas Mākslas akadēmijā par profesoru un prorektoru. Bija Rīgas Brāļu kapu tehniskās komitejas priekšsēdis (kādu laiku). Civilinženieris Jānis Neijs cēlis divdesmitajos gados Skrīveņu stacijas ēku. — Satiksmes ministrijas uzdevumos bija arī pasta katoļu un pasta krājkašu ēku celšana; līdzās šim uzdevumam jāmin banku celtnes, cukura fabriku ēkas Jelgavā, Krustpilī, Liepājā un tāds plašs uzdevums kā spēkstacijas celšana Ķegumā. Laikmetīgām celtnēm jāpieskaita Valsts zemes bankas nami Valmierā, Rēzeknē (att.), Daugavpilī u. c. Īpats un plaši sazarots uzdevums ir Sarkanā

Krusta un slimo kasu slimnīcas un sanatorijas (piemēram, tuberkulozes sanatorija Tērvetē, Rēzeknes slimnīca, sanatorija Ogrē u. c.).

Nav šē nozīmes kavēties pie dažādiem būvuzdevumu tiptiem, kas izvērtušies jaunos dzīves apstākļos. Lai tiem būtu arhitektoniskās un lokālās īpatības ar kādu dignitātes pakāpi vai bez tādas, tomēr visos šajos mūsu kultūras veiksmīgajos un neveiksmīgajos veiktumos jaunā dzīve mūsu zemē, pašu valstī, guva savu īpato skaņu un savu īpato reljefu, rādot tautas labklājības vai atpalcības stāvokli. Tiklab vienkāršos būvniecības objektos, kā arī arhitektoniski nozīmīgās celtnēs vērtēts cilvēka dzīvotās dzīves līmenis, kā mēs to gaišās un ēnas pusēs atzinām paši un kā to saskata no ārienes citi. Latvijas arhitektiem rūpēja padarīt šos sadzīves lieciniekus praktiski lietderīgākus un ērtākus un savā struktūrā un izskatā pievilcīgākus. Līdzās nopietniem centieniem netrūka arī paviršu darinājumu un lētu efektu meklēšanas, lai imponētu vientiesīgai gaumei. Arhitektu pūliņi, kur tie ir profesionālos augstumos, atkarīgi no darba devējiem, to prasībām un vēlmēm un, protams, arī no materiālo līdzekļu robežām. Arhitektūras laukā mums darīšana ar visai kompleksām praktiski saim-

361. Rīgas pilsētas 11. pamatskola,
arch. J. Rengarts

362. Blokēka Ausekļa ielā, skats no
pagalma puses, arch. P. Dreijmanis

nieciskām, politiski sociālām, klimatiskām un idejiski mākslinieciskām parādībām.

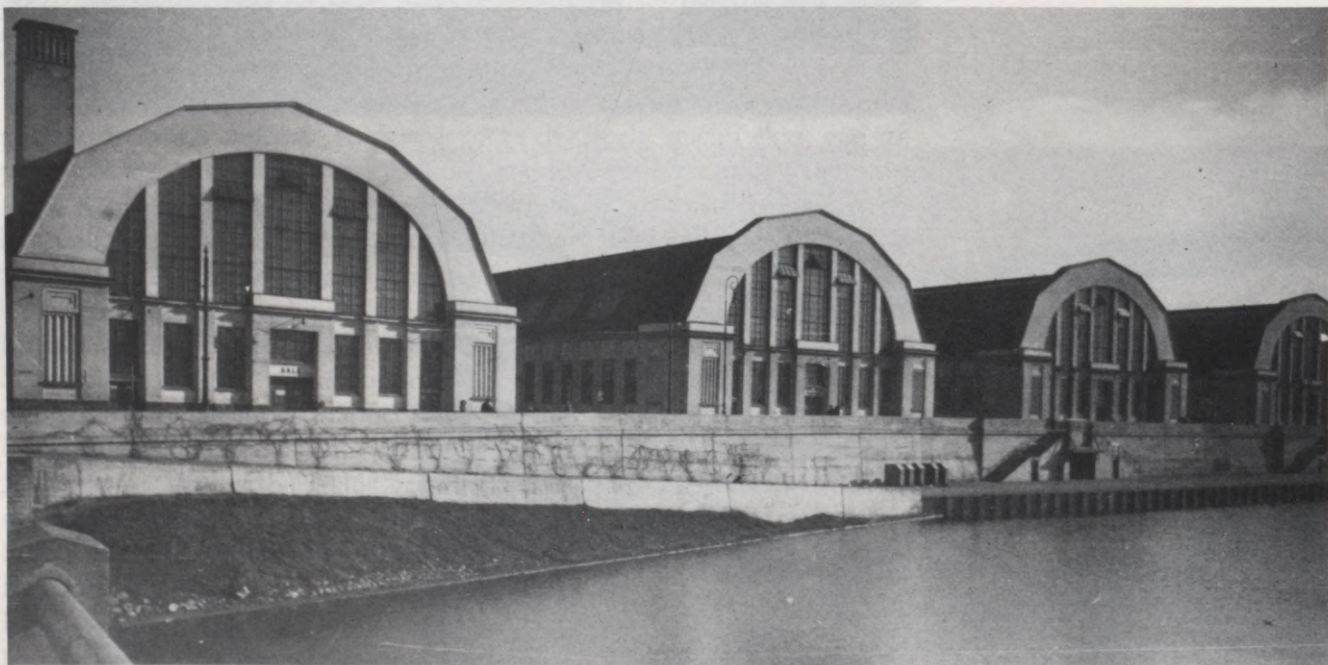
Gluži saprotams, ka būves rosības plašākos un liela stila uzdevumos visnotaļ saistījušās ar jaunās valsts galvaspilsētu. Pirmajos patstāvības gados bija jā rūpējas par kaŗa sisto brūcu un postījumu sadziedēšanu, telpisko plānojumu un dārzu architektūru. Bija jānojauc novecojušās celtnes un jānovērš šaurība, kas traucēja modernās pilsētas satiksmes un kustības izvēršanos, tai pašā laikā saudzīgi apejoties ar vecpilsētas vērtībām, tā līdzsvarojot nepieciešamo jauno ar veco.

Starp konkrētiem būvuzdevumiem jāmin skolu namu celšana visnotaļ Rīgas apkaimē – Bolderājā, Čiekurkalnā, Latgales (Maskavas) priekšpilsētā u. c. Te agrākās Hanzas posma gotikas atdarinājumu vietā, kā tie sastopami pilsētas skolās un tīrgus celtnēs pirmskaŗa posmā, izvirzījās jaunas tehniskas un stiliskas problēmas.

Bija jādomā par dzīvojamo ēku celšanu – gan lielos blokos ar pagalmiem: Ausekļa ielā (att.), Jāņa Asara ielā, Latgales priekšpilsētā – Samarina ielā u. c., gan t. s. ģimenes ēku seriju sagrupējumos Āgenskalnā u. c., par ko rūpējās Mazmāju jaunbūvju birojs arch. P. Bērzkalna vadībā.

Vispāri ar šī gadsimta trīsdesmitajiem gadiem pieaug būvrosība. 1930. g. bija pabeigts Rīgas Centrāltīrgus, kas „pēc savas saimnieciskās nozīmes uz ilgiem laikiem piederēs redzamākām celtnēm, ko latviešu valsts galvaspilsēta cēlusi ... savām vajadzībām“ (P. Ārends).³ Pieci lieli paviljoni monumentālā veidojumā paceļas kanāla krastā starp Latgales, Kārļa un Gogoļa ielām (att.). Izmantojot Vaiņodes cepelīnu anģaru fermas, dzelzsbetona konstrukcijā ar mūŗa sienām veidotas haļļu brīvās telpas ar ailes platumu līdz 35 m. Pa jumta logiem un lielo logu rindu sienās plūst gaisma, masīvās daļas iespējami samazinot, telpas veidojumam gūstot kustības plūdumu un pacilātību – tagadnes cilvēka izjūtā.

363. Centrāltīrgus paviljoni Rīgā

Šīs telpas, kas ieņem 6 ha kopplatībā un izteiksmīgi iekļaujas pilsētas ainavā, architekta P. Dreijmaņa vadībā konstruējuši Rīgas pilsētas inženieri V. Irajevs un G. Tolstojs.

Pēc architekta Artūra Galindoma (1899 Rīgā—1966 Bostonā) projekta, piedaloties inženierim V. Zariņam, 1936—1938. g. uzcēla Armijas ekonomiskā veikala piecstāvu ēku. Tas ir pēc Eiropas parauga būvēts universāls preču nams, masīva dzelzsbetona celtne ar neregulāru pamata laukumu, apakšstāvā apšūta ar granitu, citos stāvos sienas sedz gaišs apmetums. Galvenās ieejas fasādē rotā klasicistiski pilastrī. Pēc Galindoma plāna pārbūvēta 1937/1938. gadā Kaŗa mūzeja ēka pie Rīgas Pulveŗtorņa un mūzeja ēka Nāves salā (1936).⁴

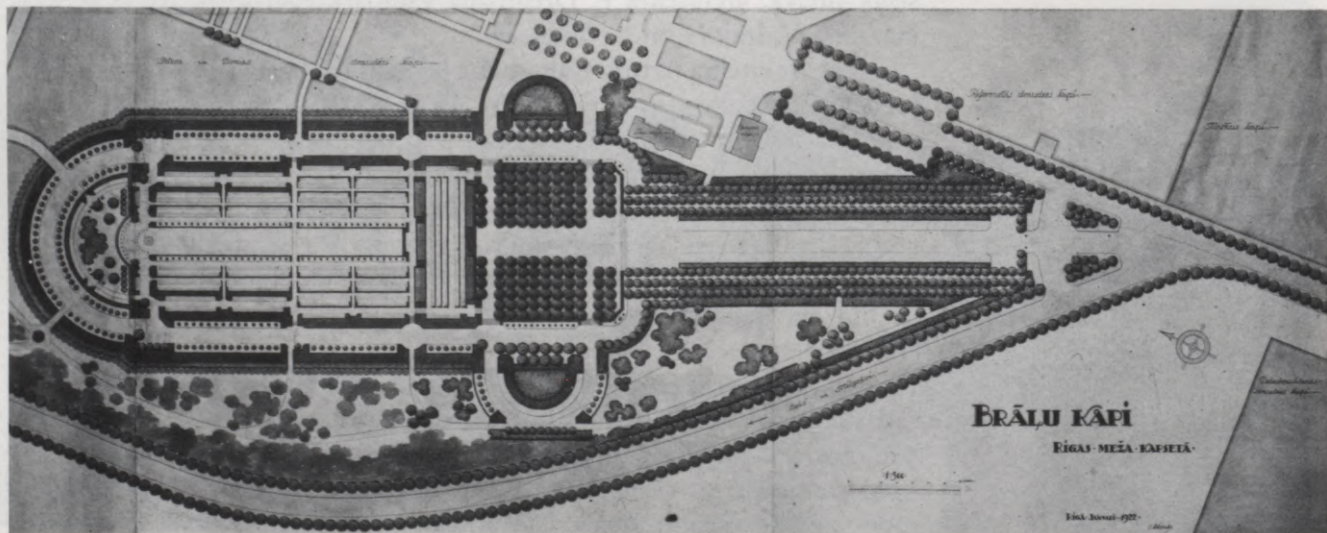
Nopietna vērība bija pievērsta parku un dārzu izkopšanai. Rīga var lepoties ar saviem apstādījumiem. Pilsētas dārzu direktors A. Zeidaks, sadarbībā ar arhitektiem, kas cēluši koncertu estrādes — gliemeŗnīcas, plānojot apstādījumus un koncertu laukumus, pārveidoja esošos un izkopa jaunus dārzu arhitektūras veidojumus. Pārveidoja Vērmānes dārzu, radot agrāko ēnaino aleju vietā atklātus, ziediem pārklātus laukumus.

Lielākas pārmaiņas no nolaistas, nekoptas augšanas uz kultivētu dārzu architektūru notika 1905. g. parkā (Grīziņkalnā) un Dzegužkalnā. 1905. g. dārzā skulptūras betonā ūdens baseinam darināja R. Maurs. Tur izveidoti skaisti apstādījumi ar koncertu un izrāžu laukumiem ar gliemežnīcu (H. Pirangs). Visai plaša dārzu architektūra izkopta Dzegužkalnā, vienā no augstākajām vietām Rīgas apkārtņē. Torņakalna (Arkādijas) parkā izbūvēja koncertu laukumu ar estrādi (P. Kundziņš). 15. maija (Kronvalda, Strēlnieku) dārzā izveidoja jaunus puķu laukumus, ūdens baseinus ar E. Maura skulptūrām betonā. Miera dārzā (Katoļu ielā) koncertu laukuma estrādi izveidoja pēc A. Birzenieka meta; baseina skulptūras vāzi ar bērna figūru veica R. Maurs. Pilnīgi jauns bija Ziedoņa dārzs Marijas un Artilerijas ielas stūrī. Te celtais paviljons (A. Kalniņš, att.) un estrāde (V. Zaķis) gan stiliski isti nesadzīvo. Agrākā Daugavmalas tirgus vietā izveidoja plašas apstādījumu joslas ar 11. novembra bulvāri.

Starp jaunās Rīgas lielceltnēm jāmin Fr. Skujiņa celtā Tiesu pils (1938), konsultējot P. Kundziņam. Tā veidota modernizētā klasicisma gaumē, ārējā apvalkā un iekštelpu veidojumā meklējot monumentālu vienkāršību. Pēc A. Galindoma projekta un viņa vadībā celts Armijas ekonomiskā veikala nams (att.) ar toreizējiem tehnikas jauninājumiem (apkures sistēmā, slidošās kāpnes) un mērena funkcionalisma iezīmēm. Modernā eklektisma uztverē, tiecoties pēc lieliem sienas laukumiem, pēc A. Klinklāva projektiem celts Finanču ministrijas nams Iekšrīgā. Jau agrāk minētas E. Laubes projektētās celtnes un iekštelpu veidojumi: Ķemeru viesnīca, Rīgas Latviešu biedrības nama papildinājums un iekštelpu veidojums, Rīgas pils jaunā svētku zāle un Trīsvaigžņu tornis.

Latvijas patstāvības gados plaši izveidojās arhitektonisku un plastisku pieminekļu, kā arī piemiņas zīmju nozare, it īpaši ar divi uzdevumiem: kritušo cīnītāju piemiņas godināšana (Brāļu kapi) un uzvaras, iegūtās brīvības cildināšana. Paši izcilākie ir Rīgā: Brāļu kapi un Brīvības pieminekļis. Brāļu kapi (att.) ir pats nozīmīgākais dabas formu, celtniecības elementu un skulptūrālo veidolu saistījums plašā telpiskā uzbūvē, vispār mūsu brīvvalsts diženākais veikums un sava laikmeta nepārejošs vēstītājs.

365. Brāļu kapu izveidošanas plāns, dārzu arch. A. Zeidak

366. Rīgas pils Trisvaigžņu tornis,
arch. E. Laube

367. Rīgas pils jaunā svētku zāle,
arch. E. Laube

Tēlnieks K. Zāle, izmantojot dārzu arhitekta A. Zeidaka veikto darbu, šai kapsētai deva māksliniecisko un nacionālo jēgu. Ar viņu sadarbojās arhitekti: sākumā P. Feders, pēc tam A. Birzenieks. Otrs izcilākais veikums – Latvijas brīvībai celtais piemineklis arī radīts Rīgā, tēlniekam Zālem sava projekta izveidošanā un tā īstenošanā sadarbojoties ar E. Štālbergu. Padomju varas okupētajā Latvijā tas kļuvis par brīvības altāri apspiestajai latviešu tautai cīņā par savām tiesībām.

¹ *Architektūras izstāde*, Rīgā 1934, kataloga ievads.

² J. Kauliņš, „Latviešu materiālie pabalsti kultūrālām vajadzībām“, *Latvieši II*, Rīgā 1932.

³ P. Ārends, „Rīgas modernās sabiedriskās celtnes“, *SM*, 1936/3, 160.

⁴ A. Galindoms devies trimdā 1945. g., smagi ievainots uzlidojumā Heilbronnai. Emigrējis uz ASV, darbojās par arhitektu Bostonā, kur arī miris.

Literātūru un avotus sk. nākamās nodaļas beigās.

Arhitektu paaudzes un centieni

Latvijas brīvvalsts laikā sāka darboties divi vecuma pakāpes mūsu celtniecībā. Vecākie — astoņdesmitajos gados vai ap 1890. gadu dzimušie savu akadēmisko izglītību bija beiguši pirms Latvijas valsts nodibināšanas un sāka darboties dzimtenē jau divdesmitajos gados. Tādi ir Rīgas Politehnikumu beigušie vai tajā studējušie: P. Kundziņš, I. Blankenburgs, A. Raisters, A. Krūmiņš, Fr. Skujiņš, A. Birzenieks; civilinženieru zinātnes Pēterburgā studējušais P. Dreijmanis; Pēterburgas Mākslas akadēmijas absolventi E. Štālbergs, K. Bikše un S. Antonovs. No viņu vidus komplektējās Latvijas Universitātes arhitektūras fakultātes mācības spēki, to vidū vecākie, jau agrāk apskatītie, vecmeistars E. Laube (1880—1967) un A. Malvess (1878—1951). Ar trīsdesmitajiem gadiem sāka darboties jaunāka latviešu arhitektu paaudze, kas bija mācījušies mūsu Universitātē: P. Ārends, A. Birkhāns, A. Galindoms, A. Klinklāvs, O. Tilmanis, P. Bērzkalns, V. Vitands, St. Borbals, R. Legzdiņš, H. Kundziņš, A. Kalniņš, J. Rutmanis, O. Ūdris, D. Zariņš u. d. c. Tas atdzīvināja un arī cēla mūsu arhitektūras līmeni.

Kā gados vecākajiem un akadēmiskajiem audzinātājiem, tā jaunaudzei bija jāsadurās ar pamatproblēmām par ceļiem, kādos virzīties mūsu celtniecībai. Vai sekot jau nodibinātajām tradīcijām, tās eklektiski vai arī vairāk patstāvīgi izmantojot? Vai pievērsties modernā funkcionālisma konstruktīvajiem centieniem? Vai meklēt kādu lokāli un nacionāli īpatu izteiksmi jeb peldēt internacionālos ūdeņos? Un, izšķīroties par sava nacionāla ceļa meklējumiem, tad kāda nozīme tajos varētu būt tautas celtniecībā nodibinātai tradīcijai?

Mūsu celtnieku vairums, it īpaši kopš 1934. g. pārvērtībām, apzinājās savu īpatu ceļu meklēšanas vajadzību. Taču grūtības sākās, tiklīdz šo lokālo un nacionālo īpatību izteiksmi centās konkrētizēt. Vai te sekojams kādai mērķtiecīgai ievirzei, to mēģinot raksturot vai definēt, jeb še drīzāk jāpaļaujas uz arhitektu dzīvo intuīciju un fantāziju?

Tiem, kas 20-os gados pieslējās funkcionālisma centieniem ar to primitīvo ģeometriskumu, kā tas vērojams dzīvojamās ēkās Meža parkā, ap Māras diķi Pārdaugavā u. c., šī problēma nebija būtiska. Taču to asāki pārdzīvoja jaunaudze, veidojoties arhitektūras fakultātes darbnīcās. Te piekopa klasicisma tradīcijas, kam pievienojās arī modernāki centieni it īpaši tai veidā, kas bija vērojams Somijas un Zviedrijas tā laika arhitektūrā. Problēma bija — par nacionālo variantu klasisko un arī moderno arhitektūras formu izkopšanā mūsu laikmeta izjūtā.

Atskatoties uz noiето īso ceļa posmu — pēc gadu desmita, apīrot jau otram desmitam mūsu valstī, bija gan pesimistiskāki, gan optimistiskāki novērtējumi par sasniegto. J. Rutmanis, rakstot par mūsu arhitektūru pirmajā gadu desmitā (1928. g.), atzīst, ka, atjaunojot pēc kara

posta visas mūsu zemes dzīvi, darba lauks ir bijis „tik izdevīgs, plašs un svētīgs,“ taču viss šis darbs veikts „visbiežāk gan bez jebkāda nodoma, gaumes un aprēķina“ un „viss šis darba milzīgums ir neprātīgi izšķiests“. Tālab maz iepriecinoša mūsu arhitektūras sasniegumos, jo arhitektūras kultūrai ir vēl mūsu dzīve jāiekaŗo, mūsu sabiedrībai attīstoties „līdz arhitektu vajadzībai“, kas ir nākotnes darbs.¹ Visai kritiski skan, runājot par Latvijas arhitektūru, P. Kundziņa spriedums *Latviešu konversācijas vārdnīcā*, ka Latvijas kultūra tomēr vēl nav izrādījusies par tik nobriedušu, lai spētu izveidot cienīgu un īpatnēju arhitektūru.² Tur esot redzami tikai labi nodomi, kas vēl gaidot savu piepildījumu. Turpretim jau trimdas gados iznākušajā *Latvju enciklopēdijā* šis pats autors savu spriedumu ievērojami mikstinājis. Atzīmējis, ka, parādoties jaunai latviešu arhitektu paaudzei, kas meklējusi tagadnei atbilstošu izteiksmi, viņa „izvairījās no nenosvērtiem un paviršiem risinājumiem“. Visumā gan dzīvojamās ēkas, gan sabiedriskās celtnes Rīgā un provincē guva nozīmi un kļuva izkoptākas. „Bij vērojamas iezīmes, ka mūsu celtniecībai rodas sava nacionāla izteiksme.“³

Viens no populārajiem veidiem, kā panākt „tautiskumu“ celtnē, ir etnografisko formu lietošana tagadnes celtnes uzdevumos. E. Laube domā, ka pietiek ar kādu atsevišķu tautas mākslas elementu (stabu, rotājumu formu), ko var piemēroti pieskaņot modernu vai tradicionālu formu ansamblim. Tas visvieglāk panākams iekštelpu veidojumā (piemēram, E. Laubes, P. Kundziņa iekštelpu veidojumi). Protams, dekoratīva elementa piekabināšana nekādu nacionālu izteiksmi nerada un var izrādīties par stilisku ārišķu masku, ar kādām tik bagāta 19. gs. eklektiskā arhitektūra. Tāda veida etnografiskumu sastopam Kaŗa ministrijas mūzeju celtnēs (Airītēs, Nāves salā). To uzdevums pasvītrot celtni zemniecisko raksturu, kas vēl pats par sevi nekādu arhitektonisku vērtību nerada. Eklektiski ievirzītais Fr. Skujiņš, kino *Splendid Palace* projektētājs, to veidojis pseidoroķoko gaumē; restorānu Jautro odu Œmeros viņš darinājis ar jumta āžiem un citām tautiskām piedevām, kas iekštelpā izmantotas gaumīgāk.

Ka dažos apstākļos šai virzienā, atkarībā no mākslinieciskā takta un izmaņas, gūstami panākumi, nav gluži noliedzams. Trimdas apstākļos, piemēram, tautas mākslas formas dzimteni atstājušam latvietim iegūst mūsu dzīvē emocionālas simbolikas nozīmi, apstiprinot mūsu nacionālo identitāti. Taču pats problēmas risinājums ronams daudz dziļāk. Nacionālais stils nav kādu tradicionālu formulu iznākums, bet ir dzīvais gars, kas pastāv tautā un sabiedrībā noteiktā vēsturiskā situācijā, kultūras cēnienos un dzīves apstākļos. No tautas mākslas pats vērtīgākais ierosinājums ir formu struktūrējuma, telpas kārtojuma, proporciju un krāsu elementu izjūta to iekšējā likumā.

Daudz piesardzīgāk ir nemeklēt kādu iestindzinātu formālu pazīmi, bet konstatēt, ka nacionālo iezīmju izkopšana celtniecībā ir atkarīga nevien no arhitekta, bet arī no tautas kultūras dzīves garīgā brieduma un rošības. Tālab jāceļ tautas kultūras dzīves izpausme visās tais joslās, kas saistās ar celtniecību (P. Bērzkalns, P. Kundziņš). Patstāvīgu tradīciju izveidošanai vajadzīgi ne daŗi gadu desmiti, bet ilgāks laika posms. Šais kompleksajos nosacījumos sava būtiska nozīme ir tautas gara pasaules kodolam un mantotām tradīcijām, kā tās līdz ar citiem sadzīves un dabas apstākļiem izvēršas mainīgās vēsturiskās situācijās. Laikmetiskie internacio-

nālie stiliskie un tehniskie centieni un nosacījumi kļuš auglīgi, ja nācijas kultūras dzīve varēs brīvi veidoties un tā izkopt patstāvīgu izpausmi arī arhitektūras laukā. Dzīves formu nacionālās īpašības aug organiski, tās nav mākslīgi producējamas. Arī modernajā funkcionālismā ir savas pret-runas, tam iznīcinot arhitektūru betona sienu plāksnēs un dzelzs-stikla-betona dižklučos. Te ir mechaniska ražošana. Sākdams ar funkcionāli konstruktīvu, bezpersonīgu lietderību dzelzsbetona kluču būvēs, modernais internacionālais stils izvērtās dažādās pasaules malās savā tālākā attīstībā arī antifunkcionālās, groteskā, akrobatiskās būvformās.⁴

Arhitektūras attīstības virzīšanai 1936. g. nodibinājās Nacionālās celtniecības komiteja, kas par savu uzdevumu pašā pirmā sēdē noteica — „nostiprināt celtniecības darbā latviski nacionālo garu“. Lai modinātu plašākā sabiedrībā interesi par arhitektūru mūsu zemē, Latvijas Profesiju kamera 1939. g. sarīkoja plašu celtniecības izstādi Universitātes vecajā ēkā. Skati apmeklēja ap 20 000 cilvēku. Tas ir liels skaits, jo Latvijas Arhitektu biedrības 1934. g. sarīkoto celtniecības izstādi apmeklēja ap 2000 skatītāju. 1939. g. izstāde deva ieskatu par strāvojumiem un centieniem mūsu brīvvalsts pēdējos piecos gados.

Atskaitot nacionālromantiskos ekstrēmistus, kam mazāk rūpēja pašas celtniecības problēmas, bet gan tautas mākslā aizgūtas dekoratīvās pie-devas, bija saskatāmi divi galvenie strāvojumi.

Viens virziens pielāgoja moderniem apstākļiem klasiskās tradīcijas skandināviskā ietekmē (renesanses—baroka un klasicisma formas), mēģi-not tās latviskot vai arī nerūpējoties par tādu uzdevumu. Šai kategorijā ietilpst vecmeistars E. Laube, Rīgas pils Trīszvaigžņu torņa (att.) un pils jaunās svētku zāles (att.) veidotājs. Otrs — turpināja jaunās lietišķības un funkcionālisma problēmas, ar savaldīgu konstruktīvismu meklējot telpas un būvķermeņa struktūras uzdevumu risinājumu. Ciktāl labākie šis ievirzes pārstāvji (E. Štālbergs, S. Antonovs u. c.) saskārās ar mūsu dzīves īpatību izteiksmi, tie nacionālā stila būtību nemeklēja dekoratīvo formu reper-tuārā, bet „uzdevumu uztverē, kompozicionālā atrisinājumā, proporciju izjūtā“.⁵ Tradicionāli ievirzītajai arhitektūrai, pielāgotai valsts un moder-nās dzīves prasībām, bija piešķirts monumentālās reprezentācijas uzde-vums, meklējot diženumu, dekoratīvas apdares spožumu. Šai virzienā risinātas Tiesu pils un Finanču ministrijas jaunceltnes.

Rīgai kā galvaspilsētai bija jāsadužas ar jauna plānojuma, satiksmes maģistrāļu un laukumu, jaunu saimniecisku un pārvaldes centru kārtojumu, kas rādītu jaunās galvaspilsētas seju. Protams, ne mazāk svarīga bija pilsētu un lauku arhitektoniska izdaiļošana. Šos kompleksos milzu uzdevumus palīdzēja kārtot Arhitektonisko jautājumu komisija, pārzinot, rēgulējot un saskaņojot visāda veida arhitektoniskās celtniecības darbu valsts, pašvaldību un privāto biroju laukā valsts mērogā. Plašo uzdevumu starpā ietilpa arī Rīgas arhitektoniskās izbūves darbu pieskaņošana galvas-pilsētas vajadzībām. Komisijas priekšsēdis bija E. Laube, bet locekļi O. Til-manis, P. Kundziņš, A. Krūmiņš, E. Štālbergs, K. Bikše un I. Blankenburgs.

Rīgas izbūves plānā ietilpa jauna tilta celšana Valdemāra ielas galā, izveidojot dabisku Valdemāra ielas maģistrāles turpinājumu pāri Daugavai. Vēl svarīgāka bija galvenā maģistrāle, kas gāja pa Brīvības bulvāri un Kaļķu ielu uz Pontonu tiltu un no turienes uz Pārdaugavu. Daugavas kreisajā

krastā bija izveidojies plašs apbūves pusloks ar lielu klajumu – topošo Uzvaras laukumu. Šī Uzvaras laukuma izbūvei sarīkoja idejas projektu sacensību. Uzvaras laukumā 1938. g. notika IX Dziesmu svētki, un tas bija piemērots armijas parādēm un 18. novembra svinībām. Šajā jautājumu kompleksā ietilpa arī Rīgas pilsētas pārvaldes nama būve; to paredzēja novietot Daugavmalā pie vecā Rātsnama, iesaistot galvenā satiksmes maģistrālē no ziemeļiem uz dienvidiem, no Brīvības pieminekļa uz Uzvaras laukumu. Izstrādātajā projektā bija iecerēts augsts tornis un arkas atvērums satiksmei. Gan reālizētajos, gan projektētajos namos – pilsētas valdei, Pasta krājķasei Rīgā (ne bez Zviedrijas ietekmes), tiem pievienojot E. Laubes celto Rīgas pils Trīszvaigžņu torni, arī Rūjienas pilsētas nama, Jelgavas 15. maija pamatskolas torni u. c., – bija īsta torņu apsēstība: „Arhitektūra tiecas parādīties citus pārspējošo torņu augstumos un apdares formu greznībā.“⁶

Traģiskie notikumi, kaŗš un okupācijas neļāva tālu ejošos nodomus pilnām noskaidrot, kur nu vēl īstenot. Iecerētais palika fragmentos. Tomēr arī šajā relatīvi īsajā laikā ir gūti – it īpaši pieminekļu laukā – būtiski un vērā liekami panākumi. Laiks bija par īsu, lai mūsu tautas radītajī spēkī pagūtu noskaidroties un izvērsties patstāvīgos ceļos.

Tauta, pamodusies jaunā, patstāvīgā valstī, ieproģicēja un iecerēja gan primitīvās ikdienas būvēs, gan izsmalcinātākos un heroisku izmēru celtniecības pieminekļos savu drosmi, savas ilgas, savu pašapziņu. Ar visiem saviem trūkumiem, virsotnēm un provinciālismu, tie bija īsti, dzīvīgi mūsu tautas, mūsu sabiedrības dzīves attēli, iezīmējot tās ceļu uz pašapziņas briedumu. „Sevišķi spēcīgs architektūras uzplaukums radās, kad bija pārvarēta 30-to gadu saimnieciskā krīze un izbeigusies daudzo partiju politikāņu sīkumainība. K. Ulmaņa autoritātais režīms, kam dažos novados bija arī savas ēnas puses, architektūrai centās ierādīt pienācīgo vietu latviešu kultūras izkopšanā un iemūžināšanā. Tad sāka pacelties arī valdības pirmās plašākās monumentālceltnes.“⁷

¹ J. Rutmanis, „Arhitektūra Latvijas valsts pastāvēšanas pirmajos desmit gados“, *IŽ*, 1928/11, 322., 326. lpp.

² P. Kundziņš, *LKV XI*, 21515. sl.

³ P. Kundziņš, *LE*, Celtniecība.

⁴ N. Pevsner, *Europäische Architektur*, Prestel – München 1958, 712–818. lpp.

⁵ J. Rutmanis, *Latvijas Architektūra*, 1936/6, 170. lpp.

⁶ Turpat.

⁷ P. Kundziņš, „Latvija 50“, *Arhitekts*, 1972/15–16, 1. lpp.

Literātūra un avoti

A. Birzenieks, „Saeimas kopsēžu zāles izbūve“, *IŽ*, 1927/4; *Brāļu kapi*, Rīgā 1959. – O. Tilmanis, „Rīgas pilsētas ģimeņu ēkas“, *IŽ*, 1928/9; „Nacionālās celtniecības komitejas arhitektonisko jautājumu komisija“, *Latvijas Architektūra* (tālāk *LA*), 1939/4–5. – J. Rutmanis, „Arhitektūra Latvijas valsts pastāvēšanas pirmajos desmit gados“, *IŽ*, 1928/11; Arhitektūras izstāde Rīgā 1934, kataloga ievads; „Ziedoņa dārzs Rīgā“, *LA*, 1938/2; „Tēlnieku darbi Rīgas pilsētas blokēkās“, *LA*, 1938/3; „Jaunie kaŗavīru pieminekļi (arch. V. Vitands)“, *LA*, 1939/7. – *Brīvības pieminekļa gada grāmata*, Rīgā 1931–1936. – P. Kundziņš, *Latvju*

architektūra, LKVXI, Rīgā 1934–1935; *Latvieši II*, Rīgā 1939; „Latvian Architecture“, *New Word*, 1946/1; Celtniecība, *LE I*, Stokholmā 1950; „Dziesmu svētki“, *Architekts*, 1968/14; „Prof. Dr. E. Laube“, *Architekts*, 1972/15–16. — J. Siliņš, *Brāļu kapi*, Rīgā 1935, 1938; *Brīvības pieminekļi*, Rīgā 1935; „Brīvības pieminekļa sacensību vēsture“, *SM*, 1936/4; „Brāļu kapi Rīgā“, *SM*, 1937/1. — P. Ārends, „Rīgas modernās sabiedriskās celtnes“, *SM*, 1936/3; Latvijas celtniecības sasniegumi 20 gados“, *SM*, 1939/1; „Profesors Dr. h.c. arhitekts Eižens Laube“, *SM*, 1939/3. — P. Bērzkalns, „Nacionālais stils celtniecībā“, *Daugava*, 1938/9. — E. Laube, „Latviskās arhitektūras formas“, *LA*, 1938/2; „Arhitektūras gars atjaunotā Latvijā“, *LA*, 1939/4. — J. Biķis, „Pārbūves Rīgas pili“, *LA*, 1938/2. — V. Likerts, *Brīvības un kritušo pieminekļi, 1920–1938*, Rīgā 1938. — V. Penģerots, „Dziesmu svētku celtniecība“, *LA*, 1939/1. — „Uzvaras laukuma idejas projektu sacensība“, *LA*, 1939/1. — *Kultūras pieminekļu saraksts Latvijas PSR teritorijā*, Rīgā 1959. — R. Legzdiņš, „Dziesmu svētku celtnes“, *Architekts*, 1968/14. — V. Zebauers, „Uzvaras laukums Rīgā (1938)“, *Architekts*, 1972/15–16. — *Arhīvs XIII*, Celtniecība un celtnieki, Elwood 1973.

37a. Latvijas piemineklis, zīmējis

A. Štālbergs, arch. E. Štālbergs

37b. Latvijas piemineklis, zīmējis

plāna patsa perspektīvā, arch.

E. Štālbergs zīmējums

37c. Latvijas piemineklis, zīmējis

arch. E. Štālbergs zīmējums

Latvijas Universitātes mācības spēki

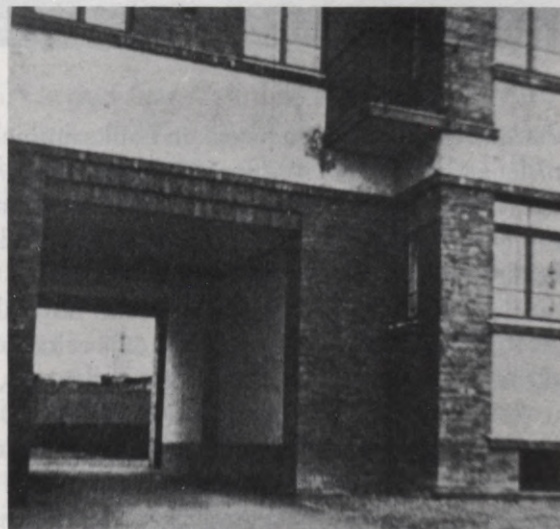
Starp arhitektūras fakultātes mācības spēkiem kā celtniecības vēsturniekiem un pētniekiem nenoliedzama nozīme ir Paulam Kampem un arī Arturam Krūmiņam. Par Laubi, arī A. Malvesu, ir runāts *Latvijas mākslā 1800—1914. 2. sējumā*.

Prof. Dr. PAULS KAMPE (1885—1960) ievērojams kā Latvijas arhitektūras pētnieks. Viņa daudzie raksti un pētījumi par Vidzemes baznīcām zviedru laikā, par Latvijas baznīcu zvaniem u. d. c. iespiesti *Latvijas Universitātes Rakstos*, *Latviešu konversācijas vārdnīcā*, *Senatnē un Mākslā*, *Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā*, *Ilustrētajā Žurnālā*, *Commentationes Balticae* u. c. Emigrācijas laikā apmeties Bonnā, Kampe publicējis monografiju par Rupertu Bindenšū, bet 1951—1957. g. parādījās viņa galvenais mūža darbs — *Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400—1850*. Visvairāk vēribas Kampe pievērsis sakrālām celtnēm. Kampes arhitekta praktiskajā darbībā svarīga loma bija baznīcām, izstrādājot restaurācijas projektus vai arī vadot atjaunošanu (Rīgas Reformātu baznīcai, Alūksnes baznīcai, Ikšķiles senajai baznīcai). Viņš cēlis arī dzīvojamās ēkas, strādājis savas darbības sākumā arhitektu K. Pēkšēna un A. Šmēlinga birojā Cēsis.

Pauls Kampe dzimis Korvas pagastā, lauksaimnieka ģimenē. Vēlākajās gaitās pieslēgjis vācu aprindām. 1910. g. beidzis Rīgas Politehnikumu ar inženiera arhitekta gradu, divus gadus vēlāk turpat darbojās par asis-

368. Valsts zemes bankas nams
Daugavpili, arch. A. Krūmiņš

369. Blokēka Samarina ielā, fragments,
arch. E. Štālbergs

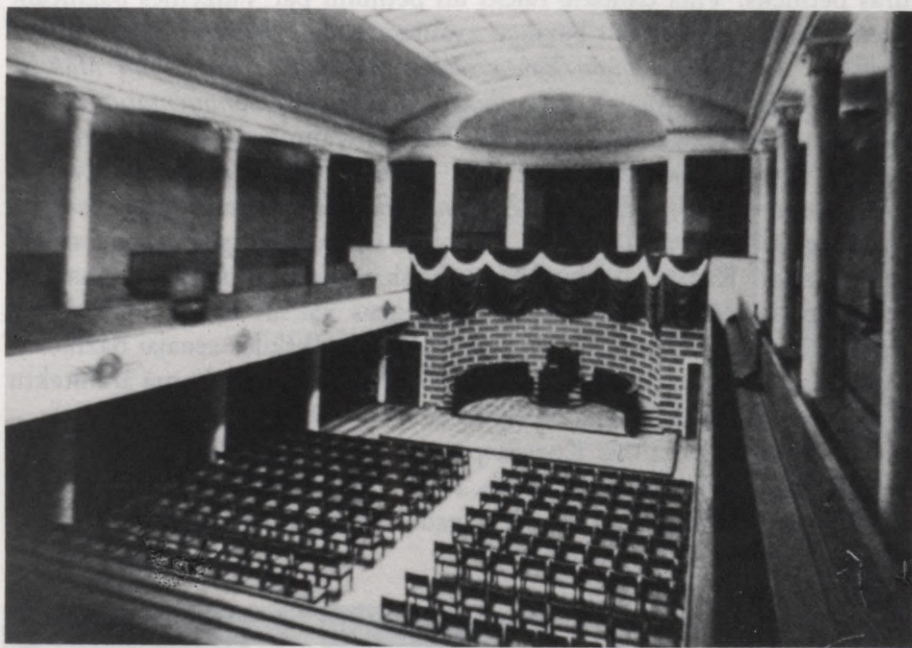

tentu, pēc tam par docentu. Nodibinoties Latvijas Universitātei, Kampe tur māca būvformas arhitektūras fakultātē. Trimdas gados līdz savai nāvei dzīvoja Bonnā, darbotamies pie Baltijas Pētišanas institūta.

Prof. Dr. ARTURS KRŪMIŅŠ (1879—1969) Latvijas Universitātē docēja kopš 1920. g. arhitektūras vēsturi. Dzimis Jaunpiebalgā kā lauksaimnieka dēls, viņš 1907. g. beidza ar inženiera architekta gradu Rīgas Politehnikumu. Pētījis koka baznīcu celtniecību Latgalē, sarakstījis monografiju par Kr. Morbergu un krievu valodā par Rīgu. Sacerējis libretu A. Kalniņa operām *Baņuta* un *Salinieki*.

Praktiskā darbā viņš lietišķi izveidojis projektus Krustpils cukura fabrikas ēkām, Valsts zemes bankas namam Daugavpilī un Baldones sēravotu dziedzniecības ēkai. Miris Rīgā.

Kā audzinātājam un arhitektam lauku būvniecībā ir savi nopelni AUGUSTAM RAISTERAM (1888—1968). Dzimis Cēsu apriņķa Ramkas Sproģos, viņš studē arhitektūru Rīgas Politehnikumā, kā students strādā-

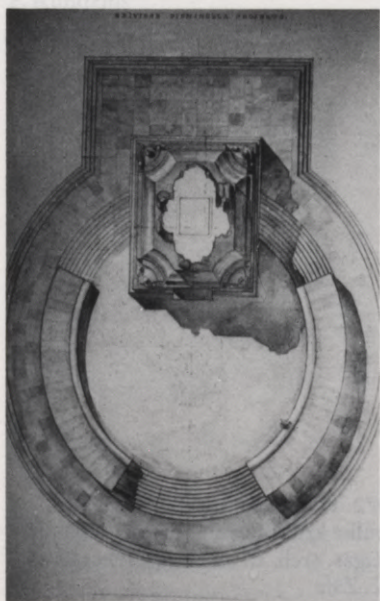
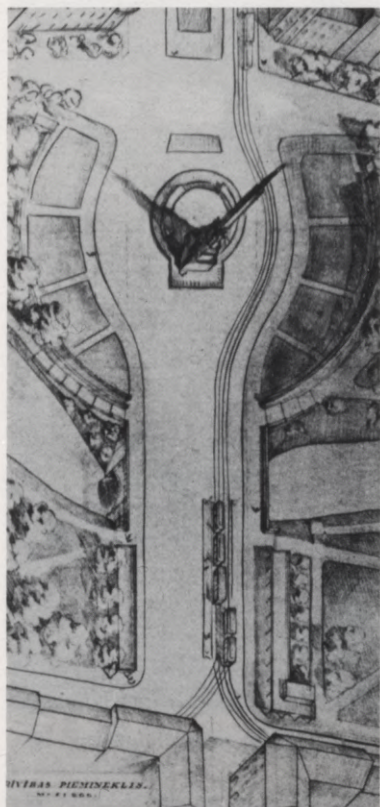
370. Latvijas Universitātes jaunā aula,
arch. E. Štālbergs

dams arch. A. Malvesa birojā un Lauksaimnieku centrālbiedrības būvtechniskajā birojā Rīgā. Studijas pabeidzis 1916. g. Maskavā ar inženiera architekta gradu. 1919. g. atgriezies dzimtenē, noorganizē pie Zemkopības ministrijas Lauksaimniecības būvniecības nodaļu. Latvijas Universitātē un vēlāk Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijā vada lauksaimniecības būvniecības katedru. Izstrādā lauku ēkām normāltipa un dimensiju paraugus. A. Raistera projektētas vai viņa vadībā celtas pāri par 50 sabiedrisku celtnu: skolas, pagastu un biedrību nami (Valkā, att., u. c.), rūpnīcas, ārstu mājas u. c. Pēc viņa metiem celts vairāk nekā 300 dzīvojamo ēku pilsētās un laukos. Trimdas gados Vācijā strādājis gar vācu izpostīto lauksaimniecību atjaunošanas standartizācijas problēmām un docējis Baltijas Universitātē Pinebergā. Emigrējis uz Amerikas Savienotajām Valstīm.

371. Brīvības piemineklis, tēlnieks
K. Zāle, arch. E. Štālbergs

371a. Brīvības pieminekļa novietnes
plāns putna perspektīvā, arch.
E. Štālberga zīmējums

371b. Brīvības pieminekļa projekts,
arch. E. Štālberga zīmējums

Audzis stingrās akadēmiskās tradīcijās, kas tuvas klasiskajai kultūrai, ERNESTS ŠTĀLBERGS (1883. g. Liepājā—1958. g. Rīgā) bija spējīgs jauno arhitektu audzinātājs, ass domāšanā un teorētisko problēmu risināšanā. Būdam sevī noslēgts intelektuālis ar labu māksliniecisku izjūtu, viņš ar savu personību atstāja iespaidu uz ikvienu, kas, ieinteresēts arhitektūras jautājumos, nāca ar viņu saskarē. „Kas reiz nācis ar profesoru E. Štālbergu saskarē, vairs nav varējis tikt vaļā,” liecināja par viņu O. Tilmanis.

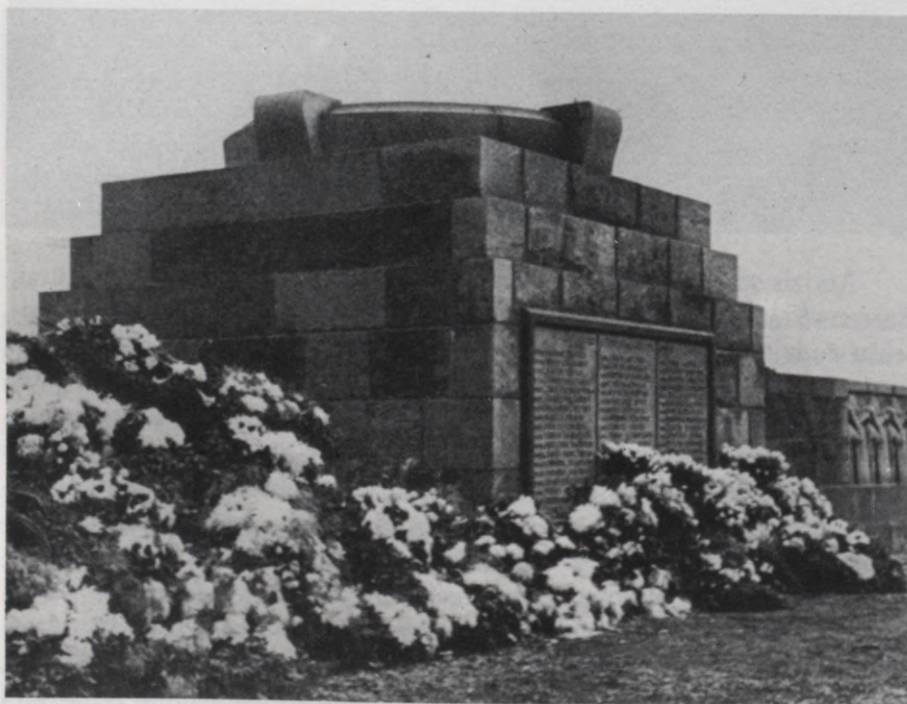
Dzimis liepājnieks, Štālbergs beidza Pēterburgas Mākslas akadēmijas arhitektūras nodaļu 1914. g. ar arhitekta mākslinieka gradu. Studiju laikā viņu komandēja uz Romu. Tur viņš vadīja Krievijas paviljona būvi Starptautiskajā mākslas izstādē. Strādāja par pedagogu Bogajevas arhitektūras zinātņu kursos, bet no 1918—1922. g. vadīja Pēterburgas Mākslas akadēmijas arhitektūras nodaļā meistardarbnīcu un bija arī akadēmijas rektors.

1922. g. atgriezies Latvijā, Štālbergs vadīja arhitektūras darbnīcu Latvijas Universitātē. Turpināja savu darbību Padomju Latvijā līdz pensijas gadiem. Mūža beidzamajos gados viņam nācies pārciest sarūgtinājumus.

Štālberga veikto būvuzdevumu skaits nav liels. Viņa mākslinieciskie nodomi dažkārt sadūrās ar būvsaimnieka prasībām un ierobežojumiem, radot grūtības. Štālbergs domāja patstāvīgi un nebija pieklāvīgs kompromisu cilvēks. Viņa kolēģa P. Kundziņš izsakās: „... darbos, kur viņš [Štālbergs] varēja mierīgi un brīvi savas idejas risināt, viņš pārsteidza ar savu interesanto, dziļi pārdomāto pieeju.”² Gludo sienu laukumu un augšā atvērtās sijotnes pretstati modernā izjūtā raksturo Latvijas Jachtkluba peldošo mītni Rīgā, Andreja ostā, veiktu 1925. g.; Štālbergs projektējis un vadījis būvdarbus Rīgas pilsētas blokēkai Latgales priekšpilsētā, Samarina ielā (1930, att.). Ar smalkjūtīgu atturību būvķermeņa veidojumā izmantoti apmesto laukumu un ķieģeļu motīvi. Konstruktīvā domāšana, artikulējot būvķermeni un telpu, moderni pārveidojot klasiskos motīvus (kolonnas) un sasaucoties ar jauno Zviedrijas celtniecību, iezīmē vienu no īpatnākajiem Štālberga veidojumiem – Latvijas Universitātes jauno aulu ar garderobes telpu zem zāles (1931, 1935/1936, att.).

Sadarbībā ar tēlnieku K. Zāli, Štālbergs projektējis un vadījis Brīvības pieminekļa arhitektonisko daļu (1931–1935), artikulējot ģeometriskos veidus: pamatnes apli ar uzejas kāpnēm trejās vietās, kubisku uzbūvi virs tā un masīvu obelisku vainagojumā (att.). Skulptūrā un apšuvumā kombinēts sarkanais Somijas granīts ar dzeltenīgo Itālijas travertīnu. Kopdarbībā ar tēlnieku veikts arī piemineklis Rīgas sestajam kājnieku pulkam Sudrabkalniņā pie Rīgas (att.). Štālbergs veicis arī dažas savrupmītnes (diriģentam A. Bobkovicam u. c.).

Prof. Dr. PAULS KUNDZIŅŠ (1888–1983) bija izcils jauno architektu

372. Piemineklis 6. Rīgas kājnieku pulka kritušajiem Sudrabkalniņā pie Rīgas, arch. E. Štālbergs, tēlnieks K. Zāle

373. Luterāņu baznīca Allažos, arch.
P. Kundziņš

374. Luterāņu baznīca Ikšķilē, arch.
P. Kundziņš

audzinātājs, mūsu tautas celtniecības labākais pazinējs un pētnieks, atzīts celtnieks un organizētājs. Dzimis pazīstamā Smiltenes mācītāja ģimenē, viņš studē Rīgas Politehnikumā no 1907—1913. g., iegūdam ar uzslavu inženiera architekta gradu. Vēl studiju laikā guvis panākumus ar spalvas zīmējumiem un krāsainām dekoratīvām kompozīcijām un jau 1913. g. sācis strādāt arch. E. Laubes birojā. Viņš palīdzējis noorganizēt Latvijas Universitātes architektūras fakultāti un vadījis savu darbnīcu. P. Kundziņš savus audzēkņus ievadījis tautas celtniecības uzbūves un formu skaistuma izpratnē, teorētiski un praktiski skaidrodams veidus, kā, neiestiegot ārīšķīgā etnografiskumā, modernais latviešu architekts var izlietot mūsu senās tradīcijas vērtības. To viņš pats arī rādījis, piemēram, VI Dziesmu svētku estrādes celtnē Rīgas Esplanādes laukumā (1926, att.). Pagātnes tradīciju sakausēšanu ar laikmetīgu celtnes uzdevumu izpratni, tā radot īpatu izteiksmi, P. Kundziņš panācis vairākos dievamos, minami kā raksturīgākie Ikšķilē un Allažos celtie (1926, att.). Allažu baznīcā panākts tautas celtniecībai radniecīgs gars, kontrastējot apaļo draudzes telpas būvķermeni ar slaido torni. Tādas baznīcas mūsu dzīves vidē vēsti tautas psihi. Tas vērojams arī viņa celtos Atbrīvošanas pieminēkļos Cēsīs, Limbažos, Mazsalacā.

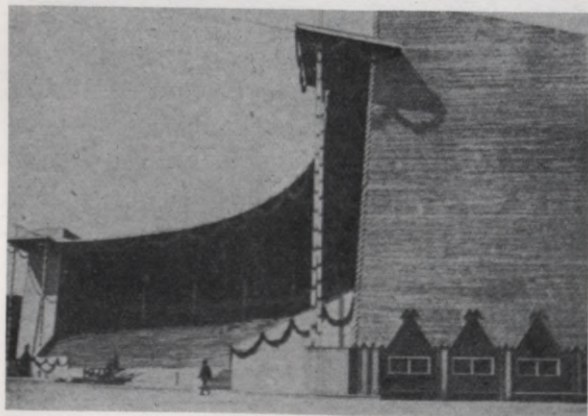

375. Valsts ģimnazija un komercskola
Rēzeknē, arch. P. Kundziņš

Pārdomājot un līdzsvarojoš kompozīciju, apsverot celtnes lietišķo uzdevumu un panākot iespaidīgu būvķermeņa veidojumu, Kundziņš ir cēlis vidusskolu ēkas Rēzeknē (att.) un citur, vairākus tautas namus, dzelzceļnieku kolonijas ēku Vecgulbenē un daudzstāvu īres namus Rīgā (M. Vaitnieka namu u. c.). Darbojies kā konsultants Tiesu pils būvē. Ar saviem pētījumiem (*Dzīvojamā rija Latvijā*, 1933; raksti speciālos izdevumos un kapitāldarbs *Latvju sēta*, 1979) viņš cita starpā uzrādījis un noskaidrojis koka celtniecības seno konstruktīvās un dekoratīvās formas tradīciju telpā ap Baltijas jūru, Krieviju u. c., rādot, kā tās ir ietekmējušas viduslaiku akmens celtniecību. Par zinātniskiem nopelniem viņš uzņemts Zviedrijā Gustava Ādolfā Akadēmijā un ir Igauņu zinātniskās biedrības loceklis, bet par mūsu rijas un lauku sētas pētījumiem guvis 1974. g. trimdas Tēvzemes balvu.

Ievērojami nopelni P. Kundziņam ir Pieminēkļu valdes organizēšanā (1923) un Brīvdabas muzeja nodibināšanā un izveidošanā.

Devies trimdā, P. Kundziņš noorganizēja Baltijas Universitātē Pinebergā arhitektūras un inženierzinātņu fakultāti. Pārcēlies uz Zviedriju,

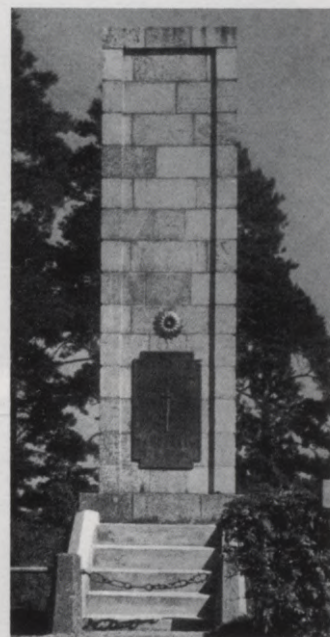

376. Sesto vispārējo dziesmu svētku
estrāde, arch. P. Kundziņš

376a. Estrādes fragments

377. Piemineklis Brīvības cīņās
krikušajiem Krustpili, arch.
A. Birzenieks

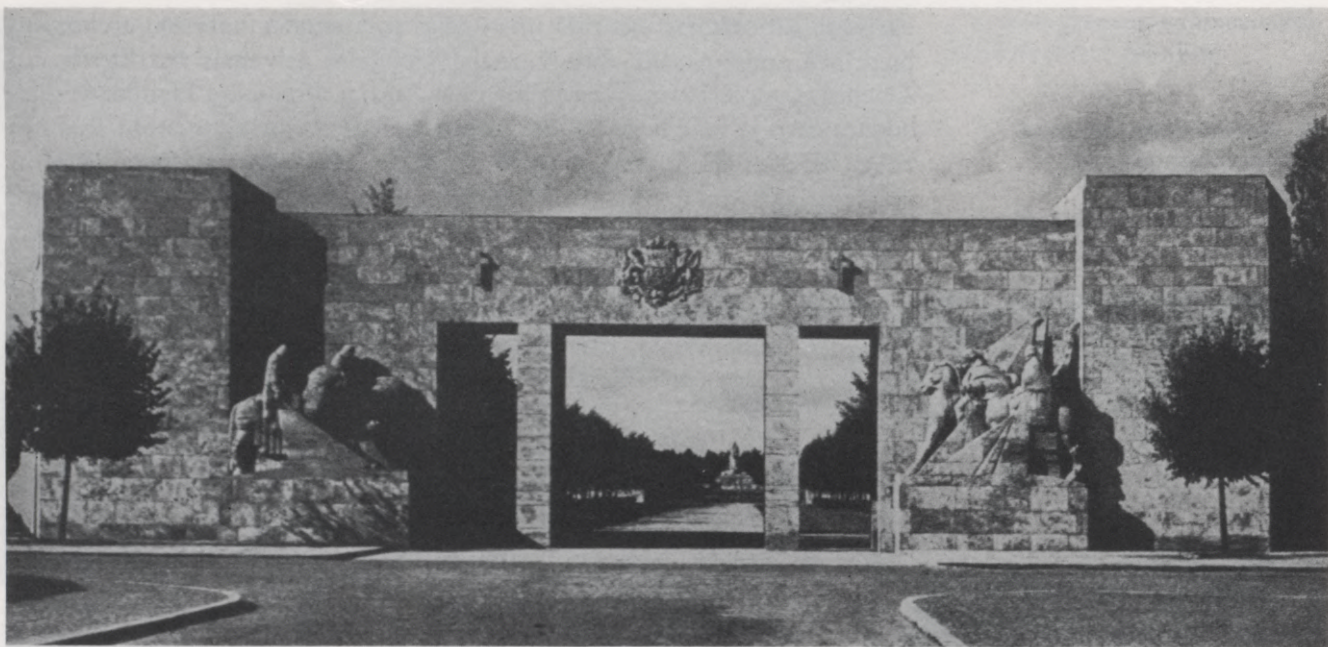
378. Piemineklis kriušajiem varoņiem
Daugavpili, arch. A. Birzenieks

379. Raiņa kapu vārti Rīgā, arch.
A. Birzenieks

379a. Raiņa kapu vārtu detaļa

ARNOLDS LAMZE (1889—1945) bija speciālizējis pilsētu būvniecībā un docēja šo disciplīnu fakultātē, kā arī bija internacionālās pilsētībūvniecības savienības loceklis. Viņš arī izstrādāja Lielrīgas izbūves plānu, kuŗa īstenošana palika pašos sākumos. Lamze beidza 1916. gadā Rīgas Politehniskā institūta arhitektūras nodaļu.

380. Brāļu kapu vārti Rīgā, arch.
A. Birzenieks

381. Tiesu pils Rīgā, arch. Fr. Skujiņš

ALEKSANDRS BIRZENIEKS (1893—1981) dzimis kā ierēdņa dēls Rīgā. Viņš beidza arhitektūras fakultāti 1921. gadā. Pēc tam darbojies par arhitektu un mācības spēku Latvijas Universitātē, vēlāk pārdēvētā par Latvijas Valsts universitāti, un padomju nodibinātajā Rīgas Politehniskajā institūtā. Birzenieks daudz strādājis pieminekļu nozarē, ceļot 17 pieminekļus un arhitektoniskas piemiņas zīmes Brīvības cīņās kritušajiem Krustpili (att.), Sērenē, Daugavpili (att.), Tīrzā u. c. Tie darināti raupjās, rusticētās, masīvi vienkāršās formās, paužot noskaņas svinīgumu. Mazāk izdevušies smagie, neveikli artikulētie Raiņa kapu vārti Rīgā (att.). No 1922—1931. g. viņš

darbojās Brāļu kapu arhitektoniskā izbūvē Rīgā. Veidojis estrādes VII un IX Dziesmu svētkiem Rīgā, Latvijas zāli agrākās Tautu savienības pilij Ženēvā. Rakstījis par arhitektūras jautājumiem. Cēlis arī pieminekļus, piemēram, Skotijā bojā aizgājušiem latvju jūrniekiem (1936) un sniedzis arhitektonisko ietvaru kritušajiem revolūcionāriem veltītajam piemineklim Matisa kapos (kopā ar arch. Zakamenniju un tēlnieku Ļ. Bukovski, 1960), par ko saņēmis Valsts prēmiju.

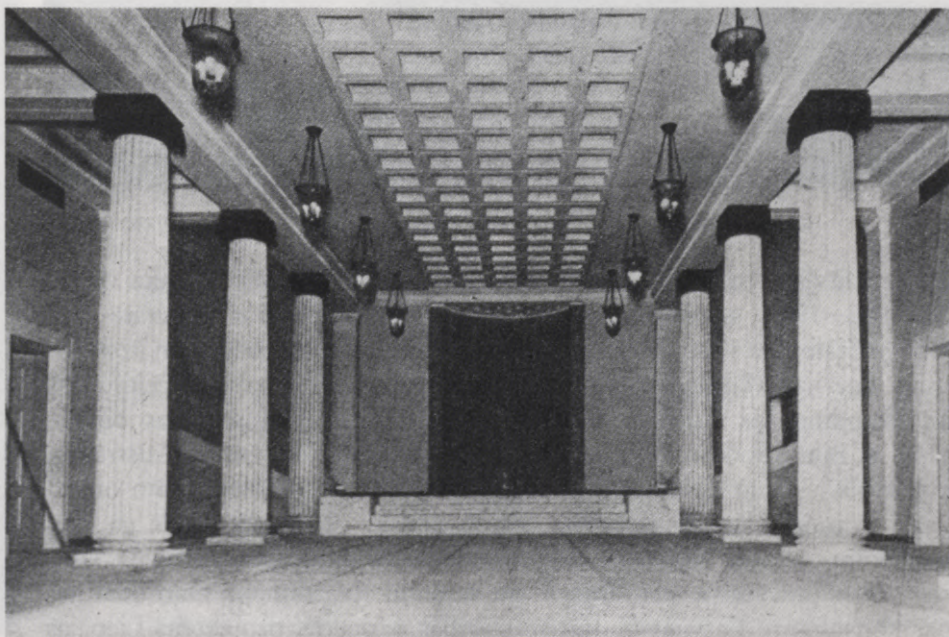
FRĪDRICHS SKUJIŅŠ (Rīgā 1890—Berlīnē 1957) ar tehnisku izveicību pratis savienot monumentālus celtnu un telpas veidojumus ar eklektiski rotaļīgu efektu darināšanu komerciāla tipa celtnēs. Viņš dzimis Rīgā kā ierēdņa dēls. Pirmā pasaules kara laikā beidzis Maskavā uz turieni evakuēto Rīgas Politehnikumu un darbojies par arhitektu Krievijā. Atgriezies Latvijā, uzsāk privātu praksi un kopš 1926. g. ir arhitektūras fakultātes asistents. Skujiņa galvenais veikums ir monumentāli iecerētā Tiesu pils Rīgā (att.), kurā modernizēti klasicisma elementi (ieejas, kolonnas, vestibils) un kvāderētais granīta apšuvums fasādē, tāpat dekoratīvās sīkdaļas grib imponēt ar rotājumu krāšņumu. Tā ir viena no lielākajām Ulmaņa posma valdības ēkām, celta no 1936—1938. g. Vienkārša, masīva ir kapliča Strenču valsts slimnīcā. Pseudorokoko dekorācija kino *Splendid Palace* būvē, kā arī „latviskie“ elementi mūrī un kokā celtā Jautrajā odā Ķemeross jau iekļaujas rotaļīgā ārišķībā. 1938. g. Uzvaras laukuma idejisko metu sacensībā Skujiņš guva pirmo godalgu. 1940. g. devies trimdā uz Vāciju, viņš mira Berlīnē.

Pēterburgas Mākslas akadēmiju ar mākslinieka arhitekta gradu beiguši Kārlis Bikše un Sergejs Antonovs, kas abi darbojušies par mācības spēkiem arhitektūras fakultātē.

KĀRLIS BIKŠE (1887—1954), arhitekts un audzinātājs, dzimis Liepājā. Tur beidzis vidusskolu, iestājas Pēterburgas Mākslas akadēmijā studēt arhitektūru. To beidz 1916. g. ar arhitekta mākslinieka gradu. Nodibi-

381a. Tiesu pils ieeja

381b. Tiesu pils vestibils

382. Sanatorija Saulstari Ogrē, arch.
K. Bikše

383. 28. janvāra pamatskola Liepājā,
arch. K. Bikše

noties Latvijas valstij, kādu laiku Bikše darbojas Jelgavas apriņķa valdē. No 1923—1936. g. viņš strādā par asistentu arhitektūras fakultātē sava drauga Štālberga vadītajā darbnīcā, pēc tam docē stila mācību un kompozīciju Latvijas Mākslas akadēmijā. Vairākkārtīgi devies studiju ceļojumos uz Skandināvijas valstīm un Itāliju. Vādīja savu arhitektūras biroju. 1944. g. Bikše dodas trimdā uz Vāciju, no kurienes emigrē uz Austrāliju, kur miris. — Audzis klasicisma skolas tradīcijās, K. Bikše no tām orientējās uz modernās arhitektūras formu lietišķo skaidrību. Tādā gaumē, piemēram, veidota viņa celtā Rīgas Centrālās slimnīcas sanatorija Saulstari Ogrē (att.) ar plašiem logiem un verandu atvērumiem. Darbodamies par konsultantu Latvijas Cukurrūpniecības pārvaldē, projektējis Liepājas

cukurfabriku un Valsts cukura monopola pārvaldes ēkas Rīgā, Krustpili, Jelgavā, Liepājā. Pēc viņa meta celts Rīgas Pagaidu strādnieku slimo kases nams. Liepājā Bikše cēlis Latvijas atbrīvošanā kritušiem pieminēkli. Minēsim arī viņa projektu Liepājas 28. janvāra (Draudzīgā aicinājuma) pamatskolai (1938, att.) — ar gaišām telpām, skaidri sadalītām būvmasām. Projektēja skolu ēkas arī Ventspilī, Saldū. Cēlis ģimenes ēkas un daudzstāvu ires namus Rīgā.

SERGEJS ANTONOVŠ (1884 Rīgā—1956 Rīgā), beidzis Rīgas Politehnikumu, studēja Pēterburgas Mākslas akadēmijā, to beidzams 1914. g. Darbojās par pādagogu Latvijas Universitātē — par asistentu, docentu un, jau okupācijas laikā, par profesoru Latvijas Valsts universitātē, vadot arhitektūras projektēšanas darbnīcu. Cēla izstāžu paviljonus: Padomju Krievijas paviljonu Starptautiskajā izstādē Rīgā (1921) un Latvijas paviljonu Briseles Starptautiskajā izstādē (1935). Projektējis restorānu Lido Rīgas Jūrmalas pilsētā (1930) un funkcionālisma uztverē laikraksta *Sevodņa* tipografiju (1926, att.). Viņš cēlis arī dzīvojamās savrupēkas un veidojis iekštelpu iekārtas (piemēram, J. Benjamiņa dzīvoklim). Dekorātīva rakstura darbi bija tuvi Antonovam, kuŗš gleznoja arī dekorācijas Krievu drāmai Rīgā un veicis grafiskus darbus (zīmējumus, linogriezumus un akvareļus). Antonova darbu pēcnāves izstādes rīkotas Rīgā, Tallinā un Ļeņingradā.

Latvijas Universitātes mācības spēku starpā jāpiemin arī PĒTERIS BĒRZKALNS (1899—1958). Viņš beidzis arhitektūras fakultātes E. Štālberga darbnīcu 1930. g., darbojies par mācības spēku, būdams kopš 1937. g. privātdocents, kopš 1945. g. Latvijas Valsts universitātes docents. Ievērojami ir viņa pētījumi par mazstāvu dzīvojamo ēku celtniecību Latvijā. Darbojies Rīgas pilsētas būvvaldē dzīvokļu krīzes apkaŗošanas birojā. Pēc viņa projektiem celts ap 200 mazo dzīvojamo ēku.

384. *Sevodņas* izdevniecības nams, arch. S. Antonovs

¹ *Architekts*, 1959/9.

² P. Kundziņš, *Architekts*, 1962/11—12.

Literātūra un avoti

„K. Bikše“, nekrologs, *Architekts*, 1955/5—6. — P. Kundziņš, „Prof. P. Kampe pro memoriam“ (arī A. Kalniņš, E. Veiss), *Architekts*, 1960/10; „Allažu dievnams (1926)“, *Architekts*, 1972/15—16. — V. Zēbauers, „Prof. A. Raisteris“, *Architekts*, 1965/13.

Daži nozīmīgākie celtnieki. Arhitektūras fakultātes absolventu paaudze

Starp agrākiem Rīgas Politehnikuma absolventiem jāmin INDRIĶIS BLANKENBURGS (1887—1944). Viņš kādu laiku studējis Dancigas Tehniskajā augstskolā un 1913. g. ar inženiera un arhitekta gradu beidzis Rīgas Politehnikumu. Studiju laikā darbojies par praktikantu Vanaga, Laubes un Nukšas arhitektu birojos, pēc tam uzsācis privātu praksi. Latvijas valsts pirmajos gados (1922—1924) darbojies par arhitektu Latvijas Lauksaimnieku centrālbiedrībā Rīgā, projektējot ēkas lauku saimniecībām. Viņa galvenais darba lauks tomēr ir skolu celtniecībā kā Izglītības ministrijas būvtechniskā biroja vadītājam, projektējot skolu jaunbūves. Nepretendējot uz jauninājumiem, bet tiekdami uz skaidru un līdzsvarotu kompozīciju, Blankenburgs cēlis veselu virkni apmestu ķieģeļu vairākstāvu skolas ēku. Minēsim pamatskolas ēkas Zilupē (att.), Ilūkstē, Līvānos, Tukumā, Mellužos (att.); Franču liceja namu Rīgā, ģimnazijas Rīgā (att.), Valkā, Aglonā un Tukumā. Lietpratīgi būvēti arī dzīvokļu nami Rīgā un vasarnīcas Rīgas Jūrmalā. Rosīgais arhitekts izbeidza dzīvi pašnāvībā 1944. g. Rīgā.

Latvijas Universitātes arhitektūras fakultāti absolvējusi vesela rinda 1890-os gados vai tiem vēl tuvu ap 1900. g. dzimušo, kuŗi pēc tam darbojās gan valsts un pašvaldību iestādēs, gan privātos arhitektu birojos. Te atzīmējami: Pēteris Ārends, Pāvils Dreijmanis, Osvalds Tilmanis, Aleksandrs Klinklāvs, Alfrēds Birkhāns, Ansis Kalniņš, Verners Vitands, Haralds Kundziņš u. c.

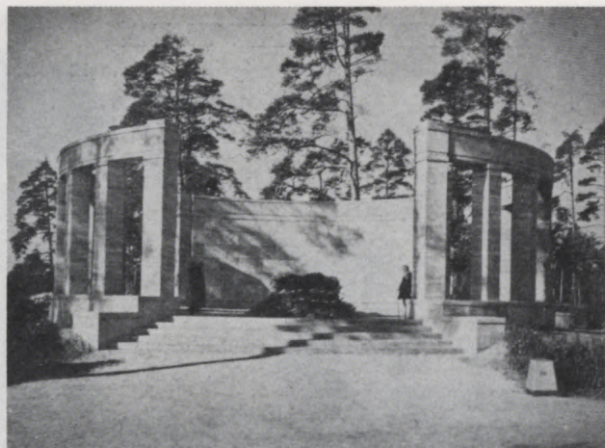
385. Pamatskolas ēka Zilupē, arch. I. Blankenburgs

386. Pamatskolas ēka Mellužos, arch. I. Blankenburgs

387. Otrā valsts ģimnazija Rīgā, arch.
I. Blankenburgs

388. J. Raiņa kapa vieta, arch.
P. Ārends

PĒTERIS ĀRENDIS (1900—1960) dzimis Vestienas Rizgās, miris Sidnejā, Austrālijā. Sāka studijas Latvijas Universitātē 1920. g., un viens no viņa pirmajiem projektiem bija klētiņa lauku sētā. 1930. g. beidza studijas prof. P. Kundziņa darbnīcā. Veicis tautas celtnu zīmējumus *Materiāliem par Latvijas būvniecību*. Līdzās tautas mākslas studijām nodarbojies ar Zemgales baroka laikmeta arhitektūras un Rīgas celtniecības pieminekļu apskatīšanu. Darbojās par Pieminekļu valdes inspektoru. Še viņa galvenie nopelni ir Brīvdabas muzeja komplektēšanā, vadot ēku izvēli, pārcelšanu, novietošānu un konservēšanu, to starpā pārceltas un uzstādītas Usmas un Bornas baznīca. Viņš izstrādāja kopā ar P. Kundziņu jaunu Usmas baznīcas projektu un cēlis Bornas baznīcu pārceltās vietā. P. Ārends projektējis Raiņa pieminekļa arhitektonisko uzbūvi Raiņa kapos Rīgā. Emigrējis uz Austrāliju, viņš darbojās valsts iestādē, izstrādājot skolu projektus.

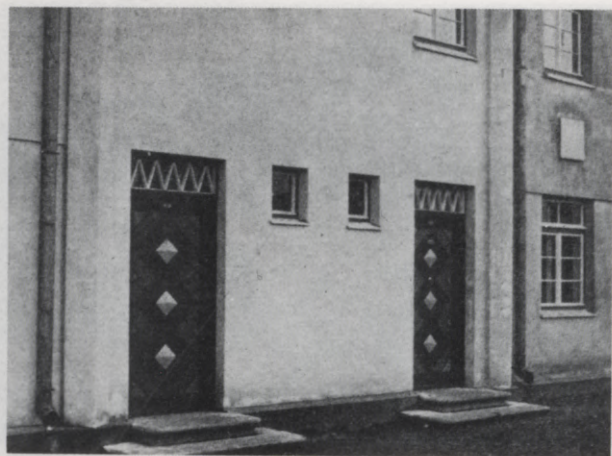
Latvijas brīvvalsts laikā Rīgas būvniecības izveidošanā ir nozīmīgi divi arhitekti, kas vadījuši Rīgas pilsētas būvvaldes darbību. Te pirmā vietā minams Pāvils Dreijmanis; savi nopelni arī Osvaldam Tilmanim.

PĀVILS DREIJMANIS (1895—1953) ir piedalījies visos svarīgākajos Rīgas pilsētas būvniecības pasākumos, tos pats tieši projektēdams vai vadīdams projektēšanu un celsmi. Beidzis 1923. g. arhitektūras fakultāti, viņš no 1926—1934. g. ir Rīgas pilsētas galvenais arhitekts un pēc tam līdz 1940. g.

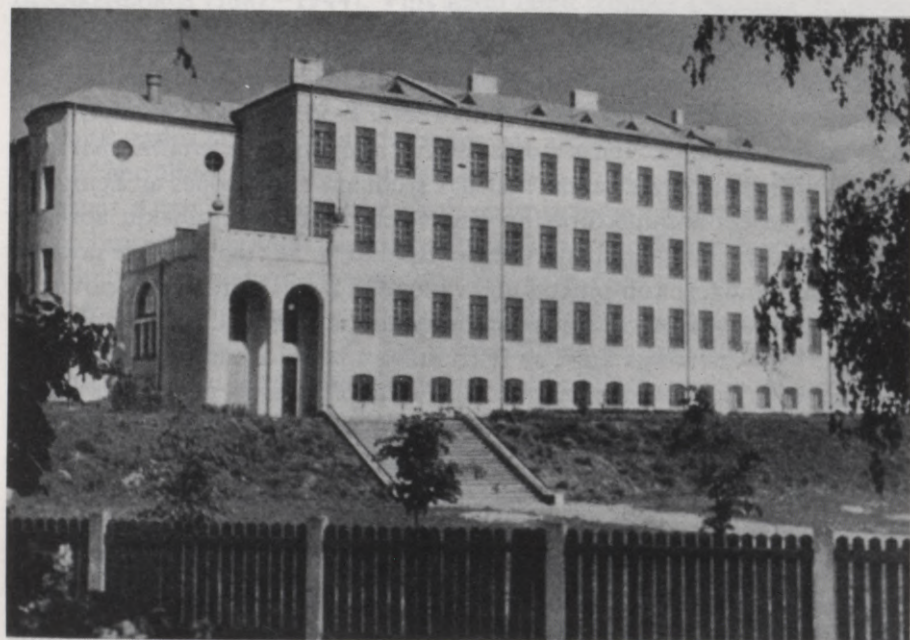
389. Ausekļa ielas blokēka, arch.
P. Dreijmanis, skats no sānielas

389a. Ausekļa ielas blokēkas sīkdaļa

390. Rīgas pilsētas ģimeņu (rindu) mājas Ropažu ielā, arch. P. Dreijmanis
390a. Ropažu ielas ģimeņu māju ieejas durvis

391. Pamatskola Bolderājā, arch. P. Dreijmanis

pilsētas būvju valdes priekšnieks. Uz viņu šais amatos gūlās daudz atbildīga darba. Lai mazinātu dzīvokļu trūkumu, kā jau iepriekš minēts, pēc Vakareiropas parauga kopš 1926. g. pilsēta uzcēla dzīvojamo ēku blokus, pavisam piecus. Ausekļa ielas bloku projektēja Dreijmanis (att.), bet viņa ziņā bija arī pārējo bloku celšana. Viņš arī projektēja jau pieminētās ģimeņu (rindu) mājas Liepājas un Ropažu ielā (att.). Dreijmaņa vadībā celts Rīgas Centrāltirgus un auto osta. Šai darbu sarakstā ietilpst arī 8 slimnīcas un 12 skolas. Viņš projektējis kino *Palladium* ēku. Viens no lielākajiem pasākumiem — Rīgas pilsētas biroju nama projektēšana, kuŗā piedalījās arī Dreijmanis, palika nereālizēts. Paša Dreijmaņa projektētās skolas (piemēram, Bolderājā, att.) un blokēka Ausekļa ielā nebija greznas, bet savā vienkāršībā iespaidīgas celtnes, kuŗu uzdevums bija to iemītniekiem sagādāt daudz saules un brīvu pagalmu bērnu rotaļām. Šie nami būtiski atšķīrās no Rīgas agrākajiem dzīvokļu namiem ar ārēji uzpostām konvencionālām fasādēm, bet iekšā tumšiem un drūmiem dzīvokļiem, kuŗos bija maz saules.

Dreijmanis dzimis 1895. g. Alojā, Vidzemes ziemeļos. Studējis civil-

inženieru institūtā Pēterburgā, kaņam studijas pārtraucot. Bija Kalpaka bataljona cīnītājs, piedalīdamies kaujās Kurzemē un Latgalē. Vācu okupācijas gados (1941–1944) bija Rīgas pilsētas galva. Devies trimdā uz Vāciju, darbojās par mācības spēku Baltijas Universitātē Pinebergā. Emigrējis uz Austrāliju, tur miris 1953. gadā.

OSVALDS TILMANIS dzimis 1900. g. Zemgalē, Šķībes pagastā kā lauksaimnieka dēls. Beidzis 1927. g. Latvijas Universitāti, sāka darboties par Rīgas pilsētas būvvaldes arhitektu; no 1934–1950., pēc tam no 1956–1958. g. viņš bija galvenais arhitekts.

Latvijas brīvvalsts laikā cēlis tautas namus, skolas un dzīvojamās ēkas Rīgā un provincē. Pēc viņa projekta celta blokēka pie 1905. g. parka J. Asara ielā (1930, att.). Tā ir viena no iespaidīgākajām visā šajā serijā, pārdomāta izveidojumā: pamišus ar gludi apmestām sienām kā pretstats veidotas sīkdaļu joslas portālos, dzegās, stūru lauzumos u. c.

392. Blokēka Jāņa Asara ielā, arch. J. Tilmanis

392a. Blokēka Jāņa Asara ielā, ieeja pagalmā

Padomju Latvijā viņš nopostitājā Rātslaukumā, mēģinādams eklektiski pieskaņoties Rīgas celtniecības motīviem, cēlis dzīvojamo ēku kā laukuma kulisī (1957). Pats nepateicīgākais uzdevums, viņam sadarbojoties ar arhitektu V. Apsīti, bijusi Kolchoznieku pils, vēlāk pārdēvēta par Zinātnes pili. Šī celtnie, kuņas vidusdaļā ir 14 stāvu augstceltne ar pakāpeniski sašaurinātu torni, ko noslēdz ķivere ar smaili, ir skaidrs Maskavas Universitātes arhitektūras atdarinājums; pēc sava pompozā gara un austrumnieciskā iekrāsojuma tā, dominējot ar savu siluetu Rīgas ainavā, ir kā no citurienes ieradusies mums uzspiesta varas arhitektūras vēstītāja. Tikai sīkdaļās (piemēram, smailes ķiverē) atradīsim ko kopēju ar mūsu celtniecības tradīcijām. Celtnei lietoti Latvijas materiāli, to starpā keramikas bloki fasādē.

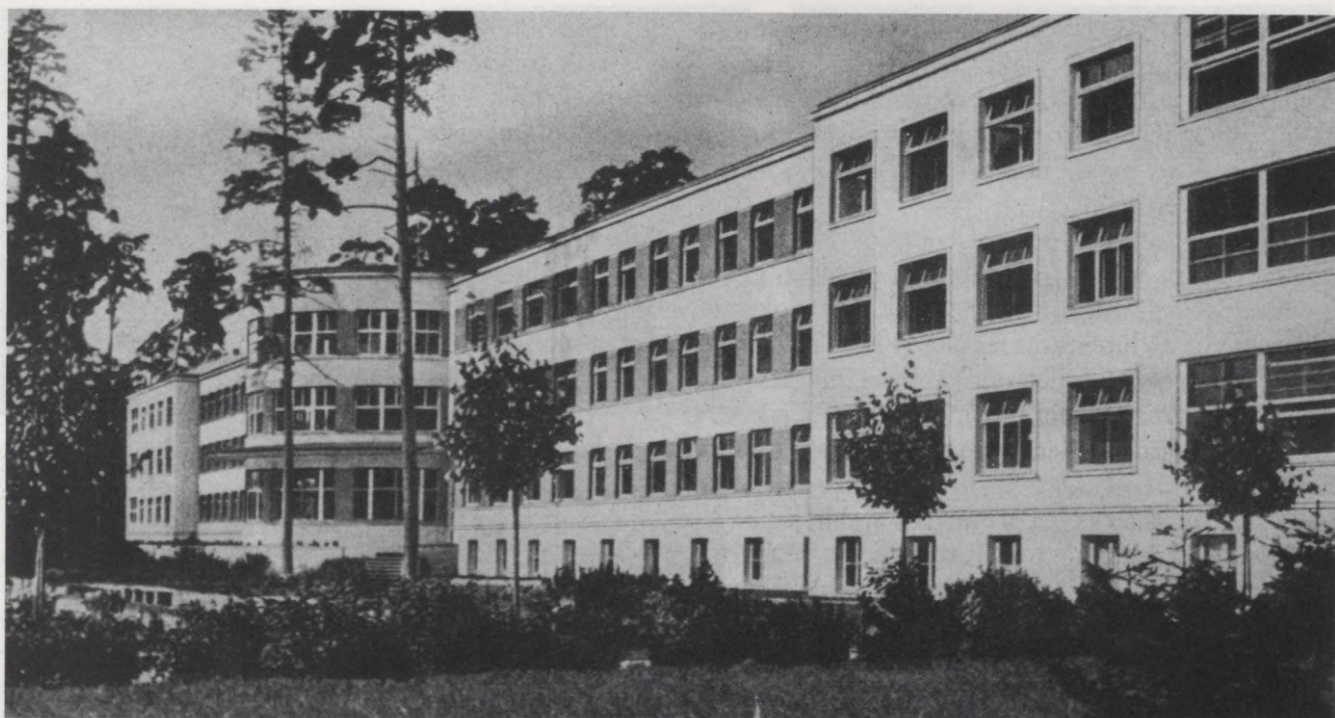
Tilmanis piedalījies Rīgas vispārējā plāna un Jelgavas centra apbūves plāna izstrādāšanā. Strādājis arī LPSR Ministru padomes Valsts celtniecības un arhitektūras pārvaldē, vadīdams pilsētu plānošanas nodaļu. No 1958—1960. g. bijis Rīgas Politehniskā institūta celtniecības fakultātes arhitektūras katedras vadītājs. 1955. g. apbalvots ar Nopelniem bagātā mākslas darbinieka titulu un ar „Goda zīmes“ ordeni. Miris Rīgā 1980. g.

ALEKSANDRS KLINKLĀVS, dzimis 1899. g. Sējas pagastā, skolotāja ģimenē, piedalījās Latvijas Brīvības cīņās, beidza arhitektūras fakultāti 1930. g. un drīz vien izvirzījās trīsdesmito gadu arhitektu vidū. Veikli orientēdamies dzīves apstākļos un gaumē, pazīdams Skandināvijas un vakaru celtniecību, viņš drīzā laikā ieguva populāritāti. Strādāja (1930—1940) par Sarkanā Krusta arhitektu Rīgā un arī paša arhitektūras birojā. Viņa galvenais darbs — plašā stila Finanču ministrijas nams Rīgā (att.). Monumentāli plānota Iekšrīgas likumotajā šaurībā ar galveno ieejas fasādi un sānu fasādēm, celtnie kāpina diženuma iespaidu ar dekoratīvām klasicisma formām kolonnās un pilastos. Jaukdams tradicionālo un laikmetīgo, viņš cēlis Rīgā impozantos Neiburga un Rudzīša dzīvokļu namus, vairākas Sarkanā Krusta slimnīcas, vadīja Tērvetes sanatorijas (att.) jaunbūvi. Sekmīgi piedalījies vairākās sacensībās. 1944. g. nokļuva Vācijā, kur darbojās

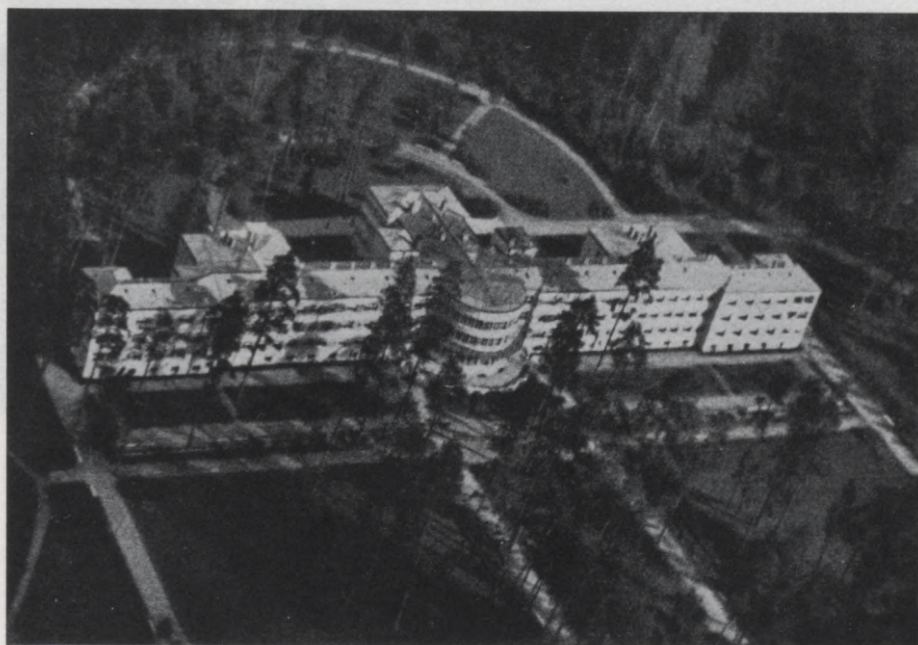
393. Finanču ministrijas nams Iekšrīgā, arch. A. Klinklāvs

393a. Finanču ministrijas nams no Lielās ģildes puses

394. Sarkanā krusta sanatorija Tērvetē,
arch. A. Klinklāvs

394a. Tērvetes sanatorijas ēka, skats
no augšas

Eslingenas tehnikumā. Emigrēja uz Kanādu, kur sekmīgi darbojās Montreālā savā arodā. 1959. g. pārcēlās darbā Ilinojā. Miris 1982. g.

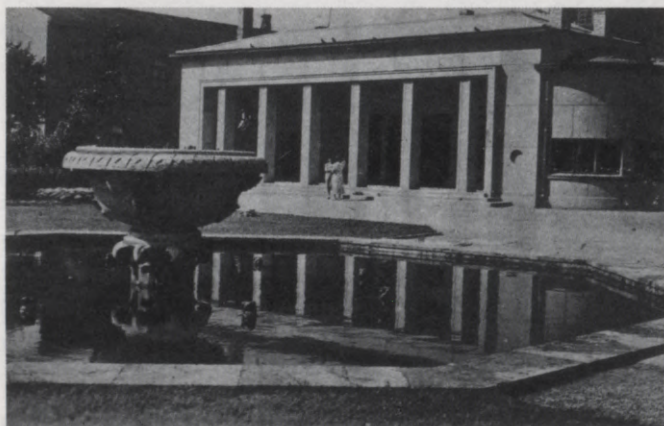
Trīsdesmitajos gados sākuši darboties vēl citi: ALFRĒDS BIRKHĀNS, dzimis 1897. g. Igālē; kādus gadus bija arhitektūras fakultātē asistents pie tēlotājas ģeometrijas katedras. Cēlis a/s Rotas namu Rīgā un vadījis Rakstnieku pils pārbūves darbus Siguldā; cēlis ires namus un savrupmājas. Emigrējis uz Kanādu, iesaistoties tur valsts dienestā. Miris 1974. g.

ANSIS KALNIŅŠ (1903—1945), arch. Skujiņam 1940. g. emigrējot, kļuva asistents P. Kundziņa vadītajā darbnīcā. Strādājis pie dārzu architekta Zeidaka par palīgu. No viņa celtnēm jāatzīmē Zemes bankas nams Valmierā (att.). Kalniņš tiecās uz arhitektonisko formu un konstrukcijas skaidrību. Viņš meklē kompromisu starp moderno racionālismu un tradicionālām vērtībām.

VERNERS VITANDS, dzimis 1903. g. Lizuma pagasta dzirnavnieka ģimenē, beidza arhitektūras fakultāti un 1932. g. darbojās Kaŗa ministrijas būvniecības daļā Rīgā un Daugavpilī. Vācu okupācijas laikā (1941—1944) bija asistents arhitektūras fakultātē. No viņa darbiem atzīmēsim Daugavpils Vienības namu ar lielām, skaidrām būvmasām un klasicisma elementu dekoratīvu izmantošanu (att.). Tagad darbojas ASV.

Šai pašā grupā iederas citu starpā HARALDS KUNDZIŅŠ, dzimis 1898. g. Smiltēnē. Beidzis studijas prof. E. Laubes darbnīcā 1928. g., pēc tam darbojās par Jūrnieceības departamenta arhitektu. Projektējis muitniņu ēkas mūsu valsts robežpunktos (Rītupē u. c.), modernizēta klasicisma gaumē dzīvojamās ēkas Rīgā (O. Erona namu). Trimdā strādājis savā arodā Zviedrijā, pēc tam Kanādā. Miris 1981. g. Halifaksā.

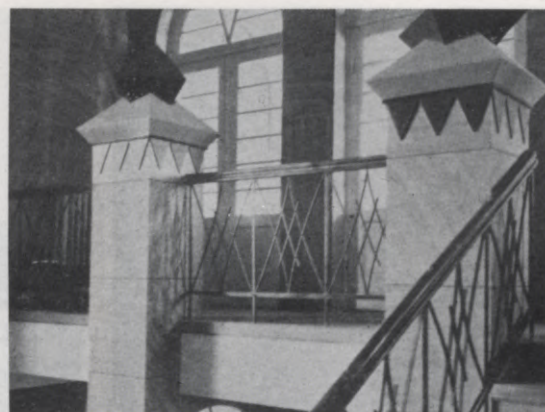
Skolu celtniecībā darbojies ALFREDS GRĪNBERGS (Rīgas pilsētas 46.

395. Paviljons Ziedoņa dārzā Rīgā, arch. A. Kalniņš

396. Valsts zemes bankas nams Valmierā, arch. A. Kalniņš

397. Vienības nams Daugavpilī, arch. V. Vitands

398. O. Eversa dzīvojamā māja Rīgā,
arch. H. Kundziņš

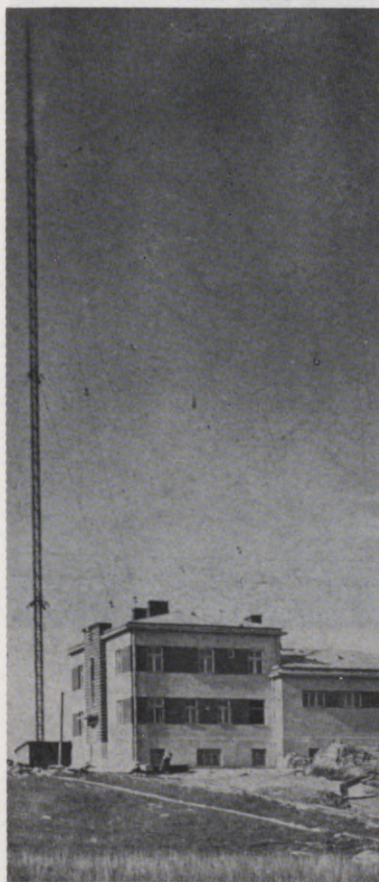
399. Rīgas pilsētas 10. pamatskola,
arch. A. Grīnbergs

400. Rīgas pilsētas 18. pamatskolas
galvenās kāpnes, arch. A. Grīnbergs

401. Rīgas pilsētas 45. pamatskola
Atgāzenes ielā, arch. A. Grīnbergs

402. Rīgas pilsētas 46. pamatskola
Kandavas ielā, arch. A. Grīnbergs

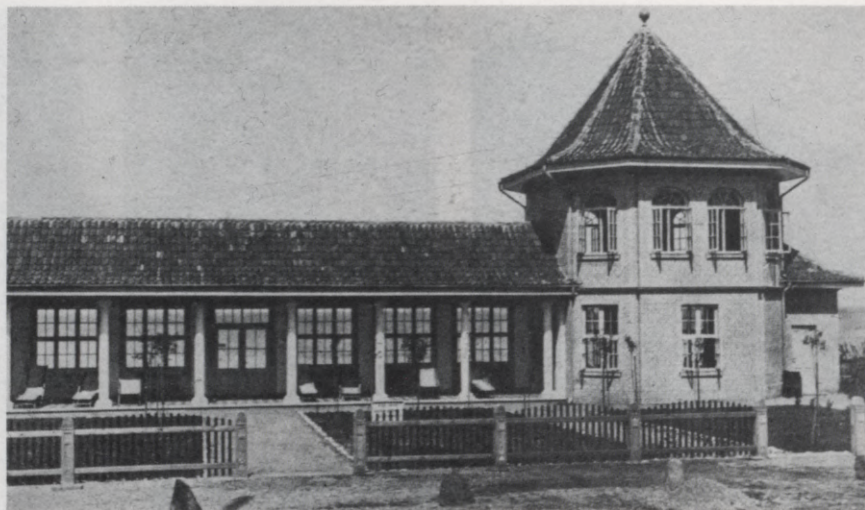
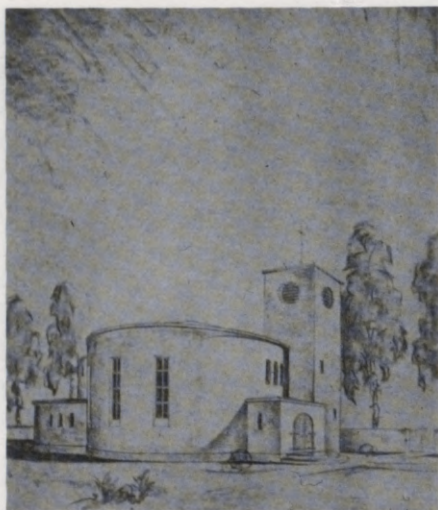
403. Kuldīgas radiofona raidāmstacija,
arch. D. Zariņš

pamatskola, att., u. c.). DĀVIDS ZARIŅŠ (dz. 1892. g. Rīgā, beidzis Rīgas Politehnikumu) bija Satiksmes ministrijas Pasta un telegrafa departamenta būvdaļas vadītājs, cēlis Kuldīgas radio raidstaciju, daudzas pasta kantoņu ēkas, angārus Spilves gaisa ostā u. c. GEORGS DAUGE (dz. 1905. g. Rīgā) kopā ar arch. Skujiņu ieguva 1. godalgu Uzvaras laukuma idejas projekta sacensībā. ALFREDS LAUKIRBE (dz. 1901. g. Jēkabpili, beidzis Latvijas Universitāti 1930. g.) strādāja par asistentu pie lauksaimniecības fakultātes būvniecības katedras, pētījis lauksaimniecībai piemērotus būvveidus, izstrādājis Jelgavas viesnīcas u. c. būvprojektus. Pēc gūsta gadiem PSRS, 1955. g. izceļoja uz Vāciju, kur darbojās savā profesijā. STANISLAVS BORBALS (dz. 1907. g. Pēterpili, 1938. g. beidzis arhitektūras fakultāti) ieguva godalgas vairākās projektu sacensībās, cēlis Laimas fabriku Miera ielā, izbūvēja Tirdzniecības un rūpniecības kameras namu Vecrīgā, 1941. g. kļuva asistents pie būvkonstrukciju katedras. Trimdā strādāja savā arodā Zviedrijā, kopš 1952. g. Losandželosā, ASV.

Dzīvojamos namus Rīgā cēlušas ELZA MELDERE, LIDIJA HOFMANE-GRĪNBERGA (dz. 1898. g. Rīgā, beigusi arhitektūras fakultāti 1924. g.) u. c. Vesela rinda jauno architektu aizsāka savu darbību Latvijas brīvvalsts pēdējos gados un izveidojās emigrācijā, nākamajā attīstības posmā.

Latvijas Arhitektu biedrībā par biedriem bija arī virkne cittautiešu:

JEVGEŅIJS JAKOBI, RAELE RABINOVIČA, iepriekšējā sējumā aplūkots HEINRICHS PIRANGS, VLADIMIRS ŠERVINSKIS, GOTHARDS FĪRHOFS (Vierhoff), DOROTEJA FEIERTĀGA u. c.

404. Kapliča Trikātas luterāņu kapos, arch. L. Hofmane-Grīnberga

405. Atpūtas telpa Dr. Betichera sanatorijā Rīgas Jūrmalā, arch. V. Pīrangs

Literatūra un avoti

„Uzvaras laukuma idejas projektu sacensībā“, *LA*, 1939/1. — A. Raisters, „I. Blankenburga piemiņai“, *Architekts*, 1965/13. — V. Zēbauers, „Arch. A. Klinklāvam 70 gadi“, *Architekts*, 1965/13. — Personu dati rokasgrāmatās: *LE* I–III, Stokholmā 1950–1955, *Papildinājumi*, 1962; *LE* 1962–1982 I–II, Lincoln, NE 1983, 1985; *LME* I–III, Rīgā 1967–1970. — *Archīvs XIII* – Celtniecība un celtnieki, Elwood, Vic. 1973. — Ž. Unāms, *Es viņu pazīstu*, Latviešu biografiskā vārdnīca, Grand Haven, MI 1975.

406. Kino *Film Palace* Rīgā, arch. V. Šervinskis

- Sabiedrība
- LNK – Latvijas Nacionālā mākslu akadēmija
- LZ – Latvijas Zinātņu akadēmija
- LVA – Latvijas Valsts akadēmiskā universitāte
- LMA – Latvijas Mākslu akadēmija
- LMA – Latvijas Mākslu akadēmija
- LMA – Latvijas Mākslu akadēmija
- LMA – Latvijas Mākslu akadēmija
- LMA – Latvijas Mākslu akadēmija
- LMA – Latvijas Mākslu akadēmija

Trijās grāmatās iedalītais darbs *Latvijas māksla 1915–1940* ar šo sējumu noslēgts. Tas ietvēris prologu: kaŗa un bēgļu gaitas, revolūcijas un brīvības cīņas, valsts tapšanu un mūsu mākslu šajā posmā. Divas pirmās grāmatas veltītas stāju un dekoratīvai glezniecībai. Šī, trešā – grafikai, tēlniecībai un arhitektūrai. Tā nu iznācis, ka pati svarīgākā un jaunā mūsu mākslas joma – monumentālā un pieminēkļu tēlniecība, kas izveidojusies mūsu zemē nepieredzētā plašumā un diženumā Latvijas patstāvības laikā – apskatīta pašā pēdējā grāmatā. Vēl tagad gluži nepabeigtie Brāļu kapi Rīgā un Brīvības pieminēklis mūsu galvaspilsētas centrā ir nevien arhitektoniski tēlniecības ansambļi, kuŗos risinātas monumentālas diženu veidolu un to grupējumu problēmas, bet tajos arī vēstītas mums nacionāli un vispārcilvēciski tuvas un nozīmīgas gara dzīves idejas.

Tēlnieks Kārlis Zāle ir radījis ikonografiskus veidolus, tēlus, kas vēstī mūsu pārliecības, mūsu vērtības. Šodien, kad okupētā latviešu zeme un latviešu tauta pārdzīvo līdz ar visām austrumu nomāktām tautām savu atdzimšanu un atmodu, ap abiem šiem pieminēkļiem – gan latvju kritušo varoņu dusas vietu, mūsu veļu valsti, gan iznīcinātās brīvības daudzīnājumu – ir radīti jauni simboli, jauni idejiski iztulkojumi, mūsu ikonografija. Tēlniekam sadarbojoties ar dārzkopī un celtnieku, ir radīta sintezē jauna pasaule. Šie pieminēkļi nes nacionālas un laikmetiskas vēstis, kuŗu nozīme tagadējos notikumos ir skaidri saskatāma un izprotama. Mēs saprotam, ka šādi, arī citu mūsu tēlnieku radīti līdzīgi pieminēkļi, ir mūsu vērtības, mūsu svētumi. Tie ir vietas, kur pulcējas tauta cīņā par savām tiesībām, savām vērtībām, savu nākotni.

Mūsu tēlnieku radītie pieminēkļi kā mākslinieciskā ziņā, tā idejiski ir vērtīgākie sniegumi mūsu neatkarības īsajā posmā. Tas liekams arī uz pieminēkļu īpatnās nozīmes lēses, nemazinot mūsu glezniecības panākumus un jaunus sasniegumus grafikas dažādās jomās. Arī zīmējumu mākslas guva savu vērienu un nozīmi neatkarības gados. Tas sakāms arī par grāmatu apdari kā mākslinieciskās kultūras paveidu.

Dekoratīvā mākslā skatuves glezniecība guva jaunus, spožus panākumus tradicionālos veidos, lai vēlāk parādītos arī scenografisko eksperimentu ievirzes jau pēckaŗa posmā kā patstāvības gadu turpinājumā.

Kopš nacionālās mākslas nodibināšanās mūsu Rūķu paaudzē, jautājums par tautiski īpato mākslu guvis dažādas atbildes un risinājumus. Tēlniecībā ilgus gadus par tādām īpatnībām uzskatīja masīvi izveidotās formas kā stāj-, tā dekoratīvā un konstruktīvā pieminēkļu skulptūrā. Tur šāda tradīcija bija acīm redzama, no vecākās paaudzes jaunā paaudzē pārman-tota vienlaidus masivitāte. Patstāvības gados tā bija pārņemta no vienas paaudzes otrā. Kā okupāciju gados? Tā ir problēma, kas risināma tālāka posma iztīrējamos. Ka Rīgas jeb Latvijas skolas iezīmes konstatējamas

mūsu glezniecībā, ir doma, kas sevišķi pēdējā gadu desmitā iesakņojusies gan pašos māksliniekos, gan pētniekos, pretēji mākslas pilnīgi internacionālā rakstura aizstāvjiem, dažādu abstraktu virzienu modernistiem. Šādos strīdos ne viss ir noteikti pierādāms, daudz kas atkarīgs no vēsturiskiem apstākļiem un vietām, mūsu tautai un mūsu kultūras veidotājiem sadaloties arī globāli sikos strāvojumos un ietekmēs. Tas sevišķi jūtams šodien, Austrumeiropai radikāli mainoties.

PS.

1975. g. februārī mākslas vēsturnieks Jānis Siliņš un Daugavas apgāda vadītāja Dagnija Šleiere vienojās par Latvijas mākslas vēstures izdošanu. Tā aptvertu periodu no 1800–1940. g. Bija paredzēti divi sējumi, kopsummā 600 lpp. un 400 attēli. Izdošanas darbs sākās 1976. g., un turpinājās 17 gadus. Paredzēto divu sējumu vietā bija radušies pieci – 1900 lpp. ar 2200 attēliem.

Piektā sējuma pēdējo manuskriptu – kopsavilkumu angļu valodā – apgāds saņēma 1990. g. novembrī. Vēl trūka plašās rādītāju daļas, kuŗas sastādīšanai bija vajadzīgas papildziņas par izmantotiem avotiem un darbā minētiem māksliniekiem. Uz jautājumiem šai sakarā trīs vēstulēs 1991. g. sākumā atbildes no autora vairs nepienāca.

Literātūras, avotu, personu un vietu rādītāju sarakstus iespējami precīzi sastādīja apgāda redaktore, faktus meklējot arī Latvijā. Šai darbā palīdzēja Misiņa bibliotēkas darbiniece Inga Grīnfelde un Latvijas Nacionālās bibliotēkas direktora A. Vilka kundze. Viņas atrada lielu daļu no iztrūkstošajām ziņām par sējumos minētiem rakstiem laikrakstos, žurnālos, grāmatās. Kopsavilkumu angļu valodā, kas ievietots grāmatas beigās, rediģēja režisore Māra Rozīte.

LATVIJAS MĀKSLAS pēdējais sējums varēja iznākt 1993. g. maijā. Diemžēl to vairs nesagaidīja nedz autors, nedz redaktore. Jānis Siliņš nomira 1991. g. 8. martā St. Pēterburgā, Floridā; Dagnija Šleiere – 1993. g. 24. janvārī Stokholmā. Bet lielais darbs bija novests līdz galam.

Georgs Šleiers,
izdevējs

Literatūra un avoti

Saīsinājumi

IMM – Izglītības Ministrijas Mēnešraksts

IŽ – Ilustrēts Žurnāls

LA – Latvijas Arhitektūra

LKV – Latviešu konversācijas vārdnīca

LM – Latvju Mēnešraksts

LTM – Latviešu tēlotāja māksla, almanachs

LuM – Literatūra un Māksla

LŽ – Latvju Žurnāls

SM – Senatne un Māksla

O. Ābelītes darbu izstādes katalogs, J. Pujāta ievads, Rīgā 1966.

Grafisko darbu mape ar O. Liepiņa ievadu, Rīgā 1944.

B. Abrupe. „Roberts Šterns“, *Sējējs*, 1937/11.

Accent of the Creative and Performing Arts, University of Kentucky, 1966.

P. Aigars. „Dzīve mākslai, dzīve nākotnei“, *Laika Mēnešraksts* 1958/6.

Akadēmiķis. „Nacionālās glezniecības ceļi“, *Sējējs*, 1939/3.

Osv. Akmentiņš. „Viņš izdaiļoja Rīgu“, *LŽ*, 1953. g. augusts.

„Beidzies tēlnieka Rikarda Maura mūžs“, *Latvija Amerikā*, 1966. g. 16. martā.

R. Alders, L. Dzeguze. *Viena mūža par maz*, Rīgā 1979.

E. Andersons. *Latvijas vēsture 1914–1920*, Stockholm 1967.

J. Andrupis & V. Kalve. *Latvian Literature*, Stockholm 1954.

A. Annus. „Pārdomas par M. Krūmiņa gleznu izstādi“, *Amerikas Vēstnesis*, 1957. g. 26. jūnijā.

„Vērtību meklētājs un apliecinātājs“, *Laiks*, 1966. g. 25. maijā.

„Jānis Gailis“, *Latvju Māksla*, 1975/2.

„Zinātnieks ar māksliniecisku spēju strāvojumu“, *Latvju Māksla*, 1976/3.

K. Ansons. „Vienreizīga izstāde“, K. Neila gleznu izstāde Klīvlendā, *Laiks*, 1967. g. 25. okt.

Arturs Apinis, salocīta brošūra, Rīgā 1952.

Arturs Apinis, reprodukcija albums ar M. Ivanova ievadu, Rīgā 1957.

Arturs Apinis, reprodukciju mape ar M. Ivanova ievadu, Rīgā 1963.

Arturs Apinis, reprodukciju mape ar M. Ivanovas ievadu, Rīgā 1965.

Arturs Apinis, reprodukciju albums ar M. Ivanova ievadu, Rīgā 1975.

V. Apsītis. *Brāļu kapi*, Rīgā 1982.

P. Ārends. „Rīgas modernās sabiedriskās celtnes“, *SM*, 1936/3.

„Latvijas celtniecības sasniegumi 20 gados“, *SM*, 1939/1.

„Profesors Dr. h. c. Eižens Laube“, *SM*, 1939/3.

M. Āris. „Atgriešanās jaunībā: gleznotāja K. Melbārža 60. dzimšanas diena“, *LuM* 1962. g. 4. aug.

„The Art of Latvia at the Royal Institute of British Architects“, *Apollo*, 1939. g. jūnijā.

Art of the Avant-Garde in Russia, Selection from the Costakis Collection, New York 1981.

Ansis Artums, reprodukciju albums, T. Haļapinas apcere, Rīgā 1966.

Ģ. Ārvaldis. *Māksla un dzīve*, Västerås 1968.

J. Audriņš. „Tēlotāja māksla šķērsgriezumā“, *Laiks*, 1958. g. sept.

„Mākslinieks M. Mitrēvics“, *Labiētis*, 1959/18.

„Jānis Zemgals“, *Labiētis*, 1959/20.

„A. Brastiņa 70 gadi“, *Laiks*, 1963. g. 6. aprīlī.

„Pēc darbiem bagāta mūža: Mākslinieka Franča E. Banges pieņemšanai“, *Laiks*, 1974. g. 3. jūlijā.

„Francis Ernests Bange“, *Latvju Māksla*, 1975/1.

„Otto Grunde 1907–1982“, *Latvju Māksla*, 1983/10.

M. Ausala. „Dzīvā gaisma. Atziņas un noskaņas starp gleznotāja Arnolda Mazīša audekliem kavējoties“, *Londonas Avīze*, 1971. g. 24. sept.

J. B. „Gleznas stāsta“, *LuM*, 1957. g. 27. aprīlī.

Kr. Bachmanis. *Latvju tauta bēgļu gaitās*, Rīgā 1925.

(A. Balcerbula.) „Tēlnieks Rūdolfs Alders“, *LuM*, 1967. g. 22. jūlijā.

Fr. Balodis. „Pieminekļu valde“, *LKV XVI*.

Ludofls Liberts, Rīgā 1938.

Ludolf Liberts (zviedriski), Rīga 1938.

K. Baltgailis. „Mākslas akadēmija“, *Zaļā Vārna*, 1929/2.

Fr. Bange. *Vēcrīga*, asējumu mape, Rīgā 1930.

Then and Now, Detroit 1965.

A. H. Barr. *Fantastic Art, Dada, Surrealism*, 3. izd. 1947.

Dz. Bauma. „Uguns un nakts skatuves ietēpa evolūcija“, *Raiņa gadagrāmata*, Rīgā 1982.

K. Baumanis. „Emīlam Melderim 70 gadu“, *Māksla*, 1959/1.

„Bērnu tema Aleksandras Briedes skulptūrā“, *Māksla*, 1961/2.

A. Belmane. „Lieluma meklētājs“, *LTM*, Rīgā 1968.

Aleksandra Beļcova, reprodukciju albums, K. Kārklīšas iev. un sast., Rīgā 1965.

G. Bergmansons. Recenzija par J. Gaiļa izstādi Internacionālajā galerijā, Ņujorkā, *Laiks*, 1958. g. 10. okt.

„Arī tumsā var gaismu jaust...“, Gleznotājam Arnoldam Nulitim Toronto 70 mūža gadu, *Laiks*, 1966. g. 30. jūl.

R. Bēms. „Glezniecība“ Citu vidū rakstā pieminēts arī R. Pinnis. *LTM*. Rīgā 1957.

„Gleznotāja A. Artuma gleznu izstāde“, *LTM*, Rīgā 1958.

Alberts Kronenbergs, Rīgā 1961.

A. Bērziņš. *Pazīstamas sejas II*, Detmoldā 1947.

P. Bērzkalns. „Nacionālais stils celtniecībā“, *Daugava*, 1938/9.

H. Biezais. „Stipro krāsu gleznotājs: gleznotājam Kārlim Neilim 60 mūža gadi“, *Latvija*, 1966. g. 5. nov.

J. Biķis. „Pārbūves Rīgas pili“, *LA*, 1938/2.

„K. Bikše“ nekrologs, *Arhitekts*, 1955/5–6.

J. Bīne. „Karikatūra un šaržs“, *Sējējs*, 1937/1–6.

„Pēterim Pētersonam aizejot“, *Sējējs*, 1937/2.

„Rīgas mākslinieku grupas izstāde“, *Sējējs*, 1937/6.

„J. Strazdiņa Līdumnieks“, *Sējējs*, 1938/10.

„Par glezniecību“, *Sējējs*, 1939/3.

„Dekoratīvā un lietišķā māksla“, *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, Rīgā 1939.

„Mītoloģiski temati mūsu glezniecībā“, *Sējējs*, 1938/1, 1939/2, 1940/2.

Izstādes katalogs. V. Cekules priekšvārds. Rīgā 1969.

A. Birzenieks. „Saeimas kopsēžu zāles izbūve“, *IŽ*, 1927/4.

Brāļu kapi, Rīgā 1959.

- J. Birzgalis. „Mēģinājums nodibināt Ziemeļvidzemes piejūras mākslinieku kopu“ *LTM*, 1956.
 „Dažas ziņas par māksliniekiem, kas mācījās Maskavas mākslas augstskolā“ *LTM*, 1957.
 „Kad lielgabali runāja, mūzas tomēr neklusēja“ *LTM*, 1957.
- I. Blahina. „Ieskats gleznotāja Jāņa Pūpola dzīvē un daiļradē“ *LTM*, Rīgā 1957.
- Dz. Blūma. „Raiņa lugu vizuālā režija Ed. Smiļģa inscenējumos“ *Raiņa gadagrāmata*, 1986.
- St. Borbals. „Ilgi gaidīta izstāde“ Veronikas Janelsiņas gleznu skate Losandželosā, *Laiks*, 1968. g. 8. maijā.
- J. Bračs. „E. Brastiņa dzīve un darbi“ *Labietis*, 1955/1.
 „Dižvadonis Ernests Brastiņš“ *Labietis*, 1967/33.
Brāļu kapi, attēlu sakopojums. A. Birzenieka apraksts, Rīgā 1959.
- A. Brastiņš. „Stefana Berca mākslas darbi“ *Labietis*, 1955/1.
 „Par teiksmaino senatni, J. Audriņš“ *Labietis*, 1955/3.
 „Piemineklis rijām. Jāņa Kalmītes gleznu apskats“ *Labietis*, 1956/8.
 Raksts par Hermani Aplociņu, *Labietis*, 1958/15.
 „Alberts Kronenbergs – darbs māksla“ *Labietis*, 21. burtnīca.
 „Stefana Berca piemiņai“ *Labietis*, 22. burtn.
 „Gleznotājs K. Šaumanis“ *Labietis*, 1962/24.
 „Mākslinieks Oto Grunde“ *Labietis*, 1966/32.
 „J. Audriņa kaņavīru cikls“ *Labietis*, 1971/41.
 „Tēlniecība“ *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, Rīgā 1939.
- Ed. Brenčens. „V. Tones darbu izstāde“ *Jaunākās Ziņas*, 1921/12.
 K. Brenčens. *Kā vecie meistari darināja savas gleznas*, Rīgā 1938.
- M. Brenning. Recenzija par Noras Drapčes gleznu izstādi, *Art News*, 1958. g. okt.
- A. Breton. *Les Manifestes du Surréalisme* Paris 1924.
Aleksandra Briede, Rīgā 1964.
- Aleksandra Briede*, attēlu albums, G. Kārklīņas teksts, Rīgā 1971.
- T. Brunius. *Svensk konstnärslexikon*, Stockholm.
- S. Cielava. *Latviešu glezniecība buržuāziski demokrātisko revolūciju posmā, 1900–1917*, Rīgā 1974.
- M. C. (Maija Cielēna). „Tillbergs un Zariņš kā šarlatāni“ *Sociāldemokrāts*, 1920/244.
 „Niklāvs Strunke“ *Daugava*, 1946/5.
- J. Cirulis. „Mūzu kalpi Valmierā“ *Latvija Amerikā*, 1957/69, 73.
- A. Čaks. *Jānis Plase*, Rīgā 1931.
- R. Čaupova. *Portrets latviešu tēlniecībā*, Rīgā 1981.
- S. U. Červonnaja. *Zemdega* (krievu valodā), Leningrad–Moskva 1964.
- Dada, Monograph of a Movement*, red. W. Verkauf.
Dailes teātra 10 gadi, Rīgā 1930.
- V. Dambergs. „Valdemāra Tones gelznu izstādes Zviedrijā“ *LŽ*, 1953/9.
 „Valdemārs Tone aizsaulē“ *Ceļa Zīmes*, 1958/37.
 Plašs diapozons: iespaidi Ernasa Geistautes gleznu izstādē, *Laiks*, 1960. g. 9. janv.
- B. Dannenhiršs. „Fricim Roždārzam 80 gadu“ *Māksla*, 1959/4.
 Daugavpils mākslinieku biedrības darbības pārskats (rokrakstā). *Deutsch-Baltisches biografisches Lexicon*, herausgegeben von W. Lenz, Böhlau 1970.
- Dictionnaire Biographique des artistes belges*, 1978.
- J. Dombrovskis. „Kārļa Avotiņa, Augusta Dīrķa, Jāņa Strauta un Kārļa Veidemaņa gleznu izstāde“ *Latvijas Vēstnesis*, 1924. g. 30. janvārī.
Latvju māksla, Rīgā 1925.
- „Jāzeps Grosvalds“ *IŽ*, 1927/3.
 K. Kurles-Kurļa piemiņas raksts, *Pēdējā Brīdī*, 1928. g. 25. augustā.
 „Mākslas akadēmija pārorganizējama“ *Pēdējā Brīdī*, 1929. g. 23. febr.
- B. Dorival. *Les Etapes de la peinture française contemporaine*, Paris.
 Dr. „Politiskais apskats“ *IŽ*, 1920/2.
- N. Drapče. Autobiografijas (manuskripti).
Arturs Duburs, 16 atklātnes, J. Pujāta ievads, Rīgā.
Līze Dzeguze, U. Skulmes ievads, Rīgā 1961.
- Ed. Dzenis. „Sava ceļa gājējs: Arnolda Nuliša gleznu izstāde Toronto“ *Laiks*, 1956. g. 15. sept.
- Andr. Dzilna. „Maizes nāids“ *Latvijas Sargs*, 1923. G. 17. jūn.
- Anšl. Eglītis. „Latviešu padomju tēlotājas mākslas pionieri“ *LTM*, 1958.
 „K. Padega un V. Rozenberga izstāde...“ *Latvijas Kareivis*, 1933/34.
 „Jaunākās latvju glezniecības ceļi“ *Sējējs*, 1936/10.
 „Rīgas mākslinieku grupas izstāde“ *Sējējs*, 1938/6.
 „Ludolfa Liberta gleznu izstāde“ *Sējējs*, 1938/12.
 „Eduarda Kalniņa izstāde“ *Sējējs*, 1939/3.
 „Die künstlerische Gestaltung des lettischen Buches“ *Das lettische Buch*, Rīgā 1942.
 „Trīs mākslinieku sejas“ *Zelta Ābeles almanachs*, Rīgā 1943.
Valdemārs Tone, Rīgā 1944.
 „Latviešu kaņa gleznotāji“ *Tēvija*, 1944. g. 23. sept.
 „Tones gleznu attēlu krājums“ *Laiks*, 1954. g. 1. janvārī.
 „Vai, ceļojošas latviešu mākslas izstādes neiespējamas?“ *Laiks* 1956. g. 15. dec.
 „Atmiņas par manu tēvu“ *Labietis*, 1957/9.
 „Valdemārs Tone“ *Tilts*, 1958/27–28.
 „Rotaļa ar krāsām“ Kārļa Neiļa izstāde Klīvlendā, *Laiks*, 1956. g. 15. dec., 1967. g. 7. okt.
 „A. Mazīša izstāde Toronto“ *Laiks*, 1968. g. 16. nov.
 „Īpata mākslinieka sniegums“ Kārļa Neiļa izstāde Bostonā, *Laiks*, 1970. g. 25. nov.
 „Kārlis Padegs“ *Latvju Māksla*, 1987/13.
- V. Eglītis. „Skandaloza izstāde“ *Latvijas Kareivis*, 1920/206.
 „Neatkarīgo mākslinieku vienības izstāde Pilsētas mūzejā“ *Latvijas Kareivis*, 1923. g. 15. apr.
 „Mūsu glezniecība“ *Sējējs*, 1939/3.
- G. Eliass un A. Pupa. *Latvijas PSR Mākslas Akadēmijas 20 gadi, 1919–1940*, Rīgā 1941.
- Ģederts Eliass*, red. I. Ņefedova, Rīgā 1966.
Europäische Symphonie, Stuttgart 1946.
- Janis Gailis*, reprodukciju albums, H. Vītola un Dž. V. Vēbera ievādi un komentāri, angļu un latviešu izdevums, Toronto 1971.
Die gegenstandslose Welt, Bauhausbücher 11.
- E. Geistaute. „Par mākslu, atmiņām un gadiem: sakarā ar Kārļa Neiļa pusmūžu 19. decembrī“ *Latvija*, 1956. g. 19. un 29. dec.
- J. Goldmanis. *Latviešu strēlnieki vēstures svaru kausos un deklarācija Taurijas pili par Latvijas atdalīšanos no Krievijas*, Rīgā 1934.
- Gr. „Miris tēlnieks Žanis Smiltnieks“ *Jaunākās Ziņas*, 1931. g. 29. apr.
Grāmata par grāmatu I, Rīgā 1925.
- M. Grīna. „Jāņa Kalmītes izstāde Klīvlendā“ *Labietis*, 1975/49.
- K. Grencions. „Laimes koki“ *Labietis*, 1979/38.
- M. Grēviņš. *Dailes teātris*, Rīgā 1970.
- J. Grīns. *Redaktora atmiņas*, sak. Ervīns Grīns, Stockholm 1968.
- A. Griščenko. *Krizis iskusstva i sovremennaja živopisj IX*.

- J. Grosvalds. „L'Art Letton“, *La Revue Baltique*, 1919/1.
Persijas ainās – Tableaux Persans, Stockholm 1978.
- O. Grosvalds. „Zalons Pilsētas mūzejā“, *Latvija*, 1910/150.
 „Ceturta Latviešu Mākslinieku Izstāde“, *Dzimtenes Vēstnesis*, 1914/282, 283.
- V. Ģinters. „Jāzeps Grosvalds“, *Ceļa Zīmes*, 1976/58.
- G. R. Hacke. *Die Welt als Labyrinth*, 1963.
- W. Haftmann. *Malerei im 20. Jahrhundert*, 1962.
- K. Hagen. *Lexicon deutschbaltischer bildender Künstler. 20. Jahrhundert*, Köln 1983.
- T. Haļāpina. Nekrologs N. Breikšam (bez virsraksta), *Māksla*, 1972/4.
- W. Hartmann. *History of Modern Painting*.
- W. Hess. *Dokumente zum Verständnis der modernen Malerei*.
- H. C. Hoover. *An American Epic*, Chicago 1961.
- G. Ikona. „Latviskās ainavas pacēlums“, raksts par J. Zuntaku. *Laiks*, 1977. g. 16. febr.
- Intaglio Prints by Janis Sternbergs*, University of Kentucky Art Gallery, 1966.
- V. Irbe. „Stikla gleznošanas meistars“, *Amerikas Vēstnesis*, 1957. g. 29. aprīlī.
- Istorija russkogo iskusstva*, I–II, red. I. G. Maškovcev & V. A. Prutkov, Moskva 1960.
- M. Ivanovs. „Hildas Vikas gleznu izstāde“, *Māksla*, 1959/2.
 „Mākslinieks, meklētājs, audzinātājs“, *LuM*, 1964. g. 24. maijā.
 „Mākslinieka piemiņai“, *LuM*, 1970.
Latviešu glezniecība priekšpadomju periodā, Rīgā 1980.
- J. Jablovskis, gleznu attēli, J. Poruka ievads, Nirnbergā 1947.
- Kārlis Jansons, sast. I. Lukažs, Rīgā 1968.
- Kārlis Jansons, Rīgā 1978.
- J. Jaunsudrabiņš. „Mūsu māksla 1919–1920, atskats“, *IŽ*, 1920/7–8.
 „Edvards Brencēns“, *IŽ*, 1926/4.
- Jeanneret & Ozenfant. *Apès le Cubisme*, 1918.
- O. Jēgens. „Latviešu kalns Stokholmā: cimos pie gleznotāja Niklāva Strunkes“, *Laiks*, 1958. g. 31. maijā.
 „Draudzība no visām malām: Niklāva Strunkes godināšana Stokholmā“, *Laiks*, 1964. g. 18. nov.
 „Niklāva Strunkes mitoloģiskais cikls“, *Labietis*, 1970/40.
 „Mūsu mākslas darbu likteņi. Latviešu mākslas darbi Malmes mūzejā Zviedrijā“, *Tilts*, 1970/100–101.
- A. Johansons. „Das abgebildete lettische Kinderbuch“, rakstu krājumā *Das lettische Buch*, Rīga 1942.
- Jūlijs Jēgers un latviešu māksla, mākslinieka autobiogrāfija, viņa māsu atmiņas, J. Soikana apcere, Stockholm 1966.
- Aleksandrs Junkers, A. Salenieka ievads, Rīgā 1958.
- Aleksandrs Junkers – kokgrebums, U. Skulmes ievads, Rīgā 1942.
- Jūra latviešu padomju glezniecībā, Rīgā 1971.
- G. Jurjāns. „Jāņa Kalniņa izstāde Melburnā“, *Austrālijas Latvietis*, 1959.
- I. Kaija. „Mūsu mākslinieku kaņģi“, *Latvijas Sargs*, 1920/247.
- J. Kaimiņš. *Latviešu strēlnieki cīņā par Oktobra revolūcijas uzvaru 1917–1918*, Rīgā 1957.
- Jānis Kalmīte, rakstu krājums, (Mineapolē) 1957.
- J. Kalmīte. „Senlatviete, V. Janelsiņas glezna“, *Labietis*, 1957/12.
 „Aleksandrs Krūka“, *Tilts*, 1958/24.
- L. Kalmīte. „Latviešu gleznotājs Jānis Kalmīte“, *Jaunā Gaita*, 1977/114.
- Dz. Kalniņa. „Latviskās pasaules sargs“, *Tilts*, 1969/96–97.
- Edwards Kalniņš, reprodukciju albums, M. Ivanova ievads, Rīgā 1959.
- G. Kārklīņa. *Latviešu padomju koktēlniecība*, Rīgā 1963.
- N. Kārklīņa. *Sarunas un tēli*, Rīgā 1969.
- J. Kārklīšs. „Mūsu tēvzemes pirmspāra zieds“, *Jaunākās Ziņas*, 1929. g. 27. augustā.
- V. Kārklīšs. „Dada un viņas vecāki“ (par Annu Dārziņu), *Laika Mēnešraksts*, 1957/10.
 „2500 dol. balva un izstāde Ņujorkā: gleznotājas Noras Drapčes panākumi Kalamazū“, *Laiks*, 1958. g. 13. sept.
 „Māksliniece ar sirdsdedzi“ (par E. Geistauti), *Laika Mēnešraksts*, 1959/2.
 Recenzija par N. Drapčes gleznu izstādi, *Laika Mēnešraksts*, 1959/11.
 „J. Tidemanis“, *Laika Mēnešraksts*, 1962/1.
 „Mākslinieks, kas atradis seju“ (par Fr. Miltu), *Laika Mēnešraksts*, 1962/2.
 „Mūžīgi meklēt ko jaunu“ (par Annu Dārziņu), *Laika Mēnešraksts*, 1962/6.
 „Ceļotājs mākslinieks“, *Laika* pielikums, 1963. g. 13. martā.
 „25 ražīgi darba gadi“, *Laika* pielikums, 1963. g. 25. jūlijā.
- J. Kauliņš. „Latviešu materiālie pabalsti kultūrālām vajadzībām“, *Latvieši II*, Rīgā 1932.
- H. Kjellins. „Latviešu māksla“, *Latvieši II*, Rīgā 1932.
- J. Klāvsons. „Gleznotājs Latvijas kalnā: Saruna ar gleznotāju J. Kalmīti Mineapolē“, *Laiks*, 1964. g. 24. okt.
- J. Klints. „Vienreizēja vērtība“, *Sējējs*, 1939/3.
Klusā daba latviešu glezniecībā, L. Liberta iev. un sak., Rīgā 1944.
- I. Konstante. *Ādolfs Melnārs. Dzīve un darbs*, Rīgā 1984.
- A. Kopmanis. „Kaņavīrs un gleznotājs“, *Labietis*, 1956/7.
- M. Kovaļevska. „Ēnu dārza zieds“, *Sentiments un mazliet sniega*, (Brooklyn) 1977.
- J. Krastiņš. „Es mūžam nepārnākšu: grafiķa Vilhelma Krūmiņa piemiņai“, *Laiks*, 1959. g. 23. dec.
 „M. Mitrēvica gleznu izstāde“, *Laiks*, 1973. g. 21. nov.
- I. Kreituse. „Ar jauno buru tālā ceļā“, *Māksla*, 1960/2.
 „Dzīves skaistuma tema“, *Māksla*, 1961/1.
- J. Krēsliņš. „Augusts Annus“, *Nedēļas Apskats*, 1947.
 „Veronikas Janelsiņas 'Lasītāja'“, *Laiks*, 1947/17.
 „Piezīmes par trimdas Kultūras Fonda laureātu Anšlavu Eglīti“, *Laiks*, latvju mēnešraksts, 1947/18.
 „Jāņa Zvirbuļa 'Rudzu plauja'“, *Laiks*, latvju mēnešraksts, 1947/19.
 „Jāņa Kalmītes 'Rija'“, *Laiks*, latvju mēnešraksts, 1947/20.
 „Fridriha Milta 'Sēdošā'“, *Laiks*, latvju mēnešraksts, 1948/25.
 „Fridrihs Milts“, *LŽ*, 1952/6.
 „Intervija ar Kārli Neili“, *Jaunā gaita*, 1960/27.
- Ē. Kronberga. „Arnolds Nulītis“, *Latvju Māksla*, 1976/3.
- M. Krūmiņš. „Ideju un tēlu pasaules vērotājs“, *Laiks*, 1966/44.
 „Gleznotājs Jānis Kalmīte“, ALA Kultūras biroja *Biļetens*, 1966/14.
 „Miris gleznotājs Jānis Zvirbulis: Apklusis izcils, atturīgs mākslinieks“, *Laiks*, 1964. g. 4. martā.
- V. Krūmiņš. „Kas ir Latvijas valsts ģerboņa autors“, *Laiks*, 1959/56.
Kultūras pieminekļu saraksts Latvijas PSR teritorijā, Rīgā 1959.
- K. Kundziņš. *Latviešu teātra vēsture II*, Rīgā 1972.
Latviešu padomju teātra vēsture I, Rīgā 1973.
- P. Kundziņš. „Latvian Architecture“, *New Word*, 1946/1.
 „Prof. P. Kampe pro memoriam“, *Architekts*, 1960/10.
 „Ernests Štālbergs“, *Architekts*, 1962: 11/12.
 „Dziesmu svētki“, *Architekts*, 1968/14.

- „Allažu dievnams (1926)“ *Architekts*, 1972/15–16.
 „Latvija 50“ *Architekts*, 1972/15.
 „Prof. Dr. E. Laube“ *Architekts*, 1972/15–16.
 T. Ķiļauka. „Nerimtīgais modernists“ Arnolda Nuliša 70 gadu jubilejas izstāde Toronto, *Laiks*, 1966. g. 26. okt.
 „Gaismas un pušķu paudējs“ Arnolda Mazīša darbu skatē Toronto, *Laiks*, 1968. g. 20. nov.
 (Recenzija par A. Dārziņu), *Latvija Amerikā*, 1968. g. 6. apr.
 „Vecmeistari un pētnieki“ *Laiks*, 1970. g. 9. maijā.
 „A. Nuliša krāsu pasaule“ *Labiētis*, 1971/42.
 B. Ķīselis. „Sigismunds Vidbergs“ *Laika Mēnešraksts*, 1969. g. 14. dec.
 R. Lāce. „Zeltainās gadskārtas“ *Māksla*, 1953/3.
 „V. Purvītis un viņa skola latviešu glezniecībā“ *LTM*, Rīgā 1957.
 „Plastiskās ekspresijas meistars“ *LuM*, 1961. g. 30. aprīlī.
 „Romana Sutas darbu izstāde“ *LuM*, 1966. g. 31. dec.
 „Jaunu ekspresiju meklējot“ *Māksla*, 1968/4.
 „E. Melderis“ *LuM*, 1969. g. 24. maijā.
Marta Lange, monografija, Rīgā 1981.
 R. Lācis. *Otto Skulme*, Moskva 1959.
 V. Lapacinska. *Līnogriezums latviešu tēlotājā mākslā*, Rīgā 1975.
Oļģerts Ābelīte, Rīgā 1978.
 A. Lapiņš. „Latviešu tēlotājas mākslas attīstības ceļš“ *LuM*, 1948. g. 14. martā.
Latviešu padomju glezniecība, Rīgā 1961.
Francisks Varslavāns, Rīgā 1965.
Latviešu glezniecība, Krāsainu attēlu sakopojums Fr. Baloža un L. Liberta redakcijā, J. Siliņa apcerējumi. I Ainava, Rīgā 1937; II Žanrs, Rīgā 1940; III Portrets, Rīgā 1941.
Latviešu mākslas veicinātāju biedrības darbības pārskats, A. Kurša sakopojums, Upsalā 1971.
Latviešu padomju akvareļis, Rīgā 1961.
Latviešu padomju glezniecība, Rīgā 1961.
Latviešu padomju grafika, M. Ivanova ievads, Rīgā 1960.
 „Latviešu padomju mākslas attīstība, 1958–1960“ *LTM IV*.
Latviešu padomju tēlniecība, attēlu sakopojums, M. Ivanova teksts, Rīgā 1960.
Latviešu tēlotāja māksla, Rīgā 1962.
Latviešu tēlotāja māksla, Rīgā 1970.
Latviešu vitrāža, albums, sast. un iev. autors T. Grasis, Rīgā 1979.
Latvija 10 gados, Rīgā 1928.
Latvija 20 gados, red. R. Bērziņš-Valdēss un S. Vidbergs, Rīgā 1938.
Latvijas padomju grafika, Rīgā 1960.
Latvijas PSR Akadēmijas mākslas 20 gadi, attēlu kopojums, Rīgā 1940.
Latvijas PSR Mākslas akadēmijas 20 gadi, albums, Ģ. Eliasa un A. Pupas ievadvārdi, Rīgā 1941.
Latvijas PSR Valsts mākslas akadēmija, 1919–1969, sast. R. Lāce, T. Kačalova, Rīgā 1969.
Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi, 1934–1939, rakstu krājums, Rīgā 1939.
 E. Laube. „Latviskās arhitektūras formas“ *LA*, 1938/2.
 „Arhitektūras gars atjaunotā Latvijā“ *LA*, 1939/4.
 R. Legzdīņš. „Dziesmu svētku celtnes“ *Architekts*, 1968/14.
 „Divas dāmas no aizjūras: trešā Amerikas latviešu mākslinieku izstāde Stokholmā“ *Latvija*, 1970. g. 21. martā.
 I. Leimane. „Parizē atklāta bēgļu mākslinieku izstāde“ *Latvija*, 1948. g. 1. jūlijā.
 L. Liberts. „J. Matisons“ *Laika Mēnešraksts*, 1946/13.
 „M. Krūmiņa Pilsētas nomale“ *Laika Mēnešraksts*, 1948/22.
 „Jānis Siliņš“ *Laika Mēnešraksts*, 1949/34.
Ludolfs Liberts, attēlu sakopojums, K. Rabāca un L. Réau ievadi, Stuttgart 1964.
Jānis Liepiņš, monografija, sast. un iev. autors J. Bēms, Rīgā 1964.
 O. Liepiņš. „Latviešu kokgrebums“ *Jaunais Vārds*, 1946/2 (arī angļu izdevums).
Sigismunds Vidbergs, Rīgā 1942; 2. papl. izdevums, Waverly, IA, 1974.
 Z. Ligers. *Ludolf Liberts* (vāciski), Rīgā 1943.
 V. Likerts. *Brīvības un kritušo pieminekļi, 1820–1938*, Rīgā 1938.
 H. Loeffler. „Deutsche Kunstausstellung in Riga“ *Baltische Monatschrift*, 1930/1.
LPSR Tautas mākslinieks Kārlis Miesnieks (I. Konstante), Rīgā 1977.
 J. Madernieks. „Otrā latviešu mākslinieku izstāde“ *Dzimtenes Vēstnesis*, 1913/4.
 „Ceturta latviešu mākslinieku izstāde“ *Latvija*, 1914/295.
 „Latviešu mākslas izstāde Maskavā“ *Dzimtenes Atbalss*, 1916/23, 24.
 „Melno kraukļu laikmets“ → Sociāldemokrāts, 1921/52.
 „Neatkarīgo mākslinieku vienības rudens izstāde“ *Jaunākās Ziņas*, 1926. g. 6. nov.
 „Mākslas akadēmijas audzēkņu darbu izstāde“ *Jaunākās Ziņas*, 1926. g. 29. dec.
 „Neatkarīgo vienības 20. mākslas izstāde“ *Jaunākās Ziņas*, 1929. g. 27. aprīlī.
 „Neatkarīgo vienības 21. mākslas izstāde“ *Jaunākās Ziņas*, 1929. g. 6. decembrī.
 „Mākslas izstāde Jelgavā“ *Jaunākās Ziņas*, 1930. g. 16. aprīlī.
 „Laikmeta pulsi mūsu mākslā“ *Jaunākās Ziņas*, 1933/21.
 „Izstāde – 'naktsugunis'“ (par N. Kūlaini), *Jaunākās Ziņas*, 1935/261.
 „Līzes Dzeguzes koka tēlniecības darbu apskate Rīgā“ *Jaunākās Ziņas*, 1936. g. 28. oktobrī.
 „Zaļās Vārns izstāde“ *Jaunākās Ziņas*, 1937/17.
 Ch. Madow. *Der Maler Paul Sprenk*, Hamburg 1980.
Mākslas vēsture I–III, red. V. Purvītis, Rīgā 1934–1936.
 K. Malevič. *Ot kubizma i futurizma k suprematizma*, 3. izd. 1916.
 H. Markvarts. „Kurp iet mūsu glezniecības ceļi?“ *Latvis*, 1922/107.
Marta Skulme. Tēlniecības izstādes katalogs, LPSR Valsts mākslas muzejs, Rīga 1969.
 V. Matvejs. „Dailrades principi plastiskās mākslās. Faktūra“ Latviešu humanitāro zinātņu asociācijas *Rakstu krājums III*, Ņujorkā 1980.
 „Krievu Secesija“ *Dzimtenes Vēstnesis*, 1910/160.
 L. M(aulica). „Miris tēlnieks: Nikolajs Maulics Jaunzēlandē aizsaules ceļā“ *Austrālijas Latvietis*, 1972. g. 24. martā.
 Z. Mauriņa. „Sveiciens darba svētkos“ *Laiks*, 1960. g. 23. febr.
 A. Mazītis, reprodukcijas ar J. Soikana ievadu.
 D. Miezājs. „Simbolu un abstrakciju pasaule: Pārdomas A. Nuliša izstādē“ *Latvija Amerikā*, 1956. g. 12. sept.
 Ch. McCurty, ed., *Modern Art, A Pictorial Anthology*.
 E. Mednis. „Kopējā latviešu mākslinieku izstāde“ *IŽ*, 1927/10.
 V. Mednis. „Edvarda Brencēna piemiņai“ *IŽ* 1929/5–6.
Meister der modernen französischen Malerei, Wien 1974. Izstādes katalogs ar E. Susini un Ž. Kasū ievadiem.
 E. Melderis. „Tēlotājas mākslas dzīve 1919. g. pirmā pusē Valmierā“ *LTM*, 1957.
 E. Melderis un U. Skulme. „'Akadēmijas' jautājums“ *Sociāldemo-*

- krats, 1923. g. 17. maijā.
- K. Miervalds. „Kāpēc pazīstamais mākslinieks Lieknējs nebrauc uz Rīgu?“, *Pēdējā Brīdī*, 1924/124.
- K. Miesnieks. „Voldemāra Tones gleznu izstāde“, *Latvijas Sargs*, 1921/8.
- „L. T. mākslas salonā“, *Latvijas Sargs*, 1921/24.
- „Vilhelms Purvītis“, *Latvijas Sargs*, 1921/30.
- „V. Mazjutina zīmējumu, ofortu un akvareļu izstāde“, *Latvijas Sargs*, 1921/39.
- „Jaņa Rozentāla otrā gleznu izstāde“, *Latvijas Sargs*, 1921/42.
- „Par mūsu mākslas dzīvi“, *Latvijas Sargs*, 1921/61.
- „Alfreds Plīte-Pleite †“, *Latvijas sargs*, 1921/64.
- Mana dzīve un darbs mākslā*, Rīgā 1959.
- H. Misiņš. „Mans lielais skolotājs“, *Labietis*, 1970/39.
- „Arvīda Brastiņa 80 gadi“, *Labietis*, 1973/45.
- M. Mitrēvics. „Hermanis Aplociņš Liepājā“, *Labietis*, 1958/15.
- „Latviskās senatnes daudz zinātājs, J. Audriņš 65-gadnieks“, *Labietis*, 1963/26.
- Modern Art*, red. R. L. Herbert.
- Modern Artists on Art*: Malevich, „Suprematism.“
- J. Muncis. „Dekorāciju nozīme un viņu uzdevums teātrī“, *Skatuve*, 1917/2.
- „Naudas pūķi“, *LŽ*, 1952/11.
- K. Neilis. *Tie trakie gleznotāja gadi*, Linkoln, NE, 1986.
- W. Neumann. *Baltische Maler un Bildhauer des XIX. Jahrhunderts, Riga 1902.*
- Lexicon baltischer Künstler*, Riga 1908.
- A. Nodieva. *Konrāds Ubāns*, Rīgā 1974.
- „Konrāds Ubāns-portretists“, *LTM* 1977.
- Norītis, rakstu krājums, red. M. Goppers, A. Norītis un V. Ģinters, Stokholmā 1952.
- E. N-s. „Rīgas grafiķu biedrības pirmā izstāde“, *IŽ*, 1928/4.
- S. Novadniece. „Īsi par Ā. Melnāra mākslu“, *LTM*, Rīgā 1968.
- I. Ņefedova, „Jānis Siliņš, 1896“, *Latvijas PSR starptautisko sakaru gadagrāmata*, Rīgā 1985.
- Observateur (ps.). „Zviedrijas preses atsauksmes par latviešu mākslas izstādi Stokholmā, *IŽ*, 1928/2.
- Oļģerts Ābelīte, Rīgā 1978.
- A. Ozanfāns (A. Ozenfant), „Jāzeps Grosvalds – Joseph Grosvald“, *SM*, 1940/2.
- Padomju latviešu tēlniecība*, M. Ivanova teksts, Rīgā 1960.
- Padomju Latvijas glezniecība*, Rīgā 1960.
- Padomju Latvijas portretu glezniecība*, Rīgā 1970.
- J. Pakrēslis. „Krāsu burvis“ (par Fr. Miltu), *Ceļa Zīmes*, 1970/46.
- Palmēnu Klāvs → N. Strunke.
- „Paziņojums atklāšanai par Kasparsona izstādes sarīkošanu“, J. R. Tillberga, J. Munča, R. Zariņa, J. Manguļa, P. Pēterona un R. Kasparsona paraksti, *Latvijas Sargs*, 1920/243.
- V. Pelēcis. „Par Jāni Kalmīti un riju“, *Labietis*, 1972/43.
- C. Penģerots. „Romans Suta“, *IŽ*, 1929/3–4.
- V. Penģerots. „Alfreds Plīte-Pleita“, *IŽ*, 1925/1.
- Alfreds Plīte-Pleita* (ar bibliografiju), Rīgā 1925.
- „Lietišķā grafika Latvijā“, *Grāmata par grāmatu* I, Rīgā 1925.
- „Eduards Lindbergs“, *IŽ*, 1928/6.
- „Glezniecība Latvijā 19. un 20. gs.“, *Mākslas vēsture* II, red. V. Purvītis, Rīgā (1935).
- „Glezniecība Latvijā 19. un 20. gs“, *Mākslas vēsture*, red. V. Purvītis, 11. burtn., Rīgā 1934.
- Rīgas Pilsētas mākslas muzejs, Rīgā 1931.
- „Dziesmu svētku celtniecība“, *Latvijas Architektūra*, 1939/1.
- R. E. Penning. *Kunst von vluchtlingen*, Haag 1949.
- Pēteris Upītis*, reprodukciju mape, M. Ivanova ievads, Rīgā 1961.
- P. Pētersons. „Jāņa V. Ansona piemiņas izstāde“, *Sējējs*, 1937/1.
- „Hildas Vikas gleznu un grafiku izstāde“, *Sējējs*, 1937/4.
- N. Pevsner. *Europäische Architektur*, Prestel – München 1958.
- Piemiņas vainags Latvijas kritušiem varoņiem*, sastādījis Alberts Prande, izd. Rīgā, 1926.
- R. Prauliņa. „Saulaini latviskā gaisotnē: gleznotāja Jāņa Zvirbuļa atstāto darbu izstāde Mineapolē“, *Laiks*, 1979 g. 28. febr.
- J. Pujāts. „Zemnieku žanra meistars J. Strazdiņš“, *Latviešu tēlotāja māksla*, Rīgā 1960.
- Rūdolfs Pinnis*, reprodukciju albums, Rīgā 1970.
- J. Pujāts. „Meti latviešu vitrāžas jaunākā posma vēsturē“, *Latviešu tēlotāja māksla*, Rīgā 1958.
- „Vitrāža“, *Latviešu padomju lietišķā māksla*, Rīgā 1960.
- „Anša Cīruļa sniegums lietišķajā mākslā“, *Latviešu tēlotāja māksla*, Rīgā 1967.
- Alfr. Purītis. „Mūsu mākslas akadēmijas lietā“, *Latvijas Vēstnesis*, 1921. g. 21. aug.
- V. Purvītis. „Mākslas akadēmijas stāvoklis apmierinošs“, *Rīgas Ziņas*, 1925. g. 30. dec.
- „Pārskats par Latvijas Mākslas akadēmiju“, *Latvija 10 gadus*, Rīgā 1928.
- „Rīgas Pilsētas mākslas muzejs“, *Rīga kā Latvijas galvas pilsēta*, Rīgā 1932.
- P. Puzinas* by Fr. Whitaker, Introduction by A. Puzinas, New York 1975.
- L. Puže. Raksts par Hermani Aplociņu, *Labietis*, 1858/15.
- A. Raisters. „I. Blankenburga piemiņai“, *Architekts*, 1965/13.
- H. Read. *A Concise History of Modern Painting.*
- Rīga kā Latvijas galvas pilsēta*, red. T. Līventāls un V. Sadovskis, Rīgā 1932.
- L. Rītiņš. „E. Brastiņš atmiņās“, *Labietis*, 1967/34.
- F. Roh. *Nach-Expressionismus, magischer Realismus*, 1925.
- Romana Sutas mākslas studija, 1939/40. mācību gads*, Rīgā.
- V. Rozenbergs. „Tēlojošās mākslas dzīve Latvijā“, *Zaļās Vārnas gada grāmata 1933.*
- M. Rozentāle. „N. Strunke un daiļgrāmatniecība“, *Ceļa Zīmes*, 1955/23.
- D. Rožlāpa. „Latviešu teātra dekorāciju glezniecības attīstība Nacionālajā un Dailes teātrī pirmspadomju periodā“, *Latviešu tēlotāja māksla*, Rīgā 1970.
- R. R. „Dzintarijūras ainavists: Jēkaba Drešmaņa piemiņai“, *Laiks*, 1956. g. 29. dec.
- O. Rudovska, „Rīgas Pilsētas vēsturiskais muzejs“, *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1937/4.
- J. Rudzītis. „Latviešu gleznotāja un zviedru kritiķa augstprātība“, *Laiks*, 1960. g. 23. apr.
- J. Rutmanis. „Architektūra Latvijas valsts pastāvēšanas pirmajos 10 gados“, *IŽ*, 1928/11.
- „Ziedoņa dārzs Rīgā“, *LA*, 1938/2.
- „Tēlnieku darbi Rīgas pilsētas blokēkās“, *LA*, 1938/3.
- „Valsts Prezidenta Rīgas pils jaunās svētku zāles dekoratīvie gleznojumi“, *LA*, 1939/1.
- „Jaunie karavīru pieminekļi“, *LA* 1939/7.
- „Dzīvojamās mājas pēc autoru programmām“, *LA*, 1939/9.
- „Architektu aroda labieteikumi“, *LA*, 1939/10/11.
- „Jauni ēku būvniecības tehniki“, *LA*, 1940/2/3.

- A. A. Rylov. *Vospominanija*, Moskva 1954.
- O. Saldavs. „Gleznotājs Jūlijs Viļumainis“, *Māksla*, 1959/2.
- A. Salenieks. „Oļģerts Saldavs – jubilārs“, *Literatūra un Māksla*, 1957. g. 27. jūlijā.
- „J. Aižena daiļrade“, *Ciņa*, 1977. g. 17. maijā.
- A. Salmon. *Kalnins*, Paris 1953.
- P. Savickis. „Dienišķā skaistuma slavinātājs“, *Māksla*, 1973/3.
- H. Sedlmayr. *Die Revolution der modernen Kunsst*.
- P. Selz. *German Expressionist Painting*, California Press 1957.
- M. Seuphor. *Abstrakte Malerei*, von Kandinsky bis zur Gegenwart, 1964.
- A. Sildegs. „Janis Sternbergs, Images in Sand“, *Latvju Māksla*, 1977/4.
- „Zīmes vaŗā un smiltīs“, *Latvju Māksla*, 1976/3.
- „Otto Grunde – septiņdesmitos“, *Latvju Māksla*, 1978/5.
- „Jānis Kalmīte“, *Latvju Māksla*, 1979/6.
- „Jānis Audriņš astoņdesmitpiecgadnieks“, *Latvju Māksla*, 1984/11.
- „Aizvērušies zemes vārti. Arvīdu Brastiņu aizvadot“, *Latvju Māksla*, 1986/12.
- J. Siliņš. „Vai brīvai Latvijai ir vajadzīga mākslas akadēmija?“, *Latvijas Vēstnesis*, 1921. g. 15. jūnijā un 2. jūlijā.
- „Vai vajadzīga mākslas akadēmija“, *Latvijas Vēstnesis*, 1921. g. 10. un 17. sept.
- „Neatkarīgo mākslinieku vienības darbu izstāde“, *Latvijas Vēstnesis*, 1921/243.
- „Ludolfs Liberts“, *Laikmets*, 1923/4.
- „J. Kugas dekorācijas Spēlēju, dancoju un O. Skulmes dekorācijas Uguns un nakts uzvedumiem“, *Latvijas Vēstnesis*, 1924/10.
- „Jāzeps Grosvalds“, *IŽ*, 1924/52.
- „Jāzēpa Grosvalda atstāto darbu izstāde“, *Latvijas Vēstnesis*, 1924. g. 24. dec.
- „Ansis Cīrulis“, *IŽ*, 1925/1.
- „Ludolfs Liberts“, *IŽ*, 1926/3.
- „Kārlis Brencēns“, *IŽ*, 1926/4.
- „Otto Skulme“, *IŽ*, 1926/7.
- „Jēkabs Kazaks“, *IŽ*, 1926/8.
- „Sigismunds Vidbergs“, *IŽ*, 1926/9.
- „Indriķis Zeberīns“, *IŽ*, 1926/11.
- „Jubilejinaja vystavka Rižskoj hudožnikov“, *Segodnja Večerom*, 1930/65.
- Brīvības pieminekļis*, Rīgā 1931, 1935.
- „Mākslinieku b-bas 'Zaļā Vārna' izstāde“, *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1933/4.
- Brāļu kapi*, Rīgā 1935.
- „Un peintre letton“, *Beaux-Arts*, 1935. g. 19. jūlijā.
- „Izstādes“, *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1935/12.
- „Dekorāciju glezniecība Nacionālās operas uzvedumos“, *Mūzikas Apskats*, 1936.
- „Latviešu jaunā tēlniecība“, *SM*, 1936/2.
- „Brīvības pieminekļa sacensību vēsture“, *SM*, 1936/4.
- „Latviešu skatuves glezniecība“, *SM*, 1936/4.
- „Brāļu kapi Rīgā“, *SM*, 1937/1.
- „Heroisma tēlojumi un noskaņas latviešu glezniecībā“, *SM*, 1937/1.
- „Mākslinieki un mākslas dzīve Jelgavā“, *SM*, 1937/3.
- „Mākslinieki un mākslas centri provincē“, *SM*, 1937/4.
- „Latviešu māksla 19. un 20. gs.“, *Vēstures atziņas un tēlojumi*, Rīgā 1937.
- „Darbs un ciņas, vēsture un sapņi latviešu mākslinieku tēlojumos“, *Vēstures atziņas un tēlojumi*, Rīgā 1937.
- Kārlis Zāle*, Rīgā 1938.
- „Valsts vēsturiskā mūzeja darbība“, *IMM*, 1938/11.
- „Tautas brīvības cīņu tēlojumi latvju mākslā“, *Piemīņas vainags Latvijas kritušiem varoņiem*, Rīgā.
- „Latviešu mākslas dzīves un glezniecībass gaitas pēdējos 20 gados (1918–1938)“, *SM*, 1938/4.
- „Augusts Annus“, *SM*, 1939/1.
- „Valdemārs Tone“, *Students*, 1939/7.
- „Augusts Annus“, *Students*, 1939/8.
- „Anna Zariņa“, *Students*, 1939/9.
- „Glezniecība“, *Latvijas tēlotājas mākslas pieci gadi*, Rīgā 1939.
- „E. Šveics (Reņģu sievas)“, *Latviešu glezniecība*, krāsainu repr. sakopojums, II – Žanrs, Rīgā 1939.
- „Latviešu strēlnieku tēlojumi mūsui mākslā“, *SM*, 1940/2.
- Apcerējumi par mākslu*, Rīgā 1942.
- Ludolfs Liberts*, monografija latviešu un vācu izdevumos, Rīgā 1942.
- „Ansis Cīrulis“, *LM*, 1942/11.
- „Vispārējā mākslas izstāde Rīgā“, *LM*, 1943/5.
- Kārlis Zāle* (latviešu un vācu valodā, serijs *Latviešu māksla*), Rīgā 1944
- Janis Gailis, ein lettischer Landschaftsmaler*, Stuttgart 1948.
- „Pēteris Rožlapa: neatlaidīgs meklētājs pēc savas pasaules skatījuma“, *Latviešu Ziņas*, 1948. g. 18. dec.
- „Fridrichs Milts“, *LZ*, 1952/6.
- „Kristus pie krusta“, *Laiks*, 1953. g. 10. maijā.
- „Augusts Anus sešdesmitgadnieks“, *Laiks*, 1953. g. 23. okt.
- „Laikmetīgā reliģiskā māksla“, *Laiks*, 1954. g. 6. febr.
- „Sigismunds Vidbergs: mākslinieks un estēts, daiļuma meklētājs erota dārzos un dzīvē“, *Laiks* 1960. g. 23. martā.
- „Divu mākslinieku skate“, *Laiks*, 1960. g. 14. nov.
- „Divu mākslinieku skate: Indusa darbos-vērojams klusums, Mucinieces-Induses satraukts spars“, *Laiks*, 1960. g. 19. nov.
- „KF balvas laureāts M. Krūmiņš“, *ALA Kultūras Biroja Biļetens*, 1962/10.
- „Latvisko tradīciju sargs“, *Laiks*, 1963. g. 26. okt.
- Tēli un idejas*, Čikāgā 1964.
- „Sešdesmitgadnieku trejlapis“, saturs: Frīdrichs Milts, J. Siliņš u.c. *Laiks*, 1966. g. 19. dec.
- „Grafikas seniors un viņa darbi“, Raksts par Sigismundu Vidbergu un viņa darbu izstādi. *Laiks* 1967. g. 6. sept.
- „Jauntradicionālists M. Krūmiņš 70 gadnieks“, *Laiks*, 1970. g. martā.
- „Ekstatiskā savīlnojuma gleznotājs: Kārlis Neilis sešdesmitgadnieks“, *Laiks*, 1971. g. 18. dec.
- „Hēroisma mirdzums ikdenā“, *Laiks*, 1973. g. 27. nov.
- „Vērojumi tagadnes mākslas ceļos un strupceļos“, *Akadēmiskā Dzīve*, 1974/16.
- „Ansis Cīrulis“, *Jaunā Gaita*, 1975/102, 103, 104.
- „Augusts Annus, dzīves stāsts un māksla“, *Latvju Māksla*, 1978/5.
- Latvijas māksla 1800–1914 II*, Stokholmā 1980.
- Mārtiņš Krūmiņš*, monografisks apcerējums, Ņujorkā 1980.
- „Tagadnes mākslas labirintos“, Latviešu humanitāro zinātņu asociācijas *Rakstu krājums III*, Ņujorkā 1980.
- „Brīnumaini raksti smilšu rakstos“, *Laiks*, 1980/17.
- „Voldemārs Matvejs“, Latviešu humanitāro zinātņu asociācijas *Rakstu krājums III*, Ņujorkā 1980.
- „Trīs astoņdesmitgadnieki mākslā“, 1987/13.
- M. Siliņš. „Valsts vēsturiskais mūzejs“, *IMM*, 1928/11.

- Valsts vēsturiskā muzeja darbā; *IMM*, 1938/11.
- Simmachos (pseud.). „R. Zariņa protests Jaunāko Ziņu nr. 78; *Sociāldemokrāts*, 1920/78.
- K. Skalbe. „Mazās piezīmes;“ *IŽ*, 1920/2
- K. Skalbe. *Mazās piezīmes*, Stockholm 1953.
- Sk. (H. Skrastīņš). „Gleznotājs M. Mitrēvics;“ *Tilts*, 1951/6.
- Ārijs Skride, attēlu sakopojums, I. Kreituses ievads, Rīgā 1967.
- „Ārijs Skride mūžībā;“ (autors nav minēts), *Laiks*, 1988. g. 6. janv.
- J. Skulme. „Kapa vainags Martai Eliasei-Kalniņai;“ *LTM*, Rīgā 1960.
- Oto Skulme, gleznu reprodukciju albums, M. Ivanova ievads, Rīgā 1962.
- U. Skulme. „Jēkaba Kazaka piemiņai;“ *Latvijas Vēstnesis*, 1921/272.
- „Sakarā ar ‘Rīgas Mākslinieku Izstādi’;“ *IŽ*, 1923/50.
- „Baltara porcelāna izstāde;“ *Daugava*, 1928/9.
- „Mākslas akadēmijas apkaļošanas sezona;“ *Sociāldemokrāts*, 1929/53, 54.
- „Daži notikumi mūsu glezniecībā;“ *Daugava*, 1935/12.
- „Viena paaudze;“ *SM*, 1939/4.
- „Otis Skulme;“ *SM*, 1940/1.
- Akvareļis*, Rīgā 1957.
- J. Soikans. „Jānis Kalmīte;“ *Ceļa Zīmes*, 1961/39.
- „Ernas Geistautes piemiņai;“ *Latvju Māksla*, 1975/1.
- „Arnolds Mazītis;“ *Latvju Māksla*, 1978/5.
- „Kārlis Neilis;“ *Latvju Māksla*, 1979/6.
- J. Sproģis. „Valdemārs Tone;“ *IŽ*, 1928/12.
- R. Straubergs. „Izglītības un kultūras politika;“ *Latvija 20 gados*, Rīgā 1938.
- I. Straume. „M. Skulmes atcerei;“ *LuM*, 1965. g. 15. maijā.
- Emīls Melderis*, Rīgā 1966.
- „Emīls Melderis (27/V 1889–29/4 1979);“ *LuM*, 1979/21.
- J. Strazdiņš. „Brīvības cīņas mūsu glezniecībā;“ *Sējējs*, 1937/4–5.
- „Jēkaba Bīnes 25 gadu darbs;“ *Sējējs*, 1937/11.
- „E. Brastiņa Dēstītājs;“ *Sējējs*, 1938/9.
- „Grafika;“ *Latvijas tēlotāja mākslas pieci gadi*, Rīgā 1939.
- „Kārlis Baltgailis;“ *Sējējs*, 1939/4.
- „Neatkarīgo mākslinieku 35. izstāde;“ *Sējējs*, 1940/3.
- „Rēzeknes mākslinieku kopas izstāde (Rēzeknē);“ *Sējējs*, 1940/6.
- A. R. Strīķis. „Starp realismu un abstrakciju;“ iepazīšanās ar Kārļa Neiļa darbiem Bostonā, *Laiks*, 1970. g. 30. dec.
- N. Strunke. (Palmēnu Klāvs) „Rožentāla mākslas zalonā“ (par A. Filku), *Latvijas Vēstnesis*, 1922. g. 7. okt.
- „Valdemāra Tones gleznu izstādes Zviedrijā;“ *Latvju Žurnāls*, 1953/9.
- „Valdemāra Tones māksla;“ *Ceļa Zīmes*, 1953/16.
- „Valdemārs Tone aizsaulē;“ *Ceļa Zīmes*, 1958/37.
- Svētā birze*, Stockholm 1964.
- Trīmdas grāmata*, Stockholm 1971.
- Ž. Sūniņš. Nekrologs A. Vidukam, *LuM*, 1966. g. febr.
- R. Suta. „Par mūsu glezniecību;“ *Latvijas Kareivis*, 1919/44.
- „Par muzeju nodošanu mākslas akadēmijai;“ *Jaunais Vārds*, 1921. g. 1. maijā.
- „Jāzepa Grosvalda piemiņai;“ *Latvijas Kareivis*, 1921. g. 2. nov.
- „Mākslas akadēmijas lietā;“ *Latvijas Sargs*, 1921. g. 22. aug.
- „Jēkabs Kazaks;“ *Latvijas Kareivis*, 1921/241.
- „Piezīmes Jēkaba Kazaka izstādes dienā;“ *Latvijas Sargs*, 1922. g. 26. martā.
- „Leo Svemps;“ *IŽ*, 1929/1.
- „Vai mākslas akadēmija likvidējama?;“ *Pēdējā Brīdī*, 1929. g. 13. februārī.
- „Ko atvērsim mākslas akadēmijas vietā;“ *Pēdējā Brīdī*, 1929. g. 24. februārī.
- „Latvijas desmitgadu jubilejas izstāde;“ *IŽ*, 1928/12.
- T. Suta. *Aleksandrs Junkers – grafika*, Rīgā 1972.
- „Romāns Suta: mākslinieka drīve un darbs;“ *Karogs*, 1967/4.
- Romans Suta*, Rīgā 1975.
- B. Svanström. „Svenskar i Paris;“ *Stockholms Tidningen*, 1954. g. 28. dec.
- Leo Svemps*, gleznu reprodukciju mape ar O. Saldava ievadu, Rīgā 1957.
- Leo Svemps*, sast. un iev. autors M. Ivanovs, Rīgā 1968.
- P. Šadurskis. *Plēpis un viņa gravūra kokā*, Stokholmā 1980.
- Šd. „Uzticīgs savam meistaram: gleznotājam Šprenkam 75 gadu,“ *Laiks*, 1973. g. 17. nov.
- G. Šķilters. „Neatkarīgo Mākslinieku Vienības rudens izstāde;“ *Latvis*, 1926. g. 21. nov.
- „A. Filkas gleznu izstāde;“ *Pēdējā Brīdī*, 1935. g. 3. febr.
- R. Šnore. „Latvijas senvēstures pētišanas darbs valsts pastāvēšanas 20 gados;“ *SM*, 1838/4.
- Janis Sternbergs. *Images in Sand*, introduction by Elsie Kennedy, Lexington, NY, 1977.
- J. Šterns. *Laba, skaista, gudra dzīve*, Rīgā 1939.
- R. Šterns. *Aforismi, paradoksi un līdzības*, Rīgā 1914.
- Ievads metodiskā zīmēšanā*, Rīgā 1920.
- Janis Rožentāls*, Rīgā 1925.
- E. Šturma. „Nepārtraukta mainīšanās;“ Annas Dārziņas gleznu izstāde Ņujorkā, *Laiks*, 1961. g. 8. nov.
- „Meistars runā;“ *Laiks*, 1963. g. 9. janv.
- „Divas skates;“ *Laiks*, 1964. g. 11. janv.
- „Smalkums un elegance;“ Sigismunda Vidberga jubilejas izstāde Ņujorkā, *Laiks*, 1965. g. 14. apr.
- „Divu mākslinieču izstādēs;“ Annas Dārziņas un Gundegas Cenes darbi Ņujorkā, *Laiks*, 1966. g. 30. martā.
- „Jaunas vēsmas Milta daiļradē;“ Ņujorkieša Frīdriha Milta gleznu izstāde Pensilvānijā, *Laiks*, 1969. g. 30. jūlijā.
- „Sava ceļa gājējs: gleznotājs E. Šveics;“ *Ceļa Zīmes*, 1971/48.
- „Savdabīgs gleznotājs: gleznotāja Kārļa Neiļa izstāde Ņujorkā;“ *Laiks*, 1972. g. 5. janv.
- „Klusināta krāsu palete: Frīdriha Milta gleznu izstāde;“ *Laiks*, 1972. g. 27. sept.
- „Frīdrihs Milts;“ *Latvju Māksla*, 1975/2.
- „Erasts Šveics un viņa atmiņas par mākslas dzīvi Latvijā;“ *Latvju Māksla*, 1976/3.
- „A. Annusa reliģiskā glezna Salas baznīcā;“ *Latvju Māksla*, 1976/2.
- „M. Krūmiņa gleznu izstāde 75. gadmiņā;“ *Latvju Māksla*, 1978/3.
- „Sigismunda Vidberga piemiņas izstādes;“ *Latvju Māksla*, 1978/5.
- „Jāņa Siliņa vēsturiskā pārskata ‘Latvju māksla’ pirmie divi sējumi;“ *Latvju Māksla*, 1981/8.
- „Kārlī Padegu atceroties;“ *Latvju Māksla*, 1987/13.
- A. Šulcebergs. „Latvijas mākslas izstāde Stokholmā;“ *IŽ*, 1927/12.
- A. Švābe, *Latvijas vēsture 1800–1914*, Stockholm 1958.
- Zelma Tālberga*, reprodukciju albums, R. Brāķeres ievads, Rīgā 1970.
- A. Tichomirov. „Simon Holloši i jego russkije učeniki;“ *Iskusstvo*, 1957/8.
- G. Tidomane. „Latviešu mākslinieku darbība Padomju Savienībā pēc Oktobra revolūcijas;“ *LTM*, 1960/V.
- Pēteris Upītis*, Rīgā 1975.

- J. Tilmanis. „Nacionālās celtniecības komitejas arhitektonisko jautājumu komisija“, *LA*, 1939/4–5.
- O. Tilmanis. „Rīgas pilsētas ģimeņu ēkas“, *IŽ*, 1928/9.
- J. Rutmanis. „Jaunie kaņavīru pieminēji (arch. V. Vitands)“, *LA*, 1939/7.
- Tone, attēlu krājums ar J. Siliņa ievadu, Rīgā 1943.
- Tone, Fifty Plates, Introduction by E. Newton, Stockholm 1953.
- V. Tone. „Nezināmais politiskais cietumnieks“, *Ceļa Zīmes*, 1953/13.
- A. Treibergs. „Jūlija Matisona izstāde“, *Laiks*, 1960. g. 20. oktobrī.
- E. Tūters. „Jāņa Kalmītes 50 gadu jubilejas izstāde Minneapolē“, *Latvija Amerikā*, 1957/12/20.
- „Miris gleznotājs Voldemārs Āboliņš“, *Laiks* 1973. g. 31. janv.
- K. Ubāns. *Reprodukcijas*. Sakārt. Rūta Brāķere. R., 1966.
- K. Ubāna 75. dzimšanas dienai veltītās darbu izstādes katalogs, Rīgā 1969.
- K. Ubāns, *Reprodukciju albums*. Sastād. un ievada autore A. Nodieva. Rīgā 1982.
- Ž. Unāms. *Es viņu pazīstu*, latviešu biogrāfiska vārdnīca, Grand Haven MI, 1975.
- P. Upītis. *Teodors Ūders*, Rīgā 1942.
- „Jāņa Plēpja grāmatzīmes“, *Liesma*, 1958/5.
- „Jānis Eduards Plēpis“, *Latviešu tēlotāja māksla*, Rīgā 1960.
- „Uzvaras laukuma idejas projektu sacensība“, *LA*, 1939/1.
- V. „Jānis Induss“, *LŽ*, 31.
- Vadonis pa Latvijas Valsts mākslas mūzeju*, II papildināts izdevums, Rīgā 1936.
- Kārlis Voldemārs Vanags, 1903–1978*, 30 attēlu albums ar ievadiem latviski un angļiski (V. Hill, H. Vanags-Lagzdīna), (Los Angeles 1980).
- V. Vasariņš. *Latviešu keramika* (manuskripts), Rīgā 1944.
- A. Vaško. „J. Induss“, *Latviešu mākslas veicinātāji, 1971. g. darbības pārskats*, Upsalā 1972.
- D. Vecaukums. „Konrāds Ubāns“, *IŽ*, 1927/11.
- H. Vecvagars. „Bruno Jaunzems – nerimtīgais meklētājs“, *Dzimtenes Balss*, 1964/30.
- B. Veisberga. „Dažas domas par Jāņa Kalmītes glezniecību“, *Ceļa Zīmes*, 1956/33.
- J. Veselis. *Augusts Annus*, Rīgā 1944.
- „Ernests Brastiņš“, *Labietis*, 1974/47.
- Veto. „Grafīkis ar mūžam jaunu sirdi un roku“ (raksts par V. Krūmiņu), *Latvija Amerikā*, – 1957/22.
- Who's who in American Art*, sākot ar 1953. g.
- N. Vidbergs. „Mans tēvs“, *Latvju Māksla*, 1987/13.
- S. Vidbergs. *Erotika*, V. Penģerota ievads, Rīgā 1926.
- Dz. Viksna. *Latviešu kultūras un izglītības iestādes Padomju Savienībā 20.–30. gados*, Rīgā 1972.
- F. Viksna. „Vairāk gaismas glezniecībā“, *Sējējs*, 1937/10.
- I. Viksna. „Jānis Zuntaks aizsaulē“, *Latvju Māksla*, 1986/12.
- B. Vipers, *Jāzeps Grosvalds*, Rīgā 1938.
- H. Vītols. „Sigismunds Vidbergs“, *Latvju Māksla*, 1987/13.
- Zaļās Vārnas gada grāmata 1933*.
- A. Zaļinskis. „Viesos pie laureātes: Apmeklējums pie gleznotājas Noras Drapčes Kalamazū“, *Laiks*, 1964. g. 17. jūnijā.
- I. Zariņš. „Arvīds Spertāls“, *Māksla*, 1963/1.
- Valters fon Zass. „Latvijas vācu mākslinieku gleznu izstāde“, *IŽ*, 1927/3.
- M. Zauris. „Tēlnieks Egons Zvirbulis piecdesmitgadnieks“, *LuM*, 1957. g. 4. maijā.
- „Ešmits jubilārs“, *LuM*, 1967. g. 22. jūlijā.
- V. Zēbauers. „Prof. A. Raisteris“, *Architekts*, 1965/13.
- „Uzvaras laukums Rīgā (1938)“, *Architekts*, 1972/15–16.
- T. Zeltiņš. „Izstarota gaisma“, *Laika Mēnešraksts*, 1958/2.
- V. Ziedainis. „Aleksandra Briede“, *LTM*, Rīgā 1958.
- Aleksandra Briede*, Rīgā 1964.
- Ē. Žilinskis. „Erna Geistaute“, *Ceļa Zīmes*, 1961/40.
- Z. Zuze. „Aleksandrs Junkers“, *Latviešu tēlotāja māksla*, Rīgā 1958.

Attēlu saraksts

1. Kazaks, *Pašportrets*, linogriezums, 1920
2. Ed. Brencēns, ilustrācija J. Janševska romānam *Dzimtene*
3. Ed. Brencēns, ilustrācija A. Deglava romānam *Vecais pilskungs*
4. I. Zeberīņš, ilustrācija A. Saulieša stāstam *Bez saules, kokgrebums*
5. I. Zeberīņš, ilustrācija A. Brigaderes *Dievs, daba, darbs (Nabagu dzīves)*, grafīts
6. I. Zeberīņš, ilustrācija J. Janševska romānam *Dzimtene*
7. I. Zeberīņš, ilustrācija K. Skalbes pasakai *Caur skursteni*, akvarelis, 1929
8. I. Zeberīņš, *Pie ezera*
9. I. Zeberīņš, *Misas kauja*
10. V. Krūmiņš, plakāts *Atdzimšanas dziesmas uzvedumam*
11. V. Krūmiņš, *Zemnieks*, spalvas zīmējums, 1922
12. V. Krūmiņš, ilustrācija tautas pasakai
13. A. Apsītis, ilustrācija J. Janševska romānam *Dzimtene*
14. A. Krūka, ilustrācija A. Grīna romānam *Dvēseļu putenis*
15. A. Krūka, ilustrācija A. Deglava romānam *Rīga*
16. A. Krūka, *Zviedru laiku aina* (ilustrācija)
17. A. Krūka, *Ainava* (akvarelis) un redzes lauka grafiska analīze
18. O. Norītis, ilustrācija A. Kuprina novelei *Sulamite*, grafiski kolorēts un bronžēts kokgrebums, 1936
19. O. Norītis, ilustrācija A. Puškina stāstam *Piķa dāma*,

- divkrāsu oriģināllitografija 1937
20. O. Norītis, ilustrācija J. Raiņa lugai *Uguns un nakts*, oriģināllitografija krāsās, 1941
  21. O. Norītis, ilustrācija Ed. Virzas *Straumēniem*, 1942
  22. O. Norītis, *Ilonas Leimanes ģimēne*, zīmulis, 1941/42
  23. K. Krauze, ilustrācija Valža *Staburaga bērniem*
  24. K. Krauze, *Saules kauja*, asējums un aukstā adata, 1936
  25. K. Krauze, *Cīņa pie Cēsīm*, asējums, aukstā adata, smilšu papīrs, velteņi
  26. K. Krauze, *Pie spoguļa*, kodinājums un aukstā adata, 1935
  27. K. Krauze, *Jaunburtņieku saimnieks aizdod naudu zviedriem*, grebums un asējums, 1939
  28. Fr. Bange, *Vecrīga*
  29. Fr. Bange, *Pie Daugavas krasta*, zīmulis, 1926
  30. A. Apinis, Zoltieši, aukstā adata, krājumā „Brīvības cīņas“
  31. A. Apinis, *1919. gads*, asējums
  32. A. Apinis, *Rudens* (fragments), asējums
  33. A. Apinis, *Jelgava*, litografija, 1937
  34. A. Apinis, *Roja*
  35. A. Apinis, *Anša Cīruļa ģimēne*, litografija, 1942
  36. P. Upītis, *Kaļķu ceplis*, grafīts, 1928
  37. P. Upītis, *Laiģale*
  38. P. Upītis, *Vecā Daugavpils*
  39. P. Upītis, *Dūmkalna plava*
  40. P. Upītis, *Gaujas ozoli*, fragments, 1957
  41. P. Upītis, *Āraišu gatve*
  42. A. Duburs (Drekslers), *Kareivis atpūtā*, linogriezums, 1931
  43. A. Duburs, *Plāvējs*, asējums
  44. Fr. Viksne, *Lauku sēta*, asējums, 1932
  45. Z. Tālberga, *Katoļu iela Jelgavā*, asējums
  46. O. Freiberga, *Portrets*, asējums
  47. V. Krastiņš, *Rēzeknes upīte*, asējums
  48. V. Krastiņš, ilustrācija Ed. Virzas poēmai *Karalis Nameitis*, oriģināllitografija
  49. M. Induse-Muceniece, *Rojas ciems*, asējums
  50. M. Induse-Muceniece, *Laivas stūmēji*, asējums
  51. M. Induse-Muceniece, *Jūras vējš*, ogle zīmējums, 1954
  52. M. Induse-Muceniece, *Bēgļu laiva*, linogriezums
  53. N. Strunke, *Bēgļu laiva*, ogle
  54. M. Induse-Muceniece, *Ģimēne*, asējums
  55. M. Induse-Muceniece, *Bērns*, zīmējums, melnais krīts
  56. M. Induse-Muceniece, ilustrācija R. Blaumaņa novelei *Nāves ēnā*, gravūra
  57. M. Induse-Muceniece, *Jersikas skumjas*, oriģināllitografija
  58. Ed. Dzenis, *Piebalzdēni*, asējums, 1933
  59. Ed. Dzenis, plakāts Spodrības nedēļai
  60. Ed. Dzenis, *Jātnieks*
  61. J. Šternbergs, *Precinieki*, asējums
  62. J. Šternbergs, *Valsts prezidenta K. Ulmaņa ģimēne*, gravūra
  63. J. Šternbergs, *Prof. A. Švābes ģimēne*, litografija
  64. J. Šternbergs, *Pompa*, dobjspiede 1967
  65. J. Šternbergs, *Klusā daba ar grozu*
  66. J. Šternbergs, *Mehanizētais mājkāpotājs*, serigrafija, 1969
  67. J. Šternbergs, *Zirgi*, smilšu raksts, sietiņspiede
  68. J. Šternbergs, *Pārakmeņota lapa*, smilšu raksts, sietiņspiede
  69. J. Šternbergs, *Vientulība*, eļļa
  70. J. Šternbergs, *Čellista A. Teichmaņa ģimēne*, (detaļa), ogle
  71. E. Medne-Siliņa, *Šuvēja*, grafīts
  72. J. Kalniņš, *Portrets*, akvarelis, 1961
  73. J. Kalniņš, *Plūdi Daugavpilī*, akvarelis
  74. E. Druja-Foršū, *Trokšņa iela Rīgā*, aukstā adata
  75. E. Druja-Foršū, *I. Veinbergas ģimēne*, akvarelis
  76. Br. Jaunzems, *Rīgas iela*, akvarelis
  77. J. Liepiņš, *Iekšrīga*, akvarelis
  78. V. Linde, *Galvas studija*, akvarelis
  79. V. Linde, *Kaļavīri atpūtā*, akvarelis
  80. J. Aižens, *Ogļu osta*, kolorēts tušas zīmējums
  81. S. Vidbergs, *Atpūta*
  82. S. Vidbergs, *Ievas radīšana*, LVMM (*Pirmie cilvēki*)
  83. S. Vidbergs, *Vailda pasaka*, LVMM
  84. S. Vidbergs, *Pie margām*, LVMM
  85. S. Vidbergs, *Plāvēji*, LVMM
  86. S. Vidbergs, *Revolūcija*, 1925
  87. S. Vidbergs, *Monmartrā*, 1929
  88. S. Vidbergs, *Pavīze*
  89. S. Vidbergs, ilustrācija R. Valdesa romānam *Jūras vilki*
  90. S. Vidbergs, ilustrācija O. Luī Bilitis dziesmām
  91. S. Vidbergs, *Viesis*, 1928
  92. S. Vidbergs, *Uzbrukumā* (no cikla *Bermontiāde*), 1926
  93. S. Vidbergs, *Soda ekspedīcija* (no cikla *1905. gads*), 1933
  94. S. Vidbergs, *Atpūta*
  95. S. Vidbergs, *Pulvertornis* (no cikla *Vecrīga*)
  96. S. Vidbergs, *Zvejnieku rīki un laiva* (no *Mellužu* cikla), 1946
  97. S. Vidbergs, *Pulvertornis* (no cikla *Vecrīga*)
  98. S. Vidbergs, *Arāja nāve* (no cikla *Sāpju ceļš*)
  99. S. Vidbergs, no cikla *Aiz dzelzs priekšskara*
  100. S. Vidbergs, *Preceļu pārdevēja* (no cikla *Harlema*)
  101. S. Vidbergs, *Armijas laukums Bruklinā*
  102. S. Vidbergs, *Kārlis Skalbe kafejnīcā*
  103. S. Vidbergs, *Sēdošā*, 1954
  104. S. Vidbergs, *Meditējošā*, 1961
  105. N. Strunke, *Lejputriņā* (ilustrācija grāmatai *Vālodzes šūpulis*, 1922)
  106. N. Strunke, *Dieva kumeli* (ilustrācija grāmatai *Vālodzes šūpulis*)
  107. N. Strunke, ilustrācija L. Laicena tulkotajām *Melnajām pasakām*, tuša un daudzkrāsains akvarelis, 1926
  108. N. Strunke, vāks *Melnajām pasakām*, 1926
  109. N. Strunke, ilustrācija J. Lautenbacha-Jūsmiņa *Niedrīšu Vidvutam*
  110. N. Strunke, ilustrācija *Pasaku pasaulei* A. Švābes sakopojumā, krāsains zīmējums, 1931
  111. N. Strunke, ilustrācija *Tautas pasakām*
  112. N. Strunke, ilustrācija K. Skalbes pasakai *Meža balodītis*, 1928
  113. N. Strunke, oriģināllitografija A. Čaka *Umurkumuram*, 1932
  114. N. Strunke, ilustrācija A. Grīna *Dvēseļu putenim*, 1935
  115. N. Strunke, ilustrācija A. Čaka *Manai paradīzei*
  116. N. Strunke, *Deģošā pilsēta* (no cikla *Dievs, Tava zeme deg*), ogle zīmējums, 1957
  117. K. Padeģis, *Nanā*
  118. K. Padeģis, *Ielas mūzikants*, 1936
  119. K. Padeģis, *No kaujas* (cikls *Sarkanie smieklī*), 1933
  120. K. Padeģis, *Modernā Žanna*, pludināta melna un krāsaina tuša, 1937
  121. K. Padeģis, *Sapņojošā meitene*
  122. K. Padeģis, *Mākslinieka ģimēne*, 1933
  123. K. Padeģis, *Krogū*
  124. K. Padeģis, *Pašportrets* (viņete)

125. K. Padegs, *Pašportrets*, 1934
126. A. Kronbergs, ilustrācija E. Birznieka-Upīša *Pastariņa dienas grāmatai*, 1922
127. A. Kronbergs, ilustrācija paša grāmatai *Mazais ganiņš*, akvarelis, tuša, 1931
128. A. Kronbergs, ilustrācija latviešu tautas pasakai *Zelta bārda*, kolorēts zīmējums, ap 1935
129. M. Kovaļevska-Videniece, ilustrācija bērnu grāmatai *Māvīte*, 1938
130. M. Kovaļevska-Videniece, ilustrācija autorei romānam *Posta puķe*, akvarelis, Ņujorkā 1962
131. U. Skulme, ilustrācija *Nabagu bībelei*, 1926
132. U. Skulme, *Gans*, ap 1920
133. U. Skulme, *Pašportrets*, pastelis
134. R. Suta, ilustrācija A. Čaka *Poēmai par ormani*, tuša, 1930
135. R. Suta, *Vīrs ragavās*, tuša, 1930
136. L. Liberts, ilustrācija A. Brigaderes pasakai *Mare*, krāsaina oriģināllitografija
137. H. Vika-Eglīte, *Māte*, grafīts
138. J. Strazdiņš, *Vīrs ar kapli*, ogle
139. J. Strazdiņš, *Klētī*, ogles zīmējums
140. O. Viduks, *Žagaru nesēja*
141. Anšl. Eglītis, *Plostnieks*
142. Anšl. Eglītis, ilustrācija E. A. Po *Nolaišanās Malstrēmā*, oriģināllitografija, 1937
143. Anšl. Eglītis, ilustrācija paša grāmatai *Neierastā Amerika*
144. V. Janelšņa, vāks Anšl. Eglīša romānam *Maestro*
145. St. Bercs, *Tilti*, gravūra misiņā
146. N. Puzirevskis, *Jūras kauja hercoga Jēkaba laikmetā*, kokgrebums
147. N. Puzirevskis, *Fregate*
148. O. Ābelīte, *Zirgi*, tušas zīmējums, 1937
149. O. Ābelīte, *Zirgi pie akas*, koka grebums, 1928
150. O. Ābelīte, *Vīrs ar zirgu*, vaļa grebums, 1938
151. O. Ābelīte, *Klusā daba*, kokgrebums, 1944
152. O. Ābelīte, *Zemnieka galva*, kokdzelums
153. O. Ābelīte, *Jātnieks*, kokdzelums, 1943
154. O. Ābelīte, *Akts*, kokgrebums, 1943
155. O. Ābelīte, *Lašu sālitājas*, kokdzelums, 1962
156. O. Ābelīte, ilustrācija Š. de Kostēra *Pūcesspiegēlim*, 1961
157. J. Plēpis, *Ziemassvētki ierakumos*, ilustrācija A. Grīna romānam *Dvēseļu putenis*
158. J. Plēpis, *Ābečnieks*, ilustrācija A. Kivi romānam *Septiņi brāļi*, 1942/48
159. J. Plēpis, *Ripu sitēji*, ilustrācija A. Kivi romānam *Septiņi brāļi*
160. J. Plēpis, *Ormanis*
161. J. Plēpis, *Vētrā*
162. J. Plēpis, *Peldētāja*, 1938
163. J. Plēpis, ilustrācija A. f. Šamiso *Pēterā Šlemīla brīnumainajam stāstam*
164. J. Plēpis, *No rīta*
165. J. Plēpis, *Bēgli*, 1939
166. J. Plēpis, *Sievietes baznīcā*
167. J. Plēpis, *J. Raiņa portrets*, 1940
168. A. Junkers, *Naktssargs*, linogriezums, 1932
169. A. Junkers, *Vecā Rēzekne*, 1936
170. A. Junkers, *Liellaivas*, kokgrebums, 1938
171. A. Junkers, *Namiņš pie Lielupes*, kokgrebums, 1937
172. A. Junkers, *Vecais ormanis*, 1935
173. A. Junkers, ilustrācija Ed. Virzas *Straumēniem*, 1939
174. A. Junkers, ilustrācija Ē. Ādamsona pasakai *Koklētājs Samtabikse*, 1943
175. A. Junkers, *Vēcrīga*
176. A. Junkers, *Palos*
177. A. Junkers, *Klusā daba*, kokgriezums
178. A. Junkers, *Saulespuķes*, 1952
179. A. Junkers, *Lapsiņa*, 1953
180. A. Junkers, *Kaķa galva*, 1943
181. J. Plēpis, *Kaķa galva*, 1943
182. P. Šterns, *Smēķētāja galva* (A. Junkera portrets), 1938
183. V. Ciesnieks, ilustrācija A. Liepas romānam *Rīgas privātdetektīvi*
184. V. Ciesnieks, *Vīrs ar lāpstu*, 1931
185. K. Zāle, *Garibaldi*, bronza, 1918/19
186. K. Zāle, *Dejotāja*, ģipsis, 1922
187. K. Zāle, Brīvības piemineklis Rīgā (arhitekts E. Štālbergs). 1939. g. uzņēmums
188. K. Zāle, Andreja Pumpura piemineklis Lielajos kapos Rīgā
189. K. Zāle, piemineklis Oskaram Kalpakam Visagala kapos, granīts, 1927
190. Brāļu kapi Rīgā, kopskats. Tēlnieks K. Zāle, arhitekts A. Birzenieks. 1930-to gadu uzņēmums
191. K. Zāle, Brāļu kapi Rīgā: galvenie ieejas vārti. Arhitekts A. Birzenieks. 1930-to gadu uzņēmums
192. K. Zāle, *Senlatvju jātnieku* grupa pie Brāļu kapu ieejas vārtiem
193. K. Zāle, *Mirstošais jātnieks* pa labi no Brāļu kapu ieejas vārtiem
194. K. Zāle, *Mirstošais jātnieks* pa kreisi no Brāļu kapu ieejas vārtiem
195. K. Zāle, *Mātes Latvijas* tēls ar kritušajiem brāļiem. Lejā heraldisks senā kareivja tēls (Zemgale)
196. K. Zāle, heraldisks senlatvju kareivja tēls (Kurzeme, fragments) Brāļu kapos Rīgā
197. K. Zāle, *Kritušie brāļi*, fragments, Brāļu kapos Rīgā
198. K. Zāle, *Latviešu strēlnieku gājiens*, Brīvības pieminekļa apakšējā daļa
199. K. Zāle, *Brīvības tēls* ar trim zvaigznēm Brīvības pieminekļa virsotnē
200. K. Zāle, Brīvības piemineklis sānskatā no Basteja kalna puses. Apakšējā joslā: vidū 1905. gads, pa kreisi *Gara darbinieki*, pa labi – *Darbs*. Augšā vidū – *Lāčplēsis*, pa kreisi – *Važu rāvēji*, pa labi – *Latvija ar jauniešiem*
201. K. Zāle, Brīvības piemineklis no Brīvības bulvāra puses: *Važu rāvēju* grupa
202. K. Zāle, Brīvības pieminekļa tēlu grupas
203. K. Zāle, *J. Raiņa ģimetne* Nacionālajā teātrī, bronza
204. K. Zāle, *Uz cīņu*, cilnis Latvijas Valsts mākslas muzejā
205. K. Zāle, Rīgas pulka kritušo cīnītāju piemineklis Sudrabkalniņā pie Rīgas. Arhitekts E. Štālbergs
206. K. Zāle, mets Sudrabkalniņa pieminekļa cilnim
207. K. Zāle, kapa pieminekļa mets prof. Dr. G. Klaustiņam
208. K. Zāle, mets kapa piemineklim
209. K. Zāle, *Galva*, cilnis šūnakmenī
210. K. Zāle, *Zvejnieks*, granīts, 1939
211. K. Zāle, *Tēlnieks (Akmeņkalis)*, mets, 1940/1941
212. K. Zāle, *Zvejnieks*, mets (ģipsis) 1940/1941
213. E. Melderis, *Pāvila Roziša ģimetne*, granīts, 1921
214. E. Melderis, piemineklis Atrīvošanas kaļā kritušajiem Valkā,

- granīts, 1922
215. E. Melderis, *Vērpēja*, ģipsis, 1923
216. E. Melderis, *Rijnieka piederumi*, bronza, 20. gadu vidus
217. E. Melderis, *Sievietes portrets*, granīts, LVMM 1927
218. E. Melderis, *Sievietes galva*, bronza ap 1924/25
219. E. Melderis, *Sēdošais zēns (Puika)*, slīpēts granīts, 1933
220. E. Melderis, *Mākslinieka sievas portrets*, bronza, granīts, 1937
221. E. Melderis, *Emīla Dārziņa krūšutēls*, bronza, granīts, 1927
222. E. Melderis, *Skolotāja Ed. Jansona ģimetne*, bronza, granīts, 1939
223. E. Melderis, *Akmeņu lasītājs*, bronza, granīts, 1936
224. E. Melderis, *Strādnieks (Pie lokomobiles)*, bronza, LVMM 1938
225. E. Melderis, *No pirts*, bronza, 1940
226. E. Melderis, Pēteris Stučka pieminēklis
227. E. Melderis, *Teodors Zaļkalns*, bronza, 1968/69
228. E. Melderis, ilustrācija A. Pumpura *Lāčplēsim*, akvarelis, 1936
229. Marta Skulme, *Vectēvs*, ģipsis, 1923
230. Marta Skulme, *Sēdoša figūra*, ģipsis, 1923
231. Marta Skulme, *Sievietes torss*, ģipsis, 1923
232. Marta Skulme, *Sievietes galva*, ģipsis, 1930
233. Marta Skulme, *Meitenes galva*, bronza un granīts, 1938, Tukuma mākslas mūzeja
234. Marta Skulme, *Meitenes galva*, granīts, 1930, LVMM
235. Marta Skulme, *Latvija*, mets Brīvības pieminēkļa projekta sacensībai, 1924
236. Marta Skulme, *Vectēva ģimetne*, ģipsis, 1937, LVMM
237. Marta Skulme, *Laukstrādnieks*, ģipsis, 1937
238. Marta Skulme, *Piemineklis*
239. Marta Skulme, *Vidzemniece*
240. Marta Skulme, *Sēdoša figūra*, ģipsis, 1937
241. A. Maurs, *Zilonītis*, dekoratīva peldbaseina skulptūra Ausekļa ielas blokēkas pagalmā, mākslīgs akmens
- 241a. Tā pati skulptūra 1971. gadā
242. A. Maurs, *Memento mori*, dekoratīva skulptūra Miera dārzā Rīgā
243. A. Maurs, *Lāčplēsis* Saeimas namā Rīgā
244. A. Maurs, dekoratīva skulptūra baseinā ar strūklaku Kronvalda (agrākajā Strēlnieku) dārzā Rīgā
- 244a. Labās puses skulptūra priekšskatā
245. A. Maurs, figūra baseina kreisajā pusē
246. A. Maurs, *Naktssargs* pie blokēkas Ausekļa ielā
- 246a. *Naktssargs* sānskatā
247. A. Maurs, *Aktiēra Gustava Žibalta ģimetne*, ģipsis
248. A. Maurs, *Ilga*, kokgriezums, LVMM
249. N. Rambaks, *Sievietes galva*, 1927
250. Natālija Dīriķe, *Zēna galva*, ģipsis
251. V. Treijs, *Dejotājas*, ģipsis
252. V. Treijs, *E. F. ģimetne*, ģipsis, 1923
253. J. Kalniņš, *Ģimetne*
254. Ed. Liedskalniņš, Korallu pils masīvās ieejas durvis
255. Ed. Liedskalniņš, Korallu pils stūris
256. Ed. Liedskalniņš, *Marss, Saturns un Lielais mēness sirpis*
257. A. Bērnieks, *Siena laika koklētājs*, koks
258. A. Bērnieks, *Gausa māte*, koks
259. A. Bērnieks, *Zvejnieku sievas*, granīts
260. A. Bērnieks, *Sēņotāja*, koks, 1945
261. A. Pankoks, *Astronomija*, koks
262. A. Pankoks, *Kaijas ligzdiņa*, koks
263. Ed. Sidrabs, *Saimniece*, koks
264. Ed. Sidrabs, *Ermoniku spēlētājs*, koks
265. Ed. Sidrabs, *Zemniece ar zosi*, koks, 1949
266. Līze Dzeguze, *Sētas koris*, koks, 1937
267. Līze Dzeguze, *Suņu ķērāji*, koks, 1939
268. Līze Dzeguze, *Čigāns dida zirgu*, koks, 1936
269. Līze Dzeguze, *Latviešu tautas deja*, koks, 1938
270. Līze Dzeguze, *Pēc talkas*, koks, 1960
271. Līze Dzeguze, *Vecā malkas nesēja*, koks, 1938
272. Līze Dzeguze, *Sieviete ar kūli*, koks
273. Līze Dzeguze, *Virš plāna*, koks, 1952, LVMM
274. K. Zemdega, *Nox minor*, 1928
- 274a. K. Zemdega, *Nox minor*, fragments
275. K. Zemdega, *Peldētāja*, mets ģipsī, 1933
276. K. Zemdega, *Sapņotāja meitene*, zils marmors, 1929
277. K. Zemdega, *Meitenes galva*, granīts, 1935
278. K. Zemdega, *Madonna orans*, Somijas granīts, 1934
279. K. Zemdega, J. Raiņa kapa pieminēkļa kopskats. Arhitekts P. Ārends
- 279a. J. Raiņa kapa pieminēkļa tēls, skats no priekšas
- 279b. J. Raiņa kapa pieminēkļa tēls, sānskats
- 279c. J. Raiņa kapa pieminēklis, fragments
280. K. Zemdega, Brīvības pieminēklis Raunā, galvenā daļa
- 280a. Brīvības pieminēklis Raunā, kopskats, pelēks granīts, 1933
281. K. Zemdega, Brīvības pieminēklis Džūkstē, granīts, 1935
282. K. Zemdega, Brīvības pieminēklis Rūjienā, granīts, 1937
- 282a. Brīvības pieminēklis Rūjienā, sānskats
283. K. Zemdega, Brīvības pieminēklis Dobelē, zviedru granīts, 1940
284. K. Zemdega, *Atēna un Latvija*, cilnis Latvijas Universitātes jaunajai aulai, patinēts ģipsis, 1936
285. K. Zemdega, *Jaunieši*, cilnis Latvijas Universitātes jaunajai aulai, patinēts ģipsis, 1936
286. K. Zemdega, *Taisnība*, allegorija Tiesu pils kāpņu telpā, marmors, 1939
287. K. Zemdega, *J. Raiņa ģimetne* pulēts granīts, 1957
288. K. Zemdega, Raiņa pieminēklis Rīgā, granīts
- 288a. Raiņa pieminēklis Rīgā, priekšskats
- 288b. Raiņa pieminēklis Rīgā, sānskats
289. K. Zemdega, kapa pieminēklis dzejniecei Elīnai Zālītei, Latvijas granīts, 1958
290. K. Zemdega, *Nox major (Izskana)*, ģipsis
291. Ž. Smiltnieks, *R. Millera ģimetne*, bronza, ap 1926
292. Ž. Smiltnieks, *Disputi*
293. Ž. Smiltnieks, kapa pieminēklis Zigrīdam Meierovicam Meža kapos Rīgā, kopskats, Somijas granīts, 1929
- 293a. Ž. Meierovica kapa pieminēkļa tēls
294. K. Jansons, kapa pieminēklis Dr. J. Jankovskim Meža kapos Rīgā, bronza, granīts
295. K. Jansons, kapa pieminēklis rakstniekam Augustam Deglavam Meža kapos Rīgā, bronza, granīts
- 295a. Augusta Deglava kapa pieminēkļa fragments
296. K. Jansons, kapa pieminēklis Augustam Saulietim Cesvaines kapos granīts
297. K. Jansons, kapa pieminēklis lidotājam Jūlijam Rimšam Meža kapos Rīgā, granīts
298. K. Jansons, kapa pieminēklis Dr. A. Stākam Meža kapos Rīgā, granīts
299. K. Jansons, kapa pieminēklis valsts prezidentam Jānim

- Čakstem Meža kapos Rīgā, fragments (*Sērojošās latvju jaunavas cilnis*)
- 299a. Jāņa Čakstes pieminekļa centrālā daļa
- 299b. Jāņa Čakstes piemineklis, cilnis *Senlatvju kareivis izdzēs lāpu*
300. K. Jansons, kapa piemineklis Olgai Ūzei Meža kapos Rīgā, granīts
301. K. Jansons, kapa piemineklis Adai Raibartei-Vīgantei Meža kapos Rīgā, granīts
302. K. Jansons, A. Aldermaņa kapa piemineklis
303. K. Jansons, kapa piemineklis L. Bļodnieci-Meņģelei Meža kapos Rīgā, granīts
304. K. Jansons, prof. P. Galenieka ģimenes kapvietas piemineklis Meža kapos Rīgā, granīts
305. K. Jansons, piemineklis valsts prezidentam Jānim Čakstem Jelgavā, bronza, granīts
306. K. Jansons, Jelgavas Atbrīvošanas piemineklis
307. K. Jansons, *Prof. Jūlija Auškāpa krūšutēls*, bronza
308. K. Jansons, *Veļu māte* Meža kapos Cēsīs, granīts, 1966/67
309. K. Jansons, V. Ļeņina piemineklis Cēsīs, bronza, šūnakmens
310. J. Briedis, *Lūgšana*, granīts, 1934
311. J. Briedis, *Bārenīte*, kapa piemineklis, granīts, 1935
312. J. Briedis, *Veļu māte*, kapa piemineklis dzejniekam un literātūras vēsturniekam J. Lautenbacham-Jūsmiņam Rīgas Meža kapos, pulēts granīts, 1936
313. J. Briedis, *Laima*, 1939
314. J. Briedis, *Sējējs*, mets ģipsī, īstenots bronzā, 1946
315. J. Briedis, *Pionieris*, bronza, 1949
316. Aleksandra Briede, *Eleģija*
317. Aleksandra Briede, *Mūza*, ģipsis, 1938
318. Aleksandra Briede, *Meitenīte*, slīpēts granīts, 1936
319. Aleksandra Briede, *Izskana*, kapa piemineklis Paulam Jozuum Meža kapos Rīgā, granīts, 1937
320. Aleksandra Briede, *Daina*, granīts, 1939
321. Aleksandra Briede, *Jaunais tēlnieks*, patinēts ģipsis, 1947
322. Aleksandra Briede, *Peldētāja*, mets ģipsī, īstenots bronzā, 1946
323. Aleksandra Briede, mets J. Raiņa piemineklim
324. Aleksandra Briede, *Pēterītis*
325. Aleksandra Briede, *Lietutiņš*, slīpēts granīts, 1968
326. Aleksandra Briede, *Mūza*, kapa piemineklis tēlniekam Jānim Briedim Rīgas Meža kapos, granīts, 1959/60
327. Aleksandra Briede, *Māte*, kapa piemineklis E. Kalpiņai Raiņa kapos, granīts, 1960
328. Aleksandra Briede, *Ļeņins sapņotājs*, slīpēts granīts, 1969
329. A. Brastiņš, *Kraukļi*, melnais ozols
330. A. Brastiņš, *Galva*, koks
331. A. Brastiņš, *Naudas pūķis Luņģis*, koks
332. A. Brastiņš, *Naudas pūķis Bolacis*
333. A. Brastiņš, *Laimes koki*, ābele un liepa, 1967
334. N. Maulics, *Sieviete*, marmors, 1932
335. N. Maulics, *Sievietes figūra*, ģipsis
336. N. Maulics, *Sviesta kūlēja*, granīts, 1939
337. N. Maulics, *Māmuļas galva*, granīts
338. N. Maulics, Aizsarga piemiņas tēls Rīgas Meža kapos, granīts
339. N. Maulics, piemineklis latviešu bēgļiem un kaŗavīriem Narvā, šūnakmens, 1934
340. N. Maulics, kapa piemineklis K. Brisa ģimenei Meža kapos Rīgā, granīts, 1934
341. N. Maulics, Brāļu kapu piemineklis Burtniekos, granīts, 1937
342. N. Maulics, *Matrozis streiklauzis*, ozola koks, 1951
343. N. Maulics, *Galviņa*, kauri koks, 1964
344. E. Zvirbulis, *Māte un bērns*, marmors, 1937
345. E. Zvirbulis, *Jaunā zemniece*
346. E. Zvirbulis, kapa piemineklis Emīlijai Tenisonai-Čurkstei Rīgas Meža kapos, granīts
347. E. Zvirbulis, *Atmoda*, kapa piemineklis, granīts, 1957
348. Fr. Ešmits, *Sēdoša sieviete*, ģipsis, 1938
349. J. Legzdiņš, *Galvas studija*, terrakota, 1922
350. V. Jākobsons, *Vīrs dzeļ no trauka*, ģipsis, 1933
351. K. Vanags, *Sēdoša sieviete*, marmors, 1936
352. Marta Lange, kapa piemineklis prof. Gustavam Klaustiņam Rīgas Meža kapos
353. M. Zauris, *Meitenes galva*
354. M. Zauris, *Grupa marmorā*
355. R. Alders, *Dainotājs*, melnozols, 1937
356. R. Alders, *Zem pārspēka (Zaudēta kauja)*, mets, ģipsis, 1942
357. R. Griņevičs, *Strūklaka*, 1939/40
358. Tautas nams Valkā, arch. A. Raisters
359. Skrīveņu stacijas ēka, arch. J. Neijs
360. Valsts zemes bankas nams Rēzeknē, arch. J. Blaus
361. Rīgas pilsētas 11. pamatskola, arch. J. Rengarts
362. Blokēka Ausekļa ielā, skats no pagalma puses, arch. P. Dreijmanis
363. Centrāltirgus paviljons Rīgā
364. Armijas ekonomiskais veikals Rīgā, arch. A. Galindoms
365. Brāļu kapu izveidošanas plāns, dārzu arch. A. Zeidaks, 1922
366. Rīgas pils Trīsziņģu tornis, arch. E. Laube
367. Rīgas pils jaunā svētku zāle, arch. E. Laube
368. Valsts zemes bankas nams Daugavpilī, arch. A. Krūmiņš
369. Blokēka Samarina ielā, fragments, arch. E. Štālbergs
370. Latvijas Universitātes jaunā aula, arch. E. Štālbergs
371. Brīvības piemineklis, tēlnieks K. Zāle, arch. E. Štālbergs
- 371a. Brīvības pieminekļa novietnes plāns putna perspektīvā, arch. E. Štālberga zīmējums
- 371b. Brīvības pieminekļa projekts, arch. E. Štālberga zīmējums
372. Piemineklis 6. Rīgas kājnieku pulka kritušajiem Sudrabkalniņā pie Rīgas, arch. E. Štālbergs, tēlnieks K. Zāle
373. Luterāņu baznīca Allažos, arch. P. Kundziņš, 1926
374. Luterāņu baznīca Ikšķilē, arch. P. Kundziņš
375. Valsts ģimnazija un komercskola Rēzeknē, arch. P. Kundziņš
376. Sesto vispārējo dziesmu svētku estrāde, arch. P. Kundziņš
- 376a. Estrādes fragments
377. Piemineklis Brīvības cīņās kritušajiem Krustpilī, arch. A. Birzenieks
378. Piemineklis kritušajiem varoņiem Daugavpilī, arch. A. Birzenieks
379. Raiņa kapu vārti Rīgā, arch. A. Birzenieks
- 379a. Raiņa kapu vārtu detaļa
380. Brāļu kapu vārti Rīgā, arch. A. Birzenieks
381. Tiesu pils Rīgā, arch. Fr. Skujiņš
- 381a. Tiesu pils ieeja
- 381b. Tiesu pils vestibils
382. Sanatorija Saulstari Ogrē, arch. K. Bikše
383. 28. janvāra pamatskola Liepājā, arch. K. Bikše
384. *Sevodņas* izdevniecības nams, arch. S. Antonovs
385. Pamatskolas ēka Zilupē, arch. I. Blankenburgs
386. Pamatskolas ēka Mellužos, arch. I. Blankenburgs
387. Otrā valsts ģimnazija Rīgā, arch. I. Blankenburgs

388. J. Raiņa kapa vieta, arch. P. Ārends
389. Ausekļa ielas blokēka, arch. P. Dreijmanis, skats no sānielas
- 389a. Ausekļa ielas blokēkas sīkdaļa
390. Rīgas pilsētas ģimeņu (rindu) mājas ropažu ielā, arch. P. Dreijmanis
- 390a. Ropažu ielas ģimeņu māju ieejas durvis
391. Pamatskola Bolderājā, arch. P. Dreijmanis
392. Blokēka Jāņa Asara ielā, arch. J. Tilmanis
- 392a. Blokēka Jāņa Asara ielā, ieeja pagalmā
393. Finanču ministrijas nams Iekšrīgā, arch. A. Klinklāvs
- 393a. Finanču ministrijas nams no Lielās ģildes puses
394. Sarkanā krusta sanatorija Tērvetē, arch. A. Klinklāvs
- 394a. Tērvetes sanatorijas ēka, skats no augšas
395. Paviljons Ziedoņa dārzā Rīgā, arch. A. Kalniņš
396. Valsts zemes bankas nams Valmierā, arch. A. Kalniņš
397. Vienības nams Daugavpilī, arch. V. Vitands
398. O. Eversa dzīvojamā māja Rīgā, arch. H. Kundziņš
399. Rīgas pilsētas 10. pamatskola, arch. A. Grīnbergs

400. Rīgas pilsētas 18. pamatskolas galvenās kāpnes, arch. A. Grīnbergs
401. Rīgas pilsētas 45. pamatskola Atgāzenes ielā, arch. A. Grīnbergs
402. Rīgas pilsētas 46. pamatskola Kandavas ielā, arch. A. Grīnbergs
403. Kuldīgas radiofona raidāmstacija, arch. D. Zariņš
404. Kapliča Trikātas luterāņu kapos, arch. L. Hofmane-Grīnberga
405. Atpūtas telpa Dr. Betichera sanatorijā Rīgas Jūrmalā, arch. V. Pīrangs
406. Kino *Film Palace* Rīgā, arch. V. Šervinskis

Krāsainie attēli

I. N. Strunke, ilustrācija V. Plūdoņa pasaki, *Eža Kažociņš*

II. M. Kovaļevska, *Mazā adītāja*

III. M. Kovaļevska, *Brīnumainā pasaule*

LVMM – Latvijas Valsts mākslas muzejs

Rādītāji

Personas

- Aaltonen, Wainō (1894–1966), somu tēlnieks *III*: 207, 209
- Ābele, Ernests (dz. 1910), grafiķis, gleznotājs *II*: 16
- Ābele, Kārlis (1896–1961), botāniķis, rakstnieks *II*: 353
- Ābelīte, Mintauts, dekorāciju gleznotājs *III*: 101
- Ābelīte, Oļģerts (1909–1972), grafiķis *I*: 64, 69, 229; *II*: 14; *III*: 10, 44, 97, 100–105, 118
- Āboliņš, Voldemārs (1895–1973), gleznotājs *II*: 256, 257
- Ābols, Ojārs (1922–1983), gleznotājs *I*: 229
- Abrasimovs, Dmitrijs, porcelāna apgleznotājs *I*: 228
- Abrupe, B., autore *I*: 416
- Ādamsons, Ēriks (1907–1946), rakstnieks *II*: 205, 384; *III*: 114, 116
- Aigars, Pēteris (īst. v. Herberts Tērmanis, 1904–1971), rakstnieks *I*: 113
- Aistars, Viestarts (dz. 1927), grafiķis *III*: 46
- Aivazovskij, Ivan (1817–1900), krievu marīnists *II*: 41
- Aizēns, Jānis (1899–1941), teātra dekorators, grafiķis *I*: 69, *II*: 382, 384; *III*: 14, 57
- Akmentīņa, Dace (īst. v. Dārta Šteinberga, 1858–1956), aktrise *III*: 129, 137
- Akmentiņš, Osvalds, autors *III*: 159
- Akuratere, Marija (dz. Dišlere) *I*: 104
- Akuratere-Ose, Laima (dz. 1910), rakstniece *I*: 104
- Akuraters, Jānis (1876–1937), rakstnieks *I*: 86, 88, 89, 253; *II*: 351; *III*: 68, 76, 107
- Alant Vils → Forstmanis, Fricis
- Alberings, Arturs (1876–1934), agronoms *III*: 187
- Albert, Eugen d' (1864–1932), vācu komponists, pianists *II*: 345
- Alberts, Uga (1913–1974), arhitekts, gleznotājs *I*: 301; *II*: 144, 227
- Aldermanis, J. *III*: 195, 197
- Alders, Rūdolfs (dz. 1907), tēlnieks *III*: 137, 139, 176, 205, 229, 231, 232
- Aleichems → Scholem-Alejhem
- Alksnis, Ādams (1864–1897), gleznotājs *I*: 7, 8, 28, 54, 66, 209, 308; *II*: 11, 274, 279, 303, 318
- Leonīds, gleznotājs *II*: 16
- Alsbergs, Jānis (dz. 1910), gleznotājs *I*: 313; *II*: 12, 16
- Alt, Vīnes secesionists *III*: 25
- Altbergs, mākslas salona īpašnieks *I*: 317; *II*: 374
- Āltonens → Aaltonen
- Alunāns, Ādolfs (1848–1912), režisors, drāmatiķis *II*: 363, 364, 383; *III*: 59
- Aman-Jean, Edmond (1860–1936), franču gleznotājs *I*: 22, 122
- Amanžāns → Aman-Jean
- Amiragova *I*: 130
- Amtmanis-Briedītis, Alfreds (1885–1966), aktieris, režisors *II*: 344
- Andaburskij, I., krievu gleznotājs Latvijā *II*: 325
- Andersons, Alfreds (pseud. Andrass, 1879–1937), rakstnieks, skolotājs, Rīgas pilsētas galva *II*: 375
- Andersons, Edgars, autors *I*: 13
- Andersons, Voldemārs (1891–1942), gleznotājs, grafiķis *I*: 55, 56; *II*: 339
- Andreoliti, italiešu cilmes tēlnieks Krievijā *III*: 126
- Andrups, Jānis, autors *III*: 86, 119
- Angelico, Fra (īst. v. Fra Giovanni da Fiesole, 1387–1455) italiešu gleznotājs *I*: 341
- Anglada Camarasa, Hermengildo (1872–1959), spāņu gleznotājs *I*: 20, 22, 331, 396, 398
- Annis, Augusts (1893–1984), gleznotājs, pedagogs *I*: 7, 67, 68, 80, 83, 282, 297–313, 341, 347, 348, 372, 446, 447; *II*: 15, 22, 83, 94, 106, 154, 155, 161, 179, 212, 213, 217–219, 232, 261, 317, 321, 344, 346, 372, 373, 386; *III*: 41
- Jānis (Augusts Jānis, dz. 1935), gleznotājs *I*: 301
- Irma (dz. Gustava) *I*: 301
- Annusa, Anna → Hagena-Annusa
- Ansberga, Marta *II*: 271
- Ansons, Jānis (1888–1935), gleznotājs *I*: 56, 67, 373, 426, 428–431, 447; *III*: 112
- Ansons, K., autors *II*: 175
- Antonov, Sergej (1884–1956), krievu arch., grafiķis, dekorators Latvijā *III*: 10, 93, 94, 242, 244, 255, 257
- Apinis, Arturs (1904–1975), grafiķis *I*: 155; *III*: 11, 26, 28–31, 38, 52
- Jēkabs (1899–1945), gleznotājs *II*: 121, 131–134
- Aplociņš, Hermanis (1891–1958), gleznotājs, pedagogs *I*: 64, 67, 328, 366–369; *II*: 15, 262, 385; *III*: 45
- Apsītis, Aleksandrs (1880–1943), grafiķis *III*: 14, 17
- Vaidelotis (dz. 1921), arch. *III*: 139, 262
- Archipenko, Alexander (1887–1964), ukraiņu izcelsmes amerikāņu tēlnieks *III*: 128, 162
- Archipovs → Arhipov
- Arhipov, Abram (1862–1930), krievu gleznotājs, pedagogs *II*: 338
- Aren, Peet (1889–), igauņu gleznotājs *I*: 54
- Ārends, Pēteris (1900–1960), arch. *III*: 181, 185, 236, 238, 241, 242, 246, 253, 258, 259
- Āriņš, Leonīds (1907–1991), gleznotājs *II*: 17, 74, 167
- Arnītis, Jānis (1905–1945), dekorators *II*: 16, 382, 384
- Aronova-Botvinkina, Lea, žīdu gleznotāja Latvijā *II*: 326
- Arp, Hans (1887–1966), vācu tēlnieks, gleznotājs, dzejnieks *I*: 71, 74
- Artums, Ansis (dz. 1908), gleznotājs *I*: 91, 111; *II*: 11, 16, 22, 28, 30, 73–81, 167
- Ārvaldis, Ģirts (1910–1968), gleznotājs *II*: 257, 258
- Asars, Jānis (1877–1908), žurnālists *I*: 333, 395
- Aspazija (Elza Pliekšāne, dz. Rozenberga, 1865–1943), rakstniece *I*: 216; *II*: 353, 355, 358, 359, 364, 365, 372, 373, 381, 383
- Astrīde, Beļģijas karaliene (1905–1935) *II*: 333
- Auber, Daniel François (1782–1871), franču komponists *II*: 348, 349, 360
- Audriņš, Jānis (dz. 1898), gleznotājs *I*: 313, 416; *II*: 15, 91, 155, 261, 272, 302, 312–314; *III*: 52, 217
- Augusts, Gvido (dz. 1932), gleznotājs, grafiķis *II*: 144
- Auniņš, Raimonds (1907–1960), gleznotājs *II*: 28, 155, 289–293
- Ausala, Margarita, autore *II*: 253
- Ausējs, Longins (1885–dep. 1941), tautsaimnieks *III*: 24
- Auseklis (īst. v. Miķelis Krogzemis, 1850–1879), dzejnieks *III*: 228
- Austriņš, Antons (1884–1934), rakstnieks *I*: 249, 257, 292, 294, 413; *III*: 33, 148
- Auškāps, Jūlijs (1884–dep. 1941), ķīmiķis, prof. *III*: 198, 199
- Auza, Lidija (dz. 1914), gleznotāja *I*: 276
- Avens, Voldemārs (dz. 1924), gleznotājs, dzejnieks *II*: 145, 188, 231
- Avotiņš, Kārlis (1893–1950), gleznotājs *I*: 54, 55, 56, 344, 415, 440; *II*: 338
- Ažbē, Anton (1859–1905), slovēņu gleznotājs, mākslas skolas vadītājs Minchenē *I*: 17
- Bachmanis, Kristaps, autors *I*: 13
- Baker, Noel, angļu parlamentārietis *I*: 112
- Bakst, Lev (Leo īst. v. Rozenberg, 1866–1924), krievu gleznotājs, grafiķis, dekorators *I*: 253; *II*: 357
- Baksts, N. → Bakst, L.

- Balcerbule, A., autore *III*: 232
- Ball, Hugo (1886–1927), vācu dzejnieks *I*: 71
- Balla, Giacomo (1871–1958), italiešu gleznotājs *I*: 72
- Balodis, Francis (1882–1947), arhailogs *I*: 66, 70, 188, 190, 223, 246, 296, 366, 445; *II*: 42, 52, 62, 193
- Jānis (1881–1965), ģenerālis *I*: 136, 400, 413; *III*: 46
- Pēteris (1867–1919), gleznotājs *II*: 306
- Baltgailis, Andžst tirgotājs *I*–: 356
- Jānis (1878–1942), gleznotājs, grafiķis *I*: 357
- Kārlis (1893–1979), gleznotājs *I*: 12, 27, 35, 37, 38, 44, 45, 47, 49, 54, 65, 69, 70, 89, 196, 226, 235, 236, 328, 356–366, 370, 371, 380, 437, 438, 447; *II*: 10, 11, 13, 16, 72, 233, 290, 301, 374; *III*: 74, 100, 230
- Baltiņa, Maija (prec. Jansone, dz. 1941), tēlniece *III*: 201
- Baltmane, Emma (1882–1969), gleznotāja *I*: 373, 392, 393; *II*: 15, 108
- Banga, Leonids (1905–1951), gleznotājs *II*: 11
- Bange, Francis (1895–1974), grafiķis *II*: 24; *III*: 11, 26–28, 52
- Bārda, Fricis (1880–1919), dzejnieks *I*: 35, 107, 176, 413
- Barlach, Ernst (1870–1938), vācu tēlnieks, grafiķis, dzejnieks *III*: 133, 153
- Barons, Krišjānis (1835–1923), folklorists, publicists *I*: 313; *III*: 158
- Barr, A. H., autors *I*: 75
- Bauma, Dzidra, autore *II*: 346
- Baumane, Biruta (dz. 1922), gleznotāja *I*: 229
- Baumanis, Arturs (1867–1904), gleznotājs *I*: 84
- Arturs (1892–1975), gleznotājs *I*: 414, 415; *II*: 15
- E., vitrāžu darbnīcas vadītājs *II*: 395, 397
- K. → Zemdega, K.
- Kārlis (dz. 1916), tēlnieks, grafiķis *I*: 12; *III*: 148, 214
- Beardsley, Aubrey (1872–1898), angļu grafiķis, dzejnieks *III*: 59
- Becker, F., autors *I*: 215, 313, 333
- Bedel, Maurice (1883–1954), franču rakstnieks *II*: 24
- Beethoven, Ludwig van (1770–1827), vācu komponists *II*: 356, 378
- Bekers, N. → Baker, N.
- Beklins, A. → Böcklin, A.
- Belanžs → Bellange
- Belij, Andrej (īst. v. Boris Bugajev, 1880–1934), krievu dzejnieks *III*: 128
- Bellange, Jacques (darbojies 17. gs. pirmajā pusē), franču gleznotājs, grafiķis *III*: 103
- Belleroche, Albert de (1864–1944), angļu gleznotājs un litografs *I*: 396
- Belling, Rudolf (1886–), vācu tēlnieks *III*: 128
- Belmane, Ausma, autore *III*: 190
- Belrošs → Bellerroche, A.
- Belzēns, Jēkabs (dz. 1870), gleznotājs *I*: 53, 54, 253, 285, 367
- Beļcova, Aleksandra (perc. Suta, 1892–1981), gleznotāja *I*: 33, 44, 57, 68, 70, 83, 228, 235, 246, 273–276, 281, 360; *II*: 23
- Bēms, Romis (1927–1993), mākslas vēsturnieks, akvarelists *I*: 145; *II*: 72, 81, 109, 321; *III*: 86
- Bénézit, E., autors *I*: 313, 327; *II*: 333
- Benjamiņa, Emilija (1881–dep. 1941), izdevēja *I*: 294
- Benjamiņš, Jānis (1892–dep. 1940), žurnālists *III*: 257
- Benjkov, Pavel (1879–1949), krievu gleznotājs, dekorators *I*: 177, 443
- Benuā, Aleksandr (1870–1960), krievu teātra dekorators, grafiķis, mākslas kritiķis, vēlāk Francijā *II*: 25, 29, 357; *III*: 60
- Beņkovs → Benjkov, P.
- Bercs, Stefans (1893–1961), rotkalis, gravieris *I*: 67; *III*: 95, 96
- Berga-Strute, L., māksliniece *II*: 17
- Berger, Henning (1872–1924), zviedru rakstnieks *II*: 372
- Bergman, Hjalmar (1883–1931), zviedru rakstnieks *II*: 350
- Bergmansons, G. → Bergmansons, O.
- Bergmansons, O., autors *II*: 94, 258
- Bergson, Henri (1859–1941), franču filozofs *I*: 71, 74
- Berķis, Krišjānis (1884–1941), ģenerālis *II*: 212
- Bermond-Avaloff, Pavel (īst. v. Berman, 1881–1936), pulkvedis *I*: 62; *II*: 304
- Bermonts → Bermond-Avaloff
- Bērnieks, Arturs (1886–1964), tēlnieks *III*: 166–169, 176
- Bertelson, Alexander (1890–1975), baltvācu gleznotājs *II*: 332
- Bērziņa, Erna (arī Bērziņa-Dzelme, rakstniece Ķikure, dz. 1906), grafiķe *I*: 69; *II*: 15, 17; *III*: 50
- Bērziņš, Ansis (dz. 1913), ilustrators *III*: 96
- Arturs (1882–1962), publicists, teātra darbinieks *I*: 265
- Ludvigs (Ludis, 1870–1965), folklorists, pedagogs *I*: 195, 213; *II*: 333
- R., mākslinieks *II*: 12
- Rūdolf (1881–1949), operdziedātājs *II*: 332
- Bērziņš-Valdess, Richards (1888–1942), rakstnieks, žurnālists *I*: 82; *III*: 61, 158
- Bērzkalns, Pēteris (1899–1958), arch. *III*: 238, 242, 243, 246, 257
- Bēthovens → Beethoven
- Betichers → Boetticher
- Bidiņa-Straupa, Ksenija (dz. 1910), dziedātāja *I*: 108
- Bielenstein, Siegfried (1896–1949), baltvācu gleznotājs, grafiķis *I*: 55; *II*: 324
- Bier, Justus, mākslas vēsturiķis *II*: 114, 120
- Biermann, G., vācu mākslas vēsturnieks *III*: 128
- Biezais, Haralds, autors *II*: 175
- Bija, Augusts (1872–1957), tēlnieks *II*: 20
- Bikše, Kārlis (1887–1955), arch. *I*: 53, 439; *III*: 126, 242, 244, 255–257
- Bīkēlis, Bronislavs (dz. 1912), grafiķis *I*: 408
- Bīķis, Jūlijs, autors *III*: 246
- Bilenšteins → Bielenstein
- Bilibin, Ivan (1876–1942), krievu grafiķis, dekorators *I*: 251, 255, 381; *II*: 357; *III*: 71, 84, 87
- Bilmanis, Alfreds (1887–1948), publicists, Latvijas sūtnis *I*: 436
- Biļibins → Bilibin, I
- Bindenschuh, Rupert (1645–1698), vācu celtnieks Latvijā *III*: 247
- Bindenšū → Bindenschuh
- Bīne, Jēkabs (1895–1955), gleznotājs, mākslas kritiķis, pedagogs, vitrāžists *I*: 36, 54, 63, 65, 67, 70, 150, 226, 229, 265, 266, 272, 315, 327, 329, 338, 343–350, 353–355, 372, 413, 447; *II*: 10, 13, 14, 22, 24, 28, 29, 257, 282, 283, 312, 387, 394, 399; *III*: 22
- Birdslī → Beardsley
- Birkerts, Pēteris (1881–1956), publicists, folklorists *I*: pret 192, 206
- Birkhāns, Alfrēds (1897–1974), arch. *III*: 242, 258, 263
- Bīrmans → Biermann
- Bīrs → Bier, J.
- Birzenieks, Aleksandrs (1893–1980), arch., grafiķis *III*: 10, 93, 99, 107, 128, 129, 139, 240–242, 245, 253–255
- Birzgalis, Jānis (1898–1968), gleznotājs, grafiķis, mākslas vēsturnieks *I*: 33, 55, 56, 58
- Reinis (1907–1990), aktieris, režisors, ilustrētājs *III*: 83
- Birznieks-Upītis, Ernests (1871–1960), rakstnieks *III*: 26, 84
- Bisenieks, E. *III*: 199
- Bismarck, Otto von (1815–1898), vācu valstsvīrs *I*: 196
- Bismarks, O. → Bismarck, O.
- Bizē → Bizet, G.
- Bizet, Georges (1838–1875), franču komponists *II*: 345, 354, 384
- B., J., autors *II*: 134
- Bjernson → Björnson, B.
- Björnson, Björnsterne (1832–1910), norvēģu rakstnieks *II*: 384
- Blahina, Ilze, autore *II*: 126
- Blankenburgs, Indriķis (1887–1944), arch. *III*: 242, 244, 258, 259, 266
- Blankī → Blanqui, L.
- Blanqui, Louis Auguste (1805–1881), franču sociālists, politiķis *I*: 55; *III*: 126
- Blaumanis, Rūdolf (1863–1908), rakstnieks *I*: 15, 197, 376; *II*: 359, 360, 365, 382–385; *III*: 26, 38, 41, 42, 68
- Blaus, Jānis (dz. 1880), arch. *III*: 236
- Blūma, Dzidra, autore *II*: 369
- Blumbergs, Laimonis (dz. 1919), tēlnieks *III*: 190
- Bļodniece, M., *III*: 194
- Bļodniece-Mengele, L. *III*: 197, 199
- Bobkovics, Arturs (1885–1959), diriģents *I*: 56; *III*: 250

- Bobrovskij, krievu grafiķis *I*: 381
- Boccioni, Umberto (1882–1916), italiešu gleznotājs, tēlnieks *I*: 72
- Bocjanovskij, V., krievu žurnālists *I*: 53
- Böcklin, Arnold (1827–1901), Šveices gleznotājs *I*: 17, 82
- Boetticher, Dr., ārsts *III*: 266
- Boetticher, Katharina (Katti, 1885–1966), baltvācu gleznotāja *II*: 324
- Bogajevskij, Konstantin (1872–1943), krievu gleznotājs *I*: 444
- Bogatirevs, V. → Bogatirjov, V.
- Bogatirjov, Vasilij (1872–1943), krievu tēlnieks, pedagogs *I*: 142; *III*: 126
- Bogdanov-Beljskij, Nikolaj (1868–1945), krievu gleznotājs Latvijā *II*: 322
- Bokaldere, Gerda (dz. Megi, 1922), arch. *I*: 109
- Bokalders, Visvaldis, autors *I*: 33
- Boljšakov, A., mākslas skolas vadītājs *III*: 53
- Boljšakovs, A → Boljšakov, A.
- Bonārs, P. → Bonnard, P.
- Bonnard, Pierre (1867–1947), franču gleznotājs *I*: 19, 75, 80, 120, 390
- Borbals, Staņislavs (dz. 1907), arch. *II*: 239; *III*: 242, 265
- Borchert, Bernhard Christian (1862–1945), baltvācu gleznotājs *I*: 55, 197, 386, 427; *II*: 324; *III*: 16
- Borchert-Schweinfurth, Eva (1878–1945), baltvācu gleznotāja, pedagoge *I*: 55, 238, 386
- Borkovskis-Zemgals, Jānis (dz. 1894), gleznotājs *I*: 68, 405, 406, 416
- Borodin, Aleksandr (1833–1887), krievu komponists *II*: 361, 362
- Botiĉelli → Botticelli
- Botticelli (Sandro di Mariano Filipepi, 1444–1510), italiešu gleznotājs *I*: 91
- Bourdelle, Antoine (1861–1929), franču tēlnieks *III*: 133, 180, 185, 207, 209
- Boussingault, Jean-Louis (1883–1943), franču gleznotājs un grafiķis *I*: 81
- Braĉs, Jūlijs, autors *I*: 355
- Braks, Ž. → Braque, G.
- Brancusi (Brīncuși), Constantin (1876–1957), rumāņu tēlnieks, vēlāk Parīzē *III*: 161
- Brankuzi, K. → Brancusi, C.
- Brāķere, R., autore *III*: 52
- Brangwyn, Frank (1867–1956), angļu gleznotājs un grafiķis *I*: 305
- Braque, Georges (1882–1963), franču gleznotājs *I*: 16, 18, 72, 77, 78, 80, 120, 234; *II*: 25, 176, 187
- Brastiņš, Arvīds (1893–1984), tēlnieks *I*: 53, 56, 67, 372, 376; *II*: 203, 257, 312, 314 (A. Br); *III*: 86, 96, 100, 177, 215–217
- Brastiņš, Ernests (1892–dep. 1941), gleznotājs, senvēstures pētnieks *I*: 53, 56, 57, 70, 90, 296, 328, 344, 353–355, 376; *II*: 11, 257, 312; *III*: 123, 142, 148, 149, 203, 215, 227
- Brauere-Fleišere, autore *III*: 52
- Brēgels, P. → Bruegel, P.
- Breikšs, Nikolajs (1911–1972), gleznotājs *II*: 22, 30, 74, 84, 95, 97, 98, 102–106, 109
- Brencēns, Eduards (1885–1928), gleznotājs, ilustrētājs *I*: 56, 67, 90, 284, 373–377, 397; *II*: 295, 343–345, 394; *III*: 13–15, 19, 22, 158, 215
- Brencēns, Kārlis (1879–1951), gleznotājs, vitrāzists, pedagogs *I*: 53, 54, 63, 65, 66, 68, 70, 200, 253, 285, 373, 375, 394–400; *II*: 13, 23, 24, 374, 394–396, 399; *III*: 59
- Brengvins, F. → Brangwyn, F.
- Brenning, M., autors *I*: 393
- Brensons, Teodors (dz. 1892), žīdu grafiķis, gleznotājs Latvijā *II*: 325
- Breton, André (1896–1966), franču rakstnieks *I*: 74, 75
- Brianchon, Maurice (dz. 1899), franču gleznotājs *II*: 320
- Briede, Aleksandra (dz. Kalniņa, 1901), tēlniece *II*: 19; *III*: 177, 205–214
- Mirdza (dz. 1910), gleznotāja *II*: 95
- Briedis, Fridrihs (1888–1918), pulkvedis *III*: 171
- Jānis (1902–1953), tēlnieks *II*: 19; *III*: 177, 202–205, 207, 208, 210, 211, 213, 214
- Kārlis, ārsts *III*: 199
- Brigadere, Anna (1861–1933), rakstniece *I*: 381; *II*: 347–350, 356, 358, 359, 372, 382–384, 386; *III*: 14–16, 21, 73, 90
- Brinckmann, Albert (1881–1958), vācu mākslas vēsturnieks *III*: 128
- Brinckmans, A. → Brinckmann, A.
- Briss, K. *III*: 220
- Brodskis, Izaks (1884–1939), krievu gleznotājs *II*: 24, 25
- Bruegel, Pieter (ap 1522–1569), flāmu gleznotājs *I*: 171, 234, 270; *III*: 91
- Brunius, Teddy, zviedru mākslas kritiķis *II*: 238; *III*: 52
- Brutāne, Milda (1903–1979), keramiķe *II*: 16
- Bruniņš, L., mākslinieks *II*: 18
- Bubnova, Varvara (1886–1983), krievu gleznotāja *I*: 23
- Bukovskis, Ļevs (1910–1984), tēlnieks *III*: 255
- Būmeistere, Lūcija, mākslas skolas audzēkne *I*: 386
- Burdels, A. → Bourdelle, A.
- Burljuk, David (1882–1967), krievu gleznotājs, dzejnieks *I*: 23; 278
- Burljuk, V. krievu gleznotājs *I*: 23
- Burļuks → Burljuk
- Burman, Karl (dz. 1882), igauņu arch., akvarelists *I*: 54
- Paul (dz. 1888), igauņu gleznotājs *I*: 54
- Bušs, Kārlis (1912–1987), grafiķis *II*: 14, 274; *III*: 118
- Bužers, brāļu Skulmju tēvocis *I*: 194
- Campenhausen, Erich Frh, von (1872–1926), baltvācu gleznotājs, grafiķis *I*: 55
- Candonai, R. → Zandonai, R.
- Carrà, Carlo (1881–1966), italiešu gleznotājs *I*: 72, 80, 259
- Cassou, Jean, autors *I*: 33
- Caune, Valdemārs (1901–1975), gleznotājs *II*: 28, 155, 302, 309–312
- Celmiņa, Margrieta (dz. 1897), gleznotāja *II*: 95, 121, 131, 134; *III*: 86
- Vija (dz. 1939), gleznotāja grafiķe *II*: 144
- Celmiņš, Kārlis (1894–1973), gleznotājs, daiļamatnieks *I*: 69, 437, 438, 447, 438; *II*: 16
- Cervantes Saavedra, Miguel de (1547–1616), spāņu rakstnieks *I*: 250; *II*: 353; *III*: 104
- Césanne, Paul (1839–1906), franču gleznotājs *I*: 18, 28, 39, 57, 72, 77, 80, 127, 136, 148, 168, 200; *II*: 142, 163, 191
- Cēsnieks, Egons (1915–1978), gleznotājs, vitrāzists *II*: 399
- Čaĉaturjans, A. → Haĉaturjan, A.
- Chagall, Marc (1887–1985), žīdu gleznotājs Krievijā, vēlāk Parīzē *I*: 73, 74, 277, 288
- Chamisso, Adelbert von (īst. v. Louis C. A. de Chamisso de Boncourt, 1781–1838), franču cilmes vācu rakstnieks *III*: 108, 109
- Chapelain-Midy, Roger (dz. 1904), franču gleznotājs *II*: 206, 320
- Chardin, Jean-Baptiste (1699–1779), franču gleznotājs *I*: 127
- Charitonovs, N. → Haritonov, N.
- Chimona → Himona
- Chirico, Giorio de (1888–1978), italiešu gleznotājs *I*: 72, 74, 78, 259
- Cielava, Jānis (arī Cielavs, 1890–1968), gleznotājs *I*: 36, 68, 70, 80, 83, 120, 223, 226, 236, 239, 246, 314–327, 402, 416, 445; *II*: 10, 22, 390
- Skaidrīte, autore *I*: 32, 52
- Cielavs, Teodors, būvuzņēmējs *I*: 314, 315
- Cielēna, Maija, autore *I*: 58 (M. C.); *III*: 78
- Ciesnieks, Vilis (1908–1989), grafiķis *I*: 69, 97; *III*: 118, 119
- Cīgels, H → Zügel, H.
- Cimmermanis, Arturs (1886–), teātra dekorators *II*: 344, 346, 349–351, 375
- Cinka, N. → Zinck, N.
- Cimze, R. *III*: 220
- Cirķelis, T., mākslas kolekcionārs *II*: 187
- Cirule, M. *I*: 326
- Sofija (dz. Veisa) *I*: 334, 343
- Cīrulis, Aleksandrs (1886–1969), gleznotājs, arch. *I*: 67, 373, 425
- Ansis (1883–1942), gleznotājs, grafiķis, keramiķis, mēbeļu projektētājs *I*: 14, 19, 32, 54, 70, 78, 83, 144, 229, 249, 328–344, 349, 350, 356; *II*: 23, 212, 386, 388, 389, 394, 395, 397; *III*: 9, 30, 31, 44, 53, 74, 76, 86, 97, 162, 205
- Jānis (1897–1962), diriģents, komponists *I*: 56, 58
- Jānis (dz. 1908), gleznotājs, ilustrētājs *II*: 388
- Ludis *I*: 331
- Civinska *II*: 324
- Cogniat, Raymond, mākslas vēsturnieks *II*: 151
- Corinth, Lovis (1858–1925), vācu gleznotājs *II*: 328

- gleznotāja, vēlāk rietumos *I*: 23; *III*: 128
 Goppers, Miķelis (dz. 1908), grāmatizdevējs
II: 387; *III*: 22
 Gorbunkov, mākslas skolas paidagogs
III: 44
 Gorjuškins-Sorokopudovs, krievu gleznotājs, paidagos *I*: 38, 88, 358
 Gorkij, Maksim (īst. v. Aleksej Peškov, 1868–1936), krievu rakstnieks *III*: 17
 Gorškij, M. → Gorjkij, M.
 Gorskij, Eduard (1901–1978), krievu gleznotājs Latvijā *II*: 324
 Gorsvāns, Jānis (dz. 1930), gleznotājs, rakstnieks *II*: 144
 Goya y Lucientes, Francisco de (1746–1828), spāņu gleznotājs *II*: 99
 Grabarj, Igor (1871–1960), krievu gleznotājs, mākslas vēsturnieks *I*: 17, 398
 Grabars, I → Grabarj, I.
 Grants, J., autors *II*: 128
 Grasē → Grasset
 Grasis, Tenis, autors *I*: 343; *III*: 399
 Grasset, Eugène (1845–1917), Šveices franču lietišks mākslinieks, ilustrētājs *I*: 396
 Graubiņš, Jēkabs (1886–1961), komponists *II*: 14
 Graves, Morrice (dz. 1910), amerikāņu gleznotājs *II*: 222
 Grāvītis, Oto (dz. 1906), tēlnieks *III*: 231
 Grebзде, E. *I*: 436
 Grebзде, Miķelis (dz. 1895), deju skolotājs *I*: 436
 Greco (Domenikos Theotokupulos, dēvēts El Greco, 1540–1614), grieķu izcelsmes gleznotājs Spānijā *I*: 138, 201; *II*: 99, 163
 Greivs → Graves
 Grecions, Kārlis, autors *III*: 217
 Grēviņš, Māris, autors *II*: 369, 387
 Grigulis, Arvīds (1906–), rakstnieks *II*: 375
 Griķis, Arnolds (1908–1980), gleznotājs *II*: 12, 16, 120
 Griķītis, Jānis (dz. 1895), gleznotājs *I*: 436, 437; *II*: 15
 Grīna, Māra, autore *II*: 203
 Grīnberga, A. *I*: 99, 104
 Merija (dz. Grosvalde) *I*: 16, 130, 274, 276
 Grīnberga-Cimmermane, S., māksliniece *II*: 17
 Grīnbergs, Alfreds, arch. *III*: 264, 265
 Hermanis (1888–1928), gleznotājs, dekorātors *I*: 53, 56, 67, 337, 373, 426–428, 447; *II*: 393, 394
 Teodors (1870–1962), archibīskaps *I*: 415; *II*: 333; *III*: 228
 Grīnfelde, Milda (1881–1966), gleznotāja *I*: 196
 Grīns, Aleksandrs (Jēkabs, 1895–1941), rakstnieks *II*: 368, 383, 384; *III*: 18, 21, 74–76, 105, 108
 Jānis (1890–1966), rakstnieks, redaktors *I*: 134; *II*: 14; *III*: 23, 77
 Griņēvičs, Romualds (dz. 1908), tēlnieks *III*: 177, 231, 232
 Gris, Juan (1887–1927), spāņu gleznotājs *I*: 72, 218, 241, 259
 Griščenko, A., autors *I*: 82
 Gromaire, Marcel (1892–), franču gleznotājs un grafiķis *I*: 74, 81, 140, 148
 Gromērs → Gromaire
 Gromov, Viktor (1899–1975), krievu režisors *II*: 350
 Gropius, Walter (1883–1969), vācu arch. *I*: 75, 76, 118
 Grosberga, Anna (1899–1980), grafiķe, akvarelīste *III*: 55, 57
 Gross → Grosz
 Grosvalde, Margarita *I*: 104
 Līna (Karlīne, 1887–1974) *I*: 26, 197
 Grosvalds, Fridrihs (1850–1924), zvērīnāts advokāts, Rīgas Latv. biedrības priekšn. *I*: 15, 17, 27
 Jāzeps (1890–1920), gleznotājs *I*: 7, 12, 14–33, 34, 35, 39–42, 45, 53, 54, 56–58, 68, 77, 83, 86, 88, 90, 96, 98, 112, 117, 197, 226, 232, 235, 248, 253, 255, 337, 341, 356, 364, 448; *II*: 11, 23, 25, 164, 176, 179, 290, 329, 335, 339; *III*: 9, 70, 71, 215
 Olģerds (1884–1962), mākslas vēsturnieks, diplomāts *I*: 16, 23, 28, 33, 122, 197, 342, 396
 Grosz, George (1893–1959), vācu grafiķis un gleznotājs, vēlāk Amerikā *I*: 228; *III*: 79, 89
 Grots, Jānis (1901–1968), rakstnieks *III*: 30
 Grotuss, Hugo (1884–1951), gleznotājs *I*: 434
 Grünberg → Hofmane-Grīnberga
 Grundberga, Gaida (dz. 1928), tēlniece *III*: 226
 Grunde, Oto (Atis, 1907–1982), gleznotājs *II*: 155, 181, 302, 305–307, 314; *III*: 41
 Grundmanis, Nikolajs (1896–1919), armijas kapteinis *III*: 227
 Gruzna, Pāvils (1878–1950), rakstnieks *I*: 90, 151
 Guérin, Charles (1875–1939), franču gleznotājs, litogrāfs *I*: 20
 Gudelis, A., skolotājs *II*: 107
 Gulbis, A. *III*: 199
 Aivars (dz. 1933), tēlnieks *III*: 190
 Gusārs, Arvīds (dz. 1906), gleznotājs *II*: 15, 391, 393
 Ģinters, Valdemārs (1899–1979), archaiologs *I*: 33, 66; *II*: 203, 387; *III*: 22
 Hacke, G. A., autors *I*: 112
 Hačaturjan, Aram (1903–1978), armēņu komponists *II*: 360
 Haftmann, Werner (dz. 1912), vācu mākslas vēsturnieks un teorētiķis *I*: 74, 76
 Hagen, Kuno, autors *II*: 325, 326, 339; *III*: 99
 Hagen-Annusa, Anna, gleznotāja *I*: 301
 Halonen, Pekka (1865–1933), somu gleznotājs *II*: 291
 Hals, Frans (1580–1666), holandiešu gleznotājs *I*: 320
 Haļāpina, Taira, autore *II*: 81, 109
 Hamsun, Knut (1859–1952), norvēģu rakstnieks *III*: 82, 99
 Haritonov, N., krievu gleznotājs *I*: 384
 Hartmann, W., autors *I*: 265
 Haskins, Samuels (1909–1974), žīdu grafiķis Latvijā *III*: 119, 119
 Hebbel, Friedrich (1813–1863), vācu drāmatīķis *II*: 357, 358
 Hebels, F → Hebbel, Fr.
 Heine, Heinrich (1797–1856), vācu rakstnieks *I*: 38
 Helcels, A → Hölzel, A.
 Heller, prof., austriešu grafiķis, paidagogs *III*: 25, 46
 Helmane, M. → Hellmann, M.
 Hellmann, Martha (1873–1972), baltvācu gleznotāja *I*: 55; *II*: 324
 Herbert, R. L., redaktors *I*: 75
 Hercen, Aleksandr (Gercen, īst. v. Jakovlev, 1820–1870), krievu rakstnieks, politiķis *I*: 55
 Hertel, Peter (1817–1899), vācu komponists *II*: 349
 Hess, W., autors *I*: 75, 76
 Hildebrand, Adolf von (1847–1921), vācu tēlnieks *III*: 193
 Hill, V., autors *III*: 229
 Himona, krievu gleznotājs *I*: 298
 Hiršs, Ivars (dz. 1931), gleznotājs *II*: 144
 Hitler, Adolf (1889–1945), vācu politiķis, sākotnēji austrietis *I*: 73, 76, 80, 279
 Holder, Ferdinand (1853–1918), Šveices gleznotājs *I*: 74, 172, 336, 338
 Hodlers, J. → Hodler, F.
 Hoelzel, A. → Hölzel, A.
 Hofer, Karl (1878–1955), vācu gleznotājs *I*: 18, 205
 Hoffmann, E. T. A. (Ernst Theodor Amadeus, 1776–1822), vācu rakstnieks *III*: 90
 Hofmane-Grīnberga, Lidija (Grūnberg, dz. 1898), arch. *III*: 265
 Hofmanis, E. T. A. → Hoffmann, E. T. A.
 Holbein, Hans (1497–1543), vācu gleznotājs, grafiķis *I*: 136
 Hollósy, Simon (1857–1918), ungār gleznotājs *I*: 17, 32, 33
 Hološijs → Hollósy
 Hölzel, Adolf (1853–1934), vācu gleznotājs, mākslas teorētiķis *II*: 332
 Hornig, H., krievu gleznotājs Latvijā *II*: 325
 Huelsenbeck, Richard (1892–), vācu dzejnieks, ārsts, vēlāk Amerikā *I*: 71
 Hugo, Victor (1802–1885), franču rakstnieks *II*: 364
 Hūns, Kārlis (1830–1877), gleznotājs *I*: 395
 Hūns, Kārlis Frīdrihs, skolotājs, ķesteris, galdnieks *I*: 395
 Ibsen, Henrik (1828–1906), norvēģu rakstnieks *II*: 351, 352, 353, 370, 373, 383
 Igāle, Dagmāra (dz. 1930), gleznotāja *II*: 188
 Igo → Hugo
 Ikona, Guna (īst. v. Izolde Krūmiņa, dz. 1922), autore *II*: 321
 Induse-Muceniece, Marija (1904–1974), grafiķe *I*: 63; *II*: 17, 150, 151, 154, 215; *III*: 10,

- 11, 39–42, 52
 Induss, Jānis (dz. 1907), gleznotājs *II*: 17, 28, 31, 95, 117, 135, 150–154; *III*: 41
 Ingres, Dominique (1780–1867), franču gleznotājs *I*: 399
 Irbe, Voldemārs (1893–1944), gleznotājs *II*: 316–318
 Israels, Jozef (1845–1911), holandiešu gleznotājs *I*: 17; *II*: 49
 Irbe, V., autors *I*: 313
 Isajevs, V., būvinž. *III*: 239
 Ivanovs, Miķelis, autors *I*: 211, 355; *II*: 42, 134, 339; *III*: 52, 119, 124, 148, 205
 Ivāns, Augusts (dz. 1895), grafiķis *I*: 358, 359
 Ivāns, J., mākslas skolas audzēknis *I*: 27, 37, 54
 Ivaņickis, Staņislavs (dz. 1908), poļu gleznotājs Latvijā *I*: 69
 Izdebskij, V., krievu mākslas salona īpašnieks *I*: 22, 23
 Izraelss → Israels
- Jablovskis, Jānis (1901–1965), gleznotājs *II*: 95, 110, 112–114, 120
 Jakobi, Jevgenij, krievu arch. Latvijā *III*: 266
 Jākobsons, Valdemārs (1899–1974), tēlnieks *II*: 11; *III*: 177, 225, 227, 229
 Jakulov, G. (1884–1928), krievu teātra dekorātors *II*: 352
 Janelšņa, Veronika (prec. Eglīte, dz. 1910), gleznotāja *I*: 111; *II*: 11, 28, 144, 155, 189, 197, 213, 217–225, 227, 228, 231, 233, 239, 245; *III*: 92
 Jānis Kristītājs (miris ap 28), mesianisks sludinātājs *I*: 204, 291
 Jankovskis, Jānis Dr. med. (1876–1925), ārsts, pedagogs *III*: 193
 Jansen, August (1881–), igauņu gleznotājs *I*: 54
 Jansons, Andrejs (dz. 1937), tēlnieks *III*: 201
 Ed., skolotājs, dabzinātnieks *III*: 144
 Kārlis (1896–1987), tēlnieks *I*: 63; *II*: 16, 23, 25; *III*: 123, 173, 177, 193–201, 219, 228, 231
 Janševskis, Jēkabs (1865–1931), rakstnieks *I*: 374, 375, 381; *III*: 13, 14, 17
 Jārnefelt, Ecro (1863–1937), somu gleznotājs *II*: 291
 Jaunarājs, Oļģerts (dz. 1907), gleznotājs *I*: 69; *II*: 119
 Jaunkalniņš, Jūlijs (1866–1919), gleznotājs, pedagogs *I*: 53, 285, 395, 398
 Jaunsudrabiņš, Jānis (1877–1967), rakstnieks, gleznotājs *I*: 53, 54, 56, 58, 65, 67, 69, 70, 196, 197, 377, 380, 383, 433, *II*: 23, 24, 327, 328, 333; *III*: 22, 33, 53, 83
 Jaunzems, Bruno (1899–1956), grafiķis, akvarelists *III*: 55, 57
 Jānis (1903–1978), arch., etnografs *III*: 253
 Javlenskij, Aleksejs (1864–1941), krievu gleznotājs *I*: 17, 18, 23
 Jeanneret-Le Corbusier, Eduard (1887–1965), šveiciešu cilmes arhitekts, gleznotājs, mākslas teorētiķis Francijā *I*: 72, 73, 75, 78, 82, 120, 145, 191, 218, 228, 234
 Jēgers, Ojārs, autors *I*: 265; *II*: 26; *III*: 77, 78
 Jēgers, A. → Jūrasteteris, A.
 Arvīds (dz. 1922), gleznotājs, grafiķis *I*: 67
 Jūlijs (1900–1954), gleznotājs *II*: 28, 117, 155–164, 190
 Jēkabsons, Kārlis (1879–1946), dzejnieks *I*: 127, 130; *III*: 15
 Jeremija (ap 650–ap 585 p. m. ē.), pravietis *I*: 96
 Jernefelts → Jārnefelt
 Jesens, Andrejs (1873–1958), izdevējs, rakstnieks *III*: 84
 Jo, Michaels, žīdu gleznotājs Latvijā *II*: 325, 326
 Johansons, Andrejs (1922–1983), rakstnieks, reliģijas vēsturnieks *I*: 260; *II*: 159; *III*: 86
 Kārlis (1892–1929), gleznotājs *I*: 22, 26, 27, 36, 54, 55, 56, 58, 86, 88, 89, 90, 115, 117, 123, 136, 226, 253, 254, 315, 358
 Jozuus, Pauls (1873–1937), diriģents, ērģelnieks, pedagogs *III*: 208, 209
 Jung-Stilling, Elise (1829–1904), mākslas skolas vadītāja Rīgā *I*: 342; *II*: 332
 Junkers, Aleksandrs (1899–1976), grafiķis *I*: 64, 69, 229; *II*: 14, 76; *III*: 10, 97, 99, 100, 111–119
 Juon, Konstantin (1875–1958), krievu gleznotājs, pedagogs *I*: 198
 Jupatov, Aleksej (1911–1975), krievu grafiķis Latvijā *II*: 325; *III*: 10, 93
 Jurasovskij, A., komponists *II*: 368
 Jūrasteteris (Jēgers), Arturs (1905–deportēts 1941), gleznotājs *I*: 91, 111; *II*: 11, 155, 189, 204, 207, 208, 212, 233, 234; *III*: 100, 232
 Jurjāns, Gunārs, autors *III*: 57
 Kārlis (1884–1951), gleznotājs, grafiķis *I*: 67, 139
 Jurķelis, Eduards (1910–1978), akvarelists *II*: 16, 64, 119
- Kaija, Ivande (īst. v. Antonija Lūkina), autore *I*: 58
 Kaimiņš, Jānis, autors *I*: 13
 Kaktiņš, Adolfs (1885–1965), operdziedātājs *II*: 332
 Kalējs, Oskars (1902–1944), gleznotājs *I*: 130; *II*: 17, 95, 110, 157, 191
 Kālerts, A., vācu cilmes vitrāžists Latvijā *II*: 394, 395
 Kālis, Ernests (1904–1939), grafiķis *II*: 318
 Kalmīte, Jānis (1907), gleznotājs *I*: 166, 171; *II*: 11, 28, 155, 172, 194–203, 239; *III*: 18, 22
 Kalmīte, Lelde, autore *II*: 203
 Kalnavārņa, E., mākslas skolas audzēknis *I*: 229
 Kalniņa, A. → Briede, A.
 Dz., autore *I*: 313; *II*: 188
 Kalniņš, Alfreds (1879–1951), komponists *I*: 396; *II*: 347, 354, 356, 377–379, *III*: 248
 Ansis (1903–1945), arch. *III*: 240, 242, 257, 258, 264
 Eduards (1904–1988), gleznotājs, pedagogs *I*: 68, 423; *II*: 22, 25, 28, 30–43, 46, 49, 63, 64, 67, 69, 74, 82, 95, 130, 235
 Jānis (dz. 1904), komponists *II*: 345, 355, 356, 361, 362, 373, 374, 378, 379
 Jānis (1884–1987), tēlnieks, akvarelists, rakstnieks (Sarma) *I*: 37, 54, 69, 358; *II*: 17; *III*: 53, 54, 57, 162
 K. *III*: 227
 Reinholds (1897–1968), gleznotājs *II*: 321, 330, 331
 Sigurds (1918–1956), grafiķis *III*: 54
 Teodors (1890–1962), koŗdirigents *III*: 225
- Kalnroze (Rozenbergs), Valdis (dz. 1894), gleznotājs *I*: 69; *II*: 16, 22, 30, 33, 39, 62–72, 82, 95, 119, 235, 267, 282; *III*: 80
 Kalpaks, Oskars (1882–1919), pulkvedis *I*: 135, 406; *II*: 299; *III*: 110, 128, 129, 221
 Kalpiņa, Elza *III*: 212, 214
 Kalpokas, Petras (1880–1945), lietuviešu gleznotājs *II*: 249
 Kalpoks → Kalpokas
 Kalvāns, Klementijs, dzirnavu remontmeistars, zemkopis *II*: 107
 Vitālijs (1909–1965), gleznotājs *II*: 18, 84, 106–109
 Kalve, Kārlis (1877–1903), gleznotājs *I*: 194
 Pēteris (1882–1913), gleznotājs *I*: 54, 115, 194
 Vitauts (īst. v. Kalniņš), autors *III*: 86, 119
 Kampe, Pauls (1885–1960), archit. *III*: 162, 247, 248, 257
 Kampenhauzens → Campenhausen
 Kandaurov, K., krievu gleznotājs *I*: 44
 Kandinskij, Vasilij (1866–1944), krievu gleznotājs *I*: 17, 18, 23, 58, 73, 76–78
 Kanoldt, Alexander (1881–1939), vācu gleznotājs *I*: 18
 Kanolts → Kanoldt
 Kanskis, J. (dz. 1907), sporta meistars *II*: 292
 Kardovskij, Dmitrij (1866–1943), krievu gleznotājs, grafiķis *I*: 17, 134, 298, 397
 Karitons, Eduards (1898–1985), tēlnieks *I*: 69; *III*: 177, 230, 232
 Kārklīņa, Gaļina autore *III*: 124, 176, 214, 232
 N., autore *I*: 415, 416
 Kārklīņš, Jānis (1891–1975), rakstnieks, redaktors *I*: 250, 252; *III*: 176
 Valdemārs (1906–1964) rakstnieks *I*: 272, 393; *II*: 154, 188, 227, 239
 Kasparsons, Kārlis (1865–1962), zinātnieks, publicists, izgl. ministrs *I*: 62
 Reinholds (1889–1966), gleznotājs *I*: 57, 58, 67, 373, 406, 407, 413
 Kasū, Ž. → Cassou, J.
 Kaudzīte, Matīss (1848–1926), rakstnieks *I*: 374, 375, 413; *II*: 353
 Reinis (1839–1920), rakstnieks *I*: 374, 375, 413; *II*: 353; *III*: 158

- Kauliņš, J., autors *III*: 241
- Kazaks, Jēkabs (1895–1920), gleznotājs *I*: 7, 14, 27, 34–52, 53, 54, 56, 57, 58, 68, 88, 90, 117, 144, 165, 200, 226, 235, 257, 315, 356–359, 364, 448; *II*: 11, 23, 164, 176, 179, 335; *III*: 9
- Kēlers, gleznotājs *III*: 126
- Kēlers-Viljandi, J. → Köler-Viljandi, J.
- Kennedy, Elsie, autore *III*: 52
- Kerkovius, Ida (1879–1970), baltvācu gleznotāja, grafiķe, daiļamatniece *II*: 331, 332
- Kiriko, Dž. → Chirico, G.
- Kivi, Aleksis (īst. v. Stenvall, 1834–1872), somu rakstnieks *III*: 106, 108
- Kjellin, H. T., zviedru mākslas vēsturnieks *I*: 272, 436, 447
- Klāns, Pāvils (īst. v. Pauls Kovaļevskis, 1912–1979), rakstnieks žurnālists *II*: 237, 238
- Klaustiņš, Gustavs (1880–1937), inž.-technologs, profesors *III*: 136, 228, 229
- Klāvs, Jānis, autors *II*: 203
- Klēbacha-Stīpniece, Milda (1906–1975), mākslas audēja *II*: 16
- Klee, Paul (1879–1940), vācu gleznotājs *I*: 74, 76, 78, 118
- Kleist, Heinrich von (1777–1811), vācu rakstnieks *III*: 116
- Klētņieks, Valdemārs (1905–1968), skatu darbinieks, publicists *II*: 257
- Kliers, H. Dr., autors *II*: 175
- Klimov, Jevgenij (dz. 1901), krievu gleznotājs Latvijā *II*: 324, 325
- Klinger, Max (1857–1920), vācu gleznotājs un tēlnieks *I*: 82
- Klinklāvs, Aleksandrs (1800–1882), arch. *I*: 435; *III*: 240, 242, 258, 262, 263, 266
- Klints, J., autors *II*: 28
- Klucis, Gustavs (1895–1944), gleznotājs, grafiķis, plakātists *I*: 55, 56; *II*: 334, 337, 338
- Klusiņš, M., aktieris *I*: 360
- Kļimovs, E. → Klimov, J.
- Kocēna, Sk., mākslas studijas audzēkne *I*: 229
- Kokoschka, Oskar (1886–1980), austriešu gleznotājs, grafiķis, dzejnieks *I*: 74
- Kokoška, O. → Kokoschka, O.
- Köler-Viljandi, Johann (1826–1899), igauņu gleznotājs *I*: 348
- Končalovskij, Pjotr (1876–1956), krievu gleznotājs *I*: 58, 156; *II*: 80, 339
- Kondrāts, Bronislavs (1890–1935), gleznotājs *I*: 373, 417, 421–425
- Konjonkov, Sergej (1874–1971), krievu tēlnieks *III*: 160
- Konstante, Ilze, autore *I*: 296
- Koņjā, R. → Cogniat, R.
- Koņonkovs → Konjonkov
- Kopmanis, Augusts (1910–1976), tēlnieks *II*: 257, 258, 312; *III*: 217
- Korīnts, L. → Corinth, L.
- Koro, K. → Corot, C.
- Korovin, Konstantin (1861–1939), krievu gleznotājs *I*: 177; *II*: 339
- Kort, Jaan, igauņu tēlnieks *III*: 171
- Kostērs, Š. de → Coster, Ch. de
- Koškins, Kristaps (1875–1931), aktieris, režisors *II*: 65
- Kotov, Grigorij (1859–1942), krievu arch. *I*: 199, 200, 285, 396
- Kovaļevska, Margarita (prec. Videniece, dz. 1911), gleznotāja ilustrētāja, rakstniece *II*: 283, 316; *III*: 82, 83, 85, 86
- Kozlovskij, Mihail (1753–1802), krievu tēlnieks *III*: 184
- Kozlovskis, Alberts (1902–1974), baletmeistars *II*: 387
- Krafts, P. *III*: 192
- Kraģīte, Marija, māksliniece *II*: 17
- Krastiņš, J., autors *II*: 94, 272; *III*: 22
- Krastiņš, Jūlijs (1882–1950), gleznotājs, skolotājs *I*: 55, 437
- Krastiņš, Pēteris (1882–1944?), gleznotājs *I*: 7, 14, 19, 28, 32, 79; *II*: 318; *III*: 53
- Krastiņš, Voldemārs (1908–1960), grafiķis *III*: 11, 38, 39, 52
- Krauklis, V., zvejnieks *II*: 292
- Kraus, Theodor (1866–1948), baltvācu gleznotājs, grafiķis *I*: 55, 386; *II*: 324
- Krauze, Kārlis (1904–1941), grafiķis *I*: 63, 68; *III*: 10, 11, 23–26, 28, 42, 45, 51, 52, 101
- Krauze, Vilhelmine (prec. Fībiga) *II*: 329
- Krauze-Krūmiņa, Māra, gleznotāja *I*: 446
- Kreituse, Ilga, autore *II*: 52, 109
- Krēsliņš, Jānis (dz. 1924), dzejnieks, vēsturnieks, bibliotēkārs *I*: 8, 313; *II*: 175, 188, 193, 203, 212, 239
- Krievs, Augusts (dz. 1908), keramiķis *II*: 77
- Kristofors, strēlnieks *I*: 88
- Kristus *I*: 291, 311, 389
- Krodors, Arturs (1892–1973), publicists, redaktors *I*: 253
- Kronberga, Ērika, autore *II*: 257, 258
- Kronbergs, Rūdolfs (1911–1977), gleznotājs, aktieris, teātra dekorātors *II*: 117
- Kronenbergs, Alberts (1887–1958), grafiķis, ilustrators *I*: 67, 196, 251, 357, 380, 381; *III*: 83–86, 206
- Kronvalds, Atis (1837–1875), skolotājs, publicists *I*: 333, 413
- Kronvalds, K. *III*: 97
- Kruglov, Georg (1905–1984), krievu keramiķis Latvijā *II*: 325
- Krūka, Aleksandrs (1898–1987), grafiķis *I*: 360; *III*: 18, 19, 21, 22
- Krūkliņš, Alfrēds *I*: 8
- Krūmiņš, Arturs (1879–1969), arch., pedagogs *III*: 242, 244, 247, 248
- Krūmiņš, Fr., mākslinieks *I*: 56
- Krūmiņš, Mārtiņš (dz. 1900), gleznotājs *I*: 8, 446, 447; *II*: 28, 31, 95, 123, 126, 134–141, 154, 193, 203
- Krūmiņš, Vilis (1891–1959), grafiķis *I*: 56, 67; *III*: 16, 17, 22, 23
- Krūza, Kārlis (1884–1960), dzejnieks *I*: 26, 129, 130, 235
- Kuga, Jānis (1878–1969), gleznotājs, dekorātors, pedagogs *I*: 19, 20, 26, 33, 53–58, 62, 63, 66, 68, 144, 172, 176, 198, 200, 213, 223, 253, 338, 441, 447; *II*: 13, 16, 22, 25, 65, 142, 143, 166, 208, 212, 256, 275, 317, 343–348, 356–360, 365, 369, 371, 373, 374, 382, 384, 388, 390, 399; *III*: 215
- Kuindži, Arhip (1842–1910), krievu gleznotājs, pedagogs *I*: 277, 298; *II*: 47
- Kūlainis, Nikolajs (1901–1975), gleznotājs *II*: 10, 155, 294, 301
- Kūlmanis, N. → Kūlainis, N.
- Kundziņš, Andris (dz. 1920), arch. *III*: 253
- Haralds (1898–1981), arch. *III*: 242, 258, 264, 265
- Kārlis, autors *II*: 369, 387
- L., mākslinieks *II*: 17
- Pauls (1888–1983), arch., pedagogs *III*: 240, 242–245, 250–252, 257, 259, 264
- Pēteris (1886–1958), gleznotājs, teātra dekorātors *I*: 53, 56, 66, 67, 200, 211, 375, 431, 432; *II*: 344, 345; *III*: 101, 215
- Kupka, František (1871–1957), čehu gleznotājs, grafiķis *I*: 73
- Kuprin, Aleksandr (1870–1938), krievu rakstnieks *III*: 20
- Kurbē → Courbet
- Kurcijs (Kuršinskis), Andrejs (1884–1959), rakstnieks *I*: 118, 232
- Kurle-Kurlis, Kārlis (1888–1928), gleznotājs *I*: 424, 425
- Kursis, A., autors *II*: 120
- Kuršinska, Lūcija (dz. Driķe, 1894), gleznotāja *I*: 126, 225, 226, 315
- Kustodijev, Boris (1878–1927), krievu gleznotājs, teātra dekorātors *I*: 285, 287, 290, 352
- Kuzmins, M. *III*: 87
- Kuznecov, Pavel (1878–1968), krievu gleznotājs *I*: 17, 78
- Ķelpe, Jānis (dz. 1908), rakstnieks, publicists *II*: 14
- Ķeniņš, Atis (1874–1961), audzinātājs, sabiedrisks darb., rakstnieks *I*: 176, 197
- Ķešāns, J., mākslinieks *II*: 17
- Ķikure, E. → Bērziņa-Dzelme, E.
- Ķīkaura, Tāivaldis (dz. 1929), gleznotājs, rakstnieks *I*: 313; *II*: 239, 252, 257, 258
- Ķiploks, Edgars (dz. 1907), ev. lut. mācītājs, bazn. vēsturnieks *I*: 8
- Ķiselis, B., autors *III*: 69
- Ķuze, M. *I*: 104
- Olga *III*: 195, 196
- Lāce, Rasma (dz. 1923), mākslas zinātniece *I*: 210, 211, 236; *II*: 101, 109, 154; *III*: 145, 147, 148, 201, 229
- Lācis, A., izdevējs *I*: 252
- Teodors (1881–1962), aktieris, režisors *II*: 386
- Vilis (1904–1966), rakstnieks *II*: 375, 383
- De Lafresnē, R. → La Fresnaye, R. de
- La Fresnaye, Roger de (1885–1925), franču gleznotājs *I*: 19, 81
- Lāgerlēva, Z. → Lagerlöf, S.
- Lagerlöf, Selma (1858–1940), rakstniece *III*: 89
- Laicens, Linards (1883–1938), rakstnieks *I*: 250, 445; *II*: 332; *III*: 71, 73, 90

- Laikmaa (Laipman), Ant (1866–1942), igauņu gleznotājs *I*: 54; *III*: 35
- Laipman, H. → Laikmaa, A.
- Lambin, Pjotr (1862–1929), krievu teātra dekorātors *I*: 200, 285
- Lambins, B. → Lambin, P.
- Lamze, Arnolds (1889–1945), arch. *III*: 253
- Lange, Marta (1903–1985), tēlniece *III*: 177, 228, 229
- Lanserē, Jevgenij (1875–1946), krievu grafiķis, gleznotājs *I*: 253
- Lapacinska, Velta, autore *III*: 22, 51, 92, 118
- Lapiņš, Arturs (1911–1983), teātra dekorātors, mākslas vēsturnieks *I*: 69, 216, 281, 407; *II*: 17, 101, 318, 339
- Jānis (1885–1941), publicists, pedagogs *II*: 14, 16, 17
- Laprade, Pierre (1875–1931), franču gleznotājs *I*: 125, 277
- Larionov, Michail (dz. 1881), krievu gleznotājs *I*: 19, 23
- La Sha, J.P.S., autors *II*: 203
- Laube, Eižens (1880–1967), arch., prof. *I*: 176, 197; *III*: 227, 240–247, 251, 258, 264
- Lauberts, Ērihs (1878–1931), aktieris, režisors *II*: 344
- Laukirbe, Alfreds (dz. 1901), arch. *III*: 265
- Laurencin, Marie (1885–1956), franču gleznotāja *I*: 232, 273, 275
- Laurs, Kazimirs (dz. 1923), gleznotājs *II*: 143, 144
- Lautenbachs-Jūsniņš, Jēkabs (1847–1928), dzejnieks, zinātnieks *I*: 84; *III*: 72, 202, 204
- Lauva, Jānis (dz. 1906), gleznotājs *II*: 28, 155, 302–305
- Lazda, Zinaida (īst. v. Šreibere, 1902–1957), dzejniece *I*: 390
- Lazdiņš, Jānis (1875–1953), sūtnis *II*: 20
- Lederer, Hugo (1871–1940), austriešu tēlnieks *III*: 133
- Leekney, Fr. → Lieknējs, Fr.
- Le Fauconnier, Henri (1881–1946), franču gleznotājs *I*: 22
- Lefokonjē, A. → Le Fauconnier, H.
- Léger, Fernand (1881–1955), franču gleznotājs *I*: 72, 78, 79, 218, 234
- Legzdīņš, Jēkabs (1894–1937), tēlnieks *III*: 225–227
- Roberts (1901–1989), arch., etnografs *II*: 202, 203, 239; *III*: 242, 246, 253
- Leimane, Ilona (1905–1989), rakstniece *I*: 313, 326; *III*: 21, 86, 104
- Leistikow, Walter (1865–1908), vācu gleznotājs *I*: 429
- Lejiņš, Jānis (dz. 1899), aktieris, režisors *II*: 383, 387
- Le Korbizjē, Š. → Jeanneret, Ch.
- Lelis, Eduards (1897–1956), grafiķis *III*: 50
- Lenbach, Franz von (1836–1857), vācu gleznotājs *I*: 82
- Lenin, Vladimir (īst. v. Uljanov, 1870–1924), krievu politiķis, marksisma teorētiķis *I*: 11, 12, 201, 210, 211; *II*: 19; *III*: 147, 200, 205, 213, 214
- Lentulov, A., krievu gleznotājs *I*: 23
- Lenz, W., autors *II*: 326
- Leonardo da Vinci (1452–1519), italiešu gleznotājs, grafiķis *I*: 85, 87, 91, 95; *III*: 44, 103, 200
- Lepnis, Fricis, teātra gaismotājs *II*: 346, 353
- Lerberghe, Charles von (1861–1907), beļģu rakstnieks *II*: 352
- Lermontov, Mihail (1814–1841), krievu rakstnieks *III*: 99
- Lesiņš, Knuts (dz. 1909), rakstnieks, pianists *II*: 197
- Lesnieks, Arturs (1885–1974), pedagogs *I*: 330
- Levitan, Isaak (1861–1900), krievu gleznotājs *I*: 285, 296; *II*: 123, 131
- Ležē, F. → Léger, F.
- Libermans, M. → Liebermann, M.
- Liberte, Matilde (dz. Lāce) *I*: 174
- Liberte-Rebane, Amanda (1893–1981), operdziedātāja *I*: 186, 188
- Liberts, Ludolfs (1895–1959), gleznotājs, dekorātors, pedagogs *I*: 7, 36, 53, 63, 65, 66, 68, 70, 78, 79, 81, 83, 120, 130, 135, 142, 146, 150, 169, 172–191, 223, 236, 246, 279, 284, 296, 313, 366, 417, 445, 447; *II*: 10, 13, 14, 21, 22, 25, 38, 42, 52, 62, 74, 108, 111, 112, 117, 154, 157, 178, 193, 212, 215, 232, 235, 236, 249, 251, 257, 301, 328, 344–346, 354–357, 359–361, 373, 375, 382, 384, 390; *III*: 89, 90, 92, 126, 127, 139, 155, 206, 208
- Mārcis, krodzinieks, veikalnieks *I*: 174
- Lichtenšteins, Izaks, židu gleznotājs Latvijā *II*: 326
- Līcītis, Jānis (1908–1981), arch. *III*: 225
- Liebermann, Max (1847–1935), vācu gleznotājs *II*: 49
- Liedskalniņš, Eduards (Edward Leedskalnin, 1887–1951), tēlnieks ASV *III*: 162–165
- Liekne, E. *I*: 436
- Liekņējs (arī Leekney), Frīdrihs (1880–1933), akvarelists, gleznotājs *I*: 53, 55; *II*: 329, 333
- Lieknis, Jānis (1883–1941), pedagogs *I*: 436
- V. *III*: 225
- Lielausis, Konstantins (1890–pēc 1919), gleznotājs *I*: 53, 373; *II*: 295
- Liepa, A. (jkdz) *I*: 90, 96, 103
- Aleksandrs (dz. 1914), žurnālists, rakstnieks *III*: 118
- Liepiņa-Skulme, M. → Skulme, Marta
- Liepiņš, Jānis (1894–1964), gleznotājs *I*: 57, 68, 78, 79, 83, 135, 140–151, 156, 169, 176, 177, 191, 252, 266, 284, 445; *II*: 22, 25, 78, 80, 155, 273, 274, 284, 286; *III*: 9, 90, 92, 101, 126
- Jānis (1894–1947), grafiķis, akvarelists *II*: 17; *III*: 55–57
- Kārlis (m. 1913), mākslas skolas audzēkne *I*: 358
- Olģerts, autors *III*: 69, 99, 118, 119
- Roberts (dz. 1885), gleznotājs *II*: 332
- Liepkalns, A., ārsts *III*: 199
- Lieven, firstiene, mākslas skolas audzēkne *I*: 387
- Ligers, Ziedonis, autors *I*: 190
- Likerts, Valdemārs, autors *III*: 246
- Likums, Herberts (1902–1980), teātra dekorātors *II*: 344, 345, 355, 373–375
- Lindbergs, Eduards (1882–1928), gleznotājs *I*: 56, 57, 68, 79, 80, 131, 136–139, 200, 226, 315, 317
- Lipchitz, Jacques (1891–1973), poļu izcelsmes franču un amerikāņu tēlnieks *III*: 142
- Linde, Verners (1896–1970), akvarelists *III*: 56
- Linga, Vilis (1899–1962), gleznotājs *II*: 11, 110, 118, 119, 120, 143
- Lipi, F. → Lippi, F.
- Lippi, Filippo (1406–1469), italiešu gleznotājs *II*: 224
- Lipšics, Ž. → Lipchitz, J.
- Litkemeir, baltvācu teātra dekorātors *I*: 384
- Līvena → Lieven
- Ljubimov, krievu gleznotājs, pedagogs *I*: 344
- Loeffler, H., autors *II*: 326
- London, Jack (īst. v. John Griffith, 1876–1916, amerikāņu rakstnieks *III*: 24
- Longfello, H. → Longfellow, H.
- Longfellow, Henry (1807–1882), amerikāņu dzejnieks *III*: 21
- Lope de Vega Carpio, Félix (1562–1635), spāņu rakstnieks *II*: 350
- Loransēne, M. → Laurencin, M.
- Loske, Ernests (1878–1935), valsts ierēdnis *III*: 220
- Louijs (Louis), Pierre (1870–1925), franču dzejnieks *III*: 62, 64
- Luī, P. → Louijs, P.
- Lukažs, I., autors *III*: 201
- Lunačarskij, Anatolij (1875–1933), krievu rakstnieks, politiķis *I*: 73
- Lūsis, Augusts (dz. 1876), gleznotājs, pedagogs *I*: 408
- Ļentulovs, A. → Lentulov, A.
- Ļeņins, V. → Lenin, V.
- Ļermontovs, M. → Lermontov, M.
- Ļubimovs → Ljubimov
- M., A., Lieknēja radniece *II*: 333
- Mačernieks, Roberts (m. 1920. g.), mākslas skolas audzēkne *I*: 358–360
- Mačs, Emīls (1892–1958), aktieris *III*: 225
- Madernieks, Jūlijs (1870–1955), grafiķis, rotātājs, mākslas kritiķis *I*: 22, 28, 33, 35, 54, 58, 64, 68, 70, 115, 122, 142, 176, 190, 197, 214, 223, 225, 229, 235, 236, 251, 252, 255, 265, 272, 281, 296, 326, 330, 342, 343, 353, 355, 357, 370, 396, 416, 417, 419, 446; *II*: 85, 124, 234, 239, 277, 282, 301, 316, 321; *III*: 53, 70, 71, 100, 165, 167, 176, 232
- Madow, Christian, autors *I*: 416
- Maeterlinck, Maurice (1862–1949), beļģu rakstnieks *I*: 26, 90; *II*: 344, 365, 373
- Māgi, Konrad (1878–1925), igauņu gleznotājs *I*: 54
- Magrits, R. → Magritte, R.

- Magritte, René (1898–1971), beļģu gleznotājs *I*: 74
- Maillol, Aristide (1861–1944), franču tēlnieks *III*: 207
- Majols, A. → Maillol, A.
- Maizītis, Atis (dz. 1889), gleznotājs *I*: 176, 251, 284, 433
- Majakovskij, Vladimir (1893–1930), krievu dzejnieks *I*: 177
- Majeviskis, Aleksandrs (1881–1962), gleznotājs *I*: 434, 435, 447
- Malevič, Kazimir (1878–1935), krievu gleznotājs *I*: 19, 58, 73, 75, 77, 78, 191, 255
- Mālīte-Mitrēvica, gleznotāja *II*: 262
- Maljavin, Filip (1869–1940), krievu gleznotājs *I*: 298
- Malvess, Augusts (1878–1951), arch. *III*: 242, 247, 248
- Maljavins, F. → Maljavin, F.
- Maļevičs, K. → Malevič, K.
- Manē, E. → Manet, E.
- Manet, Eduard (1832–1883), franču gleznotājs *I*: 36
- Mangolds, Herberts (1901–1978), grafiķis akvarelists *III*: 56, 57
- Mangulis, Jēkabs (1889–1968), gleznotājs, grafiķis *I*: 57, 58, 373, 408
- Mangulis, Oskars (1898–1945), grafiķis *II*: 17
- Mann, Heinrich (1871–1950), vācu rakstnieks *II*: 352
- Mao Cze-duņš (1893–1981), Ķīnas valstsvīrs *II*: 34
- Marc, Franz (1880–1916), vācu gleznotājs *I*: 18
- Marcoussis, Louis (īst. v. Kasimir Markus, 1883–1941), poļu cilmes gleznotājs francijā *I*: 228
- Marées, Hans von (1837–1887), vācu gleznotājs *I*: 369
- Marija, Kristus māte *II*: 168
- Marija Madaļa *I*: 311
- Marinetti, f. → Marinetti, F.
- Marinetti, Filippo (1876–1944), italiešu rakstnieks *I*: 72, 254
- Markē, A. → Marquet, A.
- Marks, Fr. → Marc, Fr.
- Markuš, L. → Marcoussis, L.
- Markvarts, Helmūts (1894–1938), gleznotājs, mākslas vēsturnieks *I*: 67, 79, 83, 131–136; *II*: 15, 23; *III*: 23
- Marten, grāfs, baltvācietis *II*: 194
- Marquet, Albert (1875–1947), franču gleznotājs *I*: 17, 18, 21, 80
- Martēns, H. → Martin, H.
- Martin, Henri (1860–1843), franču gleznotājs *I*: 22
- Martin; austriešu mākslas pēdāgogs *III*: 46
- Martinsonē, E., dziedātāja *I*: 197
- Masaccio (Tomaso di Ser Giovanni, saukts Masaccio, 1401–1429), italiešu gleznotājs *I*: 259
- Masereel, Frans (1889–1972), beļģu grafiķis, gleznotājs *II*: 35; *III*: 106
- Masjutin, Vasilij (dz. 1884), krievu grafiķis Latvijā *III*: 99
- Maslovskis, Ā. → Melnārs, Ā.
- Masons, A. → Masson, A.
- Masson, André (dz. 1896), franču gleznotājs *I*: 74
- Maškov, Ilja (1881–1944), krievu gleznotājs *I*: 23, 53, 58, 152, 156, 177
- Mate, Vasilij (1856–1917), krievu grafiķis *I*: 251
- Matorin, krievu dekorātors *I*: 177
- Māterlinks, M. → Maetelinck, M.
- Matisone (kdze) *I*: 406
- Matisons, Jūlijs (1898–1978), gleznotājs *II*: 28, 31, 82, 95, 135, 141–150, 154, 218, 227, 228, 231
- šaha meistars *I*: 436
- Matiss, H. → Matisse, H.
- Matisse, Henri (1869–1954), franču gleznotājs *I*: 16, 18, 22, 49, 72, 77, 80, 166; *II*: 20, 142, 171, 172, 176, 184
- Matvejev, Aleksandr (1878–1960), krievu tēlnieks, pēdāgogs *III*: 126, 141
- Matvejs, Voldemārs (ps. Markovs, 1877–1914), gleznotājs, mākslas teorētiķis *I*: 7, 8, 14, 19, 20, 23, 28, 32, 33, 54, 76, 79, 143, 176, 206, 223, 248, 338, 341, 444, 448; *II*: 11, 23, 74; *III*: 53, 70
- Maulics, Nikolajs (1898–1972), tēlnieks *III*: 177, 218–222, 228, 229
- Mauriņa, Zenta, autore *III*: 52
- Mauris, Rikards (1888–1966), tēlnieks *I*: 53, 56, 67, 301; *III*: 123, 156–159, 206, 240
- Mazačo → Masaceio
- Mazerels, F. → Masereel, F.
- Mazīte, Aina *II*: 219
- Mazītis, Arnolds (dz. 1913), gleznotājs *II*: 11, 12, 240, 251–255, 258
- Mazjānis, Roberts (1891–1968), grafiķis *III*: 93
- McCarty, Charles, autors *I*: 33
- Mecenžē, Ž. → Metzinger, J.
- Mecners, F. → Metzner, F.
- Medenis, Jānis (1903–1961), dzejnieks *II*: 14
- Mediņš, Jānis (1890–1966), komponists *II*: 350, 351, 356, 358, 359, 361, 362
- Jēkabs (1885–1971), komponists *I*: 406
- Medne-Siliņa, Elizabete (dz. 1891), grafiķe *I*: 386; *III*: 51
- Mednis, Ed., autors *I*: 383
- Valdemārs (1892–1975), gleznotājs *I*: 65, 223, 373, 376, 407, 408; *III*: 22
- Mednītis, Bernhards (1903–pēc 1943), gleznotājs *II*: 11, 240, 255, 256, 258
- Megi, K. → Māgi, K.
- Megnis, Antons (1907–1982), gleznotājs *II*: 12, 101, 287
- Meidner, Ludvig (1884–1966), vācu gleznotājs, rakstnieks *I*: 74
- Meierholds, v. → Meyerhold, V.
- Meierovics, Zīgfrīds Anna (1887–1925), ārlietu ministrs *II*: 21; *III*: 171, 192
- Meiris, Kārlis, gleznotājs *II*: 17
- Melbārde, Nīna (dz. 1912), aktrise *III*: 215, 216
- Melbārdis, Ed. → Melbārzdīs, Ed.
- Melbārzdīs, Eduards (1904–1984), gleznotājs, fotogrāfs *I*: 8, 91; *II*: 11, 166, 368
- Kārlis (1902–1970), gleznotājs *I*: 160; *II*: 28, 46, 74, 95, 121, 127–132, 134
- Meldere, Eda (dz. Brambate) *III*: 148
- Meldere, Elza, arch. *III*: 265
- Melderis, Jēkabs, lauksaimnieks *III*: 148
- (Millers), Emīls (1889–1979), tēlnieks *I*: 53, 56, 58, 68, 70, 77, 78, 200; *II*: 12, 23; *III*: 123, 140–149, 154, 162, 190, 208, 215, 230, 231
- Melnārs (Maslovskis), Ādolf (1908–1963), gleznotājs *I*: 166; *II*: 12, 101, 155, 284–288, 291, 293; *III*: 34, 52
- Melngailis, Emīls (1874–1954), komponists *II*: 13, 116
- Mellin, baltvācu grāfiene, mākslas skolas audzēkne *I*: 387
- Melņikovs, Pēteris (1870–1940), krievu režisors, vēlāk Latvijā *I*: 179; *II*: 344
- Mencelis, Ā. → Menzel, A.
- Menjē, K. → Meunier, K.
- Menzel, Adolph von (1815–1905), vācu gleznotājs, grafiķis *I*: 82
- Mercs, Hugo (1904–1976), koktēlnieks *I*: 405
- Meštrovič, Ivan (1883–1962), horvātu tēlnieks *III*: 133
- Mēterlinks, M. → Maeterlinck, M.
- Metusala, Ed. → Metuzāls, Ed.
- Metuzāls (Metusala), Eduards (1889–1978), gleznotājs *II*: 324
- Metzinger, Jean (1883–1956), franču gleznotājs *I*: 77
- Metzner, Franz (1870–1919), vācu tēlnieks *III*: 133
- Meunier, Constantin (1831–1905), beļģu gleznotājs, tēlnieks *I*: 309; *II*: 279
- Mejerhold (arī Meyerhold), Vsevolud (1874–1940), krievu režisors *II*: 344, 352
- Michelangelo, Buonarroti (1475–1564), italiešu tēlnieks, gleznotājs, celtnieks *I*: 96, 444; *III*: 177, 185, 198, 200
- Michailovskis, Alfons (1899–1966), gleznotājs *I*: 67, 404–406; *II*: 233
- Michelson, Leo (dz. 1887), žīdu gleznotājs, sākotnēji Latvijā *II*: 327, 328, 333
- Mierlauks (Frīdfelds), Aleksis (1866–1943), aktieris, režisors *II*: 344
- Miervalds, K., autors *II*: 333
- Miesniece, Marija, lauksaimniece *I*: 284
- Miesnieks, Andžs, lauksaimnieks *I*: 284
- J. *I*: 122, 126
- Jēkabs, lauksaimnieks *I*: 284
- Jonāss (1896–1975), rakstnieks *I*: 292, 296
- Kārlis (1887–1977), gleznotājs, pēdāgogs *I*: 7, 53, 65, 67, 69, 79, 168, 176, 251, 282–296, 347, 372, 417; *II*: 14, 16, 22, 24, 74, 111, 112, 178, 215, 232, 275, 279, 318, 321, 384; *III*: 206
- Pēteris, lauksaimnieks *I*: 284
- Mies van der Rohe, Ludwig (1886–1969), vācu arch., vēlāk Amerikā *I*: 76
- Miezājs, Dainis, autors *II*: 258
- Miezītis, Kārlis (1902–1985), restaurātors,

- dekorators *II*: 384, 388, 393
Mikelandželo → Michelangelo
Miķelsons, Rūdolfs, gleznotājs *II*: 390–392
Milberga, R. *I*: 320
Milē, Ž. → Millet, J.
Millers, R. *III*: 191, 192
Millet, Jean François (1814–1875), franču gleznotājs *II*: 277
Milts, Fridrihs (dz. 1906), gleznotājs *I*: 69; *II*: 28, 155, 176–188
Minkus, Ludwig (1826–1917), čehu komponists, vijolnieks Krievijā *II*: 349, 368, 386
Miró, Joan (1893–1983), spāņu gleznotājs Parīzē *I*: 74, 78; *II*: 239; *III*: 48
Mirsmedens, R. → Myrsmeden, R.
Misiņš, H., autors *I*: 355
Mitrēvics, Maksimilians (1901–1989), gleznotājs, pedagogs *I*: 64, 312, 367, 368, 372; *II*: 15, 83, 240, 259–266, 272, 314, 286; *III*: 45
Mitrochins, N. → Mitrohin, N.
Mitrohin, N., krievu gleznotājs *I*: 352
Mocarts, V. → Mozart, W.
Modigliani, Amedeo (1884–1920), italiešu gleznotājs, vēlāk Parīzē *I*: 74, 98, 277; *II*: 176, 186
Modiļjāni, A. → Modigliani, A.
Molière, Jean Baptiste (īst. v. Poquelin, 1622–1673), franču drāmatīķis *II*: 350, 367, 384
Moljērs, Ž. → Molière, J.-B.
Molnár, Ferenc (1878–1952), ungāru rakstnieks *II*: 363, 364
Mondrian, Piet (1872–1944), holandiešu gleznotājs *I*: 73, 75, 78, 120; *II*: 254
Monē, Kl. → Monet, Cl.
Monet, Claude (1840–1926), franču gleznotājs *I*: 17, 414
Monticelli, Adolphe (1824–1886), franču gleznotājs *I*: 398
Montičelli, A. → Monticelli, A.
Morandi, Giorgio (1890–1964), italiešu gleznotājs *I*: 72, 80, 259
Morbergs, Kristaps (1844–1928), būvuzņēmējs *III*: 248
Morics, Fr. → Moritz, Fr.
Moritz, Friedrich (1866–1947), baltvācu gleznotājs *II*: 329
Moškevič, J., krievu gleznotājs *II*: 32
Mozart, Wolfgang Amadeus (1756–1791), austriešu komponists *II*: 354, 355, 360, 386
Muceniece, M. → Induse-Muceniece, M.
Munch, Edvard (1863–1944), norvēģu gleznotājs *I*: 74, 80; *II*: 20
Muncis, Jānis (1886–1955), režisors, teātra dekorators *I*: 57, 58, 406; *II*: 343–346, 352, 353, 355, 364, 365, 369
Munks, Ed. → Munch, Ed.
Musorgskij, Modest (1839–1881), krievu komponists *I*: 55; *II*: 359; *III*: 126
M. van der Roe, L. → Mies van der Rohe, L.
Myrsmeden, R., zviedru varķalis *III*: 136
Nagi (Nagy) am. prof., *I*: 267
Nagy, Maholy, ungāru gleznotājs *I*: 76
Naģs, M. → Nagy, M.
Naika, Arnolds (1908–1991, daiļamatnieks *III*: 136
Naišloss, Ārons (1903–1951), žīdu gleznotājs Latvijā *II*: 18, 326
Naprvanik, Eduard (1839–1916), čehu izcelsmes krievu komponists *II*: 361
Narbut, Georgi (1886–1920), ukraiņu grafiķis *III*: 59
Naumov, krievu gleznotājs *I*: 381
Neiburgs, Ludvigs (dz. 1871), būvuzņēmējs *III*: 262
Neijs, Jānis, civilinž. *III*: 236
Neilis, Kārlis (dz. 1906–1991), gleznotājs *I*: 91, 111; *II*: 11, 17, 22, 28, 74, 155, 165–176, 189, 212, 222, 231, 245, 328
Neimanis, E., ārsts, pedagogs *I*: 330
Ludis (1863–1926), grāmatizdevējs *I*: 15
Nemme, Otomārs (1891–1947), gleznotājs *I*: 67, 68, 226, 315, 373, 401–404, 416, 445
N-e, S., autore *I*: 372
Neumann, Friederike (Frida, 1866–1945), baltvācu gleznotāja, grafiķe *II*: 324
Wilhelm, autors *II*: 326, 399
Newton, Eric, angļu mākslas kritiķis *I*: 93, 113; *II*: 25
Niedra, Arturs (1906–1960. gadi), gleznotājs *II*: 155, 302, 305
Nilānder, Konstantin (1848–1928), baltvācu gleznotājs, pedagogs *I*: 344, 354, 402, 433, 442; *III*: 17
Nilenders, K. → K.
Nimans, R. → Nyman, R.
Nodieva, Aija, autore *I*: 32, 130
Nore, Augusts (dz. 1885), gleznotājs, pedagogs *II*: 45
Norītis, Arvīds (1902–1981), vijolnieks *II*: 209, 387; *III*: 22
Oskars (1909–1942), gleznotājs, grafiķis, dekorators *I*: 91, 111; *II*: 11, 155, 189, 204, 208–212, 234, 386, 387; *III*: 11, 19–22
Novicus, pseud. *III*: 82
Nukša, Mārtiņš (1878–deport. 1941), arch. diplomāts *III*: 258
Nulītis, Arnolds (1896–1988), gleznotājs *I*: 91, 111; *II*: 11, 28, 118, 143, 155, 189, 240–247, 257, 258
Nurmit, igauņu gleznotājs *II*: 197
Nyman, Roman (dz. 1881), igauņu gleznotājs *I*: 54
Nefedova, Ināra (1930), mākslas vēsturniece, kritiķe *I*: 172, 447
Nūtons → Newton
Obērs, D. → Auber, D.
Ofenbachs, Ž. → Offenbach, J.
Offenbach, Jacques (1819–1880), franču komponists *II*: 348, 359, 360, 362, 363
Olavs, K. *I*: 395, 396
Olavs-Plute, Vilis (1867–1917), Publicists, pedagogs *I*: 395
Opsomer, Isidor (1878–1967), beļģu gleznotājs *I*: 81, 268; *II*: 38, 69, 213, 215; *III*: 40
Ore, Ādams (1855–1927), ērģelvirtuozs, komponists *I*: 197
Orlik, Emil (1870–1932), vācu gleznotājs un grafiķis *III*: 99
Ormisons, V. → Ormisson, V.
Ormisson, Vilhelm (1892–1941), igauņu gleznotājs *I*: 54
Ortega y Gasset, José (1883–1955), spāņu filosofs *II*: 172
Osins, skolotājs *I*: 152
Osis, Jānis (1895–1973), aktieris *I*: 296
Ostrovskij, Aleksandr (1823–1886), krievu drāmatīķis *II*: 386
Oudot, Roland (dz. 1897), franču gleznotājs *II*: 320
Ozanfāns, A. → Ozenfant, A.
Ozenfant, Amédé (1880–1966), franču gleznotājs, mākslas esejists *I*: 32, 73, 75, 78, 120, 145, 191, 218, 228, 259
Ozola, Zenta, komjauniete *III*: 161
Ozoliņa, A. → Dārziņa, A.
Ozoliņa-Krauze, Austra (1890–1941), sabiedriska darbiniece, rakstniece *I*: 229; *II*: 368
Ozoliņš, Alfreds (1895–1986), čellists *I*: 357
Ozoliņš, Pēteris (1911–1971), gleznotājs *II*: 391, 393
Ozoliņš, Valdemārs (1896–1973), komponists *I*: 406
Ozols, Vilis (dz. 1929), gleznotājs *II*: 106
Pabst, Irmgard (1881–1953), baltvācu gleznotāja *II*: 324
Padegs, Kārlis (1911–1940), grafiķis, gleznotājs *II*: 10, 24, 28, 30, 67, 274, 282, 283; *III*: 11, 79–82
Pakrēslis, J., autors *II*: 188
Pankoks, Miķelis (1894–1983), tēlnieks *III*: 166, 168–170, 176
Pankulis, J., mākslinieks *I*: 54
Papulis, Kārlis (1903–1933), grafiķis *III*: 50
Parparovs, M., žīdu gleznotājs Latvijā *II*: 325, 326
Pascin, Jules (Julius Pincas, 1885–1930), bulgāru izcelsmes amerikāņu gleznotājs Parīzē *I*: 74, 277
Pasēns, Ž. → Pascin, J.
Peeters, beļģu grafiķis, pedagogs *III*: 40
Pēkšēns, Konstantīns (1859–1928), arch. *I*: 176; *III*: 247
Pelcigs, H. → Poelzig, H.
Pelēcis, Valentīns (dz. 1908), rakstnieks *III*: 19
Pelle, Richards (1893–1969), operdziedātājs *I*: 357
Pelše, Rūdolfs (1880–1942), keramiķis *I*: 63, 68, 172, 400; *II*: 251, 381
Pengerots, Visvaldis (1897–1938), mākslas vēsturnieks *I*: 70, 138, 139, 235, 236, 281, 296, 327, 447; *II*: 134, 326; *III*: 22, 69, 77, 99, 246
Pennig, R. E., autors *I*: 313
Pērle, Rūdolfs (1875–1917), gleznotājs *I*: 7, 14, 28, 32, 53, 54, 67, 79, 253, 396, 444; *II*: 246, 318

- Permeke, Constant (1886–1951), beļģu gleznotājs, tēlnieks *I*: 74, 81, 140, 148
- Pēters → Peeters
- Pētersons, Pēteris (1881–1937), gleznotājs, rakstnieks *I*: 56, 57, 58, 67, 355, 433, 434, 447
- Pētersons, R., daiļkrāsotājs *I*: 430
- Petrov, Aleksandr (1874–1956), krievu gleznotājs Latvijā *I*: 56, 67, 250, 376, 414, 415; *II*: 16, 196
- Petrovs, N., Penzas mākslas skolas direktors *I*: 37, 226, 358, 359
- Petrov-Vodkin, Kuzma (1878–1939), krievu gleznotājs *I*: 23, 77, 78, 143, 214, 217, 253; *III*: 88
- Pevsner, Antoine (1886–1962), krievu gleznotājs, tēlnieks, vēlāk Francijā *I*: 73
- Pevsner, N., autors *III*: 245
- Pevzner, A. → Pevsner, A.
- Picabia, Francis (1879–1953), franču gleznotājs *I*: 74
- Picasso, Pablo (1881–1973), spāņu cilmes gleznotājs Francijā *I*: 18, 27, 48, 72, 74, 77, 78, 80, 107, 120, 218, 234, 241, 242; *II*: 172, 174, 180, 239; *III*: 61
- Pikabija, Fr. → Picabia, Fr.
- Pikaso, P. → Picasso, P.
- Pīlādzis, Rūdolfs (1910–1969), teātra dekorators *II*: 344, 384
- Piliņa (jkdze) *I*: 410
- Pinnis, Rūdolfs (dz. 1902), gleznotājs *II*: 318–321, 331
- Pirang, Heinrich (1876–1936), baltvācu arch., mākslas vēsturiests *III*: 240, 266
- Pivī de Šavans, P. → Puvīs de Chavannes, P.
- Pladers, Oto (1897–1970), gleznotājs *I*: 65, 67, 70, 160, 373, 408–412, 416; *II*: 13, 23, 123, 312
- Plāķis, Juris (1869–1942), valodnieks, izgl. ministrs *I*: 65
- Planson, André (dz. 1898), franču gleznotājs *II*: 320
- Plase, Jānis (1892–1929), gleznotājs *I*: 69, 229, 251, 328, 360, 370–372; *II*: 10; *III*: 89
- Plaudis, Jānis (1903–1952), rakstnieks *I*: 436
- Plēpis, Jānis (1909–1947), grafiķis *I*: 64, 69, 229; *II*: 14; *III*: 10, 34, 52, 97, 99, 100, 105–111, 116, 118, 119
- Plēpis, Jānis, lietuvietis, ormanis *III*: 105
- Plikauss, Teodors (1888–1928), gleznotājs *I*: 433, 447
- Plite-Pleita, Alfreds (1885–1921), gleznotājs, grafiķis *I*: 67, 426, 432, 433, 447; *II*: 24; *III*: 17, 22
- Plotnieks, Arvīds, gleznotājs *I*: 437
- Plūdonis, Vilis (agrāk Lejnietis, 1874–1940), dzejnieks *III*: 19, 73
- Plāveniece (Plaweneek), Zelma (1882–1956), gleznotāja *I*: 53, 55
- Po, E. A. → Poe, E. A.
- Poe, Edgar Allan (1809–1849), amerikāņu rakstnieks *III*: 91, 92
- Poelzig, Hans (1869–1936), vācu arch. *III*: 128
- Pollaks, Dž. → Pollock, J.
- Pollock, Jackson (1912–1956), amerikāņu gleznotājs *II*: 246, 254
- Poruks, J. *I*: 388
- Poruks, J., autors *II*: 120
- Poruks, Jānis (1871–1911), rakstnieks *I*: 107; *III*: 91
- Poussin, Nicolas (1594–1665), franču gleznotājs *I*: 287
- Prande, Alberts (1893–1957), gleznotājs, grafiķis, mākslas vēsturnieks *I*: 67, 68, 92, 118, 142, 176, 190, 213, 223, 236, 251, 284, 317, 381, 417, 433, 440, 441, 447; *II*: 181
- Prens, E., krievu mākslinieks Latvijā *II*: 325
- Priedīte, Ernests (1910–1971), gleznotājs *II*: 17, 144
- Prinē → Prinēt, R.
- Prinēt, René (1861–1946), franču gleznotājs un ilustrētājs *I*: 396
- Prusaks, skolotājs *I*: 194, 213
- Puccini, Giacomo (1858–1924), italiešu komponists *II*: 345, 351, 356, 360, 362, 367, 368, 384
- Pučīni, Dž. → Puccini, G.
- Pugni, Cesare (1802–1870), italiešu komponists, vēlāk Krievijā *II*: 357, 379, 387
- Pugni, Ivan (vēlāk Jean Pougny, 1892–1956), krievu gleznotājs, kopš 1918. g. Francijā *III*: 128
- Puī, Ž. → Puy, J.
- Pujāts, J., autors *I*: 343; *II*: 272, 282, 399; *III*: 52, 118
- Pumpurs, Andrejs (1841–1902), rakstnieks *III*: 18, 21, 127, 129, 148
- Puņi, Č. → Pugni, C.
- Purvītis, Vilhelms (1872–1945), gleznotājs, Latvijas Mākslas akad. rektors *I*: 7, 8, 36, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 62–66, 69, 70, 80, 85, 115, 131, 136, 137, 160, 162, 172, 175, 179, 200, 215, 226, 236, 240, 253, 265, 286, 296, 315, 327, 343, 344, 355, 370, 379, 383, 386, 402, 410, 417, 423, 425, 430, 432, 447, 448; *II*: 11–13, 20, 22, 24, 25, 28, 30, 32, 38, 43, 45–49, 53, 57, 60, 66–68, 74, 82–84, 95–99, 102, 104, 106, 107, 111, 113, 115, 117–121, 123, 124, 126–128, 131–137, 142, 145, 150, 154, 156, 165, 208, 234, 282, 284, 287, 301, 314, 321, 326, 334, 375, 399; *III*: 22, 46, 99, 112, 123
- Pupa, Augusts (1907–1945), grafiķis *I*: 63, 69, 313; *II*: 14, 274, 293; *III*: 118, 124
- Pūpols, Jānis (1886–1956), gleznotājs *I*: 67; *II*: 23, 28, 95, 121–127, 134
- Purītis (Purics), Alfrēds, autors *I*: 70
- Pusēns, N. → Poussin, N.
- Puškin, Aleksandr (1799–1837), krievu dzejnieks *III*: 20, 33, 87, 111
- Puvīs de Chavannes, Pierre (1824–1895), franču gleznotājs *I*: 17
- Puy, Jean (1876–1960), franču gleznotājs *I*: 277
- Puzinas, A., autore *II*: 120
- Puzinas, Pauls (1907–1967), gleznotājs *II*: 95, 110, 120
- Puzirevskis, Nikolajs (1895–1957), grafiķis *I*: 67; *II*: 24; *III*: 10, 97–101, 107, 112, 118
- Puže, L., autore *I*: 372
- Rabācs, Kārlis, autors *I*: 190
- Rabinoviča, Raele, židu arch. Latvijā *III*: 266
- Rācenis, M., dabzinātnieks, skolotājs *I*: 194
- Racine, Jean (1639–1699), franču drāmatīķis *II*: 350
- Radziņš, Belizārs (1904–1973), mākslas kolekcionārs *II*: 144
- Raibarte-Vīgante, Ada, juriste *III*: 195, 196, 199
- Rainis (Pliēkšāns), Jānis (1865–1929), dzejnieks, polit. darbinieks *I*: 12, 90, 413; *II*: 344, 345, 346–350, 358, 364, 365, 367, 369, 371, 373, 382, 384–386, 399; *III*: 20, 26, 29, 30, 41, 76, 77, 87, 110, 129, 135, 137, 158, 177, 180, 189, 190, 198, 210, 211, 213, 225, 230
- Raisters, Augusts (1888–1968), arch., pedagogs *III*: 235, 242, 248, 266
- Rambaks, Nikolajs (dz. 1892), tēlnieks *I*: 53; *III*: 126, 160, 165
- Rapa, Jānis (1885–1940), grāmatizdevējs *I*: 252
- Rasins, Ž. → Racine, J.
- Raud, Paul (1865–1930), igauņu gleznotājs *I*: 54
- Raue, Margarita (Rita, m. 1936), baltvācu gleznotāja *II*: 324
- Read, H., autors *I*: 75
- Réau, L., autors *I*: 190; *II*: 333
- Rebane, A. → Liberte-Rebane, A.
- Reichert, Heinz, dziesmu spēles autors *II*: 386, 387
- Reichert, E. → Reichert, H.
- Redon, Odilon (1840–1916), franču gleznotājs un litogrāfs *II*: 280
- Reguts, Ludvigs (1885–1944), koka tēlnieks *III*: 169
- Reisdāls, J. → Ruydael, J.
- Reiters, Teodors (1884–1956), diriģents *I*: 174
- Reiznieks, Voldemārs (dz. 1877), publicists, filozofs *II*: 11
- Rembrandt van Rijn, Harmenszoon (1606–1669), holandiešu gleznotājs *I*: 37, 85, 90, 108, 206, 270; *II*: 163, 219, 252
- Rembrants, H. → Rembrandt van Rijn, H.
- Remizov, Aleksej (1877–1957), krievu rakstnieks, vēlāk rietumos *III*: 128
- Rengarts, Jānis (1892–1960), arch. *III*: 237
- Repin, Ilja (1844–1930), krievu gleznotājs *I*: 142, 177, 285, 286
- Rērichs, N. → Rerih, N.
- Rerih, Nikolaj (1874–1947), krievu gleznotājs, dekorators, teosofs *I*: 143, 251, 255, 298, 371, 372, 417, 419; *II*: 351; *III*: 71
- Richepin, Jean (1849–1926), franču rakstnieks *II*: 353
- Riegl, Alois (1838–1905), austriešu mākslas vēsturnieks *I*: 50
- Rieksts, Jānis (1881–1970), mākslas fotogrāfs *I*: 331; *II*: 265
- Riemerschmidt, Richard (1868–1957), vācu

- arch., lietišķs mākslinieks *I*: 428
- Rīgls, A. → Riegl, A.
- Rikmanis, Jānis (1901–1968), gleznotājs *II*: 10, 67, 155, 240, 259, 266–272, 301
- Rikovskis, Juris (1894–1937), grafiķis *III*: 107
- Rilovs, A. → Rylov, A.
- Rikovskij, Jurij (1894–1938), krievu grafiķis, dekorātors Latvijā *III*: 93.
- Rīmeršmits, R. → Riemerschmidt, R.
- Rimskij-Korsakov, Nikolaj (1844–1908), krievu komponists *II*: 345, 357, 358, 359
- Rimša, Jūlijs (1894–1926), lidotājs *III*: 193, 195
- Riopelle, Jean-Paul (dz. 1924), kanādiešu gleznotājs Parīzē *II*: 246
- Risanens → Rissanen, J.
- Rissanen, Juho (1873–1950), somu gleznotājs *II*: 291
- Riške, Nikolajs (dz. 1904), grafiķis *III*: 11, 51
- Rišpens, Ž. → Richepin, J.
- Rīts, Kristaps (kritis karā 1915. g.), gleznotājs *I*: 36, 86, 115, 117, 136, 226, 315, 387, 433, 437; *II*: 335
- Rodčenko, Aleksandr (1891–1956), krievu grafiķis, fotomākslinieks *I*: 73, 142, 177
- Rodēns, O. → Rodin, A.
- Rodin, Auguste (1840–1917), franču tēlnieks *III*: 143, 193, 206
- Roh, F., autors *I*: 76
- Romanovi, krievu caru dinastija *III*: 126
- Romans, Aleksandrs (1878–1911), gleznotājs, grafiķis *I*: 53, 54, 286; *II*: 11
- Romberg, Sigismund (1887–1951), ungāru komponists, vēlāk Amerikā *II*: 375
- Rončevskis (Ronczewski), Konstantins (1875–1935), arch., tēlnieks, mākslas vēsturnieks *I*: 53, 55, 63, 66, 68, 85, 196–198, 357, 380; *III*: 129, 139, 169, 177, 178, 192, 193, 201, 203, 206, 218, 219, 223, 225–228, 231
- Rops, Félicien (1833–1898), beļģu grafiķis un gleznotājs *I*: 363
- Rosen, Paul Gerhard, Baron von (1856–1927), baltvācu gleznotājs *I*: 55, 84, 386
- Rosīni, Dž. → Rossini, G.
- Rossini, Gioacchino (1792–1868), italiešu komponists *II*: 348, 368
- Rouault, Georges (1871–1958), franču gleznotājs *I*: 17, 74, 205, 270; *II*: 25, 194, 200
- Rove, Hugo (1897–1943), grafiķis *III*: 50
- Rozenbergs, V. → Kalnroze, V.
- Rozenbergs, Jānis (1901–1966), dekorātors *II*: 384
- Rozenfelde-Guseinova, Irma (dz. 1896), gleznotāja *II*: 46, 134
- Rozens, P.G. → Rosen, P.G.
- Rozentāle, Elli (dz. Forsell, 1872–1943), dziedātāja, mākslas salona īpašniece *I*: 197
- Magdalēne, autore *III*: 77
- Rozentāls, Jānis (1866–1917), gleznotājs *I*: 8, 16, 52–55, 67, 85, 115, 196, 197, 216, 223, 252, 253, 284, 286, 344, 348, 357, 377, 380, 381, 383, 386, 387, 397, 402, 415; *II*: 11, 18, 23, 25, 267, 279; *III*: 16, 83, 84, 167
- Rozītis, Pāvils (1889–1937), rakstnieks *I*: 250, 252; *II*: 11, 374, 375, 384, 385; *III*: 88, 140, 162
- Roždārzs, Fricis (1879–1967), gleznotājs *I*: 373, 384, 385, 393, 414; *II*: 295
- Rožlapa, Dailis, autors *II*: 387
- Rožlapa, Pēteris (dz. 1906), teātra dekorātors *I*: 68; *II*: 249, 344, 345, 355, 373, 375–381, 383
- Rubens, Petrus Paulus (1577–1640), flāmu gleznotājs *I*: 37, 272, 287
- Rubis, Pauls (dz. 1879), lietišķs mākslinieks, grafiķis, valsts ierēdnis *I*: 67
- Rudovska, Olga, autore *I*: 70
- Rudzītis, namīpašnieks *III*: 262
- Rudzītis, Jānis (1909–1970), kritiķis, publicists *II*: 238, 239
- Rugājs (arī Rugājevs), Nikolajs (dz. 1885), gleznotājs *III*: 53
- Ruņģis, Pēteris (dz. 1893), gleznotājs *II*: 67, 267
- Ruō, Ž. → Rouault, G.
- Rūsa, Visvaldis, grafiķis *III*: 50
- Rutmanis, Jānis (dz. 1894), arch. *III*: 242, 245
- Ruysdael, Jacob van (1628 vai 1629–1682), holandiešu gleznotājs *II*: 49
- Rylov, Arkadij (1870–1939), krievu gleznotājs *I*: 38, 52, 277, 281, 284, 298, 381, 383, 417
- Sahlefeldt, K., baltvācu koktēlnieks *III*: 167
- Saint-Saēns, Camille (1835–1921), franču komponists *II*: 355
- Sakne, Jānis (1868–pēc 1928), gleznotājs *I*: 53, 144, 330; *II*: 348
- Sakss, Pauls (1878–1966), dziedātājs *I*: 151
- Saldavs, Oļģerts (1907–1960), gleznotājs *I*: 130; *II*: 99, 109–112, 120
- Salenieks, Arnolds, autors *II*: 120; *III*: 57, 119
- Salmon, A., autors *II*: 333
- Samokiš, Nikolaj (1860–1944), krievu gleznotājs, pedagogs *III*: 192
- Sārdžents, Dž. → Sargent, J.
- Sargent, John Singer (1856–1925), amer. gleznotājs *I*: 186
- Sarjan, Martiros (1880–1972), armēņu gleznotājs *I*: 17, 78
- Sass, Oswald, Baron von (1856–1913), baltvācu gleznotājs *I*: 55
- Sauka, Kārlis (dz. 1904), grafiķis *II*: 15; *III*: 45
- Saukums, Jānis (1890–1936), gleznotājs *I*: 56; *III*: 127
- Saulietis, Augusts (1869–1933), rakstnieks *I*: 35, 176, 348, 376; *II*: 365, 367; *III*: 14, 15, 193, 195
- Saulite-Melderis, M. mākslas salona īpašnieks *III*: 9
- Savickis, P., autors *II*: 106, 109
- Saverijs, A. → Savéry, A.
- Savéry, A., beļģu gleznotājs *II*: 38
- Savinskij, Vasilij (1859–1937), krievu grafiķis, pedagogs *I*: 284
- Schiele, Egon (1890–1918), austriešu gleznotājs *I*: 74
- Schiller, Friedrich von (1759–1805), vācu rakstnieks *II*: 375, 384
- Schlemmer, Oskar (1888–1943), vācu gleznotājs un tēlnieks *I*: 76
- Schirnböck, Ferdinand (1859–1930), austriešu grafiķis *III*: 25, 45
- Schmaeling, Alexander (dz. 1877), baltvācu arch. *III*: 247
- Schmaeling, G., baltvācu arch., mākslinieks *I*: 136
- Scholem-Alejchem (īst. v. Schalom Rabinovitsch 1859–1916), žīdu rakstnieks *II*: 367
- Schuchardt, else (1878–1959), baltvācu gleznotāja *I*: 55
- Schultzberg, Anshelm (1862–1945), zviedru gleznotājs *II*: 24
- Schweinfurth, Philipp, autors *I*: 67
- Schwitter, Kurt (1887–1949), vācu gleznotājs, rakstnieks *I*: 71
- Scunka, Roberts (m. 1932), gleznotājs *II*: 16
- Sedlmayr, Hans (dz. 1896), austriešu mākslas vēsturnieks *I*: 74, 76
- Segonzaks, a. → Dunoyer de Segonzac, A.
- Selz, P., autors *I*: 32, 76
- Sen-Sāns, K. → Saint-Saēns, C.
- Serā, Ž. → Seurat, G.
- Senkevičs, H. → Sienkiewicz, H.
- Serov, Valentin (1865–1911), krievu gleznotājs *I*: 285
- Servaes, Albert (1883–1966), beļģu gleznotājs *I*: 81; *II*: 38
- Servantess, M. de → Cervantes Saavedra, M. de
- Servāss, A. → Servaes, A.
- Seurat, Georges (1859–1891), franču gleznotājs *I*: 18
- Seuphor, M., autors *I*: 75, 76, 265
- Severini, Gino (1883–1955), italiešu gleznotājs *I*: 72
- Sezāns, P. → Césanne, P.
- Shakespeare, William (1564–1616), angļu rakstnieks *II*: 364, 371, 372, 375, 381, 384; *III*: 20
- Shaw, George Bernhard (1856–1950), īru cilmes angļu rakstnieks *II*: 350
- Sheridan, Richard, (1751–1816), īru cilmes angļu rakstnieks *II*: 375
- Sibelius, Jean (Johann, 1865–1957), somu komponists *II*: 368
- Sidrabs, Edvards (1898–1963), koktēlnieks *II*: 10, 276; *III*: 166, 170–172, 176
- Siecke, Heinrich (ap 1970–pēc 1940), baltvācu daiļamatnieks, gleznotājs *III*: 171
- Sienkiewicz, Henryk (1846–1916), poļu rakstnieks *III*: 19
- Signac, Paul (1863–1935), franču gleznotājs *I*: 22
- Sildegss, Arnolds (dz. 1915), grafiķis, mākslas vēsturnieks *I*: 229; *II*: 203, 314; *III*: 52, 217
- Siliņa E. → Medne-Siliņa E.
- Elza (dz. Veicherte, 1895–1982), dejas vēsturniece *I*: 8, 324; *II*: 339

- Siliņš, Jānis (1896–1991), mākslas vēsturnieks, filozofs, gleznotājs *I*: 8, 13, 33, 52, 58, 68, 70, 76, 82, 83, 112, 113, 130, 139, 150, 161, 172, 190, 211, 223, 236, 246, 265, 272, 281, 296, 313, 327, 343, 355, 366, 372, 400, 442–447; *II*: 19, 42, 52, 62, 81, 94, 120, 134, 154, 164, 175, 188, 193, 203, 212, 239, 258, 272, 282, 283, 293, 301, 314, 321, 339, 346, 369, 387, 399; *III*: 22, 52, 69, 78, 92, 123, 139, 148 (Silinij), 165, 246
- Kārlis (1895–1955), gleznotājs *I*: 37, 54, 358, 433, 435, 436, 447
- Matīss (1861–1842), etnografs, rakstnieks *I*: 66, 70
- Silkalna, A. Dr. *I*: 402, 403
- Silzemnieks (Krūmiņš), Alberts Mārtiņš (1894–dep. 1941), gleznotājs *I*: 91, 101, 111, *II*: 11, 256, 258
- Simmachos, ps., autors *I*: 58
- Simon, Lucien (1861–1945), franču gleznotājs *I*: 22, 396
- Singajevska, Vera (dz. 1923), aktrise *I*: 130
- Sinjaks, P. → Signac, P.
- Sirjotins, podnieks *I*: 331
- Skaburskis, V. *III*: 189
- Skaidrīte, Jūlija (Vārtiņa, dz. Birzgale, 1871–1942), aktrise *I*: 294
- Skalbe, Kārlis (1879–1945), rakstnieks *I*: 12, 13, 62, 69, 89, 253, 413; *III*: 15, 38, 45, 67, 68, 73–75, 86, 110
- Skaldere, V. *I*: 436
- Skolaczylas, Wladislaw (1883–1934), poļu grafiķis *III*: 51
- Skolačillass, V. → Skolaczylas, W.
- Skolņiks, Dāvids (dz. 1878), žīdu gleznotājs Latvijā *I*: 55; *II*: 325
- Skrābāne, Zelma (1884–1931), daiļamatniece *I*: 330
- Skrubnovskis, Arnolds (dz. 1908), tēlnieks *III*: 168, 231
- Skrīde, Ārijs (1906–1987), gleznotājs *I*: 68, 160; *II*: 22, 28, 30, 43–52, 55, 74, 130
- Skrjabin, Aleksandr (1872–1915), krievu komponists *I*: 55; *III*: 126
- Skuja, Aleksandrs, skolotājs *I*: 198
- Ilarions, Maskavas mākslas skolas audzēknis *I*: 198
- Skujēnieks, Marģers (1886–1941), politiķis, tautsaimnieks *I*: 11
- Skujiņš, Fridrihs (1890–1957), arch. *III*: 240, 242, 243, 254, 255, 264, 265
- Skulme, Džemma (1925), gleznotāja *I*: 205, 206; *II*: 239
- Jēkabs, kaļķu cepļa īpašnieks *I*: 193, 212
- Jurgis (dz. 1928), gleznotājs, mākslas vēsturnieks *I*: 221, 223; *II*: 293; *III*: 92
- Marta (dz. Liepiņa, 1890–1962), tēlniece *I*: 68, 70, 77, 78, 142, 205, 206, 239; *II*: 23; *III*: 123, 126, 149–155, 215
- Oto (Otis, 1889–1967), gleznotājs *I*: 53, 56–58, 63, 68, 70, 77, 79, 82, 83, 90, 117, 118, 135, 144, 145, 147, 165, 192–211, 214, 223, 224, 235, 239, 317, 357, 380, 445; *II*: 22, 318, 335, 344–346, 350–352, 355, 357, 358, 362–364, 371, 389, 390; *III*: 9, 147, 155
- Uga (1895–1963), gleznotājs, kritiķis, mākslas vēsturnieks *I*: 33, 52–54, 57, 63, 68, 70, 77, 78, 82, 83, 149, 150, 161, 169, 172, 190, 191, 205, 206, 211, 212–224, 236, 253, 272, 281, 285, 341, 351, 352, 417, 446, 447; *II*: 12–14, 22, 81, 111, 178, 318, 374; *III*: 9, 11, 87–89, 92, 100, 101, 119, 148, 176
- Skušķis, Oskars (1909–1978), gleznotājs *II*: 94
- Skulte-Krievs, J., provizors *III*: 194
- Slaidiņš, Raimonds (dz. 1927), mākslinieks *II*: 144
- Smagiņš, P., mākslinieks *II*: 17
- Smetana, Bedřich (1824–1884), čehu komponists *II*: 367, 387
- Smiltnieks, Žanis (1893–1931), tēlnieks *I*: 12, 54, 65, 67, 70; *II*: 13; *III*: 123, 177, 191–192
- Smilģis, Eduards (1886–1966), režisors *II*: 343, 344, 362, 369; *III*: 227
- Sniķere, Velta (dz. 1920), dzejniece *I*: 108
- Sniķers, R. → Sniķers, R.
- Sniķers, Roberts (dz. 1893), gleznotājs *I*: 27, 37, 54, 358, 360; *II*: 16
- Sofokls → Sophokles
- Soikans, Juris (dz. 1920), gleznotājs mākslas kritiķis *II*: 164, 175, 181, 203, 239, 253, 258; *III*: 52, 78
- Somonovs, K., krievu gleznotājs *I*: 16
- Sophokles (ap 496–ap 406 pirms m. ē.), grieķu traģēdiju rakstnieks *II*: 350
- Sosijevs, Zaur-Beks (Aleksandrs, 1901–1940), gleznotājs *II*: 118–120
- Spalviņš, Arnolds (1911–1948), gleznotājs *II*: 22, 30, 95, 97
- Speke, Aleksandra (dz. Stērste) *I*: 104
- Spertāle, Marga (1901–1986), kostīmu māksliniece *I*: 101, 106; *II*: 16, 372
- Spertāls, Arvīds (1897–1961), gleznotājs, teātra dekorators *II*: 11, 16, 155, 189, 240, 247–249, 251, 258, 344, 346, 355, 370, 371, 374, 375
- Springis, Arvīds (1897–1961), gleznotājs *I*: 56
- Jēkabs (dz. 1907), gleznotājs *II*: 16, 292, 293
- Sproģis, Jūlijs (1887–1972), mūzikas kritiķis, komponists, vijolnieks *I*: 97, 104, 112, 113; *II*: 11
- S., R., autors *I*: 112
- Staël, Nicolas de (1914–1955), franču gleznotājs *II*: 142, 145, 222, 228
- Stāks, A. Dr. (1893–1926) *III*: 194
- Stalin (Džugašvili), Josif (1879–1953), krievu komunistu politiķis *I*: 13, 73, 77, 80, 201, 229, 281, 350; *II*: 19, 24, 68, 277, 318, 321; *III*: 145, 155, 189, 199, 205
- Stāls, N. → Staël, N. de
- Staljšins, J. → Stalin, J.
- Staprāns, Raimonds (dz. 1926), gleznotājs *II*: 143–145, 149, 154, 218, 227, 228, 231
- Steļeckij, N., krievu grafiķis *III*: 71
- Steļeckis, N. → Steļeckij, N.
- Stenders, Ernests (1893–1919), grafiķis *III*: 9
- Stepanovs, Valentīns (1886–1968), akvarelists *III*: 57
- Stepe, Fr., mākslinieks *II*: 17
- Kārlis (dz. 1900), grafiķis *III*: 50
- Stērste, Elza (prec. Liekne, 1885–1976), dzejniece *III*: 19
- Stīpniece → Klēbacha
- Stradiņš, Pauls (1896–1958), ārsts, medicīnas vēsturnieks *III*: 214
- Straubergs, Kārlis (1890–1962), folklorists, filologs, zinātnieks *I*: 69, 88, 202
- Straume, I., autors *III*: 148
- Straume, Jūlijs (1874–1970), daiļamatnieks *I*: 68, 396
- Strauss, Richard (1864–1949), vācu komponists *I*: 358, 384
- Strauts, Jānis (dz. 1893), gleznotājs *I*: 54, 344, 415, 439, 440, 447; *II*: 338
- Stravinskij, Igor (1882–1971), krievu komponists *II*: 365, 367, 368
- Strazdiņš, Jēkabs (1905–1958), gleznotājs, mākslas kritiķis *I*: 33, 52, 166, 281, 354, 355, 366, 421; *II*: 10, 28, 155, 166, 212, 272–280, 282, 283, 293, 301, 314; *III*: 11, 22, 52, 60, 77, 82, 91, 100, 107, 118, 232
- Strekāvins, Aleksandrs (dz. 1889), gleznotājs *I*: 437–439, 447; *II*: 16; *III*: 126
- Strīķis, autors *II*: 175
- Strindberg, August (1849–1912), zviedru rakstnieks *II*: 350
- Stromberg, Alexander Woldemar Baron von (1892–1956), baltvācu grafiķis *III*: 99, 107
- Strops, Roberts, gleznotājs *I*: 70, 439, 440
- Strunke, Jānis *I*: 249
- Marija (dz. Safrānova) *I*: 249
- Niklāvs (pseud. Palmēnu Klāvs, 1894–1966), gleznotājs, grafiķis, esejists *I*: 12, 26, 27, 53, 54, 56, 57, 68, 70, 78–80, 83, 88, 90, 112, 113, 117, 118, 142, 165, 176, 185, 191, 200, 225, 246, 248–265, 281, 284, 294, 328, 329, 338, 350, 381, 445; *II*: 13, 23, 25, 344–346, 355, 365–367, 390, 395, 397–399; *III*: 9–11, 40, 41, 70–78, 82, 86
- Stuck, Franz von (1863–1928), vācu gleznotājs, grafiķis *I*: 17
- Stučka, Pēteris (1865–1932), jurists, komunistu politiķis *I*: 11, *III*: 147, 213
- Stunda, A., gleznotājs *II*: 66, 67, 267
- Stukulis *I*: 410
- Stulpiņš, A., mākslinieks *I*: 142, 176
- Sudmalis, Jānis (1887–1984), rotātājs, lietišķās mākslas pēdāgogs *I*: 64, 67, 367; *II*: 15, 385
- Sudmāls, J. → Sudmalis, J.
- Sudrabkalns, Jānis (ist. v. Arvīds, agrāk Peine, 1894–1975), dzejnieks *III*: 29, 30
- Sūniņš, Kārlis (1906–1979), akvarelists, ilustrators *II*: 16, 388
- Žanis (1904–1993), gleznotājs *I*: 447; *II*: 10, 16, 155, 269, 294, 297–299, 301
- Susini, E., autors *I*: 33
- Suta, Romāns (1896–1944), gleznotājs, grafiķis *I*: 26, 27, 33, 37, 38, 43, 44, 49, 52, 53, 54, 56, 57, 64, 65, 68, 70, 74, 77–79, 82, 83, 88, 90, 117, 118, 142, 152, 153, 161, 165, 169,

- 176, 200, 224–236, 239, 246, 252, 253, 272, 273, 274, 281, 285, 315, 317, 355, 358, 359, 371, 372, 445; *II*: 10, 13, 14, 23, 42, 273, 344, 345, 367, 368, 399; *III*: 9–12, 89, 92, 97, 99–101, 118
- Tatjana, autore *I*: 33, 52, 232, 235, 236, 281; *III*: 92, 118
- Svanström, B., autors *III*: 52
- Svemps, Leo (1897–1975), gleznotājs *I*: 53, 63, 68, 70, 79, 80, 83, 140, 151–161, 229, 266; *II*: 22, 24, 25, 72, 78, 80, 101, 106, 284, 318
- Šadurskis, Pāvēls (dz. 1924), mākslas vēsturnieks, skolotājs *III*: 119
- Šagals, M. → Chagale, M.
- Šaļapin, Fjodor (1873–1938), krievu operdziedātājs *II*: 359
- Šamiso, A. fon → Chamisso, A. von
- Šardēns, Ž. B. → Chardin, J.-B.
- Šaumanis, Kārlis (1905–1971), gleznotājs *II*: 15, 155, 302, 307–309, 314
- Ščeglov, mākslas skolas pēdējais *III*: 44
- Ščerbakov, V., krievu gleznotājs, pēdējais *I*: 443
- Šekspīrs, V. → Shakespeare, W.
- Šēnbergs, J. (dz. 1939), gleznotājs *I*: 246
- Šeridāns, R. → Sheridan, R.
- Šermans, Izaks, žīdu gleznotājs Latvijā *II*: 326
- Šervinskij, Vladimir, krievu arch. Latvijā *III*: 226
- Šervud, Leonid (1871–1954), krievu tēlnieks *I*: 55
- Ševčenko, Taras (1814–1861), ukraiņu dzejnieks *I*: 55; *III*: 126
- Šīle, E. → Schiele, E.
- Šillers, Fr. → Schiller, Fr.
- Šīmanis, Arnolds (dz. 1901), grafiķis *II*: 244
- Šīrnbeks, f. → Schirnböck, F.
- Šīrons *III*: 187
- Šiško, Raimonds (dz. 1894), poļu grafiķis Latvijā *II*: 325; *III*: 93
- Šķērstēns, Jēkabs (1890–1940), vitrāzists *II*: 394, 398, 399
- Šķilters, Gustavs (1874–1954), tēlnieks *I*: 53, 285, 396, 420; *II*: 11, 23, 124
- Šleiere, Dagnija (1919–1993), redaktore *I*: 8
- Šlemmers, O. → Schlemmer, O.
- Šmalcs, Mārtiņš (1904–1984), tēlnieks *III*: 232
- Šmēlings, A. → Schmaeling, A.
- Šmēlings, G. → Schmaeling, G.
- Šmitchene, Mirdza (1887–1978), aktrise *I*: 352
- Šmite, A. *I*: 388
- Šnakenbergs, A., spiestuves vadītājs *III*: 16
- Šnore, Rauls, autors *I*: 70
- Šotnieks, Pēteris, dekorators *I*: 142, 176, 213, 284, 381
- Šovs, Dž. → Shaw, G.
- Šprenks, Pauls (dz. 1898), gleznotājs *I*: 67, 406, 412–416; *II*: 23
- Štālbergs, Ernests (1883–1958), arch., pēdējais *I*: 53; *III*: 127, 129, 134, 135, 241, 242, 244, 247–250
- Šteinbergs, Pēteris (1874–1938), keramiķis *I*: 53, 330, 331; *III*: 53
- Šteiners, R., grafiķis *III*: 46
- Štelmachers, Pāvils (1896–1935), gleznotājs *II*: 10, 17, 155, 269, 294, 299–301
- Šternberga, Ērika (dz. Pūce, 1903), gleznotāja, grafiķe *III*: 46, 47, 50
- Šternbergs, Jānis (Žanis, 1900–1981), grafiķis *I*: 63, 68, 372; *III*: 10, 11, 23, 28, 30, 34, 44–52, 101
- Šterns, Pauls (1901–1979), grafiķis *I*: 64, 69, 229; *II*: 14; *III*: 10, 97, 99, 100, 117–119
- Šterns, Roberts (1884–1940), gleznotājs *I*: 53, 67, 281, 272, 373, 414–416; *III*: 126
- Štrāls, Aleksandrs (1879–1947), gleznotājs *I*: 67, 73, 176, 197, 384, 433; *II*: 23, 24; *III*: 53, 167
- Štrāls, Kārlis (1880–1970), rakstnieks *III*: 29, 30, 176
- Štrauchs, Kārlis (pseud. Kokaīns, Krūmājs, 1899–1944), žurnālists, redaktors *I*: 360
- Štrauss → Strauss
- Štrombergs, A. → Stromberg, A.
- Štuks, Fr. fon → Stuck, Fr. von
- Šturma, Eleonora, autore *I*: 246, 313, 447; *II*: 93, 94, 154, 175, 188, 239, 283; *III*: 69
- Šturman, Aleksandr (dz. 1869), krievu gleznotājs *I*: 38, 44
- Šuhajevs, V. → Šuhajev, V.
- Šucharde, E. → Schuchardt, E.
- Šuhajev, V., krievu gleznotājs *I*: 285, 287, 298, 304
- Šulbergs → Schultzberg
- Šulcs, Andrejs (dz. 1910), gleznotājs *II*: 119
- Šūmane (kdze) *I*: 326
- Šusters, Jānis, gleznotājs *I*: 270
- Švābe, Arveds (1888–1959), vēsturnieks, rakstnieks *I*: 13, 108, 134, 135; *II*: 364; *III*: 30, 45, 46, 64, 72, 74, 77
- Elza (dz. 1903), tēlniece *III*: 231
- Švabinský, Maximilian (1873–1962), čehu grafiķis *III*: 51
- Švedrēvics, alfrēds (dz. 1887), grafiķis, akvarelists *I*: 18, 84; *III*: 57
- Šveics, Erasts (dz. 1895), gleznotājs *I*: 36, 56, 57, 68, 77, 83, 90, 117, 165, 204, 237–246, 315, 317, 445; *II*: 22, 25, 154; *III*: 161, 165
- Šveinfurts → Schweinfurth
- Švīters, K. → Schwitters, K.
- Tairov, Aleksandr (1885–1950), krievu režisors *II*: 344, 352
- Tālberga, Zelma (1900–1972), grafiķe *III*: 36–38, 52, 86
- Tangī, I. → Tanguy, Y.
- Tangui, Yves (1900–1955), franču gleznotājs, vēlāk Amerikā *I*: 74
- Tatlin, Vladimir (1885–1953), krievu gleznotājs *I*: 19, 73, 191
- Teichmanis, Atis (dz. 1907), čellists *II*: 252; *III*: 51
- Teikmanis, Artūrs *I*: 8
- Teivens, Arno (dz. 1905), arch. *III*: 253
- Tenisonē-Čurkste, Emīlija (m. 1935) *III*: 223, 224
- Terners, V. → Turner, J. M. W.
- Thieme, U., autors *I*: 215, 313; *II*: 333
- Thomas, Ambroise (1811–1896), franču komponists *II*: 360
- Tichomirov, A. → Tihomirov, A.
- Ticiāns, V. → Tiziano, V.
- Tidemanis, Jānis (John, 1897–1964), gleznotājs *I*: 81, 83, 156, 266–272; *II*: 23, 143, 155, 215, 321
- Tidomane, G., autore *I*: 58; *III*: 52
- Tihomirov, A., autors *I*: 32
- Tillbergs, Jānis Roberts (1880–1972), gleznotājs, pēdējais *I*: 8, 28, 36, 53, 54, 55, 57, 58, 62, 63, 66, 70, 81, 85, 115, 130, 136, 165, 168, 226, 236, 238, 299, 315, 344, 347, 363, 373, 381, 382, 386, 397, 401, 402, 404, 406, 408; *II*: 11–14, 16, 19, 23, 28, 155, 157, 166, 178, 190, 196, 208, 232–234, 241, 255, 257, 261, 275, 297, 299, 300, 302, 303, 307, 309, 313, 324, 353, 399; *III*: 11, 16, 17, 56, 91, 126
- Tilmanis, Osvalds (1900–1980), arch. *III*: 242, 244, 249, 258, 259, 261, 262
- Tintoreto, J. → Tintoretto, I.
- Tintoretto, Iacopo (īst. v. Robusti, 1518–1594), italiešu gleznotājs *I*: 49; *II*: 319
- Tirzmaliete, Minna (īst. v. Dzelskalne, 1876–1942), rakstniece *III*: 87
- Tiziano, Vecellio (ap 1477–1576), italiešu gleznotājs *I*: 37, 85, 91; *II*: 163, 319
- Tode, Ernests (1858–1932), liebiešu cilmes vitrāzists *I*: 427; *II*: 329, 394, 399
- Tolstoj, Aleksej (1817–1875), krievu rakstnieks *II*: 350; *III*: 128
- Lev (1828–1910), krievu rakstnieks *III*: 17
- Tolstojs, G., būvinž. *III*: 239
- Tomā, A. → Thomas, A.
- Toma, Velta (dz. 1912), dzejniece *II*: 219
- Tomašickis, Leons (dz. 1904), tēlnieks *II*: 18, 84, 107
- Tomsons, Teodors, autors *II*: 212
- Tone, Voldemārs (1892–1956), gleznotājs, pēdējais *I*: 7, 8, 12, 22, 26–28, 36, 37, 45, 53–55, 57, 65, 68, 69, 79, 82–113, 115, 118, 120, 121, 136, 147, 165, 200, 206, 207, 220, 226, 233, 236, 243, 246, 253, 257, 285, 296, 315, 358, 359, 377, 387; *II*: 10, 11, 13, 22, 28, 72, 74, 80, 155, 157, 161, 166, 169, 179, 186, 189, 204, 207, 208, 210, 212, 213, 218–220, 224, 225, 232, 233, 240–242, 244, 249, 251, 254, 256, 258, 318, 335, 339, 344; *III*: 9
- Transehe, vācu kolekcionārs *I*: 49
- Tranzē → Transehe
- Treibergs, Arnolds (dz. 1906), gleznotājs *II*: 12, 94, 154, 392, 393
- Treijs, Vilhelms (Dz. 1892), vācu izcelsmes tēlnieks Latvijā *I*: 77, 145, 162, 165
- Treilons, Elerts (1899–1961), gleznotājs *II*: 392, 399
- Trēziņa, Gaida *I*: 108
- Trībners, V. → Trübner, W.
- Triik, Nikolai (1884–1940), igauņu gleznotājs *I*: 54
- Triks, N. → Triik, N.

- Trizna, Jāzeps (dz. 1919) *I*: 8
- Trübner, Wilhelm (1851–1917), vācu gleznotājs *I*: 17, 205
- Turner, J. M. William (1775–1851), anļu gleznotājs *II*: 71
- Tüters, Edvards, autors *II*: 203, 258
- Tzara, Tristan (1896–1963), rumāņu izcelsmes rakstnieks Francijā *I*: 71
- Ubāne-Palepa, Lidija, gleznotāja *I*: 130
- Udaljцова, N., krievu gleznotāja *II*: 337
- Ubāns, Konrāds (1893–1981), gleznotājs, pedagogs *I*: 7, 12, 14, 21–23, 26–28, 32, 33, 36, 37, 54–57, 64, 65, 68, 69, 79, 82, 83, 86, 88–91, 114–130, 136, 165, 169, 179, 190, 200, 226, 236, 285, 315, 317, 358, 359, 387, 433; *II*: 10, 11, 13, 22, 28, 74, 96, 99, 111, 114, 117, 152, 155, 166, 189, 191, 224, 249, 258, 315, 318, 324, 334, 335, 339, 344, 345; *III*: 9
- Üde, Fr. f. → Uhde, Fr. von
- Üders, Teodors (1868–1915), grafiķis, gleznotājs *I*: 8, 26, 54, 140, 148, 250, 286, 369; *II*: 11, 16, 196, 274, 277, 279; *III*: 34, 41, 52, 141, 148
- Üdris, Oskars (dz. 1904), arch. *III*: 242
- Uhde, Fritz von (1848–1911), vācu gleznotājs *I*: 17, 382
- Uldriķis, Teodors (1909–1973), gleznotājs *II*: 15
- Ulmane, M. *I*: 102, 106
- Ulmanis, Kārlis (1877–1942), valstsvīrs *I*: 91, 110, 413; *II*: 9, 14, 18, 19, 27, 269, 333, 365; *III*: 23, 44, 46, 82, 129, 137, 205, 245, 255
- Unāms, Žanis, autors *II*: 326; *III*: 266
- Upītis, Andrejs (1877–1977), rakstnieks *II*: 318, 349, 373, 384, 399; *III*: 16, 214
- Pēteris (1899–1989), grafiķis *III*: 11, 30–34, 38, 51, 52, 97, 107, 118, 119
- Utrijo, M. → Utrillo, M.
- Utrillo, Maurice (1883–1955), franču gleznotājs *II*: 77
- Vabe, A., igauņu gleznotājs *I*: 54
- Wagner, Richard (1813–1883), vācu komponists *II*: 345, 348, 357, 359–362, 383, 386
- Vālds, O. → Wilde, O.
- Wain, S., angļu rakstnieks *II*: 372
- Valdemārs, Krišjānis (1825–1891), tautsaimnieks, publicists *II*: 395
- Valdess, R. → Bērziņš-Waldess, R.
- Valdis (Valdemārs Zālītis, 1865–1934), rakstnieks, skolotājs *III*: 23, 24, 45
- Valdmanis, Vilis (1906–1980), gleznotājs *II*: 11, 95, 110, 116–118, 120, 151
- Valdmanis, Voldemārs (1905–1966), teātra dekorators *II*: 117, 233, 344, 373–375; *III*: 20
- Volloton, Félix (1865–1925), franču gleznotājs *I*: 22, 399
- Walker, Eduard (1881–1945), baltvācu gleznotājs, pedagogs *I*: 238, 344
- Valnere, Rita (dz. 1929), gleznotāja *I*: 411
- Valotons, F. → Valloton, F.
- Walter, Sophia (Susa, 1874–1945), baltvācu gleznotāja *I*: 55
- Valters, A. *III*: 199
- Jānis (Johan Walter-Kuran, 1869–1932), gleznotājs *I*: 54, 55, 162, 341; *II*: 23, 25, 152, 169, 272; *III*: 59
- Miķelis (1874–1968), valstsvīrs, mākslas kritiķis *I*: 11
- Vārdaunis, Edgars (dz. 1910), gleznotājs, teātra dekorators *I*: 69; *II*: 22, 25, 30, 74, 95–98, 284, 285
- Vanaga-Lagzdiņa, Hermīne, autore *III*: 229
- Vanags, Aleksandrs (1873–1919), arch. *III*: 258
- Kārlis (1903–1976), tēlnieks *III*: 227–229
- Varslavāns, Francisks (1899–1949), gleznotājs *I*: 70, 273, 276–281, 419; *II*: 17, 22, 53, 84, 107, 318
- Vasari, italiešu rakstnieks *I*: 254; *III*: 128
- Vasariņš, Vilis (1906–1945), gleznotājs, keramikis *I*: 63, 68, 343; *II*: 248–251, 344, 373, 375, 380–382
- Vasilis, Alberts (1915–1978), grafiķis *II*: 94
- Vasnevov, Viktor (1848–1926), krievu gleznotājs, teātra dekorators *II*: 317
- Vaško, Ārijs, autors *II*: 152, 154
- Vazari → Vasari
- Veber, G. V., autors *II*: 94
- Vecaukums, Dāvids, autors *I*: 130
- Veics, Kārlis (dz. 1902), aktieris, režisors *II*: 381
- Veide, Elza, grafiķe *III*: 50
- Veidemanis, Kārlis (1897–1944), gleznotājs *I*: 55, 56, 415, 440; *II*: 338, 339
- Veidenbaums, Eduards (1867–1892), dzejnieks *I*: 333; *III*: 97, 155, 226
- Veilands, Ernests (1885–1963), gleznotājs, daiļamatnieks *I*: 67, 70, 373, 426, 430–432, 447; *II*: 399; *III*: 53, 165
- Veinberga, I. *III*: 54
- Veins, S. → Wain, S.
- Veisberga, Benita, autore *II*: 203
- Veiss, Eduards, autors *III*: 257
- Vējiņš, krāsotāju meistars *II*: 374
- Velde, Henry van der (1863–1957), belģu arch., daiļamatnieks *I*: 76
- Velaskežs, D. → Velasquez, D.
- Velasquez, Diego Rodriguez de Silva y (1599–1660), spāniešu gleznotājs *I*: 108; *II*: 99, 224
- Wenge, Hilda, baltvācu grāfiene, mākslas skolas audzēkne *I*: 387
- Wenig, Karl Gottlieb (1830–1908), baltvācu gleznotājs, Pēterburgas mākslas akadēmijas prof. *I*: 84, 112
- Ventaskrasts, Žanis (1906–1978), rotātājs, daiļamatnieks *I*: 69; *II*: 10, 276, 283
- Verdi, Giuseppe (1813–1901), italiešu komponists *II*: 360, 362
- Verhaeren, Emile (1855–1916), belģu rakstnieks *II*: 352
- Verharns, E. → Verhaeren, E.
- Verkauf, W. redaktors *I*: 75
- Veronese, Paolo (1528–1588), italiešu gleznotājs *I*: 196
- Veronēze, P. → Veronese, P.
- Veselis, Jānis (1896–1962), rakstnieks *I*: 313, 355; *II*: 205, 373; *III*: 74
- Westheim, P., vācu mākslas vēsturnieks *III*: 128
- Whistler, James (1835–1903), amer. gleznotājs un grafiķis *I*: 17
- Whitaker, Fr., autors *II*: 120
- Vidberga, Elīzabete *III*: 59
- Vidbergs, Jānis, grāmatvedis *III*: 59
- Sigismunds (1890–1970), grafiķis *I*: 53, 54, 64, 68, 70, 82, 200, 228, 229, 253, 397, 400; *II*: 23, 344, 345, 368, 394–397, 399; *III*: 9–12, 58–69, 82, 101, 118
- Viduka, Vera (dz. 1916), mākslas audēja *III*: 226
- Viduks, Atis (Oto, 1887–1966), gleznotājs, zīmētājs *I*: 439, 440, 447; *III*: 91
- Vierhoff, Gotthard, baltvācu arch. *III*: 266
- Vigée-Lebrun, Elisabeth (1755–1842), franču gleznotāja *I*: 276
- Vīgnere-Grinberga, Malvīne (1873–1949), dziedātāja *I*: 197
- Vijārs, E. → Vuillard, E.
- Vika, Hilda (prec. Eglīte, 1897–1963), grafiķe, gleznotāja, rakstniece *I*: 67, 328, 344, 349–355; *II*: 24; *III*: 11, 82, 90, 91
- Vīksna, Ingrida, autore *II*: 321
- Dz., autore *II*: 339
- F., autors *II*: 109, 293
- Vīksne, Fridrihs (1897–1968), grafiķis *III*: 11, 26, 36, 52
- Vīksniņš, Nikolajs (1893–1976), vēsturnieks *I*: 152
- Vikuts, A., mākslas skolas audzēknis *III*: 126
- Vilciņš, Rūdolfs (1886–1953), gleznotājs *I*: 196, 357, 369, 370, 380
- Wilde, Oscar (1854–1900), īru cilmes angļu rakstnieks *III*: 20, 59, 60, 79, 82
- Vilkins, Arnolds (1904–1977), dekorators, vitražists *II*: 368, 399
- Vilks, E., mākslinieks *I*: 69
- Girts (Andersons, 1909–1983), dekorators *II*: 385, 399
- Wilner, Alfred, dziesmu spēles autors *II*: 386, 387
- Vilsons, A., gleznotājs *II*: 144
- Viļumainis, Jūlijs (1909–1981), gleznotājs *II*: 11, 12, 18, 74, 95, 97–102, 284, 285
- Vimba, Voldemārs (1904–1985), gleznotājs *II*: 10, 166, 276, 294–298, 301, 399
- Vinklers, Ardis (dz. 1907), teātra režisors *II*: 344, 355, 373, 381–384
- Vinogradov, Sergej (1869–1938), krievu gleznotājs Latvijā *I*: 424; *II*: 135, 322, 323
- Vipers, (Vipper), Boriss (1888–1967), krievu mākslas vēsturnieks Latvijā *I*: 28, 32, 33, 265, 399; *III*: 77, 78
- Virgo, E. *I*: 436
- Virza (Lieknis), Edvarts (1883–1940), rakstnieks *I*: 86, 89, 90, 109, 253, 293, 294; *II*: 11, 14, 233, 234; *III*: 21, 38, 39, 107, 108, 113, 115
- Višners, K., zīmēšanas skolotājs *I*: 162; *III*: 59

- Visotskij, Konstantin (1864–1938), krievu gleznotājs Latvijā *II*: 323; *III*: 19
- Vistlers, Dž. → Whistler, J.
- Vitands, Verners (dz. 1903), arch. *III*: 242, 245, 258, 264
- Vitoliņš, Jānis (1886–1955), komponists *II*: 366, 368
- Vitoliņš, Jānis (1886–1955), komponists *II*: 366, 368
- Vitoliņš, Margers (dz. 1912), grafiķis *III*: 51
- Vitols, Eduards (1877–1950), gleznotājs, teātra dekorators *I*: 54, 55, 63, 66, 68, 70, 195, 253, 376, 369; *II*: 13, 24, 235, 343–346, 348, 349, 351, 357, 360, 361; *III*: 53
- Hugo, autors *II*: 94; *III*: 69
- Jāzeps (1863–1948), komponists, pedagogs *I*: 55; *III*: 30
- Vizla *III*: 199
- Vižē-Lebrēna, E. → Vigée-Lebrun, E.
- Vlamenks, M. → Vlamincck, M.
- Vlamincck, Maurice de (1876–1958), franču gleznotājs *I*: 18, 72, 74, 79, 81, 140, 146, 158, 266; *II*: 25, 69, 194, 284
- Vlašeks, ungāru tēlnieks Latvijā *III*: 156
- Wohlfeil, Erwin (dz. 1900), baltvācu akvarelists *III*: 57
- Volfeils, E. → Wohlfeil, E.
- Wolf-Ferrari, Ermanno (1876–1948), italiešu komponists *II*: 365, 367
- Vollmer, H., autors *II*: 333
- Vollombreuse, François de, franču mākslas galeriju īpašnieks *II*: 117
- Volomobrēze, Fr. de → Vollombreuse, Fr. de
- Volz, August Franz (1851–1926), vācu tēlnieks Rīgā *I*: 85, 238, 386; *III*: 156, 161
- Vrinā, R. → Vrinat, R.
- Vrinat, Robert, franču mākslas kritiķis *II*: 118
- Vuillard, Eduard (1868–1940), franču gleznotājs *I*: 19, 22, 75, 80, 120, 390
- Vulfs, Eduards (1886–1919), rakstnieks *II*: 358, 373
- Zakammenij, Oleg (1914–1968), krievu arch. Latvijā *III*: 255
- Zaķis, Dāvis, skolotājs *II*: 196
- Zaķis, V., arch. *III*: 240
- Zāle, Anna (dz. Briede, 1887–1953) *I*: 291, 292; *III*: 127
- Kārlis (Zālītis, 1888–1942), tēlnieks, pedagogs *I*: 53, 55, 63, 68, 79, 107, 118, 139, 142, 177, 187, 188, 236, 254, 292, 312, 338, 416, 439, 445; *II*: 83; *III*: 123, 125–140, 148, 154, 155, 161, 165, 173, 174, 177, 185, 190, 192, 196, 201, 228, 231, 241, 249, 250
- Zālefelds, K. → Sahlefeldt, K.
- Zaleman, Hugo (1859–1919), krievu tēlnieks, pedagogs *I*: 134; *III*: 126
- Zālīte, Elīna (1898–1950), rakstniece *III*: 189, 190
- Zālītis, Fricis, mūrnieks *III*: 125
- Zalts, Alberts (1897–dep. 1941), tautsaimnieks *I*: 135
- Zaļkalns, Eduards *I*: 97, 104, 106
- Teodors (Grīnbergs, 1876–1972), tēlnieks *I*: 8, 53–55, 58, 62, 65, 68, 69, 90, 91, 97, 104, 107, 118, 121, 223, 236, 253, 338, 396; *II*: 11, 23, 249, 318; *III*: 123, 126, 128, 133, 141, 144, 147–149, 153, 162, 175, 182, 185, 190, 203, 215, 219, 224, 225
- Zandbergs, Fricis (dz. 1910), gleznotājs *II*: 284–286, 293
- Zandonai, Riccardo (1883–1944), komponists *II*: 367
- Zariņa, Anna (1907–1984), gleznotāja *II*: 213–217, 239
- Zariņa, R. *II*: 232
- Zariņš, Dāvids (dz. 1982), arch. *III*: 242, 265
- Zariņš, I., aturos *II*: 258
- Jānis (1893–1979), režisors *I*: 177; *II*: 350; *III*: 126
- Jānis (dz. 1913), tēlnieks *II*: 12
- Kārlis (1879–1963), diplomāts *I*: 110
- R. → Zariņš, R.
- Richards (1869–1933), grafiķis *I*: 8, 28, 53, 54, 57, 58, 62, 63, 253, 363, 375, 379, 381, 406; *II*: 11, 12, 23, 118, 261, 275; *III*: 10, 11, 16, 23, 24, 26, 27, 29, 30, 34, 36, 38, 39, 42, 44, 45, 50, 55, 57, 99
- Valentīns (dz. 1901), būvinž. *III*: 239
- Zass, O. → Sass, O.
- Zass, Valters fon, autors *II*: 326
- Zauers, Augusts (dz. 1888. g.), gleznotājs *I*: 351
- Zaurs, Mārtiņš (dz. 1915), tēlnieks *I*: 69; *III*: 190, 224, 225, 228–232
- Zavickis, Matīss (dz. 1911), gleznotājs *I*: 69; *II*: 316
- Zēbauers, Valdis, autors *III*: 246, 257, 266
- Zeberīņš, Indriķis (1882–1969), gleznotājs, grafiķis *I*: 67, 357, 373, 374, 377–383, 406, 407, 414; *II*: 23, 295; *III*: 13–16, 19, 22, 23, 97, 107
- Zedlmairs → Sedlmayr
- Zeibolts, Jēkabs (1867–1924), rakstnieks *II*: 375
- Zeiferts, Teodors (1865–1929), literātūras vēsturnieks *III*: 23, 25, 26
- Zeidak, Andrejs (1874–1964), dārzu arch. *III*: 132, 239, 240, 241, 264
- Zeltiņš, Dāvids (Golts, 1867–1943), grāmatu izdevējs un tirgotājs *I*: 144
- T., autors *I*: 313
- Voldemārs (1879–1909), gleznotājs *I*: 14, 90, 140, 156, 175, 176, 197; *II*: 78, 125; *III*: 167
- Zeltmatis (Kārklīņš), Ernests (1868–1961), rakstnieks, skatuves mākslas pedagogs *II*: 350
- Zemdega (Baumanis), Kārlis (1894–1963), tēlnieks *I*: 63, 68, 69; *II*: 23, 307; *III*: 123, 173, 177–191, 200, 225
- Zemgals, Gustavs (1871–1939), politiķis, Latvijas valsts prezidents *III*: 23, 26
- J. → Borkovskis-Zemgals, J.
- Zemzaris, Uldis (dz. 1928), gleznotājs *I*: 296; *III*: 166, 168
- Zibens, Jānis (1909–1967), mākslinieks, metāllkalis *III*: 136
- Zibergs (Sieberg), Jēkabs (1863–1963), redaktors, sabiedrisks darbinieks ASV *III*: 158
- Ziedainis, Vladimirs, autors *III*: 213, 214
- Zīke, H. → Siecke, H.
- Zinck, Nora (1904–1978), baltvācu gleznotāja *II*: 324
- Zirnis, Arvīds (1906–1981), teātra dekorators *II*: 18, 84, 107
- Ziverts, Ernests (1879–1937), grafiķis *I*: 53, 54, 253
- Mārtiņš (1903–1990), drāmatiķis *II*: 386
- Zommerfelds, Jānis (dz. 1904), gleznotājs *I*: 69
- Zorn, Anders (1860–1920), zviedru gleznotājs *I*: 347
- Zügel, Heinrich von (1850–1914), vācu gleznotājs, pedagogs *II*: 332
- Zuloaga y Zabaleta, Ignacio (1870–1945), spāņu gleznotājs *I*: 396, 399
- Zuntaks, Jānis (1906–1985), gleznotājs *II*: 315, 316, 321
- Zutis, Pēteris (dz. 1905), grafiķis *II*: 118
- Zuze, Zigurds, autors *III*: 119
- Zvaigzne, Voldemārs (m. 1928), grafiķis *II*: 269
- Zvārģuļu Edvards (īst. v. Treimanis, 1866–1950), rakstnieks *III*: 198
- Zvirbule, Alise (dz. Blumberga, 1906), gleznotāja *I*: 69; *II*: 11, 28, 213, 231, 232, 239
- E., māksliniece *I*: 313
- E. *III*: 205
- Zvirbulis, Egons (dz. 1907), tēlnieks *II*: 11; *III*: 177, 218, 222–225, 228, 229
- Jānis (1905–1964), gleznotājs *I*: 130; *II*: 11, 28, 117, 155, 157, 161, 189–194
- Žannerē, E. → Jeanneret, E.
- Žibalts, Gustavs (1873–1938), aktieris *III*: 157, 159
- Žichareva, aktrise *I*: 104
- Žilinskis, E., autors *II*: 239
- Žoržs → George
- Žukov, krievu tēlnieks *I*: 371
- Žurgina, Lūcija (dz. 1908), tēlniece *III*: 177, 231
- Žvīgulis, gleznotājs *I*: 200

Vietas

Piezīme: ļoti bieži sastopamais vietas vārds *Latvija* nav izdalīts īpašā šķirklī; šķirklī *Rīga* uzņemtas ar izlasi tikai pilsētas daļas, ēkas, mākslas iestādes u. taml.

Abava II: 299, 320, 321
Ādaži II: 376
Ādažu baznīca II: 157, 164
Adelaide III: 56
Aderkaši II: 332
Adriatijas piekraste I: 186
Afganistana I: 285
Afrika I: 78, 86; II: 238
Aglonas ģimnazija III: 258
Ainaži I: 61
Airītes III: 243
Aiviekste II: 318
Aizkalne II: 116
Aizpute I: 342; II: 15, 142, 312, 313; III: 177
Aleksandrija I: 30, 31, 32
Allažu baznīca III: 251, 257
Aloja III: 199, 260
Alsunga I: 311, 388, 389 (suiņu zeme)
Altājs II: 336
Alūksne I: 44, 50, 125, 426; II: 15, 18, 324; III: 36
    baznīca III: 247
Alžīrija I: 69
Amata I: 434
Amerika I: 270, 390, 446; II: 21, 88, 117, 121, 192, 227, 307, 378; III: 19, 69
Amerikas Savienotās Valstis (ASV) I: 75, 93, 180, 191, 228, 268, 302, 319, 360, 386, 388, 406, 407, 436, 441, 444, 446; II: 85, 90, 136, 144, 151, 158, 162, 167, 183, 190, 197, 220, 249, 254, 257, 262, 306, 307, 309, 312, 328, 364, 365, 380, 387; III: 10, 19, 27, 42, 55, 92, 158, 163, 217, 228, 241, 248, 264
    Latviešu daiļamatnieku apvienība I: 302
Amsterdama II: 67
    IRO Bēgļu mākslas izstāde I: 92; II: 136, 143, 158, 181, 197, 222, 244, 262; III: 65
Andrupenes pagasts II: 107
Anglija I: 69, 109, 110, 396, 405; II: 21, 254; III: 19, 40, 118
Annerieku pagasts I: 84
Antverpene I: 81, II: 33, 67, 150, 215, 239; III: 42, 96
    Augstākais tēlotājas mākslas institūts (akadēmija) I: 268; II: 215; III: 40
    mākslas muzejs II: 239
Apriķu baznīca II: 384; III: 57
Āraiši III: 33, 34
Asari III: 38
Areco (Arezzo) I: 91
Argentīna II: 315
ASV → Amerikas Savienotās Valstis
Atlantijas okeans (arī Atlantika) II: 34, 41
Augsburga I: 446; II: 136, 138, 192, 197, 365
    latviešu mākslas izstāde I: 92, 441; II: 244, 262
Augustova I: 11

Austrālija I: 93; II: 21; III: 28, 50, 54, 56, 256, 259, 261
Austrija I: 74, 131, 178, 180, 319; II: 21, 25, 167
    Austrumeiropa II: 235
Azovas jūra II: 338

Babītes ezers
    II: 135
Bāden-Bādene II: 85, 197
Bad Oeyenhausen → Ēnhauzen
    Oinhauzena → Ēnhauzena
    Vimpfene I: 446; II: 85
    Vurcacha II: 197
Bagdada I: 27, 29, 31, 32, pret 33
Baku I: 30, 33
Baldone II: 307; III: 248
Baleāru salas I: 396
Baltezers I: 252
Baltija I: 12, 62; II: 9, 324; III: 137
    jūra I: 309, 357, 389, 391; II: 390; III: 252
    mākslinieku izstāde (1903) I: 408
Balvi II: 55
Bamberga I: 301
Bangkoka II: 329
Barselona I: 71, 86
    teātra un dekoratīvās mākslas izstāde II: 362
Bārta I: 106; II: 307
Basra I: 30, 31, 32
Batari I: 327
Bauņu pagasts II: 190
Bauska I: 388; II: 18, 63, 76, 118, 120, 242; III: 36, 54, 57, 113, 223
Bavārija II: 143, 145, 236; III: 65
Bedburga III: 99
Beļavas pagasts I: 151; II: 316
Beļģija I: 69, 81, 153, 267, 268, 291; II: 20, 33, 38, 40, 99, 143, 213, 215, 243, 330, 333
Benaresa II: 329
Berlīne I: 71, 73, 79, 118, 137, 139, 145, 174, 180, 186, 228, 248, 254, 259, 278, 286, 300, 343, 369, 387, 405, 449; II: 21, 35, 39, 67, 157, 324, 327, 328, 329, 332, 337, 338, 339, 359; III: 65, 72, 73, 99, 127, 128, 130, 137, 151, 156, 255
    Lielā Berlīnes mākslas izstāde I: 254; III: 128
    Kasīrera galerija II: 328
    Secesijas izstādes II: 328, 332
Bērzaines valsts vidusskola I: 134
Bērzes pagasts I: 425
Bērzgales pagasts II: 114
Bēzmuižas kapella I: 301, 312
Biarica II: 117, 118
Bigauņciems I: 220
Bieriņi II: 120
Biķernieku sanatorija I: 280
Bīriņu pagasts II: 224; III: 215
Birži III: 105
Bizantijsa I: 248
Blīdienes baznīca I: 85
Blomberga III: 217

Böhlau III: 99
Bolderāja III: 238, 260
Bonna III: 247, 248
    Baltijas Pētišanas institūts III: 248
Bornes baznīca III: 259
Bostona I: 313; II: 254, 381; III: 69, 158, 239, 241
Braitona II: 252
Braukļu ciems III: 83
Brisele I: 163, 164, 174, 180, 211; II: 21, 33, 67, 93, 215, 332; III: 96
    Karaliskā mākslas akadēmija I: 164; II: 332
    Pasauls (Starptautiskā) izstāde (1935, 1957) I: 343; II: 34; III: 38, 168, 257
    Sadarba izstāde I: 68, 81, 291; II: 22
Brooklyn → Bruklīna
Bruklīna (Brooklyn) I: 311, 313; II: 283; III: 82
Buchāra I: 285
Budapešta I: 137, 240; II: 24
    latviešu mākslas izstāde (1937) I: 279; II: 22
Bukskauntija I: 313
Bulduri I: 408
Bulļu ciems I: 145
Burtnieku ezers II: 190
    pagasts II: 256
    Brāļu kapi III: 220, 221

Ceraukstes pagasts III: 223
Cēsis I: 27, 120, 125, 224, 253, 331, 342, 376, 400, 437; II: 16, 18, 128, 206, 208, 218, 247, 254, 334, 338; III: 23, 24, 26, 38, 193, 199, 200, 201, 207, 219, 226, 228
    Atbrīvošanas piemineklis III: 251
    Ausēja reālskola I: 134; II: 156; III: 23
    Brāļu kapi III: 199
    (Jāņa) baznīca I: 234; II: 397, 399
    Meža kapi III: 199
    Pilsētas skola I: 284
    teātris II: 343, 346, 384
    Valsts amatniecības skola I: 360, 397; II: 374
    Vēstures un mākslas muzejs I: 438; II: 18
Cēsu aprinķis II: 117; III: 248
Cesvaines baznīca I: 346, 348
    kapi III: 193, 195
    vidusskola I: 433; II: 45
Chabarovska I: 371
Chariskina I: 32
Charkova I: 357; II: 123, 394
    mākslas skola I: 54, 344, 415, 440
Cibla II: 107
Ciravas pagasts I: 298; III: 177
Cīriche I: 71
Codes pagasts II: 240

Čehoslovākija II: 74; III: 31
Čikāga II: 197, 201; III: 97, 105
    latviešu nams I: 311
Čita I: 371

- Dachava II: 332
Dalbes baznīca I: 301
Dallasa III: 50
Danciga I: 446; III: 258
Dānija II: 20, 332
Darmštate I: 78; II: 85
Daugava I: 120, 126, 128, 159, 186, 193, 209, 220, 300, 301, 309, 311, 316, 320, 348, 359, 365, 410, 411, 421; II: 36, 39, 46, 48, 63, pret 65, 69, 71, 104, 119, 126, 136, 137, 141, 149, 257, pret 272, 277, 292, 315, 329, 388, 390; III: 27, 28, 29, 30, 55, 113, 210, 244
Daugavgrīva II: 232; III: 65
Daugavpils I: 61, 137, 220, 261, 262, 316, 392; II: 15, 16, 17, 18, 55, 115, 150; III: 23, 31, 32, 38, 42, 53, 54, 56, 236, 247, 248, 253, 254, 264
Pilsētas latviešu teātris II: 343, 346, 380, 382, 384
Latviešu mākslinieku kopa II: 17, 19, 117
Latviešu tautas universitātes Mākslas un daiļamatniecības studija II: 17
Novadpētniecības muzejs II: 109
Skolotāju institūts II: 115
Vēsturiskais muzejs II: 17, 116
Vienības nams III: 236, 264
Daugmales pagasts III: 205
Dauguļi II: 384
Desava (Dessau) Bauhaus skola I: 76, 118
Detmolda I: 92, 112; III: 221
Detroitā III: 27, 52
Devonporta III: 222
Dienvidamerika I: 278
Dienvidfrancija I: 20, 21, 323
Dienvidvācija II: 145
Dignāja I: 193, 441
Dikļu pagasts III: 215
Dinkelsbīle II: 89
Diseldorfa II: 20
Dobeļe I: 350; II: 118, 145
Atrīvošanas piemineklis III: 185, 186, 187
Dole II: 51
baznīca I: 301, 312
Drabešu pagasts II: 338
Drēzdene I: 74, 118, 145, 240, 439; II: 157; III: 151
Mākslas akadēmija II: 324
Drusti I: 133, 134, 284; II: 15
Dubulti I: 213; II: 126, 300
ģimnazija I: 213, 214
Dundaga I: 220; II: 232
Duntes pagasts II: 41; III: 167, 168, 176
Durbe III: 26
Dzintari I: 335
Koncertu nams I: 341
Džambulas apgabala teātris III: 39
Džūkste, Atrīvošanas piemineklis III: 179, 183, 186
Ēbenveileras bēgļu nometne III: 54
Edmiste II: 349
Ēģipte II: 168, 170, 171, 319; III: 164, 177
Eiropa I: 71, 75, 79, 93, 186, 263, 270; II: 21, 25, 89, 118, 168, 329; III: 10, 19, 177, 239
Eiropas Latviešu Kultūras fonds II: 173
latviešu I dziesmu svētki II: 254
Elkšņu pagasts II: 313
Elwood III: 246, 266
Elzasa II: 329, 330
Ēnhauzena (Bad Oeyerhausen) I: 92; II: 158, 254
Enzeli I: 33
Ēola salas II: 237
Ērgļi I: 375; III: 236
Ērgļu pagasts II: 96
Eslingena I: 180, 301, 311; II: 136, 143, 226; III: 27, 65, 263
Latviešu mākslas skola II: 143
Feldbacha II: 143
Filadelfija I: 313, 444, 446; II: 94, 114
Filadelfijas mākslas muzejs I: 71
Filipīnas I: 278
Firtas (Fürth) mākslas skola I: 384
Fišbachas bēgļu nometne I: 387; III: 46
Florence I: 248, 254, 259, 260, 278; II: 157, 276; III: 65, 73
Starptautiskā izstāde III: 17
Florensa, OR III: 96
Florida I: 446; III: 163, 165
Francija I: 69, 74, 180, 203, 275; II: 21, 99, 131, 151, 328, 330; III: 40, 92, 201
Freiburga (Breisgau) II: 197
Gaiziņš II: 156
Galīcija I: 200
Gardas ezers II: 131
Gartartas pagasts I: 356
Gauja I: 412, 434; II: 46, 71, 126, 127, 128, 131, 132, 197, 199, 321, 385; III: 33, 38, 55
Gaujas augstiene I: 283
Gaujienas vidusskola I: 437
Gdiņa II: 117
Gēteborga I: 93, 94
Glūda III: 236
Gostiņina I: 249
Gotlande III: 41
Grabova (Meklemburgā) I: 414
Grand Haven, MI II: 326; III: 266
Grand Rapiđi I: 313
Grašu pagasts I: 433
Griekija II: 168, 171
Grīniča II: 262
Grobiņas baznīca II: 399
Gulbene III: 54, 236
Gurzufa II: 132
Hāga, IRO Bēgļu mākslas izstāde I: 92, 313, 441; II: 143, 158, 181, 197, 222, 262
Hagerstown, MD II: 175
Halifaksa III: 253
Hamburga I: 255, 416; II: 243, 254, 329
Hanovera I: 71; II: 394
Heidelberga II: 89, 260, 262
Heilbronna II: 89; III: 241
Helsinki I: 180, 381; II: 362, 376; III: 214
latviešu mākslinieku izstāde (1936) I: 343; II: 22, 23
Herkulāna I: 91; II: 170
Holande I: 69, 191, 396, 441; II: 112
Homsteda (Homstead) III: 163
Hopkinsville, KY I: 444, 446
Igāle III: 263
Igaunija I: 12, 55, 69; II: 13, 22, 23, 349
Iglis I: 319
Ikšķīle I: 358; III: 19, 105, 247, 251
Iliņoja III: 263
Ilūkste II: 15, 17; III: 37, 258
Ilūkstes aprīņķis I: 61
Iļģuciems II: 392, 393
Imulas leja I: 424, 425
Indianopole II: 308
Inčukalns I: 220, 371; II: 132; III: 130, 139, 236
Insbruka I: 319
Irkutska I: 200
Irlavas kolonija I: 379, 382
Īslīces pagasts II: 118
Itālija I: 18, 20, 48, 69, 72, 91, 153, 248, 254, 255, 259, 264, 334, 396; II: 21, 33, 35, 40, 129, 131, 150, 276, 319, 327, 330, 370; III: 25, 40, 70, 73, 76, 93, 177, 201, 250, 256
Itālijas Alpi II: 10, 131
Ivanovo-Vozņesenska (Ivanova) I: 279, 385; II: 318; III: 93
Jakobsberga II: 117
Janstauna, OH III: 217
Jaundachava (Neu-Dachau) II: 332
Jaunjelgava I: 375; II: 104
Jaunlaicenes pagasts I: 413
Jaunlatgale II: 107
Jaunliepāja → Liepāja
Jaunpielbalga I: 283, 285, 367; II: 10, 275; III: 248
Jauzēlande III: 221
Jēkabpils I: 193, 198, 200, 212, 220, 392, 393; II: 18; III: 265
Jēkabpils Tirdzniecības skola I: 195, 198, 213
Jelgava I: 121, 331, 342, 360, 365, 392, 408, 431, 437, 438, 439, 447, 450; II: 10, 16, 19, 34, 38, 65, 67, 69, 73, 76, 77, 78, 112, 113, 119, 167, 215, 247, 248, 249, 251, 267, 317, 324, 388; III: 29, 30, 37, 57, 59, 63, 191, 245, 256, 257, 262, 265
Atrīvošanas piemineklis III: 196, 219, 228
J. Čakstes piemineklis III: 196
Jelgavas teātris I: 67, 229; II: 16, 65, 249, 343, 346, 355, 370, 371, 372, 374, 384
Kleinberga privātgimnazija III: 38
Kurzemes Provinces muzejs I: 66
Lauksaimniecības akadēmija III: 248
Novadpētniecības muzejs I: 438
pils II: 392; III: 227
pilsetas bibliotēka I: 365
skolotāju institūts I: 360
reālskola I: 162; III: 59
Valsts ģimnazija I: 439
Zaļā Vārņa I: 65, 69, 360, 370, 449; II: 9, 10, 16, 17, 18, 233, 273
Zaļās Vārņas izstādes I: 121, 278, 335, 360, 371, 438, 439; II: 16, 17, 67, 96, 178, 180,

- 234, 239, 276, 280, 318, 326, 374; III: 10, 19, 22, 31, 54, 57, 93, 97, 100, 105, 113, 118, 119, 162, 171, 207, 230
Zemgales Mākslas un vēstures muzejs I: 366; II: 16
Jemena II: 326
Jersikas pilskalns II: 116
Jeruzaleme II: 326
Juglas ezers I: 160
Jumpravas baznīca I: 346
Jūrmalciems III: 168
- Kalamazū I: 388
  latviešu luterāņu baznīca I: 311
  Mākslas centrs I: 388
Kalifornija II: 144, 364; III: 163
Kalnmuiža III: 187
Kanāda I: 180, 268, 405; II: 21, 151, 244, 247, 254, 315, 381; III: 28, 43, 253, 263
  Kanādas latviešu mākslinieku kopa Latvis II: 245, 247, 315
  trimdas Kultūras fonda izstāde (1970) II: 247
Kandava I: 295; II: 18, 78, 120, 285
Kapri sala I: 248, 254, 256, 259, 261; III: 73
Karakasa II: 332
Karaļauči, latviešu mākslinieku izstāde (1929) I: 343, 360
  Neatkarīgo mākslinieku vienības izstāde (1939) I: 419
Karlskūga II: 117
Karlstad I: 255; II: 22, 117, 151
Kārsava II: 55
Kaskādu kalni II: 143, 146
Kaspijas jūra I: 30
Kastaņola I: 440
Kaucmīdes mājturības seminārs I: 345
Kaugurciems I: 145, 254, 258, 262, 434; II: 23; III: 30, 55, 76, 105
Kauguru pagasts II: 194, 196
Kaukzāns I: 214; II: 119, 325; III: 93
Kauņa I: 180, 228, 343; II: 22, 167, 362, 376
  latviešu mākslinieku izstāde (1937) II: 22, 23
Kazaņa I: 142, 443, 444; III: 126, 151
  Augstākās mākslinieciski tehniskās darbnīcas I: 443, 444
  mākslas skola I: 142, 177, 407, 417, 439; III: 126, 151, 160
  Opera I: 177
  Universitāte I: 443
Kazvina I: 27, 32
Kemptene I: 308, 311
Kentaki III: 49
  Universitāte III: 46, 47, 50, 52
Kijeva II: 394
  mākslas skola I: 298
Kleķeņu krogs I: 224
Kleriona III: 217
Klīvlānde I: 267; II: 92, 307
Klosteres Pēterā baznīca II: 312
Knosas sala II: 170
Kokmuiža I: 251
Koknese I: 120, 123, 124, 128, 129, 220, 386, 425; II: 111, 112, 315; III: 38, 55, 99, 227
  pagasts II: 110, 120, 256
Köln II: 326, 339; III: 99
Kongo II: 238
Kopenhāgena II: 24, 238, 239
  Mākslas akadēmija II: 332
  latviešu mākslas izstāde (1938) II: 22
Korvas pagasts III: 247
Kosas pagasts I: 406; II: 117
Krakova III: 97
  latviešu mākslas izstāde II: 22, 23
Krape I: 174
  baznīca I: 395
Krāslava I: 217, 220, 259, 262, 393; II: 50, 115, 145, 326
Krasnojarska III: 168
Kraukļu muiža II: 48
  pagasts II: 255
Krēta II: 168, 171
Krievija (arī Padomju Krievija) I: 11, 12, 13, 16, 18, 19, 38, 57, 61, 73, 74, 165, 179, 191, 357, 360, 397, 433; II: 15, 34, 45, 97, 218, 259, 322, 323, 332, 334, 336, 338, 339, 348, 373, 374, 385, 394; III: 44, 111, 151, 249, 255, 257
Krima I: 280; II: 130
Krustapils I: 393; II: 15; III: 236, 248, 253, 254, 257
Kuldīga I: 203, 254, 257, 262, 342, 346, 379, 440; II: 18, 46, 49, 64; III: 265
  baznīca II: 399
  teātris II: 343, 346
  pagasts I: 378
  Sudrabkalns I: 378
Kursa → Kurzeme
Kursiņu pagasts III: 125, 139
Kurzeme (arī Kursa) I: 11, 145, 285, 297, 301, 305, 309, 311, 312, 348, 383, 387; II: 15, 58, 82, 83, 86, 92, 166, 227, 246, 249, 280, 299, 311
  fronte II: 382; III: 261
  jūrmala, piekraste I: 145; II: 87, 88, 415
  Kēči III: 33
  Kegums II: 48, 49, 50, 205, 206; III: 236
  Kēišu ciems II: 102, 103
  Kekava I: 253; III: 30
  Kemeņi I: 220; II: 134; III: 243, 255
  viesnīca III: 240
  Kengarags II: 126
  Kīna II: 34, 35
  Kōņu pagasts II: 337
- La Mesa II: 144
Lapmežciems I: 145
Las Palmas I: 396
Latgale I: 56, 151, 158, 220, 254, 261, 262, 276, 278, 281, 342, 385, 386, 387, 388, 389, 393, 424; II: 17, 23, 46, 53, 57, 59, 101, 102, 103, 108, 109, 114, 115, 116, 117, 120, 135, 145, 179, 285, 289, 323, 324, 325, 326, 332; III: 31, 32, 56, 57, 65, 76, 113, 115
  Atbrīvošanas piemineklis III: 198
  fronte I: pret 336, 337; II: 312; III: 261
  Latgales teātris I: 229; II: 53
  Latgales mākslas izstāde (1958) I: 393
- Leipzig → Leipciga
  II: 157, 333
Lejaskurzeme I: 299, 301, pret 305, 305, 307, 310, 385; II: 140, 386
Lenton Sands, Notingham I: 405
Leksingtona, KY III: 47, 52
Lexington → Leksingtona
Libeka I: 112; II: 158, 161, 164, 179, 181, 182, 307
Lichtenberga II: 138
Lielauce I: 371
Lielēsava II: 53
Lielstraupe I: 136, 353
Lielupe I: 421, 429, 434; II: 63, 69, 78, 125, 126, 135, 250, 389; III: 55, 83, 112, 115
Lielvārde I: 436, 437; II: 15, 126
Liepāja (arī Vecliepāja, Jaunliepāja) I: 128, 211, 298, 299, 305, 367, 372, 379, 387, 388, 392, 406, 415, 438, 440, 450; II: 10, 15, 34, 38, 46, 64, 65, 76, 83, 119, 121, 142, 259, 262, 287, 288, 304, 307, 315, 332, 384, 385, 386, 387; III: 9, 44, 86, 118, 125, 126, 171, 199, 206, 219, 225, 236, 255, 256, 257
  Annas baznīca II: 397
  Drāmas, operas un baleta teātris II: 385, 386
  Jaunais teātris I: 299; II: 343, 346, 372, 373
  Kultūras veicināšanas biedrības mākslas studija II: 260; III: 45
  Kurzemes Muzeja biedrība II: 15
  Liepājas Latviešu mākslas veicināšanas biedrība II: 15
  Opera II: 354, 384
  Pilsētas drāmas un operas teātris I: 67; II: 212, 383, 386, 387
  Pilsētas skolas mākslas kursi III: 126
  teātris II: 384
  Valsts lietišķās mākslas vidusskola (arī Daļamatniecības, Lietišķās mākslas skola) I: 64, 367, 387, 438; II: 13, 15, 262, 292, 385
  Vēstures un mākslas muzejs I: 66, 438; II: 15
Liepavots III: 210
Lietuva I: 12, 18, 406; II: 13, 117
Līgatne, Brāļu kapi III: 198
Līksna II: 332
Limbaži I: 375; III: 38
  Atbrīvošanas piemineklis III: 251
Lindesberga II: 117
Linkolna, (Lincoln, NE) I: 435; II: 175, 212; III: 266
Liona I: 396
Lipaiņu baznīca II: 394
Līvānu pagasts I: 386; III: 258
Līvu pagasts I: 174
Lizuma pagasts III: 264
Londona I: 30, 33, 75, 92, 94, 112, 211, 225; II: 24, 25, 34, 254, 326, 330, 378; III: 25, 46
  Karaliskās mākslas akadēmijas izstāde (1950) II: 252
  Kensingtona mākslas galerija I: 93
  Latvijas mākslas izstāde (1939) II: 22, 23, 25, 68

- Ont. (Kanādā) II: 254
 Los andželosā (Los Angeles) I: 360; II: 144, 207, 222, 364; III: 228, 229, 265
 Ložmetēju kalns I: 359, 364, 418, 438
 Lušana III: 236
 pagasts II: 318
 Ludza I: 387, 424; II: 18, 55, 107, 108, 280
 Ludzas apriņķis I: 387
 Lugažu pagasts II: 150
 Luisville, KY II: 114, 120
 Lunda I: 255; III: 76
 Lutriņi II: 166, 280
 Lutriņu pagasts II: 384
- Łaudona I: 174, 175
- Madliena I: 374, 375, 394, 395, 419
 Madona I: 371, 376; III: 54, 193, 236
 Aizsargu nams III: 236
 Madliena baznīca I: 395
 Madura II: 329
 Maiami, FL III: 163, 164
 Majori I: 330, 421, 435; II: 135
 Malaga I: 86
 Mallorca II: 118
 Malme I: 180, 255; II: 25, 26, 151; 362, 376
 Malmes mākslas muzejs I: 208, 240, 308;
 II: 25, 26; III: 28, 138
 Mālpils I: 195, 203
 pagasts III: 151
 Manheima II: 85
 Jaunās lietišķības izstāde I: 74
 Manila I: 278
 Mārburga, Universitāte I: 444
 Marseļa I: 21, 86; III: 97
 Maskava I: 23, 27, 35, 39, 44, 53, 54, 55, 56, 58, 73, 77, 78, 88, 123, 142, 145, 152, 155, 165, 166, 176, 177, 178, 194, 198, 200, 214, 217, 226, 235, 251, 254, 281, 381, 384, 428, 437, 442; II: 24, 47, 69, 102, 267, 298, 300, 321, 323, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 352, 378, 394; III: 17, 44, 53, 74, 126, 151, 160, 174, 190, 214, 248, 255
 Augstākās mākslas darbnīcas I: 77
 Augstākās mākslas un tehnikas darbnīcas (*Vuchtema*, vēlāk *Vuchtein*) I: 56, 64, 73, 152; II: 115, 336, 337, 338, 339
 Boļšakova zīmēšanas studija I: 152; III: 53
 N. Charitonova mākslas studija I: 384
 Cvetkova galerija I: 226
 Dailes teātris II: 352
 9. latviešu strēlnieku pulka mākslas izstāde I: 55
 Glezniecības, tēlniecības un celtniecības skola I: 176, 198
 Jaunatnes savienības izstāde I: 178
 Juona mākslas studija I: 198
 Komerccinstitūts I: 177, 442
 Kremlis I: 210, 406; II: 339
 Latvijas mākslas izstāde (1934) I: 134, 153, 208, 279, 343; II: 22, 23, 24, 57, 76
 Latviešu mākslinieku izstāde (1916) I: 27, 28, 39, 54, 88, 117, 214, 223; III: 60
 Latviešu padomju mākslinieku apvienība II: 339
 latviešu strēlnieku mākslas studija II: 335, 337, 338, 339
 J. Maškova mākslas studija I: 53, 177, 443
 pilsētas mākslas skola I: 177, 198
 Prometejs, latviešu kultūras un izglītības biedrība II: 336, 338, 339
 Smolņiņi I: 406
 Stroganova lietišķo un dekoratīvo mākslu skola I: 142, 176, 198, 437, 439
 Ščukina un Morozova franču mākslas kolekcijas I: 23, 39, 44, 77, 123, 152, 165, 179, 200, 226
 Tretjakova galerija I: 226; II: 130; III: 44
 Universitāte I: 443; III: 262
 Universitātes muzejs I: 77
 Valsts latviešu teātris II: 339
 Zimina opera I: 177
 St. Žukovska mākslas studija I: 198
- Mazā Jugla I: 359
 Mazsalaca I: 285, 440; III: 217
 Atbrīvošanas piemineklis III: 251
 Mazūrijas purvi I: 11, 375
 Meitene III: 236
 Meklenburga II: 181
 Meksika II: 187
 Melburna III: 54, 57
 Melluži I: 428, 434; II: 134; III: 38, 60, 64, 65, 67, 258
 Mēmele I: 432; II: 69, 71
 Memingena I: 402
 Mērbeka I: 92; II: 254, 328
 Mērsrags I: 220, 294, 295, 421
 Mezopotāmija I: 30
 Mežotne III: 230
 Mežotnes pilskalns III: 110
 Milāna I: 72
 Milgrāvis II: 69
 Miltenberga II: 89
 Milvoki I: 441; II: 224
 Minchene I: 16, 17, 18, 32, 74, 78, 81, 387, 428, 433, 444; II: 136, 157, 192, 327, 394; III: 245
 akadēmija III: 17, 126
 Ažbē mākslas studija I: 17
 Etnografiskais muzejs II: 329
 Mākslas akadēmija II: 332
 UNRRA, universitāte I: 444
 Zilā jātnieka (*Der Blaue Reiter*) izstādes I: 18
 Mindene I: 136, 137
 Mineapole II: 158, 193, 197
 Minstere I: 112; II: 257
 Mogiļeva II: 102
 Montreāla II: 254; III: 263
 Moskva → Maskava
 Možeiki III: 125
 Mt. Kisko (Kisco, NY) II: 262
 Mūnchen → Minchene
- Nagibaņes mākslinieku kolonija I: 32
 Narvas kapi III: 220, 221
 Nāves sala I: 361, 364, 418; III: 239, 243
 Nekara II: 82, 85, 89
 Neu-Dachau – Jaundachava Neuengamma II: 243
 New Hope, PA II: 183
 New York → Ņujorka
 Ņica I: 86, 305, 388, 389; II: pret 241, 263, 265, 307, 308; III: 168, 169, 170
 Ņina (Neenah) III: 118
 Nirnberga II: 120; III: 46
 Valkas nometne II: 256
 Ņitaurē I: 284, 359; III: 193, 201
 Norvēģija I: 55; II: 20
- Ņižņijnovgoroda I: 152; II: 112
 Ņudžersija I: 446; II: 316; III: 69
 Ņuhempšaira (New Hampshire) II: 262
 Ņujorka I: 71, 180, 186, 189, 190, 228, 240, 327, 389, 436; II: 85, 93, 94, 120, 176, 179, 183, 187, 188, 254, 260, 261, 262, 272, 305, 307, 309, 328, 330, 331, 339; III: 19, 36, 66, 69, 97
 Barzanska (Barzansky) galerija I: 388, 389
 Bruklina III: 66
 „4 grupa“ I: 302; II: 136, 183
 Elles, ķēķis II: 177, 183, 187; III: 17
 Harlema III: 66
 Ņujorkas Latviešu mākslinieku grupa I: 240, 319, 444; II: 85, 136, 183, 188, 262, 305, 307, 314; III: 17, 69
- Odesa I: 122; II: 394
 mākslas skola I: 115
 Ogrē I: 220, 335, 342; III: 237, 256, 389
 Ogres upe I: 160
 Okeanija I: 78
 Oklenda (Aukland) III: 221
 Oksforda I: 112
 Olaine I: 408
 Oldenburga I: 92, 112; II: 254
 Omska I: 358, 360
 Oregona III: 96
 Orenburga I: 360
 Oslo I. 134; II: 24
 latviešu mākslinieku izstāde (1933) I: 343;
 II: 22, 23, 68
- Padomju Savienība (arī PSRS) I: 56, 58, 229, 279; II: 34, 322, 338, 339; III: 51, 214, 265
 PSRS Mākslas akadēmija II: 33
 Pāle, baznīca I: 313
 Palermo II: 40
 Parīze → Parīze
 Parīze I: 18, 19, 20, 23, 27, 30, 32, 48, 56, 57, 71, 72, 73, 74, 75, 78, 79, 90, 99, 118, 119, 120, 125, 137, 145, 153, 155, 157, 162, 164, 168, 180, 183, 184, 185, 186, 191, 195, 203, 213, 228, 240, 278, 279, 285, 319, 323, 326, 331, 333, 334, 369, 387, 395, 396, 398, 399, 405, 449; II: 20, 21, 22, 53, 55, 74, 79, 80, 93, 117, 143, 150, 151, 157, 184, 206, 256, 301, 319, 320, 326, 327, 328, 330, 331, 333, 335, 337, 394; III: 42, 52, 61, 63, 65, 151, 177, 214
 Champ de Mars, salons I: 396
 Dekoratīvās mākslas izstāde (1925) I: 343;
 III: 69, 96
 Raimonda Dunkana (arī Ligoas Dunkana

- nes) galerija II: 85, 93, 94, 151
Grande Chaumière akadēmija II: 331
 IRO Bēgļu mākslas izstāde I: 92, 441; II: 136, 143, 158, 181, 197, 222, 244, 262; III: 65
 Juliāna akadēmija I: 20, 331, 333; II: 330
 latviešu mākslas izstāde (1939) II: 22, 23, 24, 25
 Luvras muzejs I: 153
 Luvras skola I: 333
 mākslas akadēmija (*École des Beaux-Arts*) I: 396
 Monmartrs II: 29, 77, 326; III: 61, 63
 Monparnass II: 29
 Neatkarīgo salons I: 119, 331
 Pirmā sirreālisma izstāde I: 74
 Rudens salons I: 119; II: 320
 Salons III: 96
 Sevras muzejs I: 228
 Sorbonnas universitāte I: 333
 Starptautiskā dekoratīvās mākslas izstāde (1925) I: 228; II: 353; III: 73
 Starptautiskā izstāde (1937) I: 180, 190, 229; II: 19, 362, 376; III: 43, 105, 168, 173
 Tijeriju (*Tuilleries*) salons II: 320
 Pasadēna II: 364, 365
 Pededze II: 319, 321
 Pekina II: 34, 35, 329
 Penskules baznīca II: 306
 Pensilvānija I: 330; III: 217
 Penza I: 27, 37, 41, 42, 44, 51, 88, 116, 315, 357, 358, 359, 360
 Mākslas skola I: 35, 37, 38, 54, 88, 117, 226, 235, 273, 357, 358, 359, 415, 436; III: 54, 126, 162
 Pērkones pagasts II: 83
 Pērse I: 120, 124, 128, 129; III: 38
 Persija I: 30, 32; II: 329
 Pēterburga (arī Pēterpils, kopš 1914 Petrograda, 1924–1991 Ļeņingrada, 1991 St Pēterburga) I: 16, 23, 26, 27, 36, 37, 53, 54, 55, 62, 85, 88, 89, 115, 133, 136, 142, 178, 200, 213, 214, 226, 249, 250, 252, 253, 254, 265, 277, 284, 298, 299, 315, 330, 371, 379, 381, 395, 397, 417; II: 83, 142, 257, 267, 297, 327, 329, 332, 337, 338, 339, 352, 394; III: 17, 38, 59, 93, 112, 126, 141, 151, 190, 191, 257, 261, 265
 Aleksandra III krievu mākslas muzejs I: 134, 285, 298
 Bernšteina mākslas studija I: 142
 Ermitāža (muzejs, mākslas krātuve) I: 36, 38, 85, 134, 226
 Hollošija mākslas studija I: 17
 Goldblata zīmēšanas un gleznošanas studija I: 133
 Jaunais latviešu teātris II: 352
 Krievu mākslinieku savienības izstādes I: 200
 Kultūras veicināšanas biedrības mākslas studija I: 77
 Ķeizariskā kaŗa trofeju komisija I: 251, 285
 Ķeizariskā mākslas veicināšanas biedrības skola I: 214, 250, 277, 284, 298, 371, 381, 417, 433, 441; II: 337, 338, 339; III: 9, 84, 87, 126
 latviešu mākslas izstādes (1934) I: 134; II: 22, 23
 Latviešu mākslinieku izstāde (1915) I: 27, 53, 54, 88, 117, 223, 253, 397; III: 60, 71
 Mākslas akadēmija I: 53, 55, 63, 112, 134, 177, 214, 251, 285, 298, 381, 417; II: 23, 331; III: 126, 192, 236, 242, 249, 255, 257
 Mākslas pasaules (*Mir Iskusstva*) izstādes I: 200
 Marijas teātris I: 200; II: 352
 Šervuda un Bernšteina mākslas studija I: 252
 Štiglica Centrālā tehniskā zīmēšanas skola I: 53, 63, 176, 198, 200, 213, 250, 251, 284, 298, 304, 330, 353, 367, 375, 395, 396, 397, 433, 434, 435, 439; II: 318, 348, 385, 394, 395; III: 35, 59, 60, 141, 215
 6. Tukuma pulka mākslas studija I: 55
 Trofeju komiteja → ķeizariskā kaŗa trofeju komisija I: 285
 universitāte I: 214, 298, 315
 Zeidenberga mākslas studija I: 298
 Zelta Aunādas (zlotije Runo) salons I: 16
 Petrograda → Pēterburga
 Piebalga I: 254, 295, 375; II: 18, 321
 mākslas muzejs II: 277
 Pineberga, Baltijas Universitāte I: 406; III: 17, 221, 222, 248, 252, 261
 Pitrags I: 220
 Platone I: 162; II: 119
 Platones upe I: 166
 Pleskava I: 224; II: 132
 mākslas skola I: 413
 guberņa II: 45; III: 23
 Plimuta II: 309
 Pliskava → Pleskava
 Pļaviņas III: 227
 Pļaviņu HES III: 36
 Pociema pagasts III: 35
 Polija I: 69, 178, 249
 Polinēzijas salas I: 278
 Pompeji I: 91; II: 170
 Portlande, OR III: 96
 Portugāle I: 69
 Prāga II: 22; III: 51
 latviešu mākslas izstāde (1937) II: 22
 Provansa I: 21
 PSRS → Padomju Savienība
 Purvciems II: 135
 Ramka III: 248
 Ranguna II: 329
 Rātsupīte II: 126
 Rauna III: 226
 Brīvības piemineklis III: 179, 182, 186
 Ravensburga I: 301; II: 197
 Rāznas ezers I: 281; II: 105, 106
 Reichberga I: 446
 Reina II: 82
 Rencēnu pagasts III: 141
 Renda I: 440
 Reņģe II: 119
 Rēvele → Tallina
 Rēzekne I: 277, 278, 279, 281, 381, 419; II: 16, 17, 18, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 77, 82, 84, 99, 101, 102, 106, 107, 108, 325; III: 112, 113, 115, 236, 237, 252
 Latgales Atbrīvošanas piemineklis III: 198
 Rēzeknes Mākslinieku kopa I: 279, 281; II: 82, 84, 102, 108; III: 57
 Valsts vidusskola I: 278
 Rēzeknes apriņķis II: 114
 upe III: 38, 39
 Ribinska III: 44
 Rietumeiropa I: 74, 163, 240, 407, 431, 449; II: 219; III: 97, 127, 260
 Roja III: 30
 Rozēna pagasts III: 225
 Rūjiena III: 236, 245
 Rundāles pils II: 384
 Rīga
 Āgenskalns I: 125, 323, 444; II: 178; III: 238
 Aleksandra ģimnazija I: 214, 315, 427
 J. Altberga mākslas salons I: 278, 317; II: 324, 326, 374
 Andrejosta I: 220; III: 250
 Arhitektūras izstāde III: 241, 244
 ārzemju mākslas izstādes I: 22
 Atjaunotās Latvijas tēlotājas mākslas 5 gadu jubilejas izstādes I: 91, 392; II: 18, 96, 150, 226, 287, 305; III: 18, 22, 31, 161, 179, 207, 214, 225, 227, 228
 Baltars, trauku apglezn. darbnīca I: 22, 236, 274
 Baltijas mākslinieku izstāde (1905) I: 408; II: 327
 Baltiešu mākslinieku savienība I: 55; II: 332
 A. Bērnieka koktēlniecības darbnīca III: 168
 Bīnes mākslas studija I: 63, 194; II: 14
 Blūma mākslas skola I: 330, 369, 371, 430, 431, 434; II: 327; III: 53, 83, 141, 171, 177
 Blūma reālskola I: 35
 N. Bogdanova-Beļska studija II: 323
 Brāļu kapi I: 8, 12, 449, 450; II: 300; III: 126, 127, 130–133, 137, 139, 187, 219, 236, 240, 246, 254, 255
 Brīvdabas muzejs I: 66, 70; III: 252, 259
 Brīvības piemineklis I: 12, 450; III: 127, 130–134, 137, 139, 152, 154, 162, 179, 192, 219, 241, 245, 246, 249, 250
 Ceļojošais teātris II: 384, 399
 Centrāltirgus I: 310, 423; III: 238, 260
 Čiekurkalns III: 238
 Dailes teātris I: 67, 216, 349; II: 249, 343, 344, 345, 346, 347, 352, 353, 355, 358, 362, 363, 364, 367, 372, 386, 387
 Daiļamatnieku biedrības kursi II: 338
 Daugavmala I: 147, 150, 218, 423; II: 36, 38, 39, 123; III: 65, 76, 240, 245

- Doma baznīca I: 323; II: 394
Doma muzejs I: 65
Draudziņas ģimnazija II: 47
Dzegužkalns III: 240
Ebrēju tautas augstskola II: 325
Ekspressionistu grupa I: 56, 58, 144, 165, 200, 226, 239, 254; III: 12
Esplanāde I: 226; III: 251
Finanču ministrijas celtnes II: 392
Francijas valdības sarīkotā mākslas izstāde (1937) II: 197, 210
franču modernistu izstādes I: 86, 115
Grafiskā izstāde (1914) III: 17, 59, 87
Īģeciema stikla rūpnīca I: 228
Interima teātris II: 352
Izglītības ministrijas rīkotā mākslas izstāde I: 275
Jāņa baznīca II: 394, 399
Jēzus baznīca II: 397
Jaunais latviešu teātris I: 213
Jaunais Rīgas teātris I: 176; II: 345, 346
Jaunatnes nacionālās savienības mākslas studija II: 241
Jaunatnes savienības izstāde I: 115, 143, 175
Jaunatnes teātris II: 384
Jēkaba baznīca I: 323, 346
Jēkaba kazarmas I: 56, 57, 90, 117, 165, 200, 238, 254, 317
J. Jesena porcelāna fabrika I: 254
Jēzus baznīca I: 301
Jungas-Štillingas mākslas skola II: 332
Kaŗa muzejs I: 200; III: 239
Kaulbarsa mākslas salons II: 157
Klīversala II: 208
Kombināts Māksla I: 346; II: 399
Krievu drāmas teātris II: 373; III: 257
Krievu mākslinieku savienība II: 322
Krievu mākslinieku izstādes I: 23, 86
Kronvalda (Strēlnieku, 15. maija) dārzs III: 156, 157
Kultūras fonda mākslas izstādes I: 91, 112, 153, 166, 240, 255, 279, 342, 350, 369, 382, 385, 392, 415, 419, 437, 438, 439, 440, 441; II: 12, 15, 18, 19, 27, 33, 47, 55, 68, 74, 84, 86, 96, 97, 102, 108, 112, 113, 116, 117, 118, 119, 120, 128, 131, 132, 136, 143, 150, 157, 178, 180, 191, 197, 204, 208, 210, 215, 219, 235, 242, 247, 254, 255, 256, 258, 261, 280, 282, 285, 286, 287, 288, 290, 293, 297, 299, 301, 304, 305, 306, 307, 312, 315, 317, 320; III: 10, 22, 30, 38, 41, 42, 50, 52, 55, 56, 57, 65, 82, 93, 99, 105, 154, 158, 160, 168, 171, 179, 204, 207, 225, 228, 230, 231, 232
Kultūras veicināšanas biedrības mākslas skola I: 179; II: 178
Kundziņšala I: 220
Kurava un Pasila daiļkrāsotāju darbnīca I: 384
Kuzņecava trauku fabrika I: 228
Ķeniņa reālskola I: 35, 36, 176, 357
Ķīpsala I: 351, 352
Latgales priekšpilsēta I: 168, 323; II: 324, 325; III: 238
Latviešu mākslas veicināšanas biedrība I: 53, 66; II: 16, 17, 74, 323; III: 9
latviešu mākslas veicināšanas biedrības Grafiskā izstāde I: 37, 214, 223
Latviešu mākslinieku izstādes (I–IV, 1910–1915) I: 21, 53, 86, 87, 115, 117, 175, 252, 284, 331, 357, 358, 359, 360, 369, 384, 387, 394, 397, 402, 415, 418, 433, 437; II: 316, 330, 335; III: 17, 57, 71, 160, 167
Latviešu mākslinieku kopa III: 227
Latviešu retrospektīvā mākslas izstāde (1919/1920) I: 44, 56, 68, 136, 144, 165, 211, 226, 436
Latviešu tēlotāju (arī tēlojošo) mākslinieku arodbiedrība (vēlāk biedrība, pēc tam rosme) I: 450; II: 11, 12, 14, 312
Latviešu tautas universitātes mākslas studija I: 63
Latvijas Architektu biedrība III: 244, 265
Latvijas 10 gadu jubilejas mākslas izstāde I: 91, 223, 268, 270, 272, 305, 355, 369, 372, 415, 419, 421, 424, 437, 438, 440, 444, 446, 447, 449; II: 10, 11, 47, 324; III: 30, 177, 201, 214, 227
Latvijas Kultūras veicināšanas biedrības mākslas studija I: 63, 215, 285; III: 19, 158, 206
Latvijas Mākslas akadēmija (arī Valsts, Latvijas PSR mākslas akad.) I: 7, 62, 63, 64, 65, 66, 69, 70, 90, 91, 111, 112, 121, 145, 155, 165, 172, 179, 180, 201, 215, 283, 285, 287, 299, 301, 305, 313, 344, 381, 397, 401, 405, 406, 407, 408, 409, 413, 415, 428, 431, 434, 439, 441, 443, 448; II: 9, 10, 12, 13, 17, 22, 30, 32, 33, 45, 46, 47, 53, 55, 66, 68, 74, 83, 84, 85, 96, 97, 99, 102, 107, 111, 112, 113, 115, 117, 118, 120, 123, 128, 132, 134, 135, 142, 150, 157, 166, 175, 178, 190, 196, 204, 207, 208, 209, 213, 215, 218, 219, 222, 224, 232, 233, 234, 240, 241, 249, 255, 256, 257, 261, 262, 267, 272, 273, 275, 280, 282, 284, 287, 288, 292, 297, 298, 300, 301, 302, 305, 307, 310, 313, 315, 316, 318, 322, 324, 325, 326, 353, 368, 373, 376, 378, 381, 382, 384, 390, 391, 393, 399; III: 10, 11, 16, 17, 19, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 33, 34, 36, 38, 39, 41, 42, 44, 46, 50, 54, 55, 56, 57, 86, 91, 93, 99, 124, 126, 130, 148, 168, 172, 173, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 192, 201, 203, 206, 208, 215, 218, 219, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 230, 231, 232, 236, 256
Latvijas PSR mākslas muzejs I: 112; III: 118, 155, 161
Latvijas PSR Mākslinieku savienība I: 274, 438; III: 118, 226
Latvijas Rakstu un mākslas kamera II: 12
Latvijas tēlotājas mākslas biedrība II: 10, 11, 12, 18
Latvijas Universitāte I: 62, 406, 443; II: 135, 277, 332; III: 93, 129, 177, 186, 187, 215, 241, 244, 248, 250, 251, 254, 256, 257, 258, 259, 261, 262, 263, 265
Latvijas Valsts konservatorija I: 62
Latvju mākslinieku biedrība (vēlāk Dardedze) I: 344, 354, 382, 405, 406, 408, 414, 415, 416, 449; II: 10, 12, 14, 18, 33, 119, 120, 123, 128, 132, 134, 273, 290, 307, 312, 313, 314; III: 10, 17, 22, 33, 36, 52, 55, 56, 57, 201
Latvju opera I: 200
Letas mākslas salons I: 52, 90, 117, 144, 152, 192, 200, 317, 376, 402, 441; II: 245; III: 60
Liberta un Miesnieka mākslas studija I: 63; II: 14, 111, 112, 215, 232, 384
Lielie kapi III: 126, 139
J. Liepiņa glezniecības studija III: 101
Lietišķās mākslas vidusskola III: 39, 91
J. Madernieka mākslas studija I: 36, 142, 176, 177, 213, 214, 225, 251, 284, 330, 417, 434, 440, 441; II: 316; III: 53, 167
mākslas amatniecības skola II: 339
Mākslas filmu studija I: 229
Mākslinieku kooperatīva salons II: 113, 136
Māras diķis III: 242
Matīsa kapi III: 194
Mazais teātris II: 384, 385, 386
Meža kapi III: 111, 187, 189, 192, 193, 194–197, 199, 202, 208, 209, 211, 214, 220, 223, 224, 225, 229, 231
Meža parks III: 242
Miera dārzs III: 156, 157, 240
K. Miesnieka un L. Liberta mākslas studija → L. Liberta un K. Miesnieka mākslas studija
Matīsa kapi III: 255
Mūksala I: 168, 210, 212
Mūksalas Mākslinieku biedrība I: 91, 111; II: 10, 14, 22, 55, 57, 74, 117, 118, 167, 189, 191, 197, 204, 207, 208, 210, 219, 226, 247, 254, 255, 256, 258; III: 227
Nacionālā opera (arī Rīgas opera, Valsts operas un baleta teātris) I: 66, 144, 179, 229, 254, 376, 441; II: 47, 96, 112, 212, 235, 257, 318, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 351, 354, 355, 359, 360, 366, 367, 368, 369, 372, 373, 374, 376, 377, 378, 379, 384; III: 69
Nacionālais teātris (arī Valsts Drāmas teātris) I: 67, 90, 144, 200, 216, 229, 254, 376; II: 249, 257, 343, 344, 346, 347, 348, 349, 351, 352, 355, 356, 357, 358, 359, 364, 365, 367, 368, 369, 372, 373, 374, 375, 376, 381, 384, 387; III: 135
Neatkarīgo mākslinieku vienība I: 56, 67, 70, 132, 133, 139, 286, 299, 344, 346, 350, 354, 355, 367, 369, 372, 376, 381, 384, 387, 392, 402, 405, 414, 415, 416, 417, 419, 421, 425, 426, 428, 430, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 439, 440, 441, 447, 448, 449; II: 10, 11, 15, 18, 22, 123, 124, 256, 299, 324, 332; III: 10, 17, 22, 36, 57, 85, 91, 93, 96, 99, 158, 160, 161, 165, 192, 216, 227
Nikolaja ģimnazija I: 395
okupāciju laika vispārējās izstādes I: 382, 385; III: 38, 211, 228, 231

- Olava komercskola I: 285; II: 261
osta II: 52, 60; III: 55, 101
- Padomju Latvija mākslas izstādes I: 392, 408; II: 123, 287, 291, 293, 298, 299, 304, 305, 310, 316, 321; III: 226, 227
- Pārdaugava I: 125, 129, 175; II: 11, 50, 51, 67, 99, 180, 234, 304, 380; III: 36, 208, 214, 244
- Pēterā baznīca I: 426; II: 394; III: 27, 36
- Pieminekļu valde I: 66; III: 219, 259
- pils I: 201, 209, 335, 338, 342, 440; II: 19, 219, 240, 241, 244, 245, 246, 338, 389
- Pilsētas amatnieku skola I: 330, 430; III: 105, 179, 232
- Pilsētas klasiskā ģimnazija I: 16, 136
- Pilsētas mākslas muzejs I: 22, 57, 58, 66, 70, 84, 90, 115, 120, 137, 139, 176, 179, 225, 236, 299, 335, 405, 408, 421, 428, 430, 436, 448; II: 14, 20, 57, 62, 68, 123, 132, 234, 318, 323, 327, 328, 333, 368, 375; III: 10, 51, 69, 158, 169
- Pilsētas mākslas skola I: 36, 38, 54, 55, 62, 85, 86, 88, 136, 226, 238, 315, 317, 344, 358, 386, 387, 402, 407, 408, 423, 428, 430, 431, 433, 434, 439; II: 332, 334, 337, 339; III: 16, 51, 53
- Pilsētas reālskola I: 344, 354, 402, 433, 442; II: 327; III: 17
- Pilsētas teknikums II: 254
- Pilsētas vēsturiskais muzejs I: 66
- I Daiļamatniecības izstāde III: 174
- Pirmā latviešu mākslinieku vienība I: 56
- I Latvijas kokgrebumu izstāde (1944) III: 105, 118
- Politehniskais institūts I: 424, 425; II: 394; III: 26, 201, 241, 247, 248, 251, 253, 254, 255, 257, 258, 262, 265
- Purvciems II: 42
- Radigars II: 297, 301; III: 10, 11
- Radigara izstādes II: 10, 14, 267, 274, 276, 282, 299, 301; III: 80, 82, 171
- J. Raiņa kapa piemineklis III: 181, 184, 225, 259
- Raiņa kapi III: 205, 212, 214, 225, 253
- J. Raiņa piemineklis III: 189, 211, 213
- Rakstniecības un teātra muzejs II: 384
- Rakstu un mākslas kamera I: 229; II: 18
- J. Rieksta mākslas salons un etnografiskā kolekcija I: 176, 331
- Rīgas amatniecības skola I: 427
- Rīgas daiļkrāsotāju biedrības vakara skola I: 55
- Rīgas Garīgais seminārs I: 151
- Rīgas Grafiķu biedrība I: 228, 274, 371, 372, 449; II: 11, 18, 22; III: 10, 63, 64, 89, 93, 99, 107
- Rīgas Latviešu biedrība I: 375; III: 240
- Rīgas Latviešu biedrības etnografiskais muzejs I: 330
- Rīgas Mākslinieku grupa I: 44, 45, 57, 63, 64, 67, 82, 83, 90, 117, 121, 132, 145, 152, 165, 214, 227, 228, 239, 254, 265, 273, 317, 448, 449, 450; II: 11, 22, 28, 29, 68, 273; III: 11, 63, 67, 88, 141, 148, 149, 151
- Rīgas Mākslinieku grupas izstādes I: 7, 52, 68, 82, 90, 91, 112, 120, 121, 136, 137, 144, 146, 152, 153, 165, 166, 192, 200, 203, 211, 214, 217, 222, 223, 236, 240, 246, 254, 274, 317; III: 71, 141, 151
- Rīgas Lietišķās mākslas vidusskola II: 112, 119
- Rozentāla kundzes mākslas salons I: 418
- Rozentāla mākslas studija I: 195, 196, 357, 369, 380, 431, 435; III: 83, 167
- J. Rozentāla mākslas vidusskola I: 411; II: 112, 292
- Sadarbs, mākslinieku biedrība I: 67–69, 90, 121, 180, 286, 291, 296, 299, 397, 402, 406, 441, 442, 444, 446, 449, 450; II: 11, 18, 22, 33, 47, 68, 249, 273, 328, 330, 375, 382; III: 10, 11, 12, 25, 52, 126, 179, 201
- Saeimas nams I: 334, 428; III: 156
- Sarkanā Krusta māsu vienības izstāde I: 53
- Sarkandaugava I: 168, 314, 323; II: 48, 50
- Satversmes sapulce I: 61
- Saulītes-Meldeņa mākslas salons I: 130, 433; III: 9
- U. Skulmes mākslas studija I: 63, 215, 351; II: 111, 374; III: 101
- Strādnieku dzīvokļu izstāde (1907) I: 331
- Strādnieku teātris I: 229, 254; II: 343, 366, 373, 374
- Sukubs, Sutas mātes ēdnīca I: 227, 239, 444
- R. Sutas mākslas studija I: 63, 64, 153, 229; II: 273; III: 89, 97, 118
- Svempa mākslas studija I: 63, 155
- Tautas augstskolas mākslas studija I: 63, 64, 145, 179, 215, 229; II: 14, 117, 273, 376; III: 10, 87, 97, 99, 100, 101, 105, 106, 112, 118, 148, 230, 231
- Tautas teātris II: 375, 386
- Tiesu pils II: 392; III: 188, 240, 244, 251, 253, 254, 255
- Tillberga mākslas studija I: 63; II: 14
- Todes stikla gleznošanas darbnīca I: 427; II: 394
- Tones mākslas studija I: 90, 285; II: 256, 318, 399
- Torņakalns I: 125, 142, 146, 147, 175, 176, 179, 183, 185, 300, 309, 335; II: 98, 99, 206, 393; III: 29, 240
1905. gada parks (Grīziņkalns) III: 240
- Umbra, mākslinieku biedrība II: 11
- Vācu amatnieku biedrības skola I: 238; III: 16
- Vācu mākslas biedrība (Kunstverein) I: 342; II: 323
- Vācu mākslinieku izstādes II: 324
- Vācu teātris I: 384
- Valsts daiļamatniecības vidusskola I: 63, 345; II: 136, 215, 219, 228
- Valsts mākslas muzejs I: 57, 64, 66, 70, 90, 118, 153, 168, 240, 278, 335, 393, 405, 415, 421, 425, 428, 448; II: 12, 19, 33, 47, 57, 68, 132, 226, 234, 261, 338; III: 63, 135, 154, 158, 178, 192, 216
- Valstspapīru spiestuve I: 180, 440; II: 210; III: 10, 11, 19, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 35, 45, 90
- Valsts rīkotās izstādes I: 214, 240, 286, 335, 387, 414, 419, 431, 437, 440; II: 55, 116, 167; III: 148
- Valsts vēstriskais muzejs I: 66, 70; II: 219, 317
- Zaļās Vārnas izstāde Rīgā (XVIII) I: 69
- Vecrīga (arī Vecpilsēta, lekšrīga) I: 125, 186, 263, 323, 404, 421; II: 38, 63, 64, 69, 319, 321, 325; III: 9, 26, 27, 35, 36, 52, 55, 56, 57, 64, 65, 89, 92, 99, 114, 117, 240, 262, 265
- Vējzaķu sala I: 423
- Vērmanes dārzs I: 252; III: 239
- Viesturdārzs I: 220, 323, 366, 426
- S. Vinogrdoņa studija I: 392, 424; II: 135, 323
- K. Visotska studija II: 323; III: 19
- Vispārējās mākslas izstādes okupācijas laikā I: 92, 369; II: 74, 123, 128, 136, 157, 162, 181, 219, 259
- Zaķusala I: 423; II: 38, 44, 48
- Zaļā Zeme II: 12, 287
- Zasulauks I: 142
- Ziedoņa dārzs III: 240, 245, 264
- Zunds I: 351
- Zvirgzdu sala I: 404
- Žīdu mākslinieku biedrība II: 325, 326
- Rīgas Jūrmala I: 220, 417, 434; II: 38, 134, 257, 327; III: 99, 221, 257, 258
- Rīgas līcis II: 46
- Rivjēra II: 131
- Rītupe III: 264
- Roja I: 421; II: 150; III: 30, 31, 37, 39, 41, 42
- Roma I: 248, 254, 255, 259, 264, 278; II: 33, 39, 40, 157, 261, 276; III: 76, 249
- apkārtne – Kampana I: 263
- Ropaži I: 301, 331
- muiža I: 359
- Roselle, N7 I: 446
- Rostoka II: 162
- Rotenburga II: 89
- Roterdama I: 225
- Rucava I: 305
- Rūjiņa I: 404; III: 187
- Brīvības piemineklis III: 184, 186
- Rževa I: 200
- Sabile I: 382; II: 134
- Saginava, MI II: 192
- Salaca → Salacgrīva
- Salacgrīva I: 284, 375
- Salzburg → Zalcburga
- Saldus II: 18; III: 257
- pagasts II: 317
- Sanfrancisko II: 136, 144, 149
- Saratova III: 93
- Saratovas guberņa I: 214
- Sarkanā jūra I: 30, 32
- Saulkrasti I 434
- Saunags I: 220
- Savienotās valstis → Amerikas Savienotās Valstis
- Sējas pagasts III: 262

- Sēlpils III: 55
 Sekla ezers II: 80
 Sēmes muiža II: 121
 Sēna I: 118, 166, 168, 184, 185, 203, 290, 399;
 II: 329
 Senatobija I: 313
 Serdobska I: 214
 Sērene III: 254
 Sibīrija I: 163, 278, 360, 361, 371; II: 32, 135
 Sicīlija I: 86; II: 40, 237, 238
 Sidneja III: 259
 Sietla II: 144, 145, 227
 Sigulda I: 160, 256, 331; II: 102, 126, 132, 390;
 III: 33, 55, 236
 Rakstnieku pils II: 397; III: 228, 263
 Sirakūzas II: 40, 235
 Skandināvija I: 425; II: 20; III: 177, 256, 262
 Skotija, piemineklis bojā gājušiem latvju
 jūrniekiem III: 255
 Skrīveņi I: 375; III: 236
 Skulte II: 71
 Skruna II: 305
 Sloka I: 375; II: 132, III: 28, 56
 pagasts III: 83
 Smiltene I: 331; III: 251, 264
 Smoļenska II: 110
 Somija I: 55, 225, 286, 381; II: 22, 23, 74, 83,
 185, 186, 192, 225, 250
 Spānija I: 20, 21, 180, 299, 396; II: 118, 168,
 171, 238
 Spilve II: 126; III: 265
 Spokena II: 227, 228
 Staburags III: 23, 24, 45
 Stāmerienes pagasts I: 407; III: 163
 Stamforda II: 262
 Stockholma → Stokholma
 Stokholma I: 94, 228, 255, 265; II: 24, 117,
 123, 164, 167, 197, 203, 212, 218, 238, 331,
 339, 376, 387, 399; III: 22, 52, 78, 86, 119,
 124, 246
 Latviešu mākslinieku izstāde (1927) I:
 414, 449; II: 22, 23
 Mākslas akadēmija I: 93
 Universitāte I: 444
 St. Paula, MN II: 256
 Strasburga II: 330
 Straupe II: 206; III: 199
 baznīca II: 397
 Stuttgart → Štutgarte
 Strenči III: 255
 Sudetija I: 446
 Sudrabkalniņš III: 129, 135, 138, 139, 250
 Sungari I: 370
 Šanghaja II: 329
 Šartras katedrāle I: 396
 Šķības pagasts III: 37, 55, 261
 Šolles mākslinieku kopa I: 25
 Štutgarte I: 444; II: 94, 192, 197, 244,
 262, 332
 Mākslas akadēmija II: 332
 UNRRA izstāde II: 136
 Starptautiskā izstāde I: 92, 441
 Švābija II: 145, 207; III: 65
 Šveice I: 69, 75, 131, 268; II: 99, 192; III:
 130, 137
 Takoma II: 144
 Tālie austrumi II: 329
 Tallina (arī Rēvele) I: 54, 58, 88, 228, 240,
 268, 342; II: 22, 64; III: 26, 171, 257
 latviešu mākslinieku izstāde (1936) I: 343;
 II: 22, 23
 Talsi I: 424, 439, 440; II: 16, 17, 18, 121, 142,
 293, 298, 299, 329, 330, 399; III: 36, 55, 91
 Brīvības piemineklis III: 186
 Mākslas un vēstures muzejs II: 18
 Novadpētniecības muzejs I: 440
 teātris II: 399
 Tartu II: 142
 Latviešu mākslas izstāde (1937) II: 22, 23
 Tartu, Pallas mākslas skola I: 409
 Tartu universitāte I: 136
 Taškenta I 285, 316; II: 69
 Tbilisi I: 30, 33, 229; III: 174, 214
 Teksasa III: 47, 50, 163
 Temza II: 252
 Terreno II: 118
 Tērvete, baznīca I: 301, 310, 312
 Sanatorija I: 279; III: 187, 237, 262, 263
 Tiflisa → Tbilisi
 Tīrelpurvs I: 361, 365, 418; II: 311; III: 83
 Tīringena I: 92
 Tirole I: 319
 Tirza I: 174, 180; III: 254
 Tomes baznīca II: 306
 Tomska II: 32
 Torna III: 111
 Toronto II: 94, 244, 254, 316; III: 43
 Tukums I: 430, 431; II: 10, 16, 17, 18, 73, 74,
 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 123, 128, 166, 169,
 206, 300, 318, 171, 179; III: 258
 baznīca II: 399
 piemieneklis kritušajiem skolniekiem
 III: 187
 Pilsētas mākslas muzejs I: 106; II: 17,
 123, 167
 Tunisa II: 134
 Turcija II: 319
 Turkestāna I: 285
 Ugāle III: 56
 Ukraina I: 273
 Ulma II: 243
 Ungārija I: 32, 69; II: 21
 Upsala II: 151, 238; III: 42
 Ūsma, baznīca III: 37, 259
 Utrechta II: 67
 Vācija I: 11, 57, 61, 73, 74, 79, 109, 131, 137,
 153, 178, 180, 203, 240, 268, 301, 310, 360,
 384, 387, 389, 402, 405, 408, 414, 430, 436,
 441, 446; II: 21, 82, 85, 87, 93, 99, 114, 117,
 132, 138, 142, 143, 145, 150, 151, 158, 162,
 192, 197, 220, 221, 222, 226, 227, 243, 249,
 254, 256, 257, 262, 309, 312, 315, 323, 328,
 332, 333, 365, 370, 380, 384, 387; III: 17,
 24, 27, 28, 46, 57, 65, 73, 92, 96, 99, 111,
 151, 158, 161, 170, 201, 217, 221, 228, 248,
 255, 256, 261, 262, 265
 Vaives pagasts II: 249, 381
 Vakareiropa → Rietumeiropa
 Valdgale I: 220
 Valguma ezers I: 291, 295
 Valka I: 61, 224, 226, 253, 358, 376, 437; II:
 15, 150, 385; III: 235, 248, 258
 piemineklis Atbrīvošanas karā kritu-
 šajiem III: 140, 142
 Valmiera I: 56, 58, 155, 158, 249, 250, 251,
 252, 375, 376, 419; II: 16, 18, 49, 50, 190,
 196, 256, 382; III: 30, 33, 141, 215, 236, 264
 apriņķis II: 337
 pilsētas (Drāmas) teātris II: 346, 373,
 383, 385
 Pilsētas skola III: 215
 Skolotāju seminārs II: 337
 Varakļāni II: 15
 Varšava, starptautiskā ksilografu izstāde III:
 97, 105, 118
 Latviešu mākslinieku izstāde (1936) I:
 343; II: 22, 23
 Politehniskais institūts III: 236
 Vašingtona I: 228, 444; II: 136
 Vašingtonas pavalsts II: 144, 227
 Waverly, IA III: 69
 Vecgulgbene I: 174; III: 252
 Vecliepāja → Liepāja
 Vecmilgrāvis I: 299, 304, 308
 Vecpiebalga II: 156; III: 42
 baznīca II: 157
 Vecsaules baznīca I: 346
 pagasts III: 53
 Veilburga I: 92
 Veilheima II: 236
 Veimāra, Bauhaus skola I: 73, 75, 76, 118;
 II: 332
 Vējava I: 356
 Venēcija I: 182, 186, 187, 303, 323; II: 34, 157,
 170, 276, 371
 Biennāle III: 214
 Venecuēla II: 332, 333
 Venta I: 129
 Ventspils I: 267, 342; II: 17, 18, 46, 142, 298,
 390; III: 257
 teātris II: 399
 Vermlande II: 117, 118
 Versaļa I: 118, 125, 185; III: 93
 Vertheima II: 89
 Vestiena II: 113; III: 259
 Vestfāle I: 319; III: 217
 Viduseiropa I: 17
 Vidusjūras zemes I: 86
 Vidzeme I: 55, 287, 356, 375, 383, 433, 446;
 II: 46, 51, 58, 112, 150, 256, 315, 385; III:
 35, 76, 163, 247, 260
 jūrmala I: 145; II: 134; III: 96
 vidiena II: 112
 Viesīte II: 312
 Vilces pagasts III: 191
 Viļaka II: 102, 103
 Viļņa I: 254
 mākslas skola III: 177
 Vimpfene II: 261
 Vīne I: 81, 137, 180, 186, 319, 431; II: 24; III:

23, 25, 45
 Latviešu mākslinieku izstāde (1937) I: 279; II: 22, 25, 29
 Mākslas akadēmija III: 25, 45
 Modernās franču glezniecības meistaru izstāde I: 33
 Winter Park, FA I: 444
 Viņķu kalns I: 283
 Virānes pagasts II: 45
 Virbu pagasts II: 121
 Vircavas pagasts II: 249
 Virburga I: 388, 444
 bēgļu nometne I: 387, 446; II: 380
 Universitāte I: 444

Visagala kapi III: 128, 129
 Višķi II: 116
 Vitebska I: 55, 74; II: 324
 gubernā II: 45, 73
 Vladivostoka I: 278, 360, 361, 363, 371
 Volga I: 88, 285

Zagreba I: 180; II: 362
 Zalcburga I: 430, 431; II: 167, 170, 175
 Zēdelgēmas gūstekņu nometne II: 243
 Zemgale I: 162, 169, 285, 325, 348, 375, 383, 425, 432, 446; II: 69, 112, 113, 114, 118, 240, 242, 249, 313; III: 29, 55, 259, 261
 Zemgales stacija III: 236

Ziemeļamerika, latviešu Kultūras fonds II: 92, 308
 Ziemeļlatvijas teātris II: 384, 386
 fronte I: 56
 Ziemeļvestčestere II: 262
 Ziemeļvidzeme I: 26, 33, 440; II: 17, 190; III: 141
 Ziemeļvidzemes Mākslinieku apvienība (kopa) I: 56, 376
 Zilupe III: 258
 Zviedrija I: 66, 93, 112, 113, 225, 262; II: 21, 22, 24, 117, 151, 158, 183, 328, 332; III: 28, 41, 42, 43, 74, 219, 242, 245, 250, 252, 253, 264, 265
 Ženēva, Tautu savienības pils III: 255

Latvian and the Formation of the Latvian Nation

The paragoning stone that the Latvian nation was built upon was laid by the artist and Anna Čerņin, who made her living as a painter. A Latvian Art Academy was founded in 1919, and its first president was the artist and engraver, who had also been involved in the paragoning of the nation's identity.

Examples of typography and other techniques were introduced into the masterclass only in the 1920s. The most influential master class teacher was Jānis Čerņin, who had his past during the German occupation.

Typography was taught at the Art studio of the People's University by N. Puziņskis, while drawing was taught by S. Vēberis and R. Kēns. Exhibitions of xylographs from Soviet Russia, Poland and Czechoslovakia were an inspiration to young Latvian artists and when a number of their artworks began to appear abroad. Interest in the graphic arts was promoted by exhibitions held by the Riga League of Artists' Society (1923-1924) with participation by R. Kēns, S. Vēberis, N. Puziņskis, N. Šķēde, A. Jansons among others.

The printing of richly illustrated and modernized books of high quality by The Government Printing Office, Latvia Building, Zelta Čerņis, Valters un Zupa, Arne Čerņis was an important factor in the development of the graphic arts.

Two distinct generations of graphic artists can be discerned. Those born around 1890 and those born in the first decade of this century. Among them we find traditionalists (R. Zariņš, his students and followers and the Academic Artists) as well as modernists, who explored and experimented with non-representational forms. Nevertheless, the majority of Latvian artists, including book illustrators and modernists are Romantic at heart.

Traditionalists

The traditionalist **Ernests Bernšteins** (1885-1927) and **Leonis Zariņš** (1882-1969) were both national painters and illustrators who created a gallery of national types. P. Šķēde's paragoning of the character of Kārlis' *Stāvējis lēni* (The Tower of the Land Surveyors) are a classic, unsurpassed work.

Zariņš, who had already gained a reputation as a cartoonist before WW I was a popular illustrator of fairy tales, stories and novels as well as a principal watercolorist. His illustrations are expressive interpretations of folk types and characters. He continued working with some interruptions in Soviet Latvia illustrating the novels of A. Upmā.

Vinš Kārlis (1890-1978) a graduate of Tūberģis' figure printing masterclass, was a talented painter but a wrong graphic artist. As shown by his many graphic booklets, stamps, exhibits etc. He had a strong taste for style and was particularly successful in the groups of historical and genre paintings. In Riga he worked as a drawing teacher but in 1928 at the Displaced Persons' University of

Alexander Apinis (1890-1943) was born and educated in St. Petersburg. His illustrations for the works of Tolstoy, Gorky and Chekhov etc. His illustrations for *A Thousand and One Nights* are his most respected achievements.

The graphic artist and painter, who has already been mentioned, **Pēteris Pēteris** (1888-1921) has already been mentioned. He studied art and etching in Munich, Germany and his work was shown in Germany in 1912. He participated in the 1st Latvian Arts Exhibition in 1913 and in the Graphic Art Exhibition in Riga in 1914. His elegant academic realist works with a strong sense of form were shown in Riga after his death in 1921.

Aleksandrs Kečala (1894-1927), a well-known book and magazine illustrator and watercolorist, also belongs to this group of traditionalists. His pen and quill drawings aim for realistic representation but his illustrations for Tumovs' epic poem *Lūcija* are more stylized. He had a swift and sure drawing technique. In the 1920's in America Erka became financially independent and he continued his artistic activities to devote himself to the study of ancient history and art theory, devoting to abstract graphic analysis of the structure of a painting. He called his method the diagram imperative and tried to interest in theories in America and Europe in it. He died in New York in 1927.

Čekars Noriņš (1905-1942) was a versatile artist prolific in many techniques and genres: graphics, posters, book illustrations, decorative ornamentation, painting and design. He has already been mentioned as a painter but his graphic work deserves special attention.

A bohemian with a sunny disposition, Noriņš was proficient in many different graphic techniques, a talented designer, who produced his drawings and graphics at lightning speed.

He was an excellent bibliographic artist, a self-taught xylographer, a sure draftsman (seen in his illustrations for Pushkin's *The Queen of Spades*). His pencil drawings for Virza's *Stāvējis lēni* are a noteworthy example of the high artistic and human quality of his achievements.

The Students of R. Zariņš' Masterclass

Kasla Kečala (1904-1940) was a talented traditionalist and master of a number of different engraving and etching techniques. He left a number of large scale etchings and woodcuts. After WW I he went to Riga to become acquainted to R. Zariņš at the Government Printing Office as well as his student at the Art Academy. Later he was sent to Vienna for two years to study under prof. Schindler. He continued to extend his technique and exhibited his diploma work in 1922. He produced a number of engraved portraits (President Čakars etc.) as well as engraving booklets of the 100 Latvian folk songs. His figure compositions were wrong and he was particularly successful at depicting historical scenes. After the death of Zariņš in 1929, Kečala took over his masterclass but was deported by the Soviets in 1941.

Frans Ringer (1875-1974) **Arnis Apinis** (1904-1973), **Arnis Inc.**

Fifth Section

Graphic Illustrations and Illustrators

Introduction: A General Outline

The first exhibition of Latvian graphics, organized by the Latvian Society for the Promotion of the Arts, took place in Riga in 1914. Some of the participating artists were professional, others, like N. Strunke and Ansis Čirulis, were already well known as painters.

At the Latvian Art Academy prof. R. Zariņš held a master class in drawing, lithography and etching. A diploma work entailed the preparation of an etching. Zariņš, himself a Naturalist and Romanticist, heavily favoured the popular style of German Romanticism.

Woodcuts or xylography and other techniques were introduced into the masterclass only in the 1930's. The most influential teacher after Zariņš was Jānis Šternbergs, who held his post during the German occupation.

Xylography was taught at the Art studio of the People's University by N. Puzirevskis, while drawing was taught by S. Vidbergs and R. Suta. Exhibitions of xylographs from Soviet Russia, Poland and Czechoslovakia were an inspiration to young Latvian artists and soon a number of their woodcuts began to appear abroad. Interest in the graphic arts was promoted by exhibitions held by the Riga Graphic Artists' Society (1928–1932) with participation by R. Suta, S. Vidbergs, N. Puzirevskis, N. Strunke, A. Yupatov among others.

The printing of richly illustrated and ornamented books of high quality by The Government Printing Office, Latvju Kultūra, Zelta Ābele, Valters un Rapa, Ansis Gulbis was an important factor in the development of the graphic arts.

Two distinct generations of graphic artists can be discerned: Those born around 1890 and those born in the first decade of this century. Among them we find traditionalists (R. Zariņš, his students and followers and the Academic Realists) as well as modernists, who explored and experimented with non-naturalistic forms. Nevertheless, the majority of Latvian artists, including both traditionalists and modernists are Romantics at heart.

Traditionalists

The traditionalist EDUARDS BRENCĒNS (1885–1929) and INDRĪKIS ZEBERĪNS (1882–1969) were both romantic painters and illustrators who created a gallery of national types. Ed. Bencēns' portrayals of the characters of Kaudzītes' *Mērnīeku laiki* (The Times of the Land Surveyors) are a classic, unsurpassed achievement.

Zeberīns, who had already gained a reputation as a caricaturist before WW I was a popular illustrator of fairy tales, stories and novels as well as a proficient watercolourist. His illustrations are expressive interpretations of folk types and characters. He continued working with some interruptions in Soviet Latvia, illustrating the novels of A. Upītis.

VILIS KRUMIŅŠ (1895–1959) a graduate of Tillbergs' figure painting masterclass, was an indifferent painter but a strong graphic artist, as shown by his many posters, banknotes, stamps, ex libris etc. He used a strong thick line which was particularly successful in his lithographs of historical and mythological themes. In Riga he worked as a drawing teacher but in 1944 at the Displaced Persons' University of

Pinneberg in Germany. After the war he moved to America where he lived in New York. He was a follower of the realist tradition established by Zariņš and Tillbergs.

ALEKSANDRS APSĪTIS (1880–1943) was a russified Latvian, born in Riga and educated in St. Petersburg, who gained popularity with his illustrations for the works of Tolstoy, Gorky and Chekhov etc. His illustrations for *A Thousand and One Nights* are his most respected achievement.

The graphic artist and painter, who died at an early age, ALFREDŠ PLĪTE-PLĒITA (1888–1921) has already been mentioned. He studied art and etching in Munich, Germany and his work was shown in Germany in 1912. He participated in the III Latvian Arts Exhibition in 1913 and in the Graphic Art Exhibition in Riga in 1914. His elegant academic realist works with a strong sense of form were shown in Riga after his death in 1921.

ALEKSANDRS KRŪKA (1904–1987), a well-known book and magazine illustrator and watercolourist, also belongs to this group of traditionalists. His pen and sepia drawings aim for realistic representation but his illustrations for Pumpurs' epic poem *Lāčplēsis* are more stylized. He had a swift and sure drawing technique. In the 1960's in America Krūka became financially independent and discontinued his artistic activities to devote himself to the study of ancient history and art theory, devising an abstract graphic analysis of the structure of a painting. He called his method the diagram imperative and tried to interest art theorists in America and Europe in it. He died in New York in 1987.

OSKARS NORĪTIS (1909–1942) was a versatile artist prolific in many techniques and genres: graphics, posters, book illustration, decorative ornamentation, painting and design. He has already been mentioned as a painter but his graphic work deserves special attention.

A bohemian with a sunny disposition, Norītis was proficient in many different graphic techniques, a talented designer who produced his drawings and graphics at lightning speed.

He was an excellent lithographic artist, a self-taught xylographer, a sure draftsman (seen in his illustrations for Pushkin's *The Queen of Spades*). His pencil drawings for Virza's *Straumēni* are a noteworthy example of the high artistic and human quality of his achievement.

The Students of R. Zariņš' Masterclass

KĀRLIS KRAUZE (1904–1940) was a talented traditionalist and master of a number of different engraving and etching techniques. He left a number of large scale etchings and woodcuts. After WW I he went to Riga to become apprenticed to R. Zariņš at the Government Printing office as well as his student at the Art Academy. Later he was sent to Vienna for two years to study under prof. Schirnböck. He continued to extend his technique and submitted his diploma work in 1932. He produced a number of respected portraits (President Čakste etc.) as well as engraving one face of the 100 Lati banknote. His figural compositions were strong and he was particularly successful at depicting historical scenes. After the death of Zariņš in 1939, Krauze took over his masterclass but was deported by the Soviets in 1941.

Francis Bange (1895–1974) Arturs Apinis (1904–1975), Arturs Du-

burs (Drekslers, 1899–1973), Fridrichs Viksne (1897–1968) remained faithful followers of the Academic tradition.

FRANCIS BANGE (1895–1974) noted for his drawings, etchings and watercolours was born in Reval (Tallinn). He studied architecture at the Polytechnic Institute in Riga but his studies were interrupted by the outbreak of WW I when he was drafted. After the war Bange enrolled in Zariņš masterclass from which he graduated in 1929 with an etching of Teodors Zeiferts. Architectural motifs dominated his etchings and drawings of Old Riga. These works as well as his depictions of *Latvian Partisans* display a careful representation of detail, so typical of Zariņš' students. What distinguishes Bange is a mild silvery tonality. After WW II he taught in the Refugee Art School at Esslingen, Germany and later emigrated to Detroit, USA, where he established himself as a cityscape artist. His drawings appeared in Detroit's 250th Jubilee Album – *Then and Now*. Bange died in Michigan in 1974.

ARTURS APINIS (1904–1975) was a competent practitioner of Academic traditionalism who withstood any tendency to expand his technique or subject matter. Within the limits of Academic realism Apinis moved between the interplay of line and tonality and a painterly illusion. His subject matter is relatively diverse – the river Daugava, the flat landscape of Zemgale, cityscapes, factories, workers, recent historical events. After 1940 Apinis, together with a number of his colleagues embraced Socialist Realism and in 1944 he began teaching at the Latvian Art Academy.

PETERIS UPĪTIS (1899–1990) graduated from Zariņš workshop together with Apinis. His debut at the State Jubilee Exhibition in 1928 was pedestrian, his drawings were tamely realistic. But within a decade Upītis lithography and pen drawings had assumed a much more complex linear expression and his ornamentation had become more elaborate. Upītis began working with linocuts after a trip to Czechoslovakia in 1936 and with wood engravings in 1939, where he made notable progress. In the 1940's his wood cuts showed a richness of texture, an inventive use of decorative elements, and a linear energy. Elements of the fantastic appeared in his landscapes. Upītis extended the graphic vocabulary of his woodcuts and pencil drawings by combining ornamental elements with narrative elements. He produced genre graphics, landscapes, still life works and in the 40's and 50's responded to the demands of Socialist Realism by extolling the proletariat in cycles titled *Latvian Fishermen*, *Reconstruction in Soviet Latvia* etc. Upītis taught at the Latvian Art Academy from 1945 and became professor in 1962.

ARTURS DUBURS (Drekslers, 1888–1973) attended the Stiglitz School at St. Petersburg and graduated from Zariņš masterclass in 1929. He was an illustrator and designer and member of the Latvian Society of Artists, with whom he exhibited his figure compositions and landscapes. He completed a series of etchings on the theme of the Latvian War of Liberation as well as harbourscapes, cityscapes and studies of peasants working in the fields. On the whole, many of his linocuts are livelier than his dry and careful etchings.

FRĪDRICHS VIKSNE (1897–1968), an officer during WW I graduated from Zariņš masterclass in 1932. His etchings depict war scenes and Latvian myths and legends. He was also a watercolourist.

A special place in the development of Latvian graphics must be assigned to ZELMA TĀLBERGA (1900–1972). She graduated from the graphic workshop in 1932 with a somewhat prosaic diploma work titled *Country Pottery* but then gradually assumed a more individual and expressive etching style. Tālberga concentrated on landscapes and cityscapes but her etchings of well worn subjects like scenes of Old Riga have a distinctive, intimate quality which grew out of her wish to preserve a vanishing beauty.

Among students like Apinis and Upītis, who tried in some degree to move away from the traditions of Zariņš classes, was OTOMIJA FREIBERGA (b. 1903) who already showed an individualistic tendency in her diploma work – *Portrait*. She was awarded a gold medal at the

International Exhibition in Brussels in 1935 but after 1942 there is no news of her whereabouts.

VALDEMARS KRASTIŅŠ (1908–1960) also tried to follow an individual path. His diploma work *Landscape with a Lime-Kiln* attempted a more personal and poetic treatment of light and shade. His etchings of city- and landscapes show a clear debt to Rembrandt's chiaroscuro effects but other works are calm, even idyllic in mood.

The energetic and enterprising MARIJA INDUSE-MUCENIECE (1904–1974) was a talented Academy student. After graduating she enrolled in the Antwerp Art Institute to further her studies. She explored the confines of a classical etching technique to find her personal style. Her expressive depictions of fishermen and women at work have a monumentality of composition and a formal virility. The mood of these etchings, and also her etchings of boats is vigorous and primitive and her style, an expressive realism is reminiscent of the painting of T. Ūders.

Induse-Muceniece's work also includes more tender and intimate moments, for instance her *Mother and Child*, where both figures are enveloped in a shadowy, transpiring wave-like line. Induse-Muceniece's elastic and dynamic style was suited to depictions of northern sea-scapes, dunes, rocks, waves and her linocut series of *Boat Refugees* was particularly expressive. She died in Uppsala, Sweden 1974.

The painter and graphic artist EDUARDS DZENIS (b. 1907) also moved quite a distance away from his Academic beginnings. His 1933 diploma work *Piebaldzēni* depicts the rural types of his birthplace. He became artistic consultant to the Chamber of Agriculture and illustrated many of the Chamber's brochures and books as well as designing their posters. In 1937 he received a gold medal at the Paris International exhibition for one of his posters. He fled to Sweden in 1944, where he worked on a cycle of refugee drawings in pastels. He later moved to Canada where he began working in advertising and his work underwent radical change – vigorous simplification, elongated human figures and horses in a dynamic play of light and shade.

In his later years JĀNIS ŠTERNBERGS (1900–1981) moved the furthest away from Academic Realism. He was highly proficient in traditional techniques as well as in techniques of his own invention, silk-screening and the manipulation of sandy particles. He has earned a place in the American graphic world as well as being an outstanding representative of contemporary graphics. He was a busy experimenter and innovator.

Šternbergs was born in Liepāja and was a refugee in Russia after WW I where he received his first art education in Ribinsk. He continued his art studies in Latvia at the Liepāja Art Studio and then enrolled in the 3rd year course at the Latvian Art Academy. He graduated in 1932 with a diploma work titled *In the Graphic Workshop*. His early etchings were compositionally strong with a painterly tonality. Šternbergs received a grant from the Government Printing House to study engraving in Vienna under prof. F. Schirnböck where his friend Kārlis Krauze was already studying. Before WW II Šternbergs produced two engraved portraits of President K. Ulmanis and General J. Balodis, both technically successful and psychologically sound studies.

As a refugee in Germany after WW II, Šternbergs established a graphic studio at the Fischbach D.P. Camp where A. Damroze, V. Aistars and R. Šteiners were among his students. At the same time he was in charge of the American Army Art Studio at Nuremberg. Together with his wife Erika, Šternbergs was invited to teach art at the University of Lexington, USA. They both worked there from 1949–78 and after retiring, moved to Dallas, Texas where Šternbergs died in 1981.

Work at the University was time-consuming and Šternbergs was often loaded with duties which had little to do with actual teaching. It was only in the 1960's that Šternbergs could finally find time to devote to his own work. During the 60's he held annual one-man

shows which were the results of his experimentation with graphic techniques. The two most important of these exhibitions were held at Kentucky University Art Gallery. In his experimentation Šternbergs replaced metal engraving plates with cardboard, and made endless variations in silk screen techniques. Rejecting the imitation of nature Šternbergs produced series of multicoloured non-figural ornamental formal compositions. These configurations of fantastic shapes were a kind of abstract Romanticism. But there was also another stream in his graphics: a deepening awareness of natural forms, an urge to explore the intimate secrets of the natural world – plants, insects, birds. This combination of naturalism, abstraction and ornamentality led to a surreal graphic world where reality and non reality coexist as is seen in the silkscreen *Sunset*. This tendency is already seen in his early drawings e.g. *Pasaka* (1923).

Šternbergs' most original and most discussed achievements were his Sandy forms – a combination of relief and graphic and playful symbols of change and destruction. With a pinch of aluminium oxide grains on a plate Šternbergs created countless formal compositions. Some two hundred photographs record these spontaneous compositions, a number of which Šternbergs has reproduced as silkscreens:

Šternbergs was not a dogmatic artist and he gave free play to both his aspects: the serious student of the natural world and its forms as well as the unrestrained world of his fantasy and imagination.

His wife ERIKA ŠTERNBERGA, a former student of the Latvian Art Academy was a skillful portraitist in pen drawings and oils.

Among other students at Zariņš masterclass we should list: KARLIS STEPE, ELZA VEIDE, ERNA BĒRZIŅA-DZELME (also known as a writer under the pseudonym KIKURE), EDUARDS LĒLIS, VISVALDIS RŪSA, HUGO ROVE, MARGĒRS VĪTOLIŅŠ, ELIZABETE MEDNE-SILIŅA, NIKOLAJŠ RIŠKE, KARLIS PAPULIS.

Watercolourists

The first two watercolour painters that must be mentioned are the elderly artists Eduards Vītols and Jānis Kalniņš (known as a writer under the name Jānis Sarma).

EDUARDS VĪTOLS (1877–1954) was mentioned earlier as a stage designer. In his landscape and cityscape watercolours, as well as in his stage designs Vītols was a Realist, whose main formal concern was to achieve a tonal transparency.

JĀNIS KALNIŅŠ (1884–1987) sculptor, watercolourist, and writer belongs to the generation of Štāls and Jaunsudrabiņš. They all studied at Blums Art School in Riga, Kalniņš then studied in Moscow for two years, at the Riga City Art School from 1913 to 1915 and at the Penza Art School from which he graduated in 1916 as a sculptor.

After returning to Latvia he worked for 10 years as a drawing teacher in a secondary school in Bauska and then at Daugavpils until 1940. Here he organized a local art society and exhibited his works. Together with his son, SIGURDS KALNIŅŠ (1918–1956) he graduated from the graphic masterclass at the Latvian Art Academy. Jānis Kalniņš was an active sculptor and watercolour painter. After WW II he fled from Latvia together with his son and lived in Melbourne, Australia where Sigurds died in 1956 just before the opening of his one-man show.

Other watercolour painters who graduated from Zariņš graphic masterclass were: ELZA DRUJA-FORŠŪ (1906–1991).

AUSTRA GROSBERGA (1899–1980) after graduating from Zariņš masterclass in 1932, she worked as a teacher and exhibited regularly. She emigrated to America in 1966. Grosberga painted horses, landscapes and scenes of everyday life.

BRUNO JAUNZEMS (1899–1956) began studying architecture but changed to art and graduated from the Academy in 1934. His water-

colours of harbour scenes and seascapes are solidly traditionalist. His retrospective exhibition took place in 1964.

VERNERS LINDE (1896–1970) studied for some years in Prof. Tillbergs' figural masterclass. He painted impressionistic landscapes, genre scenes and figure studies. He was well known in the 20's as a caricaturist. He died in Adelaide, Australia.

HERBERTS MANGOLDS (1901–1978) was an artillery officer in WW I and graduated from the graphic masterclass in 1933. Mangolds worked in Chinese inks, oils, as well as etchings but mostly in watercolours, painting fantastic scenes, scenes of Riga and military life. He was deported in 1941 but later returned to Latvia.

ERVINS VOLFEILS (b 1900) another graduate of the graphics workshop gained popularity with his uncomplicated watercolours of Riga and Jelgava. He was repatriated to Germany in 1939.

ALFREDS ŠVEDRĒVICS, a member of the Rēzekne Artists' Group, painted popular genre watercolours.

VALENTĪNS STEPANOVŠ (1886–1968) an autodidact painted unpretentious scenes of Old Riga.

JĀNIS AIZENS (1899–1941), a stage set painter also produced a large number of Chinese ink drawings. His main subject matter was the working class in the city and the country.

Non-naturalistic Tendencies in Modern Latvian Graphics

Sigismunds Vidbergs

One of the foremost representatives of non-naturalistic tendencies in Latvian graphics was Sigismunds Vidbergs (1890–1970). Through patient work he had achieved a notable virtuosity in his pen drawings. Vidbergs was an aesthete whose style was often playfully decorative, in many ways reminiscent of Beardsley's, and well-suited to the depiction of the female form, scenes from the ballet and scenes of an erotic nature. But Vidbergs was also an acute observer of everyday events and could with equal success depict the tragic side of life: the cruelty of revolution, the suffering of the victims of war and terror.

The basis of Vidbergs' stylization was variation of linear texture, geometric simplification of form and a certain abstraction.

Vidbergs was born in Jelgava. His parents were talented musicians but he was a mediocre student, especially in mathematics. All his interest lay in drawing. His teacher, K. Višners recognized the talent of his young pupil and took him to his friend, the artist Jānis Valters, who gave him his own sketches to copy. Vidbergs then enrolled in the Stiglitz Art School in St. Petersburg, where he specialized in stained glass techniques under K. Brencēns, and continued his pen drawing, where his main influences were S. Cherhonin and G. Narbut as well as the refinement and embellishment of fin de siècle graphics.

Vidbergs returned to Latvia in 1921 where he organized the first show of his pen drawings which he grouped in thematic cycles: *The City, Revolution, Wilde's Salome* and *Fairy Tales, Dancers, Peasants at Work* etc. The main quality of his graphic work was a simplification of lines and planes together with an accentuated decorative embellishment. Vidbergs' subject matter was diverse: the erotic, fairy tales, revolutionary scenes, legends, naturalistic genre scenes. With the advent of Cubism in Riga, Vidbergs incorporated geometrized forms in his drawings.

Vidbergs' important one-man shows were in Riga in 1926, Riga and Jelgava in 1938, and he also exhibited in the Riga Graphic Artists' Society shows 1928–1932.

Vidbergs' drawings exhibited two contrasting tendencies: an elaboration of calligraphic forms and decorative elements as well as a faithful rendition of reality. This created a tension in his work, as he

sometimes tended more in one direction, sometimes in the other, balancing between stylization and naturalism.

Although erotic motifs played an important role in Vidbergs' artistic production, they do not dominate his work – he remained open to a wide variety of subject matter. Living in America from 1950, American life and his new surroundings continued to inspire Vidbergs. Harlem and Brooklyn took the place of Mēluži. He produced hundreds of book and magazine illustrations and commercial drawings. Vidbergs died in New Jersey, January 31, 1970.

Niklāvs Strunke

Niklāvs Strunke (1894–1966) was most popular and acclaimed as a graphic artist although he was also a successful painter and stage designer. His original graphic inspiration came from the *Mir Iskusstva* group of artists, as well as Persian and Indian miniatures, the early Italian Renaissance and especially the ornament and forms of Latvian folk art. He shared these influences with a number of other Latvian artists (e.g. Vidbergs, Ansis Cīrulis etc). After his first visit to Italy in 1926, Italian art and culture played an increasingly prominent role in Strunke's artistic development.

Illustration and design were his main fields and his originality of design and personal graphic style were still very much in evidence in his oil paintings. Strunke's early work showed his indebtedness to his teachers – Roerich, Bilibin and Steletsky, and his pen drawings of Latvian riflemen show the influence of Grosvalds and the primitivism of Matvejs.

Strunke was in great demand as a book illustrator, but he did not only illustrate the text but designed the whole book – including the cover, titles, illustrations, etc. He prepared about 100 such books over the years.

In the 1920's Strunke showed a great enthusiasm for geometric forms, flat angular figures, the expressive gesture. His creativity was fired by the clash of constructivism and an emotional expressiveness. But with time his forms grew less angular, his line softer and his colour more muted, but his work always tended toward a certain archaism, an individual emotionally charged symbolism. In his illustrations, particularly of Latvian classics (Skalbe, Rainis etc) and folk tales Strunke evolved an original iconology.

One of his most successful achievements was a series of lithographs and pen drawings for A. Čaks' poem *Umurkumurs*, which was awarded the Cultural Foundation prize in 1932. Strunke spent his later years in Stockholm and Rome, where he completed a number of emotionally charged series depicting refugees in oils and charcoal e.g. his illustrations of A. Eglītis' poem *Lord, thy Earth is Aflame*.

Kārlis Padeģs

Kārlis Padeģs (1911–1940) was a talented graphic artist and painter, whose life was tragically cut short. His inner torment was most intensely expressed in his pen and ink drawings where the quality of his line was in constant change – in places it was as fine and intricate as a spider's web, in others it imitated an etched surface and then again it was rough and rugged. Padeģs' life-style was deliberately provocative, as prototypes he chose Wilde, Hamsun and Baudelaire's *Fleurs du Mal* and his graphic vision was inspired by the approach of Otto Dix and the caustic George Grosz. He showed powerful anti-war drawings in his first one-man show in 1932, featuring grotesque, expressionistically distorted figures. He found most of his subject-matter in the underside of the city, the backstreets, bars and brothels.

Two Illustrators of Children's Books: A. Kronenbergs and M. Kovaļevska-Videniece

One of the most original Latvian illustrators of children's books was ALBERTS KRONENBERGS (1887–1958). J. Jaunsudrabiņš with his illustrations for his own *White Book* had already established a particular tradition of children's book illustration – one of his followers was A. Kronenbergs, who in turn was succeeded by Reinis Birzgalis. Kronenbergs studied with Rozentāls in Latvia and with Bilibin in St. Petersburg where Bilibin's own interpretations and illustrations of Russian folk tales encouraged Kronenbergs to attempt something similar with Latvian folk tales: to establish his own personal interpretations and to create a gallery of the fantastic as well as homely characters and animals of Latvian folk tales. Kronenbergs results were warm-hearted, humourous and lively. In the 30's he produced his own light-hearted and witty stories in verse for children with his own illustrations.

MARGARITA KOVAĻEVSKA-VIDENIECE (b. 1911) was born in Liepāja and graduated from G. Eliass' figural drawing class. She began illustrating books in the 30's but her style reached full maturity during the war and afterwards in exile. She had a talent for entering into a child's world and portraying its happy as well as its more frightening aspects.

Well-known Painters who also Worked with Graphics

UGA SKULME (1895–1963) studied under Bilibin and in the 20's produced pencil and pastel drawings which show the influence of Picasso and the heightened emotionality of the late Gothic. His figures are sculpturally rounded and massive and his composition is crowded, e.g. in his illustrations for *The Bible of the Poor*. Skulme also painted a number of watercolours and was the author of a book on aquarelle painting (*Akvarelis*).

In his watercolours and pen and ink drawings ROMANS SUTA (1896–1944) created a wholly personal grotesque world. His line was swift and expressive and his graphic work had a strong emotional impact. Suta was also a sharp-eyed caricaturist, somewhat reminiscent of George Grosz. He was a respected teacher and a strong group of wood-cut artists emerged under his guidance (Ābelīte, Plēpīc etc). His illustrations for Čaks' *Poem about the Cabman* represent a classic graphic achievement with their grotesque comedy and denunciation of life's brutality.

LUDOLFS LIBERTS (1895–1959) produced the occasional pen drawings, caricatures and lithographs in a sharp calligraphic style. As director of the Government Printing House from 1935 Liberts worked with lithographs and etchings, and his romantic and theatrical coloured lithographs for E. T. A. Hofmann's tale *The Dodge and the Dogaresa* show his flair for the fantastic.

JĀNIS LIEPIŅŠ (1894–1964) illustrated a number of stories and tales in a rather heavy eccentric style as well as producing lino-cuts, posters and caricatures.

Water colour painter and writer HILDA VĪKA (1867–1963) also produced neat pencil drawings with a poetic and occasional ironic tendency, gently satirizing middle class life. She had a light weaving decorative style and a romantically inclined eroticism appears in a number of her works.

JĒKABS STRAZDIŅŠ (1905–1958) on the other hand, has a harsh expressive manner in his charcoal drawings.

OTTO VIDUKS (1887–1966) was a graduate of Prof. Tillbergs' workshop and worked as a teacher in Riga and Talsi. Viduks produced a series of drawings of beggars and misfits, showing a deep sensitivity in his realistic depiction of these grotesque figures.

The writer and artist ANSLAVS EGLĪTIS (b. 1906) illustrated his own novels and stories with characteristic pen drawings, producing masterly character interpretations in a few slim, bold strokes. In the 30's he had worked with lithography and etching.

Eglītis wife VERONIKA JANELSIŅA (b. 1910) had a more delicate and painterly style. She produced illustrations and book covers, and only rarely used pen and ink (for *Homo Novus* 1947).

Stylization and Members of the Riga Graphic Artists' Society

There were a number of graphic artists who exhibited with the Independent Artists' Association and the *Zaļā Vārna*. These included GVIDO DĪCMANIS (b. 1895) and ROBERTS MAZJĀNIS (1891–1968) both of whom were attracted by the fantastic and symbolic in their pen and ink drawings. A strong tendency to stylization also appeared in the pen and ink drawings, watercolours and lithographs of ALEKSEI YUPATOV (1911–1975) who drew on the Russian Icon tradition.

A number of non-Latvians were regular exhibitors with the Riga Graphic Artists' Society: SERGEI ANTONOV (1884–1956), architect and member of the Latvian University Architectural faculty, stage designer who also produced lino cuts, etchings, drawings and water colours, often of buildings in Riga, Italy and Versailles; YURIY RIKOVSKY (1894–1938) stage designer who drew Italian landscapes etc. in pen and ink; BERNHARDS DANNENHIRŠS (1894–1972), linocuts, woodcuts, illustrations; the Polish artist RAIMOND ŠIŠKO (b. 1894), known for his drawings and posters, worked in Riga from 1928.

The architect ALEKSANDRS BIRZENIEKS (1893–1980) produced lino and woodcuts of architectural subjects.

An Artist with an Unusual Technique

STEFANS BERCS (1893–1961) was a jeweller and engraver who developed a highly individual technique of working in metal. He produced the more usual bronze reliefs but also works in metal, which can be classified as graphics, cut into one or a number of different metals as well as painting using metal oxides on pressed metal sheets. Bercs exhibited successfully in Latvia, Brussels, Antwerp, Paris, Germany and the USA.

Woodcut artists

Although Ansis Cīrulis and Indriķis Zeberīņš worked with woodcuts in the early 20's, the real beginnings of the modern Latvian woodcut tradition came with NIKOLAJŠ PUZIREVSKIS and his workshop at the People's University. Puzirevskis studied with Zariņš and the Russian wood-engraver V. Masyutin in Riga and with E. Orlik in Berlin. For his own woodcuts he chose romantic and exotic motifs – 17th century frigates and filibusters, sea battles, Riga in bygone centuries etc. but his technique was masterful.

ALEXANDER WOLDEMAR BARON VON STROMBERG (1892–1956) made gently toned woodcuts of Old Riga and the Riga seaside.

In the early 30's Puzirevskis' students at the People's University began to exhibit their wood and linocuts, these included O. Ābelīte, A. Junkers, J. Plēpis, P. Šterns etc.

OLGERTS ĀBELĪTE (1909–1972) was a self-taught woodcut artist. In the early 30's he exhibited his watercolours and pen and ink drawings with the *Zaļā Vārna*. These were clearly influenced by R. Suta, but they had a certain individual dynamism and technical playfulness. Ābelīte learnt his engraving technique from books and museum exhibitions, and he made a particular study of Renaissance, Manner-

ist and Baroque engravers. His favourite motif was the horse and rider and he continued to experiment with form, technique and composition while his control over linear variation evolved rapidly. His *Horse and Rider* from 1939 with its two strong contrasting directions, has an expressive tension and dynamism, reinforced by the vertical and diagonal lines of the background.

By 1940 wood engraving had replaced metal engraving and etching as Ābelītis' favoured medium, for prints as well as book illustrations. The technique Ābelītis had developed in his metal engravings was extended to his wood engravings – and his woodcuts display the same expressive dynamism. He worked to offset the sharp contrast of black and white by tonal gradations. His illustrations for I. Leimane's *The Heiress of Vilkači* show an eye for apt characterization and situation as well as a talent for ornamental embellishment. Ābelītis' mature style is seen in his *Self Portrait, Nude, Still Life* all from the 40's, as well as his complex and dramatic genre scenes from the 50's and 60's: *Net Menders, Salmon Salters*.

JĀNIS PLĒPIS (1909–1947) left about 470 wood- and linocuts, despite his early death, and must be considered one of the most outstanding Latvian wood engravers. He began exhibiting in 1930, participating in International woodcut shows from 1935 and winning the Grand Prix in Paris in 1937.

From 1928–33 he studied drawing and watercolour with R. Suta at the People's University. He began lino cutting in 1931 and wood engraving in 1936. He was engaged by the publishers *Zelta Ābele* to prepare woodcut illustrations for J. Akuraters' *A Farmhands' Summer*. This novel had already been illustrated in the 20's by I. Zeberīņš and the early 30's by N. Puzirevskis' and a number of other artists had exhibited illustrations: A. Birzenieks, I. Frīdlanders, Y. Rikovsky and A. von Štromberg, but when Plēpis' woodcuts were published, it was seen as the beginning of a new period in Latvian wood engraving.

Now Plēpis' work was in great demand, and he completed wood engraved illustrations for a number of books including E. Virza's epic poem *Herzog Jēkabs* with bold decorative arabesques and one of the artist's favourite motifs – the partly clouded sun or rays coming from a dark cloud; a poetry anthology with rhythmically ornamental fusions of nature and fantasy; two works by A. Grīns – *The Black Bible* and *The Blizzard of Souls* and miniature illustrations for E. Virza's *Straumēni*.

Besides these achievements, Plēpis worked on individual woodcuts: *The Tale, The Cabdriver, Fisherman, The Storm, The Swimmer*, etc. all of which showed a remarkable grasp of composition, an ability to combine the decorative with the figural, as well as a lyrical sharpness and poetic force. Although he produced a number of portraits of writers etc. portraiture was not his strongest side. Nevertheless his likeness of J. Rainis is forceful. In 1947 Plēpis was found drowned in the river Daugava.

ALEKSANDRS JUNKERS (1899–1976) began by studying painting with J. Ansons, but the artist V. Purvītis, after seeing his work advised him to turn to graphics. Junkers then enrolled in N. Puzirevskis' workshop, and began showing his wood- and linocuts in the early 30's. In his early efforts there was not much distinction between his works in wood or lino – both exhibited the same rough simplified silhouettes, the same primitive forms and unmodified line but by the mid thirties he had extended his technique and his means of expression and produced strong graphic series of *Latgale*, the river Daugava, city outskirts etc. There was still a primitive air about these works, but Junkers' quality of identification with the small everyday incident, the rhythm of life in a small town lends a lyrical and charming quality to his work. The same simplification appears in his illustrations of E. Virza and the poetry of A. Čaks and his most notable achievement, the illustration of E. Ādamsons – *The Koke Player Velvet Pants*. His mature style is seen in his representations of Old Riga and provincial towns in the 40's and his still life engravings of the same period.

PAULS ŠTERNIS (1901–1979) also belongs to the group that studied under Puzirevskis and exhibited with the *Zaļā Vārna*. His wood- and linocuts are similar to Junkers' work in their primitivism and one of his better linocuts is *The Smoker* (1938). He participated in the Warsaw International Woodcut Exhibition and also painted landscapes, portraits and genre scenes.

VILIS CIESNIEKS (1908–1989) had a similar engraving style to Ābelīte and Plēpīšs and also worked in ink and sepia drawings.

KĀRLIS BUŠS (1912–1987), AUGUSTS PUPA (1907–1945) and SAMUĻS HASKINS (1909–1974) were all pupils of Suta, but their linocuts and propagandistic posters were not qualitative. The best of this group was probably Haskins.

Sixth Section

Sculpture

Sculpture in the Twenties – Towards a New Tradition

Latvian sculpture, especially on a monumental scale, began to develop only after Latvian independence. A whole new generation of sculptors, those born around 1890, were ready to begin work: K. Zāle, E. Melderis, M. Liepiņa-Skulme, R. Maurs, Ž. Smiltnieks, K. Jansons, K. Zemdega (Baumanis). The last three studied at the Latvian Art Academy. On the whole, sculptural works were mainly commissioned by government institutions, social and state institutes and organizations. Private persons ordered gravestones and plaques. Someone once said, that to see Latvian sculpture you must visit the cemeteries and although this is certainly an exaggeration, you can see, for example at the Brethren Cemetery in Riga, monumental sculptural groups on a grand scale. But Latvian sculptors also produced memorial sculpture—monuments to freedom, beginning with the Freedom Monument in Riga, as well as portrait busts and figural groups. Kārlis Zāle (1888–1942) was the foremost figure in this new generation of sculptors, and the monuments created by him expressed the idealism of the whole generation. Zāle, together with Zaļkalns, Melderis, Skulme and Zemdegs, were the founders of the Latvian sculptural tradition of large scale monumental works.

Sculptors Born around 1890

Kārlis Zāle

Kārlis Zāle (Zālītis, 1888–1942) was born in Lithuania, the son of a bricklayer. The family moved to Liepāja, where Zāle helped his father. He loved to form the soft wet clay, and began making figurines – horses, riders, angels which he could sell. He went to evening art courses, held by a former Munich artist, Köller. In 1908/09 Zāle was admitted to the Kazan Art School where the sculpture teacher was J. Bogatiriov. Another Latvian, Ludolfs Liberts also attended the Kazan school, and the two artists became friends. While still at Kazan Art School Zāle sculpted a 10 metre tall group composition in ice for the Romanov 300 year jubilee celebrations.

After graduating from Kazan in 1913 Zāle went to Moscow, where he studied for a while under the sculptor S. Erzya. In 1916 he passed the entrance exam to the Petersburg Art Academy, but his studies were cut short by the Revolution, when Zāle, together with a group of other Latvian artists, was engaged in sculpting monuments to the Revolution. Zāle completed *Garibaldi* (bronze cast now in Riga) and V. Dobroliubov.

In 1921 Zāle returned to Riga with his wife, but already in autumn

of the same year, he was on his way to Berlin. Although the excitement of Expressionism and Cubism had passed, Berlin was still a vital artistic and intellectual centre. Zāle joined the group of expatriot Russian writers and artists. He also exhibited his sculpture *The Dancer* at the *Grosse Berliner Kunstausstellung* in 1922 and 1923 and together with A. Dzirkalis edited the first Latvian art magazine *Laikmets*.

Zāle returned to Riga in 1923 to submit his project to the competition for the new Brethren Military Cemetery in Riga. The basic plan of the Cemetery was laid out by the garden architect A. Zeidaks (1874–1964) and after Zāle's project was accepted, the architects P. Feders (1868–1936) and A. Birzenieks (1893–1980) participated in the construction of the architectural details. The main components of the construction were completed by 1930.

The Brethren Cemetery is a unique monument to a nation's bitter struggle for independence and self determination as well as an outstanding work of art – unifying landscaped gardens, architectural details and Zāle's sculpture. The main entrance is flanked by groups of riders from the mists of time (3.3 metres on a 2 m base, length 32 m), one group with raised flags, the other with flags lowered in respect for the fallen. In the central area of the Cemetery stand massive cubes, with symmetrical groups of Zāle's *Dying Riders* and a raised platform with an eternal flame, while the majestically sorrowful *Mother Latvia* (10 m on a 9 m high wall) with two fallen warriors at her feet completes the Cemetery composition. She is accompanied by four kneeling figures, symbolizing the four Latvian provinces. The distance from the main entrance to the figure of *Mother Latvia* is 457 m.

The second great task that occupied Zāle from 1924 to 1935 was the *Freedom Monument* in Riga. Here Zāle incorporated symbols and mythological figures in depictions of historical events in classically composed friezes. The architect E. Štālbergs drew up the architectural plans for the 41 m high monument, which was erected between the old and new city. Zāle's sculptural compositions are inventive and rhythmical and the bronze female figure representing freedom, standing atop a 19 m obelisk and holding three stars in her outstretched hands is a perceptive personification of the ideal of freedom.

Zāle became professor of sculpture at the Latvian Art Academy where he became an influential and distinguished teacher and continued to popularize his ideas about monumental sculpture.

Emīls Melderis

Emīls Melderis (1889–1975), a contemporary of Zāle, had a very distinctive, personal style, especially in his earlier works (1921–1933). His geometric head and figure compositions emphasize the heaviness as well as the angularity and roundness of stone. This

heaviness gives his sculpture a primitive force, a quality that evokes ancient Eastern sculpture. But by the end of the 30's Melderis had turned to a more realistic style of sculpting and the dictates of the Soviet era after 1940 promoted an even more superficial and shallow style.

Emīls Melderis studied drawing at the Blums' Art School in Riga, and at the Stiglitz Drawing School in St. Petersburg where he met the sculptors T. Zaļkalns and A. Matveyev. Melderis was inspired by modernistic trends as well as Zaļkalns' use of granite. He displayed this new, modern approach to portraiture in his granite sculpture of the writer Pāvils Rozītis (1921). Using geometric simplification Melderis still achieves a physical as well as an emotional likeness.

In 1922 Melderis also completed a monument in Valka to the liberators of Latvia, which featured the Latvian mythological hero, Lāčplēšis (the Bear Slayer) in an archaic representation.

In the 20's Melderis incorporated Cubist tendencies in his works – e.g. *The Female Head* (1924/25) and *Boy* (1933) but in the 30's he returned to a more realistic style and his *Old Man's Head* (1935) and *The Artist's Wife* (1937) show the influence of Charles Despiau. These works show a move away from the hard stony geometricality of Melderis' earlier years toward softer more textured surface.

His figure and group compositions also tend towards a more realistic approach – *The Stone Gatherer* (1936), *The Bag Lifters* (1939) and a harshness of form and texture. This expressive Realism became anecdotal and sweet under the demands of Socialist Realism in the 40's and 50's and only a few of his portrait works from this period can be classed among the artists' best: the relief sculptures of *The Artist's Parents*, *T. Ūders* (1945, in bronze and granite in 1967) and *U. Skulme* (1966).

Melderis was also a teacher, and he was the head of the sculpture studio at the Riga People's University. Under the Soviet occupation when Zāle lost his position in the Art Academy, Melderis took it over, becoming professor in 1957. He also illustrated some books.

Marta Skulme

Marta Skulme (b. Liepiņa, 1890–1962) attended the Kazan Art School from 1912. Later she moved to St. Petersburg and Moscow to extend her studies. At the beginning of her artistic development Skulme was influenced by modernistic tendencies, primitivism and geometricization of forms. Together with the Riga Artists' Group she experimented with Cubism but then returned to natural forms. Her *Grandfather* (1923, gypsum) shows this Cubist approach with its sharp angularity, but her *Country Girl* (1923, bronze) and *Woman from Vidzeme* (1928, granite) are the results of a different approach – to construct figures with a closed, uninterrupted surface, achieving an almost Egyptian solemnity and secretiveness.

New tendencies appear in Skulme's work in the 30's. First, a finer differentiation of organic forms and working lyricism and intimacy into a surface roughness, as well as a monumentalization of form, *Woman's Head* (1930, gypsum) and *Girl's Head* (1930). Finally Skulme experimented with the ploughed and furrowed surfaces of Impressionistic sculpture. The *Seated Figure* (1937, gypsum) shows a painterly play of surface texture. Skulme also began to sculpt genre figures – fishermen, sailors etc.

Skulme's work of the 40's and 50's was produced under the constraints of Socialist Realism and showed typical anecdotal embellishment and shallow content.

Rikards Maurs

Rikards Maurs (1888–1966) worked with figure sculpture as well as decorative ornamentation. He studied first with August Volz, then in Berlin and Munich. Following the German craftsmen's tradition, Maurs' best known work was decorative sculpture and he completed much ornamental sculptural work in and around Riga. He worked mostly with concrete and *Kunststein* (artificial stone), form-

ing decorative fountains, pools and building facades. One of his best works is the *Nightwatch* on the corner of a building in Auseklis street.

Maurs was also a wood carver and his better known works are *Woman's Head (Ilga)* and a head of the writer R. Bērziņš, as well as a number of portrait busts of Latvian writers and statesmen. Living in exile in America after WW II, Maurs turned to watercolour painting, because there was no demand for his sculptural talent.

Lesser known sculptors

The generation of sculptors born around 1890 also includes a number of sculptors who are less well-known. NIKOLAJS RAMBAKS (b. 1892) attended the Kazan Art School and was one of K. Zāle's assistants in his Freedom Monument sculpture studio. NATALIJA DĪRIKE (1895–1963) who studied in Moscow with S. Konenkov and A. S. Golubkina, made many sculptural studies of children and worked in the Latvian National Art Museum. VILHELMS TREIJS (b. 1892) was a very idiosyncratic sculptor who studied and worked in Volz's workshop, which he took over after Volz's death. In the early 20's Treijs participated in exhibitions of the Independent Artists' Association with his abstract sculptures, free constructions which combined prismatic, cubic and cylindrical forms: *The Discus Thrower*, *The Violinist*, *The Lady with Eyeglasses*. In 1939 he repatriated to Germany.

The watercolourist and sculptor JĀNIS KALNĪNS (1884–1987, writer's name Sarma) graduated from the Penza Art School and contributed sculptures to the *Zaļā Vārma* exhibitions.

A very interesting artistic phenomenon is EDVARDS LIEDSKALNĪNS (Liedskalnins, 1887–1951), an inventor and self-taught scientist. He left Latvia when he was 26 because of an unhappy love affair and moved to America. After working in California and Texas he bought a piece of land in Florida, where he discovered that the upper shifts of land were formed by coral sediment. Liedskalniņš decided to excavate this coral and build a coral castle, which took him 25 years of labour with primitive, hand-made tools. His construction was based on his own calculations and deductions about the laws of nature, gravitational forces and magnetic currents. Working alone Liedskalniņš excavated and shifted blocks of coral which he then cut to create his unique castle. A massive wall surrounds the construction and a 9 ton block stands at the entrance. This block moves on its axis at the touch of a finger. Inside is a hand made sundial, telescope, figures symbolizing the heavenly bodies, furniture, ceremonial and cult objects etc.

Woodcarvers

The woodcarvers who began working in the 20's and 30's, A. Bērnieks, M. Pankoks, Ed. Sidrabs, Līze Dzeguze, all had a handicraft background.

The oldest and most singular of these was ARTURS BĒRNIĒKS (1886–1964) who worked as a craftsman, graphic artist and painter. His main medium was wood, but he sometimes worked in stone or amber. He studied in K Sahlefeldt's wood carving workshop and drawing and painting with J. Madernieks, V. Zeltiņš, A. Štrāls and J. Rozentāls. In 1920 he opened his own wood carving workshop in Riga. In 1922 Bērnieks published a book about woodcarving: *The First Cut in Woodcarving*. In 1925 he had his first one man show, and in 1935 (Brussels) and 1937 (Paris) he participated in International Exhibitions, earning Gold Medals and Diplomas of Honour.

Bērnieks' carvings in wood have a naive poetic sincerity and freshness. He created a world where fantasy, legend and the small wonders of the living world united under his sure grasp of wood carving technique. He was particularly fascinated by the small: frogs, grasshoppers, fish, snails, etc. A quiet sense of humor pervades his *Dance of the Frogs* (1924) and *War of the Mushrooms* (1924). In his later years he formed miniature animal studies in amber.

The energetic autodidact MIKELIS PANKOKS (1894–1983) was a prolific carver. A fisherman's son, who learnt carpentry began carving in wood inspired by the stumps, roots and flotsam washed ashore by the sea. He began sculpting in stone, groups and figures 70 cm tall. In the period before WW II he had completed about 500 individual works in stone and wood. In 1925 he had his first exhibition and his 12th was held in 1929. He was unsuccessful in his attempts to enter the Art Academy because his methods and vision were completely at odds with the academic tradition.

Pankoks' works are naively primitive, imaginative with a touch of surrealism and his technique is appropriately rough. He worked without a previous sketch or clay model. Pankoks created many works inspired by the sea as well as peasant life: *The Ploughman*, *At the Ship's Wheel*, *The Lifeboat* as well as allegorical and philosophically inspired themes: *For Freedom*, *Prometheus*, *Beauty*, *Thoughts* etc. After WW II Pankoks tried to return to Latvia from Germany, but was lost without a trace.

EDVARDS SIDRABS (1898–1963) was a more traditional woodcarver than either Bērnieks or Pankoks. He worked in Heinrich Siecke's handicraft factory and attended evening classes at Blums' Art School. After his right arm was injured in the war, he had to learn to use his left hand. He began exhibiting in 1931. He developed a number of regularly recurring figures and groups – Farmers' Wives, Musicians etc. and also carved heads, faces, grotesque masks, and small figurines and groups. His style is sometimes banal but in a number of works he displays a certain finesse. He carved a number of reliefs of Latvian statesmen: Čakste, Meierovics, Col. Briedis.

LĪZE DZEGUZE (b. 1908) tried to gain admittance to the Art Academy but was successful only in 1937. She worked in a store where she decorated the windows with figures carved from vegetables, and this led her to begin working with wood. After a Gold Medal at the Paris International Exhibition she was admitted to the Latvian Art Academy, where she studied under Zāle and later Zemdega and Jansons.

Many of her works exhibit an exaggerated comic tendency, but her best studies are of children, e.g. *The Choir in the Yard* (1937). Another theme that she often turned to, was suffering, *The Old Log Carrier* (1948), *The Old Cab Driver*. Under Soviet occupation her sculpture became bigger, more optimistically heroic and less artistic.

Students and Graduates of the Latvian Art Academy – the Continuing Tradition

The group of graduates from the Sculpture studio at the Latvian Art Academy includes a number born in the 1890's: Žanis Smiltnieks, Kārlis Zemdega (Baumanis), Kārlis Jansons, Arvīds Brastiņš, Valdemārs Jākobsons, Eduards Karitons. They were joined by slightly younger graduates: Jānis Briedis, A. Kalniņa (Briede), Nikolajs Maulics, Egons Zvirbulis, R. Griņēvičs, M. Lange, L. Žgurina etc.

Kārlis Zemdega

The most outstanding in this group of sculptors, was Kārlis Zemdega (born Baumanis, 1894–1963). In his work the classical tradition is qualified by his innate idealism, humanity and lyricism and he infused a quality of universality into a national sculptural tradition. Zemdega's personality was full of contradictions: he was distanced but enthusiastic, his well-known leftwing leanings did not detract from his religious feelings, his religious themes display a strong feeling for humanity.

Zemdega showed a talent for drawing at school and in 1913 he enrolled in Blums' Art School in Riga. Dissatisfied with the teaching methods he planned to enrol in the Vilnius Art School but the war interrupted this move. In 1921 he enrolled in both the Latvian Uni-

versity philology faculty as well as the Latvian Art Academy. He left University in 1925 and devoted himself to the study of sculpture, graduating from K. Ronczewski's sculpture studio in 1927 with a sculpture of *Jacob's Struggle with the Angel*, a classical two figure composition reminiscent of the work of Bourdelle. In 1928 he submitted a figure of a woman in granite to the 10th Latvian Independence Exhibition, for which he was awarded a Cultural Foundation prize in 1929.

Zemdega's early sculptures of the female form, *Nox Minor* (1928), which was the first Latvian life-sized granite sculpture, and *The Bather* (1934) indicate the direction of his subsequent development: formal stylization, a lyrical quality, close attention to surface texture and an integration of monumentality and intimacy.

The 1935 monument to Rainis in the Rainis' Cemetery established his reputation as one of the leading Latvian sculptors. The motif of *A Rising Youth* was borrowed from the Russian sculptor M. Kozlovski but the interpretation is uniquely Zemdega's own: the birth of consciousness from inner conflict. Zemdega's monuments in Rauna, Džūkste and Rūjiena all seek to symbolize the strivings of the emerging Latvian nation by combining classical motifs with elements from the Latvian cultural tradition. His marble figure of *Justice* (1939) for the Palace of Justice is not the traditional allegorical blindfolded figure with the scales of justice but an open-eyed female with a book of laws in one hand and a sword in the other – the Latvian deity Laima. During the Stalinist era Zemdega had to adjust his vision to the ruling ideological requirements.

Zemdega's achievements and sculptural vision influenced a whole generation of Latvian sculptors.

Žanis Smiltnieks

Žanis Smiltnieks (1893–1931) showed artistic talent in his school years but his decision to study art in St. Petersburg was interrupted by WW I. In 1917 he was accepted by the St. Petersburg Art Academy, where he studied under N. Samokish. When he returned to Latvia, he continued his studies at the Latvian Art Academy, changing from the painting classes to the sculpture studio under Prof. Ronczewski. He graduated from Ronczewski's sculpture studio in 1927, together with Zemdegas. He began exhibiting in the early 20's with the Latvian Independent Artists' Association, but around 1926 he began producing bronze busts (*Head of a Patriarch*, 1927). His major sculptural achievement was the memorial sculpture for Z. Meierovics in the Forest Cemetery (1929).

Kārlis Jansons

Kārlis Jansons (1896–1987) graduated from prof. Ronczewski's sculpture studio in 1925 with the diploma work *Struggle with a Centaur*. After graduating, Jansons devoted himself to monumental sculptural compositions, as well as realistic portrait works. His work displays a sure grasp of the human form, a readiness to tackle the problem of movement as well as a strong realistic streak. The influence of A. Rodin is evident. This is seen in his two early bronze memorial sculptures in the Forest Cemetery in Riga to Prof. J. Jankovskis (1927) and the writer A. Deglavs (1929). These early works display a strong emotionality: the naked muscular male forms are contorted to express agony and pain. A number of later sculptures in granite, like the memorial to the writer A. Saulietis in Cesvaine cemetery (1938) have a much calmer and more harmonious emotional mood, albeit more sorrowful, achieved by a combination of flat, angular forms with a spatial roundness and massiveness. This particular stylistic solution was favoured by Jansons in many memorial sculptural works in the 1930's, for example in the granite memorial sculptural composition to the first Latvian President J. Čakste (1935) in the Riga Forest Cemetery.

Many of Jansons' monuments were destroyed during WW II and during the Soviet occupation, but some are now being restored.

As a portraitist Jansons showed a strong ability to characterize his subject. His bust of Prof. J. Auškāps (1936) is an expressive depiction of the professor. Jansons produced many works for the town of Cēsis, his 1946 archetectonic memorial group for the Cēsis Brethren Cemetery was innovative. From 1937 Jansons worked as a teacher at the Latvian Art Academy, he was K. Zāle's assistant in the sculpture studio. From 1945 he led the stone sculpture workshop and taught anatomy. Jansons became professor in 1966.

Jānis Briedis

Jānis Briedis (1902–1953) also studied under Prof. Ronczewski, but his work and intentions are closer to those of Zaļkalns, than Ronczewski who did not work in granite. He is a master of full-length granite sculpture – figures which have a mysterious inner life. He sought his subject matter in Latvian mythology – the *Orphan* (1935) shows his rejection of the academic tradition and J. Lautenbachs' memorial *The Mother of the Spirits* seems to grow from the earth, a strong and mysterious deity. A similar sculptural solution can be seen in his *Laima*, one of the major deities of Latvian mythology.

Together with his wife Aleksandra Kalniņa-Briede he sculpted portraits of K. Ulmanis, V. Lenin and Stalin, and toward the end of his life he followed the precepts of Socialist Realism and produced anecdotal soviet-style bronzes like *The Sower* and *The Pioneer*.

Aleksandra Briede

Aleksandra Kalniņa-Briede (b. 1901) grew up in Liepāja. After studies with Miesnieks, Liberts and Maurs she gained entry into the Latvian Art Academy in 1923. In 1925 she began to study sculpture under K. Ronczewski, whose workshop was dominated by the mainstream tradition of Academic Realism. However, Ronczewski was not against some more modern tendencies and Kalniņa-Briede could develop her interest in the work of Rodin, Bourdelle, Maillol and Finland's Wainö Aaltonen. Kalniņa-Briede graduated from the Academy with her work *Elegy* (1931), two lovers in the style of Rodin. Already in the 30's Kalniņa-Briede's work displayed two distinct tendencies – one part of her production is monumental, featuring allegorical or realistic figures simplified in a grand style, while the other part consists of small, delicate and intimate portrayals of the world of children, which led to Kalniņa-Briede's growing popularity.

Her monumental sculpture includes her planned *Muse* (1938 – plaster) which later appeared in granite on her husband's grave in the Riga Forest Cemetery (1959/60) and *The Blacksmith* (1938), which includes some genre details. Her first work in granite was *The Young Girl* (1936) and she learnt the technique from her husband, Jānis Briedis, because the Academy did not teach working in granite.

The motif of mother and child appeared early in her work, and she returned to it repeatedly in rounded sculpture (*Mother*, 1938) and relief works (*Mother and Children*, 1939).

Her 1939, 2 metres high *Daina* holding a kokle in her upstretched hands was placed on the Daugava river bank and was one of her most successful sculptures.

After the 1944 Soviet occupation, Kalniņa-Briede devoted herself to genre studies as well as figurines in porcelain, terracotta etc. She produced series of works depicting children, where she displayed an identification with her young subjects as well as an idealization of the world of the young Soviet citizens. This body of work was optimistic, partly didactic, conventional and earned its author many prizes and official recognition.

Exceptions to this sweet conventionality are her *Muse* (1959/60), a monument to her husband and *The Mother* (1960) a monument to Elza Kalpiņa erected in the Rainis Cemetery. *The Mother* is a strong contemplative figure, silent and sorrowful.

Arvīds Brastiņš

Arvīds Brastiņš (1893–1984) worked in wood, stone, metal and cement and his work featured motifs from Latvian mythology and ancient religious motifs. He studied at the Stiglitz School in St. Petersburg and began architectural studies at Latvian University, which he gave up to continue studies in applied sculpture at the Latvian Art Academy.

Brastiņš, together with his elder brother Ernests, embarked on a study of Latvian pre-Christian beliefs and together they founded an ethnical religious movement based on the extensive body of Latvian folk songs about the deities of the pre-Christian era.

Most of Arvīds Brastiņš' sculptural work is based on these studies, stylistically oscillating between realism and a primitive archaism. His miniature (6–12 cm) wood figures of legendary and mythological subjects: *Gods* and *Money Dragons* were quite original and in 1933 a number of them were purchased by the National Art Gallery.

After WW II Brastiņš lived in exile in America where he continued his religious as well as his artistic activities.

Other Students of Ronczewski's Studio

Two more proficient sculptors, who graduated from Ronczewski's class were Nikolajs Maulics (1932) and Egons Zvirbulis (1935). Their technique and composition were of a high standard and their work shows a fine lyricism.

NIKOLAJS MAULICS (1898–1972) was a very good stone-cutter and worked on the *Freedom Monument* and Riga Brethren Cemetery sculptures. He was K. Jansons' assistant in Cēsis. His own work was mainly figural in composition – a simplification of classical forms often in profile. His best composition for a memorial sculpture was for the Burtnieki Brethren Cemetery (1937). After WW II he lived in exile in New Zealand, where he could not sculpt for a living. Here he devoted himself to woodwork.

EGONS ZVIRBULIS (b. 1907) graduated from Ronczewski's class with a *Mother and Child* done in marble (1935), a motif to which he often returned. His interpretation was delicate and loving, stressing the sensitivity and fragility of the mother figure. He continues Zaļkalns' tradition of monumental lyricism in his granite monument to E. Tenison-Čurkste in the Riga Forest Cemetery, a calm but sorrowing female figure which embodies the ideals of humanism. He continued to work in Soviet Latvia, exhibiting an integrity often missing in works of that period. His *Awakening* (1957, Finnish granite), a young male vigorously throwing off a covering blanket, was described as a work of such quality as had not been seen for many years.

There are still a number of sculptors that attended or graduated from K. Ronczewski's studio at the Latvian Art Academy. The eldest group, born in the 1890's included: Fricis Ešmits, Jēkabs Legzdīņš and Valdemārs Jākobsons, who had all begun working in the early years of independence.

FRICIS EŠMITS (1892–1972) graduated in 1932 with a figure composition *Kurbads' Battle with the Witch*. His *Seated Woman* and *Dancer* are in the tradition of Academic Realism but show an understanding of figural composition and technical facility. After WW II he lived and worked in Cēsis where he devoted himself to portraiture, decorative sculpture and cutting gravestones.

JĒKABS LEGZDĪŅŠ (1894–1937) graduated in 1925. In the 20's he produced portraits and figural compositions where his major concern was the imitation of external detail. His memorial sculptures are conventional and pleasant. He was one of prof. E. Laubes' assistants on the restoration of the Jelgava palace.

VALDEMĀRS JĀKOBSONS (1899–1974) graduated in 1930. He already displayed his striving for the unusual in his diploma work *Passion*. Jākobsons was interested in the grotesque and darker side of human nature and he strove to go beyond traditional representation.

KĀRLIS VANAGS (1903–1976) studied first with V. Tone and graduated from Ronczewski's class in 1935 with an allegorical group *Youth*, carefully executed but compositionally uninspired. He continued working in the academic tradition mainly in marble and granite. In 1940/41 he was the Director of the National Art and Craft School and after the war he lived in the USA, where he was not active as a sculptor.

MARTA LANGE (1903–1985) graduated in 1932. Her work includes a *Bust of Archbishop Teodors Grīnbergs*, a number of memorial sculptures and decorative sculptures. Her 1940 memorial to Dr. G. Klausīņš made use of Kārlis Zāles' unrealized project. She became popular for her portraits and made medals and commemorative buttons.

Two Unusual Sculptors and Some Late Beginners

An unusual sculptor was EDUARDS KARITONS (1898–1985) who studied with E. Melderis at the Art studio of the People's University. He favoured sculpting larger-than-life heads, out of stone or blown and shaped glass. These heads were either portraits: K. Baltgailis (1930), J. Rainis (in granite), or type studies: warriors, folk girls, and Karitons' stylistic concern was the simplification of large forms. He also sculpted full length monumental figures *The Boy* and *At Play* (marble 1945).

MARTIŅŠ ZAURS (b. 1915) worked in a similar vein in the 30's. He

also studied with E. Melderis at the People's University and then with K. Ronczewski, K. Zāle and K. Jansons, at the Art Academy, graduating in 1942. His granite *Girl's Head* as well as marble group were exhibited in 1939, while his *Fortuna* in the classical style was shown in the 1942 Riga General Art Exhibition.

ARNOLDS SKRIBNOVSKIS (b. 1908) graduated from Zāle's class with the work *Worker and Farmer* in 1936, began exhibiting in 1945 and worked on memorials in the Riga Forest Cemetery in the late 30's.

Three sculptors graduated together in 1940 – OTO GRĀVĪTIS (b. 1906), RŪDOLFS ALDERS (b. 1907) and LŪCIJA ŽURGINA (b. 1908). The works of Grāvītis and Žurgina display stylistic similarities. Žurgina and Alders continued working and they belong to the next generation of sculptors. Similarly ELZA ŠVĀBE (b. 1903) who graduated from the Academy in 1942 and ROMUALDS GRINEVIČS (b. 1908) who graduated from B. Dzenis' applied sculpture class in 1939 with the work *Fountain* belong to the next group of sculptors to be looked at.

In this period, there were fewer sculptors than painters and graphic artists that finished the Academy – 23 graduates from the figural sculpture studio (including 7 women) and 9 graduates from the applied sculpture studio (including one woman).

All in all, the years of independence saw the establishing of the tradition of massive, monumental Latvian sculpture.

Seventh Section

Architecture

Renewal of Life: Buildings, Gardens, Monuments

The growth of Riga into a metropolis, that began with this century, was interrupted by WW I. After the war, development did take place, but in vastly altered circumstances – the city was extensively destroyed and Latvia had lost 300,000 inhabitants. The countryside was equally effected: 78,000 buildings were totally destroyed, over 100,000 partially destroyed. There was an acute need for building and reconstruction and this took place almost immediately, but on an improvised and architecturally quite primitive level. The object was to get a roof over one's head as quickly as possible and with that objective, materials like wood were often squandered. Many country public buildings, schools and churches, were erected without architects.

By the mid 30's however, due to government backing, a number of architecturally significant buildings had appeared: railway stations, banks, post offices, sugar factories in Jelgava, Krustpils, Liepāja, hospitals and sanitoriums, the Unity building in Daugavpils and the Home Guard building in Madona, to mention only a few.

Quite understandably major architectural projects were undertaken in Riga, the capital of the newly independent state. The first post-war years were spent on clearing the destruction left by the war, on city planning and garden architecture. The first new buildings to be erected were schools and dwellings – large apartment blocks in Ausekļa street, Jāņa Asara street etc. and family dwelling complexes in Āgenskalns etc.

The 30's saw an increase in building activity. The new Central Market was completed in 1930, comprising 5 large and airy pavilions on the City canal. These buildings are spread over 6 hectares and were built under the direction of architect P. Dreimanis and Riga

City Engineers, V. Irayev and G. Tolstoi.

The plans for the 5 storey Army Store were drawn up by architect A. Galindoms (1899–1966) and construction was led by the engineer V. Zariņš. Galindoms also designed the renewed War Museum (1937–1938).

Attention was turned to the designing and upkeep of public gardens and parks in and around the city. Riga can be proud of the results. The Director of City Gardens, A. Zeidaks together with the architects that designed open-air concert facilities, transformed existing gardens and shaped new ones. The existing Vērmāne park was redesigned, along with the 1905 Memorial park at Grīziņkalns. At Torņakalns, an outdoor concert stage and orchestra shell was built (arch. P. Kundziņš) along with extensive gardens.

New grand Riga buildings included the Palace of Justice (architect Fr. Skujiņš, consultant P. Kundziņš, 1938), a building of classical simplicity. The Finance Ministry building (architect A. Klinklāvs) was more eclectic with its huge façades. E. Laube's projects and renovations have already been mentioned: The Ķemeri Hotel, extensions to the Riga Latvian Society building and to the Riga Castle.

The Aims of Two Architect Generations

During the period of independence two distinct architect generations appeared. The first generation, born between 1880–1890, was educated at the Riga Polytechnic Institute or in St. Petersburg, and began working in the 1920's. Here we find P. Kundziņš, I. Blankenburgs, A. Raisters, A. Krūmiņš, Fr. Skujiņš, A. Birzenieks, P. Dreimanis (studied civil engineering in St. Petersburg) and E. Štālbergs, K. Bikše and S. Antanovs (from the St. Petersburg Art Academy).

The staff of the Architectural Faculty at the Latvian University came from these architects.

They were joined by two already established architects E. Laube (1888–1967) and A. Malvess (1878–1951). In the 30's a new generation of architects began working, those educated at the Latvian University: P. Ārends, A. Birkhāns, A. Galindoms, A. Klinkāvs, O. Tilmanis, P. Bērzkalns, V. Vitands, St. Borbals, R. Legzdiņš, H. Kundziņš, A. Kalniņš, J. Rutmanis, J. Ōdris, D. Zariņš etc. The work of these architects revitalized Latvian architecture and raised its level. Both generations were faced with a similar problem – in which direction should Latvian architecture evolve? Should it continue along the path already established by tradition or should it move into the area of modern Functionalism or was there a local, nation style of architecture that could be developed?

The followers of Functionalism in the 1920's with their primitively geometric houses in the Forest park and around the Māra Pond in Pārdaugava were not bothered by this problem. However, the young architects who began studying architecture in the 20's had to make a choice. The general tendency was to follow classical principles tempered by modern adaptations, as can be seen in the architecture of neighbouring Finland and Sweden at that time. The results gained both positive and negative reactions.

A superficial way of making a building qualify as an example of "national" architecture is to add some ornamental element or detail from the folk tradition. This kind of ethnographic characterization can be found in some war Museums (Airītes etc.) and Fr. Skujiņš's buildings but the embellishments have no architectural function. A more productive way of incorporating typically Latvian architectural solutions, as seen in centuries old Latvian rural dwelling buildings and grain stores (*klēts*) and grain threshing buildings (*rija*), is in a reinterpretation of the basic elements of these buildings: the integration of form, special arrangement, proportion and sense of colour.

To promote the development of a national architecture, the National Building Commission was established in 1936 and an extensive architectural exhibition was organized in 1939 which drew 20,000 people.

Disregarding the proponents of the national romantic embellishment school, there were two main currents in Latvian architecture. The first, promoted by E. Laube, was to take the Scandinavian interpretation of the classical tradition (Renaissance, Baroque basic forms) and to give it a distinctly Latvian quality e.g. Laube's Three star tower to the Riga Castle, The Castle's new reception rooms. The other tendency, seen in the works of E. Štālbergs, S. Antonovs etc. was a moderate interpretation of Functionalism, seeking to inject a Latvian quality through compositional and proportional relationships. The government favoured splendour and massiveness as seen in the Palace of Justice and buildings of the Finance Ministry.

As a capital city, Riga faced new city planning problems, increasing traffic and a demand for administrative and commercial buildings. An architectural commission was established which coordinated the demands on the growing city. It was led by E. Laube. However, the existing projects were stopped by WW II.

The Architectural Faculty at the Latvian University

Prof. Dr PAULS KAMPE (1885–1960) was an important architecture historian. He published many studies on the Swedish period in the churches of Vidzeme e.g. in exile in Bonn he produced his major work: *Lexicon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400–1850* (published 1951–1957). He graduated from the Riga Polytechnic Institute in 1910 with a degree in architectural engineering. His main interest was church building – he led a number of restoration teams. He taught building forms at the University.

Prof. Dr. ARTURS KRŪMIŅŠ (1879–1969) was a 1907 graduate of the

Riga Polytechnic Institute. He taught the history of architecture from 1920 and investigated the wooden churches of Latgale. He projected the Krustpils sugar factory buildings, the State Agricultural Bank in Daugavpils and the Baldone Sulphur-springs buildings.

AUGUSTS RAISTERS (1888–1968) finished his architectural engineering studies in Moscow in 1916. He taught rural architecture at the Latvian University and at the Jelgava Agricultural Academy. He drew up the plans for standard rural buildings and projected or supervised the construction of over 50 public buildings and over 300 dwellings. After the war he worked on the standardization of the reconstruction of demolished farmsteads in West Germany.

ERNESTS ŠTĀLBERGS (1883–1958) was an outstanding teacher and theoretician. He was educated in a strict academic tradition at the St. Petersburg Academy, where, from 1918–1922, he himself was in charge of the architecture studio and Rector of the Academy.

In 1922, when he returned to Latvia, he took over the architecture studio at the Latvian University. Štālbergs did not complete many architectural works, at times he came into conflict with the demands and limitations of those who commissioned the buildings. One of his most original works was the new hall at the Latvian University (1931, 1935/36) where he combined classical motifs with the new Swedish architecture.

Together with Zāle, Štālbergs worked on the architectural sections of the Freedom Monument (1931–1935) as well as the monument to the 6th Riga Infantry Brigade.

Prof. Dr. PAULS KUNDZIŅŠ was also an outstanding teacher who specialized in the study of traditional Latvian wooden rural buildings. He studied at the Riga Polytechnic Institute (1907–1913) and began working in E. Laube's architectural office in 1913. He was instrumental in setting up and organizing the faculty of architecture at the Latvian University. Kundziņš promoted a deeper understanding of traditional Latvian rural architecture and showed how the values and beauty of form of this tradition could be incorporated into a modern architectural tradition. His own outdoor stage for the 6th Song festival (1926) in the Riga Esplanade square demonstrated this belief. A similar philosophy is seen in his churches at Ikšķile and Allaži (1926) as well as his Freedom monuments at Cēsis, Limbaži and Mazsalaca. Kundziņš also built a number of schools (Rēzekne etc.), public halls, apartment blocks in Riga. He was a consultant in the building of the Palace of Justice. He was a member of the Swedish Academy and the Estonian Scientific Organization. He organized the Memorial Trust in 1923 and was one of the major forces in the establishing of the Latvian Open-air museum. After the war he worked in Germany and Sweden and finally settled in Halifax, Canada. Many of his students R. LEGZDIŅŠ, P. ĀRENDS, J. JAUNZEMS, A. TEIVENS continued his work in documenting the folk tradition of Latvian architecture.

ARNOLDS LANGE (1889–1945) was a city construction architect and he taught city architecture at the Latvian University. He was a member of the International City Construction Organization. Lange drew up the plans for the building up of Greater Riga.

ALEKSANDRS BIRZENIEKS (1893–1981) graduated from the architecture faculty in 1921 where he continued teaching. He specialized in memorial construction, producing 17 such memorials and monuments to the fallen in WW I.

FRĪDRICHS SKUJIŅŠ (1870–1957) graduated from the Riga Polytechnic Institute evacuated to Moscow during WW I and worked as an architect in Russia, then Riga. As an architect he combined monumentality with an eclectically decorative playfulness. From 1926 he was an assistant at the Latvian University Architecture faculty. His main achievement was the monumental Palace of Justice in Riga, a neoclassical building with eclectic decorative detail. It was one of the largest government buildings from Ulmanis' era. A pseudorococco splendour characterized the Splendid Palace cinema.

Both Kārlis Bikše and Sergej Antonov graduated from the St.

Petersburg Art Academy before becoming teaching members of the faculty of architecture.

KĀRLIS BIKŠE (1887–1954) graduated from the St. Petersburg in 1916 and from 1923–1936 he worked as Štālbergs' assistant at his architectural studio. Despite his classical background, Bikše moved towards the formal clarity of modernism as in the Saulstari sanatorium at Ogre, the National Sugar Authority buildings in Riga, Krustpils, Jelgava and Liepāja. Bikše also projected a number of schools, apartment blocks and houses in Riga.

SERGEJ ANTONOV (1884–1956) graduated in 1914 and was a teacher at the Latvian University, leading the architectural projects studio. Antonov built exhibition pavilions e.g. the Latvian pavilion at the Brussels International Exhibition (1935). He planned houses and interiors as well as stage designs and was a well known graphic artist.

Another teacher at the Latvian University was PĒTERIS BĒRZKALNS who graduated in 1930. He specialized in smaller multidwelling houses and projected around 200 such buildings.

Some Important Architects – Polytechnic and University Graduates

INDRIKIS BLANKENBURGS (1887–1944) graduated as an architectural engineer from the Riga Polytechnic Institute. He worked under Vanags, Laube and Nukša and then opened his own architectural office. He was the architect for the Latvian Farmers' Central Association (1922–1924) and designed many farmstead buildings. His main work was in school buildings, he was in charge of the Education Ministry's building construction department.

PĒTERIS ĀRENDS (1900–1960) studied under Prof. P. Kundziņš and graduated in 1930. Made a study of rural architecture, specializing in the rural Baroque of Zemgale. He worked on the completion of the Open-Air Museum as well as supervised the transfer of the Usma and Borna churches. Ārends designed the architectural details of Rainis' memorial at the Rainis' cemetery.

PĀVILS DREIĶMANIS (1895–1953) participated in almost all construction projects in Riga, either designing them or supervising their construction. After graduating in 1923, he was the Riga City architect from 1926–1934 and chairman of the City building department until 1940. He supervised the construction of five city tenement blocks, the Central Market and the bus terminal. His major objective was simplicity and comfort. The schools and apartment blocks that he designed are sunny with inner courtyards.

OSVALDS TĪLMANIS (1900–1980) graduated in 1927 and was employed by the City of Riga Building department where he was chief architect (1934–1950, 1956–1958). He designed many public halls,

apartment blocks, schools but his most thankless task was the construction of the 14 storey Palace of the Collective Farmers (later called the Science Palace). It was an obvious imitation of Moscow University and its pompous domination of the Riga skyline is most unfortunate.

ALEKSANDRS KLINKLĀVS (1899–1982) graduated in 1930 and became a popular architect in the 30's. He was well acquainted with Scandinavian and European architectural trends and worked as the Red Cross architect (1930–1940). His major work is the Finance Ministry in Riga. He combined classical with modern elements in two impressive private houses – the Neiburgs and the Rudzītis houses, a number of Red Cross hospitals and he supervised the building of the Tērvete sanatorium.

In the 30's a number of architects began their careers: ALFREDS BIRKHĀNS (1897–1974) built the *Rota* building in Riga and led the reconstruction of the Writers' Palace at Sigulda. ANSIS KALNIŅŠ (1903–1945) became Prof. P. Kundziņš' assistant when Skujiņš emigrated in 1940. He was also assistant to garden architect Zeidaks. Kalniņš built the Agricultural Bank in Valmiera. He strove to combine traditional values with modern rationalism.

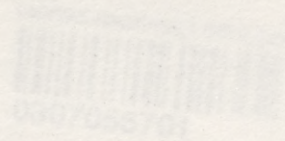
VERNERS VITANDS (b. 1903) graduated in 1932 and worked in the construction department of the War Ministry. During the German occupation he was an assistant in the Architecture Faculty. One of his best works is the Union Hall in Daugavpils.

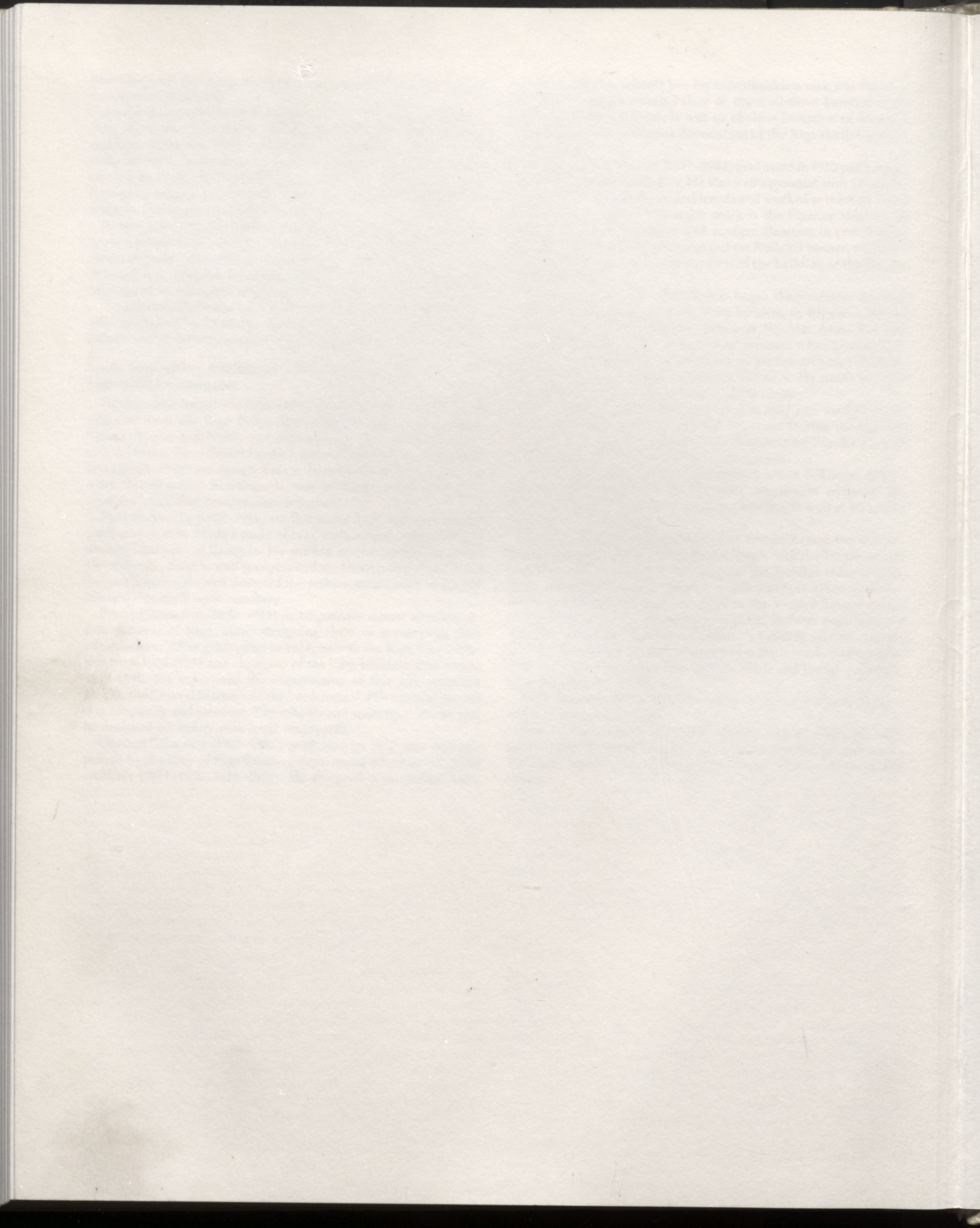
HARALDS KUNDZIŅŠ (1898–1981) studied under E. Laube, graduated in 1928. Worked as the Maritime department architect. He designed the customs posts on Latvian borders as well as houses in Riga (O. Erons' house).

ALFREDS GRĪNBERGS designed schools. DĀVIDS ZARIŅŠ was the Post and Telegraph Building department manager with the Transport and Communications ministry. He designed the Kuldīga radio station, many post offices and the hangars at Spilve airport. GEORGS DAUGE together with Skujiņš won first prize in the Victory Square design competition. ALFREDS LAUKIRBE specialized in form buildings and was assistant in the Agricultural faculty's building section. STANISLAVS BORBALS won a number of prizes in architectural competitions, built the *Laima* factory in Riga and the Trade and Industry Department building in Old Riga.

ELZA MELDERE and LIDIJA HOFMANE-GRĪNBERGA also designed a number of houses in Riga.

The Latvian Society of Architects also had members of other nationalities: YEVGENI YAKOBI, RAEĻ RABINOVICH, HEINRICH PIRANG, VLADIMIR SHERVINSKI, GOTHARD VIERHOFF, DOROTY FREITAG and others.

306.-

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307055701

